

**Състояние и тенденции в  
предлагането и търсенето на места  
за настаняване в Северозападния  
район на България**





**ВАСИЛ МАРИНОВ**

**МАРИЯ ЖУЛЕВА**

**Състояние и тенденции в  
предлагането и търсенето на места  
за настаняване в Северозападния  
район на България**

Университетско издателство  
„Св. Климент Охридски“  
София • 2020

Основната част от проучванията, на които се основава тази публикация,  
са осъществени по договор № 3353 на Научно-изследователския сектор  
към Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Рецензенти: проф. д-р Станислав Иванов  
доц. д-р Елка Дограмаджиева

© 2020 Васил Христов Маринов, Мария Докова Жулева  
© 2020 Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

ISBN 978-954-07-4961-7

# Съдържание

|   |     |
|---|-----|
| ВЪВЕДЕНИЕ   | 11  |
| 1 ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ И МЕТОДИКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО  | 14  |
| 1.1 Място и роля на местата за настаняване в системата на туризма   | 14  |
| 1.2 Класификация на местата за настаняване  | 18  |
| 1.2.1 Според Закона за туризма  | 18  |
| 1.2.2 Статистическа класификация  | 20  |
| 1.2.2.1 Евростат  | 20  |
| 1.2.2.2 България (Национален статистически институт)  | 22  |
| 1.2.2.3 Румъния (National Institute of Statistics)  | 23  |
| 1.2.2.4 Сърбия (Statistical Office of Republic of Serbia)   | 24  |
| 1.3 МЕТОДИКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО  | 25  |
| 1.3.1 Териториален обхват   | 25  |
| 1.3.2 Подход към анализа  | 26  |
| 1.3.3 Статистическа информация за местата за настаняване  | 27  |
| 1.3.4 Други източници на информация за местата за настаняване   | 28  |
| 1.3.5 Интервюта с представители на места за настаняване   | 31  |
| 1.3.6 Други източници на информация за туристическото търсене и предлагане в Северозападния район   | 32  |
| 1.3.7 Източници на информация за потенциалното търсене на места за настаняване  | 33  |
| 1.3.8 Обобщени оценки за социално-икономическото развитие и транспортната достъпност  | 34  |
| 2 ПОТЕНЦИАЛ ЗА РАЗВИТИЕ НА МЕСТАТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ   | 36  |
| 2.1 Основни АТРАКЦИИ  | 36  |
| 2.2 ДОСТЪПНОСТ  | 39  |
| 2.2.1 Транспортна достъпност  | 39  |
| 2.2.2 Туристико-географско положение  | 47  |
| 2.2.3 Възможни маршрути за придвижване с автомобил (кемпер) от Видин до основни туристически райони и центрове на България  | 49  |
| 2.3 СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ  | 51  |
| 2.3.1 Икономика   | 51  |
| 2.3.2 Население и работна сила  | 58  |
| 2.3.3 Разходи за труд   | 63  |
| 2.3.4 Обобщени оценки на социално-икономическото развитие   | 67  |
| 2.3.4.1 Регионални профили (ИПИ)  | 67  |
| 2.3.4.2 Индекс на регионалната конкурентоспособност   | 68  |
| 2.4 Място на Северозападния район в туристическото райониране на България   | 75  |
| 2.5 Място на Северозападния район в Националната стратегия за устойчиво туристическо развитие на Република България (2018) и Регионалния план за развитие (2015-2020) | 78  |
| 2.6 Основни констатации и изводи  | 80  |
| 3 СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА МЕСТАТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ В СЕВЕРО-ЗАПАДНИЯ РАЙОН, ЮГОЗАПАДНА ОЛТЕНИЯ И ЮЖНА И ИЗТОЧНА СЪРБИЯ  | 82  |
| 3.1 КАПАЦИТЕТ И СТРУКТУРА НА МЕСТАТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ   | 82  |
| 3.1.1 Капацитет на местата за настаняване   | 82  |
| 3.1.2 Структура   | 84  |
| 3.1.2.1 По вид места за настаняване   | 84  |
| 3.1.2.2 По категория  | 85  |
| 3.1.3 Териториално разпределение на настанителната база (по области)  | 86  |
| 3.1.4 Териториално разпределение на настанителната база в Северозападния район (по общини)  | 87  |
| 3.2 ЕФЕКТИВНО ТЪРСЕНЕ НА МЕСТАТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ   | 88  |
| 3.2.1 Общ преглед   | 88  |
| 3.2.2 Ефективно търсене на места за настаняване по области  | 93  |
| 3.2.3 Ефективно търсене на места за настаняване в Северозападния район по категория на местата  | 94  |
| 3.2.4 Ефективно търсене на места за настаняване в Северозападния район по общини  | 96  |
| 3.3 ЕФЕКТИВНОСТ НА ИЗПОЛЗВАНЕ НА МЕСТАТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ   | 99  |
| 3.3.1 Заетост (използваемост) на леглата  | 99  |
| 3.3.2 Приходи от нощувки  | 102 |
| 3.4 Място в регионалната икономика  | 107 |
| 3.5 Основни констатации и изводи  | 108 |

|  |            |
|--|------------|
| <b>4 СТРУКТУРА НА ПРЕНОЩУВАЛИТЕ В МЕСТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ В СЕВЕРОЗАПАДНИЯ РАЙОН ПО СТРАНИ</b>  | <b>111</b> |
| 4.1 ОБЩ ПРЕГЛЕД  | 111        |
| 4.2 ТУРИСТИЧЕСКИ ПОТОЦИ ОТ СЪСЕДНИТЕ СТРАНИ (РУМЪНИЯ И СЪРБИЯ)   | 114        |
| 4.2.1 <i>Място във входящия международен туризъм на България</i>   | 114        |
| 4.2.2 <i>Териториално разпределение на пренощуващите лица и реализираните нощувки от румънци и сърби в България</i>                                    | 116        |
| 4.2.3 <i>Пренощували лица и реализирани нощувки от румънци и сърби в Северозападния район</i>  | 117        |
| 4.3 ОСНОВНИ КОНСТАТАЦИИ ИЗВОДИ   | 118        |
| <b>5 КАПАЦИТЕТ, СТРУКТУРА И ДЕЙНОСТ НА МЕСТАТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ В СЕВЕРОЗАПАДНИЯ РАЙОН НА БЪЛГАРИЯ СПОРЕД АЛТЕРНАТИВНИ ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ</b>       | <b>120</b> |
| 5.1 КАПАЦИТЕТ И ТЕРИТОРИАЛНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА МЕСТАТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ   | 120        |
| 5.2 СТРУКТУРА НА МЕСТАТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ ПО КАТЕГОРИЯ   | 126        |
| 5.3 СТРУКТУРА НА МЕСТАТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ ПО ТИП   | 127        |
| 5.4 ЦЕНОВО РАВНИЩЕ   | 129        |
| 5.5 ДОПЪЛНИТЕЛНИ СЪОРЪЖЕНИЯ, УСЛУГИ, ДЕЙНОСТИ  | 132        |
| 5.6 ОЦЕНКА НА МЕСТАТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ ОТ ПОТРЕБИТЕЛИ  | 133        |
| 5.7 КЪМПИНГИ И ПОДОБНИ МЕСТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ  | 135        |
| 5.8 МЕСТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ ОТ ВИСОКА КАТЕГОРИЯ (4-5 ЗВЕЗДИ)  | 137        |
| 5.8.1 <i>Общ преглед</i>   | 137        |
| 5.8.2 <i>Сравнителен анализ</i>  | 139        |
| 5.8.3 <i>Минимални задължителни изисквания към допълнителните съоръжения и услуги</i>  | 146        |
| 5.9 ИНТЕРВЮТА С ПРЕДСТАВИТЕЛИ НА МЕСТАТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ.   | 147        |
| 5.10 ОСНОВНИ КОНСТАТАЦИИ И ИЗВОДИ  | 148        |
| <b>6 ОСОБЕНОСТИ НА ТУРИСТИЧЕСКОТО ТЪРСЕНЕ И ПРЕДЛАГАНЕ В РАЙОНА СПОРЕД ДРУГИ ПРОУЧВАНИЯ</b>  | <b>153</b> |
| 6.1 ОСОБЕНОСТИ НА ТУРИСТИЧЕСКОТО ПОВЕДЕНИЕ СПОРЕД ПРОУЧВАНЕ ЗА ДУНАВСКИЯ ТУРИСТИЧЕСКИ РАЙОН  | 153        |
| 6.2 ТЪРСЕНЕ И ПРЕДЛАГАНЕ НА ВЕЛОТУРИЗЪМ ПО БЪЛГАРСКОТО ПОРЕЧИЕ НА РЕКА ДУНАВ   | 158        |
| 6.3 КРУИЗЕН ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРСКИЯ УЧАСТЪК НА РЕКА ДУНАВ   | 164        |
| 6.4 КУЛТУРЕН ТУРИЗЪМ   | 168        |
| 6.5 ВИНЕН ТУРИЗЪМ  | 170        |
| 6.6 ОСНОВНИ КОНСТАТАЦИИ И ИЗВОДИ   | 179        |
| <b>7 ПОТЕНЦИАЛНО ТЪРСЕНЕ НА МЕСТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ</b>   | <b>185</b> |
| 7.1 СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ НА РАЙОНИТЕ   | 185        |
| 7.1.1 <i>Площ, население, гъстота на населението и урбанизация</i>   | 185        |
| 7.1.2 <i>Заетост и безработица</i>   | 189        |
| 7.1.3 <i>Брутен вътрешен продукт</i>   | 192        |
| 7.1.4 <i>Доходи и разходи на домакинствата</i>   | 194        |
| 7.1.5 <i>Основни констатации изводи</i>  | 197        |
| 7.2 БЛИЗКИ НАЦИОНАЛНИ ПАЗАРИ   | 198        |
| 7.2.1 <i>България</i>  | 198        |
| 7.2.2 <i>Румъния</i>   | 206        |
| 7.2.3 <i>Сравнителна оценка и основни изводи</i>   | 215        |
| 7.3 ТЪРСЕНЕ НА КЪМПИНГИ В СТРАНИТЕ ОТ ЕС   | 217        |
| 7.3.1 <i>Пътувания на европейците с основно настаняване в къмпинги и паркове за каравани и ремаркета</i>   | 217        |
| 7.3.2 <i>Използване на къмпинги и паркове за рекреационни превозни средства и ремаркета според наблюдението за дейността на местата за настаняване</i> | 221        |
| 7.3.3 <i>Основни констатации изводи</i>  | 224        |
| <b>8 ТУРИСТИЧЕСКИ АТРАКЦИИ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ДЕЙНОСТИ В НЕПОСРЕДСТВЕНАТА ОКОЛНОСТ НА ИНВЕСТИЦИОННИЯ ПРОЕКТ</b>  | <b>226</b> |
| <b>ЗАКЛЮЧЕНИЕ</b>  | <b>231</b> |
| <b>ИЗТОЧНИЦИ</b>   | <b>245</b> |
| <b>ПРИЛОЖЕНИЯ</b>  | <b>252</b> |

## Списък на таблиците

|   |     |
|---|-----|
| Табл. 1. Дефиниции на типовете места за настаняване според закона за туризма .....  | 18  |
| Табл. 2. Основни атракции в Северозападен район .....   | 36  |
| Табл. 3. Достъпност на областните центрове в Северозападния район от най-близките<br>международни летища (разстояние и време за пътуване с автомобил).....  | 40  |
| Табл. 4. Железопътна мрежа в Северозападния район към 31.12.2017 г.....   | 41  |
| Табл. 5. Пътна мрежа в Северозападния район към 31.12.2017.....   | 41  |
| Табл. 6. Ефективност на пътната мрежа в България по области .....   | 44  |
| Табл. 7. ГКПП в Северозападния район по вид, 2019 г. ....   | 45  |
| Табл. 8. Пътникопоток по ГКПП на граждани на ЕС и граждани на трети страни за 2013 г. ....  | 45  |
| Табл. 9. Преминали МПС през ГКПП на територията на област Видин през 2017 г. (до<br>10.11.2017) .....   | 46  |
| Табл. 10. Достъпност на областните центрове в Северозападния район от по-големи градове в<br>България и съседните страни (разстояние и време за пътуване с автомобил).....                            | 48  |
| Табл. 11. Възможни маршрути за придвижване с автомобил до основни туристически райони и<br>центрове в България .....  | 50  |
| Табл. 12. Отраслова структура на икономиката на Северозападния район и производителност<br>на труда по сектори (А3), 2013-2017 г.....   | 54  |
| Табл. 13. Наети лица по икономически дейности по райони в България и области в<br>Северозападния район (2017 г.) .....  | 55  |
| Табл. 14. Заети и свободни работни места по икономически дейности в Северозападния район<br>(2016 г.) .....   | 63  |
| Табл. 15. Средна годишна брутна работна заплата на наетите лица и средни разходи за<br>възнаграждения на едно заето лице по икономически дейности в Северозападния район<br>и България (2017 г.)..... | 66  |
| Табл. 16. Оценки за социално-икономическото развитие на областите в Северозападния район<br>към 2018 г. ....  | 68  |
| Табл. 17. Основна и разширена специализация на туристическите райони Дунав и Стара<br>планина.....  | 77  |
| Табл. 18. Основни показатели за капацитета на настанителната база в изследваните райони,<br>2018 г. ....  | 82  |
| Табл. 19. Пренощували лица, реализирани нощувки и средна продължителност на престоя по<br>националност на пренощувалите в изследваните райони, 2018 г. ....   | 89  |
| Табл. 20. Динамика на пренощувалите лица, реализираните нощувки и средната<br>продължителност на престоя за периода 2008-2018 г. (промяна в сравнение с<br>2008 г., %).....                           | 90  |
| Табл. 21. Годишна промяна в пренощувалите лица и реализираните нощувки в изследваните<br>райони, % спрямо предходната година .....  | 91  |
| Табл. 22. Заетост на местата за настаняване в изследваните райони, 2008-2018 г.....   | 99  |
| Табл. 23. Заетост на леглата и стаите в места за настаняване от хотелски тип в<br>Северозападния район и Югозападна Олтения, 2012-2017.....   | 100 |
| Табл. 24. Приходи от нощувки в Северозападния район .....   | 103 |
| Табл. 25. Място на сектор „хотелиерство и ресторантьорство“ в икономиката на<br>изследваните райони, 2016 г. ....   | 107 |
| Табл. 26. Капацитет на местата за настаняване в Северозападния район към април 2019 г.<br>според собственото проучване и сравнение с данните на НСИ по области и общини .....                         | 121 |
| Табл. 27. Структура на населените места и местностите в Северозападния район според броя<br>на леглата в тях.....   | 125 |
| Табл. 28. Структура на настанителната база в Северозападния район по тип на местата за<br>настаняване, капацитет и категория, 2019 г.....   | 128 |
| Табл. 29. Средна цена на стая в Северозападния район по категория и тип на местата за<br>настаняване и по области, 2019 г.....  | 131 |
| Табл. 30. Цени на услугите в хан „Мадона“, Фалковец - Белоградчик .....   | 135 |
| Табл. 31. Основни показатели за местата за настаняване в Северозападния район по данни от<br>НСИ, 2010 и 2018 г.....  | 137 |
| Табл. 32. Леглови капацитет в места за настаняване с категория 4-5 звезди в Северозападния<br>район според собственото проучване, 2019 г .....  | 139 |

|   |     |
|---|-----|
| Табл. 33. Допълнителни удобства и услуги в местата за настаняване с категория 4-5 звезди в Северозападния район, 2019 г.....  | 140 |
| Табл. 34. Цени за нощувка в местата за настаняване с категория 4-5 звезди в Северозападния район, 2019 г.....   | 143 |
| Табл. 35. Оценки на потребители в Booking.com за местата за настаняване с категория 4-5 звезди в Северозападния район, май 2019 г.....                                      | 145 |
| Табл. 36. Обезпеченост с обекти за предоставяне на услуги по Дунавския велосипеден маршрут в България.....  | 160 |
| Табл. 37. Предпочитания към настаняване при велопътуване в крайдунавските общини.....   | 161 |
| Табл. 38. Типология на специалните събития във винения туризъм.....   | 172 |
| Табл. 39. Винарни в България, предлагащи дегустации и посещения и настаняване по винарски райони (2019 г.).....   | 176 |
| Табл. 40. Капацитет и категория на настанителната база във винарни с места за настаняване (2019 г.).....  | 178 |
| Табл. 41. Цени за настаняване във винарни с места за настаняване според категорията (2019 г.).....  | 179 |
| Табл. 42. Площ, население и гъстота на населението на изследваните райони.....  | 186 |
| Табл. 43. По-големи градове в изследваните райони, население в хил. ж.....  | 187 |
| Табл. 44. Възрастова структура на населението в изследваните райони, 2012-2017 г. ....  | 189 |
| Табл. 45. Структура на потребителските разходи в изследваните райони, 2017 г. ....  | 196 |
| Табл. 46. Обобщени данни за пътуванията на българите, 2017 г. ....  | 200 |
| Табл. 47. Значение на практиките на устойчиво развитие при избора на дестинация за българите, 2015 г. ....  | 206 |
| Табл. 48. Обобщени данни за пътуванията на румънците, 2017 г. ....  | 209 |
| Табл. 49. Значение на практиките на устойчиво развитие при избора на дестинация за румънците, 2015 г. ....  | 215 |
| Табл. 50. Пътувания на жители на страните от ЕС с основно настаняване в къмпинги и паркове за каравани и ремаркета, 2014-2017 г.*.....                                      | 217 |
| Табл. 51. Търсене на пътувания с основно настаняване в къмпинги и паркинги за каравани и ремаркета в ЕС по страни, 2017 г.....  | 219 |
| Табл. 52. Използване на къмпинги и паркове за рекреационни превозни средства и ремаркета в ЕС според статистическото наблюдение за дейността на местата за настаняване..... | 221 |
| Табл. 53. Настаняване в къмпинги и паркове за рекреационни превозни средства и ремаркета в ЕС по страни, 2017 г. ....   | 223 |
| Табл. 54. Ежегодни културни прояви в община Оряхово и съседните общини.....   | 228 |

### Списък на фигурите

|  |    |
|--|----|
| Фиг. 1. Модел на териториалната рекреационна система на Преображенский и др. (1975).....   | 14 |
| Фиг. 2. Функциониращата система на туризма на Гипп (1988).....   | 15 |
| Фиг. 3. Териториална система на отдиха и туризма (Бъчваров, 1975).....   | 15 |
| Фиг. 4. Системата на туризма и нейната среда (Маринов, 2003).....  | 16 |
| Фиг. 5. Изследвани райони.....   | 25 |
| Фиг. 6. Коридори на основната трансевропейска транспортна мрежа (TEN-T).....   | 39 |
| Фиг. 7. Транспортна инфраструктура на Северозападния район.....  | 42 |
| Фиг. 8. Ефективност на пътната мрежа в ЕС и България, 2016.....  | 43 |
| Фиг. 9. Население, достъпно до 90 мин. пътуване с автомобил в ЕС и България, 2016 г.....   | 49 |
| Фиг. 10. Регионална структура на БВП в България и Северозападния район (2017 г.).....  | 51 |
| Фиг. 11. Динамика на БВП в България и Северозападния район (промяна 2008- 2017 г., %).....   | 51 |
| Фиг. 12. БВП на човек от населението по райони в България и по области в Северозападния район (2017 г., лв.).....                          | 52 |
| Фиг. 13. Динамика на БВП на човек от населението по райони в България и по области в Северозападния район (2017 г. спрямо 2008 г., %)..... | 52 |
| Фиг. 14. Структура на наетите лица в Северозападния район по икономически дейности, 2008 и 2017 г.....                                     | 56 |
| Фиг. 15. Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи в Северозападния район и България (2008-2017 г.), млрд. лв. ....          | 57 |



|   |    |
|---|----|
| Фиг. 16. Структура на разходите за придобиване на дълготрайни материални активи в Северозападния район и България по икономически дейности (2008-2017 г.).....  | 57 |
| Фиг. 17. Структура на лицата на възраст 25-64 г. по степен на завършено образование в България по статистически райони, 2018 г.....   | 58 |
| Фиг. 18. Структура на лицата на възраст 15 и повече години според участието им работната сила в България по статистически райони, 2008 и 2018 г.....  | 59 |
| Фиг. 19. Работна сила в Северозападния район по области, 2008 и 2018 г., хил. ....  | 59 |
| Фиг. 20. Коефициенти на заетост на населението на възраст 15 и повече години в България по статистически райони и в Северозападния район по области, 2008-2018 г.,% .....   | 60 |
| Фиг. 21. Структура на заетите лица в Северозападния район по възрастови групи, 2008 и 2017 г.....   | 60 |
| Фиг. 22. Структура на заетите лица на възраст 15 и повече години в областите на Северозападния район по възрастови групи, 2017 г. ....  | 61 |
| Фиг. 23. Структура на заетите лица по степен на завършено образование в България по статистически райони и в Северозападния район по области, 2018 г. ....  | 61 |
| Фиг. 24. Коефициенти на безработица на населението на възраст 15 и повече години в България по статистически райони и в Северозападния район по области, 2008-2018 г.,% .....                                     | 62 |
| Фиг. 25. Безработни лица в Северозападния район по продължителност на безработицата, 2008 и 2018 г.....   | 62 |
| Фиг. 26. Средна годишна брутна работна заплата на наетите лица в България по статистически райони и в Северозападния район по области, 2008-2017 г., лв. ....   | 64 |
| Фиг. 27. Средни разходи за възнаграждения на заетите лица в нефинансовите предприятия в България по статистически райони през 2017 г., лв. ....   | 65 |
| Фиг. 28. Средна предлагана брутна месечна заплата за заявените свободни работни места в бюрата по труда през 2018 г., лв.....   | 65 |
| Фиг. 29. Средна годишна брутна работна заплата на наетите лица и средни разходи за възнаграждения на едно заето лице в хотелиерство и ресторантьорство в България по статистически райони (2008-2017 г.), лв..... | 67 |
| Фиг. 30. Структура на индекса на регионална конкурентоспособност с данни за Северозападния район .....  | 70 |
| Фиг. 31. Индекс на регионална конкурентоспособност в районите на ЕС, 2019 (z-точки) .....   | 71 |
| Фиг. 32. Индекс на регионална конкурентоспособност в Северозападния район – сравнение на стълбовете спрямо стойността на индекса за района (z-точки) .....  | 72 |
| Фиг. 33. Индекс на регионална конкурентоспособност на Северозападния район – национално сравнение (z-точки).....  | 72 |
| Фиг. 34. Индекс на регионална конкурентоспособност на Северозападния район – сравнение с ЕС и 15 района със сходен БВП на 1 ж. ....   | 73 |
| Фиг. 35. Промяна в индекса на регионална конкурентоспособност на Северозападния район във времето (2010-2019) – национално сравнение (z-точки).....   | 74 |
| Фиг. 36. Промени в индекса на регионална конкурентоспособност на Северозападния район във времето по стълбове (2010-2019).....  | 74 |
| Фиг. 37. Туристически райони, подрайони и центрове на туристическите райони .....   | 76 |
| Фиг. 38. Промяна в броя на леглата в изследваните райони, 2008-2018 г.....  | 83 |
| Фиг. 39. Структура на легловия капацитет в изследваните райони по вид на местата за настаняване (NACE rev. 2), 2017 г.....  | 84 |
| Фиг. 40. Структура на настанителната база в Северозападния район по категория, 2018 г.....  | 85 |
| Фиг. 41. Промяна в структурата на настанителната база в Северозападния район по категория, 2010-2018 г. ....  | 86 |
| Фиг. 42. Териториална структура на легловия капацитет в изследваните райони (относителен дял на областите в съответния район), 2018*.....   | 86 |
| Фиг. 43. Легла и места за настаняване в Северозападния район по общини, 2018 г.....   | 87 |
| Фиг. 44. Динамика на легловия капацитет в Северозападния район по общини, 2008-2018 г.....  | 88 |
| Фиг. 45. Пренощували лица, реализирани нощувки и туристически интензитет в изследваните райони, 2018 г.....   | 89 |
| Фиг. 46. Структура на пренощувалите лица и реализираните нощувки в изследваните райони по националност, 2018 г .....  | 89 |
| Фиг. 47. Реализирани нощувки в изследваните райони по месеци, 2018 г. ....  | 90 |

|  |     |
|--|-----|
| Фиг. 48. Реализирани нощувки в изследваните райони, 2008-2018 г.....   | 91  |
| Фиг. 49. Териториална структура на търсенето на места за настаняване в изследваните райони (относителен дял на областите в съответния район), 2018 г. ....               | 93  |
| Фиг. 50. Структура на пренощувалите лица и нощувките в Северозападния район по категория на местата за настаняване, 2018 г. ....   | 94  |
| Фиг. 51. Структура на пренощувалите лица и реализираните нощувки в Северозападния район – общо и чужденци – по категория на местата за настаняване, 2018 г. ....         | 95  |
| Фиг. 52. Промяна в пренощувалите лица и нощувките в Северозападния район по категория на местата за настаняване, 2008-2018 г. ....                                       | 95  |
| Фиг. 53. Пренощували лица, реализирани нощувки, средна продължителност на престоя и туристически интензитет в Северозападния район по общини, 2018 г.....                | 96  |
| Фиг. 54. Гъстота на нощувките в Северозападния район по общини, 2018 г.....  | 97  |
| Фиг. 55. Структура на реализираните нощувки в Северозападния район според националността на пренощувалите лица по общини, 2018 г. ....                                   | 98  |
| Фиг. 56. Реализирани нощувки от чужденци в Северозападния район по общини, 2018 г.....   | 98  |
| Фиг. 57. Динамика на реализираните нощувки в Северозападния район по общини, 2008-2018.....  | 99  |
| Фиг. 58. Нощувки на 1 легло в изследваните райони по области, 2008 и 2018 г.....   | 100 |
| Фиг. 59. Заетост на леглата в Северозападния район по категория на местата за настаняване, 2018 г. и промяна 2010-2018 г. ....   | 101 |
| Фиг. 60. Заетост на леглата в Северозападния район по общини, 2008-2018 г.....   | 102 |
| Фиг. 61. Приходи от нощувки на 1 нощувка и 1 легло в Северозападния район по области, 2018 г.....  | 103 |
| Фиг. 62. Приходи от нощувки в Северозападния район по категория на местата за настаняване, 2018 г.....   | 103 |
| Фиг. 63. Приходи от 1 нощувка в Северозападния район по категория на местата за настаняване, 2010 и 2018 г. (лв.).....   | 104 |
| Фиг. 64. Приходи на 1 легло в Северозападния район по категория на местата за настаняване, 2010 и 2018 г. (лв.).....   | 104 |
| Фиг. 65. Приходи от нощувки в Северозападния район по общини, 2008-2018 г.....   | 105 |
| Фиг. 66. Приходи от 1 нощувка в Северозападния район по общини, 2008-2018 г.....   | 106 |
| Фиг. 67. Приходи от 1 легло в Северозападния район по общини, 2008-2018 г.....   | 106 |
| Фиг. 68. Пренощували лица и реализирани нощувки в места за настаняване в Северозападния район по страни, 2018 г. (%).....  | 111 |
| Фиг. 69. Динамика на пренощувалите чужденци в Северозападния район по страни, 2009-2018 г. ....  | 112 |
| Фиг. 70. Динамика на реализираните нощувки от чужденци в Северозападния район по страни, 2009-2018 г. ....   | 113 |
| Фиг. 71. Структура на реализираните нощувки на чужди граждани в Северозападния район по области и страни, 2018 г.....  | 113 |
| Фиг. 72. Териториално разпределение на нощувките на чужди граждани в Северозападния район по области, 2018 г. (% от всички нощувки от съответната страна) .....          | 114 |
| Фиг. 73. Пристигания, пренощували лица в места за настаняване и реализирани нощувки на граждани на Румъния и Сърбия в България, 1998-2018 г.....                         | 115 |
| Фиг. 74. Промяна на пристиганията, пренощувалите лица и реализираните нощувки на граждани на Румъния и Сърбия за 2009-2018 г., %.....                                    | 115 |
| Фиг. 75. Териториална структура на пренощувалите в колективни места за настаняване граждани на Румъния и реализираните от тях нощувки в България по общини, 2018 (%)...  | 116 |
| Фиг. 76. Териториална структура на пренощувалите в колективни места за настаняване граждани на Сърбия и реализираните от тях нощувки в България по общини, 2018 (%)..... | 117 |
| Фиг. 77. Пренощували лица и реализирани нощувки от румънци и сърби в Северозападния район по общини, 2018 г. (% от района).....  | 118 |
| Фиг. 78. Териториално разпределение на легловия капацитет в Северозападния район по общини (собствено проучване и данни на НСИ).....                                     | 123 |
| Фиг. 79. Териториално разпределение на легловия капацитет в Северозападния район по селища.....  | 124 |
| Фиг. 80. Центрове на концентрация на легловата база в Северозападния район (над 50 легла)...   | 125 |

|  |     |
|--|-----|
| Фиг. 81. Структура на местата за настаняване и легловия капацитет в Северозападния район по категория, 2019 г.....   | 126 |
| Фиг. 82. Структура на настанителната база в Северозападния район по тип на местата за настаняване, 2019 г.....   | 127 |
| Фиг. 83. Средна цена на стая по категория на местата за настаняване, 2019г.....  | 130 |
| Фиг. 84. Средна цена на стая по тип на местата за настаняване, 2019г.....  | 130 |
| Фиг. 85. Средна цена на стая в Северозападния район по общини, 2019 г.....   | 132 |
| Фиг. 86. Оценка на местата за настаняване в Северозападния район от потребители.....   | 133 |
| Фиг. 87. Оценки на местата за настаняване по групи според общата им оценка.....  | 133 |
| Фиг. 88. Обща оценка на потребителите на места за настаняване в Северозападния район по категория, тип, капацитет и ценово равнище на местата за настаняване, 2019 г. .... | 134 |
| Фиг. 89. Обща оценка на потребителите на места за настаняване в Северозападния район по области и общини, 2019 г. ....   | 134 |
| Фиг. 90. Структура на нощуващите посетители в Дунавския туристически район според използваното настаняване, 2015 г. ....   | 155 |
| Фиг. 91. Оценка на предлагането в Дунавския туристически район – средни стойности и честотни разпределения на респондентите (2015 г.).....                                 | 157 |
| Фиг. 92. ЕвроВело б в участъка по поречието на р. Дунав (Дунавски веломаршрут).....  | 159 |
| Фиг. 93. Винарски райони в България.....   | 177 |
| Фиг. 94. Брой и гъстота на населението в ЕС по NUTS 2 райони (2016).....   | 186 |
| Фиг. 95. Типология на NUTS 3 районите по степен на урбанизираност.....   | 187 |
| Фиг. 96. Динамика на населението в изследваните райони 2008-2018 г.....  | 188 |
| Фиг. 97. Възрастова структура на населението в изследваните райони, 2012-2017 г.....   | 188 |
| Фиг. 98. Коефициент на заетост (15-64 г.) в изследваните райони, 2013-2017 г., %.....  | 190 |
| Фиг. 99. Брой на заетите (15-64 г.) в изследваните райони, 2013-2018 г.....  | 190 |
| Фиг. 100. Коефициент на безработица (15-74 г.) в изследваните райони, 2013-2018 г., %.....   | 191 |
| Фиг. 101. Брой на безработните (15-74 г.) в изследваните райони, 2013-2018 г.....  | 191 |
| Фиг. 102. Продължителна безработица (15-74 г.) в изследваните райони, 2013-2018 г., % от всички безработни.....  | 192 |
| Фиг. 103. Обем на БВП в изследваните райони (млн. €) и промяна за периода 2009-2017 г. ....  | 192 |
| Фиг. 104. Динамика на БВП в изследваните райони (промяна спрямо 2009 г., %).....   | 193 |
| Фиг. 105. БВП на 1 ж. в изследваните райони, 2017 г. ....  | 194 |
| Фиг. 106. БВП на 1 ж. СПП в изследваните райони по области, 2016 г.....  | 194 |
| Фиг. 107. Средногодишен доход на 1 лице в изследваните райони, 2011-2017, евро.....  | 195 |
| Фиг. 108. Средногодишни разходи за потребление на 1 домакинство в изследваните райони, 2011-2017, евро .....   | 196 |
| Фиг. 109. Интензитет и честота на пътуванията на българите, 2012-2017 г.....   | 198 |
| Фиг. 110. Динамика на участието в туристически пътувания на българите според дестинацията (2012-2017 г.).....  | 199 |
| Фиг. 111. Причини за неучастие в туристически пътувания на българите (% от непътувалите).....  | 199 |
| Фиг. 112. Динамика на основни показатели за пътуванията на българите, 2012-2017 г.....   | 201 |
| Фиг. 113. Пътувания на българите според формата на организация, 2017 г.....  | 202 |
| Фиг. 114. Пътувания на българите според използваното транспортно средство, 2017 г.....   | 202 |
| Фиг. 115. Пътувания на българите според използваното настаняване, 2017 г.....  | 203 |
| Фиг. 116. Разходи за настаняване на 1 нощувка при пътувания на българите с основно настаняване в колективни места за настаняване, 2017 г., евро .....                      | 203 |
| Фиг. 117. Сезонност на пътуванията на българите през 2017 г. ( дял на месеците на заминаване).....   | 204 |
| Фиг. 118. Главни причини за осъществяване на ваканционни пътувания от българите, 2014-2015.....  | 204 |
| Фиг. 119. Източници на информация при планиране на ваканционното пътуване на българите, 2015 г.....  | 205 |
| Фиг. 120. Причини за желание за завръщане на българите в същата дестинация, 2016 г.....  | 205 |
| Фиг. 121. Интензитет и честота на пътуванията на румънците, 2012-2017 г.....   | 207 |
| Фиг. 122. Динамика на участието в туристически пътувания на румънците според дестинацията (2012-2017 г.).....  | 207 |

|  |     |
|--|-----|
| Фиг. 123. Причини за неучастие в туристически пътувания на румънците (% от непътувалите) .....   | 208 |
| Фиг. 124. Динамика на основни показатели за пътуванията на румънците, 2012-2017 г.....   | 210 |
| Фиг. 125. Пътувания на румънците според формата на организация, 2017 г.....  | 210 |
| Фиг. 126. Пътувания на румънците според използваното транспортно средство, 2017 г.....   | 211 |
| Фиг. 127. Пътувания на румънците според използваното настаняване, 2017 г.....  | 212 |
| Фиг. 128. Разходи за настаняване на 1 нощувка при пътувания на румънците с основно настаняване в колективни места за настаняване, 2017 г., евро .....            | 212 |
| Фиг. 129. Сезонност на пътуванията на румънците през 2017 г. (дял на месеците на заминаване) .....   | 213 |
| Фиг. 130. Главни причини за осъществяване на ваканционни пътувания от румънците, 2014-2015 г. ....   | 213 |
| Фиг. 131. Източници на информация при планиране на ваканционното пътуване на румънците, 2015 г.....  | 214 |
| Фиг. 132. Причини за желание за завръщане на румънците в същата дестинация, 2016 г. ....   | 214 |
| Фиг. 133. Разходи за настаняване на 1 нощувка при пътувания на жители на ЕС с основно настаняване в колективни места за настаняване, 2014-2017 г. , в евро ..... | 218 |
| Фиг. 134. Динамика на търсенето на пътувания с основно настаняване в къмпинги от жителите на ЕС*, промяна спрямо предходната година, % (2015-2017 г.).....       | 218 |
| Фиг. 135. Структура на пътуванията с основно настаняване в къмпинги и паркинги за каравани и ремаркета в ЕС* според дестинацията, 2017 г., млн. ....             | 220 |
| Фиг. 136. Пътувания с настаняване в къмпинги в ЕС по страни, 2017 г.....   | 220 |
| Фиг. 137. Динамика на настаняването в къмпинги и всички колективни места за настаняване в ЕС за 2008-2017 г., промяна спрямо предходната година, %.....          | 222 |
| Фиг. 138. Реализирани нощувки в къмпинги и паркове за рекреационни превозни средства и ремаркета в ЕС по страни, 2017 г. ....                                    | 224 |

### **Списък на приложенията**

|  |     |
|--|-----|
| Прил. 1. Изходна база данни за местата за настаняване в Северозападния район .....   | 253 |
| Прил. 2. База данни за статистическа обработка .....   | 255 |
| Прил. 3. Данни за областите в Северозападния район, използвани в Регионални профили (ИПИ, 2018) .....  | 256 |
| Прил. 4. Места за настаняване в Северозападния район по тип, области и общини, 2019 г. ....  | 259 |
| Прил. 5. Места за настаняване в Северозападния район по тип и населени места, 2019 г. ....   | 260 |
| Прил. 6. Места за настаняване в Северозападния район по категория, области и общини, 2019 г.....   | 263 |
| Прил. 7. Средна цена на стая в места за настаняване в Северозападния район по категория, тип, области и общини, 2019 г. ....                       | 264 |
| Прил. 8. Минимални задължителни изисквания за допълнителни съоръжения и услуги (извън настаняване) за хотели и вили с категория 4 и 5 звезди ..... | 265 |
| Прил. 9. Минимални задължителни изисквания към спа и уелнес центрове .....   | 269 |
| Прил. 10. Винарски изби в България, предлагаги посещения, дегустации и настаняване, 2019 г. ....   | 270 |
| Прил. 11. Основни характеристики на винарски изби в България, предлагащи настаняване, 2019 г. ....   | 273 |



## ВЪВЕДЕНИЕ

Тази книга е написана в резултат от работата по проект № 3353 на Научно-изследователския сектор към СУ „Св. Климент Охридски“, заявен от и финансиран по договор с „Бургозоне“ ЕООД през 2019 г. „Бургозоне“ ЕООД е фирма, оперираща бутикова винарна в Северозападна България, близо до гр. Оряхово, на брега на река Дунав, с изглед към остров Есперанто. Заявката е мотивирана от нейното намерение за инвестиция в място за настаняване в близост до избата. Във връзка с това тя е изразила желанието си да разполага с актуална информация за състоянието и тенденциите в развитието на местата за настаняване в Северозападна България, както и в прилежащите райони на Румъния и Сърбия, която да бъде използвана при разработването на бизнес-план на проекта.

Наред с конкретния повод, за актуалността на темата могат да се посочат редица други аргументи. Северозападна България е най-изостаналият в социално-икономическото си развитие район не само в България, но и в Европейския съюз, а туризмът се разглежда като една от възможностите за стимулиране на неговото развитие. Същевременно районът е с най-неблагоприятни показатели за туристическото си развитие в България. Това предполага по-задълбочен анализ на състоянието и тенденциите на развитието на туризма в него. Фокусът върху настанителната база в това отношение е оправдан, тъй като тя се разглежда като гръбнак на туристическата индустрия в туристическите дестинации, а информацията за нейната дейност често се използва като представителна за туристическото развитие.

От гледна точка на туристическата политика и планирането на регионалното развитие съществен проблем е ограничеността на задълбочени и основани на достатъчно факти и данни анализи на туристическото развитие на всички пространствени равнища, което затруднява формулирането и прилагането на „основана на доказателства политика“ (Sutcliffe, Court, 2005; Kumar, 2011; Mangion, 2011). Това е особено валидно за България, по-специално на субнационално ниво, в т.ч. и за най-високото регионално ниво в рамките на страната – районите за планиране (NUTS 2). Въпреки, че необходимостта от изследванията на туризма на това ниво е обоснована скоро след първоначалното обособяване на тези райони (Маринов, 2004), в България засега те се ограничават до анализите във връзка с регионалното планиране. Това е донякъде учудващо, тъй като именно това ниво е най-добре осигурено със статистически данни, в т.ч. с възможности за международни сравнения. Същевременно изготвяните за целите на регионалното планиране анализи на национално ниво (вж. напр. НЦТР, 2019), както и анализите в регионалните планове за развитие (вж. напр. Регионален план за развитие на Северозападен район ..., 2013) се основават на ограничен брой показатели с данни от официални статистически източници и анализ, който може да се окаже като повърхностен. Налице е очевидна тенденция изследванията да се ограничават до най-лесно достъпните данни.

Впрочем, дебатът за основаната на доказателства политика в научната литература за туристическото развитие е ограничен, почти липсващ (Mangion, 2011, с. 9, 12). Основаната на доказателства политика е дефинирана от Davies (2004, с. 3) като „взискателен подход, който събира, оценява критично и използва висококачествени научни доказателства за да информира правенето на политика и професионалната практика“. Макар че основаната на доказателства политика може да използва практическия професионален управленски опит, както и политическата преценка, нейна традиционна основа е знанието, създадено от приложните изследвания (Head, 2008, с. 1). Данните за подобни изследвания не винаги са налични (Mangion, 2011, с. 30) или лесно достъпни.

Заявката на „Бургозоне“ ЕООД предполага прилагането на сравнителен анализ – както между райони от различни страни, така и между различни териториални равнища. Това е интересно от методическа гледна точка, доколкото подобни анализи не са широко разпространени. Същевременно заявката предполага по-детайлна информация, което

изисква прилагане на алтернативни източници за нейното набиране, извън използването на лесно достъпната статистическа информация.

**Обект на изследване** е Северозападният район на България, както е определен като район на второ ниво според класификацията на статистическите териториални единици на Евростат NUTS към 2019 г. (NUTS 2 район, статистически район, район за планиране). По редица показатели районът е сравняван със съседните райони от същия тип на Румъния и Сърбия. Предпочитанието към използване на статистически район (а не туристически) е свързано с нуждите на информационното осигуряване, доколкото проучването изисква набиране на значителна статистическа информация, в т.ч. сравнима с тази за районите от съседните страни.

**Предмет на изследване** е състоянието и динамиката на предлагането и търсенето на места за настаняване в Северозападния район на България в сравнителен трансграничен контекст.

**Целта на изследването** е да се набере и анализира информация за предлагането и търсенето на места за настаняване за нуждите на инвестиция в място за настаняване в община Оряхово, която да се използва за обосновка на инвестиционното намерение и изготвянето на бизнес план. **Основният практически въпрос** от тази гледна точка е дали може да се очаква достатъчен туристически поток, който да осигури приемлива заетост и рентабилност на обекта.

Във връзка с това са формулирани два по-конкретни **изследователски въпроса**:

- Какво е съвременното предлагане на места за настаняване в Северозападния район (и в прилежащите райони на Румъния и Сърбия), и какви са тенденциите в неговото изменение? Специално внимание е обърнато на редките за района типове места за настаняване – къмпинги, хотели от висока категория, места за настаняване, свързани с винарни;
- Какво е съвременното (ефективно) търсене (използване) на местата за настаняване в Северозападния район (и в прилежащите райони на Румъния и Сърбия), и какви са тенденциите в неговото изменение? Специално внимание е обърнато на търсенето от съседните страни (Румъния и Сърбия) и на потенциалното търсене (националните пазари на България и Румъния, използване на къмпинги в ЕС).

**Задачите** за постигане на целта на изследването включват:

- Анализ на мястото и ролята на настанителната база в системата на туризма, както и на факторите за нейното развитие и локализиране;
- Анализ на съществуващи класификации на местата за настаняване, които са от практическо значение за проучването;
- Разработване на методиката на изследване;
- Набиране, обработка и анализ на количествена и качествена информация за основни фактори за развитието на туризма (настанителната база) в района (атракции, достъпност, социално-икономическо развитие);
- Набиране, обработка и анализ на статистическа информация за местата за настаняване и тяхното използване;
- Набиране, обработка и анализ на количествена информация за местата за настаняване от други източници (национален туристически регистър, Booking.com и др.);
- Идентифициране и систематизиране на информация от вторични източници за туристическото търсене и предлагане на района, в т.ч. за основни видове туризъм, характерни за него;
- Набиране, обработка и анализ на информация за потенциалното търсене, в т.ч. сравнителен анализ на социално-икономическото развитие на Северозападния район на България и прилежащите райони на Румъния и Сърбия, на националните пазари на България и Румъния, както и за използването на къмпинги в страните от ЕС;
- Обобщаване на данните, формулиране на основни констатации и изводи.

Методите на изследване включват анализ на литературни източници, събиране и анализ на статистически данни и друга вторична информация и интервюта с представители на места за настаняване.

Основните трудности при осъществяване на изследването, някои от които могат да се разглеждат и като ограничения от гледна точка на крайните резултати включват:

- Количество и качество на статистическата информация – ограничена сравнимост между районите от различни страни (съответно между техните статистически системи) по някои показатели, непълен и разминаващ се обхват на публично достъпните данни – по отношение на показатели, териториални равнища и времеви обхват;
- Използване на различни онлайн източници с цел запълване и/или актуализиране на данните от Националния туристически регистър, при което се установяват несъответствия между имената на местата за настаняване в регистъра и в онлайн източници, липсващи данни за капацитет, невписани в регистъра места за настаняване, разнородност на информацията, предлагана от местата за настаняване, което затруднява нейното обобщаване.

В това изследване има малко „теория“. Основният акцент е поставен върху методиката, дефинирането на понятията, набирането на информация при съобразяване с изискванията за нейната надеждност, съпоставимост, актуалност и пр., и формулирането на изводи, насоки и препоръки, които могат да бъдат използвани не само от конкретния възложител, но и от други предприятия, а в много отношения имат приложимост и от гледна точка на националната туристическа и регионална политика. Теорията служи по-скоро като изходна основа за набирането и анализа на подходящи и достатъчно надеждни данни. „Измерването на развитието“ (туристическото развитие) обаче е важно. Без да навлизаме в дискусиата за значението на теоретичните и емпиричните изследвания или за количествените и качествени методи, ще припомним изказванията на някои признати учени в твърде различни научни области по отношение на обективните данни, количествения подход или по-общо – измерването. Уилям Пети, известен икономист от XVII в., представител на класическата политическа икономия, заявява: „Методът, който прилагам тук, все още не е много разпространен. Вместо да използвам само сравнителни думи и суперлативи, както и интелектуални аргументи, реших да се изразявам единствено чрез величини като брой, тегло или мярка ...; да използвам аргументи само от сетивно естество и да разглеждам единствено такива определящи причини, които имат видимо основание в природата; съответно да оставям за разглеждане от други тези, които зависят от бързо изменящите се настроения, мнения, предпочитания и страсти на хората“ (цит. по Седларски, 2015, с.48). Два века по-късно лорд Келвин (Уилям Томпсън), известен физик от XIX в., е още по-категоричен: „Когато можете да измерите това, за което говорите и да го изразите с числа, знаете нещо за него; но ако не можете да го изразите в числа вашето знание е оскъдно и незадоволително. Това може да е началото на знанието, но все още не сте се издигнали до нивото на науката, независимо какъв е конкретният въпрос“ (Thomson, 1889, с. 73).

\*\*\*

Авторите изказват своята благодарност на „Бургозоне“ ЕООД и лично на неговия управител г-жа Биляна Маринова за инициирането и финансирането на това изследване, както и за активната намеса в него с поставянето на допълнителни въпроси и изисквания, които спомогнаха за неговото разширяване и задълбочаване.

Авторите благодарят и на гл. ас. д-р Раденка Митова за съдействието при изготвяне на картосхемите, както и на доц. д-р Елка Дограмаджиева и гл. ас. д-р Едуард Маринов за направените бележки и препоръки в процеса на работата.

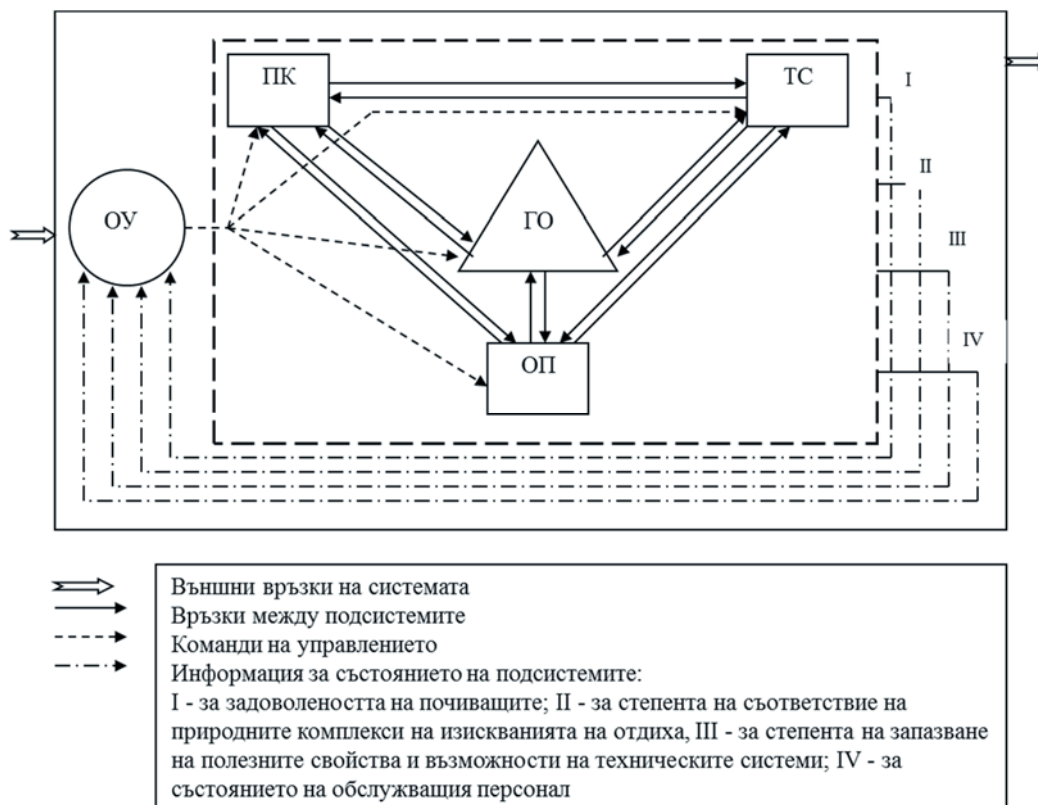
# 1 ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ И МЕТОДИКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

## 1.1 Място и роля на местата за настаняване в системата на туризма

Мястото на местата за настаняване в системата на туризма може да се представи въз основа на няколко (от голямото множество) модели на системата на туризма:

Моделът на рекреационната система на Преображенский и др. (1975) показва няколко важни аспекта на системата на туризма. Системата, която представя моделът, е многопластова. Може да се види ядрото на системата - посетителите (ГО) - и обслужващите ги подсистеми - природни и културни комплекси (ПК), технически системи (ТС), обслужващ персонал (ОП) и орган за управление (ОУ). Те са в пряка връзка и взаимодействие. Промените във всяка подсистема се отразяват върху другите подсистеми и предполагат съответното им адаптиране. Управлението на системата изисква разнообразна информация: за степента на задоволеност на почиващите, за степента на запазване на условията за почивка, за степента на запазване на качествата на техническите системи, за състоянието на обслужващия персонал.

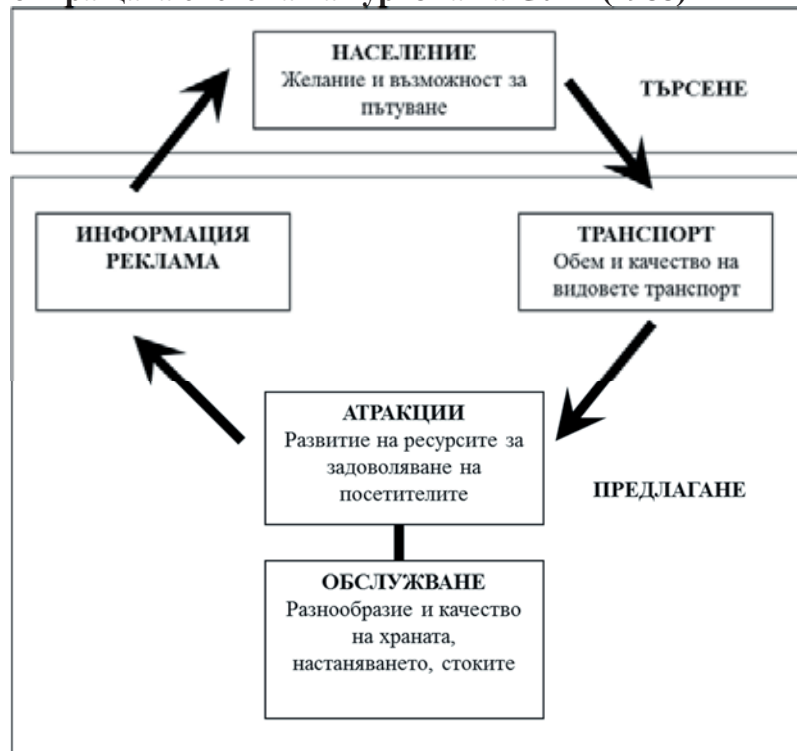
Фиг. 1. Модел на териториалната рекреационна система на Преображенский и др. (1975)



В модела на функциониращата система на туризма, който предлага Gunn (1988) подсистемите и връзките между тях са представени по един по-опростен начин. Поставен е акцент върху атракциите, без които местата за настаняване и туристическото обслужване като цяло не биха били необходими. Туристическите атракции и туристическото обслужване са ядрото на туристическото предлагане, на дестинацията. Те обаче не могат да бъдат оползотворени, ако не се отчита връзката им с туристическото търсене: трябва да има хора с желание и възможност да пътуват, те трябва да знаят за съответната дестинация, за да могат въобще да я изберат за посещение и дестинацията трябва да бъде достъпна при приемлив разход на време и средства. Но от икономическа гледна точка най-важният функционален компонент са съоръженията и услугите (хотели, ресторанти и др.) – разходите за ползването на тези съоръжения са основният икономически принос за повечето дестинации (Gunn, 1988, с. 71).

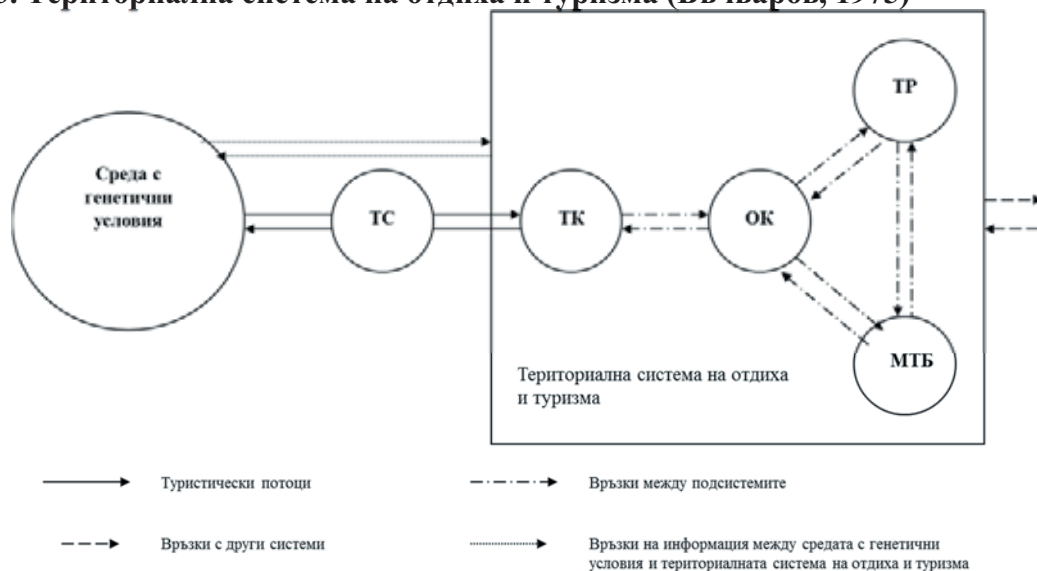


**Фиг. 2** Функциониращата система на туризма на Gunn (1988)



Бъчваров (1975 г.) предлага модел, който разглежда териториалната система на туризма като изградена от вътрешна и външна структура. Вътрешната структура включва функционалните фактори и тяхното взаимодействие, а външната структура - връзките с други системи, включително средата с генетични условия. Разгледаната от Бъчваров териториална система за отдих и туризъм представя материално-техническата база (включваща местата за настаняване) като отделна подсистема от вътрешната структура, която е свързана с организационно-кадровата подсистема, с туристическия контингент и с туристическите ресурси, допринасяйки по този начин за цялостната атрактивност на туристическата дестинация.

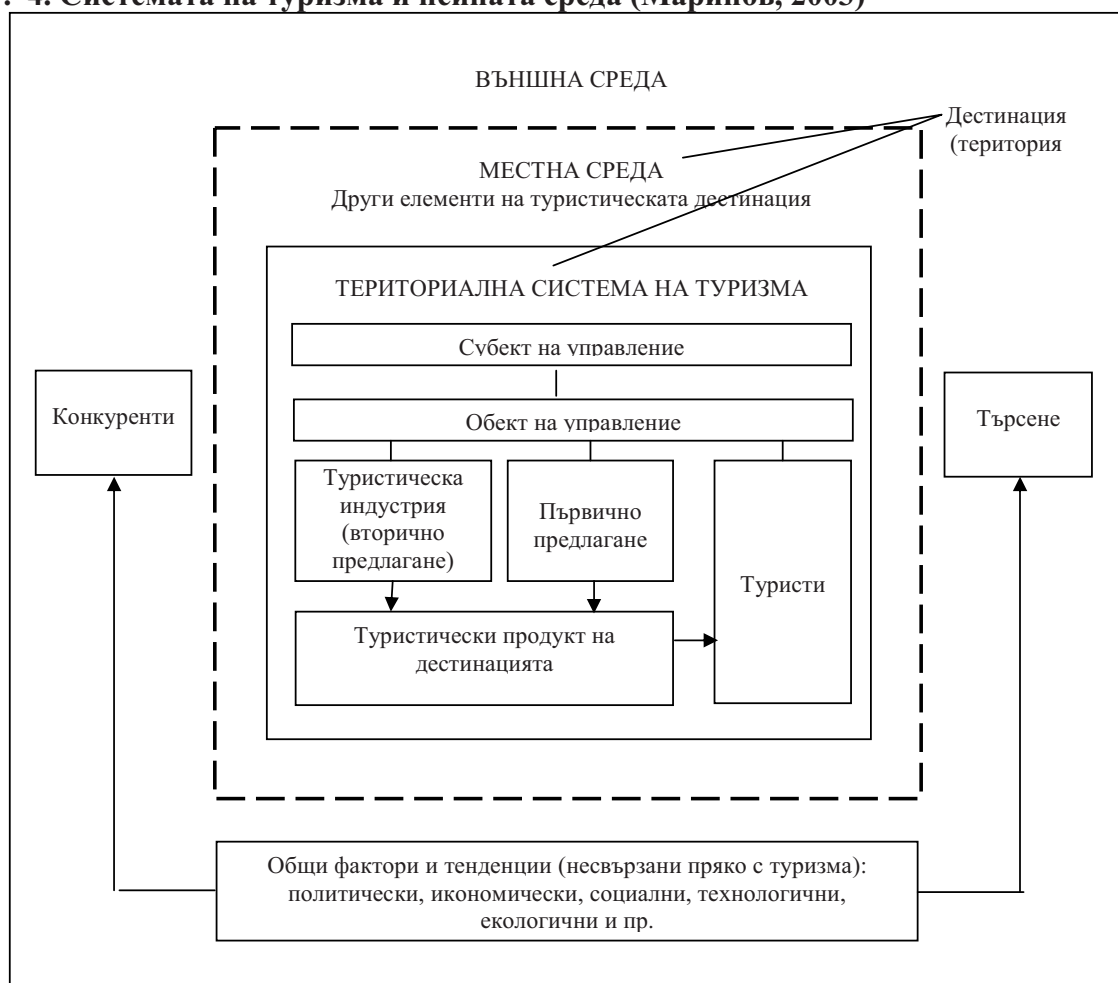
**Фиг. 3.** Териториална система на отдиha и туризма (Бъчваров, 1975)



ТС - транспортна система; ТК - туристически контингент; ТР - туристически ресурси;  
 МТБ - материално техническа база на туризма; ОК - организационно кадрова подсистема

Маринов (2003 г.) разглежда системата на туризма във връзка с нейната местна и външна среда. Туристическата дестинация се формира от териториалната система на туризма и нейната местна среда, с която туристите имат пряко взаимодействие. Подчертава се свойството на управляемост на териториалната система на туризма като се поставя фокус върху субекта и обекта на управление, а предлагането е разделено на първично и вторично (туристическа индустрия). Първичните елементи на предлагането съществуват преди и независимо от туризма (природа, култура и история, обща инфраструктура). Вторичните елементи се създават целенасочено за обслужване на нуждите на туристите. Местата за настаняване в тази система са част от вторичното предлагане. От съществено значение за функциониране на териториалната система на туризма и за развитието на туристическата дестинация е нейната външна среда към която се отнасят туристическото търсене, поведението на конкурентните дестинации и общите фактори и тенденции.

**Фиг. 4. Системата на туризма и нейната среда (Маринов, 2003)**



След прегледа на различни представи за системата на туризма, можем да обобщим, че системата на туризма има три основополагащи елемента: търсене, предлагане и връзката между тях (транспорт). Настанителната база има неоспоримо място в системата на туризма, тъй като тя е ключова част от предлагането. Наред със заведенията за хранене и развлечения, настанителната база задоволява базисните нужди на нощуващите посетители.

Ролята на местата за настаняване е на първо място да задоволяват тези базисни потребности от подслон („покрив“), сън, комфорт и възможност за почивка на туристите. От гледна точка на изследователите, обаче, ролята на местата за настаняване е много по-комплексна. Обобщавайки редица предходни източници Маринов (2002) извежда следните функции на материално-техническата база (МТБ):

- МТБ и инфраструктурата на туризма са опосредстващото звено между туристическите

ресурси и дейностите на туристите;

- Обикновено МТБ не е пряка цел на туристическото пътуване, но е решаващо условие за престой в дестинацията, както и за усвояването и използването на туристическите ресурси;
- Изграждането и поддържането на МТБ изисква значителни разходи, но тези разходи се компенсират с приходите от използването на МТБ;
- Чрез заплащането на услуги, които се предоставят благодарение на наличната МТБ, се комерсиализират туристическите ресурси, които в общия случай имат характер на публични блага;
- МТБ е определяща за количествената страна на туристическото предлагане (усвоения капацитет);
- Дори изключвайки времето за сън, голяма част от дейностите на туристите се осъществяват в заведенията за настаняване;
- МТБ (и най-вече местата за настаняване) имат силно влияние върху общата задоволеност на посетителите;
- МТБ на туризма влияе върху степента и характера на използване на туристическите ресурси, броя, структурата и сезонното разпределение на туристите, условията за работа на обслужващия персонал, качеството на туристическото обслужване; от съответствието на обема, структурата и териториалното разположение на МТБ на особеностите, обема, структурата и разпределението на туристическите ресурси и туристическото търсене зависи в голяма степен ефективността (социална, икономическа и екологична) на функционирането на системата на туризма като цяло;
- МТБ на туризма е "пространствено-еластичен" елемент на системата на туризма във фазата на нейното проектиране и в този етап може да бъде насочвана териториално съобразно с условията на различни части от територията и с целите на туристическата политика или на отделни предприятия. Веднъж изградена, тя се превръща в "пространствено консервативен" елемент на системата на туризма и за продължителен период оказва влияние върху нейното функциониране и териториалност;
- МТБ и по-специално настанителната база представлява ключов фактор за "измерване" и наблюдение на туристическо развитие, включително на туристическите потоци.

Материално-техническата база на туризма се състои от различни елементи, които могат да бъдат разделени в две групи: база за основни услуги - настаняване и хранене, в много случаи обозначава се като суперструктура, и база за допълнителни услуги или туристическа инфраструктура. Сред елементите на МТБ на туризма особено голямо е значението на настанителната база (заведенията за настаняване), чийто капацитет и структура определя капацитета и структурата и на останалите елементи на МТБ и която характеризира достатъчно точно особеностите и тенденциите на развитие на МТБ, поради което в много случаи тя се използва като представителна за общото състояние на МТБ и на туристическото усвояване (Маринов, 2002, с. 211).

При избора на локация на местата за настаняване трябва да се имат предвид някои специфики на туризма, разглеждани от много автори и обобщени от Дъбева и др. (2000, с. 210-211):

- Основните туристически ресурси имат случайно, често пъти дисперсно разположение, далече от потребителя-турист;
- Туризмът има множество форми на проявление, които от гледна точка на локализацията на настанителната база, се групират в три основни дяла: ресурсно ориентиран, потребителски ориентиран и транзитно ориентиран;
- Разстоянието има допълващо значение за туристическото пътуване, определящи са степента на атрактивност на ресурсите и техният имидж;
- Капацитетът на ресурсите е ограничен, поради което туризмът осъществява постоянна териториална експанзия, водеща до локализация в нови, неусвоени територии; тук е

удачно да се добави идеята на Diaz Alvarez (1990) за туристическото търсене като „колонизатор на пространствата“ и за туристическото предлагане като „модификатор на пространствата“;

- Туризмът се развива сравнително по-късно, поради което се налага да има сложно съжителство и да споделя пространството с други стопански и социални обекти.

От друга страна, влиянието на местоположението е безспорно прието в сферата на туризма. Традиционно твърдение е, че трите най-важни фактора при стартиране на туристически бизнес са „местоположение, местоположение и местоположение“ (Smith, 1989, с. 132). Силният акцент върху локализацията се дължи на „пространствения консерватизъм“ на настанителната база, респ. на това, че промяната на местоположението след стартирането на бизнеса е трудна и скъпа, както и на това, че изборът на място може да повлияе съществено върху рентабилността на бизнеса и дори върху неговата жизнеспособност (оцеляване).

Така че разположението на настанителната база е свързано пряко с туристическите пазари и ресурси. От голямо значение е настанителната база да бъде разположена близо до атрактивен туристически ресурс и същевременно да бъде лесно достъпна. От значение са и редица фактори на местната среда, напр. осигуряването на наличие и/или условия за задържане на работна ръка, степен на изграденост на техническата и социална инфраструктура, цени на земята, данъчно облагане и др.

## 1.2 Класификация на местата за настаняване

### 1.2.1 Според Закона за туризма

Законът за туризма определя пет **туристически дейности** (чл. 3 ал. 1):

- туроператорска и туристическа агентска дейност;
- хотелиерство;
- ресторантьорство;
- предоставяне на тематично ориентирани допълнителни туристически услуги в областта на морския, ски, културния, балнео, СПА, уелнес, селския, винения, еко, конгресния, детския и младежкия, приключенския, спортния, ловния, голф и други видове туризъм;
- предоставяне на екскурзоводски услуги, водене на туристи в планинска и природна среда и предоставяне на услуги за спорт

**Туристическите обекти** според закона за туризма (чл. 3 ал.2) са 21 на брой, сред които места за настаняване, заведения за хранене и развлечения, туристически хижи, туристически учебни центрове и туристически спални и прилежащите към тях заведения за хранене и др.

**Местата за настаняване** са туристически обекти, които се разделят в два класа:

- клас А - хотели, мотели, апартаментни туристически комплекси, вилни селища, туристически селища и вили;
- клас Б - семейни хотели, хостели, пансиони, почивни станции, къщи за гости, стаи за гости, апартаменти за гости, бунгала и къмпинги;

С цел яснота на терминологията и категоризацията законът предлага в допълнителните разпоредби изрични дефиниции за различните типове места за настаняване (табл. 1).

**Табл. 1. Дефиниции на типовете места за настаняване според закона за туризма**

|        |       |  |
|--------|-------|--|
| КЛАС А | Хотел | Сграда или функционално свързани сгради с минимум 15 стаи за настаняване, в която се предлагат основни и допълнителни туристически услуги, свързани с пребиваването на туристите. За хотели, изградени преди 1 юни 2003 г., и за хотели в населени места или в части от тях с историческо, археологическо, етнографско или архитектурно значение се допуска броят на стаите да е по-малък с 20 на сто. Хотелът разполага поне с едно заведение за хранене и развлечения. |
|--------|-------|--|

|        |                                    |   |
|--------|------------------------------------|---|
|        | Мотел                              | Вид крайпътен хотел за пребиваване и обслужване на автотуристи, разположен извън населено място, до активен транспортен възел или автомагистрала. Мотелът разполага поне с едно заведение за хранене и развлечения.   |
|        | Апартаментен туристически комплекс | а) жилищна сграда от апартаменти/студиа или апартаменти/студиа и стаи, които се предоставят на туристи за нощувка от компания за хотелски мениджмънт, или<br>б) самостоятелна териториално обособена група от сгради с апартаменти/студиа или апартаменти/студиа и стаи с изградена обща инженерна и туристическа инфраструктура, където се предлагат основни и допълнителни туристически услуги, или<br>в) самостоятелна териториално обособена група от апартаментен хотел/и и нискоетажни масивни сгради от апартаменти/студиа или апартаменти/студиа и стаи с изградена обща инженерна и туристическа инфраструктура, където се предлагат основни и допълнителни туристически услуги.<br>Апартаментният туристически комплекс, независимо от броя и вида на сградите, получава единна, обща категория за комплекса, като разлика в категорията на различните обекти в комплекса не се допуска. Апартаментният туристически комплекс разполага поне с едно заведение за хранене и развлечения. |
|        | Вилно селище                       | Самостоятелна териториално обособена група от нискоетажни масивни вили с изградена обща инженерна и туристическа инфраструктура, в която се предлагат основни и разнообразни допълнителни туристически услуги. Обособява се от най-малко 5 вили и има поне едно заведение за хранене и развлечения.   |
|        | Туристическо селище                | Самостоятелна териториално обособена група от места за настаняване с изградена обща инженерна и туристическа инфраструктура, където се предлагат основни и разнообразни допълнителни туристически услуги. Обособява се от най-малко 5 места за настаняване и има поне едно заведение за хранене и развлечения.  |
|        | Вила                               | Масивна сграда с ниска етажност, притежаваща минимум: преддверие, хол, две спални, кухненски бокс, трапезария, санитарен възел, тераса и места за паркиране.  |
| КЛАС Б | Семеен хотел                       | Сграда в архитектурен стил, съответстващ на облика на селището и/или обвързан с историята му, с капацитет от 5 до 20 стаи за настаняване на туристи, в която се извършва хотелиерска дейност. Обектът се стопанисва от домакини или от нает персонал, които предоставят персонално обслужване на гостите. Семейният хотел има поне едно заведение за хранене и развлечения.   |
|        | Хостел                             | Сграда за нискобюджетно настаняване, която е функционално обособена като общежитие със самостоятелни стаи и/или общи спални помещения - мъжки, женски и/или смесени. Споделено се ползват санитарен възел, всекидневна, обзаведена кухня с трапезария.  |
|        | Пансион                            | Сграда, в която настаняването обикновено е за по-продължителен период от време, обзаведена с най-необходимите мебелировка, съоръжения, съдове и прибори за ползване и самостоятелно обслужване.   |
|        | Почивна станция                    | Самостоятелно място за настаняване с преобладаващи социални функции и с инфраструктура, предлагаща здравни, балнеоложки, спортни и други услуги.  |
|        | Къща за гости                      | Жилищна сграда с ниска етажност в архитектурен стил, съответстващ на облика на селището и/или е обвързан с неговата история, която разполага с максимум 10 стаи за настаняване. Гостите ползват общи помещения, като: всекидневна, обзаведена кухня, трапезария или място за хранене и място за отпих в двора. Обектът се стопанисва от домакини, които живеят в същата жилищна сграда или в съседство и се грижат за обслужването и изхранването (минимум закуска) на гостите в условия, близки до домашните.  |
|        | Стаи за гости                      | До 5 стаи - самостоятелни или в апартаменти, в една сграда, предоставяни на туристи за нощувка.   |
|        | Апартаменти за гости               | До 5 самостоятелни апартамента в една жилищна сграда, предоставяни на туристи за нощувка.   |

|       |                            |   |
|-------|----------------------------|---|
|       | Бунгало                    | Място за настаняване, изградено от строителни конструкции за сезонна или цялогодшна експлоатация, със санитарен възел, без задължително изискване за кухненски бокс.  |
|       | Къмпинг                    | Охраняван терен със съответната инфраструктура и с необходимите условия за пребиваване на туристи със собствена или наета палатка или каравана, както и за паркиране на автомобили и предлагане на туристически услуги. На територията на къмпинга може да се разполагат бунгала, каравани (временно стационарно подвижно (колесно) място за настаняване без задължително изискване за кухненски бокс и санитарен възел), други места за настаняване, хранене и търговия.   |
| ДРУГИ | Туристическа хижа          | Масивна сграда, предназначена за краткотраен отдих на туристи, в която се предлагат основни и допълнителни туристически услуги. Обзаведена и оборудвана с най-необходимата мебелировка, съоръжения, съдове и прибори за ползване и самостоятелно обслужване на туристи. Предлага туристическа, краеведска, екологическа и друга информация.   |
|       | Туристически учебен център | Сграда за настаняване с учебни функции. Представява масивна сграда във или край населени места и в планински райони, архитектурно и функционално изградена, обзаведена и оборудвана за провеждане на специализирано обучение на кадри, обслужващи спортно-туристическите дейности, както и на професионално обучение по различни видове туризъм, алпинизъм, ориентиране, спелеология, водни ски и други спортове. Разполага с учебни и спортни зали, методически кабинети, библиотека и други. Има изградена инфраструктура със спортни площадки, терени, подходящо обозначени за обучение; маркирани и трасирани маршрути и турове, необходими за професионална подготовка на курсисти. Обзаведен е с подходящи съоръжения за обучение и с необходимата мебелировка, съдове и прибори за престой и самостоятелно обслужване на курсистите. |
|       | Туристическа спалня        | Сграда за настаняване за краткотрайно пребиваване на туристите. Представява масивна сграда, архитектурно и функционално изградена във или край населени места, в архитектурно-исторически и етнографски центрове, във възлови планински центрове, в крайморски зони за отдих, в изходни пунктове към планините, природни и културни забележителности. Обзаведена е с най-необходимата мебелировка за предлагане на основни и допълнителни туристически услуги. Предоставя туристическа, краеведска, екологическа и друга информация.  |

Източник: Закон за туризма, допълнителни разпоредби, §1, т. 17-31, 37-39

## 1.2.2 Статистическа класификация

### 1.2.2.1 Евростат

Данните за местата за настаняване, поддържани от Евростат, се подчиняват на изискванията на Регламент 696/93 (2011) за туристическата статистика. Дефинициите и класификацията на туристическото настаняване са идентични при прилагането им в три области:

- Структурна бизнес статистика, представяща структурата и дейността на предприятията по икономически дейности (брой предприятия, брой заети, оборот, добавена стойност и др.);
- Статистика за дейността на местата за настаняване (пренощували лица, реализирани нощувки, заетост);
- Пътувания на населението (структура на пътуванията, нощувките и разходите по вид настаняване).

Според Регламента и разработеното въз основа на него Методическо ръководство (Methodological Manual..., 2013) настаняването се разделя на наемано (колективно, предоставящо платени услуги) и ненаемано (частно, използвано без заплащане). Наеманото настаняване се отчита и в трите области, а ненаеманото – главно при наблюдение на



пътуванията на населението (макар че страните-членки могат да осъществяват такова наблюдение и в рамките на статистиката за дейността на местата за настаняване по тяхна преценка).

*Мястото (заведението) за настаняване* се дефинира като местна единица по вид дейност (local kind-of activity unit) (която може да бъде предприятие или част от него), която предлага платени услуги за краткосрочно настаняване (макар че цената може да бъде частично или изцяло субсидирана). Местата за настаняване се разделят на три групи (класа) в съответствие с класификацията на икономическите дейности NACE, които формират състава на раздел „55. Хотелиерство“ на сектор „I. Хотелиерство и ресторантьорство“ (Methodological manual ..., 2013, с. 59; NACE rev. 2, с. 243-244)<sup>1</sup>:

- 55.1. *Хотели и подобни заведения*. Включва обзаведени места за настаняване с ежедневно почистване и оправяне на леглата. Могат да бъдат предоставяни и редица допълнителни услуги като услуги на питейни заведения и заведения за хранене и/или развлечения, възможности за паркиране, услуги на перални, плувни басейни, фитнес зали, както и зали и помощни средства за семинари, конференции или конгреси. Типични представители са хотели, апартаментни (студийни) хотели, мотели.
- 55.2. *Туристическо и друго краткосрочно настаняване*. Настаняването се осъществява в самостоятелни помещения като напълно обзаведени стаи или места за пребиваване с оборудване за готвене или с пълно кухненско оборудване. Това могат да бъдат апартаменти в малки самостоятелни многоетажни сгради или групи от сгради или бунгала, хижи, вили и дървени къщички. В някои случаи се предоставят минимални допълнителни услуги. Включва детски и туристически селища, бунгала и апартаменти, вили и дървени къщички без обслужване, туристически спални (младежки хостели) и планински хижи.
- 55.3. *Къмпинги и терени за каравани и къмпинг-автомобили (кемпери)* – краткосрочно настаняване в къмпинги, терени за каравани, лагери за отдых, лов и риболов, предоставяне на терени и необходимите съоръжения за къмпинг-автомобили, настаняване в туристически заслони или в терени с необходимите условия за разполагане на палатки и/или спални чували.

Класификацията на икономическите дейности включва още една група, която обикновено не се отчита в статистиката на местата за настаняване, но се включва при наблюдението на пътуванията на населението заедно с 55.2 като „друго наемано настаняване“:

- 55.9. *Други места за настаняване* - временно или по-дългосрочно настаняване в самостоятелни стаи или стаи за съвместно ползване (студентски, ученически и работнически общежития, частни квартири и пансиони (rooming and boarding houses), спални вагони.

От туристическите места за настаняване срещу заплащане (раздел „Хотелиерство“) и от отчитане в туристическата статистика се изключва предоставянето на обзаведени или необзаведени къщи, апартаменти или стаи за дългосрочно използване, обикновено на месечна или годишна база (което се отнася към раздел 68 „Операции с недвижими имоти“ - 68.2 „Даване под наем и експлоатация на собствени недвижими имоти“). В методическото ръководство за туристическата статистика (Methodological manual..., 2013, с. 61-62) се подчертава, че има основания това настаняване да се отнесе към клас 55.2 „Туристическо и друго краткосрочно настаняване“, доколкото то често се използва за краткосрочно настаняване, а не като основно място за пребиваване. Макар че наемането на имоти може да е на дългосрочна база, действителното използване може да е под формата на няколко кратки посещения през годината. Но имайки пред вид концептуалните и практически трудности (събиране на информация от собствениците, особено за реализираните нощувки)

<sup>1</sup> При превода е отчетен текста на Класификацията на икономическите дейности на Националния статистически институт (2008, с. 258), която е с идентично съдържание

не се препоръчва включването на тези обекти в статистиката на местата за настаняване, предоставяна на Евростат. Подобен е подходът и към частните терени за каравани.

В случаите на смесена дейност – когато един обект може да се раздели на две местни единици по видове дейност (напр. 100 легла в основна сграда и 10 места за каравани) – те би трябвало да се отчитат отделно, но по практически съображения е допустимо отчитането да става за доминиращата дейност.

Дейността на студентските общежития, която попада в клас 55.9, не се отчита в туристическата статистика, но ако те действат като хотел или хостел (напр. през ваканциите), трябва да отчитат пристиганията или нощувките съответно в клас 55.1 или 55.2. Подобен е подходът и към марините (яхтени пристанища), които по принцип се отнасят към раздел 93 „Спортни и други дейности, свързани с развлечения и отдих“ (клас 93.29 „Други развлекателни и рекреационни дейности“).

Регламентът за туристическата статистика изисква да се наблюдават най-малко хотелите и подобни заведения с 10 и повече легла и къмпингите и подобни съоръжения – с 10 и повече места. Страни с малък обем на туризма (под 1% от нощувките в ЕС може да ограничат наблюдението до места с 25 и повече легла)<sup>2</sup>. Независимо от това трябва да се прави оценка на реализираните нощувки във всички места за настаняване, вкл. ненаблюдаваните (Methodological manual, 2013, с. 64)

**Ненаеманото настаняване** се разделя на (Methodological manual..., 2013, с. 68):

- Настаняване при приятели и роднини;
- Настаняване в собствени ваканционни (втори) жилища, вкл. time-share – когато са извън обичайната среда на лицата;
- Друго ненаемано настаняване (напр. ваканционен имот на работодателя).

Наблюдаваните и публикувани **показатели за наеманите места за настаняване** включват (Methodological manual, 2013, с. 72 сл.):

- Брой места (заведения);
- Брой легла, вкл. места за къмпирене (1 място = 4 легла) – отчита се максималният капацитет през годината без допълнителните легла;
- Брой стаи (апартаменти, вили, бунгала и др. под. се отчитат като една стая) – максимален капацитет през годината;
- Брой места за настаняване с поне една стая за хора с ограничена подвижност (веднъж на 3 години);
- Реализирани нощувки, вкл. на допълнителни легла – резиденти и нерезиденти в страната (допуска се и отчитане по националност);
- Пристигания (пренощували лица) – резиденти и нерезиденти в страната (допуска се и отчитане по националност);
- Заетост на стаите;
- Заетост на леглата.

Наблюдението на местата за настаняване може да бъде изчерпателно или въз основа на извадка по преценка на страните-членки, но повечето страни предпочитат изчерпателно наблюдение заради интереса на потребителите към данни на по-ниските териториални равнища.

С изключение на данните за местата за настаняване за хора с ограничена подвижност, данните по останалите показатели се предоставят на и се публикуват от Евростат до ниво NUTS 2. Броят на местата за настаняване, стаите и леглата се публикува и на ниво NUTS 3.

#### **1.2.2.2 България (Национален статистически институт)**

Националният статистически институт прилага класификация на местата за настаняване идентична с тази на Евростат: хотели, къмпинги и други места за краткосрочно настаняване (туристически и вилни селища, хижи, частни квартири и апартаменти, почивни

<sup>2</sup> Към тях към 2012 г. се отнася и България с 0,8% (Methodological manual, 2013, с. 64)



станции, ваканционни бунгала, къщи за гости и др. места за краткосрочно настаняване (Методология – Места за настаняване).

Обект на наблюдение са всички категоризирани и функционирали места за краткосрочно настаняване с 10 и повече легла. Основни източници на информацията за дейността на местата за настаняване са месечни формуляри, които всички собственици на категоризирани места за настаняване в страната са задължени да представят в НСИ. Годишните данни са сравними от 2007 г., а месечните – от 2012 г. (Методология – Места за настаняване). Практиката (напр. при сравнение с националния туристически регистър или теренни проучвания) обаче показва, че изискването за обхващане на всички места за настаняване с 10 и повече легла не се реализира по причини, които не са изрично коментирани в публично достъпната информация на НСИ.

Освен изискваните от Евростат показатели се събират данни и за реализираните приходи от нощувки (без допълнителните услуги), а основните показатели се публикуват и по категория на местата за настаняване (1-2 звезди, 3 звезди, 4-5 звезди). Пренощуващите лица и реализираните от тях нощувки се отчитат според националността, а не според обичайното местоживееие. Данни по видове места за настаняване не се публикуват след 2009 г., но могат да бъдат извлечени от базата данни на Евростат до ниво NUTS 2 (статистически район), а за броя на местата и леглата – до ниво NUTS 3 (област).

Данните по основните показатели и разбивки (по категория, по националност на посетителите) се публикуват до ниво NUTS 3. С по-голямо закъснение се публикуват и данни на общинско ниво, през последните години без разбивки (по-пълни данни могат да бъдат получени при поискване срещу заплащане). Публично достъпните данни до ниво NUTS 3 след 2012 г. могат да се извличат в желанието от потребителите изглед и от статистическата база данни Инфостат.

### **1.2.2.3 Румъния (National Institute of Statistics)**

Националният статистически институт на Румъния прилага много по-разгърнатата класификация на местата за настаняване (Metadata - Establishments of touristic reception...):

- Хотел - разположен в цяла сграда или част от сграда, предлага подходящо оборудвани стаи, студия или апартаменти, допълнителни услуги и рецепция, както и заведения за хранене;
- Младежки хотел – просто обзаведен, адаптиран към изискванията на младежите, предлага настаняване, хранене и развлечения въз основа на правила на специфични международни организации (от 2009 се отчита към хостели);
- Хостел – място за настаняване с максимален капацитет от 3 стаи, разположено обикновено в сгради с друго първоначално предназначение;
- Апартаментен хотел – предлага апартаменти или студия, оборудвани за приготвяне на храна и хранене;
- Мотел – заведение от хотелски тип, обикновено извън градовете – по натоварени пътища, предлагащо настаняване, хранене и охраняем паркинг;
- Страноприемница (tourist inn) – малко местно заведение за хранене или питейно заведение, предлагащо настаняване;
- Вила – заведение с малък капацитет, в отделни сгради, със специфичен архитектурен облик, обикновено в курорти или други туристически центрове, предлага допълнителни услуги;
- Туристическа хижа – обикновено с малък капацитет и специфичен архитектурен стил, предлага настаняване, хранене и други услуги за туристи, практикуващи пешеходен туризъм или почиващи в планински ареали, защитени територии, край балнеокурорти и др.;
- Ловна и риболовна хижа – с малък капацитет, предлага настаняване и допълнителни услуги, специфични за практикуващите лов и риболов (от 2006 г. се отчита към туристически хижи);

- Бунгало – заведение с малък капацитет, обикновено от дърво или подобен материал, обикновено за сезонно ползване;
- Ваканционно селище – група от сгради, обикновено вили и бунгала, разположени в ясно очертан периметър, предлага хранене и широк спектър от допълнителни услуги (в т.ч. развлечения, спорт, културни събития и др.);
- Туристическа спирка (tourist stopover) – заведение с малък капацитет, състоящо се от къщички и бунгала в определен периметър, предлага хранене и паркинг;
- Вилно селище (cottage type tourist unit, houselet type unit) – група от къщички (вили) с обща рецепция и административно управление;
- Детски и ученически лагери;
- Пансион (tourist boarding house) – заведение с до 20 стаи (60 легла), опериращо в жилището на собственика или в самостоятелна сграда, с условия за приготвяне и сервиране на храна;
- Агро-туристически пансион (agro-tourist boarding house) – с капацитет до 8 стаи, в селски ареал, опериращо в жилището на собственика или в самостоятелна сграда, с условия за приготвяне и сервиране на храна;
- Кораби, лодки и понтони – използвани за настаняване на туристи при пътуването или закотвени.

Макар че подобна класификация дава по-ясна картина за структурата на настанителната база, тя изглежда непрактична от гледна точка на туристическата статистика.

Наблюдават се места за настаняване с 5 и повече легла, които функционират през годината (към 31 юли). Наблюдават се показателите, изисквани от Евростат, както и структурата по категория и по тип туристически центрове (само на национално ниво). Пренощуващите лица и реализираните от тях нощувки се отчитат според националността, а не според обичайното местоживееие. Не се отчитат приходи от нощувки. Данните са достъпни до ниво NUTS 3 и могат да бъдат изтеглени от базата данни Tempo Online, която не дава възможности за модифициране на изгледа (подредането на показателите) и е трудна за ползване от Инфостат на НСИ. Освен това се публикуват и в ежегодния Статистически годишник на Румъния (като таблици в Ексел), но с известно закъснение (около една година) и в по-агрегиран вид (например някои от видовете места за настаняване са в по-окупнени групи).

#### **1.2.2.4 Сърбия (Statistical Office of Republic of Serbia)**

Според метаданните Статистическата служба на Сърбия (SORS) прилага класификацията на икономическите дейности на Евростат NACE rev. 2, като покрива не само групите 55.1, 55.2 и 55.3, но също (за вътрешни нужди) – и 55.9 (други места за настаняване) (Metadata – Tourist arrivals). В статистическата база данни и в публикациите на SORS обаче се прилага много по-разгърната класификация, подобна на тази, използвана в Румъния, но не са открити статистически или други дефиниции за отделните видове. Не са открити данни за структурата на местата за настаняване, съпоставими с публикуваните от Евростат (данните за Сърбия за туризма в базата данни на Евростат са само на национално ниво).

Видовете места за настаняване според разгърнатата класификация (Statistical Yearbook Serbia, 2018, с. 350) са: хотели; мотели; апартаменти; туристически селища; пансиони (Boarding houses); квартири (Overnight stays, Преноћишта); страноприемници; гарни хотели; апарт хотели; балнеолечебници (Spa cures, Бањска лечилишта); климатолечебници (Climatic cures, Климатска лечилишта); планински заслони и хижи; работнически курорти/почивни станции (Workers' resorts, Радничка одмаралишта); детски и младежки курорти (лагери) (Youth and children's resorts, Дечја и омладинска одмаралишта); хостели; къмпинги (Camp sites, Кампови); терени за къмпирание (Camping grounds, Кампиралишта, кампинг одмаралишта); частни стаи; частни къщи; селски

туристически домакинства (Rural Tourist household, Сеоска туристичка домаћинства); коли за спане и хранене (Dining and sleeping cars, Кола за спавање и ручавање); ловни хижи; други.

Подобно на Румъния, детайлната класификация дава по-ясна картина за структурата на настанителната база, но изглежда непрактична от гледна точка на туристическата статистика. Наред с това липсата на изрични дефиниции създава неяснота за характера на някои от местата за настаняване.

Статистическата служба на Сърбия наблюдава местата за настаняване по следните показатели – брой места, брой легла, брой стаи, брой дни в които обектът функционира, брой на използваните стаи (Metadata – Tourist arrivals). Тези показатели обаче не са включени в статистическата база данни, а в Статистическия годишник се публикуват данни само за леглата и стаите до ниво район НУТС 1 (към 31 август на съответната година). Не се публикуват данни за структурата на легловата база по видове места за настаняване и категория (само за пренощуващите лица и нощувките). Няма публично достъпни данни на регионално ниво за броя на местата за настаняване, както и за легладенонощията в експлоатация или за заетостта на леглата.

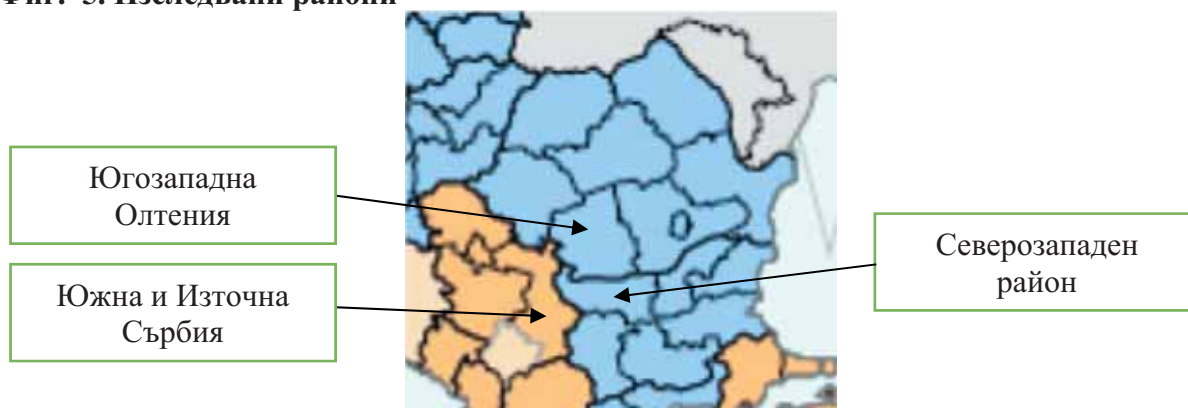
Данните за броя на пристиганията (пренощуващите лица) и реализираните нощувки до ниво NUTS 2 са достъпни в статистическата база данни на Статистическата служба на Сърбия (SORS) и се публикуват в Статистическия годишник. Данни на по-ниско ниво (области, общини, отделни курорти и туристически центрове) се представят в отделна публикация (Municipalities and regions..., 2018) със закъснение от около една година. Пренощуващите лица и реализираните от тях нощувки се отчитат според националността, а не според обичайното местоживеене.

### 1.3 Методика на изследването

#### 1.3.1 Териториален обхват

Изследването е фокусирано върху Северозападна България. Същевременно са направени сравнения и с прилежащите райони на Румъния, които може да се разглеждат от една страна като допълващи предлагането на СЗ район, а от друга – като негови конкуренти. Освен съседството им, общи характеристики на трите района са излазът на р. Дунав и това, че са най-слабо развитите в социално-икономическо отношение райони на съответната страна. Трите района показват сходства и по отношение на природната среда (комбинация от планински и равнинен релеф), на селищната мрежа и др. С оглед на нуждите от осигуряване на статистическа информация е предпочетено използване на статистическите райони на ниво NUTS 2 в трите страни:

Фиг. 5. Изследвани райони



Източник: NUTS 2 regions in the European Union (EU-28), with corresponding statistical regions in EFTA countries, candidate countries and potential candidates (Eurostat Regional Yearbook 2018) - отрязък

**Северозападният район** на България към 2018 г. включва областите Видин, Монтана, Враца, Плевен и Ловеч.

За района може да се осигурят основни статистически данни за дейността на местата за настаняване и съответното им туристическо използване. В редица случаи са представени и анализирани данни и на по-ниско териториално ниво (област, община).

Район **Югозападна Олтения** в Румъния обхваща административните области (judetul) Долж (с център Крайова), Горж (Търгу Жиу), Мехединц (Дробета-Турну Северин), Олт (Слатина), Вълча (Ръмнику Вълча). Районът обхваща приблизително същия участък от р. Дунав, както Северозападния район в България.

Възможно е да се осигурят основни данни за дейността на местата за настаняване, съпоставими с тези за Северозападния район в България (до ниво NUTS 3, съответстващо на българските области).

Район **Южна и Източна Сърбия** в Република Сърбия обхваща областите Борска (с административен център Бор), Браничевска (Пожаревац), Зайчарска (Зайчар), Ябланишка (Лесковац), Нишавска (Ниш), Пиротска (Пирот), Подунавска (Смедерево), Пчинска (Враня) и Топличка (Прокупле). Териториалният обхват на района в меридионално направление е доста по-широк от този на Северозападния район в България и достига до границите на Северна Македония и Косово.

Достъпната статистическа информация за местата за настаняване е ограничена и затруднява по-детайлното сравнение. Независимо от това е възможно пряко сравнение по някои показатели за използването на местата за настаняване (пренощували лица, реализирани нощувки, средна продължителност на престоя).

### 1.3.2 Подход към анализа

Възприетият подход към анализа може да се опише като сравнителен, на различни пространствени равнища, отчитащ различни моменти във времето, основан на доказателства. Неговите особености по-конкретно са:

- Северозападният район не се разглежда изолирано, а по повечето показатели се сравнява със стойностите за страната, както и със съседните райони в Румъния и Сърбия (които също са сравнявани с националните стойности);
- По значителен брой показатели (когато статистическата информация позволява) е направен анализ и на субрегионално ниво – по области (а за Северозападния район и по общини), като стойностите са съпоставяни със средните за съответния район;
- При повечето показатели са отчетени промените във времето, като тенденциите също са сравнявани с националните и/или регионалните. В повечето случаи са прилагани сравнения с една базова (изходна) година, но при показатели, отличаващи се с по-изразена динамика и при наличие на данни са използвани и времеви редици (по отделни години в периода);
- Констатациите и изводите се основават на достатъчно факти и данни, които са подробно документирани в текста и приложенията.

По отношение на времевия обхват на статистическите данни стремежът е бил да се осигурят последните налични данни и за повечето показатели данните са за 2018 или 2017 г. Като предпочитана базова година е определена 2008 г., която предшества проявлението на ефектите на глобалната финансово-икономическа криза, но поради ограничения на данните това не е постигнато за всички показатели – в някои случаи са използвани по-късни базови години. В някои случаи данните за страните и съответните райони са за различни години, което винаги е уточнено в съответната част от анализа – това не е необичайна практика при международни сравнения.

По отношение на алтернативни източници на количествена информация са използвани последни налични данни: за националния туристически регистър – към февруари 2019 г., за Booking.com – към април-май 2019 г.

Като модел за осъществяване и представяне на анализа са използвани редица предходни изследвания на настанителната база (Маринов, 1997; Маринов, 2004; Евреви др., 2003; Маринов и др., 2012; Дограмаджиева, 2003, 2014, 2018; Dogramadjieva & Matei, 2010 и др.).

### 1.3.3 Статистическа информация за местата за настаняване

Използвани са различни **източници на официална статистическа информация:**

- Статистически онлайн бази данни на страните, в които са изследваните райони – на Националния статистически институт на България (Инфостат), Националния статистически институт на Румъния (Tempo Online) и Статистическата служба на Сърбия (SORS data base);
- Статистическата база данни на Евростат – по-специално за данни, които са налични, но не се публикуват от националните статистически институти в предпочитаната структура (разбивка) и/или на регионално ниво;
- Статистически данни по заявка – от НСИ (за анализ на териториалното разпределение по общини, на структурата на пренощуващите лица и нощувките по националност и др.);
- Статистически онлайн публикации на националните статистически институти и Евростат (статистически годишници и др.) – за осигуряване на допълнителна информация, особено за допълване на данни от по-ранни години, които не са включени в базите данни;
- В отделни случаи – други източници, в които са открити липсващи в горните източници данни.

**Показателите** за анализ на местата за настаняване и тяхната дейност включват:

- Капацитет и структура на местата за настаняване:
  - Брой места за настаняване;
  - Брой легла;
  - Гъстота на леглата на км<sup>2</sup> – при сравнения елиминира разликите, обусловени от различния размер на територията (собствени изчисления въз основа на броя на леглата и територията на районите);
  - Брой легладенонощия в експлоатация;
  - Среден капацитет (собствени изчисления въз основа на броя на леглата и броя на местата за настаняване);
  - Период на функциониране (собствени изчисления въз основа на броя на легладенонощията и броя на леглата);
  - Места за настаняване и легла по вид на местата за настаняване;
  - Места за настаняване и легла по категория на местата за настаняване.
- Туристическо търсене
  - Брой пренощували лица, в т.ч. местни и чужденци;
  - Брой реализирани нощувки, в т.ч. от местни посетители и от чужденци;
  - Туристически интензитет (реализирани нощувки на 1 ж.) – при сравнения елиминира разликите, обусловени от различния брой на населението (собствени изчисления въз основа на броя на нощувките и броя на населението на районите);
  - Средна продължителност на престоя (собствени изчисления въз основа на реализираните нощувки и пренощувалите лица);
  - Сезонност (относителен дял на пренощувалите лица и реализираните нощувки по месеци), в т.ч. за местни и чуждестранни посетители;
  - Структура на пренощувалите лица и реализираните по страни, по-специално брой и дял на пренощувалите лица и реализираните нощувки в Северозападния район от Румъния и Сърбия.
- Ефективност на използване на местата за настаняване
  - Заетост на леглата;



- Приходи от нощувки;
- Среден приход на едно легло (собствени изчисления);
- Среден приход от една нощувка/средна цена на нощувка (собствени изчисления);

Всички изброени показатели са използвани при анализа на местата за настаняване в Северозападния район. За Югозападна Олтения и Южна и Източна Сърбия те са прилагани при наличието на съответните данни.

### 1.3.4 Други източници на информация за местата за настаняване

С цел събраните данни за предлагането на места за настаняване в Северозападния район на България да бъдат възможно най-актуални и подробни, информация е събирана от различни алтернативни източници:

- **Национален туристически регистър**

Националният туристически регистър е публично достъпен на сайта на Министерството на туризма. Според изискванията на Закона за туризма в регистъра на местата за настаняване трябва да са вписани всички категоризирани места за настаняване – както категоризирани от министъра на туризма, така и категоризирани от кметовете на общини. Данните включват: номер на удостоверението за категоризация, вид (тип) на мястото за настаняване, име, община, населено място, адрес, категория, капацитет, срок на валидност, заповед за категоризация (№ и дата). В допълнителен прозорец се открива точна информация за капацитета (брой стаи и брой легла), собственик и стопанисващ. Предвидени са полета за времетраене на работата (целогодишно или за ограничен период), териториално разположение (с неизвестно съдържание), данни за контакт (телефон, е-мейл), които в повечето случаи не са попълнени. Търсенето може да се прави по категория, тип, община, ключова дума (например име на мястото за настаняване).

Въз основа на регистъра може да се набави информация за броя и капацитета на местата за настаняване (стаи и легла), както и за тяхната структура по вид и по категория, която може да бъде обобщена и анализирана не само по области и общини, но и по населени места.

След извличане на данните за местата за настаняване по общини, те са групирани по области. Премахнати са повтарящите се обекти и е допълнена информация там, където това е очевидно (например семеен хотел „The Rocks“ и къща за гости „Рай“ в Белоградчик, които отговарят по адрес и вид на настанителната база, но имената им не са вписани в регистъра).

При работата с националния туристически регистър са установени редица проблеми:

- Липсват каквито и да е указания за работа с регистъра от потребителите (а състоянието му подсказва че вероятно няма указания и за въвеждане на данните от общинските администрации и служителите на министерството на туризма);
- Само в някои случаи в първия прозорец се посочва капацитета на мястото за настаняване. При това не е пояснено дали става въпрос за брой стаи или брой легла (в действителност в някои случаи данните се отнасят до стаи, а в други до легла). За да се установи действителният капацитет трябва да се отвори нов прозорец, в който (в повечето случаи) може да се видят броя на стаите и броя на леглата. И в този случай обаче има очевидни грешки (напр. записване на броя на стаите като легла и обратно), които се нуждаят от корекция;
- В някои случаи не се посочва типа на мястото за настаняване (хотел, мотел, къща за гости и пр.). В редица случаи не е посочено име на мястото за настаняване, което прави трудно идентифицирането му. В отделни случаи не е посочена и категорията.
- В редица случаи се установява дублиране на данни за едно и също място за настаняване поради това че не са изчистени записите за места за настаняване с изтекла категоризация;
- В отделни случаи са установени неточности в локализацията по общини (например хотел „Медикус“, намиращ се във Вършец, е включен в регистъра за община Монтана).

- **Booking.com**

Платформата Booking.com е популярна в цял свят. Тя дава възможност за директни резервации, като предоставя снимки и информация за наличните удобства и ценово равнище на мястото за настаняване. При заявка за резервация може да се проследят актуалните цени.

Всеки клиент, резервирал настаняване през платформата получава след престоя си онлайн въпросник, който може да попълни до 1 месец след напускане на съответното място. Основните категории, които се оценяват, са персонал, разположение, съотношение цена/качество, чистота, комфорт, удобства. Допълнителни категории са безплатен WiFi и закуска. Оценката е по десетстепенна скала. Освен оценката по категории е посочена също средна оценка, брой отзиви и е направено сравнение със средната оценка за дестинацията. Отзивите на клиентите, а често и отговорите на собственици и/или управители, обогатяват допълнително представата за обекта.

- **Други сайтове с данни за места за настаняване**

Допълнителна информация, ако такава е липсва в националния туристически регистър или мястото за настаняване не се предлага в Booking.com, е събрана от следните страници:

- <https://vila.bg/>
- <https://pochivka.bg/>

Информацията, която е налична на страниците е: капацитет, ценово равнище, налични удобства, допълнителни услуги, снимки, интерактивна карта със забележителности, ресторанти и дестинации в близост.

При работа с Booking.com и/или другите сайтове са срещнати следните затруднения:

- Не всички места за настаняване са регистрирани или имат достатъчен брой отзиви, за да бъдат оценени;
- Имената на местата за настаняване в регистъра може да не съответстват на имената в Booking.com (например името е преведено на английски „хотел Парадайз“, а в регистъра е записано на български – „хотел Рай“);
- Оценките от Booking.com, където такива са налични, са извлечени ръчно; едно от затрудненията при тази задача е, че за различните места за настаняване подредбата на оценяваните категории е различна;
- Някои места за настаняване са вписани в регистъра като отделни (Оазис 1, Оазис 2, Оазис 3...), а в онлайн пространството присъстват като един обект - комплекс Оазис;
- Срещат се различия в капацитета при проверка на едно и също място за настаняване на различни страници;
- Някои обекти се отдават само при наемане на цялото помещение и/или за минимален период от време (например 2 дни), което затруднява изчисляването на цената.

Имайки пред вид особеностите на разгледаните източници на информация и установените проблеми е възприета **процедура на работа**, включваща 3 етапа:

- 1) Създаване на единна изходна база данни в Ексел въз основа на информацията от националния туристически регистър и интернет (Прил. 1):
  - Разработване на структурата на базата данни – полета (колони) в Ексел, които да бъдат попълнени за всеки обект;
  - Избор на община от менюто на регистъра;
  - Копиране на данните за местата за настаняване в общината в Ексел;
  - Допълване на данните за капацитета (стаи и легла);
  - Проверка за дублиране на записи или други неточности и нанасяне на съответните корекции (напр. изтриване на записи за повтарящи се обекти);
  - Търсене на обекта в Booking, проверка на адреса и вида; при установена идентичност - вписване на оценките;
  - За установяване на цената на стая се прави заявка за резервация за нощувка на фиксирана дата за двама души в стая (дата на настаняване 1 август - дата на

напускане 2 август). Цените се отнасят за делнични дни във „висок“ сезон, т.е. не включват уикендите, когато често са по-високи. Ако за посочените дати няма налични места (при което не е възможно да се види цена), се търси цена за няколко дена преди или след конкретната дата. Ако мястото за настаняване е вила (къща, бунгало и т.н.), която се отдава само при наемане на цялото помещения, цената се дели на броя гости, които може да поеме вилата и се умножава по 2, за да се получи цена за нощувка в двойна стая. Ако има минимално изискване за 2 нощувки и цял обект, цената се дели само на капацитета. Ако цената не е налична в платформите за резервация онлайн, се търси информация на страницата на обекта. Често такава може да бъде намерена диференцирана по сезони: висок/ нисък, зимен/летен сезон. Ако мястото за настаняване се предлага с отстъпка, цената, която се включва в базата данни е без отстъпката, за да се осигури сравнимост с другите места за настаняване.

- Оценките, където такива са били налични и с достатъчен брой отзиви, са свалени ръчно. Данните от оценките за повечето места за настаняване са извлечени през април и май. При повторна проверка на данните са допълнени оценките на места за настаняване, които вече са събрали достатъчен брой отзиви (минимум 10), за да бъде отчетена като валидна оценката им.
  - Добавяне на липсваща информация в полетата, извлечени от регистъра (напр. име на обекта).
- 2) Създаване на «пълна» база данни за последваща обработка и анализ. Този етап се налага, поради това, че при първоначалната работа остават празнини, които биха затруднили цялостното и коректно обобщаване на данните (Прил. 2). Затова са направени допълнения и корекции :
- Като по-представителни за действителния (актуален) капацитет са възприети данните от интернет, с които съответният обект се представя на клиентите; най-често те са близки до посочените в регистъра или малко по-високи, но са установени случаи и на значително по-високи стойности, както и – по-рядко – на по-ниски стойности;
  - Когато липсват данни за броя на стаите или на леглата, те са получени чрез разделяне на 2 (за стаите) или умножаване по 2 (за леглата);
  - Когато в интернет не са открити данни за капацитета, но такива се съдържат в регистъра, са заместени в съответните полета с данни от регистъра;
  - Когато в регистъра не е посочен вида на мястото за настаняване, но той с голяма доза на сигурност е видим от името му (напр. «Къща за гости «Сони»»), тази информация е добавена в съответното поле.
  - Крайната база данни е изчистена от излишна информация, която не е необходима за анализа (точен адрес, срок на категоризацията, заповед за категоризация), но е запазена възможността за бърза връзка и съответни справки с изходната база данни (по код на област и община, номер в регистъра).
- 3) Статистическа обработка, обобщаване и анализ на данните. Данните са анализирани по области и общини, а за някои показатели и по населени места. При обработката са обобщени и анализирани данни по следните показатели:
- Капацитет – брой места за настаняване, брой стаи, брой легла;
  - Структура на местата за настаняване и леглата по тип и категория;
  - Средна цена на стая и структура на местата за настаняване според цената;
  - Средна оценка на удовлетвореността на потребителите – обща и по отделни атрибути.

Информацията за налични места за настаняване, които предлагат условия за къмпинг и паркинги за каравани е набира на главно от сайтове на съответните места, за които при съставянето на общата база данни е установено, че предлагат такива условия. По отношение на предлаганата информация за идентифицираните шест места за настаняване може да се отбележат следните проблеми:



- Липсваща самостоятелна страница на мястото за настаняване и/или подаване на различна информация от различните платформи;
- Непрецизно представяне на местоположението;
- Липсваща или непълна информация за предлаганите условия и удобства;
- Непълна информация за цените на при къмпингуване.  
Поради това са проучени и други източници, свързани с използването на къмпинги:
- Официалната страница на Българската асоциация за къмпинг и караванинг <http://www.bacc-camping.bg/index.php/bg/>. Вероятно страницата все още е в период на изграждане, тъй като не е налична друга информация освен данните за контакт на асоциацията.
- Къмпинги в Европа и България <https://bg.camping.info/>. Страницата предлага информация за разположението, приблизителната цена, снимки и оценки на потребители за мястото за настаняване.
- Български къмпинг и караванинг портал <https://camping.bg/>. На тази страница чрез търсачка и интерактивна карта с връзки към местата за настаняване, може да бъде намерена информация за разположението, контактите и удобствата на съответните обекти. Въпреки че предлаганата информация е по-оскъдна, тя е представена и на други езици (английски и немски). Порталът е издател на актуална карта на къмпингите в България (2019).
- Кемпери и каравани под наем, изготвяне на маршрути <http://campbg.com/>. Този сайт е свързан предимно с отдаване под наем и продаване на кемпери и каравани, снабдяване с оборудване и новини и съвети за къмпингуващите.

### 1.3.5 Интервюта с представители на места за настаняване

За допълване на картината на предлагането и търсенето на места за настаняване в Северозападния район са проведени полуструктурирани телефонни интервюта с представители на места за настаняване. Стремешът е бил да се обхванат всички идентифицирани места за настаняване, предлагащи възможност за къмпирание, както и отделни представители на другите типове места за настаняване. Задаваните въпроси са ориентирани към теми, които не са обхванати с други методи на изследване:

- Структура на посетителите (по националност, цел на посещение, възраст, семеен статус);
- Разпределение на посещенията във времето, най-посещавани периоди (по сезони, по дни на седмицата);
- Интереси и мотивация на посетителите;
- Предлагани и най-често търсени допълнителни услуги;
- Удовлетвореност на посетителите

Реализирани са 9 интервюта – 2 с места за настаняване предлагащи възможности за къмпирание и 7 с други места за настаняване (един хотел, два семейни хотела и 4 къщи за гости). Те са разположени в различни части на района (Белоградчик, Берковица, Враца, Априлци, Плевен). 3 от интервютата са проведени със собственици, 3 с управители и 3 – с други служители).

Основните проблеми и ограничения при прилагането на този метод, са:

- За някои от местата за настаняване липсват данни за контакт или те не са актуални, поради което не може да се установи връзка;
- На голяма част от обажданията не е отговорено, въпреки че са правени повторни опити в различни часове от деня;
- Приемане на обаждания само от служители, които не могат да осигурят уместна, цялостна и надеждна информация (напр. камериерки);
- В много случаи е искано отлагане на интервюто, понякога с дни и само в един случай

отложеното интервю е действително проведено;

- Директен отказ за участие в проучването.

### **1.3.6 Други източници на информация за туристическото търсене и предлагане в Северозападния район**

За допълване на информацията за туристическото развитие в Северозападния район, особено по отношение на туристическото търсене и специфични видове туризъм, са идентифицирани редица актуални проучвания:

- Прилагане на Европейската система от индикатори за устойчиво развитие на туризма (ETIS) в Дунавския район на България (Маринов и др., 2015), което включва и анкетно проучване на посетителите. Анкетното проучване на посетителите позволява включването на данни по следните показатели:
  - Обичайно местоживеее (произход) на посетителите, в т.ч. регионален произход на посетителите от България;
  - Структура на посетителите по пол и възраст;
  - Цел на посещение, респ. основна мотивация;
  - Организация на пътуването;
  - Нощуващи и ненощуващи посетители;
  - Средна продължителност на престоя;
  - Изходен пункт за посещението в дестинацията;
  - Използвано транспортно средство;
  - Използвано настаняване;
  - Обща и атрибутивна удовлетвореност на посетителите;
  - Предишни посещения;
  - Среднодневен разход.
- Проучване за развитието на велосипеден туризъм по българското поречие на река Дунав (Калоянов, 2018, 2019). Информацията, която представлява интерес от гледна точка на настоящето проучване включва:
  - Състояние и тенденции в търсенето на велотуризм в Европа;
  - Изисквания към местата за настаняване по веломаршрутите;
  - Основни данни за дунавския веломаршрут;
  - Предлагането на места за настаняване като фактор за развитие на велотуризма;
  - Пространственото структуриране на българския участък като поредица от центрове и свързващи маршрути;
  - Профил и туристическо поведение на велотуристите по данни от собствени анкетни проучвания.
- Проучване за развитието на круизен туризъм в България участък на река Дунав (Маринов и др., 2015). Проучването е сравнително актуално, осъществено през 2014 г. Въз основа на него са извлечени данни и оценки за:
  - Състояние и тенденции в развитието на речните круизи, в т.ч. по река Дунав;
  - Обем на круизния туризъм в българския участък на река Дунав към 2014 г.;
  - Предлагани програми за пасажери на круизите, слизащи на брега;
  - Профил и поведение на круизните туристи, слизащи на брега.
- Продуктов анализ на културния туризъм, изготвен във връзка с разработването на План за развитие на културния туризъм 2020-2025 (Културен туризъм ..., 2019). В съчетание с някои допълващи източници (Социално-икономически анализ ..., 2019; Концепция за туристическо райониране ..., 2015; Културно-исторически дестинации ...; Римска граница ..., 2017; Assenova, Marinov, 2013), наличната информация позволява да се извлекат данни и оценки за:
  - Същност и типология на културния туризъм;
  - Място на културния туризъм в националната политика;

- Основни тенденции и оценки за обема на търсенето на културен туризъм в света и в България;
- Профил на практикуващите културен туризъм;
- Потенциал за развитие на културен туризъм в Северозападния район.
- Няколко публикации дават обобщена информация за същността и ползите от развитието на винен туризъм, обема и особеностите на неговото търсене, типология на туристите, събития, свързани с виното, както и предлагане за винен туризъм в България или някои от нейните райони (Терзийска, 2019; Концепция за туристическо райониране ..., 2015; Минчева, 2016; Минчева и Маринов, 2016; Николова и др., 2019; Genov, 2019 и др.). Тази информация е допълнена със собствено проучване за актуалното състояние на предлагането за винен туризъм в България към 2019 г. въз основа на два вида източници:
  - Уеб-сайтове, които съдържат обобщена информация за винопроизводителите (винзаводи, винарски изби) и за предлаганите възможности за винен туризъм (Винени изби в България <https://divino.bg/vino/izbi>; Винен туризъм – винарски изби - <https://winebg.info/>; Винарни в България - <https://sommelier.bg/>; Винарски изби в България с възможност за дегустация и настаняване [http://www.nasamnatam.com/statia/Vinarski\\_izbi\\_v\\_Bylgariia\\_s\\_vyzmojnost\\_za\\_degustacia\\_i\\_nastaniavane-3151.html](http://www.nasamnatam.com/statia/Vinarski_izbi_v_Bylgariia_s_vyzmojnost_za_degustacia_i_nastaniavane-3151.html); Ка & ТА Каталог на българското вино 2019 - <http://kata.bg/>; Wine tours in Bulgaria <https://winetours.bg/>; Винарска карта на България <http://map.vinobg.com/>; Bulgarian Wine World <https://bulgarianwinemakers.com/>; Винен туризъм <http://vino.start.bg/>). Всеки от тях поотделно е непълен, а понякога информацията е противоречива, но разгледани в съвкупност те осигуряват достатъчно пълна обща картина за предлагането на винен туризъм;
  - Собствени сайтове на винарните, предлагащи възможности за настаняване.

### 1.3.7 Източници на информация за потенциалното търсене на места за настаняване

Анализът на потенциалното търсене на места за настаняване е осъществен в три аспекта:

1) **Сравнителен анализ на основни аспекти на социално-икономическото развитие на Северозападния район, Югозападна Олтения и Южна и Източна Сърбия като фактори за формиране на туристическо търсене.** Използвани са данни от базата данни на Евростат, а в някои случаи и на съответните национални статистически институти (по-специално за Сърбия). Разгледани са следните аспекти и показатели:

- Площ, население, гъстота на населението и урбанизация: площ; брой на населението; гъстота на населението; степен на урбанизираност; по-големи градове (брой на населението); възрастова структура на населението.
- Заетост и безработица: коефициент на заетост на населението в трудоспособна възраст; брой на заетите в трудоспособна възраст; коефициент на безработица на населението на възраст 15-74 г.; брой на безработните на възраст 15-74 г.; коефициент на продължителна безработица.
- Ниво на икономическо развитие: брутен вътрешен продукт; брутен вътрешен продукт на 1 ж.
- Доходи и разходи на домакинствата: средногодишен доход на домакинствата; средногодишни разходи за потребление на 1 домакинство; структура на потребителските разходи.

2) **Действително реализирани пътувания на населението на близките пазари.** Използвани са данни за пътуванията на българите и румънците за периода 2012-2017 г. сравнени както помежду им, така и със средните стойности за ЕС и други страни-членки на ЕС. За пътуванията на сърбите (в т.ч. за изходящия международен туризъм) не се откриват данни нито в базата данни и публикациите на Статистическата служба на Сърбия, нито в базите данни на Световната туристическа организация, Организацията за икономическо

сътрудничество и развитие и Световната банка. Данните за България и Румъния, както и за другите страни-членки на ЕС, са извлечени от базата данни на Евростат и се основават на представителни извадкови проучвания с големи извадки, осъществени по съпоставима методика. За отделни аспекти и показатели са използвани и данни от проучвания на Евробарометър, които са също извадкови и по съпоставима методика, но с по-малки извадки.

Основните аспекти на анализа и показатели са:

- Участие на населението в туристически пътувания – брой пътували лица, брой пътувания, нето-интензитет на пътуванията (съотношение между броя на осъществилите поне едно пътуване на възраст 15 и повече години и общия брой на населението в тази група), бруто-интензитет на пътуванията (съотношение между броя на осъществените пътувания от лица на възраст 15 и повече години и общия брой на населението в тази група), честота на пътуванията (среден брой пътувания на едно пътувало през годината лице); тези данни за анализирани за всички пътувания, които включват поне една нощувка, и за продължителните пътувания (с 4 и повече нощувки), както и за пътуванията в собствената страна и в чужбина;
- Обем, структура и динамика на ефективното туристическо търсене: брой пътувания, реализирани нощувки, осъществени разходи, средна продължителност на пътуванията, среден разход на едно пътуване и на една нощувка; тези показатели са в разбивки по дестинация (в страната и в чужбина), по цел и по продължителност на пътуването;
- Характеристики на пътуванията – структура според формата на организация, използваното транспортно средство, използваното настаняване (в т.ч. среден разход на една нощувка в наеманите места за настаняване), сезонност;
- Мотивация, информация и избор на дестинация – основни причини за пътуване, източници на информация, използвани при планиране на пътуването, причини за желание за завръщане в същата дестинация, значение на практиките на устойчиво развитие при избора на дестинация.

Основно ограничение на статистическата информация за пътуванията на българите и румънците (както и на другите европейци) е липсата на надеждна информация за едnodневните пътувания (без нощувка).

3) **Търсене на настаняване в къмпинги в страните от ЕС.** То е проследено на базата на данни от Евростат, произхождащи от два различни по характера си източника на информация, които използват и различни показатели, които не са пряко сравними:

- Извадково проучване на домакинствата по местоживееене (участие на населението в туристически пътувания) – използвани са показатели за пътуванията, при които основното настаняване е било в къмпинг – брой пътувания, брой нощувки, средна продължителност, разходи за настаняване, разходи за 1 нощувка, в т.ч. при пътувания в собствената страна и в чужбина;
- Статистика за дейността на местата за настаняване – брой пристигания (пренощували лица) и реализирани нощувки в къмпинги и средна продължителност на престоя, в т.ч. резиденти в страната и нерезиденти.

### **1.3.8 Общени оценки за социално-икономическото развитие и транспортната достъпност**

Използвани са две групи източници, които предлагат обобщени оценки за социално-икономическото развитие на изследваните райони:

- „Регионални профили“ на Института за пазарна икономика (Институт за пазарна икономика, 2018). Изготвят се от 2012 г. и предлагат оценки по петстепенна скала на около 60 индикатора характеризиращи икономическото и социалното развитие на областите в България;
- Доклади за регионалната конкурентноспособност на районите на ниво NUTS 2 в ЕС

(European Commission, 2010; Annoni & Dijkstra, 2013; Annoni, Dijkstra & Gargano, 2017; Annoni & Dijkstra, 2019), които предлагат данни за индекса на регионалната конкурентноспособност и съставните му компоненти и индикатори (3 групи или субиндекси, 11 стълба, около 70 индикатора). Основно предимство е възможността за сравнения както в рамките на страните, така и на целия ЕС, респ. за идентифициране на силните и слабите страни на районите не само в национален, но и в европейски контекст.

При оценката на туристико-географското положение и транспортната достъпност наред с традиционните източници и показатели са използвани данни от доклад на Европейската комисия (Dijkstra, Poelman & Ackermans, 2019), който улеснява сравнителния анализ по-специално по отношение на достъпността с автомобилен транспорт. Методиката използва три основни показателя: достъпност (население, което е достъпно в рамките на 90 мин. шофиране при скорост 80 км/ч); близост/съседство (население, живеещо в радиус 120 км) и ефективност (съотношение между достъпното население в рамките на 90 мин. и населението, живеещо в радиус 120 км). Данните са представени на интерактивни карти, както и като количествени стойности за районите на ниво NUTS 3.



## 2 ПОТЕНЦИАЛ ЗА РАЗВИТИЕ НА МЕСТАТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ

### 2.1 Основни атракции

Основните туристически ресурси на Северозападния район са били идентифицирани и оценени още през 70-те и 80-те години на миналия век (Тишков и др., 1980; Бръмбаров, 1980, 1986; Тишков и Бъчваров, 1990 и др.). Заслужават внимание изводите в една от цитираните публикации: „... тази част на нашата страна [Северна България, без черноморските области] противно на широко разпространеното доскоро мнение за недостиг на туристически ресурси се оказва твърде богата на такива. Това разкрива възможността при добра организация и рекламна дейност за възникване в тях на териториални рекреационни системи с полифункционален характер...“ (Тишков и Бъчваров, 1990, с. 31).

От една страна Северозападният район разполага с голямо природно богатство: два природни парка (Персина и Врачански Балкан), природни резервати Царичина, Боатин, Стенето, Северен Джендем (части от национален парк Централен Балкан), природни феномени като Белоградчишките скали, пещера Магура, Венеца, Леденика и др., множество защитени местности и красиви водопади.

От друга страна това изобилие на благоприятни природни ресурси е било привлекателно за хората от хилядолетия насам. Поради тази причина районът разполага и с богато културно-историческо наследство, представено от пещерни рисунки, крепости, музеи, религиозни храмове, галерии и др.

На територията на района успяват да се съхранят многовековни занаяти като тъкането на килими в Чипровци и троянската керамика. Килимарството и грънчарството биват ежегодно чествани на събития като Празник на грънчарското производство в Троян или традиционния фестивал на чипровския килим. Много други събития и фестивали са част от бита на местното население и биха могли да представляват голям интерес и за посетители, но все още набират популярност (напр. Международния събор Кадъ Боаз между българско и сръбско село, по време на който границата се отваря за свободно преминаване).

Основните туристически атракции в Северозападния район са обобщени в Табл. 2.

**Табл. 2. Основни атракции в Северозападен район**

| Област Видин                          |   |
|---------------------------------------|---|
| Природни забележителности             | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Биосферен резерват Чупрене, общ. Белоградчик и общ. Чупрене</li> <li>2. Белоградчишките скали, Белоградчик</li> <li>3. Рабишко езеро, с. Рабиша</li> <li>4. Пещери: Магурата (с. Рабиша), Козарника (Белоградчик), Лепеница (с. Боровица), Венеца (с. Орешец)</li> <li>5. Водопад Петров Церак (с. Бойница), Водопад на р.Стакевска в местността "Бялата вода" (с. Стакевци)</li> <li>6. Боровишки скален комплекс, с. Боровица</li> <li>7. Скални формации, с. Яньовец</li> <li>8. Природна забележителност "Леви и десни сухи печ", с. Долни Лом</li> <li>9. Защитени местности: "Връшка чука" (с. Извор махала), "Чупренски буки" (резерват Чупрене), "Остров Кутово" (о. Кутово), "Острови Близнаците" (о. Голям и Малък близнак), "Раковишки манастир" (с. Раковица), "Лилака" (с. Милчина лъка)</li> <li>10. Местност Божурица</li> <li>11. Природна забележителност Чутурите, Видин</li> </ol> |
| Културно-исторически забележителности | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Религиозни храмове: Алботински скален манастир, Изворски манастир Успение Богородично, Добридолски манастир, Брусарски манастир, Башовишка църква, Раковишки манастир, Боровишки светилищен комплекс, Митрополитския комплекс, мавзолей на Антим Първи, джамия на Осман Пазвантоглу, Видинската синагога и др.</li> <li>2. Крепости: Баба Вида, Калето, Кастра Мартис, Белоградчишка крепост, крепост Рациария, крепост Флорентиана, римска крепост Ад Марум, римски кастел Дортикум, крепостна порта Пазар капия, Стамбол капия, Еничар капия, Телеграф капия</li> <li>3. Катедрала Св. Вмчк. Димитър, Видин</li> <li>4. Астрономическа обсерватория, Белоградчик</li> <li>5. Регионален исторически музей, Видин</li> <li>6. Музей Конака, Видин</li> <li>7. Исторически музей, Белоградчик</li> <li>8. Къщата с куклите, Видин</li> <li>9. Природонаучен музей, Белоградчик</li> </ol>             |

|                                       |  |
|---------------------------------------|--|
|                                       | <ul style="list-style-type: none"> <li>10. Художествена галерия гр. Видин и гр. Белоградчик</li> <li>11. Музей Кръстата казарма, Видин</li> <li>12. Мост Чобан Кюприя, Видин</li> <li>13. Часовниковата кула, с. Чупрене</li> <li>14. Къща-музей Асен Балкански, с. Чупрене</li> <li>15. Драматичен театър "Вида", Видин</li> <li>16. Първото Винарско училище, Видин</li> <li>17. Турски конак Колука</li> <li>18. Библиотека на Осман Пазвантоглу</li> </ul>   |
| Фестивали и събития                   | <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Общински културни празници „Тимощка пролет” Десети фестивал на духовите оркестри, 17-18 май</li> <li>2. Ежегоден Турлашки събор “Када кум прасе и ти вречу”, с. Чупрене, 9-10 юни</li> <li>3. Фолклорен фестивал “От Тимок до Искър”, Белоградчик, 30 юни</li> <li>4. Международен събор на прохода Къдъ боаз в с. Салаш и с. Ново корито, 19-21 юли</li> <li>5. „The Bridge”- Младежки фестивал по изкуствата, юли</li> </ul>   |
| Други                                 | <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Язовири Бела Рада, Калина, Божурица, Фарафун, Полетковци, Дреновец, Скомя, Киселово, Ошане, Райановци, Дъбравка, Ковачица, Комощица, Гюргич и др.</li> <li>2. Крайдунавски парк, Видин</li> <li>3. Екопътека Збегове, Белоградчик</li> <li>4. Екопътека Ерантис, с. Киреево</li> </ul>   |
| <b>Област Монтана</b>                 |  |
| Природни забележителности             | <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Остров Ибиша</li> <li>2. Лековно кладенче, с.Балювица</li> <li>3. Мраморна пещера, Берковица</li> <li>4. Местност Сопово, с. Стояново</li> <li>5. Момин камик, Чипровци</li> <li>6. Водопади Райски кът (Вършец), Хайдушки водопади (Берковица), Копренски водопади (с. Копиловци), Чипровски водопад (Чипровци)</li> </ul>  |
| Културно-исторически забележителности | <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Религиозни храмове: Чипровски манастир, Лопушански манастир, Мътнишки манастир, Градешнишки манастир, Клисурски манастир, Брусарски манастир, Църква Св. Николай-Стари, Църква Св. Възнесение, Храм Рождество Богородично, Църква Св. Никола, Църква Свети Георги и др.</li> <li>2. Исторически музей, Монтана</li> <li>3. Лapidариум - археологическа експозиция, Монтана</li> <li>4. Крепост Кастра ад Монтанезиум</li> <li>5. Етнографски музей, Берковица</li> <li>6. Часовникова кула, Берковица</li> <li>7. Исторически музей Вършец, Лом, Монтана</li> <li>8. Крепост Кипровец, Чипровци</li> <li>9. Градска художествена галерия, Вършец</li> <li>10. Мемориален комплекс Балова шума, с. Гаврил-Геново</li> <li>11. Общински музей, Вършец</li> <li>12. Къща-музей Иван Вазов, Берковица</li> </ul> |
| Фестивали и събития                   | <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Международни празници на духовите оркестри “Дико Илиев”, юни, Монтана</li> <li>2. Традиционен фестивал на чипровския килим, май, Чипровци</li> <li>3. „Лачени обувки” - фестивал на детската песен и творчество, Берковица май-юни, Берковица</li> <li>4. Международен фолклорен фестивал „Балканът пее и Танцува”, Берковица, септ.</li> <li>5. Театрален фестивал на любителските театри на името на Кръстьо Пишурка «международно участие Община Лом НЧ «Постоянство 1856», септ./окт.</li> </ul>   |
| Други                                 | <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Язовири Вълков връх, Расово, Липовец, Чернила, Огоста, Долна вода, Ягодник, Добри дол, Балова шума, Гаганица, Липен, Мишковец</li> <li>2. Конна база Бергленд, Берковица</li> <li>3. Екопътека Иванчова поляна и водопад Райски кът</li> </ul>   |
| <b>Област Враца</b>                   |  |
| Природни забележителности             | <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Природен парк Врачански балкан</li> <li>2. Пещера Леденика, Темната дупка, Водна пещера Понора</li> <li>3. Проход Вратцата, ждрело на река Лева</li> <li>4. Местност Ритлите, с. Лютиброд</li> <li>5. Каньонът на р. Ръчене, с. Каменно поле</li> <li>6. Скален мост Божи мост, с. Лиляче</li> <li>7. Водопад Врачанска скакля, Боров камък, Житолюб, Св. Иван Пусти, Шопката</li> <li>8. Скално образувание Кобилини стени</li> </ul>   |
| Културно-исторически забележителности | <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Етнографски възрожденски комплекс Софроний Врачански</li> <li>2. Религиозни храмове: Скален Манастир “Св. Иван Пусти”, Черепишки манастир, Осеновлашки манастир, Струпешки манастир, Тържишки манастир Св. Пророк Илия, Градешки манастир Св. Йоан Предтеча, Митрополитски храм “Св. Николай) и др.</li> <li>3. Крепост Калето (с. Каменно поле), Августа (с. Хърлец), Камъка (Оряхово), Кривград (с. Караш), Синьо бърдо (с. Синьо бърдо)</li> <li>4. Античен град Коритен град (с. Лютиброд)</li> <li>5. Могиланска могила</li> <li>6. Куртпашова кула (Враца)</li> <li>7. Музей на файтоните (Враца)</li> <li>8. Музей Кораб Радецки (Козлодуй)</li> <li>9. Къща-музей Баба Илийца (с. Челопек)</li> </ul>  |

|                                       |   |
|---------------------------------------|---|
|                                       | <ul style="list-style-type: none"> <li>10. Регионален исторически музей</li> <li>11. Комплекс Вестителя-Враца</li> <li>12. Връх Околчица</li> </ul>   |
| Фестивали и събития                   | <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Фестивал на етносите, юни, Козлодуй</li> <li>2. Национален фестивал на любителското творчество "Пей и танцувай за Бутан", с. Бутан</li> <li>3. Празник на заврените зетьове, авг., с. Згориград</li> <li>4. Традиционен фестивал "Ехо в родния край - Георги Гороселски", авг., с. Търнава</li> <li>5. Врачански есенен панаир, 14 септ., Враца</li> </ul>  |
| Други                                 | <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Увеселителен парк "Приказката"</li> <li>2. Екопътека Горска пътека на приказките</li> <li>3. Развлекателен парк "Леденика"</li> <li>4. Екопътека Згориград, Враца</li> <li>5. Екопътека Белите скали, Лютиброд</li> <li>6. Познавателен маршрут "Планинарство за начинаещи", до Враца</li> <li>7. Познавателен маршрут "Карст и биологично разнообразие", до Враца</li> </ul>   |
| <b>Област Ловеч</b>                   |   |
| Природни забележителности             | <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Резерват Боатин, с. Дивчовото</li> <li>2. Резерват Царичина, с. Рибарица</li> <li>3. Резерват Стенето, с. Черни Осъм</li> <li>4. Резерват Северен Джендем, Априлци</li> <li>5. Пещера Куманица (с. Черни Осъм), Съева дупка (с. Брестница), Голяма Гарваница (с. Горско Сливово), Моровица (с. Гложене), Гълъбарника (с. Карлуково), Свирчовица (с. Карлуково), Футьовска пещера (с. Кърпачево), Стълбицата (с. Кърпачево), Водопада (с. Крушуна), Бонинска пещера (с. Крушуна), Деветашка пещера (с. Деветаки), Стълбица (с. Кърпачево)</li> <li>6. Скален феномен Провъртеника</li> <li>7. Водопад Видимско пръскало, Крушунски водопади (местност Маарата)</li> </ul>  |
| Културно-исторически забележителности | <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Крепости Калето и Даран-баран (с. Крушуна), Состра (с. Ломец), Хисаря (Ловеч)</li> <li>2. Тракийско светилище Чучул (Троян)</li> <li>3. Религиозни храмове: Новоселски манастир Св. Троица, Църква Св. Параскева, Троянски манастир Успение Богородично, Гложенски манастир Св. Георги Победоносец, Църква Възнесение Христово, Тетевенски манастир, Църква Св. Архангел Михаил</li> <li>4. Покритият мост на Колно Фичето (Ловеч)</li> <li>5. Архитектурен резерват Вароша (Ловеч)</li> <li>6. Картинна галерия "Серякова къща" и Художествена галерия (Ловеч)</li> <li>7. Исторически музей Тетевен</li> <li>8. Къкринско ханче с. Къкрина</li> <li>9. Къща-музей Иван Хаджийски (Троян)</li> <li>10. Природонаучен музей с. Черни Осъм</li> <li>11. Килийно училище и музей с. Гумощник</li> <li>12. Музей на народните и художествените занаяти и приложни изкуства, Троян</li> <li>13. Национално изложение на художествените занаяти и изкуства, с. Орешак</li> <li>14. Етнографска музейна сбирка с. Черни Вит</li> <li>15. Художествена галерия, Ловеч</li> </ul> |
| Фестивали и събития                   | <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Фолклорен събор "От Тимок до Вита", авг., с. Черни Вит</li> <li>2. Възстановка на събитията от 1876 г., май, с. Черни Вит</li> <li>3. Празник на грънчарското производство, май, Троян</li> <li>4. Празник на баклавата, август, с. Малиново</li> <li>5. Събор на Деветашкото плато "Девет песни от извора", с. Горско Сливово</li> </ul>   |
| Други                                 | <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Зоологическа градина, Ловеч</li> <li>2. Ферма Сините Щрауси, с. Брестница</li> <li>3. Атракционно еърсофт стрелбище, с. Крушуна</li> <li>4. Екопътека Искър - Панега</li> <li>5. Екопътека "През очите на времето - история и природа"</li> </ul>   |
| <b>Област Плевен</b>                  |   |
| Природни забележителности             | <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Природен парк Персина</li> <li>2. Защитена местност парк Кайлъка</li> <li>3. Карстов каньон Чернелка, с. Горталово</li> <li>4. Терциерни вкаменелости, с. Ясен</li> <li>5. Реселешките кукли, с. Реселец</li> <li>6. Скални образувания Купените и водопад Скока на река Беликата, с. Реселец</li> <li>7. Защитена местност Щърка, с. Реселец</li> </ul>  |
| Културно-исторически забележителности | <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Шишманова крепост, Никопол</li> <li>2. Римски военен кастел, Димум</li> <li>3. Крепост Строгозия (Плевен), Гиридава (с. Пелиташ), Чуките (Пордим)</li> <li>4. Религиозни храмове: Св. Апостоли Петър и Павел, Средновековен манастир в местност "Студенец", Църква Св. Параскева</li> <li>5. Скална църква Св. Стефан, Никопол</li> <li>6. Античен град Улпия Ескус, с. Гиген</li> <li>7. Художествена галерия Илия Бешков, Плевен</li> <li>8. Плевенската епопея, Плевен</li> <li>9. Регионален исторически музей, Плевен</li> <li>10. Пещерен музей на виното, Плевен</li> <li>11. Етнографски музей, с. Катерица</li> <li>12. Къща-музей Негово Кралско Величество Карол I, Пордим</li> </ul>  |



|                     |  |
|---------------------|--|
|                     | 13. Къща-музей Велики княз Николай Николаевич, Пордим<br>14. Музей-костница и статуя “Майка България” в Скобелевия парк, Плевен<br>15. Музей на виното<br>16. Мавзолей-параеклис Св. Георги Победоносец<br>17. Румънски мавзолей   |
| Фестивали и събития | 1. Нощ в музея (Регионален исторически и военно-исторически музей, ХГ Илия Бешков и Арт - център<br>2. Международен фестивал на китарата, ноември<br>3. Празници на хумора и сатирата „Григор Вачков – 2019”, с. Трънчовица, Левски<br>4. XVII Регионален фестивал за художествена самодейност на хора с увреждания от Плевенски регион „Бреница пее и танцува”, с. Бреница, Кнежа<br>5. IX Национален фестивал за песенно творчество „Христо Ковачев”, с. Реселец Червен бряг |
| Други               | 1. Водна каскада Плевен<br>2. Язовири Тученица, Тотлебенев вал, Горни Дъбник<br>3. Скобелев парк<br>4. Ферма за щрауси "Bulostrich", с. Борислав<br>5. Екопътека Тектонски гребен Калето - Реселец<br>6. Екопътека Чернелка<br>7. Екопътека Попската скала   |

## 2.2 Достъпност

### 2.2.1 Транспортна достъпност

Северозападният район е единственият район в България, през който преминават два коридора от трансевропейската транспортна мрежа (TEN-T) – Рейн-Дунав и Ориент/Източно Средиземноморие (Фиг. 6), които са мултимодални, т.е. включват различни видове транспорт (ж.п., автомобилен, вътрешни водни пътища, морски, въздушен, мултимодален). Това обаче е по-скоро потенциал, отколкото реалност, доколкото смисълът на TEN-T е да идентифицира направленията и насоките за развитие на транспортните връзки, които са от особено значение за осигуряване на взаимната свързаност на районите на ЕС до 2030 г. за т.нар. основна мрежа и до 2050 г. за т.нар. широкообхватна мрежа, за което в периода 2014-2020 са предвидени над 22 млрд. евро от бюджета на ЕС (Eurostat Regional Yearbook, 2018, с. 153). Тези два коридора до голяма степен се припокриват с „паневропейските транспортни коридори“ IV (от югоизточна Германия към Истанбул с разклонения към Констанца и Солун) и VII (Рейн-Майн-Дунав).<sup>3</sup>

Фиг. 6 Коридори на основната трансевропейска транспортна мрежа (TEN-T)



Източник: Eurostat Regional Yearbook, 2018, с. 153

<sup>3</sup> Европейските транспортни коридори са определени на конференцията в Крит (1994) за инвестиции в средносрочен план (15 години). За разлика от TEN-T те засягат само Централна и Източна Европа и излизат и извън границите на ЕС (Русия, Украйна, Беларус).

Реалностите на транспортната достъпност на Северозападния район към момента обаче са различни от намеренията или насоките за бъдещето, но от особено значение за подобряване на транспортната достъпност на района и интегрирането на транспортна инфраструктура на България в европейските транспортни мрежи, е включването в експлоатация на Дунав мост 2 („Нова Европа“) през 2013 г., който е пътен и железопътен.

Достъпът до Северозападния район с **въздушен транспорт** е затруднен. Районът не разполага с функциониращо летище и е отдалечен от големи международни летища. Ако разгледаме разстоянието между областните центрове и близките летища в България, Румъния и Сърбия, можем да видим, че четири от петте области имат най-добра достъпност до летище София – в рамките на около 2 ч. Изключение прави най-отдалеченият областен център - Видин, който се намира по-близо до летище „Константин Велики“ в Ниш, Сърбия. Тази близост обаче представлява разстояния от 120 до 170 км., които трябва да бъдат преодоляни след или преди полета, при което е възможно трансферът от летището до дестинацията да е по-дълъг от самия полет. Освен това липсата на вътрешно за района летище и наличието на атракции с много по-висока разпознаваемост, които се намират в много по-близки до съществуващите летища локации, също оказват негативно влияние.

**Табл. 3. Достъпност на областните центрове в Северозападния район от най-близките международни летища (разстояние и време за пътуване с автомобил)**

| Град с международно летище | Обслужени пътници, 2018 (млн.) | Ранг в Европа (от 237) | Видин                  | Монтана               | Браца                | Ловеч                 | Плевен               |
|----------------------------|--------------------------------|------------------------|------------------------|-----------------------|----------------------|-----------------------|----------------------|
| София                      | 7,0                            | 75                     | 249,1 км.<br>03: 21 ч. | 131,9 км.<br>02:03 ч. | 118,1 км.<br>1:50 ч. | 157,3 км.<br>2:13 ч.  | 169,1 км.<br>2:13 ч. |
| Варна                      | 2,3                            | 138                    | 494,6 км.<br>06:19 ч.  | 415,4 км.<br>4:59 ч.  | 395,6 км.<br>4:37 ч. | 304,8 км.<br>3:34 ч.  | 294,2 км.<br>3:25 ч. |
| Букурещ                    | 13,8                           | 45                     | 335,4 км.<br>04:15 ч.  | 372,6 км.<br>4:56 ч.  | 353,5 км.<br>4:37 ч. | 254,1 км.<br>4:15 ч.  | 264,4 км.<br>3:18 ч. |
| Клуж-Напока                | 2,8                            | 127                    | 481,8 км.<br>06:45 ч.  | 574,6 км.<br>8:09 ч.  | 529,9 км.<br>8:11 ч. | 678,3 км.<br>10:02 ч. | 513,7 км.<br>8:07 ч. |
| Сибиу                      | 0,7                            | 180                    | 338,4 км.<br>04:55 ч.  | 428,6 км.<br>6:13 ч.  | 382,9 км.<br>5:57 ч. | 396,1 км.<br>6:22 ч.  | 361,7 км.<br>5:51 ч. |
| Тимишоара                  | 1,5                            | 156                    | 336,2 км.<br>04:36 ч.  | 420,4 км.<br>05:55 ч. | 467,6 км.<br>6:22 ч. | 523,3 км.<br>7:40 ч.  | 489,6 км.<br>7:14 ч. |
| Белград                    | 5,6                            | 89                     | 315,1 км.<br>03:43 ч.  | 388,2 км.<br>4:52 ч.  | 430,0 км.<br>5:20 ч. | 561,9 км.<br>6:15 ч.  | 575,1 км.<br>6:26 ч. |
| Ниш                        | 0,4                            | 204                    | 155,8 км.<br>02:22 ч.  | 225,9 км.<br>3:18 ч.  | 277,6 км.<br>3:37 ч. | 316,7 км.<br>4:00 ч.  | 329,8 км.<br>4:07 ч. |

Източник: ACI Europe Air Traffic Report, 2019; собствени изчисления за разстоянието и времето на пътуване в Google Maps

По-добра е достъпността с **ж.п. транспорт**. Основните железопътни линии, обслужващи територията на Северозападния район са - II главна ж.п. линия „София-Мездра-Горна Оряховица-Варна“, включена в Европейското споразумение за главните международни ж.п. линии (AGC) и VII главна ж.п. линия „Видин-Мездра-София-Кулата“, които чрез Дунав мост 1 и 2 са свързани с ж.п. мрежата на Румъния. За вътрешната достъпност от значение са и второстепенните жп линии „Брусарци-Лом“, „Бойчиновци-Берковица“, „Ясен-Черквица“, „Левски-Свищов“ и „Левски-Троян“ (Регионален план..., 2013, с. 55).

Гъстотата на ж.п. мрежата и относителният дял на двойните и електрифицирани ж.п. линии са със стойности близки до средните за България. Но при европейско сравнение гъстотата на ж.п. мрежата изглежда ниска – в Полша, Румъния, Нидерландия, Франция, Унгария и Словакия всички райони имат гъстота над 100 км/1000 км<sup>2</sup>, а в Германия и Чехия – над 300 км/1000 км<sup>2</sup> (Inland transport infrastructure ..., 2018). Степента на електрификация обаче е висока – по-висока от тази в повечето страни и райони (пак там).

В качествено отношение ж.п. мрежата се отличава с незадоволително състояние на

ж.п. гарите, ниски скорости на движение на влаковете и лошо състояние на подвижния състав, които са главна причина за отлива на пътниците от железопътния транспорт (Регионален план ..., 2013, с. 56).

**Табл. 4. Железопътна мрежа в Северозападния район към 31.12.2017 г.**

|                         | Обща дължина на ЖП линиите, км | в това число |              |                 |              | Гъстота на 1000 км <sup>2</sup> |
|-------------------------|--------------------------------|--------------|--------------|-----------------|--------------|---------------------------------|
|                         |                                | Двойни       | %            | Електрифицирани | %            |                                 |
| <b>Общо за страната</b> | <b>4030</b>                    | <b>990</b>   | <b>24,6%</b> | <b>2870</b>     | <b>71,2%</b> | <b>36,5</b>                     |
| <b>Северозападен</b>    | <b>648</b>                     | <b>192</b>   | <b>29,6%</b> | <b>444</b>      | <b>68,5%</b> | <b>34,0</b>                     |
| Видин                   | 108                            |              |              | 93              | 86,1%        | 35,7                            |
| Враца                   | 112                            | 67           | 59,8%        | 112             | 100,0%       | 31,1                            |
| Ловеч                   | 108                            | 9            | 8,3%         | 9               | 8,3%         | 26,1                            |
| Монтана                 | 114                            |              |              | 114             | 100,0%       | 31,4                            |
| Плевен                  | 206                            | 116          | 56,3%        | 116             | 56,3%        | 44,3                            |

Източник: НСИ- Инфостат

Значително по-добра е достъпността до района с **автомобилен транспорт**. Главните пътни артерии (републикански пътища от I и клас и автомагистрали), осигуряващи достъп до района са:

- София-Ботевград (Автомагистрала Хемус) – Мездра - Враца – Монтана – Ружинци – Димово - Видин (първокласен I-1, E-79), продължаващ към Калафат и Крайова;
- София-Ботевград-Ябланица (Автомагистрала Хемус) – Луковит – Плевен (I-3, E-83), продължаващ към Русе, Гюргево и Букурещ;
- София-Ботевград-Ябланица (Автомагистрала Хемус) – Български извор – Микре (I-4, E-772), продължаващ към Севлиево и Велико Търново.

За достъпа към западната част от района от значение са и второкласните пътища София-Петрохан-Берковица-Монтана-Лом (II-81) и София-Своге-Мездра-Враца (II-16), а към източната – Плевен-Ловеч-Троян-Кърнаре-Розино-Карлово (II-35).

Общата дължина на пътната мрежа в Северозападния район към 2017 г. е 6336 км, от които 3427 км републикански и 2909 км общински пътища. Гъстотата на републиканските пътища е идентична със средната за България (180 км/1000 км<sup>2</sup>) и не е много по-ниска от стойността на водещия район (Северен централен – 202 км/1000 км<sup>2</sup>), но общата гъстота е по-ниска заради общинската пътна мрежа (153 км/1000 км<sup>2</sup> при 195 средно за България и 266 за Южния централен район) и само в Югоизточния район е отчетена по-ниска стойност на гъстотата на общинските пътища (110 км/1000 км<sup>2</sup>). По области няма съществена разлика в гъстотата на републиканските пътища, но разликите в гъстотата на общинските пътища са значителни - от 124 до 210 км/1000 км<sup>2</sup>, като най-ощетени са областите Плевен (124 км/1000 км<sup>2</sup>) и Монтана (133 км/1000 км<sup>2</sup>).

**Табл. 5. Пътна мрежа в Северозападния район към 31.12.2017\***

|                         | Общо         | Републикански | в това число   |              |              |              | Общински     | Гъстота на 1000 км <sup>2</sup> |               |            |
|-------------------------|--------------|---------------|----------------|--------------|--------------|--------------|--------------|---------------------------------|---------------|------------|
|                         |              |               | Автомагистрала | Първокласни  | Второкласни  | Третокласни  |              | Общо                            | Републикански | Общински   |
| <b>Общо за страната</b> | <b>41346</b> | <b>19861</b>  | <b>3,7%</b>    | <b>14,7%</b> | <b>20,3%</b> | <b>61,3%</b> | <b>21485</b> | <b>375</b>                      | <b>180</b>    | <b>195</b> |
| <b>Северозападен</b>    | <b>6336</b>  | <b>3427</b>   | <b>0,2%</b>    | <b>11,8%</b> | <b>22,4%</b> | <b>65,6%</b> | <b>2909</b>  | <b>333</b>                      | <b>180</b>    | <b>153</b> |
| Видин                   | 1060         | 615           | 0,0%           | 12,0%        | 14,8%        | 73,2%        | 445          | 350                             | 203           | 147        |
| Враца                   | 1187         | 651           | 0,0%           | 10,0%        | 35,5%        | 54,5%        | 536          | 329                             | 181           | 149        |
| Ловеч                   | 1613         | 744           | 0,9%           | 14,1%        | 10,3%        | 74,6%        | 869          | 389                             | 180           | 210        |
| Монтана                 | 1108         | 623           | 0,0%           | 10,3%        | 26,0%        | 63,7%        | 485          | 305                             | 171           | 133        |
| Плевен                  | 1368         | 794           | 0,0%           | 12,2%        | 25,8%        | 62,0%        | 574          | 295                             | 171           | 124        |

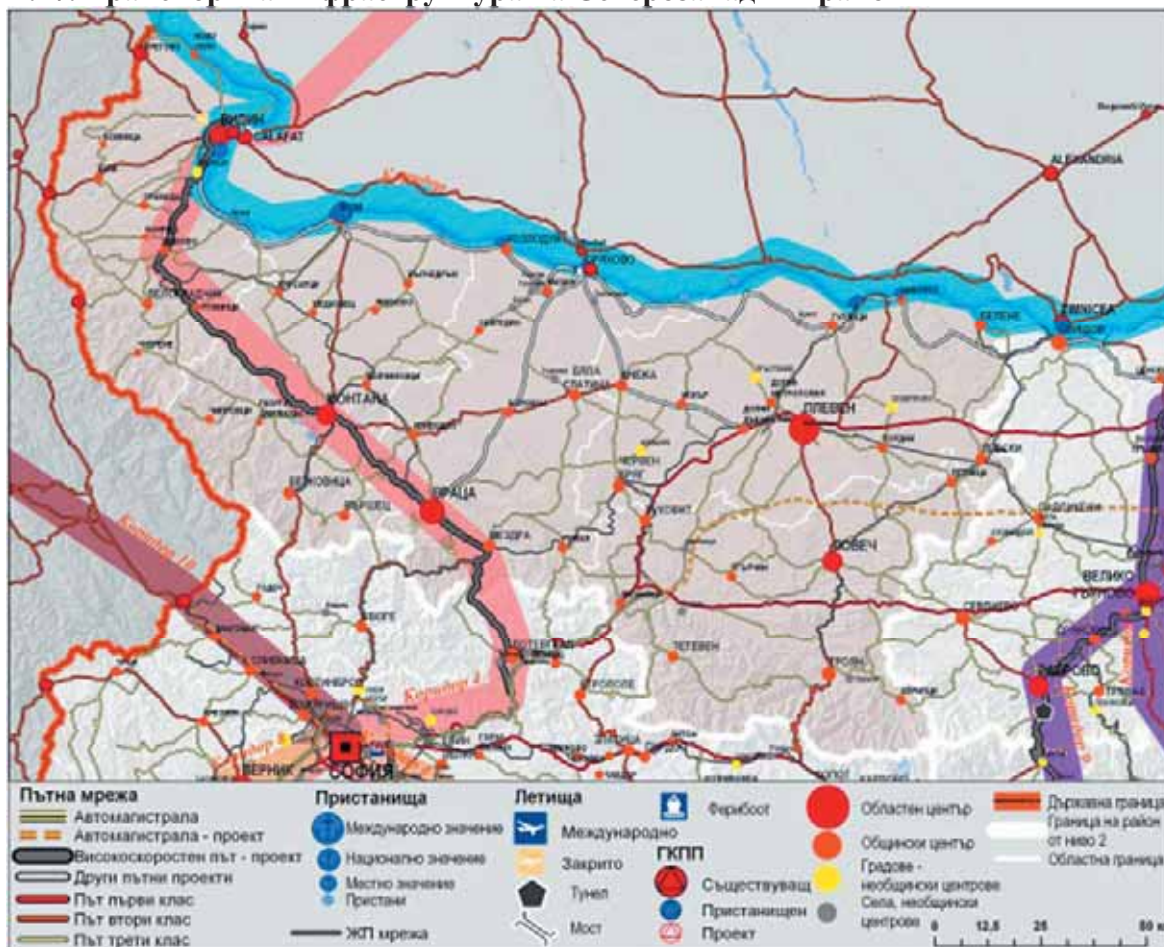
\* данните за общинските пътища са към 16.04.2016

Източник: НСИ-Инфостат за републиканските пътища и Ишев (2016, с. 21) за общинските



Сериозен проблем е структурата на републиканската пътна мрежа, която се отличава с понижен дял на първокласните пътища (11,8% срещу 14,7% средно за България) и особено на автомагистрала (0,2% срещу 3,7%). На територията на района, в неговата периферия, преминават само 7 км от АМ Хемус, така че магистралите са с ограничено значение за външната достъпност и без значение за вътрешната достъпност на района. Автомагистрала няма и в близките части на съседните райони на Румъния и Сърбия. С по-малка дължина, относителен дял и гъстота на пътищата с национално значение (автомагистрала и първокласни пътища) се характеризират областите Враца (65 км, 10%) и Монтана (64 км, 10,3%), но дори и областта с най-добри показатели – Ловеч – е с по-ниски от средните за страната стойности (15,1% срещу 18,4%).

**Фиг. 7. Транспортна инфраструктура на Северозападния район**

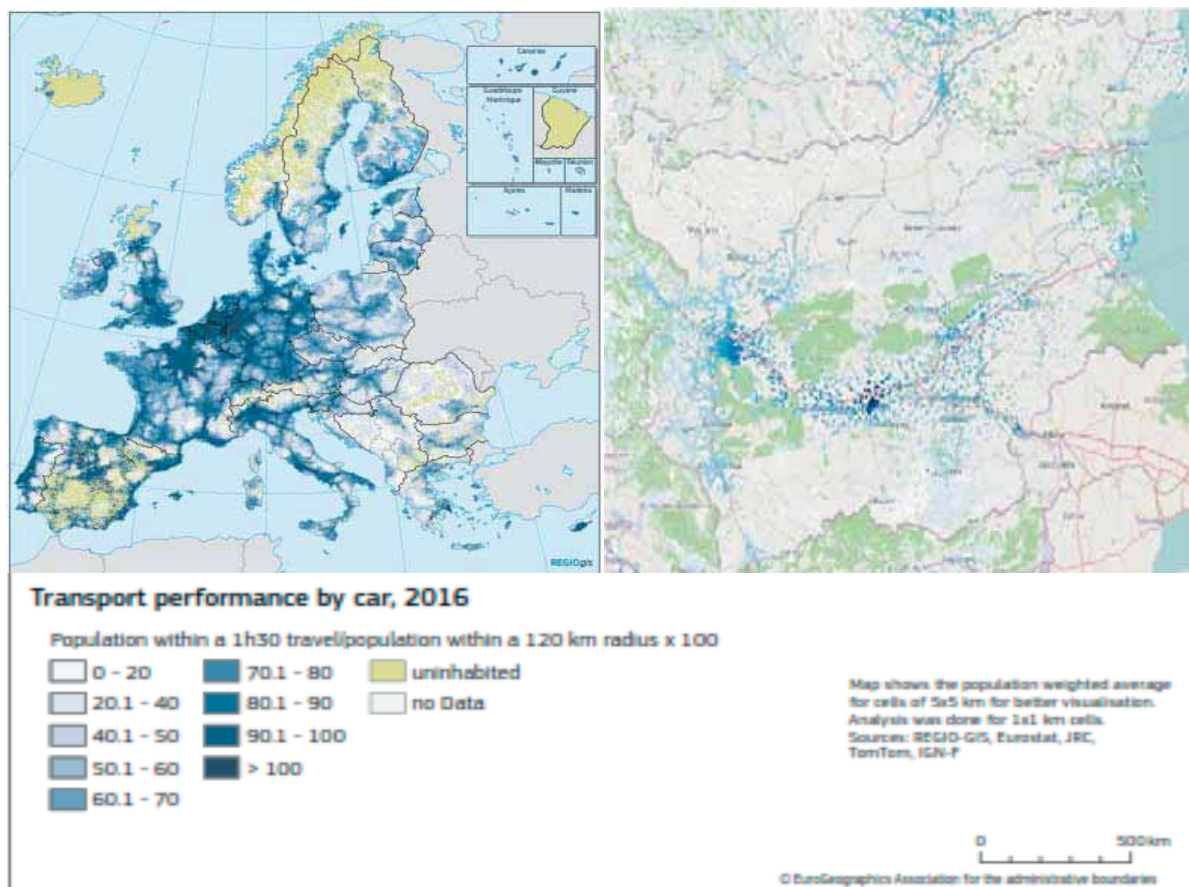


Източник: Регионален план ..., 2013, с. 56

Тъй като автомобилният транспорт е основен за района, заслужава внимание нова методика на ГД Регио на Европейската комисия, която позволява да се оцени ефективността на автомобилния транспорт (лека кола), респ. на пътната мрежа, и за Северозападния район (Dijkstra, Roelman & Askermans, 2019). Тя използва три основни показателя: достъпност (население, което е достъпно в рамките на 90 мин. шофиране при скорост 80 км/ч); близост/съседство (население, живеещо в радиус 120 км) и ефективност (съотношение между достъпното население в рамките на 90 мин. и населението, живеещо в радиус 120 км). Най-просто казано, ефективността показва какъв процент от населението, живеещо на разстояние до 120 км от изходния пункт може да бъде достигнато за 90 мин. при шофиране с кола при средна скорост 80 км/ч (но има случаи когато достигнатото население за 90 мин. може да бъде и извън определения радиус). Като изходни пунктове се приемат клетки с размер 1x1 км, в които има постоянно население. Въз основа на данните е изготвена интерактивна карта, включваща целия ЕС. Наред с това са представени данни за трите

показателя по райони на ниво NUTS III, според степента на урбанизация, планински и други райони и др.

**Фиг. 8. Ефективност на пътната мрежа в ЕС и България, 2016**



Източник: Dijkstra, Poelman & Ackermans (2019) – интерактивна карта

Основните изводи от анализа, които са коментирани по-подробно в доклада, са:

- Ефективността на автомобилния транспорт е по-висока в по-развитите страни. Тя е най-ниска в България, Румъния и Словакия главно заради недостатъчно развитата пътна мрежа, но също и заради географските особености (планини) (с. 12).
- Метрополитенските райони имат по-висока ефективност на автомобилния транспорт. Особено големи разлики в това отношение показват България, Гърция, Полша, Финландия и Обединеното кралство (с. 13). Но някои по-малки метрорегиони може да имат по-висока ефективност от столичните, когато са свързани с автомагистрали и столичният район е достъпен от тях за по-малко от 90 мин. (какъвто е случаят с Пловдив).
- Ефективността на транспорта се увеличава със степента на урбанизираност (с. 16).
- Ефективността на транспорта намалява значително при наличието на планински масиви, които са непреодолима пречка за пътуване с висока скорост и са причина за по-ниска гъстота на пътната мрежа (с. 19). В България диспропорциите, свързани с този фактор са сравнително малки, поради общата неразвитост на пътната мрежа.

Картата показва като цяло ниската ефективност на пътната мрежа в България при сравнение с европейските страни, но също и голямата разлика между Северна и Южна България. Северозападният район изглежда като „бяло поле“ с изключение на южната му периферия – около трасето на автомагистрала „Хемус“, пътя Ботевград-Враца и София-Враца (през Искърския пролом).

Тази картина се потвърждава от данните по NUTS III райони (области) в България.



**Табл. 6. Ефективност на пътната мрежа в България по области\***

|                 | Население в радиус 120 км | Население, достъпно за 90 мин. | Ефективност | Ранг в ЕС (1438 района)* |            |             | Ранг в България |            |             |
|-----------------|---------------------------|--------------------------------|-------------|--------------------------|------------|-------------|-----------------|------------|-------------|
|                 |                           |                                |             | Съседство                | Достъпност | Ефективност | Съседство       | Достъпност | Ефективност |
| Пловдив         | 2 714 523                 | 2 147 443                      | 81,2        | 1169                     | 1048       | 703         | 19              | 5          | 1           |
| София (столица) | 3 253 707                 | 2 578 389                      | 79,3        | 1090                     | 990        | 748         | 11              | 2          | 2           |
| Стара Загора    | 2 602 483                 | 1 683 457                      | 65,0        | 1180                     | 1130       | 1053        | 20              | 8          | 3           |
| Хасково         | 2 234 978                 | 1 438 751                      | 63,9        | 1219                     | 1168       | 1073        | 23              | 9          | 4           |
| София           | 3 589 282                 | 2 276 421                      | 63,5        | 1037                     | 1028       | 1076        | 6               | 3          | 5           |
| Русе            | 4 990 557                 | 3 021 911                      | 60,3        | 862                      | 912        | 1122        | 1               | 1          | 6           |
| Перник          | 3 427 466                 | 2 013 953                      | 59,0        | 1062                     | 1071       | 1141        | 9               | 6          | 7           |
| Ямбол           | 1 969 956                 | 1 161 322                      | 58,7        | 1259                     | 1218       | 1146        | 26              | 14         | 8           |
| Пазарджик       | 3 818 384                 | 2 234 254                      | 58,1        | 997                      | 1037       | 1151        | 4               | 4          | 9           |
| Сливен          | 2 296 081                 | 1 274 425                      | 55,3        | 1214                     | 1192       | 1182        | 21              | 10         | 10          |
| Варна           | 1 912 035                 | 1 024 095                      | 53,8        | 1267                     | 1250       | 1193        | 27              | 18         | 11          |
| Кюстендил       | 3 741 131                 | 1 941 871                      | 52,5        | 1006                     | 1084       | 1211        | 5               | 7          | 12          |
| Бургас          | 1 571 899                 | 823 726                        | 52,1        | 1301                     | 1291       | 1215        | 28              | 23         | 13          |
| Добрич          | 2 233 893                 | 1 022 818                      | 46,7        | 1220                     | 1251       | 1282        | 24              | 19         | 14          |
| Шумен           | 2 767 887                 | 1 183 154                      | 43,6        | 1159                     | 1213       | 1307        | 17              | 13         | 15          |
| Кърджали        | 2 131 132                 | 835 986                        | 38,6        | 1236                     | 1289       | 1343        | 25              | 22         | 16          |
| Враца           | 3 327 474                 | 1 237 832                      | 37,5        | 1074                     | 1199       | 1350        | 10              | 11         | 17          |
| Търговище       | 3 108 976                 | 1 114 619                      | 37,0        | 1111                     | 1231       | 1352        | 13              | 17         | 18          |
| Благоевград     | 3 147 337                 | 1 154 722                      | 36,3        | 1103                     | 1221       | 1358        | 12              | 15         | 19          |
| Велико Търново  | 2 959 549                 | 971 407                        | 34,8        | 1130                     | 1261       | 1368        | 14              | 20         | 20          |
| Ловеч           | 3 446 851                 | 1 221 380                      | 34,7        | 1057                     | 1204       | 1370        | 8               | 12         | 21          |
| Габрово         | 2 942 330                 | 910 504                        | 30,9        | 1133                     | 1277       | 1389        | 16              | 21         | 22          |
| Видин           | 2 763 394                 | 723 168                        | 27,1        | 1160                     | 1309       | 1400        | 18              | 26         | 23          |
| Плевен          | 2 946 122                 | 791 697                        | 26,8        | 1132                     | 1299       | 1401        | 15              | 24         | 24          |
| Разград         | 4 785 332                 | 1 151 222                      | 24,3        | 881                      | 1222       | 1413        | 3               | 16         | 25          |
| Смолян          | 2 281 108                 | 504 311                        | 21,9        | 1217                     | 1346       | 1422        | 22              | 28         | 26          |
| Монтана         | 3 541 358                 | 756 168                        | 21,4        | 1044                     | 1301       | 1423        | 7               | 25         | 27          |
| Силистра        | 4 964 069                 | 573 153                        | 11,8        | 863                      | 1331       | 1438        | 2               | 27         | 28          |
| България        | 2 955 134                 | 1 610 667                      | 55,2        |                          |            |             |                 |            |             |

\* Освен страните от ЕС са включени също Албания, Швейцария, Исландия, Лихтенщайн, Черна гора, Северна Македония, Норвегия и Сърбия.

Източник: Dijkstra, Poelman & Ackermans (2019)

Всички области от Северозападния район са със стойности на ефективността значително по-ниски от средната за България и заемат позиция между 17-то и 27-мо място в страната, а рангът им в ЕС варира между 1350 и 1423 от общо 1438 района, т.е. те са сред последните 6% от районите. По-благоприятни са данните за ефективността в областите Враца (37,5; 17-то място в България) и Ловеч (34,7; 21-во място). Значително по-неблагоприятна е позицията на областите Видин (27,1; 23-то място), Плевен (26,8; 24-то място) и особено Монтана (21,4; 27-мо място). Слабото представяне на област Монтана се обяснява със значително по-големия брой на населението в 120 километровия радиус, което не е валидно за областите Видин и Плевен, а по-доброто представяне на областите Враца и Ловеч (въпреки голямото население в радиус 120 км) не може да не се свърже с автомагистрала „Хемус“.

**Водният транспорт** е с ограничено значение за осигуряване на транспортната достъпност на района, с изключение на круизите, и има по-голямо значение за товарните превози. Районът разполага с 4 пристанища на река Дунав – Видин, Лом, Оряхово и Никопол. Фериботните връзки са Оряхово-Бекет и Никопол-Турну Мъгуреле. Фериботната връзка Видин-Калафат е закрыта след откриването на Дунав-мост 2 през 2013 г. По данни от 2014 г. круизни кораби спират главно във Видин (около 170 акостирания) и Никопол

(около 30), а броят на слизашите на брега туристи през 2013 г. е 19 хил. във Видин и 11 хил. в Никопол (Маринов и др., 2015).

От особено значение за достъпността на района е **свързаността с транспортните мрежи на съседните страни**, респ. наличието на **гранични контролно-пропускателни пунктове (ГКПП)**. На територията на Северозападния район има 6 ГКПП – 4 по границата с Румъния (от общо 10) и 2 по границата със Сърбия (от общо 5). По-проблематична изглежда сръбската граница, тъй като и двата съществуващи пункта са разположени в най-северната ѝ част. Планирано е отваряне на ГКПП Салаш-Ново корито, който ще осигури пряка връзка между Белоградчик и Княжевац, но има затруднения и забавяне с изграждане на пътя до него (Бочева, 2017).

**Табл. 7. ГКПП в Северозападния район по вид, 2019 г.**

|                           | Шосе | Ж.п. гара | Пристанище | Ферибот |
|---------------------------|------|-----------|------------|---------|
| <b>Граница с Румъния</b>  |      |           |            |         |
| Видин                     | ✓    | ✓         | ✓          |         |
| Лом                       |      |           | ✓          |         |
| Оряхово                   |      |           | ✓          | ✓       |
| Сомовит-Никопол           |      |           | ✓          | ✓       |
| <b>Граница със Сърбия</b> |      |           |            |         |
| Брегово                   | ✓    |           |            |         |
| Връшка чука               | ✓    |           |            |         |

Източник: ГКПП в Република България, 2019

Статистиката за преминалите през различните ГКПП е потенциално интересна, но не е публично достъпна. Последните открити данни за преминалите лица са за периода 2009-2013. Независимо, че не са актуални, те позволяват да се направят някои констатации:

- През 2013 г. преобладаващата част от чужденците са преминали през ГКПП на територията на област Видин (93%); с най-голям дял е Връшка чука (37%), следван от Видин (32%) и Брегово (24%) (но трябва да се има предвид че Дунав мост 2 е функционира само през втората половина от годината);
- Преобладаващата част от чужденците са преминали по шосе или ж.п. линия (81%);
- Интензивността на движение през ГКПП в района е значително по-малка в сравнение с други ГКПП в България, в т.ч. и по сръбската и румънската граница; на района се падат 3% от преминалите през ГКПП в България, в т.ч. 6,6% от преминалите границата с Румъния и 12% от преминалите границата със Сърбия; ГКПП Русе и Калотина имат многократно по-голяма тежест в преминаващия пътнически поток.

**Табл. 8. Пътнически поток по ГКПП на граждани на ЕС и граждани на трети страни за 2013 г.**

| ГКПП в Северозападния район       | Брой          | % от СЗ район | % от страната | Избрани ГКПП за сравнение | Брой    |
|-----------------------------------|---------------|---------------|---------------|---------------------------|---------|
| Видин                             | 85893         | 31,7%         | 0,9%          | Русе                      | 785587  |
| Дунав мост                        | 55050         | 20,3%         | 0,6%          | Дунав мост                | 698360  |
| Речна гара                        | 17120         | 6,3%          | 0,2%          | Пристанище                | 30188   |
| Ферибот                           | 13723         | 5,1%          | 0,1%          | Централна гара            | 57039   |
| Лом                               | 1866          | 0,7%          | 0,0%          | % от страната             | 8,3%    |
| Оряхово                           | 12472         | 4,6%          | 0,1%          | % от граница с Румъния    | 43,7%   |
| Сомовит-Никопол                   | 5794          | 2,1%          | 0,1%          |                           |         |
| Брегово                           | 64682         | 23,9%         | 0,7%          | Калотина                  | 1067335 |
| Връшка чука                       | 100365        | 37,0%         | 1,1%          | Гара                      | 19581   |
| <b>Всичко Северозападен район</b> | <b>271072</b> | <b>100,0%</b> | <b>2,9%</b>   | Шосе                      | 1047754 |
| в т.ч. граница с Румъния          | 106025        | 39,1%         | 6,6%          | % от страната             | 11,3%   |
| в т.ч. граница със Сърбия         | 165047        | 60,9%         | 12,5%         | % от граница със Сърбия   | 80,6%   |

Източник: Стратегия за интегрирано гранично управление на Република България 2014-2017

Някои по-нови данни подсказват за промяна в обема на трафика и на съотношението между ГКПП на територията на област Видин. Въз основа на броя на преминалите МПС броят на преминалите лица може да се оцени на 0,5-1 млн. (два до четири пъти повече в сравнение с 2013 г.). Делът на ГКПП Видин е доминиращ – 84% от всички транспортни средства, 66% от автобусите, 55% от леките и лекотоварните автомобили, 95% от товарните.

**Табл. 9. Преминали МПС през ГКПП на територията на област Видин през 2017 г. (до 10.11.2017)**

|                           | Автобуси | Леки и лекотоварни | Мотоциклети | Товарни | Всичко  |
|---------------------------|----------|--------------------|-------------|---------|---------|
| <b>Област Видин</b>       | 2 855    | 213 578            | 3 504       | 638 194 | 858 131 |
| ГКПП Видин                | 1 881    | 117 408            | 987         | 602 866 | 723 142 |
| ГКПП Връшка чука          | 791      | 66 891             | 1 934       | 20 291  | 89 907  |
| ГКПП Брегово              | 183      | 29 279             | 583         | 15037   | 45082   |
| <b>Относителен дял, %</b> |          |                    |             |         |         |
| ГКПП Видин                | 65,9%    | 55,0%              | 28,2%       | 94,5%   | 84,3%   |
| ГКПП Връшка чука          | 27,7%    | 31,3%              | 55,2%       | 3,2%    | 10,5%   |
| ГКПП Брегово              | 6,4%     | 13,7%              | 16,6%       | 2,4%    | 5,3%    |

Източник: Статистика за преминавания на МПС през ГКПП за Видинска област..., 2017

От гледна точка на **вътрешната транспортна достъпност** от решаващо значение са пътищата, по-специално от втори и трети клас и общинските пътища. Имайки предвид общата гъстота на пътната мрежа, най-добре осигурена е област Ловеч (389 км/1000 км<sup>2</sup>), със средни стойности са областите Видин (350 км/1000 км<sup>2</sup>) и Враца (329 км/1000 км<sup>2</sup>), а най-необлагодетелствани са областите Монтана (305 км/1000 км<sup>2</sup>) и Плевен (295 км/1000 км<sup>2</sup>).

Гъстотата и състоянието на пътната мрежа, както и **общественият транспорт**, са от съществено значение за устойчивото развитие на туризма. Наличието на леснодостъпен и надежден обществен транспорт позволява на посетителите сами да организират своето придвижване, а на местното население - свободно да се придвижва между различните селища без необходимостта от лично превозно средство или специализиран организиран транспорт. В доклада за прилагане на ЕТИС в Дунавския район (Маринов и др., 2015, с. 59-60) могат да бъдат открити някои интересни заключения за предпочитаните начини за придвижване в района. Отбелязва се, че липсва баланс в използваните средства за пристигане, като използвалите собствен автомобил са над 50% от анкетиранияте, а 6% пристигат с нает автомобил. Пристигащите с автобус и влак са съответно 19% и 9%. Интересен факт според проучването е високият дял на туристи, които използват устойчиви форми на придвижване в дестинацията (на място) - 54%. Това обаче се дължи главно на ходещите пеша, докато използващите велосипед са 1%, а обществен транспорт - 2%.

До голяма степен ниският процент ползватели на обществен транспорт може да се дължи на липсата на наличност или информираност за такъв вид транспорт. При проверка на онлайн сайтовете на общините и автобусните и ж.п. гари на областните центрове са установени следните предимства и недостатъци:

1. Видин: На сайта на общината (<http://vidin.bg>) липсва информация или връзка към сайта на БДЖ, но са препоръчани два сайта с информация за разписанията на обществения автобусен транспорт: Централна автогара Видин (<http://avtogara-vidin.com/index.html>) и Автобусни превози Алексиев 91 (<http://aleksiev-91.com/>). И на двете страници има налично разписание на заминаващите автобуси, но липсва информация за цени и час на пристигане, както и няма възможност за търсене и/или филтриране на резултатите (по дестинация например). Страницата на Автогара Видин е достъпна и на английски език.

2. Монтана: Сайтът на общината (<https://www.montana.bg>) е доста ограничен - няма търсачка, превод на други езици и връзка към информация за обществен транспорт.

Информация за разписание на заминаващите автобуси може да бъде намерена на страницата на Монтана Днес, където отново липсва търсачка, час на пристигане, цени, както и превод на други езици (<https://montana-dnes.com/modules.php?name=Reference&op=omnibus#top>)

3. Враца: На сайта на община Враца (<http://www.vratza.bg>) е налична търсачка и превод на английски. След търсене може да бъде открита статия с основна информация за средствата за транспорт: адрес и/или телефон и/или електронна поща. Автогара Враца обаче разполага и със собствена страница (<http://avtogaravraca.com>), непосочена в сайта на общината, на която могат да бъдат открити разписания на заминаващите автобуси. Тези разписания са категоризирани по непрактичен начин: по превозвач, вместо по дестинация. Отново липсват цени и информация за продължителността на пътуването, останалата информация е налична и на английски.

4. Ловеч: На сайта на община Ловеч ([www.lovech.bg](http://www.lovech.bg)) има информация както за градския, така и за междуградския транспорт. Липсва информация за цени, продължителност на пътуването или връзки към автобусни и ЖП гари. Страницата не е преведена на други езици. Автогара Ловеч няма собствена страница.

5. Плевен: Община Плевен не предлага информация за транспорта на своя сайт ([www.pleven.bg](http://www.pleven.bg)), но за сметка на това автогарата разполага със страница (<https://avtogara.pleven.bg>), на която може да бъде открита информация за заминаващите автобуси, цените и изпълняващата фирма. Липсва информация за продължителността на пътуването и превод на други езици, но е налична търсачка.

## 2.2.2 Туристико-географско положение

Туристико-географското положение в тесен смисъл се определя като пространственото отношение между местата на формиране на туристическото търсене и местата на неговото задоволяване (Бъчваров, Апостолов, 1982, с. 9). Това предполага да се оцени отдалечеността на района от основни центрове на генериране на туристическото търсене, каквито са по-големите градове. В Табл. 10 е представено разстоянието между областните центрове в Северозападния регион и големи градове в съседните региони с население над 200 хил. ж. и съответното време на пътуване с автомобил.

Видин е най-отдалечен от големите генериращи областни центрове в страната, а извън района най-близкия генериращ център за Видин е Крайова, Румъния (около 100) км. Крайова попада в диапазона до 150-160 км на още два областни центъра в Северозападна България - Враца и Плевен и до 200 км за Монтана и Ловеч. Тези разстояния разкриват големия потенциал на града за генериране на туристи, имайки пред вид факта, че населението на Крайова е около 300 хил. души.

Трите най-близки областни центъра в страната за Видин и Монтана съвпадат, това са: София (205 км и 109 км), Перник (235 км и 129 км) и Благоевград (291 км и 195 км).

В най-близкия обсег на останалите три областни центъра в Северозападния регион от страната попадат:

- за Враца: София (до 150 км), Перник и Габрово (до 200 км)
- за Ловеч: Габрово, Велико Търново, Стара Загора, София (до 150 км), Русе, Пловдив, Търговище, Разград, Перник (до 200 км)
- за Плевен: Велико Търново, Русе (до 150 км) и Стара Загора Търговище, Разград, Пловдив (до 200 км)

**Табл. 10. Достъпност на областните центрове в Северозападния район от по-големи градове в България и съседните страни (разстояние и време за пътуване с автомобил)**

|              | Население,<br>хил. | Видин                | Монтана              | Враца                | Ловеч                | Плевен               |
|--------------|--------------------|----------------------|----------------------|----------------------|----------------------|----------------------|
| София        | 1 241              | 205,5 км.<br>3:17 ч. | 109,2 км.<br>1:51 ч. | 111,6 км.<br>1:33 ч. | 150,9 км.<br>2:00 ч. | 162,6 км.<br>2:11 ч. |
| Пловдив      | 347                | 373,5 км.<br>4:47 ч. | 256,3 км.<br>3:22 ч. | 242,5 км.<br>2:55 ч. | 163,2 км.<br>2:52 ч. | 199,7 км.<br>3:29 ч. |
| Варна        | 337                | 501,4 км.<br>6:30 ч. | 423,3 км.<br>5:13 ч. | 403,5 км.<br>4:51 ч. | 312,7 км.<br>3:44 ч. | 302,0 км.<br>3:37 ч. |
| Бургас       | 202                | 610,5 км.<br>6:27 ч. | 493,3 км.<br>5:09 ч. | 479,4 км.<br>4:39 ч. | 305,7 км.<br>3:31 ч. | 335,4 км.<br>3:55 ч. |
| Русе         | 143                | 350,2 км.<br>4:44 ч. | 272,1 км.<br>3:26 ч. | 252,3 км.<br>3:04 ч. | 153,9 км.<br>2:03 ч. | 150,8 км.<br>1:48 ч. |
| Стара Загора | 143                | 459,2 км.<br>5:14 ч. | 340,0 км.<br>3:55 ч. | 328,2 км.<br>3:26 ч. | 147,0 км.<br>2:30 ч. | 180,9 км.<br>3:00 ч. |
| Букурещ      | 2 122              | 326,4 км.<br>4:25 ч. | 346,9 км.<br>4:48 ч. | 327,1 км.<br>4:26 ч. | 228,8 км.<br>3:24 ч. | 225,7 км.<br>3:09 ч. |
| Клуж-Напока  | 324                | 484,6 км.<br>6:50 ч. | 576,5 км.<br>8:13 ч. | 542,4 км.<br>8:01 ч. | 556,7 км.<br>8:27 ч. | 527,1 км.<br>7:59 ч. |
| Тимишоара    | 329                | 340,9 км.<br>4:47 ч. | 423,7 км.<br>6:11 ч. | 474,5 км.<br>6:37 ч. | 529,9 км.<br>7:57 ч. | 494,8 км.<br>7:26 ч. |
| Крайова      | 302                | 101,4 км.<br>1:29 ч. | 193,3 км.<br>2:54 ч. | 150,3 км.<br>2:43 ч. | 190,3 км.<br>3:23 ч. | 155,3 км.<br>2:52 ч. |
| Брашов       | 290                | 354,7 км.<br>5:50 ч. | 446,5 км.<br>7:10 ч. | 517,8 км.<br>6:47 ч. | 419,5 км.<br>5:46 ч. | 416,4 км.<br>5:31 ч. |
| Плоещ        | 229                | 334,6 км.<br>4:46 ч. | 433,1 км.<br>5:36 ч. | 413,3 км.<br>5:14 ч. | 315,0 км.<br>4:13 ч. | 311,8 км.<br>3:57 ч. |
| Сибиу        | 169                | 323,8 км.<br>4:55 ч. | 415,7 км.<br>6:17 ч. | 368,9 км.<br>5:58 ч. | 383,2 км.<br>6:23 ч. | 353,6 км.<br>5:57 ч. |
| Белград      | 1 274              | 299,9 км.<br>3:32 ч. | 373,0 км.<br>4:43 ч. | 414,7 км.<br>5:11 ч. | 547,0 км.<br>6:02 ч. | 558,8 км.<br>6:09 ч. |
| Ниш          | 250                | 158,6 км.<br>2:28 ч. | 228,7 км.<br>3:24 ч. | 280,4 км.<br>3:34 ч. | 319,7 км.<br>4:00 ч. | 331,5 км.<br>4:06 ч. |
| Нови Сад     | 215                | 389,8 км.<br>4:25 ч. | 462,9 км.<br>5:36 ч. | 504,7 км.<br>6:02 ч. | 637,0 км.<br>6:53 ч. | 648,7 км.<br>7:00 ч. |
| Крагуевац    | 147                | 214,5 км.<br>2:51 ч. | 287,6 км.<br>4:02 ч. | 329,3 км.<br>4:29 ч. | 461,6 км.<br>5:20 ч. | 473,4 км.<br>5:28 ч. |

Източник: НСИ – Население по градове и пол към 31.12.2018; Statistical Yearbook Romania 2018 - Permanent resident population of counties, municipalities and towns on July 1 2018; Largest cities of Serbia <https://population.mongabay.com/population/serbia/>

За по-прецизна оценка на туристико-географското положение може да се използва разгледаният в предходния раздел анализ на ефективността на пътната мрежа (Dijkstra, Roelman & Askermans, 2019), по-специално показателя достъпно население в рамките на 90 мин. пътуване с кола. Той е особено подходящ от гледна точка на краткотрайните пътувания (напр. уикенд), тъй като показва възможността за привличане на посетители дори за еднокдневен престой и традиционно е прилаган за подобни оценки. Специално за Северозападния район той е особено удачен, тъй като районът се характеризира с ограничена достъпност с въздушен транспорт.

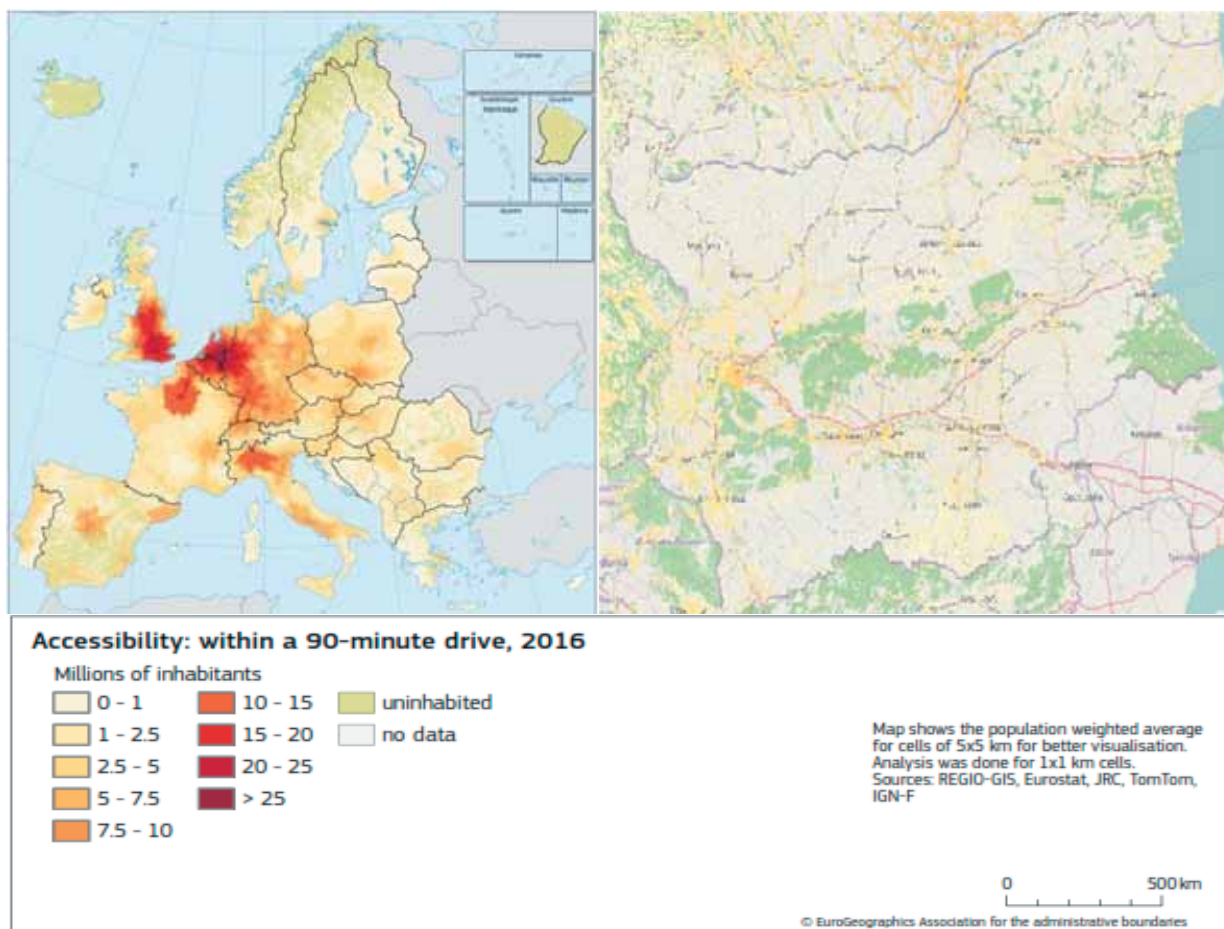
Картите показват много по-ограничения потенциален пазар в близкия район на привличане на България в сравнение със страните от Централна и Западна Европа, но също и много по-ограничения потенциален пазар на Северозападния район в сравнение с други райони на България (особено в Южна и Североизточна България). Достъпното население за по-голямата част от територията на района е сравнимо с това на Черноморското крайбрежие (особено Южното Черноморие), което обаче има много по-добра достъпност с въздушен транспорт.

Анализът по области (вж. табл. 6) показва много по-доброто туристико-географско положение на областите Враца и Ловеч, които се нареждат съответно на 11-то и 12-то място в страната с потенциален пазар, достъпен в рамките на 90 мин., от над 1,2 млн. души.



Значително по-неблагоприятно е туристико-географското положение на останалите 3 области – Плевен, Монтана и Видин – които са съответно на 24-то, 25-то и 26-то място с потенциален пазар между 720 и 790 хил. души и са съпоставими с област Бургас, области в Родопите (Смолян, Кърджали) и Силистра.

**Фиг. 9. Население, достъпно до 90 мин. пътуване с автомобил в ЕС и България, 2016**



Източник: Dijkstra, Poelman & Ackermans (2019) – интерактивна карта

### 2.2.3 Възможни маршрути за придвижване с автомобил (кемпер) от Видин до основни туристически райони и центрове на България

Могат да бъдат разгледани множество маршрути за придвижване от Видин към София и Черноморието (табл. 11). В зависимост от превозното средство и целта на посещението може да се подбере оптимален маршрут. При преминаване с кемпер трябва да се отчетат местата, където има работещи къмпинги. Често фирмите, които предлагат кемпери и каравани предлагат също и изготвяне на маршрут към желаната дестинация.

Данните показват, че за потенциалния поток към българското Черноморие, навлизащ в страната през Видин Северозападният район е удачно място за нощувка, доколкото времето за пътуване до Варна е между 7 и 12 часа, а до Бургас – между 7 и 12 часа (т.е. нормално еднодневно пътуване). Не е такъв случаят със София, до която от Видин може да се достигне за 3-4 часа.

**Табл. 11. Възможни маршрути за придвижване с автомобил до основни туристически райони и центрове в България**

| Дестинация | Маршрут   | Разстояние, км | Време за пътуване |
|------------|---|----------------|-------------------|
| София      | Видин - Дунавци - Цар Симеоново - Ботево - Арчар - Добри Дол - Тополовец - Брусарци - Смирненски - Славотин - Клисурица - Монтана - Петрохан - Бучин проход - Костинброд - София  | 205 км.        | 3:16 ч.           |
| София      | Видин - Димово - Ружинци - Смоляновци - Монтана - Бели Извор - Враца - Мездра - Ботевград - София   | 243 км.        | 3:28 ч.           |
| София      | Видин - Дунавци - Цар Симеоново - Ботево - Арчар - Добри Дол - Тополовец - Брусарци - Смирненски - Славотин - Клисурица - Монтана - Бели Извор - Враца - Мездра - Гара Лакатник - Гара Бов - Своге - Нови Искър - София   | 251 км.        | 3:59 ч.           |
| Варна      | Видин - Дунавци - Цар Симеоново - Ботево - Арчар - Добри Дол - Орсоя - Лом - Ковачица - Горни Цибър - Козлодуй - Хърлец - Гложене - Мизия - Оряхово - Селановци - Кнежа - Искър - Долни Дъбник - Плевен - Обнова - Българене - Масларово - Пейчиново - Бяла - Копривец - Попово - Светлен - Каспичан - Девня - Варна  | 501 км.        | 6:52 ч.           |
| Варна      | Видин - Дунавци - Цар Симеоново - Ботево - Арчар - Добри Дол - Тополовец - Брусарци - Смирненски - Славотин - Клисурица - Монтана - Стубел - Криводол - Борован - Бяла Слатина - Кнежа - Искър - Долни Дъбник - Плевен - Обнова - Българене - Масларово - Пейчиново - Бяла - Копривец - Попово - Светлен - Каспичан - Девня - Варна   | 518 км.        | 7:19 ч.           |
| Варна      | Видин - Дунавци - Цар Симеоново - Ботево - Арчар - Добри Дол - Тополовец - Брусарци - Смирненски - Славотин - Клисурица - Монтана - Бели Извор - Враца - Мездра - Ботевград - Ябланица - Севлиево - Балван - Велико Търново - Антоново - Търговище - Каспичан - Девня - Варна   | 569 км.        | 7:19 ч.           |
| Варна      | Видин - Дунавци - Цар Симеоново - Ботево - Арчар - Добри Дол - Тополовец - Брусарци - Смирненски - Славотин - Клисурица - Монтана - Бели Извор - Враца - Мездра - Ботевград - Ябланица - Гложене - Тетевен - Рибарица - Шипково - Троян - Орешак - Априлци - Батошево - Габрово - Трявна - Белица - Вонеща вода - Нацовци - Плаково - Елена - Константин - Търговище - Каспичан - Девня - Варна | 720 км.        | 12:20 ч.          |
| Варна      | Видин - Дунавци - Цар Симеоново - Ботево - Арчар - Добри Дол - Орсоя - Лом - Ковачица - Горни Цибър - Козлодуй - Мизия - Оряхово - Никопол - Свищов - Бяла - Русе - Тутракан - Силистра - Добрич - Варна  | 627 км.        | 9:26 ч.           |
| Бургас     | Видин - Монтана - Враца - Мездра - Ботевград - София - Пазарджик - Пловдив - Стара Загора - Ямбол - Бургас  | 610 км.        | 6:55 ч.           |
| Бургас     | Видин - Лом - Козлодуй - Оряхово - Плевен - Велико Търново - Гурково - Сливен - Ямбол - Бургас  | 535 км.        | 6:56 ч.           |
| Бургас     | Видин - Брусарци - Монтана - Враца - Мездра - Типченица - Новачене - Трудовец - Правец - Етрополе - Златица - Пирдоп - Клисура - Карлово - Калофер - Казанлък - Стралджа - Карнобат - Бургас  | 542 км.        | 7:21 ч.           |
| Бургас     | Видин - Монтана - Враца - Мездра - Ботевград - Пирдоп - Клисура - Кърнаре - Карлово - Калофер - Казанлък - Сливен - Карнобат - Айтос - Бургас   | 547 км.        | 7:36 ч.           |
| Бургас     | Видин - Дунавци - Цар Симеоново - Ботево - Арчар - Добри Дол - Орсоя - Лом - Ковачица - Горни Цибър - Козлодуй - Хърлец - Гложене - Мизия - Оряхово - Селановци - Кнежа - Искър - Долни Дъбник - Плевен - Обнова - Българене - Масларово - Пейчиново - Бяла - Копривец - Попово - Светлен - Каспичан - Девня - Варна - Бургас   | 630 км.        | 8:20 ч.           |

Източник: Собствени изчисления по Google Map

## 2.3 Социално-икономическо развитие

### 2.3.1 Икономика

Въз основа на традиционните показатели за икономическо развитие Северозападният район трайно се определя като най-изостаналият в България<sup>4</sup>. Според обема на създадения брутен вътрешен продукт това е **най-малката регионална икономика в страната**. През 2017 г. обемът на създадения в района брутен вътрешен продукт е 6,8 млрд. лв. (6,7% от БВП на България). Наблюдават се съществени различия в приноса на отделните области в регионалния БВП. С най-голяма тежест се открояват областите Враца (28,7%) и Плевен (28,5%), а с най-малка – Видин (9,4%).

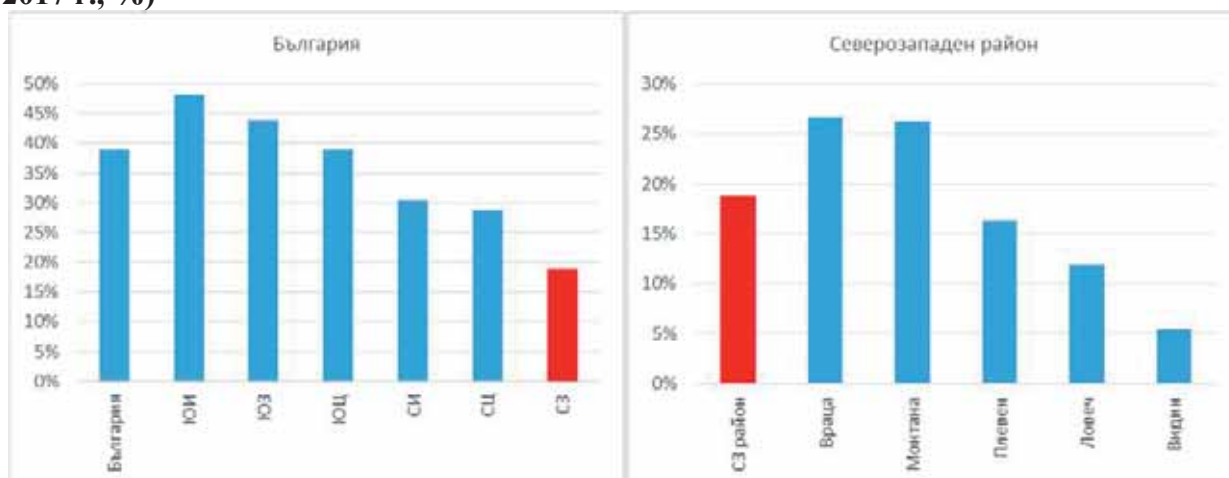
Фиг. 10. Регионална структура на БВП в България и Северозападния район (2017 г.)



Източник: НСИ-Инфостат – БВП и БДС по икономически сектори и райони

Освен че е най-малката, икономиката на Северозападния район е и **най-бавно растящата** в България. Общият ръст на БВП за 2008-2017 г. е 18,7% или около два пъти по-нисък от средния ръст за България за периода (38,9%). Това води до съществено намаляване на относителния дял на района в БВП на България (от 7,9% през 2008 г. на 6,7% през 2017 г.). Изключение е 2017 година, когато районът е с най-висок ръст от всички райони – 9,5% при средно за България 7,3%. Всички области са с ръст за 2008-2017 г. под средния за страната. Най-висок ръст показват областите Враца (26,7%) и Монтана (26,3%), а най-нисък – Видин (5,4%).

Фиг. 11. Динамика на БВП в България и Северозападния район (промяна 2008-2017 г., %)

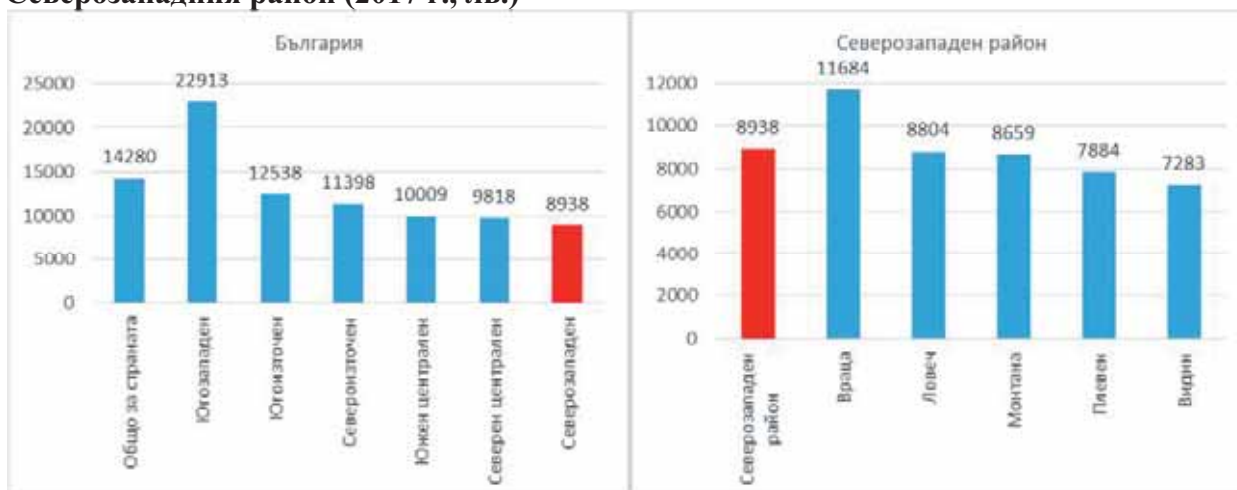


Източник: НСИ-Инфостат – БВП и БДС по икономически сектори и райони и собствени изчисления

<sup>4</sup> За анализ на БВП и БВП на човек от населението и неговата динамика в сравнение с прилежащите райони на Румъния и Сърбия вж. раздел 7.1.3

Подобна е ситуацията и по отношение на БВП на човек от населението. Именно по този показател Северозападният район се определя като **най-изоставащата регионална икономика** в България. През 2017 г. БВП на 1 ж. е 8938 лв. (62,6% от средния за страната и 2,5 пъти по-малко от Югозападния район). Разликите между областите в района са сравнително малки (между 7283 и 8659 лв., респ. между 51% и 62% от средното за страната през 2017 г.). Единственото изключение е област Враца с 11684 лв. на 1 ж. (81,8% от средното), което традиционно се обяснява с влиянието на АЕЦ „Козлодуй“. Също с изключение на Враца (8-о място) областите в района попадат в последната третина на българските области по БВП на 1 ж. или в долната част на втората третина (Ловеч – 17-то място, Монтана – 19-то, Плевен – 22-ро, Видин – 26-то).

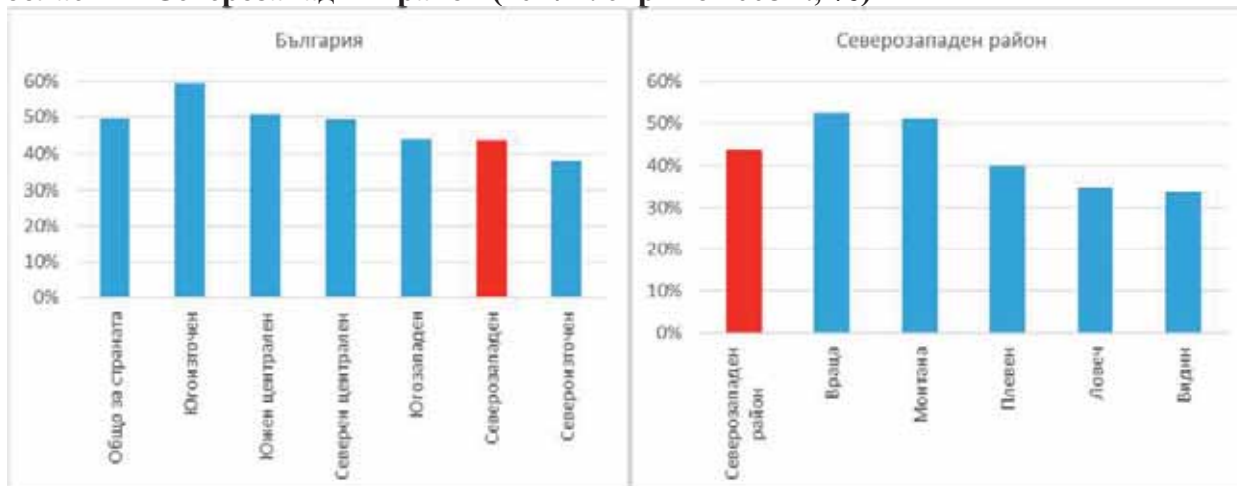
**Фиг. 12. БВП на човек от населението по райони в България и по области в Северозападния район (2017 г., лв.)**



Източник: НСИ-Инфостат – БВП и БДС по икономически сектори и райони

Различията между Северозападния район и България като цяло, както и в сравнение с другите райони, са по-малки по отношение на динамиката на БВП на човек от населението не на последно място заради различията в динамиката на населението, но и по този показател районът е на последно място и **не се наблюдава догонване (конвергенция)**. Ръстът на БВП на човек от населението за периода 2008-2017 г. е 43,7% при средно за страната 49,6%, като районът се нарежда на предпоследно място. Различията по области са сравнително малки, но най-голям ръст - над средния за България - отчитат Враца и Монтана (51-52%), а по-малък – Видин, Ловеч и Плевен (между 34% и 40%).

**Фиг. 13. Динамика на БВП на човек от населението по райони в България и по области в Северозападния район (2017 г. спрямо 2008 г., %)**



Източник: НСИ-Инфостат – БВП и БДС по икономически сектори и райони и собствени изчисления



Слабото представяне на Северозападния район до голяма степен се обяснява със структурата на регионалната икономика и свързаната с това производителност на труда (Табл. 12). В структурата на икономиката преобладават услугите (53,1% от брутната добавена стойност и 44,1% от заетите лица през 2017 г.), но отличителна особеност на района е **повишеният дял на аграрния сектор** (11,8% от БДС или 2,5 пъти повече от средното за България и 29,2% от заетите лица – с 10 процентни пункта или около 50% повече от средното за България). Индустриалният сектор заема междинно положение с 35,1% от БДС (при средно 28,4%) и 26,7% от заетите (при средно 25,1%).

По дял на аграрния сектор Северозападният район през 2017 г. е на първо място сред районите на България, на индустриалния – на трето за БДС и четвърто за заети лица, а на услугите – на пето, предпоследно място. Като резултат от тази структура Северозападният район създава 17% от БДС в аграрния сектор, но само 8,3% от БДС в индустриалния сектор и 5,4% в сектора на услугите.

Производителността на труда е значително по-ниска от средната за страната (около 20 хил. лв. срещу около 25 хил. лв. на 1 зает през 2018 г.). Това е свързано до голяма степен с отрасловата структура на регионалната икономика поради различната производителност в отделните сектори. Въпреки че Северозападният район отчита най-висока производителност в аграрния сектор в страната (над 8 хил. лв. на 1 зает при средно около 6200 лв.), тя е около три пъти по-ниска от индустриалния и обслужващия сектор в района (съответно около 26 хил. лв. и около 24 хил. лв.).

Между областите в района има значителни различия в отрасловата структура (главно на БДС, не толкова на заетите) и производителността на труда. Враца е с понижен дял на аграрния сектор в БДС (9,2%) и много висок дял на индустриалния (52,3%), с подобна структура е и Ловеч, но с доста по-нисък дял на индустриалния сектор (10,4% - аграрен, 34% - индустриален), Плевен е също с понижен дял на аграрния сектор (10,6%), но с повишен дял на услугите (63,4%), Монтана – с повишен дял на аграрния (15,7%), но също и на индустриалния сектор (33,5%), Видин – с най-висок дял на аграрния (18%) и обслужващия сектор (66,7%) и минимално присъствие на индустриалния (15,4%). Производителността на труда е отчетливо по-висока в област Враца (над 26 хил. лв. на 1 зает), не само заради по-високия дял на индустриалния сектор, но и заради значително по-високата производителност в него – над 49 хил. лв. на 1 зает, 3-то място в страната след областите София и Стара Загора).

Във всички области обаче заетостта в аграрния сектор е висока – над 25% от заетите, като в областите Видин и Монтана този дял достига до една трета. Същевременно от заетите около 86 хил. души в аграрния сектор само около 14 хил. са наети (по трудови правоотношения), което е индикация за висок дял на дребномащабно селско стопанство.

За последния петгодишен период (2013-2017 г.) промените в отрасловата структура и производителността на труда са сравнително малки. Делът на индустрията се увеличава с 3,1 процентни пункта за БДС, но само с 0,3 п.п. за заетите. Делът на аграрния сектор в БДС намалява с 0,9 п.п., но в заетостта нараства с 1,3 п.п. Делът на услугите намалява и по двата показателя – съответно с 2,2 п.п. за БДС и 1,7 п.п. за заетите лица.

Производителността нараства по-бързо от средната за страната (с 23,9% срещу 20,7%). Ръст на производителността над средния за страната се отчита във всички сектори – най-висок за индустрията (34,3% срещу 26,2% средно за България) и услугите (23,6% срещу средно 19%) и значително по-нисък за аграрния сектор (9,6% срещу 7,5%), което очертава тенденция – макар и слаба – за **догонващо развитие** на района. Ръстът на производителността е най-висок в област Враца (37,9%), а в останалите области е между 16 и 22%.



**Табл. 12. Отраслова структура на икономиката на Северозападния район и производителност на труда по сектори (АЗ), 2013-2017 г.**

|                             | БДС                               |              |              | Заети лица                        |              |              | Производителност, БДС на 1 зает, лв. |                                   |              |              |
|-----------------------------|-----------------------------------|--------------|--------------|-----------------------------------|--------------|--------------|--------------------------------------|-----------------------------------|--------------|--------------|
|                             | Селско, горско и рибно стопанство | Индустрия    | Услуги       | Селско, горско и рибно стопанство | Индустрия    | Услуги       | Всичко                               | Селско, горско и рибно стопанство | Индустрия    | Услуги       |
| <b>2017</b>                 | Отн. дял, %                       |              |              |                                   |              |              |                                      |                                   |              |              |
| <b>Общо за страната</b>     | <b>4.7%</b>                       | <b>28.4%</b> | <b>66.9%</b> | <b>18.9%</b>                      | <b>25.1%</b> | <b>56.1%</b> | <b>24858</b>                         | <b>6187</b>                       | <b>28208</b> | <b>29641</b> |
| Северозападен               | 11.8%                             | 35.1%        | 53.1%        | 29.2%                             | 26.7%        | 44.1%        | 19923                                | 8061                              | 26175        | 23975        |
| Северен централен           | 9.5%                              | 34.5%        | 56.0%        | 27.6%                             | 29.1%        | 43.3%        | 18787                                | 6445                              | 22240        | 24330        |
| Североизточен               | 7.5%                              | 28.8%        | 63.7%        | 25.0%                             | 21.9%        | 53.1%        | 21605                                | 6450                              | 28470        | 25925        |
| Югоизточен                  | 5.5%                              | 46.3%        | 48.3%        | 22.9%                             | 28.6%        | 48.5%        | 23820                                | 5687                              | 38537        | 23691        |
| Югозападен                  | 1.5%                              | 19.0%        | 79.6%        | 6.6%                              | 20.9%        | 72.5%        | 32679                                | 7272                              | 29590        | 35880        |
| Южен централен              | 6.8%                              | 37.5%        | 55.7%        | 26.2%                             | 29.5%        | 44.3%        | 18229                                | 4758                              | 23153        | 22928        |
| <b>Северозападен район</b>  | <b>11.8%</b>                      | <b>35.1%</b> | <b>53.1%</b> | <b>29.2%</b>                      | <b>26.7%</b> | <b>44.1%</b> | <b>19923</b>                         | <b>8061</b>                       | <b>26175</b> | <b>23975</b> |
| Видин                       | 18.0%                             | 15.4%        | 66.6%        | 33.9%                             | 15.8%        | 50.3%        | 17489                                | 9276                              | 17027        | 23161        |
| Враца                       | 9.2%                              | 52.3%        | 38.5%        | 29.5%                             | 28.0%        | 42.4%        | 26447                                | 8233                              | 49350        | 23992        |
| Ловеч                       | 10.8%                             | 34.0%        | 55.2%        | 25.6%                             | 34.3%        | 40.1%        | 18527                                | 7837                              | 18351        | 25488        |
| Монтана                     | 15.7%                             | 33.5%        | 50.8%        | 33.0%                             | 25.9%        | 41.1%        | 19647                                | 9372                              | 25414        | 24261        |
| Плевен                      | 10.6%                             | 26.0%        | 63.4%        | 27.3%                             | 25.8%        | 46.9%        | 17321                                | 6727                              | 17460        | 23414        |
| <b>2013</b>                 | Отн. дял, %                       |              |              |                                   |              |              |                                      |                                   |              |              |
| <b>Общо за страната</b>     | <b>5.4%</b>                       | <b>27.3%</b> | <b>67.4%</b> | <b>19.2%</b>                      | <b>25.1%</b> | <b>55.7%</b> | <b>20596</b>                         | <b>5754</b>                       | <b>22354</b> | <b>24914</b> |
| Северозападен               | 12.7%                             | 32.0%        | 55.3%        | 27.8%                             | 26.4%        | 45.8%        | 16074                                | 7352                              | 19491        | 19405        |
| Северен централен           | 11.1%                             | 32.7%        | 56.1%        | 25.5%                             | 29.5%        | 45.0%        | 16091                                | 7013                              | 17870        | 20081        |
| Североизточен               | 7.9%                              | 28.2%        | 63.9%        | 24.2%                             | 21.7%        | 54.1%        | 18101                                | 5910                              | 23521        | 21385        |
| Югоизточен                  | 6.2%                              | 41.0%        | 52.8%        | 22.8%                             | 27.7%        | 49.5%        | 18811                                | 5100                              | 27802        | 20093        |
| Югозападен                  | 1.6%                              | 19.3%        | 79.1%        | 7.5%                              | 21.9%        | 70.6%        | 27556                                | 5743                              | 24368        | 30868        |
| Южен централен              | 8.4%                              | 35.6%        | 56.1%        | 27.3%                             | 28.5%        | 44.1%        | 15205                                | 4647                              | 18955        | 19320        |
| <b>Северозападен район</b>  | <b>12.7%</b>                      | <b>32.0%</b> | <b>55.3%</b> | <b>27.8%</b>                      | <b>26.4%</b> | <b>45.8%</b> | <b>16074</b>                         | <b>7352</b>                       | <b>19491</b> | <b>19405</b> |
| Видин                       | 16.2%                             | 19.0%        | 64.8%        | 33.1%                             | 16.7%        | 50.2%        | 14448                                | 7058                              | 16445        | 18666        |
| Враца                       | 11.9%                             | 44.0%        | 44.1%        | 28.0%                             | 26.7%        | 45.3%        | 19179                                | 8143                              | 31640        | 18674        |
| Ловеч                       | 11.2%                             | 33.1%        | 55.8%        | 24.8%                             | 32.5%        | 42.7%        | 15239                                | 6851                              | 15511        | 19905        |
| Монтана                     | 16.1%                             | 28.7%        | 55.2%        | 30.4%                             | 25.4%        | 44.2%        | 16340                                | 8663                              | 18487        | 20382        |
| Плевен                      | 11.3%                             | 27.1%        | 61.6%        | 26.3%                             | 26.6%        | 47.2%        | 14875                                | 6406                              | 15173        | 19421        |
| <b>Промяна 2013-2017 г.</b> | Процентни пункта                  |              |              |                                   |              |              | %                                    |                                   |              |              |
| <b>Общо за страната</b>     | <b>-0.7%</b>                      | <b>1.2%</b>  | <b>-0.5%</b> | <b>-0.3%</b>                      | <b>-0.1%</b> | <b>0.4%</b>  | <b>20.7%</b>                         | <b>7.5%</b>                       | <b>26.2%</b> | <b>19.0%</b> |
| Северозападен               | -0.9%                             | 3.1%         | -2.2%        | 1.3%                              | 0.3%         | -1.7%        | 23.9%                                | 9.6%                              | 34.3%        | 23.6%        |
| Северен централен           | -1.7%                             | 1.8%         | -0.1%        | 2.0%                              | -0.3%        | -1.7%        | 16.8%                                | -8.1%                             | 24.5%        | 21.2%        |
| Североизточен               | -0.4%                             | 0.6%         | -0.2%        | 0.8%                              | 0.2%         | -1.0%        | 19.4%                                | 9.1%                              | 21.0%        | 21.2%        |
| Югоизточен                  | -0.7%                             | 5.3%         | -4.5%        | 0.1%                              | 0.9%         | -0.9%        | 26.6%                                | 11.5%                             | 38.6%        | 17.9%        |
| Югозападен                  | -0.1%                             | -0.4%        | 0.5%         | -0.9%                             | -0.9%        | 1.9%         | 18.6%                                | 26.6%                             | 21.4%        | 16.2%        |
| Южен централен              | -1.5%                             | 1.9%         | -0.4%        | -1.1%                             | 1.0%         | 0.1%         | 19.9%                                | 2.4%                              | 22.1%        | 18.7%        |
| <b>Северозападен район</b>  | <b>-0.9%</b>                      | <b>3.1%</b>  | <b>-2.2%</b> | <b>1.3%</b>                       | <b>0.3%</b>  | <b>-1.7%</b> | <b>23.9%</b>                         | <b>9.6%</b>                       | <b>34.3%</b> | <b>23.6%</b> |
| Видин                       | 1.8%                              | -3.6%        | 1.8%         | 0.7%                              | -0.9%        | 0.1%         | 21.0%                                | 31.4%                             | 3.5%         | 24.1%        |
| Враца                       | -2.7%                             | 8.3%         | -5.6%        | 1.5%                              | 1.4%         | -2.9%        | 37.9%                                | 1.1%                              | 56.0%        | 28.5%        |
| Ловеч                       | -0.3%                             | 0.9%         | -0.6%        | 0.8%                              | 1.8%         | -2.6%        | 21.6%                                | 14.4%                             | 18.3%        | 28.0%        |
| Монтана                     | -0.4%                             | 4.7%         | -4.4%        | 2.6%                              | 0.5%         | -3.1%        | 20.2%                                | 8.2%                              | 37.5%        | 19.0%        |
| Плевен                      | -0.7%                             | -1.1%        | 1.8%         | 1.0%                              | -0.8%        | -0.3%        | 16.4%                                | 5.0%                              | 15.1%        | 20.6%        |

Източник: НСИ-Инфостат – БВП и БДС по икономически сектори и райони; НСИ сайт - Заети и наети лица по райони; собствени изчисления

По детайлна представа за структурата на икономиката и регионалната специализация дават данните за наетите лица по икономически дейности (табл. 13). Най-висок дял имат преработващата промишленост (29,6%), търговия и ремонт на МПС (13,6%), образование (9,3%), здравеопазване и социални дейности (8,9%), държавно управление (6,7%), селско, горско и рибно стопанство (5,8%), транспорт, складиране и пощи (5,3%), които общо са отговорни за почти 85% от заетостта. Регионалната специализация (дейностите, в които

делът на наетите в района е значително по-висок от средния за страната), обаче се свързва най-вече със селското, горското и рибното стопанство (особено в областите Видин, Враца, Монтана и Плевен), преработващата промишленост (особено Ловеч, Монтана и Плевен), енергетиката (особено областите Враца<sup>5</sup> и Монтана), водоснабдяване, канализация и управление на отпадъците, държавно управление (особено в област Видин), образование, здравеопазване и социални дейности. Като цяло е висок делът на т.нар. нетъргуеми услуги (които са важни за обслужване на местното население), а е нисък делът на търгуеми услуги с висока добавена стойност.

**Табл. 13. Наети лица по икономически дейности по райони в България и области в Северозападния район (2017 г.)**

|   | Общо за страната | Северозападен | Северен централен | Североизточен | Югоизточен | Югозападен | Южен централен | Видин | Враца | Ловеч | Монтана | Плевен |
|---|------------------|---------------|-------------------|---------------|------------|------------|----------------|-------|-------|-------|---------|--------|
| Селско, горско и рибно стопанство   | 3,1%             | 5,8%          | 6,0%              | 5,2%          | 4,3%       | 0,8%       | 3,4%           | 6,0%  | 5,5%  | 4,6%  | 5,9%    | 6,6%   |
| Добивна промишленост  | 0,9%             | 0,2%          | 0,7%              | 0,3%          | 2,7%       | 0,7%       | 1,1%           | -     | ..    | 0,0%  | 0,3%    | 0,1%   |
| Преработваща промишленост   | 22,6%            | 29,6%         | 33,7%             | 18,8%         | 26,2%      | 14,0%      | 33,5%          | 18,6% | 23,3% | 42,5% | 31,6%   | 28,6%  |
| Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива | 1,3%             | 2,9%          | 0,5%              | 1,0%          | 2,2%       | 1,1%       | 1,1%           | 0,2%  | ..    | 0,2%  | 1,3%    | 0,9%   |
| Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване       | 1,6%             | 2,4%          | 1,6%              | 1,8%          | 1,8%       | 1,3%       | 1,6%           | 3,4%  | 2,8%  | 1,8%  | 2,8%    | 1,9%   |
| Строителство  | 5,5%             | 3,6%          | 4,2%              | 7,0%          | 6,5%       | 5,7%       | 5,0%           | 3,0%  | 4,4%  | 2,2%  | 3,9%    | 3,8%   |
| Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети  | 16,5%            | 13,6%         | 14,3%             | 17,1%         | 14,7%      | 18,7%      | 14,6%          | 13,8% | 12,2% | 12,1% | 13,4%   | 15,4%  |
| Транспорт, складиране и пощи  | 6,4%             | 5,3%          | 6,5%              | 6,9%          | 5,9%       | 6,9%       | 6,0%           | 7,2%  | 6,0%  | 3,7%  | 4,1%    | 5,8%   |
| Хотелиерство и ресторантьорство   | 5,2%             | 3,4%          | 3,4%              | 7,7%          | 7,6%       | 4,5%       | 4,9%           | 4,6%  | 3,1%  | 4,9%  | 3,4%    | 2,5%   |
| Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения         | 3,9%             | 0,6%          | 1,0%              | 1,5%          | 0,7%       | 8,1%       | 1,3%           | 0,8%  | 0,6%  | 0,7%  | 0,6%    | 0,5%   |
| Финансови и застрахователни дейности  | 2,5%             | 0,9%          | 0,9%              | 1,6%          | 1,0%       | 4,5%       | 0,8%           | 1,0%  | 0,9%  | 0,5%  | 0,6%    | 1,4%   |
| Операции с недвижими имоти  | 1,0%             | 0,6%          | 0,6%              | 1,1%          | 1,0%       | 1,3%       | 0,8%           | 0,6%  | 0,6%  | 0,4%  | 0,5%    | 0,9%   |
| Професионални дейности и научни изследвания   | 3,4%             | 1,3%          | 1,4%              | 2,8%          | 1,7%       | 5,7%       | 1,8%           | 1,2%  | 1,0%  | 1,2%  | 0,9%    | 1,7%   |
| Административни и спомагателни дейности   | 4,9%             | 2,5%          | 2,7%              | 4,4%          | 3,3%       | 7,4%       | 2,7%           | 3,6%  | 2,7%  | 1,6%  | 2,4%    | 2,5%   |
| Държавно управление   | 4,8%             | 6,7%          | 4,8%              | 4,5%          | 4,2%       | 5,0%       | 4,5%           | 10,1% | 6,4%  | 6,7%  | 7,4%    | 5,6%   |
| Образование   | 7,0%             | 9,3%          | 7,9%              | 8,2%          | 7,3%       | 5,7%       | 7,8%           | 10,1% | 9,2%  | 8,2%  | 9,2%    | 9,9%   |
| Хуманно здравеопазване и социална работа  | 6,0%             | 8,9%          | 6,7%              | 6,5%          | 6,0%       | 5,0%       | 6,3%           | 11,5% | 8,5%  | 6,7%  | 9,4%    | 9,6%   |
| Култура, спорт и развлечения  | 1,6%             | 1,1%          | 1,7%              | 1,7%          | 1,6%       | 1,7%       | 1,4%           | 1,4%  | 0,8%  | 1,0%  | 1,0%    | 1,3%   |
| Други дейности  | 1,6%             | 1,3%          | 1,5%              | 1,6%          | 1,3%       | 2,0%       | 1,3%           | 3,0%  | 1,2%  | 1,2%  | 1,3%    | 1,1%   |

Източник: НСИ – Инфостат; .. – конфиденциални данни; - няма случай

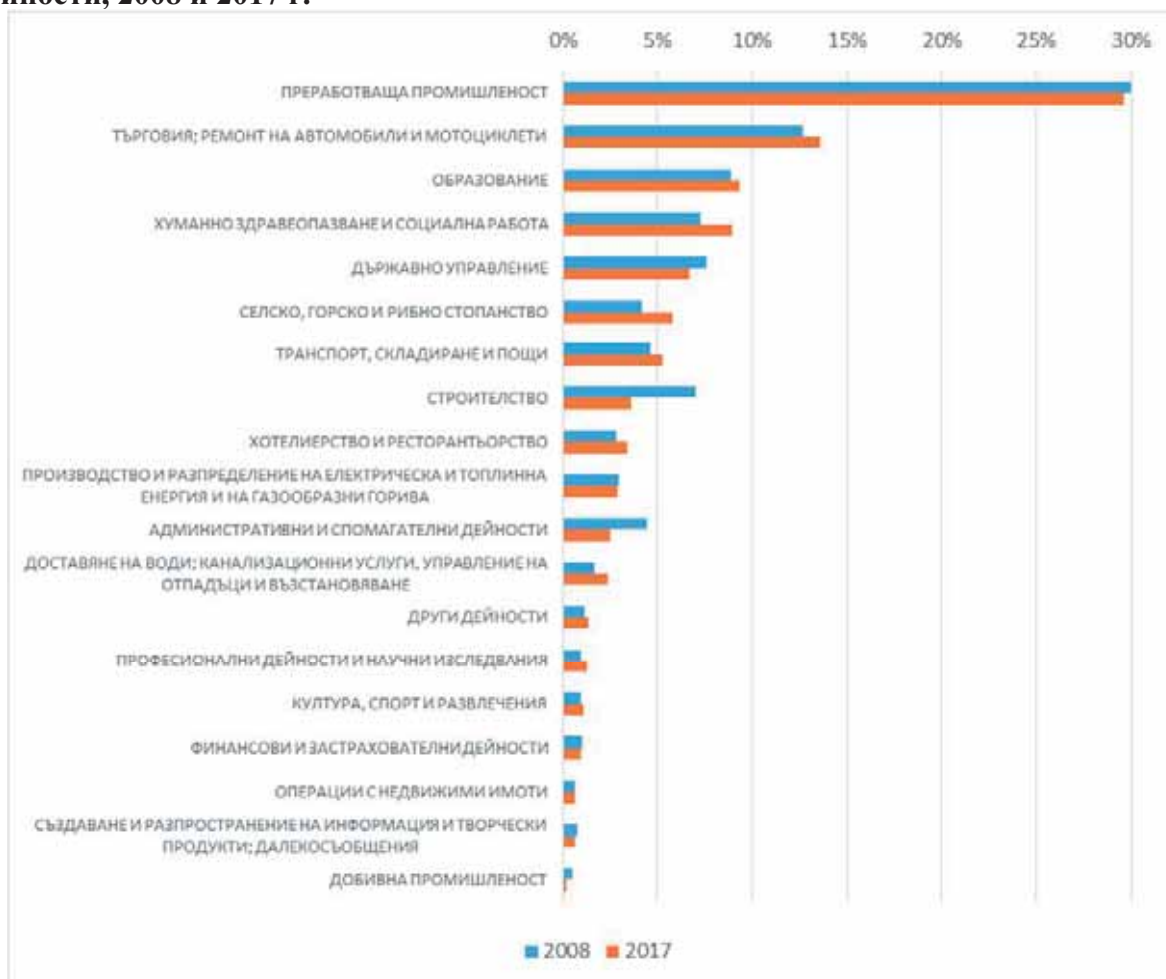
В периода 2008-2017 общият брой на наетите лица в Северозападния район намалява значително – с близо 25% (при средно за България -6,9%). Спад на заетите се отчита в почти всички икономически дейности, но е особено голям в добивната промишленост (-313%), строителството (-145%), административните и спомагателни дейности (-122%), създаването и разпространението на информационни и творчески продукти (-59%). Абсолютен ръст на заетите се отчита единствено в дейностите селско, горско и рибно стопанство (+11%), водоснабдяване, канализация и управление на отпадъците (+11%), професионални дейности и научни изследвания (+10%). На този фон промяната в броя на наетите лица в хотелиерство и ресторантьорство е малка (-2,8%).

<sup>5</sup> Данните за заетостта в енергетиката за област Враца са конфиденциални, но е очевиден същественият принос в заетостта на АЕЦ „Козлодуй“.

Броят на наетите намалява във всички области с между 21 и 26%, с изключение на Видин, където достига 33%. Област Видин отчита и най-голям ръст на заетите в селското стопанство (+36%).

Тенденциите на заетостта в хотелиерство и ресторантьорство по области се различават – значителен ръст в областите Видин (+18,7%), Враца (+14,6%) и Монтана (+14,3%) и спад в областите Плевен (-15,7%) и Ловеч (-24,4%).

**Фиг. 14. Структура на наетите лица в Северозападния район по икономически дейности, 2008 и 2017 г.**



Източник: НСИ – Инфостат

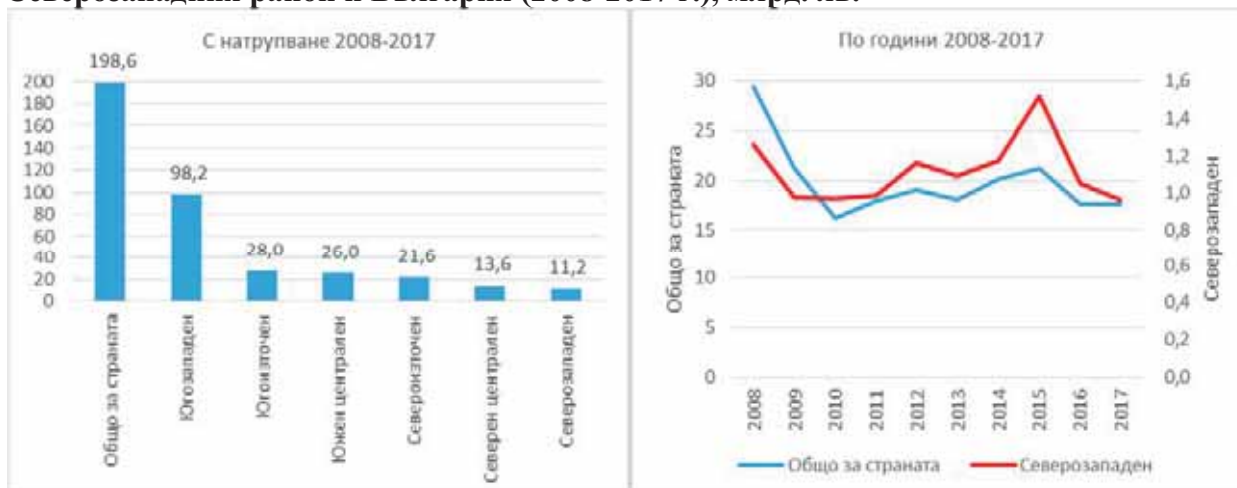
В резултат от това настъпват промени в структурата на заетостта по икономически дейности. Най-съществено нараства дялът на селското, горското и рибното стопанство (с 1,7 процентни пункта), здравеопазването и социалните дейности (с 1,7 п.п.), търговията (с 0,9 п.п.), транспорт (с 0,7 п.п.), водоснабдяване, канализация и управление на отпадъците (с 0,7 п.п.) и хотелиерство и ресторантьорство (с 0,6 п.п.).

Най-голямо е намалението на дела на строителството (с 3,4 п.п.), административните и спомагателни дейности (с 1,9 п.п.), държавното управление (с 0,9 п.п.), добивната и преработващата промишленост (с по 0,4 п.п.).

**Инвестициите в района са сравнително ограничени.** За последния десетгодишен период (2008-2017 г.) разходите за придобиване на дълготрайни материални активи на предприятията от нефинансовия сектор в Северозападния район са над 11 млрд. лв. или 5,6% от разходите за ДМА в България, с което той се нарежда на последно място сред статистическите райони в страната.

През годините дялът на района варира между 4,3% (2008 г.) и 7,2% (2015 г.). Инвестиционната активност в района следва общите за България тенденции – значителен спад през 2009-2010 г., ръст през 2011-2015, последван от нов спад.

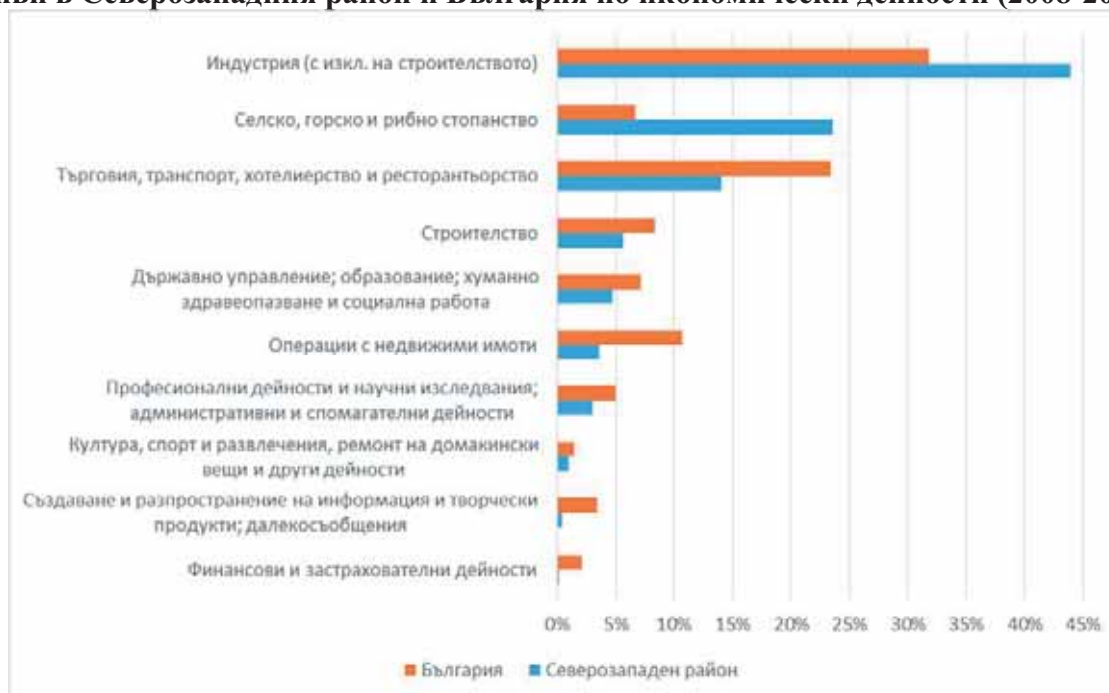
**Фиг. 15. Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи в Северозападния район и България (2008-2017 г.), млрд. лв.**



Източник: НСИ – Инфостат

Преобладаващата част от разходите за придобиване на ДМА в Северозападния район за периода 2008-2017 г. (над 80%) са били насочени към индустрията (43,9%), селско горско и рибно стопанство (23,5%) и търговия, транспорт, хотелиерство и ресторантьорство (14,1%).

**Фиг. 16. Структура на разходите за придобиване на дълготрайни материални активи в Северозападния район и България по икономически дейности (2008-2017 г.)**



Източник: НСИ – Инфостат

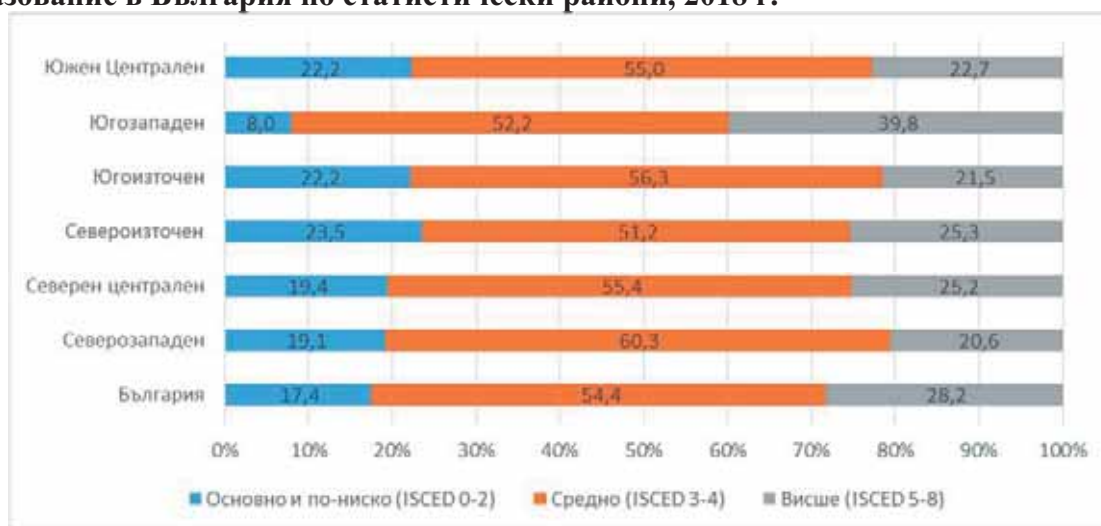
В сравнение със структурата на инвестициите в България прави впечатление много по-високия дял на инвестициите в селско, горско и рибно стопанство (23,5% срещу 6,7%) и индустрия (43,9% срещу 31,8%) и по-ниския дял във всички останали сектори, но особено в търговия, транспорт, хотелиерство и ресторантьорство (14,1% срещу 23,4%), операции с недвижими имоти (3,6% срещу 10,7%), създаване и разпространение на информация и творчески продукти и далекосъобщения (0,4% срещу 3,4%) и финансови и застрахователни дейности (0,1% срещу 2,1%).

### 2.3.2 Население и работна сила

Населението на Северозападния район към 2018 г. е 742 хил. (10,6% от страната), гъстотата на населението е много по-ниска от средната за страната – 39 ж./км<sup>2</sup> (България – 63 ж./км<sup>2</sup>), степента на урбанизираност е ниска, като единственият град с население близо до 100 хил. ж. е Плевен (97 хил.), динамиката на населението е негативна (намаление с 19% за 2008-2018 г.), възрастовата структура е влошена и е основна предпоставка за задълбочаване на негативните тенденции в броя на населението (61% от населението е в трудоспособна възраст, срещу 13% в подтрудоспособна възраст и 26% в надтрудоспособна възраст, но групата в надтрудоспособна възраст е единствената, която нараства както абсолютно, така и относително през последните години)<sup>6</sup>.

Образователната структура на населението в Северозападния район се отличава с повишен дял на населението с основно и по-ниско (19,1%) и средно образование (60,3%) и понижен дял на това с висше образование (20,6%). Районът е на последно място по дела на лицата с висше образование в страната, но на първо място по дела на лицата със средно образование.

**Фиг. 17. Структура на лицата на възраст 25-64 г. по степен на завършено образование в България по статистически райони, 2018 г.**



Източник: Eurostat database [edat\_ifse\_04]

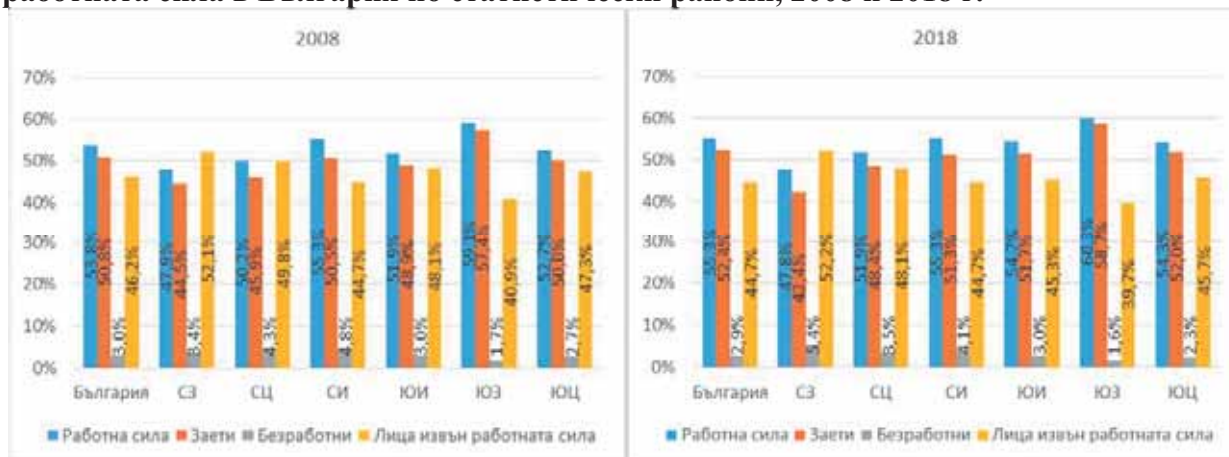
Северозападният район се отличава с **относително неблагоприятно състояние и тенденции в работната сила**. Икономически активното население (работната сила) на Северозападния район през 2018 г. е 309 хил. души (10,9% от работната сила в България), което е 47,8% от населението на възраст 15 и повече години, в т.ч. 274 хил. заети (42,4%) и 35 хил. безработни (5,4%). Повече от половината от населението (52,2%) е извън работната сила (поради напреднала възраст, болест, семейни причини, обезкуражаване). В сравнение с останалите райони Северозападният район е с най-нисък дял на икономически активното население и на заетите и с най-висок дял на безработните и на лицата извън работната сила.

В периода 2008-2017 г. населението на възраст 15 и повече години намалява със 160 хил. души или 19,9% (при средно за България 9,1%). Работната сила намалява със 78 хил. души или с 20,1% (при средно за страната 6,6%), а заетите - с 85 хил. или с 23,7% (при средно 6,2%), но броят на безработните нараства с над 7 хил. или 26,6% (при намаление в страната с 13,2%). Лицата извън работната сила намаляват с 83 хил. или 19,6% (при средно за страната 12,1%).

<sup>6</sup> По-подробен анализ на демографските характеристики на района е представен в раздел 7.1.1 в сравнение със съседните райони на Румъния и Сърбия.



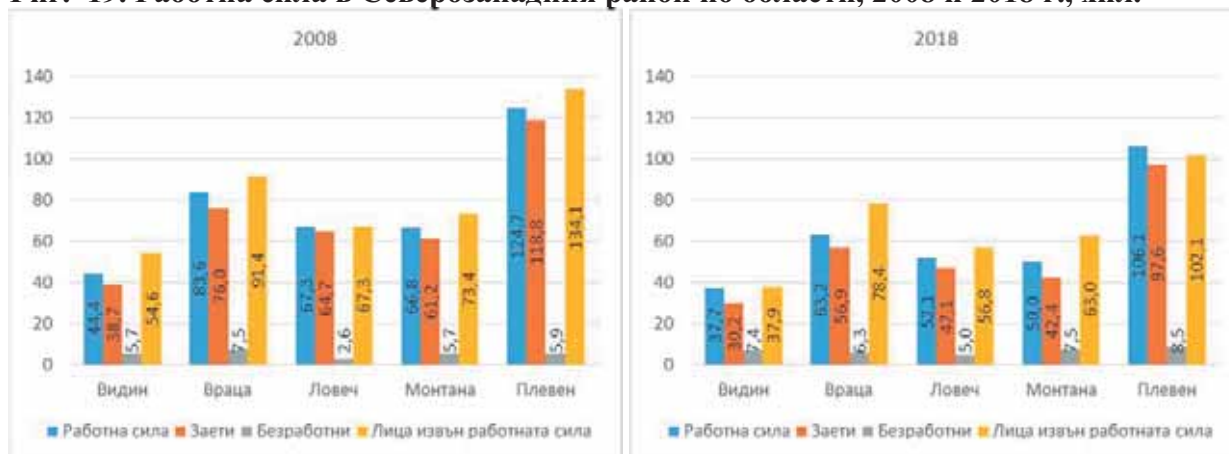
**Фиг. 18. Структура на лицата на възраст 15 и повече години според участието им работната сила в България по статистически райони, 2008 и 2018 г.**



Източник: НСИ – Инфостат: Население, работна сила, заети лица, безработни лица и лица извън работната сила на възраст 15 и повече навършени години по статистически райони и по области

Най-голяма част от работната сила и заетите през 2017 г. е концентрирана в област Плевен (съответно 106 хил. и 98 хил. или 34,3% и 35,6%), а най-малка – във Видин (съответно 38 хил. и 30 хил. или 12,2% и 11%). В останалите области икономически активното население варира между 50 и 63 хил. души, а броят на заетите – между 42 и 56 хил. души. Безработните лица в абсолютен брой са сравнително равномерно разпределени по области – между 5 хил. (Ловеч) и 8,5 хил. (Плевен).

**Фиг. 19. Работна сила в Северозападния район по области, 2008 и 2018 г., хил.**

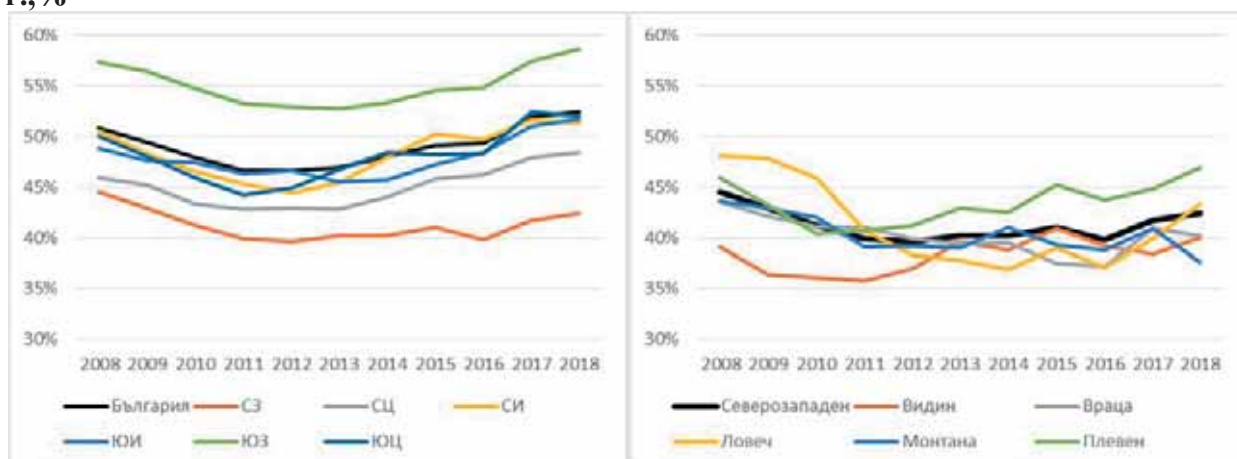


Източник: НСИ – Инфостат: Население, работна сила, заети лица, безработни лица и лица извън работната сила на възраст 15 и повече навършени години по статистически райони и по области

Тенденциите в динамиката на работната сила са сходни във всички области – намаляване на населението на възраст 15 и повече години с 19-24%, намаляване на работната сила с 15-25%, намаляване на броя на заетите с 18-31%, увеличаване на броя на безработните с 31-92% (единственото изключение е област Враца, където безработните намаляват с 16%), намаляване на броя на лицата извън работната сила с 14-31%.

**Коефициентът на заетост** за населението на възраст 15 и повече години в Северозападния район през 2018 г. е 42,4% - най-ниският от всички райони и с 10 процентни пункта по-нисък от средния за страната. През последния десетгодишен период той варира между 39,6% и 44,5%, като до 2011 г. се наблюдава намаляване, от 2011 до 2015 г. задържане на едно ниво и от 2016 г. – слаб ръст. През 2018 г. коефициентът на заетост е най-висок в област Плевен (46,9%) и най-нисък в област Монтана (37,6%). След 2010 г. се наблюдава възходяща тенденция в област Плевен, докато за останалите области стойностите се променят слабо.

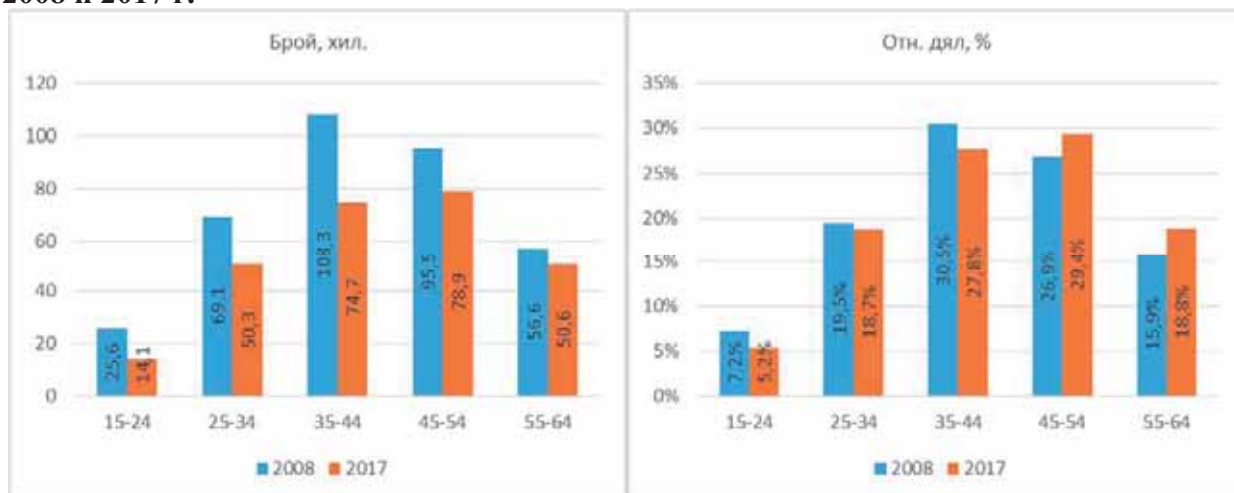
**Фиг. 20. Коефициенти на заетост на населението на възраст 15 и повече години в България по статистически райони и в Северозападния район по области, 2008-2018 г.,%**



Източник: НСИ – Инфостат: Население, работна сила, заети лица, безработни лица и лица извън работната сила на възраст 15 и повече навършени години по статистически райони и по области

Сред заетите на възраст 15-64 години към 2017 г. преобладават групите от 35 до 44 г. (27,8%) и 45-54 г. (29,4%) или общо 57%. Сравнително висок е и дялът на групите 25-34 г. (18,7%) и 55-64 г. (18,8%). Незначително е присъствието на групата 15-24 г. (5,2%). Възрастовата структура на заетите не се отличава съществено от общата за страната и останалите райони.

**Фиг. 21. Структура на заетите лица в Северозападния район по възрастови групи, 2008 и 2017 г.**

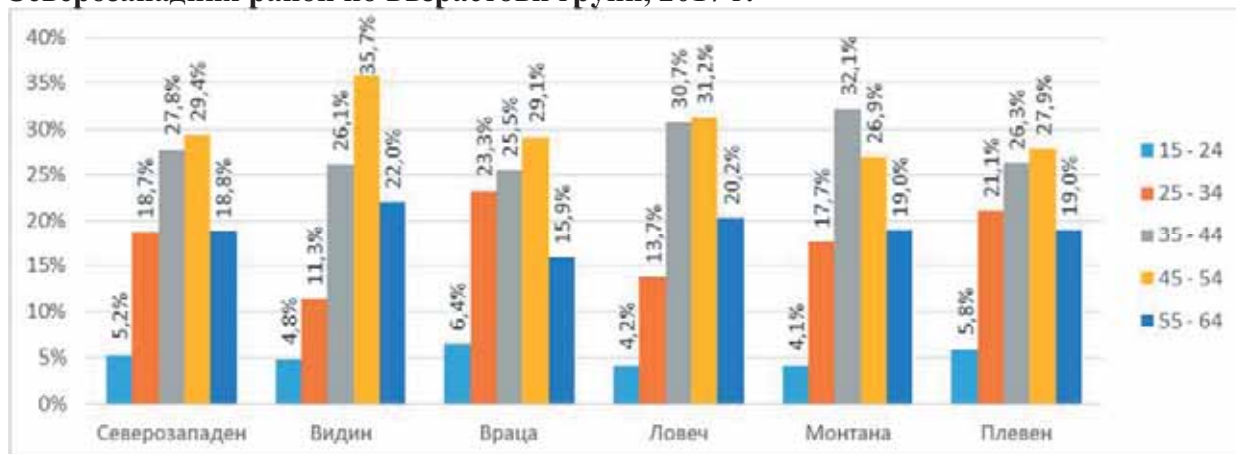


Източник: НСИ – Инфостат: Заети лица на възраст 15 - 64 навършени години по възрастови групи, статистически райони и по области

Наблюдава се тенденция на застаряване на заетите. Поради общото намаляване на броя на заетите в периода 2008-2017 г. всички възрастови групи отчитат намаление в абсолютни стойности, най-силно за по-ниските възрастови групи (15-24 г. – с 44,9%, 25-34 г. – с 27,2%, 35-44 г. – с 31%) и по-слабо за по-възрастните (45-54 г. – със 17,1%, 55-64 г. – с 10,6%).

В резултат от това се променя и структурата – нараства дялът на по-възрастните (45-54 г. – 2,5 процентни пункта, 55-64 г. – с 2,9 п.п.) и намалява дялът на по-младите (15-24 г. – с 2 п.п., 25-34 г. – с 0,7 п.п. и 35-44 г. – с 2,7 п.п.). Различията по области не са големи, но към 2017 г. област Видин се отличава с повишен дял на горните възрастови групи (45-54 г. – 35,7% и 55-64 г. – 22%), а Враца – на по-младите (15-24 г. – 6,4% и особено 25-34 г. – 25,5%).

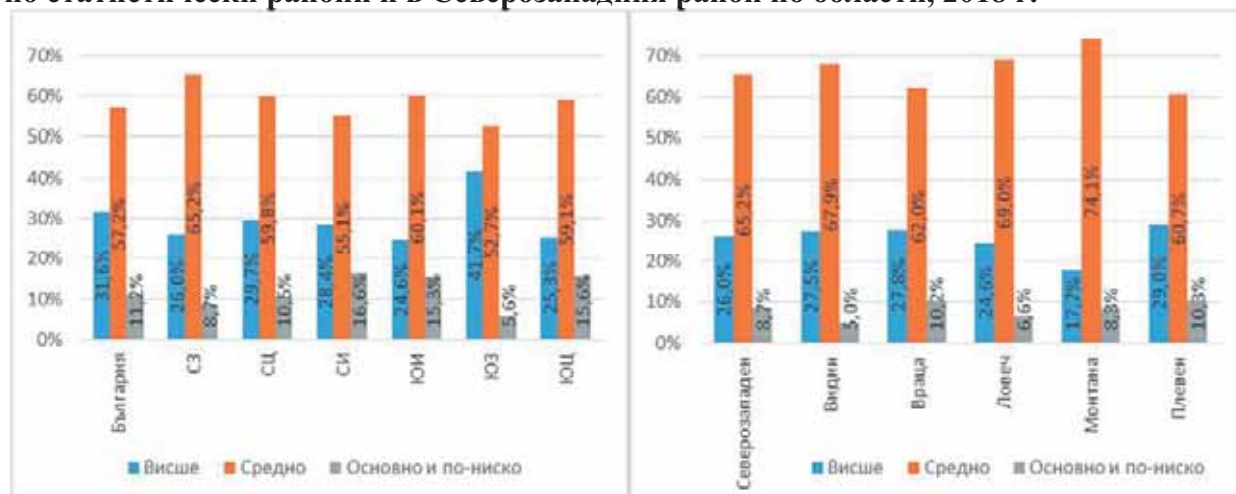
**Фиг. 22. Структура на зетите лица на възраст 15 и повече години в областите на Северозападния район по възрастови групи, 2017 г.**



Източник: НСИ – Инфостат: Зети лица на възраст 15 - 64 навършени години по възрастови групи, статистически райони и по области

**Образователната структура** на зетите в Северозападния район е сравнително благоприятна. Делът на висшите през 2018 г. е по-нисък от средния за страната (26% срещу 31,6%), но районът е на първо място по дела на зетите със средно образование (65,2% при средно за страната 57,2%), а по дял на зетите с основно и по-ниско образование е на предпоследно място, пред Югозападния район (8,7% при средно 11,2%).

**Фиг. 23. Структура на зетите лица по степен на завършено образование в България по статистически райони и в Северозападния район по области, 2018 г.**



Източник: НСИ – Инфостат: Зети лица по степени на образование, статистически райони и по области

В сравнение с 2008 г. се отбелязва нарастване на дела на зетите с висше образование с 6 процентни пункта, за сметка на намаляването му за останалите две групи.

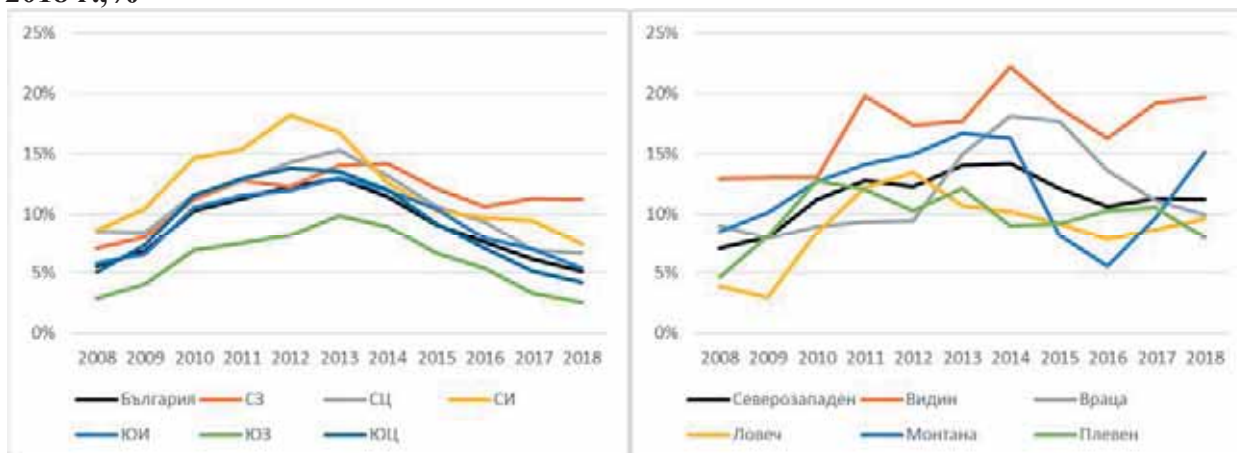
Различията по области не са големи, с изключение на Монтана, където е значително по-нисък делът на зетите с висше образование (17,7%) и по-висок на зетите със средно образование (74,1%).

**Коефициентът на безработица** за населението на Северозападния район на възраст 15 и повече години през 2018 г. е 11,2% - най-висок сред всички статистически райони и два пъти по-висок от средния за страната (5,2%). В периода 2008-2013 г. той варира между 7% и 14%, а след 2014 г. се стабилизира на ниво 11-12% за разлика от националната тенденция на значително намаляване на безработицата.

Различията между областите са съществени – нивото на безработица е много по-високо във Видин (19,2%) и Монтана (15,1%) и много по-ниско в останалите три области (8-10%). В сравнение с 2008 г. повечето области показват значително нарастване на

равнището на безработица, с изключение на Враца, където след известни колебания то е близо до 2008 г.

**Фиг. 24. Коефициенти на безработица на населението на възраст 15 и повече години в България по статистически райони и в Северозападния район по области, 2008-2018 г., %**

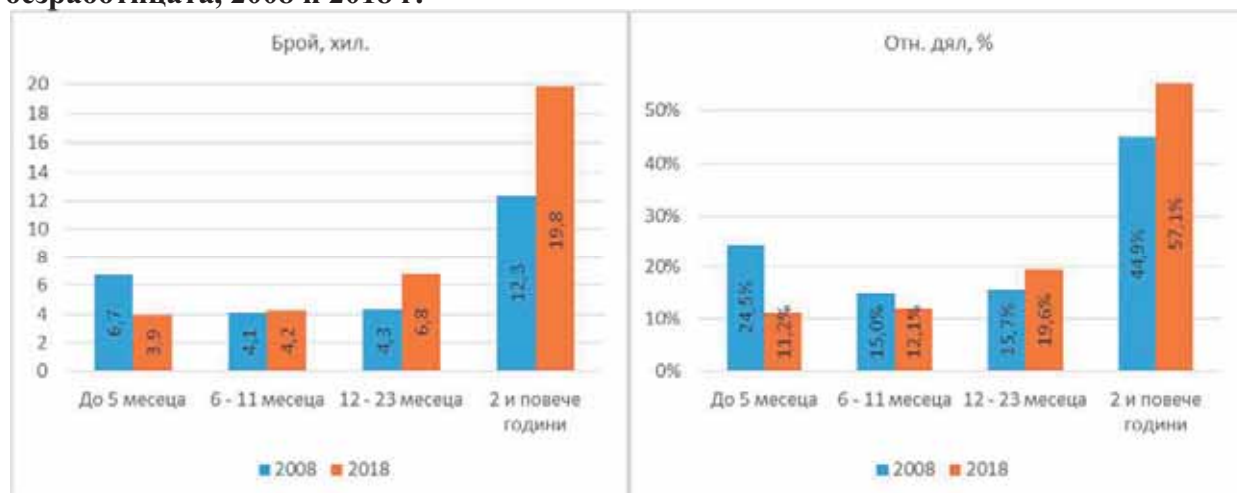


Източник: НСИ – Инфостат: Население, работна сила, заети лица, безработни лица и лица извън работната сила на възраст 15 и повече навършени години по статистически райони и по области

Сериозен и задълбочаващ се проблем за Северозападния район е **продължителната безработица**. През 2018 г. 57% от безработните са били такива повече от две години – най-висока стойност сред районите в страната при средно 37,3%, а близо 20% са безработни между една и две години. Близо една трета (30%) от безработните от две години или повече в страната са концентрирани в Северозападния район.

В сравнение с 2008 г. делът на безработните за повече от две години нараства със 7,5 хил. (61% при средно за страната – намаление с 0,9%), а на тези с продължителност на безработицата 1-2 години – с 2,5 хил. (58,1% при средно 14,6%). Съответно делът на безработните с продължителност на безработицата над 2 години се увеличава с 12 процентни пункта, а на тези с 1-2 години – с 4 пункта.

**Фиг. 25. Безработни лица в Северозападния район по продължителност на безработицата, 2008 и 2018 г.**



Източник: НСИ – Инфостат: Безработни лица по продължителност на безработицата, статистически райони и области

По-подробна, макар и не особено актуална, представа за **предлагането на работни места и вероятното търсене на работна ръка** в Северозападния район дават данните за свободните и заетите работни места по икономически дейности през 2016 г. Свободните работни места са били сравнително малко – около 1200 (0,7%). С най-висок коефициент на свободните работни места са били дейностите «производство и разпределение на



електрическа енергия и на газообразни горива» (5,4%), «държавно управление» (1,8%), «хуманно здравеопазване и социална работа» (1,6%).

Дейностите с най-голям относителен дял в общия брой на свободните места са «производство и разпределение на електрическа енергия и на газообразни горива» (22,6%), «хуманно здравеопазване и социална работа» (21,4%), «държавно управление» (17,9%), преработваща промишленост (14,6%), на които се падат общо  $\frac{3}{4}$  от свободните работни места.

**Табл. 14. Заети и свободни работни места по икономически дейности в Северозападния район (2016 г.)**

|   | Работни места |        |          | Коефициент на свободните работни места | Дял от свободните работни места |
|---|---------------|--------|----------|--|---------------------------------|
|   | Всичко        | Заети  | Свободни |  |                                 |
| Общо  | 176898        | 175689 | 1209     | 0,7%                                   | 100,0%                          |
| Селско, горско и рибно стопанство   | 10627         | 10576  | 51       | 0,5%                                   | 4,2%                            |
| Добивна промишленост  | 867           | 867    | 0        | 0,0%                                   | 0,0%                            |
| Преработваща промишленост   | 50871         | 50695  | 176      | 0,3%                                   | 14,6%                           |
| Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива | 5102          | 4829   | 273      | 5,4%                                   | 22,6%                           |
| Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване       | 3719          | 3716   | 3        | 0,1%                                   | 0,2%                            |
| Строителство  | 6241          | 6236   | 5        | 0,1%                                   | 0,4%                            |
| Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети  | 24361         | 24345  | 16       | 0,1%                                   | 1,3%                            |
| Транспорт, складиране и пощи  | 9051          | 9016   | 35       | 0,4%                                   | 2,9%                            |
| Хотелиерство и ресторантьорство   | 6180          | 6159   | 21       | 0,3%                                   | 1,7%                            |
| Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения         | 1096          | 1089   | 7        | 0,6%                                   | 0,6%                            |
| Финансови и застрахователни дейности  | 836           | 834    | 2        | 0,2%                                   | 0,2%                            |
| Операции с недвижими имоти  | 1178          | 1169   | 9        | 0,8%                                   | 0,7%                            |
| Професионални дейности и научни изследвания   | 2098          | 2088   | 10       | 0,5%                                   | 0,8%                            |
| Административни и спомагателни дейности   | 4939          | 4917   | 22       | 0,4%                                   | 1,8%                            |
| Държавно управление   | 12165         | 11948  | 217      | 1,8%                                   | 17,9%                           |
| Образование   | 16818         | 16760  | 58       | 0,3%                                   | 4,8%                            |
| Хуманно здравеопазване и социална работа  | 16424         | 16165  | 259      | 1,6%                                   | 21,4%                           |
| Култура, спорт и развлечения  | 1885          | 1868   | 17       | 0,9%                                   | 1,4%                            |
| Други дейности  | 2440          | 2412   | 28       | 1,1%                                   | 2,3%                            |

Източник: НСИ – Краткосрочна бизнес статистика, Работни места и коефициент на свободните работни места

Хотелиерството и ресторантьорството се отличават както с нисък коефициент на свободните работни места (0,3%), така и с малък относителен дял в общия брой на свободните работни места (1,7%). Националните данни за последните шест тримесечия (Q1 2018-Q2 2019) потвърждават тази позиция, макар и на по-високо ниво – коефициентът на свободните работни места за хотелиерство и ресторантьорство варира между 0,7 (трето тримесечие 2018 г.) и около 0,4 (първо тримесечие на 2018 и 2019 г.), а делът в свободните работни места – между 4% (трето тримесечие на 2018 г.) и 19% (първо тримесечие на 2018 и 2019 г.).

### 2.3.3 Разходи за труд

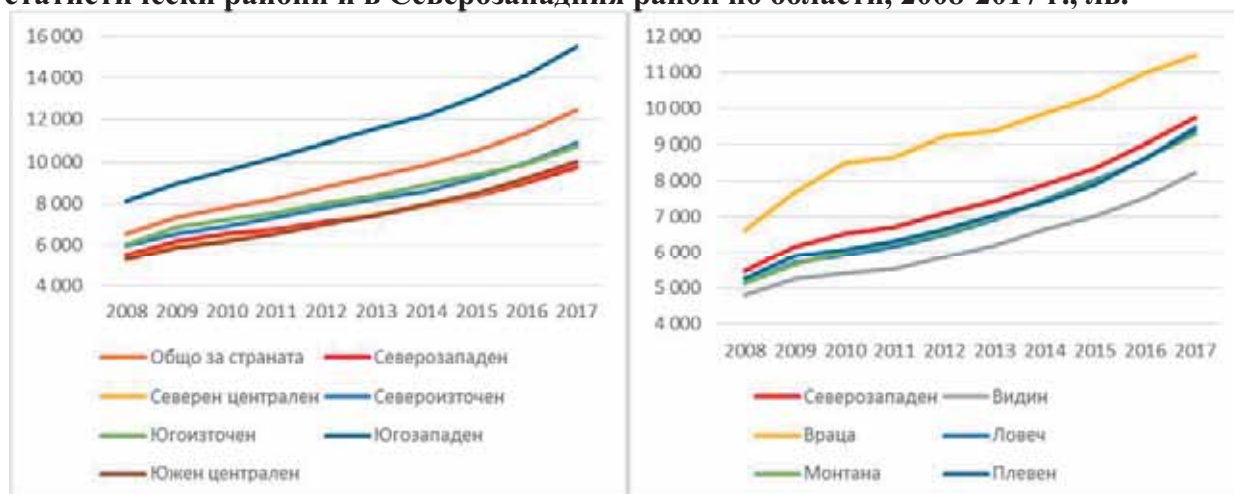
**Разходите за труд в Северозападния район са най-ниски сред районите в България и с най-бавен темп на нарастване.**

През 2017 г. средната годишна брутна работна заплата на наетите по трудово и



служебно правоотношение<sup>7</sup> е 9741 лв. (78,3% от средната за страната), с което Северозападният район се нарежда на последно място сред районите в България, малко след Югоизточния район (78,7%). За периода 2008-2017 г. средната годишна брутна работна заплата нараства със 77,8% (при средно за страната 90%) или средногодишно с 8,7% (при средно за страната 10%). И по този показател Северозападният район е на последно място, непосредствено след Югоизточния (със стойности съответно 78,7% и 8,7%). Поради това съотношението спряма средната брутна заплата за страната намалява от 83,8% през 2008 г. на 78,3% през 2017 г.

**Фиг. 26. Средна годишна брутна работна заплата на наетите лица в България по статистически райони и в Северозападния район по области, 2008-2017 г., лв.**



Източник: НСИ – Инфостат: Средна брутна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение по икономически дейности и по статистически райони и области

Различията в СБРЗ по области са значителни. През 2017 г. тя е най-висока в област Враца – 11460 лв. (92,1% от средното за страната) и най-ниска в област Видин – 8233 лв. (66,1% от средното за страната). В останалите области СБРЗ през 2017 г. е от порядъка на 9300-9400 лв. (75-76% от средното за страната). Различията в динамиката на СБРЗ по области обаче са сравнително малки – общият ръст за периода е между 72% и 84%, средногодишният ръст – между 8% и 9,3%. Заслужава да се отбележи, че до 2014 г. СБРЗ в област Враца е била над средната за страната.

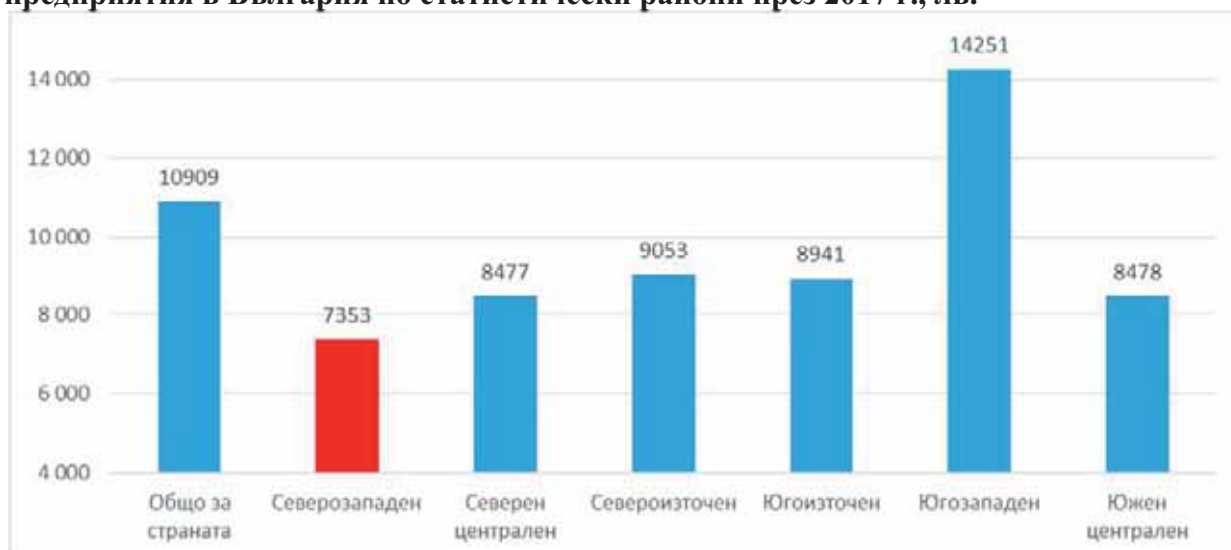
Подобни резултати показват и данните за средните разходи за възнаграждения на заетите лица в нефинансовите предприятия през 2017<sup>8</sup>, но трябва да се има пред вид, че

<sup>7</sup> Брутна работна заплата е възнаграждението, което лицето получава за положения от него труд преди приспадането на задължителните и доброволните вноски за социално и здравно осигуряване и данъчните начисления за сметка на наетото лице. Брутна работна заплата на наетите лица включва начислените средства за: основна заплата за отработено време или извършена работа; възнаграждение за основен и допълнителен платен годишен отпуск и други видове платени отпуски; възнаграждение за извънреден труд; допълнителни трудови възнаграждения за продължителна работа, нощен труд, работа при вредни или други специфични условия на труд, работа в празнични и почивни дни, за по-висока лична квалификация и др.; допълнително материално стимулиране под формата на месечни, тримесечни и годишни премии. Брутна работна заплата не включва разходите за социално и здравно осигуряване за сметка на работодателя (НСИ – Метаданни и методология: Годишна статистика на заетостта и разходите за труд)

<sup>8</sup> Разходите за възнаграждения включват всички видове възнаграждения, платени на наетите лица (вкл. на сезонните и надомните работници) на база отработено време и/или произведена продукция, а също и сумите по граждански договори и хонорари на лицата, които имат само граждански договори и не работят при друг работодател. Заетите лица включват всички лица, работещи в дадено предприятие на пълно или непълно работно време, включително сезонните и надомните работници, работещите собственици, наетите по договор за управление и контрол, наетите по извънтрудови правоотношения (граждански договори), които не работят при друг работодател и неплатените семейни работници. Не се включват лицата, отсъстващи за неограничено време, а също и тези, предоставени по договор от други предприятия. (НСИ – Метаданни: Структурна бизнес статистика - Годишни данни на нефинансовите предприятия).

данните на структурната бизнес-статистика не включват предприятията от нефинансовия сектор, както и от селско, горско и рибно стопанство, държавно управление, образование, здравеопазване и култура, спорт и развлечения, а при собствените изчисления са изключени предприятията от дейност „Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива“ поради наличието на конфиденциални данни за възнагражденията. При тези ограничения на данните възнагражденията на един зает в Северозападния район са 7353 лв. (67% от средното за страната и два пъти по малко от Югозападния район), като районът отново е на последно място.

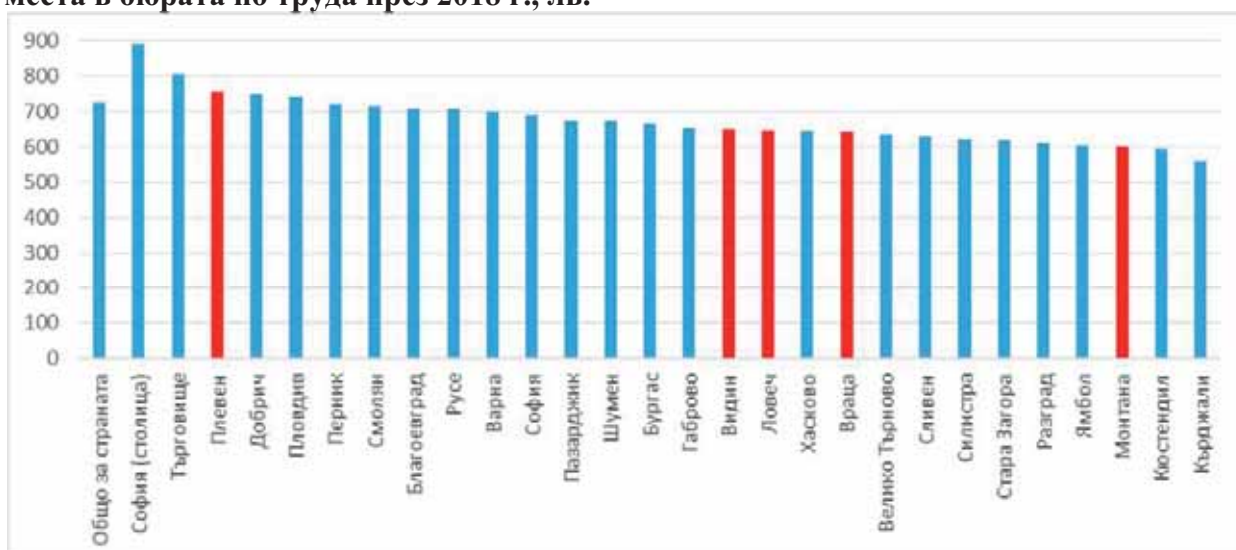
**Фиг. 27. Средни разходи за възнаграждения на заетите лица в нефинансовите предприятия в България по статистически райони през 2017 г., лв.**



Източник: НСИ – Инфостат: Основни икономически показатели по структурна бизнес статистика, по сектори и по статистически райони и собствени изчисления

Интересно допълнение към регионалните различия в разходите за труд са обобщените от Института за пазарна икономика (въз основа на информация от Агенцията по заетостта) данни за предлаганата заплата за заявените свободни работни места в бюрата по труда през 2018 г. (Алексиев, 2019). Стойностите за областите в Северозападния район варират между 604 лв. (Монтана) и 758 лв. (Плевен), като в останалите области са малко под 650 лв.

**Фиг. 28. Средна предлагана брутна месечна заплата за заявените свободни работни места в бюрата по труда през 2018 г., лв.**



Източник: по данни от Алексиев (2019)

Разходите за труд варират значително по икономически дейности. Средната годишна брутна работна заплата на наетите лица през 2017 г. е особено висока за дейност „производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива“ – над 29 хил. лв, близо три пъти по-висока от средната за Северозападния район и с 35% по-висока от средната за страната за съответната дейност. Други дейности със значително по-висока от средната за района СБРЗ са „финансови и застрахователни дейности“ (12943 лв., 60% от средното за страната), „добивна промишленост“ (11475 лв., 62% от средното за страната), „държавно управление“ (11413 лв., 82% от средното за страната), „образование“ (10980 лв., 91% от средното за страната), „хуманно здравеопазване и социална работа“ (10622 лв., 84% от средното за страната).

**Табл. 15. Средна годишна брутна работна заплата на наетите лица и средни разходи за възнаграждения на едно заето лице по икономически дейности в Северозападния район и България (2017 г.)**

|   | Средна годишна брутна работна заплата на наетите лица |                     |                          | Средни разходи за възнаграждения на един зает |                     |                          |
|---|---|---------------------|--------------------------|---|---------------------|--------------------------|
|   | България  | Северозападен район | СЗ район спрямо България | България                                      | Северозападен район | СЗ район спрямо България |
| Общо  | 12 448  | 9 741               | 78,3%                    | 10 909  | 7 353               | 67,4%                    |
| Селско, горско и рибно стопанство   | 9 983   | 9 419               | 94,4%                    | -   | -                   |                          |
| Добивна промишленост  | 18 461  | 11 475              | 62,2%                    | 19 212  | 10 155              | 52,9%                    |
| Преработваща промишленост   | 11 159  | 9 706               | 87,0%                    | 10 992  | 9 545               | 86,8%                    |
| Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива | 21 411  | 29 015              | 135,5%                   | 23 683  | ..                  |                          |
| Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване       | 10 551  | 8 323               | 78,9%                    | 11 286  | 9 245               | 81,9%                    |
| Строителство  | 10 044  | 8 057               | 80,2%                    | 9 603   | 7 323               | 76,3%                    |
| Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети  | 11 211  | 7 075               | 63,1%                    | 8 888   | 5 216               |                          |
| Транспорт, складиране и пощи  | 11 181  | 7 662               | 68,5%                    | 10 445  | 6 733               | 64,5%                    |
| Хотелиерство и ресторантьорство   | 7 328   | 5 956               | 81,3%                    | 6 007   | 4 247               | 70,7%                    |
| Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения         | 29 945  | 8 850               | 29,6%                    | 27 870  | 6 997               | 25,1%                    |
| Финансови и застрахователни дейности  | 21 525  | 12 943              | 60,1%                    | -   | -                   |                          |
| Операции с недвижими имоти  | 12 058  | 7 811               | 64,8%                    | 9 544   | 5 664               | 59,3%                    |
| Професионални дейности и научни изследвания   | 17 564  | 8 407               | 47,9%                    | 13 851  | 5 562               | 40,2%                    |
| Административни и спомагателни дейности   | 9 996   | 6 186               | 61,9%                    | 9 709   | 5 420               | 55,8%                    |
| Държавно управление   | 13 881  | 11 413              | 82,2%                    | -   | -                   |                          |
| Образование   | 12 104  | 10 980              | 90,7%                    | -   | -                   |                          |
| Хуманно здравеопазване и социална работа  | 12 723  | 10 622              | 83,5%                    | -   | -                   |                          |
| Култура, спорт и развлечения  | 10 437  | 7 927               | 76,0%                    | -   | -                   |                          |
| Други дейности  | 8 244   | 6 864               | 83,3%                    | -   | -                   |                          |

- няма данни; .. данните са конфиденциални

Източник: НСИ – Инфостат: Средна брутна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение по икономически дейности и по статистически райони и области; Основни икономически показатели по структурна бизнес статистика, по сектори и по статистически райони и собствени изчисления

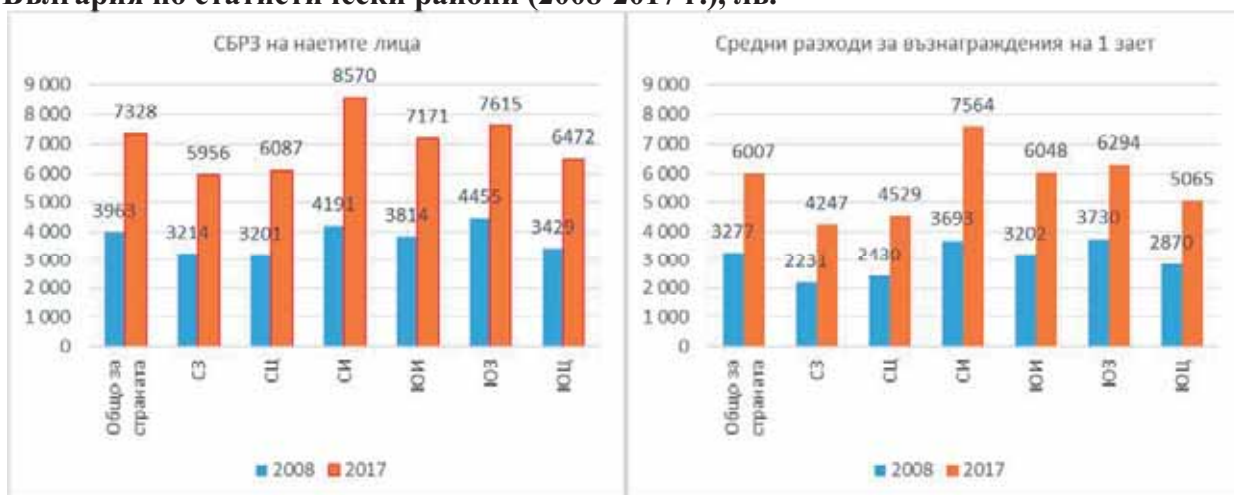
СБРЗ е значително по-ниска от средната за Северозападния район в „култура, спорт и развлечения“, „операции с недвижими имоти“, „транспорт, складиране и пощи“, „търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети“ (между 7 и 8 хил. лв.) и особено „административни и спомагателни дейности“ (6186 лв.) и „хотелиерство и ресторантьорство“ (5956 лв.).

Подобни съотношения показват и данните за средните разходи за възнаграждения на един зает, макар че наборът от включените икономически дейности е по-ограничен.

**Най-тясно свързаната с туристическото развитие икономическа дейност – хотелиерство и ресторантьорство – е най-ниско платената както в Северозападния район, така и в страната като цяло.** През 2017 г. средната годишна брутна работна заплата на 1 нает в хотелиерството и ресторантьорството в Северозападния район е 5956 лв. (81% от средното за страната), а средните разходи за възнаграждения на един зает са още по-ниски - 4247 лв. (71% от средното за страната).

Разликите в СБРЗ в хотелиерството и ресторантьорството по области в Северозападния район са сравнително малки и са както следва: Враца (6455 лв.), Монтана (6123 лв.), Ловеч (5991 лв.), Плевен (5644 лв.) и Видин (5492 лв., най-ниската от всички области в България). Общо за страната СБРЗ в хотелиерството и ресторантьорството нараства малко по-бавно от средната за всички сектори (средногодишно за 2008-2017 г. – 9,4%), но в Северозападния район ръстът ѝ е малко по-висок от средния за всички сектори (9,5%).

**Фиг. 29. Средна годишна брутна работна заплата на наетите лица и средни разходи за възнаграждения на едно заето лице в хотелиерство и ресторантьорство в България по статистически райони (2008-2017 г.), лв.**



Източник: НСИ – Инфостат: Средна брутна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение по икономически дейности и по статистически райони и области; Основни икономически показатели по структурна бизнес статистика, по сектори и по статистически райони и собствени изчисления

## 2.3.4 Обобщени оценки на социално-икономическото развитие

### 2.3.4.1 Регионални профили (ИПИ)

От 2012 г. Институтът за пазарна икономика изготвя и публикува данни и анализ за социално-икономическото развитие под заглавието «Регионални профили». Последното издание от 2018 г. (ИПИ, 2018) се основава на 65 индикатора, разпределени в две групи:

- Икономическо развитие: доходи и условия на живот, пазар на труда, инвестиции, инфраструктура, данъци и такси, администрация;
- Социално развитие: демография, образование, здравеопазване, сигурност и правосъдие, околна среда, култура.

Въз основа на данните областите се оценяват за основните групи индикатори по петстепенна скала (слабо, незадоволително, средно, добро, много добро) според вариацията на стойностите за отделните области спрямо средната за страната. Данните в последното издание са главно до 2017 г., за някои показатели – за 2018 г. (администрация, местни данъци и такси и др.), в отделни случаи – за 2016 г. (напр. БВП, доходи и др.). При цялата условност на тези оценки (които зависят силно от подбора на индикатори) те позволяват да се очертаят силните и слабите страни на областите в национален контекст.

Обобщените оценки за петте области в Северозападния район са ниски. Икономическото развитие в три области (Видин, Монтана и Плевен) е оценено като слабо, а в останалите две – като незадоволително. Социалното развитие в повечето области е оценено като незадоволително, с изключение на област Монтана, където то е оценено като слабо.

На по-ниското ниво преобладават също слаби и незадоволителни оценки, но има значителни различия в позицията на отделните области по различните показатели. Като общи силни страна на повечето области се очертават нивото на местните данъци и такси и в по-малка степен – здравеопазването (областите Враца и Монтана са със средни оценки).

Типични слаби страни са доходите и условията на живот (с изключение на Плевен, където оценката е средна), пазарът на труда (също с изключение на Плевен със средна оценка), инвестиционната активност, демографското развитие, образованието (с изключение на област Враца, която е със средна оценка), културните дейности (с изключение на област Видин, която е с добра оценка).

**Табл. 16. Оценки за социално-икономическото развитие на областите в Северозападния район към 2018 г.**

|                              | Видин    | Враца    | Ловеч    | Монтана  | Плевен   |
|------------------------------|----------|----------|----------|----------|----------|
| <b>Икономическо развитие</b> | <b>1</b> | <b>2</b> | <b>2</b> | <b>1</b> | <b>1</b> |
| Доходи и условия на живот    | 1        | 2        | 2        | 2        | 3        |
| Пазар на труда               | 1        | 1        | 1        | 1        | 3        |
| Инвестиции                   | 1        | 2        | 2        | 1        | 2        |
| Инфраструктура               | 3        | 3        | 2        | 1        | 2        |
| Данъци и такси               | 5        | 4        | 3        | 5        | 3        |
| Администрация                | 1        | 4        | 5        | 3        | 2        |
| <b>Социално развитие</b>     | <b>2</b> | <b>2</b> | <b>2</b> | <b>1</b> | <b>2</b> |
| Демография                   | 1        | 2        | 2        | 2        | 2        |
| Образование                  | 2        | 3        | 2        | 1        | 2        |
| Здравеопазване               | 5        | 3        | 4        | 3        | 5        |
| Сигурност и правосъдие       | 4        | 4        | 3        | 2        | 3        |
| Околна среда                 | 1        | 4        | 4        | 3        | 3        |
| Култура                      | 4        | 1        | 1        | 1        | 2        |

Източник: по данни от ИПИ (2018)

В Прил. 3 са представени данни за показателите, използвани за изготвяне на регионалните профили за последната година, като е изчислено и съотношението на стойностите за съответните области спрямо средната стойност за България и позицията сред всички области в страната.

#### **2.3.4.2 Индекс на регионалната конкурентоспособност**

Петият доклад за социалното, икономическото и териториалното сближаване (European Commission, 2010) въвежда в регионалните анализи използването на индекс на регионалната конкурентоспособност на ниво NUTS 2, чиято теоретична основа и методика са представени от Annoni & Kozovska (2010) и Dijkstra, Annoni & Kozovska (2011). Той е разработен като аналог и до голяма степен в съответствие с глобалния индекс за конкурентоспособност на страните на Световния икономически форум. Впоследствие индексът на регионална конкурентоспособност е изчисляван и анализиран през 2013 г. (Annoni & Dijkstra, 2013), 2016 г. (Annoni, Dijkstra & Gargano, 2017) и 2019 г. (Annoni & Dijkstra, 2019). ИПК може да се използва като обща оценка на районите в различни аспекти, тъй като излиза извън традиционните икономически аспекти в тесен смисъл. Основното му предимство е, че той се прилага за всички райони в ЕС на ниво NUTS 2 и по този начин показва силните и слабите страни на районите не само в национален, но и в европейски контекст (Marinov, 2016).



Подобни индикатори са много популярни в различни области. Vandura (2006, цит. по OECD, 2008) идентифицира над 160 съставни индекса към 2006 г. Причината се крие в техните предимства: те обобщават комплексни многомерни явления, интерпретират се по-лесно в сравнение с голям брой индивидуални индикатори, позволяват бърза оценка на напредъка във времето, улесняват комуникацията с обществеността и повишават прозрачността и др. Но те имат и недостатъци и ограничения: може да изпращат подвеждащи политически послания, ако не са добре конструирани или интерпретирани; може да насърчават опростенчески политически изводи; с тях може да се злоупотребява, например за да се прокарва желаната политика, ако процесът на конструирането им не е прозрачен и не се основава на солидни теоретични и статистически принципи; изборът на индикатори и претеглянето им може да бъде обект на политически спорове; може да водят до неподходящи политики, ако са пренебрегнати аспекти и измерения, които са трудни за измерване и др. (OECD, 2008, с. 13). Към това трябва да се добави, че на субнационално ниво често има проблем с информацията по важни показатели, при което за районите се използват национални данни (каквото е случаят и с някои от показателите на индекса на регионалната конкурентоспособност). Но популярността на съставните индекси показва ясно, че предимствата надделяват над недостатъците.

Независимо от предимствата и възможностите на индекса на регионална конкурентоспособност, той е използван сравнително рядко в регионалните анализи в България, изключително от Едуард Маринов (Маринов, 2014, 2015; Marinov, 2013, 2016). Социално-икономическият анализ на районите в България (2019, част 2, с. 171) се задоволява само с това да констатира общата стойност на индекса към 2016 г. и да представи общо сравнение на вариацията му по райони в страните от ЕС. Но много по-важно е да се отчетат други възможности за ИРК: 1) вътрешно сравнение – между основните субиндекси, стълбове и индикатори за самия район; 2) външно сравнение – с други райони в страната и в ЕС, в т.ч. за отделните субиндекси, стълбове и индикатори и 3) сравнение във времето – проследяване на промяната на индекса, в т.ч. на основните му компоненти;

Регионалната конкурентоспособност се дефинира като „способността на региона да предложи атрактивна и устойчива среда за работа и живот на фирмите и жителите“ (Annoni & Dijkstra, 2019, р. 3). Тази дефиниция балансира целите на успеха на бизнеса и социалното благополучие, а чрез включването на индикатори за човешкия капитал и качеството на институциите ИРК е насочен към измерване на дългосрочния потенциал на районите.

Индексът за регионална конкурентоспособност се състои от 11 стълба, представящи различни аспекти на конкурентоспособността, които са групирани в три групи (субиндекси) (Annoni & Dijkstra, 2019, р. 17). Тази структура не е променяна от първото издание през 2010 г., но се правят известни промени в използваните индивидуални индикатори. При интерпретацията на стълбовете се прави ясно разграничение между условия (inputs) и резултати (outputs). Условията включват: 1) управление, макроикономическа среда и инфраструктура; 2) Човешки капитал – здраве, основно образование и висше образование и учене през целия живот и 3) наличност на високи технологии. Резултатите са: ефективност на пазара на труда, размер на пазара, сложност на бизнеса и иновации.

Основната група (субиндекс) включва институции, макроикономическа стабилност, инфраструктура, здраве и качество на основното образование. Това са основните двигатели за всички икономики и фактори, осигуряващи конкурентоспособността. Когато икономиката напредне, нараства значението на по-квалифицираната работна сила и ефективния пазар. Това са стълбовете, обединени във втората група – ефективност: висше образование и учене през целия живот, ефективност на пазара на труда и размер на пазара. При най-развитите икономики двигателите на напредъка са включените в групата на иновациите – технологична готовност, сложност на бизнеса и иновации (Annoni & Dijkstra, 2019, р. 17).

**Фиг. 30. Структура на индекса на регионална конкурентоспособност с данни за Северозападния район**

| Z   | Ранг  | Групи (субиндекси)  | Z  | Ранг  | Съдебове                  | Z  | Ранг  | Индикатори  |                                       |
|---|-------|---|--|-------|---------------------------|--|-------|---|---------------------------------------|
| -1,40   | 260   | Основни (Basic dimension)   | -1,4   | 262   | Институции (Institutions) | -1,95  | 268   | Корупция (рег.)   |                                       |
|   |       |   |  |       |                           |  |       | Качество и отчетност (рег.)                                   |                                       |
|   |       |   |  |       |                           |  |       | Безпристрастност (рег.)                                       |                                       |
|   |       |   |  |       |                           |  |       | Наличие на корупция в националните публични институции (нац.) |                                       |
|   |       |   |  |       |                           |  |       | Наличие на корупция в местните публични институции (нац.)     |                                       |
|   |       |   |  |       |                           |  |       | Гласност и отчетност (нац.)                                   |                                       |
|   |       |   |  |       |                           |  |       | Политическа стабилност (нац.)                                 |                                       |
|   |       |   |  |       |                           |  |       | Ефективност на правителството (нац.)                          |                                       |
|   |       |   |  |       |                           |  |       | Качество на нормативната уредба (нац.)                        |                                       |
|   |       |   |  |       |                           |  |       | Върховенство на закона (нац.)                                 |                                       |
|   |       | Контрол на корупцията (нац.)  |  |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       | Лекота за правене на бизнес (нац.)                                      |  |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       | Право на собственост (нац.)   |  |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       | Защита на интелектуалната собственост (нац.)                            |  |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       | Ефективност на правната рамка при уреждане на спорове (нац.)            |  |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       | Ефективност на правната рамка при оспорване на нормативни актове (нац.) |  |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       | Прозрачност на публичните политики (нац.)                               |  |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       | Разходи на бизнеса, свързани с престъпността и насието (нац.)           |  |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       | Организирана престъпност (нац.)   |  |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       | Надеждност на полицейските услуги (нац.)                                |  |       |                           |  |       |   |                                       |
| Ефективност/Производителност (Efficiency dimension)                                 | -1,31 | 243   | Макроекономическа стабилност (Macroeconomic stability)             | 0,61  | 72                        | Общ правителствен дефицит/излишък (нац.)                               |       |   |                                       |
|   |       |   |  |       |                           | Национални спестявания (нац.)  |       |   |                                       |
|   |       |   | Инфраструктура (Infrastructure)                                    | -1,82 | 268                       | Доходност на държавните облигации (нац.)                               |       |   |                                       |
|   |       |   |  |       |                           | Правителствен дълг (нац.)  |       |   |                                       |
|   |       |   | Здраве (Health)  | -2,62 | 267                       | Нетна международна инвестиционна позиция (нац.)                        |       |   |                                       |
|   |       |   |  |       |                           | Население достъпно по път (до 90 мин., в радиус 120 км)                |       |   |                                       |
|   |       |   |  |       |                           | Население достъпно по ж.п. (до 90 мин., в радиус 120 км)               |       |   |                                       |
|   |       |   |  |       |                           | Брой на пътническите полети (достъпни до 90 мин. с кола)               |       |   |                                       |
|   |       |   | Основно образование (Basic education)                              | -1,23 | 242                       | Загинали при пътни инциденти   |       |   |                                       |
|   |       |   |  |       |                           | Очаквана продължителност на живот в добро здраве                       |       |   |                                       |
| Висше образование и учене през целия живот (Higher Education and lifelong learning) | -1,24 | 247   | Детска смъртност   |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       |   | Смъртност от ракови заболявания                                    |       |                           |  |       |   |                                       |
| Ефективност на пазара на труда (Labour market efficiency)                           | -0,84 | 231   | Смъртност от сърдечно-съдови заболявания                           |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       |   | Смъртност от самоубийства  |       |                           |  |       |   |                                       |
| Размер на пазара (Market size)  | -1,84 | 250   | Смъртност от самоубийства  |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       |   | Финансирано от работодателите обучение (нац.)                      |       |                           |  |       |   |                                       |
| Иновации (Innovation dimension)   | -1,72 | 266   | Технологична готовност (Technological readiness)                   | -2,27 | 268                       | Достъп до информация за възможностите за образование и обучение (нац.) |       |   |                                       |
|   |       |   |  |       |                           | Владеене на чужд език (нац.)   |       |   |                                       |
|   |       |   |  |       |                           | Сложност на бизнеса (Business sophistication)                          | -1,43 | 248   | Участие във висше образование         |
|   |       |   |  |       |                           |  |       |   | Учene през целия живот                |
|   |       |   |  |       |                           | Иновации (Innovation)  | -1,44 | 251   | Преждевременно напускащи улицище      |
|   |       |   |  |       |                           |  |       |   | Само основно или по-ниско образование |
| Технологична готовност (Technological readiness)                                    | -2,27 | 268   | Коефициент на заетост (без селско стопанство)                      |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       |   | Коефициент на продължителна безработица                            |       |                           |  |       |   |                                       |
| Сложност на бизнеса (Business sophistication)                                       | -1,43 | 248   | Коефициент на безработица  |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       |   | Производителност на труда  |       |                           |  |       |   |                                       |
| Иновации (Innovation)   | -1,44 | 251   | Структура на безработните по пол                                   |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       |   | Структура на заетите по пол  |       |                           |  |       |   |                                       |
| Иновации (Innovation)   | -1,44 | 251   | Безработица сред жените  |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       |   | Неработещи и неучещи от населението 25-64 г.                       |       |                           |  |       |   |                                       |
| Иновации (Innovation)   | -1,44 | 251   | Приинудителна частина/временна заетост                             |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       |   | Разполагаме доход на човек от населението                          |       |                           |  |       |   |                                       |
| Иновации (Innovation)   | -1,44 | 251   | Потенциален размер на пазара, изразен чрез БВП                     |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       |   | Потенциален размер на пазара, изразен чрез броя на населението     |       |                           |  |       |   |                                       |
| Иновации (Innovation)   | -1,44 | 251   | Домакинства с достъп до широколентов интернет                      |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       |   | Лица, пазаруващи чрез интернет                                     |       |                           |  |       |   |                                       |
| Иновации (Innovation)   | -1,44 | 251   | Домакинства с достъп до интернет                                   |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       |   | Наличие на последни технологии (нац.)                              |       |                           |  |       |   |                                       |
| Иновации (Innovation)   | -1,44 | 251   | Усвояване на технологиите на фирмено ниво (нац.)                   |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       |   | Чуждестранни преки инвестиции и трансфер на технологии (нац.)      |       |                           |  |       |   |                                       |
| Иновации (Innovation)   | -1,44 | 251   | Предприятия, които пазаруват онлайн (нац.)                         |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       |   | Предприятия, които получават заявки онлайн (нац.)                  |       |                           |  |       |   |                                       |
| Иновации (Innovation)   | -1,44 | 251   | Предприятия с фиксиран широколентов достъп (нац.)                  |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       |   | Заетост в сектори К-Н  |       |                           |  |       |   |                                       |
| Иновации (Innovation)   | -1,44 | 251   | БДС в сектори К-Н  |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       |   | МСП с партньорства за иновации                                     |       |                           |  |       |   |                                       |
| Иновации (Innovation)   | -1,44 | 251   | МСП въвеждащи маркетингови или организационни иновации             |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       |   | Заетост в същинската творческа класа                               |       |                           |  |       |   |                                       |
| Иновации (Innovation)   | -1,44 | 251   | Работещи със знания  |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       |   | Научни публикации  |       |                           |  |       |   |                                       |
| Иновации (Innovation)   | -1,44 | 251   | Общи разходи за изследователска и развойна дейност                 |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       |   | Човешки ресурси в науката и технологиите                           |       |                           |  |       |   |                                       |
| Иновации (Innovation)   | -1,44 | 251   | Заетост в технологично и знаниево интензивни дейности              |       |                           |  |       |   |                                       |
|   |       |   | Износ на средно и високотехнологична промишлена продукция (NUTS 1) |       |                           |  |       |   |                                       |
| Иновации (Innovation)   | -1,44 | 251   | Продажби на нови за пазара и нови за фирмите иновации (NUTS 1)     |       |                           |  |       |   |                                       |

Източник: Annoni & Dijkstra, 2019

Оцветяването (на принципа на светофара) показва сравнението с представянето на райони със сходен БВП на 1 ж.

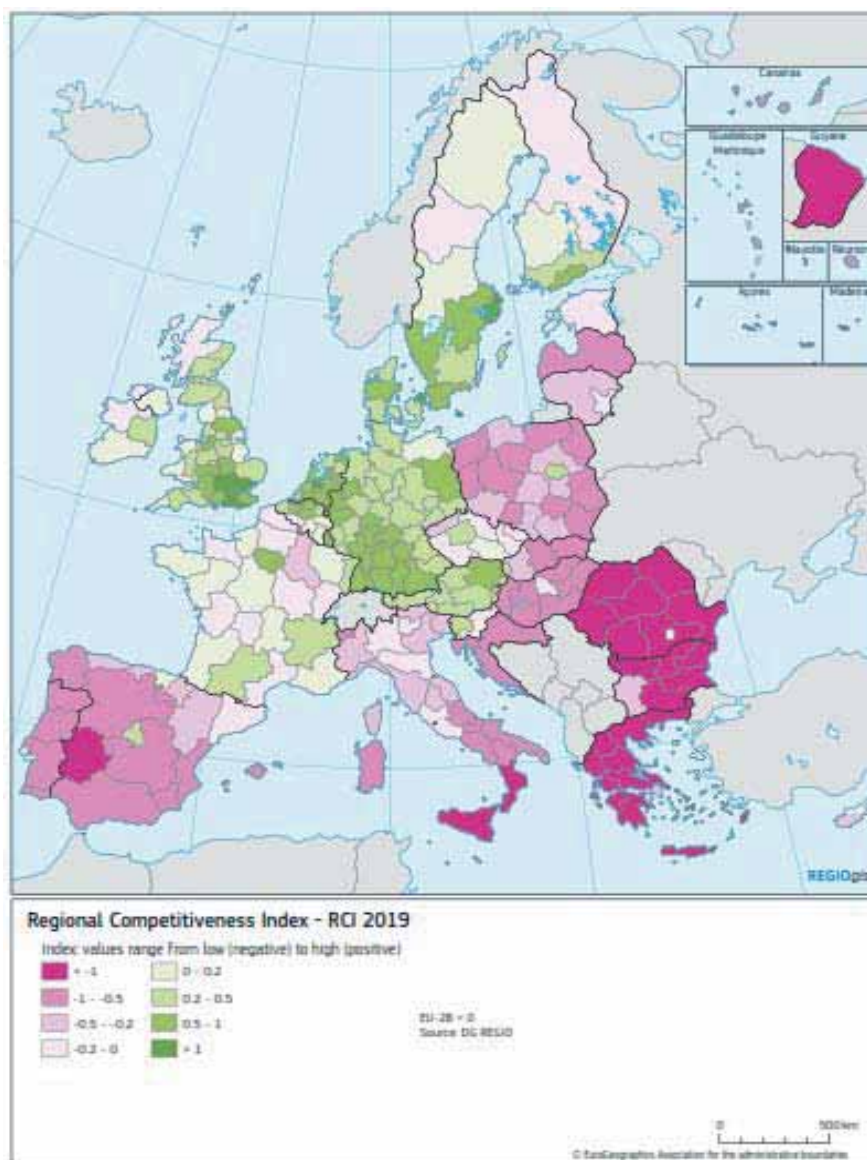
Подходът на ИРК се основава на разбирането, че фокусът при по-слабо развитите икономики е различен в сравнение със средно и силно развитите. Докато по-слабо развитите икономики трябва да се фокусират върху основната инфраструктура и услуги, силно развитите райони трябва да се грижат повече за усъвършенстването на бизнеса, използването на технологиите и иновациите. Затова е приложено диференцирано претегляне на групите (субиндексите) в зависимост от нивото на развитие, за да се избегне

наказването на по-слабо развитите райони за липсата на аспекти, които са важни за конкурентоспособността на по-високо ниво на развитие (Dijkstra, Annoni & Kozovska, 2011, с. 4). Например тежестта на основната група намалява от 35% за най-слабо развитите райони до 20% за най-силно развитите, а тежестта на групата на иновациите нараства съответно от 15% на 30%.

За изчисляването на ИРК през 2019 г. са използвани 74 индикатора, като данните са предимно за 2015-2017 г. (в отделни случаи – за 2018 и 2014 г.). Стойностите за ИРК се представят по два начина – като нормализирани z-точки (преобразуване в обща скала въз основа на средната стойност и стандартното отклонение, при което средното за ЕС е 0, съответно положителните стойности показват по-високо ниво от средното за ЕС, а отрицателните – по-ниско) и като мин-макс нормализирани точки (преобразуване в скала от 0 до 100 въз основа на минималните и максималните стойности).

Със стойност на ИРК 7,6 мин-макс точки и -1,40 z-точки през 2019 г. Северозападният район е на последно място в страната и на 260-то място сред 268 района на ниво NUTS 2 в ЕС, т.е. сред 10-те най-слаби района. Той е подобен на повечето райони в Югоизточна Европа (България, Румъния, Гърция), с изключение на столичните, както и на някои райони в Южна Италия (Калабрия, Сицилия) и Испания (Естремадура).

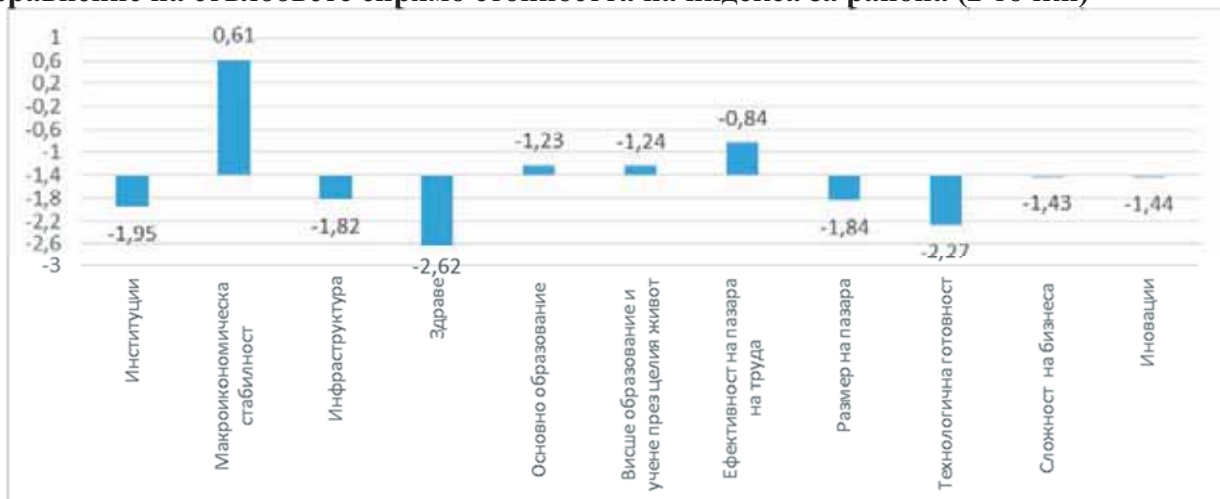
**Фиг. 31. Индекс на регионална конкурентоспособност в районите на ЕС, 2019 (z-точки)**



Източник: Annoni & Dijkstra, 2019, с. 6

**Вътрешно-регионалното сравнение** по стълбове показва, че с положителна стойност е само макроикономическата стабилност (0,61), която се измерва на национално ниво. Със стойности над средната за района са ефективност на пазара на труда (-0,84), основно образование (-1,23, измервано на национално ниво) и висше образование и обучение през целия живот (-1,24), а много близки до средната са комплексност на бизнеса (-1,43) и иновации (-1,44). Основен принос за слабото представяне на района имат стълбовете здраве (-2,62), технологична готовност (-2,27), институции (-1,85, показателите са главно, но не само, на национално ниво), размер на пазара (-1,84) и инфраструктура (-1,82).

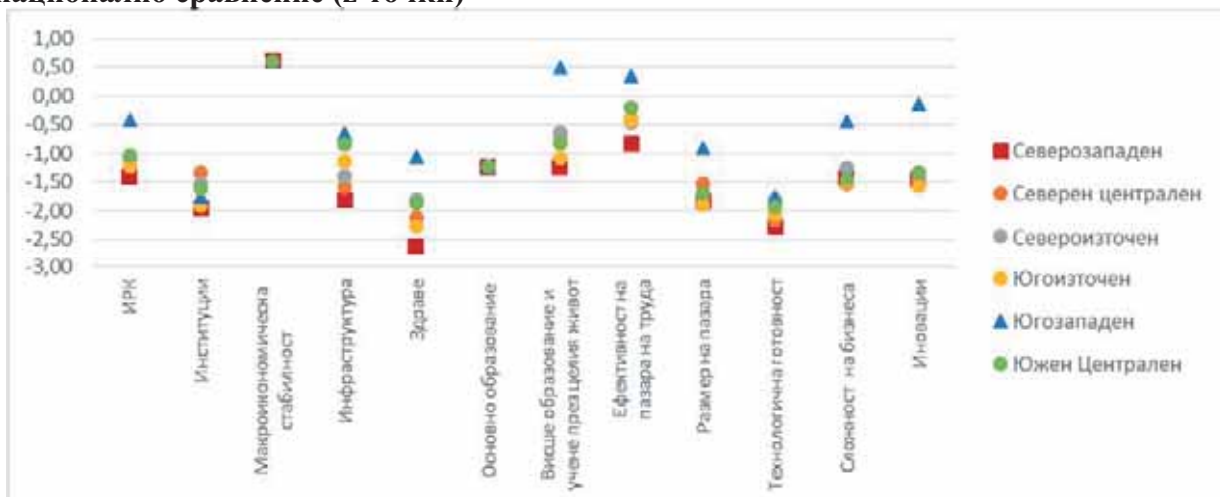
**Фиг. 32. Индекс на регионална конкурентоспособност в Северозападния район – сравнение на стълбовете спрямо стойността на индекса за района (z-точки)**



Източник: по данни от Annoni & Dijkstra, 2019 – RCI index, sub-indices and pillar scores

**Националното сравнение** показва, че по повечето стълбове Северозападният район е на последно място. Но в повечето случаи разликите между районите на България са малки, а основната разлика е между Югозападния (столичен) район и всички останали. Северозападният район има по-висок ранг (4-5 място) само по отношение на размер на пазара, сложност на бизнеса и иновации, но и за трите стълба вариацията е слаба, а разликите между отделните райони са много малки. Същевременно се вижда значителното изоставане по стълбовете ефективност на пазара на труда, здраве и инфраструктура.

**Фиг. 33. Индекс на регионална конкурентоспособност на Северозападния район – национално сравнение (z-точки)**



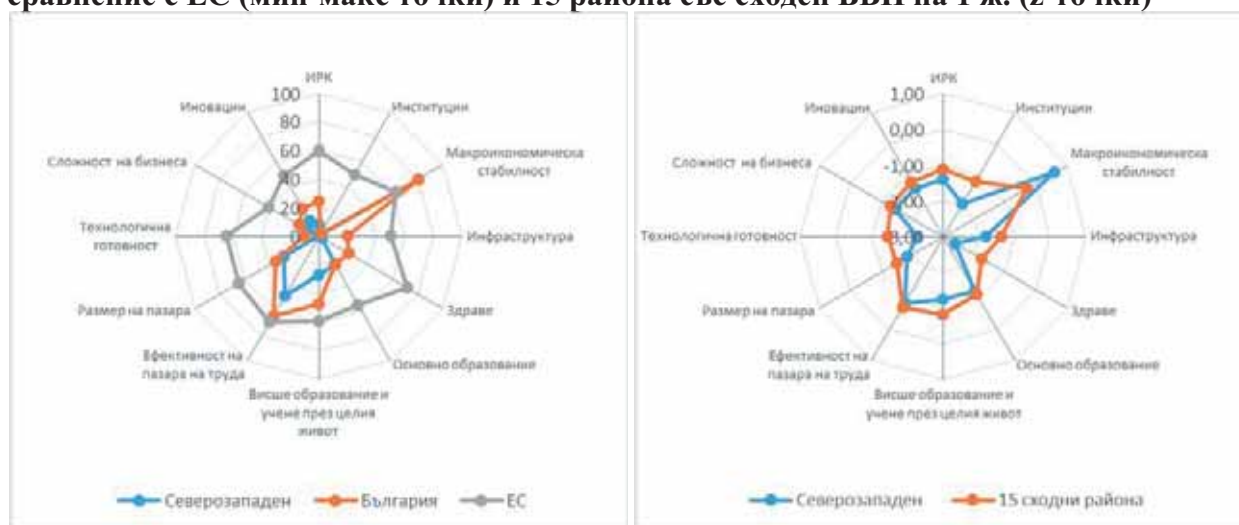
Източник: по данни от Annoni & Dijkstra, 2019 – RCI index, sub-indices and pillar scores



**Сравнението с районите на ЕС** като цяло очаквано очертава неблагоприятната позиция на района. Северозападният район на практика „повтаря“ представянето на страната като цяло, което потвърждава сравнително малките различия между районите в страната при промяна на мащаба. Северозападният район надхвърля средното за ЕС само по макроикономическа стабилност (измервана на национално ниво) и се приближава до него по ефективност на пазара на труда.

Затова, както се препоръчва и в доклада за ИРК, е по-подходящо сравнението с подобни райони (със сравнимо ниво на развитие, респ. БВП на 1 ж.). Северозападният район превъзхожда подобните райони по макроикономическа стабилност, има сходни стойности по стълбовете от групата ефективност (висше образование, ефективност на пазара на труда и размер на пазара), както и по основно образование, сложност на бизнеса и иновации, но им отстъпва по отношение на институции, инфраструктура, здраве и технологична готовност.

**Фиг. 34. Индекс на регионална конкурентоспособност на Северозападния район – сравнение с ЕС (мин-макс точки) и 15 района със сходен БВП на 1 ж. (z-точки)**



Източник: Annoni & Dijkstra, 2019 – RCI index, sub-indices and pillar scores

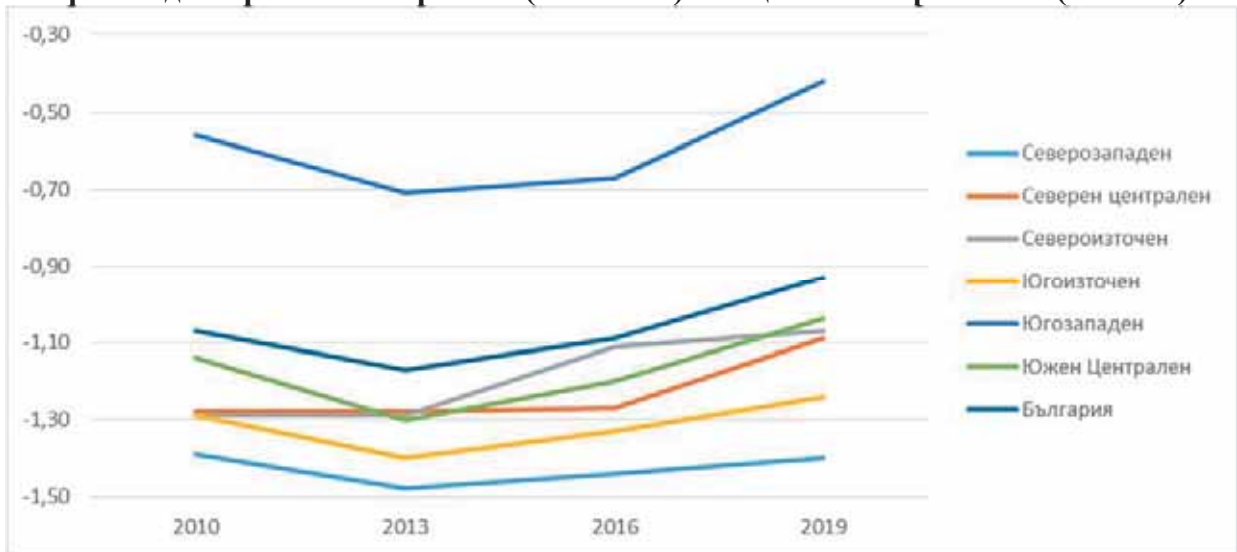
**Промените на общия индекс на регионалната конкурентоспособност във времето** (между четирите издания на доклада) са малки. В сравнение с 2010 г. (данните за която отразяват състоянието преди глобалната финансова и икономическа криза) Северозападният район на практика запазва нивото си (намаление с 0,01 точки). За разлика от това останалите райони показват слабо подобрение спрямо 2010 г. – между 0,05 (Югоизточен) и 0,22 (Североизточен) при средно за България 0,14.

Картината изглежда по-позитивна, ако за база се приеме 2013 г. (следкризисния период). В сравнение с 2013 г. индексът на Северозападния район се повишава с 0,08. Във всички останали райони обаче подобрението е по-голямо – между 0,16 (Югоизточен) и 0,29 (Югозападен) при средно за страната 0,24. Независимо от това, промените за страната като цяло могат да се оценят като малки и вариацията между районите се запазва на сходно ниво, особено ако се изключи малко по-динамичния Югозападен район.

Макар че по принцип сравнението на ранговете на районите между различните издания не се смята за подходящо, по отношение на Северозападния район то е показателно за – макар и слабата – тенденция на подобрение. През 2013 г. той е на последно място в ЕС. През 2016 се придвижва до 258-мо място от 263 района (изпреварвайки Централна Гърция, Пелопонес, Източна Тракия и Македония, Гвиана и Югоизточния район на Румъния), а през 2019 е на 260 място от 268 района, като след него са Мелила (Испания) Западна Елада, Западна Македония, Източна Македония и Тракия, Северен Егейски (Гърция), Майот и Гвиана (Франция) и Югоизточен (Румъния).



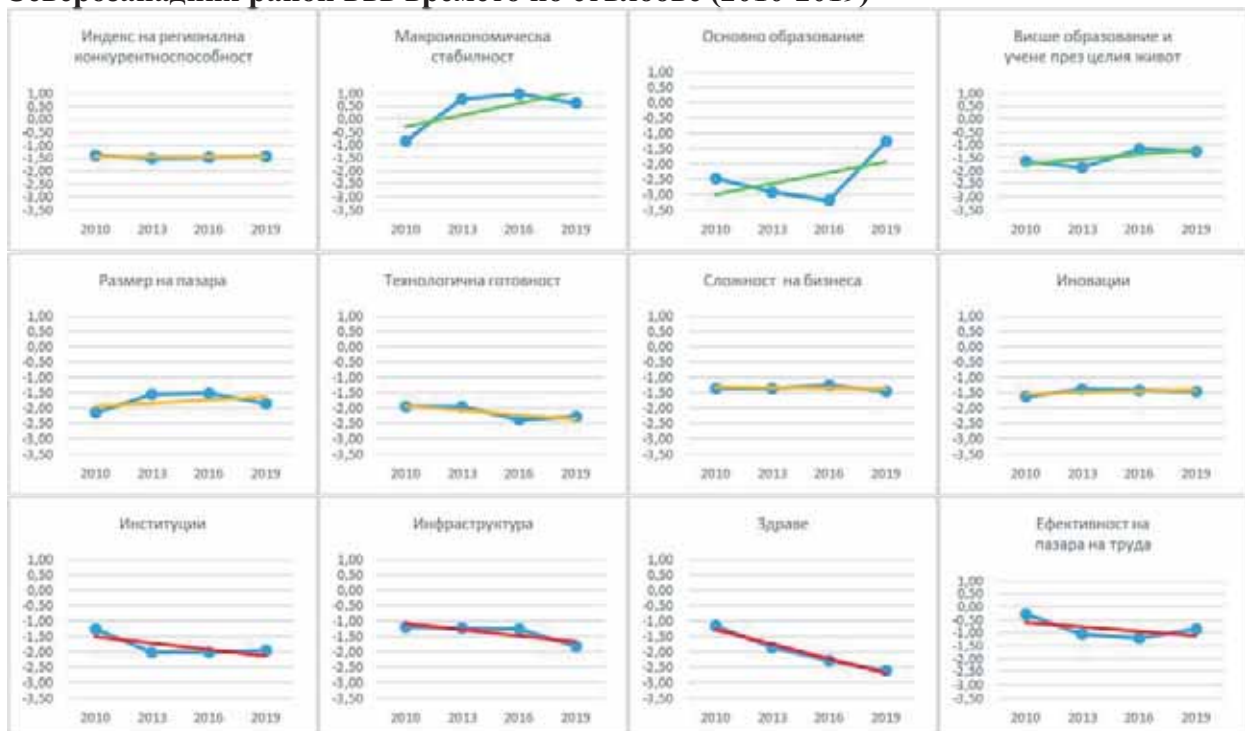
**Фиг. 35. Промяна в индекса на регионална конкурентоспособност на Северозападния район във времето (2010-2019) – национално сравнение (z-точки)**



Източник: по данни от Annoni & Kozovska (2010), Annoni & Dijkstra (2013), Annoni, Dijkstra & Gargano (2017), Annoni & Dijkstra, 2019

Анализът на промените във времето на по-ниско ниво (субиндекси, стълбове) дори и за един отделен район е изправен пред сериозни методически предизвикателства. Въпреки запазването на общата структура на индекса, в отделните издания са правени промени в отделните индикатори. Поради това фокусът е не върху сравнението година по година или изчисляване на обща промяна, а върху идентифициране на общите тенденции, които са по-слабо зависими от конкретните индикатори. На фигурата по-долу наред с абсолютните стойности на стълбовете (z-точки), приведени към обща скала, са показани и трендлиниите, оцветени на принципа на светофара (зелено – подобряване, жълто – поддържане на нивото, червено – влошаване).

**Фиг. 36. Промени в индекса на регионална конкурентоспособност на Северозападния район във времето по стълбове (2010-2019)**



Източник: по данни от Annoni & Kozovska (2010), Annoni & Dijkstra (2013), Annoni, Dijkstra & Gargano (2017), Annoni & Dijkstra, 2019

На фона на слабо променящия се общ индекс на регионалната конкурентоспособност три стълба показват обща тенденция на подобрене – макроикономическа стабилност, основно образование и висше образование и учене през целия живот.

Четири стълба поддържат относително постоянно ниво, макар и с колебания през годините – размер на пазара и трите стълба на групата иновации – технологична готовност, сложност на бизнеса и иновации.

Три от стълбовете в основната група показват тенденция на влошаване (институции, инфраструктура и особено здраве), а към тях се добавя и един от стълбовете на групата ефективност – ефективност на пазара на труда, който досега е бил със значителен принос за подобряване на стойностите на индекса на регионална конкурентоспособност на района.

Проблематично е че в базисната група, която е от решаващо значение при съвременното ниво на развитие, подобряването е свързано само със стълбове, които се оценяват на национално ниво (макроикономическа стабилност, а от 2019 г. и основно образование), а всички останали показват тенденция на влошаване.

По-обобщено, тенденциите в различните стълбове са разнопосочни и това е основната причина за слабата динамика на общия индекс на регионална конкурентоспособност на Северозападния район.

## ***2.4 Място на Северозападния район в туристическото райониране на България***

Според Концепцията за туристическо райониране на България (2015) благодарение на туристическото райониране ще е възможно да се създаде връзка и да се „запълни“ съществуващата празнина между маркетинга и управлението на местно и на национално ниво. Създаването на туристически райони и организации за тяхното управление ще спомогне да се изгради представата за общ и специфичен регионален продукт. Друга полза от създаването на туристически райони и съответните организации за управление на туристическите райони е възможността за обединяване на ресурсите и изграждането на комплексен и конкурентоспособен продукт (продуктов микс) за районите. На национално ниво туристическото райониране ще спомогне за представянето на цялостен облик за страната - единен и същевременно разнообразен.

Наличието на туристическите райони, тяхното правилно управление и промотиране ще означава много по-ефективно достигане до потенциалните туристически пазари, първо защото рекламните усилия на местните актьори в туристическото развитие ще бъдат общи и в интерес за всички и второ, защото предлаганият продукт ще има ясна концепция, граници и характеристики.

Според различните схеми на райониране Северозападният район в сегашните му граници почти винаги е бил разделян между различни туристически райони (Анализ и оценка ..., 2015). Най-често той бива “разкъсан” между Дунавски и Старопланински район, но това “разкъсване” съвсем не е случайно. Независимо дали фокусът е субектен, ресурсен, комплексен, статистически или маркетингов, Северозападът почти естествено бива разделян на Дунавски и Старопланински, поради спецификите на природно-ресурсния потенциал. Например в районирането на проф. Динев (1974) северната му част е отнесена към Видинско-Оряховския район в рамките на Дунавския основен туристически район, а южната – към Западна Стара планина и отчасти Средна Стара планина в рамките на Старопланинския основен туристически район. Дунавският район е един от най-полемичните при разработването на различните схеми, в някои от тях голяма част от него дори не присъства изцяло. Дори когато е предлаган отделен Северозападен туристически район (напр. Бъчваров и Апостолов, 1982), той е с по-тесен териториален обхват и се ограничава приблизително до територията на областите Видин, Монтана и Враца, а части от Северозападния статистически район (NUTS 2) попадат в Средностаропланинския туристически район (Троянско-Тетевенски подрайон).

При разработване на Концепцията първоначално са предложени 8 района, които са обсъдени с Министерството на туризма. Впоследствие за широко обсъждане е представена модифицирана схема с 9 района. В процеса на консултиране общините, които са спорни или “колебаещи се” имат възможността да променят позицията си в схемата и да обосноват претенциите си. Такъв е случаят с община Белоградчик, която от една страна принадлежи към регионално сдружение “Северозападен Балкан”, от друга страна членува в Асоциацията на дунавските общини и поддържа тесни връзки с община Видин. Въпреки че първоначално Белоградчик попада в район Стара планина, изявеното желание общината да бъде включена в район Дунав е одобрено и прието.

Окончателната схема на туристическото райониране, утвърдена от Министерството на туризма през 2015 г., определя 9 туристически района. Това са район Дунав, район Стара планина, район София, район Рила - Пирин, район Родопи, район Тракия, район Долината на розите, район Бургаско Черноморие и район Варненско Черноморие.

**Фиг. 37. Туристически райони, подрайони и центрове на туристическите райони**



Източник: Концепция за туристическо райониране на България (2015)

Северозападният район е разделен между район Дунав с организационен център на управление гр. Русе и район Стара планина (32 общини) с център - гр. Велико Търново. Районирането е осъществено на две нива: район и подрайон, като в рамките на район Дунав подрайони са Западно и Източнодунавски подрайони, аналогично за район Стара планина - Западен и Източен Старопланински подрайон. Западните подрайони на двата района до голяма степен съвпадат с границите на петте области, включени в Северозападния район.

След като районите са очертани, е предложена тяхната специализация с цел по-голяма разпознаваемост и същевременно да се осигури богатство и разнообразие на маркетинговото предлагане и продуктовото развитие. Зададената специализация не изключва в съседни райони да се предлагат сходни видове туризъм, нито в даден район да се практикуват само приоритетните видове туризъм. Очаква се специализацията да служи като отправна точка при бъдещото разработване на регионални маркетингови и брандинг стратегии (Концепция ..., 2015, с. 28-29). Във връзка с определянето на специализацията е

разработена адаптирана към реалността в България класификация на различните видове туризъм. За всеки район са подбрани 2 основни и 4 разширени специализации. Табл. 17 представя специализацията на районите, в които попада Северозападна България.

**Табл. 17. Основна и разширена специализация на туристическите райони Дунав и Стара планина**

| Район Дунав  | Район Стара планина  |
|--|--|
| <b>1. Културно-исторически туризъм</b><br><b>2. Речен круизен туризъм</b><br>3. Приключенски и екотуризм<br>4. Градски развлекателен и шопинг туризъм<br>5. Винен и кулинарен туризъм<br>6. Религиозен и поклоннически туризъм | <b>1. Планински пешеходен и рекреативен туризъм</b><br><b>2. Културно-исторически, фестивален и творчески</b><br>3. Приключенски и екотуризм<br>4. Селски туризъм<br>5. Религиозен и поклоннически туризъм<br>6. Планински ски туризъм |

Източник: Концепция за туристическо райониране ... (2015)

Очертаването на туристически райони и определянето на тяхната препоръчителна специализация е едва началото на прилагането на цялостната концепция. Следваща стъпка с решаващо значение е формирането на Организациите за управление на туристическите райони (ОУТР). Функциите на тези организации са определени от закона и се категоризират в три основни направления:

- създаване на регионални туристически продукти;
- осъществяване на регионален маркетинг и реклама;
- координация и управление на туризма на регионално ниво.

Тъй като Организациите за управление на туристически райони са доброволни и целят постигане на общите интереси чрез взаимопомощ и сътрудничество, тяхното създаване е възможно при достатъчно висока заинтересованост от страна на туристическите сдружения, общинските и областните администрации, научните организации и пр. да се самоорганизируют.

Макар и с голямо закъснение в сравнение с програмата за реализация на концепцията за туристическото райониране в периода май 2017 г. – октомври 2019 г. са учредени и регистрирани всичките девет организации за управление на туристическите райони.

Организацията за управление на туристически район Дунав е регистрирана на 25 февруари 2019 г. В нея са включени 17 общини, 6 областни администрации, 3 туристически сдружения, вписани в Националния туристически регистър, Русенския университет “Ангел Кънчев” и една професионална гимназия. Подготовката на организацията е отнела по-малко от 6 месеца, по думите на Председателя на Управителния съвет - Пламен Стоилов, което “демонстрира значимостта на туризма за социално-икономическото развитие на региона и за утвърждаването на споделената идентичност”.<sup>9</sup>

Организацията за управление на туристически район Стара планина е регистрирана на 18.10.2019 г. Публично достъпната информация за броя и състава на членовете към момента е противоречива. Според някои източници организацията е учредена от туристически сдружения и 32 общини<sup>10</sup>. Според други учредителите са две туристически дружества и 9 общини (Горна Оряховица, Елена, Златарица, Ловеч, Антоново, Троян,

<sup>9</sup> В Русе беше учредена Организация за управление на най-големия туристически район в България <https://www.ruseart.info/>

<sup>10</sup> Учредиха организация, която ще управлява Старопланинския туристически район <http://bnr.bg/post/101029537/organizacia-za-upravlenie-na-staroplaninskia-turisticheski-raion-shte-bade-uchredena-dnes-vav-veliko-tarnovo>



Априлци, Вършец и Дряново)<sup>11</sup>. Според състава на управителния съвет, представен в националния туристически регистър в нея членуват най-малко общините Велико Търново, Ловеч, Тетевен, Луковит, Габрово, Берковица и Троян.

## **2.5 Място на Северозападния район в Националната стратегия за устойчиво туристическо развитие на Република България (2018) и Регионалния план за развитие (2015-2020)**

Актуализираната **Национална стратегия за устойчиво туристическо развитие на Република България** (2018 г.) прави сбит анализ на средата за развитие на българския туризъм, като очертава необходими мерки, които трябва да бъдат взети за подобряване на някои условия. Направена е характеристика на туристическия пазар, включваща основни конкуренти, емитивни пазари и характеристики на туристите, както и обзорен SWOT анализ. Поставени са 4 стратегически цели, всяка от които изключително значима за положителното развитие на туризма в България.

Пряко свързани с развитието на район Дунав и район Стара планина са подцелите на стратегическа цел 4: Балансирано развитие на туристическите райони.

Подцел 1 - Създаване на условия за устойчиво развитие на туристическите райони, е свързана със създаването на организации за управление на туристическите райони и насърчаването на тяхната дейност.

Подцел 2 - Развитие на туристическите райони. Фокусът пада върху утвърждаването на идентичността на района:

1. Развитие и позициониране на Район Дунав като дестинация със собствена марка за културен и круизен туризъм на основата на богатото културно-историческо наследство и разнообразни градски събития и възможности за практикуване на еко и спортни дейности край р. Дунав
2. Развитие и позициониране на Район Стара планина като дестинация със собствена марка за планински, екологичен, винен и творчески туризъм на основата на традиции в лозарството и винарството, атрактивната и запазена природа, историята, творчеството на личността, културата на обществото, архитектурната среда, отношението към здравето, чувството за регионална идентичност и принадлежност

Във връзка с това в процес на изпълнение е проект за подкрепа на организациите за управление на туристическите райони BG16RFOP002-2.010-0002 „Повишаване на капацитета на МСП в сектор туризъм чрез оказване на подкрепа за създаване и функциониране на Организациите за Управление на Туристическите Райони“, финансиран по Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“ 2014-2020 със срок на изпълнение 3 години. Основните дейности по проекта са насочени към разкриване на офиси на ОУТР и закупуване на оборудване; разработване и прилагане на стратегически документи за развитието на туристическите райони; организиране на участието на ОУТР и МСП в национални и международни туристически събития и изложения, B2B срещи, форуми и др. (Министерство на туризма ..., 2018).

Туризмът присъства както в аналитичната, така и в стратегическата част на **Регионалния план за развитие на Северозападен район** за периода 2014-2020 г. както следва:

- Позовавайки се на Националната стратегия за регионално развитие 2012-2022 г. са посочени основните характеристики и потенциали за развитие на района, много от които се свързват пряко с туризма, по-специално благоприятното географско положение, съхранените природни дадености и културното наследство, качеството на околната среда и транспортната инфраструктура (с. 10);
- Туристическото развитие на района в аналитичната част се свързва изключително с

---

<sup>11</sup> Велико Търново е център на Старопланинския туристически район <http://www.bta.bg/bg/c/BO/id/2095876>



културното наследство (Раздел I.5 „Културно наследство и туризъм“), което е описано подробно. Анализът на съвременното развитие на туризма обаче е ограничен до представяне на най-елементарни данни на НСИ по области към 2011 г. – без анализ на динамиката, на основни структури на туристическото търсене (българи, чужденци) и на основни показатели за ефективността на настанителната база. Независимо от това се подчертава, че се наблюдава „подчертано несъответствие между разнообразните туристически потенциали и възможности и практически неразвития туризъм, който акцентира на отделни културни и природни обекти“ (с. 85);

- В същия раздел като основни нужди, респ. потенциални насоки за развитие са очертани „обучението на персонала за обслужване на туристическото развитие на района, подпомагане развитието на регионални продукти и пазарна информация, инвентаризация и оценка на туристическите ресурси, средства и услуги, регионален маркетинг, регионални проучвания за възможния пазарен сегмент и очакванията на туристите, разработване на регионални стратегии за развитие на туризма, разработване на туристически пакети и др.“ (с. 86), без тези нужди да са обосновани и да произтичат пряко от осъществения анализ;
- Изброени са стратегическите насоки за развитие на района според Националната стратегия за регионално развитие 2012-2022, една от които е пряко свързана с туризма – „Природно и културно наследство, вкл. биоразнообразие, туризъм“, в която се акцентира върху подобряване на туристическото предлагане и развитие на разнообразни туристически продукти и услуги и използване на уникалните дадености и ресурси на района като Белоградчишките скали, пещерата “Магура”, Националният парк “Централен Балкан”, античен град „Улпия Ескус“, минералните води, винарството и др. за развиване на културен, екологичен, селски, ловен туризъм, спа туризъм и др. (с. 105)
- Туристическото развитие в стратегическата част се свързва изключително със стратегическа цел 1 („Развитие на конкурентна икономика чрез насърчаване на собствения потенциал на Северозападния район“), приоритет 1.3. „Активизиране на специфичния потенциал на регионалната икономика“, в който е обособен подприоритет 1.3.2 „Развитие на устойчиви форми на туризъм“. Идентифицирани са редица области на интервенция, някои от които очевидно са заимствани от други планови документи, в т.ч. национални (с. 122-123):
  - „Опазване, популяризиране и развитие на културното и природно наследство;
  - Развитие на природни, културни и исторически атракции – възстановяване, опазване, експониране, оборудване, въвеждане на техники и програми за интерпретация и анимация и др. Ще се подпомага местният икономически потенциал за развитие на различни видове туризъм (културен, религиозен, спа, еко и приключенски, селски туризъм) като се подпомогне развитието на туристически атракции и специализирана инфраструктура за оползотворяване на туристическите ресурси (вкл. с изграждане на съпътстваща инфраструктура) – интегриране на недвижими културни ценности в съвременната среда и в туристически продукти; въвеждане на съвременни форми за експониране и интерпретация и обновяване на музеите, развитие на инфраструктурата за туризъм в защитените територии и развитие на природни туристически атракции; изграждане и развитие на туристически атракции за селски, спа/балнео, приключенски и спортен туризъм;
  - Разработване, регионален маркетинг и реклама на регионални туристически продукти, основани на местния потенциал – подкрепа за формиране на туристическите региони, провеждане на пазарни проучвания, разработване на бранд стратегии за регионите на страната, маркетингови стратегии за позициониране и осъществяване на промоционални дейности, формиране на регионални продукти, инициране на специфични регионални спортно-туристически събития, укрепване и развитие на мрежите от регионални и местни туристически информационни центрове, подкрепа на местни традиции, обичаи и културни събития, които имат

- периодичен характер – събори, панаири, фестивали, музикални дни, театрални дни, дни на поезията и др., насърчаване на програми и инициативи за устойчиво развитие на туризма, туризъм за възрастни хора, достъпен туризъм и т.н.;
- Създаване на условия за развитие на културни и творчески индустрии в регионите - подкрепа на визуалните изкуства и популяризиране на съвременни форми на художествено изразяване; мобилност на визуални, сценични и аудиовизуални произведения и на техните автори и изпълнители; подкрепа на българското участие в международно значими културни събития и инициативи;
  - Изграждане на подходяща транспортна и електронна съобщителна инфраструктура до туристическите обекти;
  - Осигуряване на ресурс в подкрепа на рекламата на туристическия потенциал и туризма в СЗР, тъй като туризъм без добра инфраструктура е невъзможен;
  - Повишаване професионалната квалификация на заетите в туризма;
  - Предприемане на постъпки от областното ръководство за предоставяне на археологически обект „Рациария” на статут на археологически резерват, за да може този обект да получи съответна закрила и се спре с неговото продължаващо от години разграбване и да получи средства за археологическа дейност;
  - Проучване на ресурсите на минерални води във Видински регион, които са уникални по своите свойства и състав, и тяхното използване може да доведе до нови ниши за ефективен бизнес и промоция на региона.“
- Туризмът се свързва и с други стратегически цели и приоритети на Регионалния план, по-специално стратегическа цел 2 „Съхранение и развитие на човешкия капитал“, приоритет 2.1 „Подобряване на достъпа до образование и социална инфраструктура и предотвратяване на рисковете за социално изключване“ (във връзка с културното наследство и културната инфраструктура, с. 127).
  - В списъка на примерните проекти (с. 188-190) са посочени два проекта в сферата на туризма от общо 50 („Развитие и стимулиране на възможностите за развитие на различните видове туризъм, както и на туристически атракции в област Монтана“ и „Изграждане на ски – комплекс в община Берковица“). За нито един от тях няма данни за последваща реализация.

Въз основа на изложеното може да се констатира, че Регионалният план за развитие очертава туризма като един от приоритетите за развитие. Но подходът към туризма е абстрактен, анализът е ограничен и формулирането на проблемите и нуждите, целите и насоките за развитие не са достатъчно подплатени с доказателства, някои оценки са нереалистични (напр. благоприятно географско положение, транспортна инфраструктура), налице е изразена непоследователност, респ. недостатъчно ясна и логична връзка между факти – проблеми/нужди – цели – възможни действия.

## **2.6 Основни констатации и изводи**

Въпреки наличието на значителен туристически потенциал (реални и потенциални атракции) Северозападният район не разполага с разработени „мега-атракции“, а са ограничени и водещите атракции, т.е. такива които могат да бъдат основен мотив за масови посещения. Основна слабост е липсата на море и ограничените възможности за зимни спортове. Затова при съвременните особености на туристическото търсене той е подходящ за по-дребномащабно туристическо развитие и специализирани форми на туризма, предимно с кратък престой.

Сериозен ограничител за туристическото развитие е относително неблагоприятното му туристико-географско положение (периферно, липса на големи центрове на туристическо търсене в района и в непосредствена близост) и транспортната му достъпност (особено с въздушен транспорт). Последното предопределя ориентацията му към по-близки пазари. Но независимо от тази на пръв поглед необнадеждаваща ситуация, потенциалният

пазар, респ. достъпното население в рамките на 90 мин. пътуване с кола, който за отделните области варира между 700 хил. и 1,2 млн. души, не е за пренебрегване. От друга страна, транспортната достъпност не е неизменна даденост, а може да се променя.

Картината на социално-икономическото развитие също на пръв поглед е неблагоприятна. Северозападният район е най-изостаналият в България по голям брой показатели и в различни аспекти: най-малката и най-бавно растяща икономика в страната, най-нисък БВП на 1 ж. и ниски доходи на населението без признаци на догонващо развитие, ниска производителност на труда, която се обяснява до голяма степен с отрасловата структура (повишен дял на аграрния сектор) и с понижената инвестиционна активност, особено в хотелиерство и ресторантьорство, най-малко и намаляващо население с произтичащата от това намаляваща гъстота на населението, ниска степен на урбанизираност, нисък дял на икономически активното население и ниска заетост, високо ниво на безработица и особено на продължителна безработица и др. На този фон районът обаче има и предимства и благоприятни тенденции: най-висок ръст на БВП през 2017 г., по-висок от средния ръст на производителността, сравнително благоприятна образователна структура на населението и особено на заетите, най-ниски разходи за труд и едни от най-ниските местни данъци и такси.

Позицията на района по индекса на регионална конкурентоспособност е малко по-добра в сравнение с тази по ниво на развитие (БВП на 1 ж.), което е индикация за потенциал. Въпреки ниското ниво на индекса в сравнителен план позицията на Северозападния район не е толкова неблагоприятна, колкото обикновено се смята. При национално сравнение разликите с останалите райони, с изключение на Югозападния, са пренебрежими, а при европейско сравнение той е сравним с повечето райони в Югоизточна Европа (България, Румъния, Гърция), с изключение на столичните, както и на някои райони в Южна Италия и Испания. Индексът показва тенденция на подобрене, макар и по-бавна в сравнение с другите български райони, което подобрява позицията на Северозападния район в рамките на ЕС. Някои от стълбовете на индекса обаче показват тенденция на влошаване – институции, основно образование, ефективност на пазара на труда и особено здраве.

От гледна точка на туризма може да се подчертаят по-специално ниският дял на хотелиерството и ресторантьорството в брутната добавена стойност и заетостта (което може да се разглежда не само като слабост, но и като потенциал), ниските разходи за труд и високият дял на населението и заетите със средно образование.

Националната туристическа политика прави съществена стъпка към по-регионализирана политика и маркетинг чрез регламентирането на туристическите райони и организациите за тяхното управление в Закона за туризма от 2013 г., разработването на Концепция за туристическо райониране, която очертава границите на районите и определя тяхната специализация и залагането на цел за балансирано развитие на туристическите райони в Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в България, основното съдържание на което е създаването на организации за управление на туристическите райони. Във връзка с това в процес на изпълнение е проект за подкрепа на дейността на ОУТР, в т.ч. изготвяне на маркетингови стратегии.

Регионалният план за развитие 2014-2020 г. очертава туризма като един от приоритетите за развитие на Северозападния район. Но подходът към туризма е абстрактен, анализът е ограничен и формулирането на проблемите и нуждите, целите и насоките за развитие не са достатъчно подплатени с доказателства, някои оценки са нереалистични, налице е изразена непоследователност, респ. недостатъчно ясна и логична връзка между факти – проблеми/нужди – цели – възможни действия.

### 3 СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА МЕСТАТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ В СЕВЕРОЗАПАДНИЯ РАЙОН, ЮГОЗАПАДНА ОЛТЕНИЯ И ЮЖНА И ИЗТОЧНА СЪРБИЯ

#### 3.1 Капацитет и структура на местата за настаняване

##### 3.1.1 Капацитет на местата за настаняване

По данни на НСИ през 2018 г. Северозападният район разполага със 189 места за настаняване с 8446 легла при средна гъстота 0,4 легла/км<sup>2</sup>. Местата за настаняване са сравнително малки – средният капацитет е 45 легла (при средно за България 89 легла). Местата за настаняване в района функционират практически целогодишно (320 дни при средно за България 203 дни).

С тези стойности Северозападният район се нарежда на последно място сред районите в България (с изключение на периода на функциониране) и заема малък дял в обема на настанителната база на страната – 5% от местата за настаняване, 2,5% от леглата и 4% от капацитета, измерен в легладенонощия в експлоатация. Наситеността на територията с леглова база също е значително по-ниска – 0,4 легла/км<sup>2</sup> при средно за страната 3 легла/км<sup>2</sup>.

В периода 2008-2018 г. най-бързо нараства броят на местата за настаняване (с 19,6%), а малко по-бавно – броят на леглата (с 12,7%) и на легладенонощията в експлоатация (с 10%), което се дължи на известно намаляване на средния капацитет (с 5,7% - от 47 на 45 легла) и на периода на функциониране (с 2,4% - от 328 на 320 дни). Тенденциите за периода не се отличават съществено от националните.

Табл. 18. Основни показатели за капацитета на настанителната база в изследваните райони, 2018 г.\*

|                       | 2018       |         |                          |                  |                 |                              | Промяна 2008-2018, % |        |                  |                 |                              |
|-----------------------|------------|---------|--------------------------|------------------|-----------------|------------------------------|----------------------|--------|------------------|-----------------|------------------------------|
|                       | Брой места | Легла   | Легла на км <sup>2</sup> | Среден капацитет | Легла-денонощия | Период на функциониране, дни | Брой места           | Легла  | Среден капацитет | Легла-денонощия | Период на функциониране, дни |
| Северозападен район   | 189        | 8 446   | 0,4                      | 44,7             | 2 702 403       | 320                          | 19,6%                | 12,7%  | -5,7%            | 10,0%           | -2,4%                        |
| Югозападна Олтения    | 598        | 22 244  | 0,8                      | 37,2             | 6 881 905       | 309                          | 134,5%               | 48,6%  | -36,7%           | 64,0%           | 10,4%                        |
| Южна и Източна Сърбия |            | 28 933  | 1,1                      |                  |                 |                              |                      | -20,2% |                  |                 |                              |
| България              | 3 776      | 335 597 | 3,0                      | 88,9             | 68 222 919      | 203                          | 17,4%                | 14,4%  | -2,5%            | 12,3%           | -1,9%                        |
| Румъния               | 8 453      | 353 835 | 1,5                      | 41,9             | 89 075 891      | 252                          | 74,6%                | 20,3%  | -31,1%           | 50,5%           | 25,1%                        |
| Сърбия                |            | 106 029 | 1,2                      |                  |                 |                              |                      | -8,7%  |                  |                 |                              |
| <b>% от страната</b>  |            |         |                          |                  |                 |                              |                      |        |                  |                 |                              |
| Северозападен район   | 5,0%       | 2,5%    | 14,6%                    | 50,3%            | 4,0%            | 157,4%                       |                      |        |                  |                 |                              |
| Югозападна Олтения    | 7,1%       | 6,3%    | 51,3%                    | 88,9%            | 7,7%            | 122,9%                       |                      |        |                  |                 |                              |
| Южна и Източна Сърбия |            | 27,3%   | 92,0%                    |                  |                 |                              |                      |        |                  |                 |                              |

\* Данните за Сърбия и за Южна и Източна Сърбия са за 2017 г.

Източник: НСИ-Инфостат (2012-2018) и публикувани данни на НСИ (2008-2011), Tempo Online, Statistical Yearbook Serbia (2013, 2018), Socio-economic analysis ... (2012) и собствени изчисления.

По данни на статистическия институт на Румъния районът на Югозападна Олтения през 2018 г. отчита 598 места за настаняване с 22244 легла при средна гъстота 0,8 легла/км<sup>2</sup>. Местата за настаняване също са сравнително малки, със среден капацитет 37 легла (Румъния - 42 легла). Периодът на функциониране е малко по-кратък в сравнение със Северозападния район (309 дни), но по-продължителен в сравнение със средното за

Румъния (252 дни).

По обем на настанителната база Югозападна Олтения се нарежда също на последно място сред осемте района на Румъния, със сравнително малък дял – 7,1% от местата за настаняване, 6,3% от леглата и 7,7% легладенонощията. Гъстотата на леглата е около 2 пъти по-ниска от средната – 0,8 легла/ км<sup>2</sup> срещу 1,5 легла/ км<sup>2</sup>.

В периода 2008-2018 г. броят на местата за настаняване в Югозападна Олтения нараства повече от 2 пъти (със 134%). Значителен е ръстът и на броя на леглата (с 48,6%) и легладенонощията в експлоатация (64%). По-ниските стойности за леглата и легладенонощията се обясняват със значителното намаляване на средния капацитет (с 36,7% - от 59 на 37 легла). Периодът на функциониране се удължава с 10,4% (от 280 на 309 дни).

Както е посочено в раздел 1.2.2.4 статистическата служба на Сърбия не публикува данни за капацитета на настанителната база на регионално ниво. Открити са данни за броя на леглата на ниво NUTS 3 в Социално-икономическия анализ на Националния план за регионално развитие за 2010 г. (предварителни данни на SORS), както и за броя на леглата за периода 2008-2017 г. по райони на ниво NUTS 1, респ. за район Сърбия-юг (Statistical Yearbook Serbia, 2013, 2018). Въз основа на това е направена оценка за броя на леглата в Южна и Източна Сърбия през 2008 и 2017 г. при допускането за сравнително равномерен ръст в двата съставни NUTS 2 района на район Сърбия-юг, респ. за запазване на съотношението между Южна и Източна Сърбия и Шумадия и Западна Сърбия.

Според направената оценка към 2017 г. **Южна и Източна Сърбия** разполага с около 29 хил. легла при средна гъстота 1,1 легла/ км<sup>2</sup>. По този показател тя се нарежда на второ място в Сърбия (след Шумадия и Западна Сърбия) и заема значителен дял от легловия капацитет на страната – 27,3%. До голяма степен това се обяснява и с голямата територия на района – наситеността с леглова база (1,1 легла/ км<sup>2</sup>) е малко по-ниска от средната за страната (1,2 легла/ км<sup>2</sup>). Динамиката на легловия капацитет на района е негативна. Макар че следва националната тенденция, в района намалението на броя на леглата е много по-силно изразено от средното за Сърбия (съответно -20,2% и -8,7%).

**Фиг. 38. Промяна в броя на леглата в изследваните райони, 2008-2018\* г.**



\* Данните за Южна и Източна Сърбия са за 2017 г.

Източник: НСИ-Инфостат (2012-2018) и публикувани данни на НСИ (2008-2011), Tempo Online, Statistical Yearbook Serbia (2013, 2018), Socio-economic analysis ... (2012) и собствени изчисления.

Сравнението между трите района позволява да се направят следните констатации:

- Северозападният район разполага със значително по-малка леглова база в сравнение със съседните райони на Румъния и Сърбия – 2,6 пъти по-малко в сравнение с Югозападна Олтения и 3,4 пъти по-малко от Южна и Източна Сърбия. Различията се смекчават, ако се разгледа наситеността на територията с леглова база (стойностите са съответно 0,4,



0,8 и 1,1 легла/ км<sup>2</sup>);

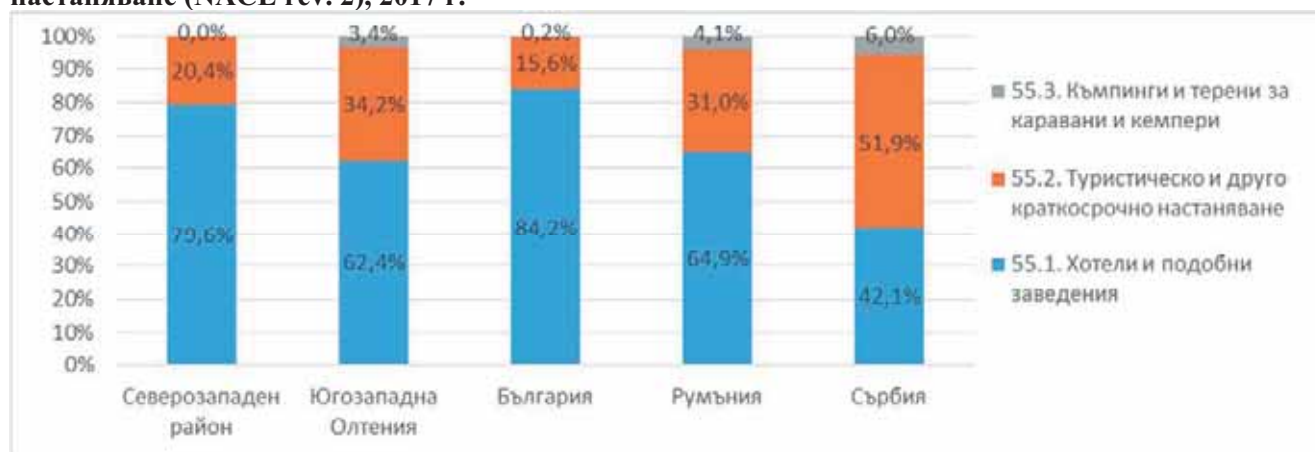
- Районът на Южна и Източна Сърбия има съществен дял в капацитета на настанителната база на Сърбия (29,6% от леглата) за разлика от Северозападния район (2,5%) и Югозападна Олтения (6,3%);
- Местата за настаняване в Северозападния район са сходни с тези в Югозападна Олтения по отношение на сравнително малкия им среден капацитет (съответно 45 и 37 легла) и продължителния период на функциониране (съответно 320 и 309 дни);
- Динамиката на настанителната база е твърде различна в трите района. В Северозападния район се наблюдава умерен ръст на леглата (с 12,7%), в Югозападна Олтения ръстът е много по-голям (48,6%), а в Южна и Източна Сърбия се отчита значителен спад (-20,2%).

### 3.1.2 Структура

#### 3.1.2.1 По вид места за настаняване

В Северозападния район през 2017 г. според данните на НСИ доминират местата за настаняване от хотелски тип (70,3% от местата за настаняване и 79,6% от леглата в тях). На туристическото и друго краткосрочно настаняване се падат 29,2% от местата за настаняване и 20,4% от леглата. Къмпингите и терените за каравани и кемпери са с пренебрежимо малък дял – 0,5% от местата за настаняване и 0,2% от леглата.<sup>12</sup> Тази структура на настанителната база в района е близка до националната.

Фиг. 39. Структура на легловия капацитет в изследваните райони по вид на местата за настаняване (NACE rev. 2), 2017 г.



Източник: Eurostat data base [tour\_cap\_nuts2] за България и Румъния; за Сърбия – собствени изчисления (групиране) въз основа на данни по разгърнатата класификация от Statistical Yearbook Serbia 2018, с. 351

За разлика от това, в Югозападна Олтения преобладават местата, класифицирани като туристическо и друго краткосрочно настаняване – 53,6%, но с много по-малък дял в легловия капацитет – 34,2%. На хотелите и подобни заведения се падат 43,7% от местата за настаняване и 62,4% от леглата в тях. Къмпингите и терените за каравани и кемпери са с малък, но видим дял – 2,7% от местата и 3,4% от леглата (в абсолютни стойности това са 13 къмпинга с близо 700 легла).

За Южна и Източна Сърбия няма достъпни данни по вид на местата за настаняване. Като груб ориентир може да се използват данните за Сърбия. На местата от хотелски тип се падат 42,1% от леглата, на друго краткосрочно настаняване – 51,9% и на къмпингите – 6%.

Основните констатации от сравнението са:

- В Северозападния район доминира базата от хотелски тип, къмпингите са с

<sup>12</sup> Според базата данни на Евростат в района има само 1 къмпинг, но не се отчитат легла или места (вероятно поради малкия им брой). По непубликувани данни на НСИ през 2018 г. в Северозападния район има един къмпинг в община Димово (с 20 места или под 0,2% от цялата база).

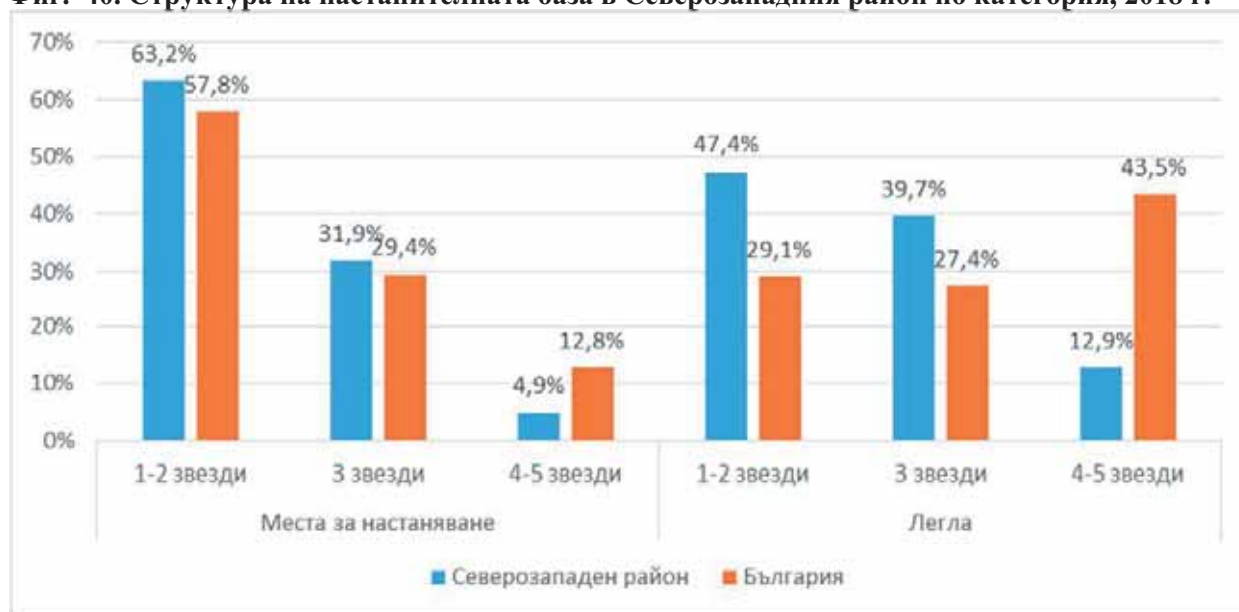
пренебрежимо тежест.

- За разлика от това в Югозападна Олтения и Сърбия е повишен дела на местата за настаняване, класифицирани като “туристическо и друго краткосрочно настаняване“, делът на къмпингите е малък, но все пак съществен (3,4% от капацитета в Югозападна Олтения и 6% в Сърбия).
- Последното подсказва, че вероятно има потенциал за развитие на места за настаняване от типа на къмпинги и терени за каравани и кемпери в Северозападния район.

### 3.1.2.2 По категория

По данни на НСИ за 2018 г. в Северозападния район преобладават места за настаняване от ниска категория (1-2 звезди) – 63,2%, а местата от висока категория са с незначителен дял – 4,9% (отчетени са 9 такива обекта). Поради различния размер на местата за настаняване съотношенията в структурата на леглата са различни, но без да променят съществено общата картина - близо половината от леглата (47,4%) са в места за настаняване с категория 1-2 звезди, 39,7% са с категория 3 звезди и само 12,9% - с категория 4 или 5 звезди. Разликите в сравнение с България са съществени, особено ако се разглежда структурата на леглата – повишен дял на категория 1-2 звезди (+18 процентни пункта) и 3 звезди (+12 пункта) и значително по-нисък дял на леглата в места с категория 4-5 звезди (-30 пункта).

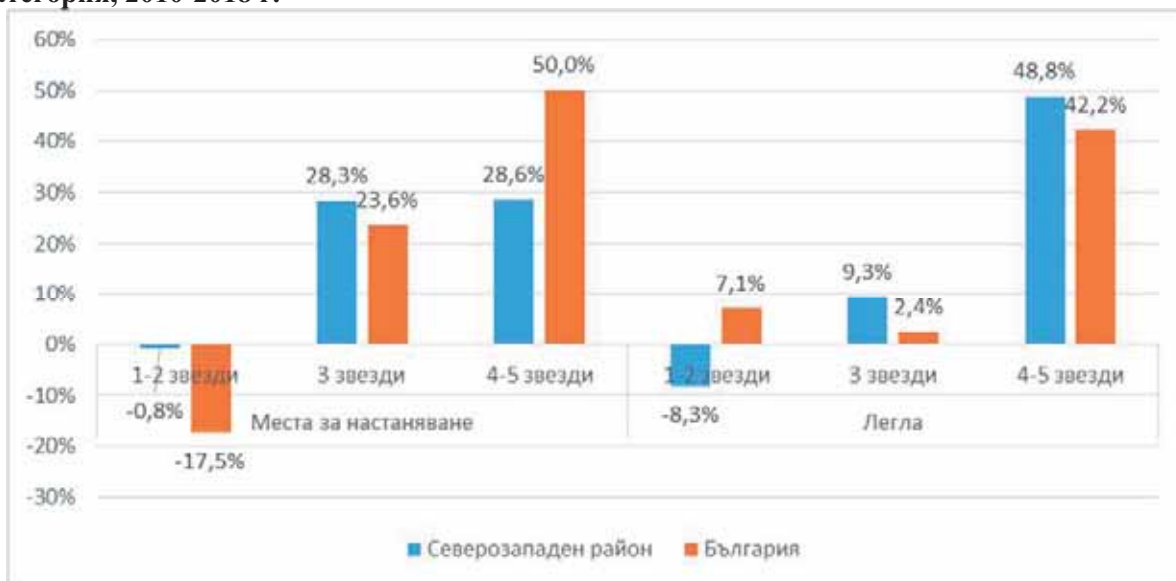
Фиг. 40. Структура на настанителната база в Северозападния район по категория, 2018 г.



Източник: НСИ (сайт)

Тенденцията е в посока на сближаване на категорийната структура на настанителната база в Северозападния район с националната – особено по съотношението между ниско- и среднокатегорийните места: в периода 2010-2017 г. леглата в места за настаняване с категория 1-2 звезди намаляват (с 8,3%), а в останалите категории растат с по-бързи темпове в сравнение със страната – съответно с 9,3% за категория 3 звезди и 48,8% за категория 4-5 звезди. В резултат на това делът на леглата с 1-2 звезди в Северозападния район намалява с 6 пункта (от 69 на 63%), на тези с 3 звезди нараства с 2 пункта (от 38 на 40%), а на тези с 4-5 звезди – с 4 пункта (от 9 на 13%).

**Фиг. 41. Промяна в структурата на настанителната база в Северозападния район по категория, 2010-2018 г.**



Източник: НСИ (сайт)

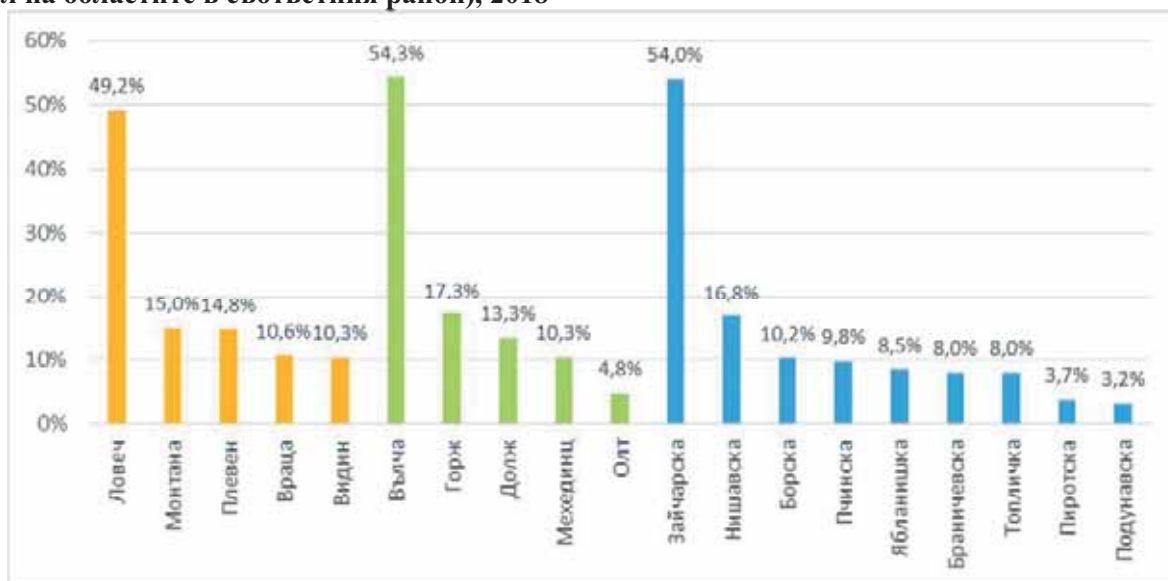
За Румъния и Сърбия няма регионални данни за структурата на настанителната база по категория.

### 3.1.3 Териториално разпределение на настанителната база (по области)

В Северозападния район настанителната база показва висока концентрация в област Ловеч - 35% от местата за настаняване и 49% от леглата в тях, при гъстота 2,5 пъти по-висока от средната за района (1 срещу 0,4 легла/км<sup>2</sup>).

В останалите области териториалното разпределение е сравнително равномерно, като те разполагат с между 10 и 15% от леглата. Със значително по-висок от средния капацитет се отличават областите Плевен (96 легла) и Ловеч (63 легла), а със значително по-нисък – Видин (19 легла) и Враца (27 легла). Между областите няма големи различия в периода на функциониране, който варира между 314 и 345 дни.

**Фиг. 42. Териториална структура на легловия капацитет в изследваните райони (относителен дял на областите в съответния район), 2018\***



\* Данните за Южна и Източна Сърбия са за 2010 г.

Източник: НСИ-Инфостат, Tempo Online, Socio-economic analysis ... (2012).

Неравномерно е териториалното разпределение на настанителната база и в **Югозападна Олтения**. 48% от местата за настаняване и 54% от леглата са концентрирани в област Вълча (в северната, планинска част на района) при гъстота 2,5 по-висока от средната (2,1 срещу 0,8 легла/км<sup>2</sup>).

С изключение на област Горж средният капацитет и периодът на функциониране не се различават съществено. В повечето области средният капацитет е между 33 и 42 легла (Горж – 27), а периодът на функциониране – между 311 и 354 дни (Горж – 261).

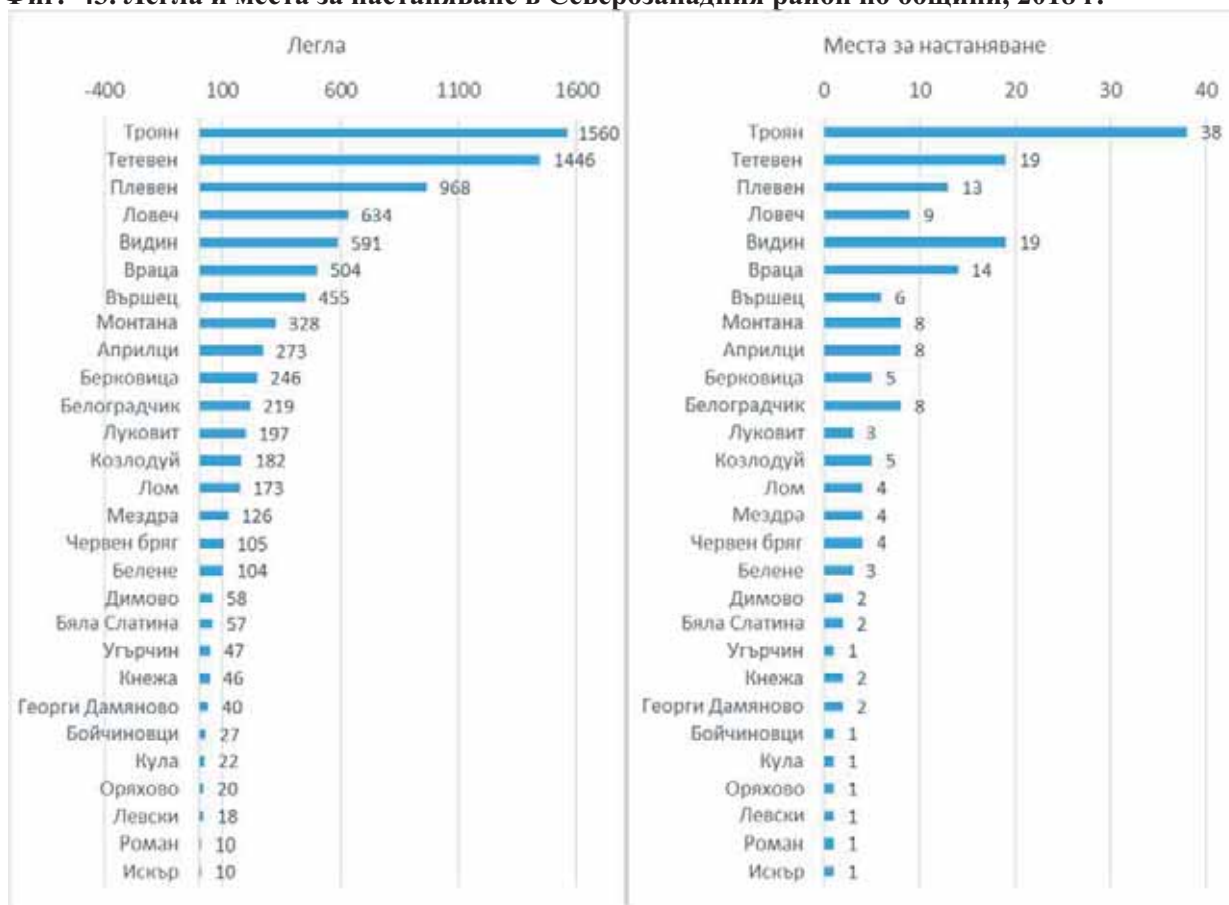
В **Южна и Източна Сърбия** неравномерността е също силно изразена. 54% от легловия капацитет е в Зайчарска област (граничеща със Северозападния район, Западна Стара планина, един от популярните балнеокурорти - Сокобаня) при гъстота 4 пъти по-висока от средната за района (4,3 срещу 1,1 легла/км<sup>2</sup>).

Сравнението показва, че и трите района се отличават с неравномерно разпределение на настанителната база, с висока концентрация в области с по-изявен планински характер.

### 3.1.4 Териториално разпределение на настанителната база в Северозападния район (по общини)

Настанителната база на туризма в Северозападния район е концентрирана в ограничен брой общини. Според данните на НСИ за 2018 г. от 51 общини в района само в 28 има места за настаняване, като в 11 от тях има по 1-2 места с общ капацитет под 60 легла. В 13 общини са 90% от леглата и 82% от местата за настаняване. Близо половината от леглата (47%) са само в три общини – Троян, Тетевен и Плевен.

Фиг. 43. Легла и места за настаняване в Северозападния район по общини, 2018 г.



Източник: НСИ

С над 200 легла са общините Троян (1560; 18,5%), Тетевен (1446; 17,1%), Плевен (968; 11,5%), Ловеч (634; 7,5%), Видин (591; 7%), Враца (504; 6%), Вършец (455; 5,4%), Монтана (328; 3,9%), Априлци (273; 3,2%), Берковица (246; 2,9%) и Белоградчик (219;

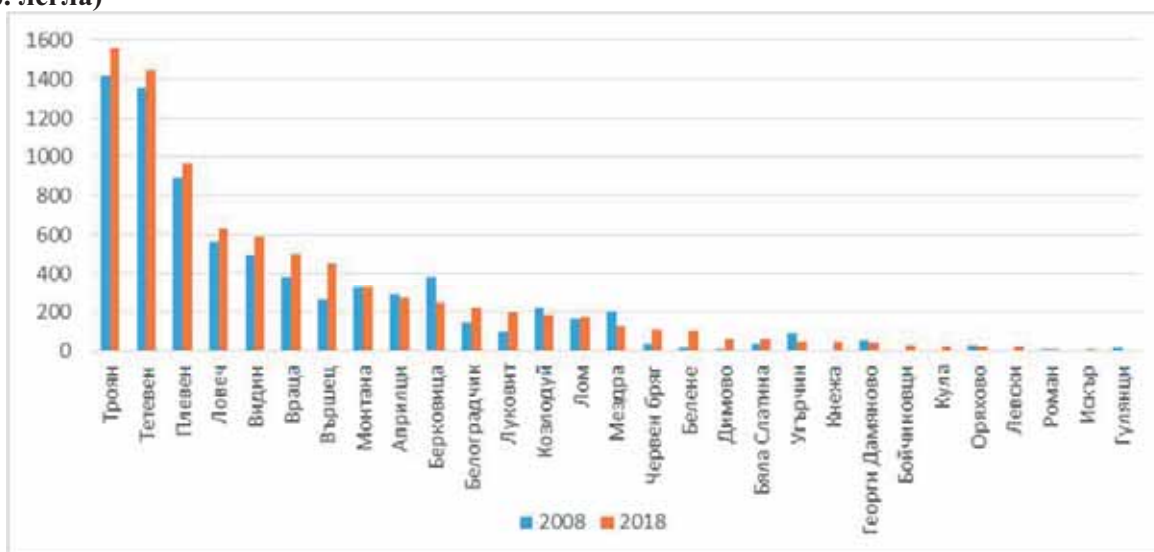
2,6%). Това са общините на областните центрове, както и общини с по-значими планински и балнеокурорти, в повечето случаи разполагащи и с центрове и обекти за познавателен туризъм. Други общини с по-значителна леглова база (100-200 легла) са Луковит, Козлодуй, Лом, Мездра и Червен бряг.

Средният капацитет на местата за настаняване варира по общини между 10 и 76 легла. Със стойности, значително по-високи от средните за района (45 легла) са общините Тетевен (76), Вършец (76), Плевен (74), Ловеч (70), и Луковит (66). С ниски стойности (под 30 легла) са общини, които имат много малък брой обекти (1-2) и малък общ брой на леглата като Димово, Бяла Слатина, Кнежа, Георги Дамяново, Бойчиновци, Кула, Оряхово, Левски, Роман, Искър.

Периодът на функциониране в преобладаващата част от общините е над 300 дни (нерядко 365). С по-ниски стойности са само Априлци (283 дни), Белене (270 дни), Димово (293), Георги Дамяново (217) и Роман (123).

Промените в териториалната структура на настанителната база на Северозападния район по общини в сравнение с 2008 г. не са съществени и общата картина се запазва. Появили са се няколко общини, в които преди не са отчитани места за настаняване (Кнежа, Бойчиновци, Кула, Левски, Искър), а е отпаднала една община (Гулянци), но и в двата случая става въпрос за общини с малък леглови капацитет (под 50 легла, а в повечето случаи – под 30). Основната част от общия ръст на района (955 легла) се формира от ръста във водещите през 2018 г. общини (над 850 легла). По-значим спад в абсолютни стойности се отчита в Берковица (със 140 легла или 36%) и Мездра (със 78 легла или 38%).

**Фиг. 44. Динамика на легловия капацитет в Северозападния район по общини, 2008-2018 г. (бр. легла)**



Източник: НСИ

## 3.2 Ефективно търсене на местата за настаняване

### 3.2.1 Общ преглед

През 2018 г. в местата за настаняване в Северозападния район са отчетени 290 хил. пренощуващи лица, които са осъществили 545 хил. нощувки. По тези показатели районът е на последно място в България и заема незначителен дял – 3,7% от пренощуващите лица и 2% от реализираните нощувки. Туристическият интензитет (нощувки на 1 ж.) е 0,7 – 5 пъти по-нисък от средния за България (3,8).

Преобладаващата част от търсенето на места за настаняване в Северозападния район е от български граждани - 89% от пренощуващите и от нощувките. Тази структура е доста различна от общата за България, в която на чуждестранните граждани се падат 50% от пренощуващите лица и 66% от реализираните нощувки.

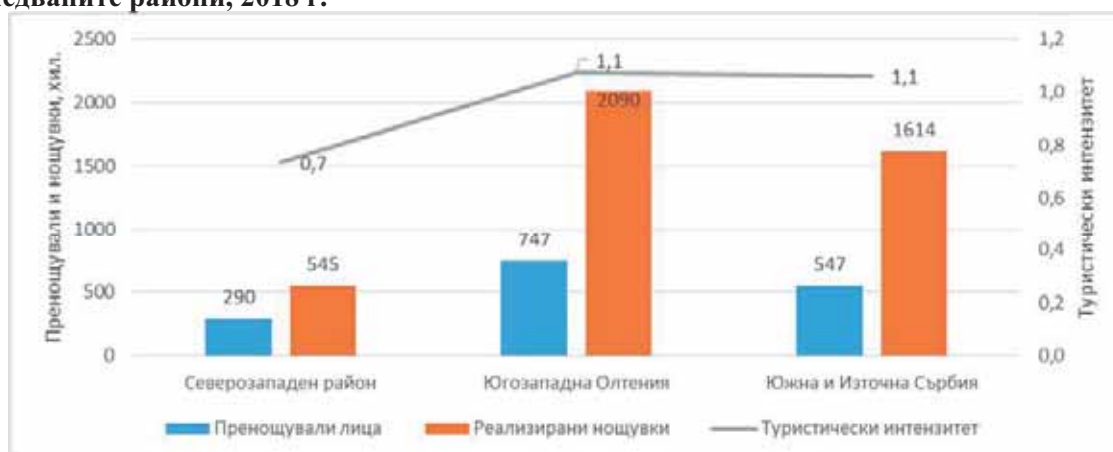


**Табл. 19. Пренощували лица, реализирани нощувки и средна продължителност на престоя по националност на пренощувалите в изследваните райони, 2018 г.**

|                       | Пренощували лица |            |           | Реализирани нощувки |            |            | Среден престой, нощ. |        |          |
|-----------------------|------------------|------------|-----------|---------------------|------------|------------|----------------------|--------|----------|
|                       | Общо             | Местни     | Чужденци  | Общо                | Местни     | Чужденци   | Общо                 | Местни | Чужденци |
| Северозападен район   | 290 390          | 258 684    | 31 706    | 545 035             | 485 184    | 59 851     | 1,9                  | 1,9    | 1,9      |
| Югозападна Олтения    | 746 949          | 698 115    | 48 834    | 2 090 181           | 1 984 857  | 105 324    | 2,8                  | 2,8    | 2,2      |
| Южна и Източна Сърбия | 547 417          | 362 665    | 184 752   | 1 613 836           | 1 267 918  | 345 918    | 2,9                  | 3,5    | 1,9      |
| България              | 7 799 680        | 3 889 521  | 3 910 159 | 26 845 013          | 9 096 088  | 17 748 925 | 3,4                  | 2,3    | 4,5      |
| Румъния               | 13 118 377       | 10 266 550 | 2 851 827 | 28 644 742          | 23 315 138 | 5 329 604  | 2,2                  | 2,3    | 1,9      |
| Сърбия                | 3 430 522        | 1 720 008  | 1 710 514 | 9 336 103           | 5 678 235  | 3 657 868  | 2,7                  | 3,3    | 2,1      |
| <b>% от страната</b>  |                  |            |           |                     |            |            |                      |        |          |
| Северозападен район   | 3,7%             | 6,7%       | 0,8%      | 2,0%                | 5,3%       | 0,3%       | 54%                  | 80%    | 41%      |
| Югозападна Олтения    | 5,7%             | 6,8%       | 1,7%      | 7,3%                | 8,5%       | 2,0%       | 128%                 | 125%   | 115%     |
| Южна и Източна Сърбия | 16,0%            | 21,1%      | 10,8%     | 17,3%               | 22,3%      | 9,5%       | 108%                 | 105%   | 87%      |

Източник: НСИ-Инфостат, Tempo Online, SORS database, Municipalities and regions in Serbia 2018 и собствени изчисления

**Фиг. 45. Пренощували лица, реализирани нощувки и туристически интензитет в изследваните райони, 2018 г.**



Източник: НСИ-Инфостат, Tempo Online, SORS database и собствени изчисления

**Фиг. 46. Структура на пренощувалите лица и реализираните нощувки в изследваните райони по националност, 2018 г.**



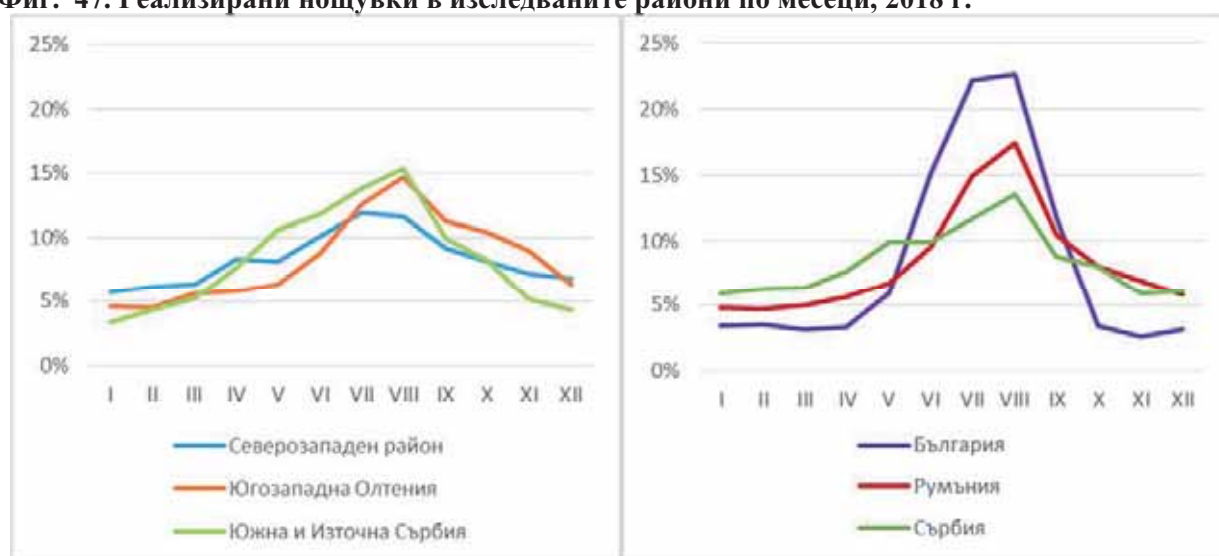
Източник: НСИ-Инфостат, Tempo Online, SORS database и собствени изчисления

Средната продължителност на престоя в Северозападния район през 2018 г. е 1,9 нощувки, без разлика между българските и чуждестранни граждани. Тя е значително по-ниска от средната за страната (3,4 нощувки), особено за чуждите граждани (4,5 нощувки).

Сезонността на търсенето на места за настаняване в Северозападния район е сравнително слаба, без съществена разлика между българските и чужди граждани. Относителният дял на отделните месеци в общия брой на нощувките варира между 5,7% и 12% (съотношението между месеците с максимален и минимален брой е около 2). Концентрацията на нощувките е повишена в периода юни-септември, с най-високи стойности през юли и август. Общо за периода юли-август се падат 23,6% от нощувките, а на юни-септември – 43%.

По отношение на сезонността Северозападният район се отличава значително от средните стойности за България – за страната съотношението между месеците с максимален и минимален брой нощувки е над 7, делът на периода юли-август е 44,8%, а на юни-септември – 71,7%.

**Фиг. 47. Реализирани нощувки в изследваните райони по месеци, 2018 г.**



Източник: НСИ-Инфостат, Tempo Online, SORS database и собствени изчисления

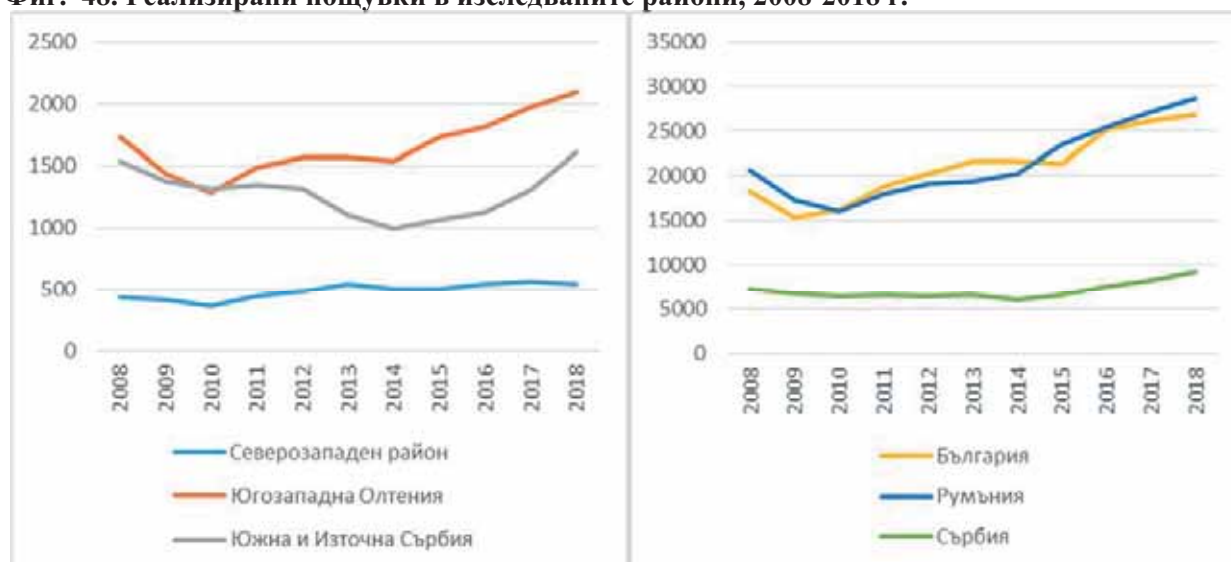
В периода 2008-2018 г. търсенето на места за настаняване в Северозападния район показва значителен ръст, но много по малък (около два пъти) от средния за България. Броят на пренощуващите лица нараства с 23,6% (в България – с 55,2%), като ръстът е почти два пъти по-голям при чуждите граждани – 39,4% (в България – 75,6%). Ръстът на нощувките е сходен – 24,9% (България – 46,7%), като за разлика от пренощуващите лица е по-нисък при чуждите граждани – 18,2% срещу 25,7% за български граждани (в България – съответно 50,4% и 40,1%). Средната продължителност на престоя не се променя (1,9 нощувки), но се отчита слабо увеличение на престоя на българите (от 1,8 на 1,9 нощувки) и малко по-голямо намаление при чужденците (от 2,2 на 1,9 нощувки). Структурата на посетителите по националност (българи, чужденци) на практика не се променя.

**Табл. 20. Динамика на пренощуващите лица, реализираните нощувки и средната продължителност на престоя за периода 2008-2018 г. (промяна в сравнение с 2008 г., %)**

|                       | Пренощували лица |        |          | Нощувки |        |          | Среден престой |        |          |
|-----------------------|------------------|--------|----------|---------|--------|----------|----------------|--------|----------|
|                       | Общо             | Местни | Чужденци | Общо    | Местни | Чужденци | Общо           | Местни | Чужденци |
| Северозападен район   | 23,6%            | 21,9%  | 39,4%    | 24,9%   | 25,7%  | 18,2%    | 1,0%           | 3,1%   | -15,2%   |
| Югозападна Олтения    | 74,0%            | 72,4%  | 99,4%    | 20,8%   | 19,1%  | 63,9%    | -30,6%         | -30,9% | -17,8%   |
| Южна и Източна Сърбия | 32,8%            | 4,4%   | 184,4%   | 4,7%    | -11,0% | 195,4%   | -21,2%         | -14,8% | 3,9%     |
| България              | 55,2%            | 39,0%  | 75,6%    | 46,7%   | 40,1%  | 50,4%    | -5,5%          | 0,8%   | -14,4%   |
| Румъния               | 84,1%            | 81,4%  | 94,5%    | 38,2%   | 34,3%  | 58,7%    | -24,9%         | -26,0% | -18,4%   |
| Сърбия                | 51,4%            | 6,2%   | 164,6%   | 27,3%   | -4,3%  | 161,5%   | -15,9%         | -9,9%  | -1,2%    |

Източник: НСИ-Инфостат, Tempo Online, SORS database и собствени изчисления

Фиг. 48. Реализирани нощувки в изследваните райони, 2008-2018 г.



Източник: НСИ-Инфостат, Tempo Online, SORS database

След първите години от периода (2009-2011) динамиката на търсенето в Северозападния район е с преобладаваща позитивна тенденция, макар и с колебания по години и без да следва плътно националните тенденции. През 2009 и 2010 г. има последователен спад (съответно с 3,9% и 9% на пренощуващите лица и с 5,9% и 10,6% на нощувките), което може да се обясни с ефекта на глобалната финансова и икономическа криза. През 2011 г. се наблюдава възстановяване и дори надминаване на стойностите от 2008 г. (ръстът на пренощуващите лица е с 18,8%, а на реализираните нощувки – с 20,2%). След това годишната промяна в пренощуващите лица варира между -8,7% и +11,7%, а в нощувките - между -6,9% и +11,5%. През 2018 г. промяната спрямо 2017 г. е слабо негативна – пренощуващите лица намаляват с 0,1%, а нощувките – с 2,7%.

Табл. 21. Годишна промяна в пренощуващите лица и реализираните нощувки в изследваните райони, % спрямо предходната година

|                            | 2009   | 2010   | 2011  | 2012  | 2013   | 2014   | 2015  | 2016  | 2017  | 2018  |
|----------------------------|--------|--------|-------|-------|--------|--------|-------|-------|-------|-------|
| <b>Пренощували лица</b>    |        |        |       |       |        |        |       |       |       |       |
| Северозападен район        | -3,9%  | -9,0%  | 18,8% | 4,7%  | 11,7%  | -8,7%  | 5,9%  | 9,6%  | -3,8% | -0,1% |
| Югозападна Олтения         | -14,7% | -7,9%  | 26,6% | 6,5%  | 1,2%   | 5,4%   | 20,1% | 8,3%  | 16,8% | 1,4%  |
| Южна и Източна Сърбия      | -10,0% | -5,0%  | 2,7%  | -2,3% | -5,3%  | -1,6%  | 9,8%  | 9,8%  | 17,7% | 17,0% |
| България                   | -12,6% | 0,5%   | 14,4% | 8,9%  | 6,4%   | 1,7%   | 5,6%  | 14,6% | 3,7%  | 4,5%  |
| Румъния                    | -13,8% | -1,1%  | 15,8% | 9,3%  | 3,3%   | 6,6%   | 17,2% | 10,9% | 10,4% | 8,0%  |
| Сърбия                     | -10,9% | -0,9%  | 3,4%  | 0,5%  | 5,4%   | 0,0%   | 11,2% | 13,0% | 12,1% | 11,2% |
| <b>Реализирани нощувки</b> |        |        |       |       |        |        |       |       |       |       |
| Северозападен район        | -5,9%  | -10,6% | 20,2% | 9,5%  | 11,5%  | -6,9%  | 0,3%  | 8,8%  | 2,2%  | -2,7% |
| Югозападна Олтения         | -16,7% | -10,5% | 15,2% | 5,3%  | 0,1%   | -1,9%  | 12,4% | 4,8%  | 9,0%  | 5,9%  |
| Южна и Източна Сърбия      | -10,4% | -4,8%  | 2,7%  | -2,6% | -15,9% | -10,0% | 7,1%  | 5,8%  | 16,1% | 23,1% |
| България                   | -16,0% | 5,8%   | 16,0% | 7,4%  | 6,7%   | 0,4%   | -1,4% | 17,7% | 3,4%  | 3,0%  |
| Румъния                    | -16,4% | -7,4%  | 12,0% | 6,6%  | 1,0%   | 4,7%   | 16,0% | 8,2%  | 6,5%  | 5,7%  |
| Сърбия                     | -7,8%  | -5,1%  | 3,6%  | -2,4% | 1,3%   | -7,3%  | 9,3%  | 13,3% | 10,5% | 12,1% |

Източник: НСИ-Инфостат, Tempo Online, SORS database и собствени изчисления

През 2018 г. в **Югозападна Олтения** са отчетени близо 747 хил. пренощували лица, осъществили над 2 млн. нощувки. Те представляват 5,7% от всички пренощували в страната и 7,3% от всички реализирани нощувки. Туристическият интензитет е сравнително висок

(1,1) в сравнение с Румъния като цяло (1,5), и особено в сравнение със Северозападна България (0,7).

Подобно на Северозападна България и тук е изключително висок дялът на пренощувалите местни лица (93,5%).

По отношение на сезонността Югозападна Олтения следва средните стойности за Румъния и е с малко по-силно изразен пик през август в сравнение със Северозападния район.

За периода 2008 -2018 г. пренощувалите лица в Югозападна Олтения се увеличават 3 пъти повече в сравнение със Северозападна България, ръстът е 74% при пренощувалите лица (23,6% за Северозападна България и 84% за Румъния). При нощувките обаче увеличението е много по-малко: 20,8% при 24,9% за Северозападния район и 38% за Румъния. Средният престой намалява с над 30% - от 4,0 за 2008 г. на 2,8 нощувки през 2018 г., но въпреки това остава по-висок от средния за страната (2,9 за 2008 г. и 2,2 за 2018 г.).

Динамиката на търсенето в Югозападна Олтения след 2010 г. следва позитивна тенденция на нарастване със стойности, колебаещи се около средните за Румъния. При реализираните нощувки прирастът търпи леки колебания, но запазва положителна тенденция след 2011 г.

През 2018 г. в **Южна и Източна Сърбия** се отчитат над 547 хил. пренощували лица, които осъществяват около 1613 хил. нощувки. Това е значителен дял от пренощувалите и реализираните нощувки в Сърбия - респективно 16% и 17,3%. Туристическият интензитет също е сравнително висок (1,1) в сравнение със страната (1,3), равен на интензитета в Югозападна Олтения и по-висок от този в Северозападна България (0,7).

Както при останалите райони и тук преобладаващата част от търсенето е от местни лица (66,3% при средно 50,1% за страната), но все пак се откроява по-високият процент чужденци (33,7%) в сравнение с останалите два района (11% за Северозападния район на България и 6,5% за Югозападна Олтения).

Средната продължителност на престоя през 2018 г. е 2,9 нощувки, малко по-висока от средната за Сърбия (2,7). Местните имат значително по-продължителен престой (3,5 нощувки) в сравнение с чужденците (1,9).

Сезонността на търсенето в Южна и Източна Сърбия е по-силно изразена спрямо останалите два района, както и спрямо Сърбия като цяло. Относителният дял на отделните месеци в общия брой на нощувките варира между 3,4% и 15,4%. Нощувките са по-концентрирани от май до септември с дялове над средните за страната.

В периода 2008 - 2018 г. пренощувалите лица в Южна и Източна Сърбия се увеличават значително - с 32,8% (при средна стойност за страната 51,4%). Ръстът на нощувките обаче е много по-малък - 4,7% (при средно за Сърбия 17,3%), поради което средният престой намалява с около 20% - от 3,7 на 2,9 нощувки. Ръстът е изключително за сметка на чужденците - при тях пренощувалите лица нарастват около 2,8 пъти (Сърбия - 2,6 пъти), а нощувките - 2,9 пъти (Сърбия - 2,6), докато при сърбите се наблюдава слаб ръст на нощуващите с 6% и намаляване на нощувките с 11%. Различни са и тенденциите в средният престой, който за чужденците се увеличава с 3,9%, но намалява с 14,8% за местните.

Динамиката на търсенето в Южна и Източна Сърбия е с негативна тенденция до 2014 г., която е по-силно изразена в сравнение със Сърбия като цяло, но в периода 2015 - 2018 г. и особено 2017-2018 г. се отчита значителен ръст, достигащ до 17% за пренощувалите лица и 23% за нощувките през 2018 г. Тази динамика контрастира със значително по-ниските ръстове за Сърбия като цяло - с 10-13% годишно за нощувалите и реализираните нощувки.

Сравнителният анализ позволява да се направят следните по-важни констатации и изводи:

- Обемът на ефективното търсене в Северозападния район е около 2-3 пъти по-малък в сравнение със съседните райони на Румъния и Сърбия по отношение на пренощувалите лица и 3-4 пъти по-малък по отношение на реализираните нощувки; туристическият

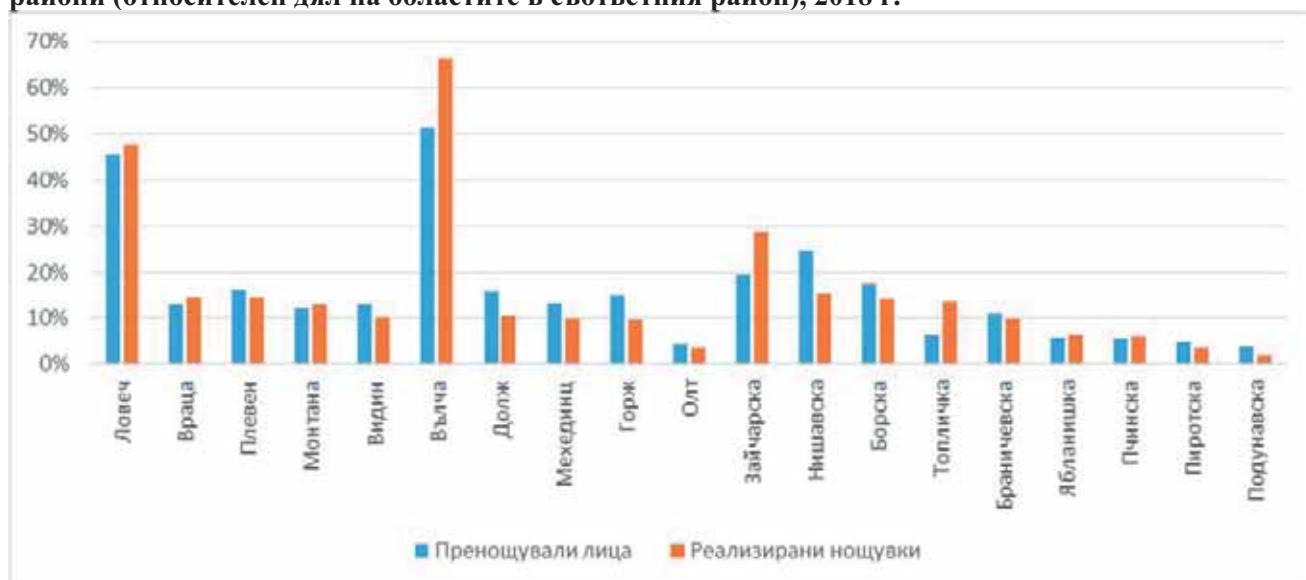
интензитет също е значително по-нисък в Северозападния район в сравнение с другите два района.

- Северозападният район и Югозападна Олтения имат сравнително малка тежест в туристическото търсене на съответните страни; за разлика от това на Южна и Източна Сърбия се падат значителна част от пренощуващите лица и реализираните нощувки в Сърбия;
- Преобладаващата част от търсенето и в трите района се пада на местното население, но в Южна и Източна Сърбия е повишен дялът на чужденците;
- И трите района се отличават със сравнително кратка продължителност на престоя, най-ниска в Северозападния район; но докато в Северозападния район средният престой се запазва на едно ниво, в другите два района той намалява значително, макар и за различни сегменти – в Югозападна Олтения повече при местните и по-малко при чужденците, а в Южна и Източна Сърбия – само за местните;
- Динамиката на търсенето и в трите района се отличава с позитивни тенденции, по-слабо проявени в Северозападния район и с големи колебания през годините в Южна и Източна Сърбия.

### 3.2.2 Ефективно търсене на места за настаняване по области

Подобно на капацитета на местата за настаняване и тяхното търсене е силно концентрирано. В Северозападния район на област Ловеч се падат 46% от пренощуващите лица и 48% от реализираните нощувки. Концентрацията в Югозападна Олтения е по-силно изразена - на област Вълча се падат половината от нощуващите (51%) и две трети от нощувките (66%). За разлика от това концентрацията на търсенето в Южна и Източна Сърбия е по-слаба в сравнение с тази на легловия капацитет – на област Зайчар се падат 20% от нощуващите и 29% от нощувките, а до нея плътно се приближава област Ниш с 25% от нощуващите и 15% от нощувките. Изглежда всеки район има своята добре изявена предпочитана дестинация както от местното население, така и от чужденци.

**Фиг. 49. Териториална структура на търсенето на места за настаняване в изследваните райони (относителен дял на областите в съответния район), 2018 г.\***



\* За Южна и Източна Сърбия данните са за 2017 г.

Източник: НСИ-Инфостат, Tempo Online, Municipalities and regions... 2018

И в трите района се наблюдават различия в средната продължителност на престоя по области, като те са най-малки в Северозападния район – с по-продължителен престой са областите Враца, Монтана и Ловеч (2-2,1 нощувки), а с по-кратък – Видин и Плевен (1,5-



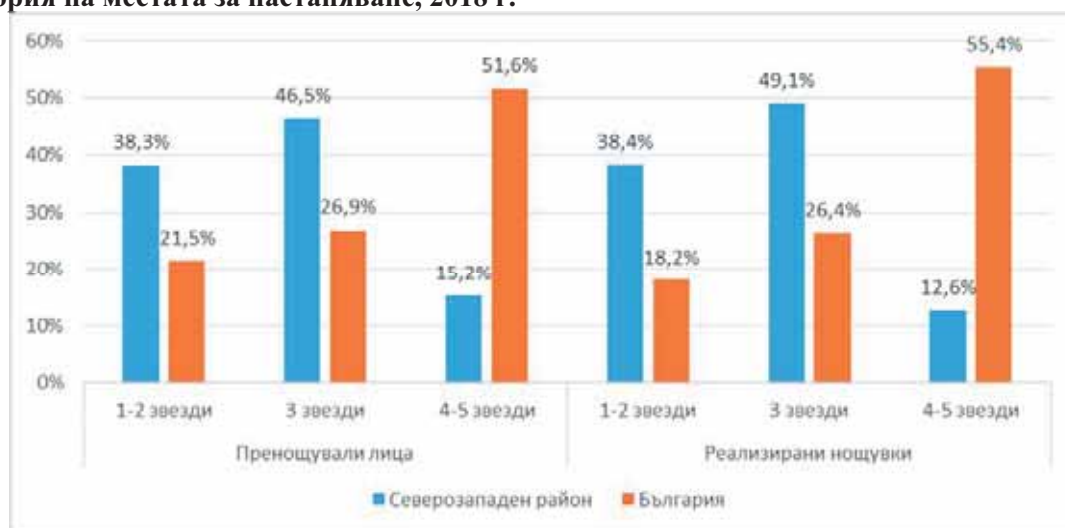
1,7 нощувки). В Югозападна Олтения с престой значително по-висок от средния е област Вълча (3,6 нощувки при средно за района 2,2), а с много по-кратък престой са областите Долж и Горж (1,8). В Южна и Източна Сърбия с по-продължителен престой се открояват областите Топличка (5,9 нощувки при средно 2,9) и Зайчарска (4,1 нощувки), а със значително по-кратък – областите Подунавска (1,4) и Нишавска (1,7).

Различия по области има и в структурата по националност. В Северозападния район в областите Ловеч и Монтана почти липсват чужденци (съответно 5 и 8% от нощувките), а най-висок дял на чужденци се отчита в област Видин (24%). В Югозападна Олтения с много нисък дял на чужденци са областите Вълча (2% от нощувките) и Горж (5%), а със значително по-висок – Долж (16,5%). Най-изразена е поляризацията в Южна и Източна Сърбия, където Нишавска, Пиротска и Подунавска област имат между 51-58% нощувки на чужденци, а Зайчарска и Топличка – под 10%.

### 3.2.3 Ефективно търсене на места за настаняване в Северозападния район по категория на местата

Северозападният район показва висок дял на пренощуващите лица и на реализираните нощувки в ниско- и среднокатегорийни места за настаняване - над средните за страната. На местата за настаняване от категория 1-2 звезди се падат 38% от пренощуващите и нощувките, а на тези от категория 3 звезди – 47% от пренощуващите и 49% от нощувките. Пренощуващите във висококатегорийни обекти са едва 15,2% при средно за страната 51,6%. Реализираните нощувки в места от висока категория са повече от 4 пъти по малко от средното за страната (12,6% за Северозападния район, срещу 55,4% за България).

**Фиг. 50. Структура на пренощуващите лица и нощувките в Северозападния район по категория на местата за настаняване, 2018 г.**

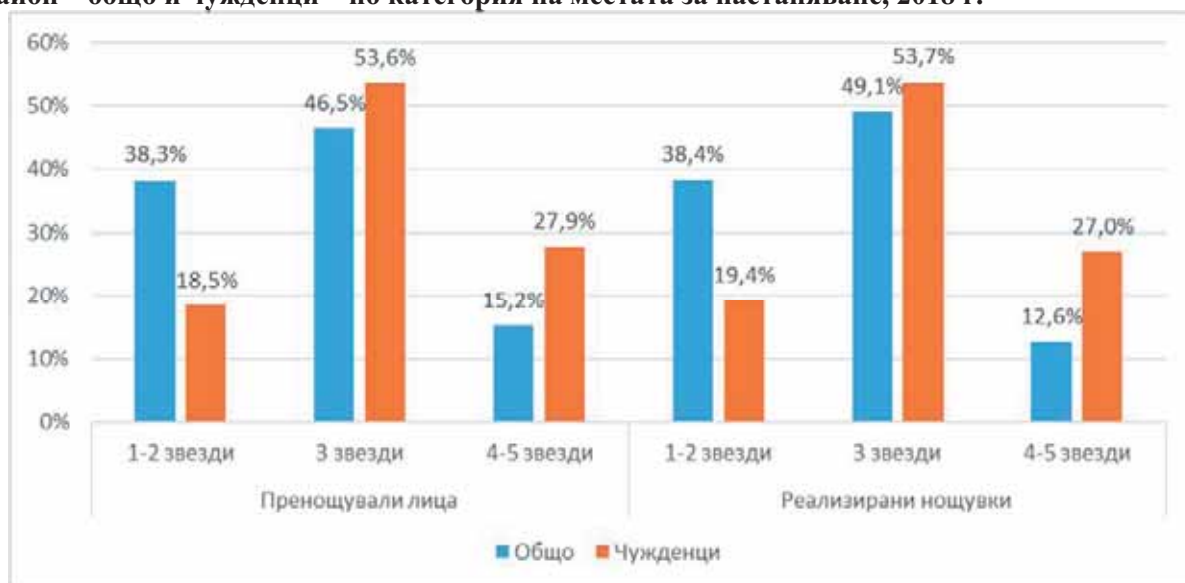


Източник: НСИ (сайт)

86,3% от българите са нощували в средно- и нискокатегорийна база, докато при чужденците този дял е 72,1%. Голяма част от българите – 40,7% и едва 18,5% от чужденците избират нискокатегорийни места за настаняване (1-2 звезди). При висококатегорийните обекти (4-5 звезди) съотношението е почти обратно – те са предпочитани от 27,9% от чужденците и едва от 13,7% от българите. Сходна е ситуацията и с реализираните нощувки.

Средната продължителност на престоя показва известни различия по категория – тя е значително по-ниска от средната при висококатегорийните места за настаняване - 1,5 нощувки при 1,9-2 нощувки за средно- и нискокатегорийните. Тази разлика се дължи изключително на българите; при чужденците средният престой в места за настаняване с 4-5 звезди е 1,8 нощувки при 1,9-2 нощувки за 3 и 1-2 звезди.

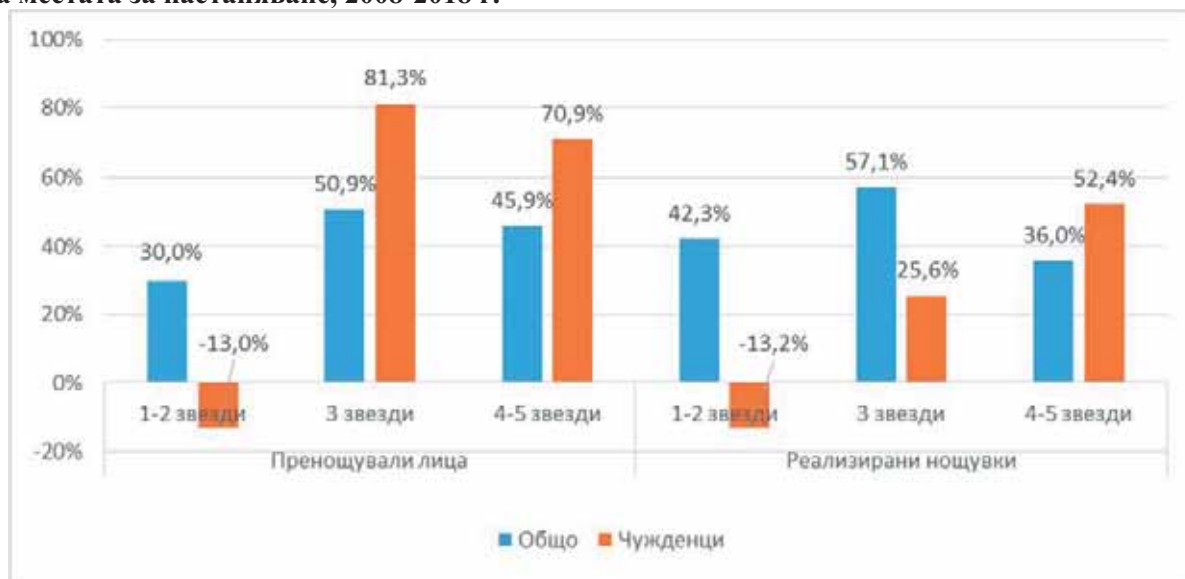
**Фиг. 51. Структура на пренощувалите лица и реализираните нощувки в Северозападния район – общо и чужденци – по категория на местата за настаняване, 2018 г.**



Източник: НСИ (сайт)

В периода 2010 - 2018 г. структурата на пренощувалите лица и нощувките се е изменила значително. Наблюдава се отлив на чужденците от нискокатегорийните места за настаняване (-13%), за сметка на средно- и висококатегорийните (увеличение съответно с 81,3% и 70,9%). При реализираните нощувки се наблюдава подобно явление, но с по-нисък ръст за средно и висококатегорийни хотели. Като цяло тенденцията е към увеличаване на пренощувалите лица и на реализираните нощувки в места за настаняване с по-висок стандарт, но при българите, които предопределят и общите стойности, с най-висок ръст са 3-звездните обекти (47% ръст на ношуващите и 63% ръст на нощувките).

**Фиг. 52. Промяна в пренощувалите лица и нощувките в Северозападния район по категория на местата за настаняване, 2008-2018 г.**



Източник: НСИ (сайт)

Крайният резултат е, че делът на пренощувалите в нискокатегорийни обекти намалява общо с 3,4% пункта (от 41,6 на 38,3%), на тези от средна категория се увеличава с 2,9 пункта (от 43,6 на 46,5%) и на тези от висока категория – с 0,5 пункта (от 14,8 на 15,2%). С известни нюанси подобни са тенденциите и по отношение на структурата на реализираните нощувки: намалява делът на нискокатегорийните обекти с 1,6 пункта (от 40

на 38,4%), но също и на висококатегорийните – с 1,1 пункта (от 13,7 на 12,6%), а нараства делът на обектите от средна категория – с 2,7 пункта (от 46,3 на 49,1%).

### 3.2.4 Ефективно търсене на места за настаняване в Северозападния район по общини

Разпределението на търсенето в Северозападния район по общини е сходно на това на местата за настаняване. Макар че в 28 общини са отчетени места за настаняване, 6 от тях са с пренебрежимо малък обем на търсенето (под 250 пренощували и под 1000 нощувки). През 2018 г. 91% от пренощувалите лица и реализираните нощувки са концентрирани в 11 общини с дял над 2% по съответните показатели (съответно над 5 хил. пренощували и над 10 хил. нощувки).

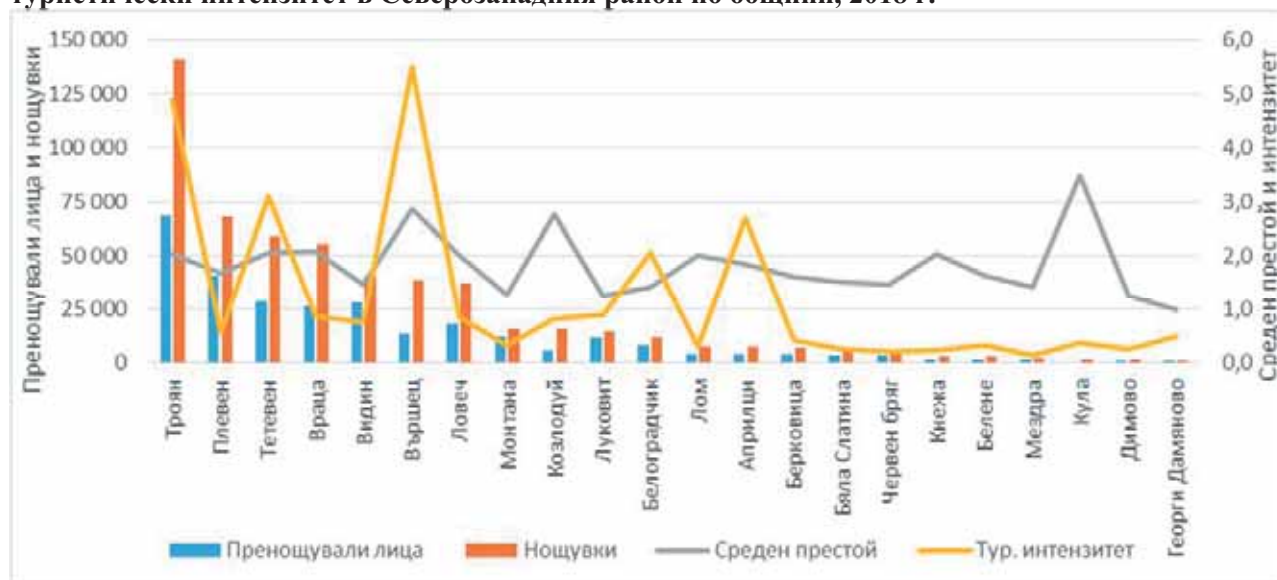
Общините с по-значителна посещаемост може да се разделят на две групи:

- Общини с по-значими планински и/или балнеокурорти и исторически забележителности, които се отличават с висок туристически интензитет (нощувки на 1 ж.) – между 2 и 5,5: Троян – 69 хил. пренощували (23,7% от района) и 140 хил. нощувки (25,8% от района), Тетевен – 29 хил. пренощували (9,9%) и 59 хил. нощувки (10,9%), Вършец – 13 хил. пренощували (4,6%) и 38 хил. нощувки (7,1%), Белоградчик – 8 хил. пренощували (2,8%) и 11 хил. нощувки (2,1%), Априлци – 4 хил. пренощували (1,4%) и 8 хил. нощувки (1,4%), Берковица – 4 хил. пренощували (1,5%) и 7 хил. нощувки (1,3%);
- Общини на областните центрове и други по-големи индустриални центрове, които са с нисък туристически интензитет – между 0,3 и 1: Плевен – 41 хил. пренощували (14,1% от района) и 68 хил. нощувки (12,5% от района), Враца – 27 хил. пренощували (9,2%) и 56 хил. нощувки (10,2%), Видин – 28 хил. пренощували (9,7%) и 41 хил. нощувки (7,5%), Ловеч – 18 хил. пренощували (6,3%) и 37 хил. нощувки (6,8%), Монтана – 12 хил. пренощували (4,2%) и 16 хил. нощувки (2,9%), Козлодуй – 6 хил. пренощували (1,9%) и 16 хил. нощувки (2,9%), Луковит – 12 хил. пренощували (4%) и 15 хил. нощувки (2,7%).

Тази диференциация е още по-видима, ако се разгледа гъстотата на нощувките, която за общините, в които има места за настаняване, варира от 0,2 до над 150 нощувки на км<sup>2</sup>. Общините с най-голяма гъстота на нощувките са Вършец и Троян (около 160 нощувки на км<sup>2</sup>), както и Тетевен, Плевен, Видин и Враца (Фиг. 54).

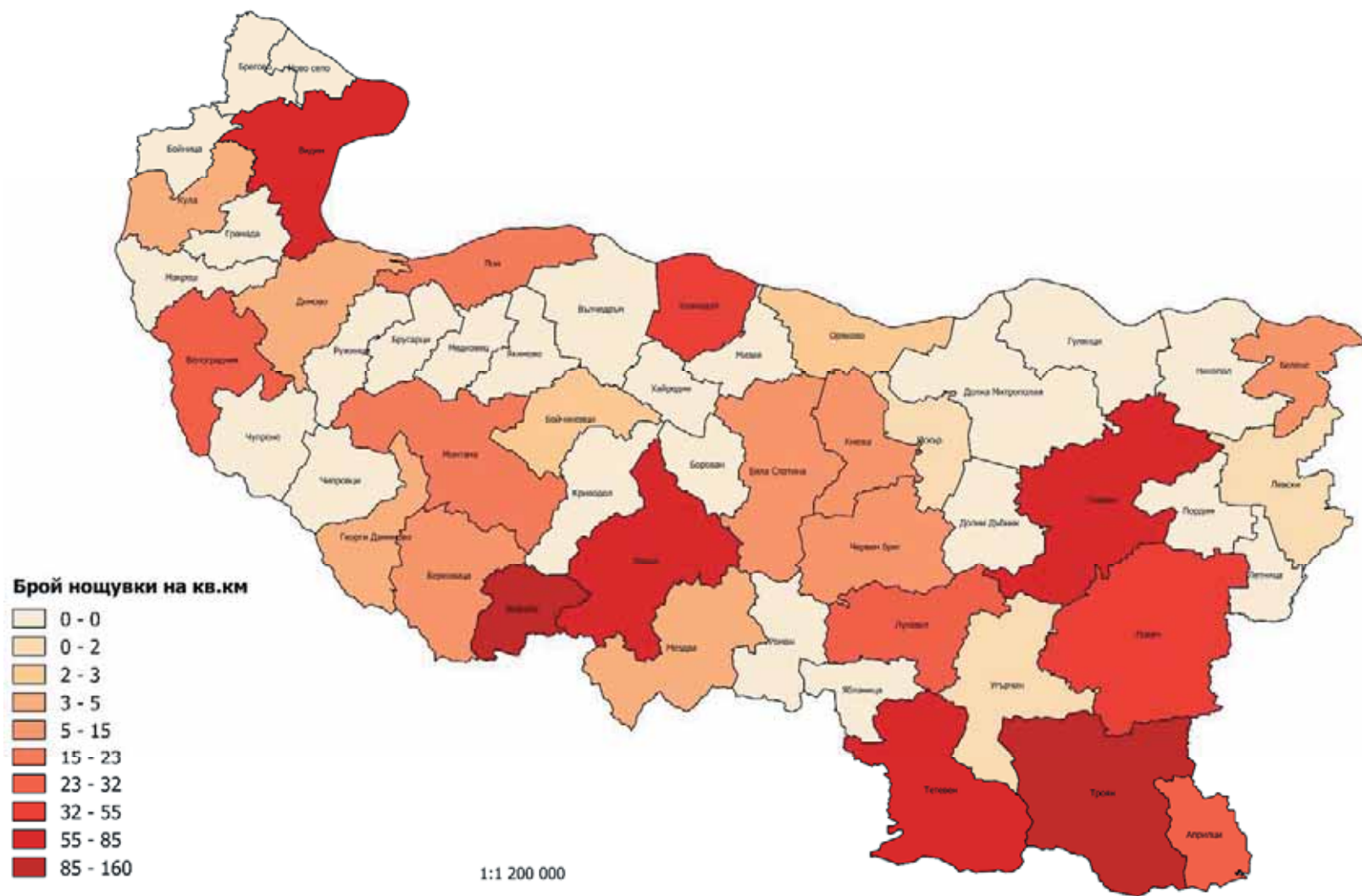
Средната продължителност на престоя варира сравнително слабо и в общините с по-значителна посещаемост е между 1,3 и 2 нощувки.

**Фиг. 53. Пренощували лица, реализирани нощувки, средна продължителност на престоя и туристически интензитет в Северозападния район по общини, 2018 г.**



\* Включени са общините с поне 250 пренощували лица и 1000 нощувки  
Източник: НСИ и собствени изчисления

Фиг. 54. Гъстота на нощувките в Северозападния район по общини, 2018 г.

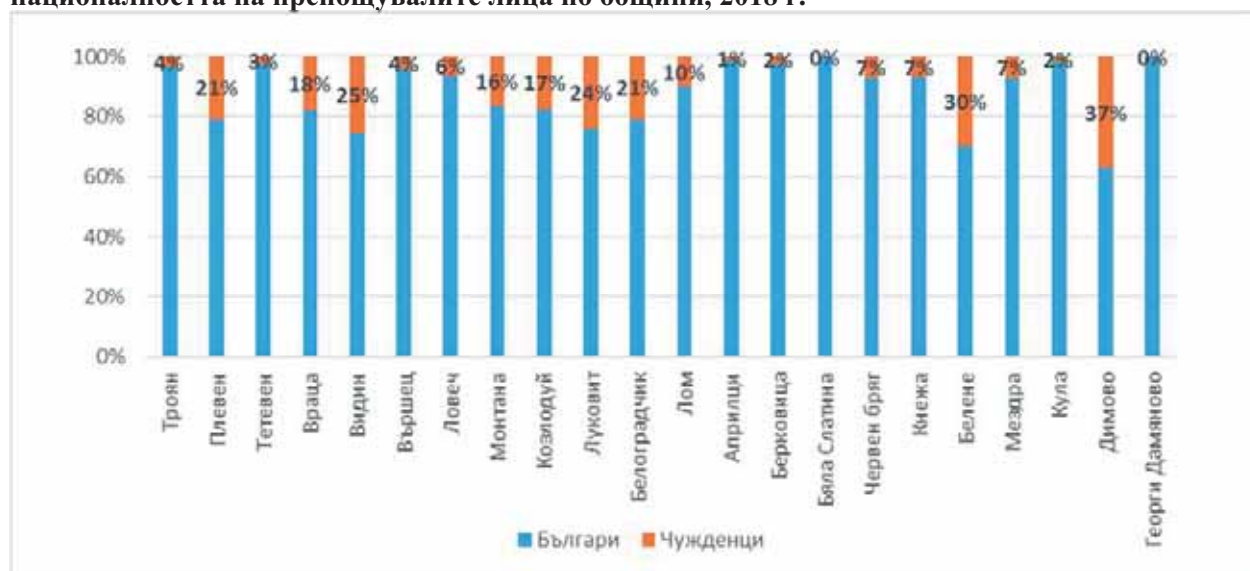


Картограмата е изработена от гл. ас. д-р Раденка Митова



Макар че за всички общини доминиращо е търсенето от българи, някои от тях се открояват с по-висок дял на чуждестранните посетители. Това са предимно общините на областните центрове (Плевен – 21%, Враца – 18%, Видин – 25%, Монтана – 16%) или на по-значими индустриални центрове (Козлодуй – 17%, Луковит – 24%, Белене – 30%). Повишен е дялът на чужденците и в Белоградчик – 21%. Най-високият дял на чужденците в реализираните нощувки в община Димово би могъл да е индикативен за повишеното използване на къмпинги от чуждестранни посетители (доколкото това е единствената община с къмпинг в района според данните на НСИ).

**Фиг. 55. Структура на реализираните нощувки в Северозападния район според националността на пренощуващите лица по общини, 2018 г.**



\* Включени са общините с поне 250 пренощуващи лица и 1000 нощувки  
Източник: НСИ и собствени изчисления

По-показателни обаче са данните за обема. 94% от реализираните нощувки от чужди граждани са в 11 общини с над 1500 нощувки, а 58% - в три от областните центрове, в които се реализират над 10 хил. нощувки от чужденци – Плевен (23,6%), Видин (17,3%) и Враца (16,9%).

**Фиг. 56. Реализирани нощувки от чужденци в Северозападния район по общини, 2018 г.**



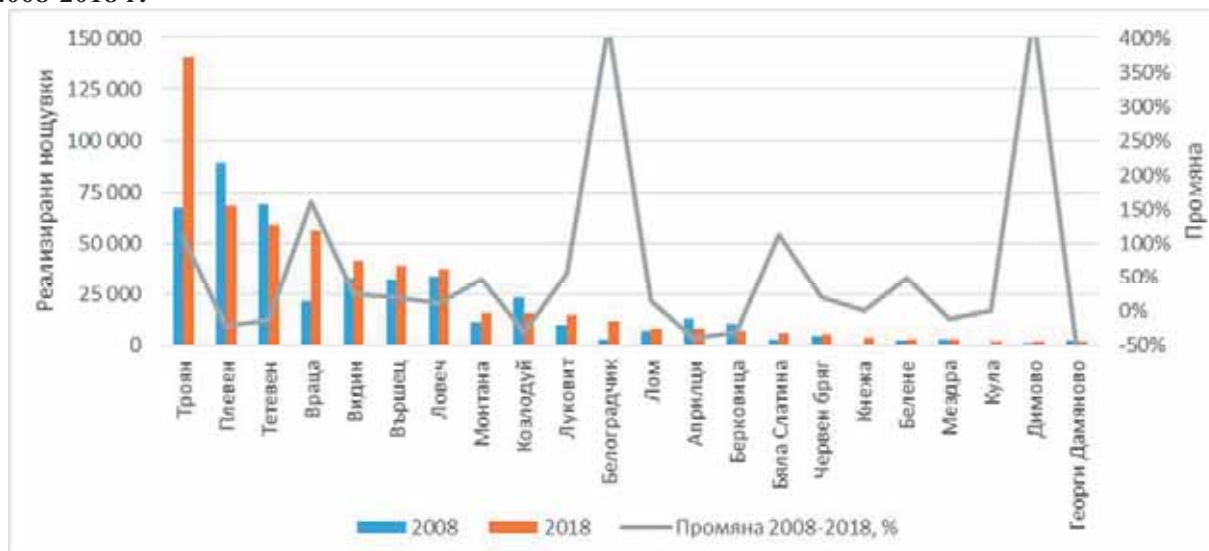
\* Включени са общините с над 1% от нощувките на чужденци  
Източник: НСИ и собствени изчисления

Динамиката на търсенето на настаняване за периода 2008-2018 г. показва значителни различия по общини. С по-изразена позитивна динамика са общините Белоградчик и Димово (ръст на пренощуващите 4 пъти и на нощувките над 5 пъти), Враца (ръст на пренощуващите със 117% и на нощувките със 161%), Троян (съответно 77% и 109%), Луковит (съответно 94% и 55%), Монтана (80% и 40%). По-значителен спад се отчита в



Априлци (на пренощувалите с 31% и на нощувките с 41%), Козлодуй (33% и 33%), Берковица (32% и 33%) и Плевен (24% и 25%). Средната продължителност на престоя се увеличава по-значително в общините Ловеч (от 1,5 на 2 нощувки), Враца (от 1,7 на 2,1), Троян (от 1,7 на 2,0) и Белоградчик (от 1,2 на 1,4), а намалява по-значително във Вършец (от 5,4 на 2,9), Луковит (от 1,6 на 1,3) и Монтана (от 1,6 на 1,3).

**Фиг. 57. Динамика на реализираните нощувки в Северозападния район по общини, 2008-2018 г.**



\* Включени са общините с поне 250 пренощували лица и 1000 нощувки през 2018 г.

Източник: НСИ и собствени изчисления

### 3.3 Ефективност на използване на местата за настаняване

#### 3.3.1 Заетост (използваемост) на леглата

##### 3.3.1.1 На регионално ниво

Заетостта на леглата в **Северозападния район** е ниска – 20,2% през 2018 г. Районът е на последно място в страната, със стойност близо два пъти по-ниска от средната за България (39,3%). Различията по области са малки – стойностите варират между 16,5% (Монтана) и 25,3% (Враца). В периода 2008-2018 г. заетостта на леглата в Северозападния район нараства слабо – с 2,4 процентни пункта (от 17,8% на 20,2%) или с 13,5%. Ръстът е значително по-слаб в сравнение със средния за България – 9,2 процентни пункта (от 30,1% на 39,3%) или с 31%. Повечето области в района отчитат ръст на заетостта, най-висок в област Враца (от 18,8% на 25,8% или с 37%). Единствено за област Плевен се отчита намаляване на заетостта (от 27,6% на 19,9% или с 28%).

**Табл. 22. Заетост на местата за настаняване в изследваните райони, 2008-2018 г.**

|                       | 2008          |                    | 2018          |                    | Промяна 2008-2018, % |                    |
|-----------------------|---------------|--------------------|---------------|--------------------|----------------------|--------------------|
|                       | Заетост легла | Нощувки на 1 легло | Заетост легла | Нощувки на 1 легло | Заетост легла        | Нощувки на 1 легло |
| Северозападен район   | 17,8%         | 58                 | 20,2%         | 65                 | 13,5%                | 10,7%              |
| Югозападна Олтения    |               | 116                |               | 94                 |                      | -18,7%             |
| Южна и Източна Сърбия |               | 42                 |               | 56                 |                      | 31,3%              |
| България              | 30,1%         | 62                 | 39,3%         | 80                 | 30,7%                | 28,2%              |
| Румъния               |               | 70                 |               | 81                 |                      | 14,9%              |
| Сърбия                |               | 63                 |               | 88                 |                      | 39,5%              |

Източник: НСИ-Инфостат и Туризм 2008, Tempo Online, SORS database, Municipalities and regions in Serbia 2018 и собствени изчисления

Ситуацията е сходна, ако се използва показателят нощувки на 1 легло, макар че съотношението със средните стойности за България е по-благоприятно (поради факта, че

периодът на функциониране на местата за настаняване за България като цяло е по-кратък). През 2018 г. в Северозападния район на едно легло се падат 65 нощувки при средно за страната 80, а ръстът за 2008-2018 г. е с 6 нощувки на легло (10,7%) при средно за България 17,6 нощувки на легло (28,2%).

Сходна е ситуацията и ако се разгледат само местата за настаняване от хотелски тип, за които има информация в базата данни на Евростат. Заетостта на леглата през 2017 г. е 20,7%, а на стаите – 25,6% - най-ниски стойности сред районите в България и значително по-ниски от средните за страната (42% и 57%). Промяната в сравнение с 2012 г. е незначителна – 1 процентен пункт и по двата показателя.

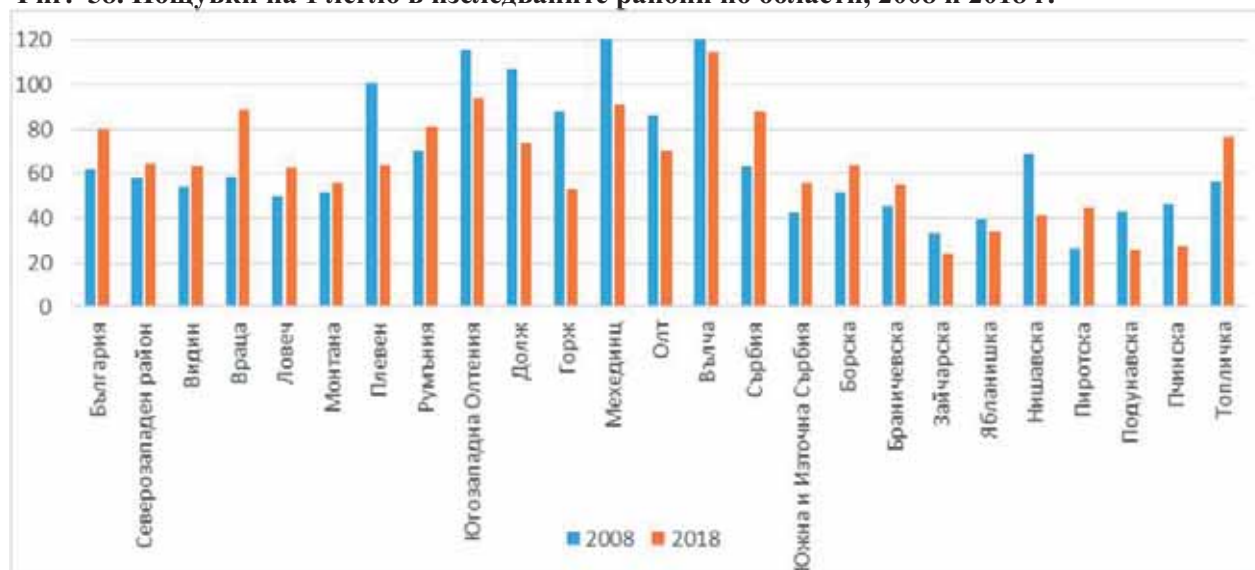
**Табл. 23. Заетост на леглата и стаите в места за настаняване от хотелски тип в Северозападния район и Югозападна Олтения, 2012-2017**

|                           | 2012  | 2013  | 2014  | 2015  | 2016  | 2017  | Промяна 2012-2017 |        |
|---------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------------------|--------|
|                           |       |       |       |       |       |       | пр. пункта        | %      |
| <b>Заетост на стаите</b>  |       |       |       |       |       |       |                   |        |
| Северозападен район       | 24,6% | 27,1% | 23,3% | 24,0% | 24,6% | 25,6% | 1,0%              | 4,1%   |
| България                  | 49,6% | 52,1% | 49,4% | 48,7% | 55,2% | 57,1% | 7,5%              | 15,1%  |
| Югозападна Олтения        | 60,0% | 57,9% | 58,5% | 60,1% | 57,7% | 49,4% | -10,6%            | -17,7% |
| Румъния                   | 40,4% | 42,5% | 44,1% | 47,4% | 43,9% | 44,0% | 3,6%              | 8,8%   |
| ЕС                        | 52,7% |       |       |       | 57,5% | 55,8% | 3,1%              | 5,9%   |
| <b>Заетост на леглата</b> |       |       |       |       |       |       |                   |        |
| Северозападен район       | 19,6% | 21,3% | 18,3% | 18,2% | 19,7% | 20,7% | 1,1%              | 5,6%   |
| България                  | 38,8% | 39,5% | 37,8% | 37,0% | 41,5% | 42,0% | 3,2%              | 8,2%   |
| Югозападна Олтения        | 34,0% | 31,6% | 32,2% | 34,7% | 34,2% | 33,7% | -0,3%             | -0,9%  |
| Румъния                   | 30,1% | 29,5% | 30,7% | 33,8% | 36,0% | 36,5% | 6,4%              | 21,3%  |
| ЕС                        | 42,1% |       |       |       | 46,3% | 46,2% | 4,1%              | 9,8%   |

Източник: Eurostat data base [tour\_occ\_anor2]

В Югозападна Олтения през 2018 г. на 1 легло се падат 94 нощувки (при средно за Румъния 81), значително повече отколкото в Северозападния район. Вариацията по области е значителна – от 53 нощувки на 1 легло в област Горж до 115 нощувки на 1 легло в област Вълча. През 2008-2018 г. се наблюдава значителен спад на заетостта – с 22 нощувки на легло (от 116 на 94 или с 18,7%), което не съответства на националната тенденция – за Румъния се отчита ръст от 14,9% (от 70 на 81 нощувки на легло). Във всички области нощувките на 1 легло намаляват – най-силно в Горж (-39,9%) и Долж (-31,2%), най-слабо във Вълча (-5,1%).

**Фиг. 58. Нощувки на 1 легло в изследваните райони по области, 2008 и 2018 г.**



\* Данните по области за Южна и Източна Сърбия са за 2017

Източник: НСИ-Инфостат и Туризм 2008, Tempo Online, SORS database, Municipalities and regions in Serbia 2018 и собствени изчисления

Картината е подобна, ако се разгледат заетостта само в хотелите и подобни заведения. Заетостта на леглата е 33,7%, а на стаите – 49,4%, малко по-висока от средното за Румъния (съответно 36,5% и 44%) и значително по-висока от Северозападния район (съответно 20,7% и 25,6%).

Заетостта на настанителната база в **Южна и Източна Сърбия**, измерена чрез реализираните нощувки на 1 легло е много ниска и значително по-ниска от средната за страната. През 2018 г. на 1 легло се падат 56 нощувки (Сърбия – 88). Вариацията по области е голяма - от 24-28 нощувки на 1 легло в Зайчарска, Подунавска и Пчинска област до 64 нощувки на 1 легло в Борска област.

В периода 2008-2018 г. заетостта нараства значително – с 31% (от 42 на 56 нощувки на 1 легло), но с малко по-нисък темп от средния за Сърбия (39,5%). Тенденциите по области са противоречиви – в половината от тях се наблюдава ръст (между 22% и 69%, най-висок в Пиротска област), а в останалата половина – спад (между 14% и 40% - най-висок в Подунавска и Пчинска област).

Сравнението между трите района показва, че:

- И в трите района заетостта на местата за настаняване е ниска;
- Средният брой нощувки на легло е по-нисък за Северозападна България и Южна и Източна Сърбия, но е по-висок за Югозападна Олтения;
- Заетостта по области е по-неравномерна в Югозападна Олтения и Южна и Източна Сърбия, докато различията в Северозападна България са много малки.
- Тенденциите в трите района се различават: Северозападна България отбелязва повсеместен слаб прираст, макар и по-нисък от средния за страната (2,4 пункта при 9,2 за България); в Югозападна Олтения нощувките на 1 легло намаляват във всички области, като това най-малко се отразява на добре развитите (Вълча); в Южна и Източна Сърбия се наблюдават противоречиви тенденции по области, но за района като цяло заетостта нараства значително.

### 3.3.1.2 По категория на местата за настаняване

Заетостта на леглата в Северозападния район е по-висока в местата за настаняване от по-висока категория – 26% за 3 звезди и 19% за 4-5 звезди при 16% за 1-2 звезди. Но за разлика от общата ситуация в България не се наблюдава последователно и значително нарастване на заетостта с повишаване на категорията.

**Фиг. 59.** Заетост на леглата в Северозападния район по категория на местата за настаняване, 2018 г. и промяна 2010-2018 г.



Източник: НСИ - сайт

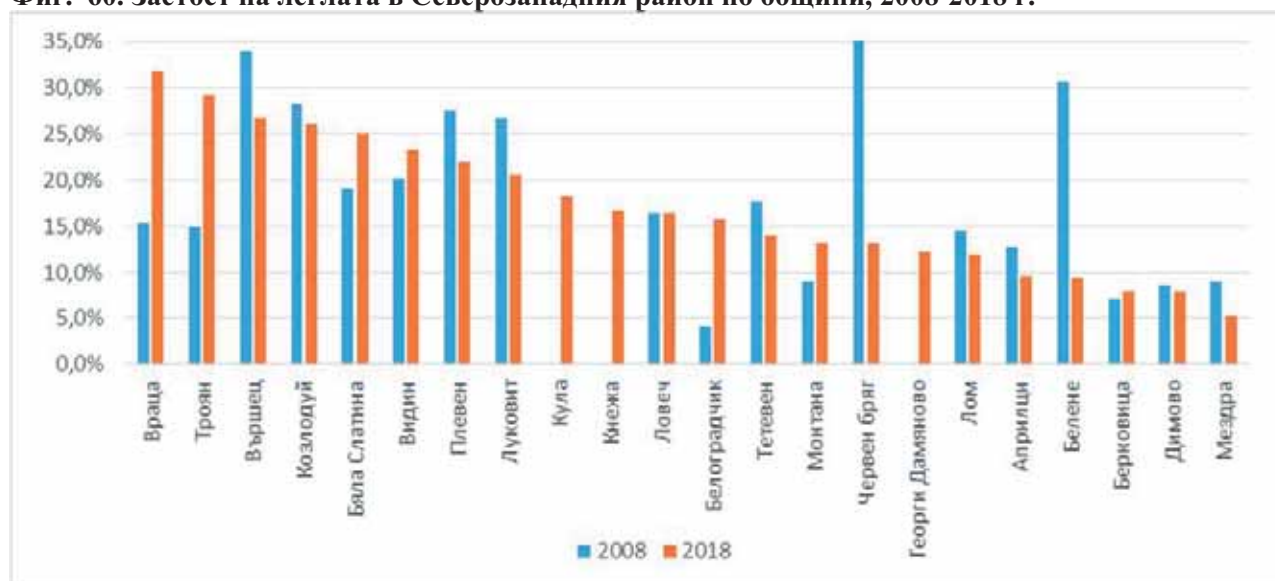
В периода 2010-2018 г. най-силно нараства заетостта в места за настаняване от средна категория – с 10,7 процентни пункта (69%), следвани от тези от ниска категория – с 6,1 пункта (63%). Противно на общата тенденция в България заетостта на обектите от висока категория показва леко намаление – с 0,2 пункта (7%), което би могло да бъде индикация за насищане на района с подобна база.

### 3.3.1.3 На ниво община (Северозападен район)

Заетостта на настанителната база по общини варира в широки граници – между 5,2% (19 нощувки на 1 легло) и 31,7% (111 нощувки на 1 легло) сред общините с над 1000 нощувки през 2018 г. Малко общини са над или близо до смятаната за критична за рентабилно функциониране на настанителната база стойност от 30% - Враца (31,7%, 111 нощувки на 1 легло), Троян (29,2%, 90 нощувки на 1 легло), Вършец (27,5%, 85 нощувки на легло), Козлодуй (26%, 86 нощувки на легло), Бяла Слатина (25,1%, 92 нощувки на легло). Други общини с над средните за района стойности са Видин (23,3%), Плевен (22,1%) и Луковит (20,7%).

По-значителен ръст на заетостта за 2008-2018 г. се отчита в общините Враца (от 15,4 на 31,7% - два пъти), Троян (от 14,9 на 29,2% - два пъти), Белоградчик (от 4,1 на 15,8% - 4 пъти), Бяла Слатина (от 19,1 на 25,1% - с 31%), Монтана (от 9,1 на 13,3% - с 46%). По-значителен спад се наблюдава в Белене (от 30,7 на 9,5% - три пъти), Червен бряг (от 35,2% на 13,3% - близо три пъти), Мездра (от 9,2 на 5,2% – близо два пъти), Вършец (от 34 на 26,7% - с 22%), Плевен (от 27,6 на 22,1% - с 20%), Луковит (от 26,8 на 20,7% - с 23%).

Фиг. 60. Заетост на леглата в Северозападния район по общини, 2008-2018 г.



\* Включени са общините с над 250 пренощуващи лица и над 1000 нощувки през 2018 г.

## 3.3.2 Приходи от нощувки

### 3.3.2.1 На регионално ниво

Статистическите институти на Румъния и Сърбия не публикуват (а и доколкото е известно не събират) данни за приходите от нощувки на регионално ниво, поради което са представени и анализирани данни само за Северозападния район в сравнение с България.

Приходите от нощувки в Северозападния район представляват незначителен дял от приходите от нощувки в цялата страната – 1,3%. Приходите от 1 нощувка са 35 лв. срещу 54 лв. средно за България (или около две трети от средното). Приходите от едно легло са 2277 лв. при средно за страната 4338 лв. (два пъти по-ниски). За периода 2008-2018 приходите от 1 легло нарастват с 30%, а от 1 нощувка – със 17% или около два пъти по-малко от средното за страната.

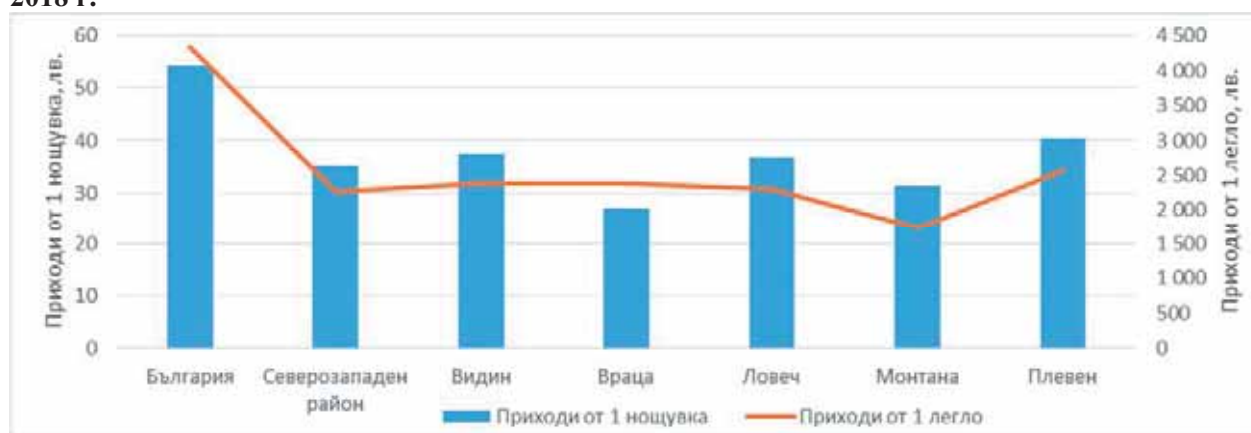
**Табл. 24. Приходи от нощувки в Северозападния район**

|                      | 2018          |                           |                         | Промяна 2008-2018, % |                           |                         |
|----------------------|---------------|---------------------------|-------------------------|----------------------|---------------------------|-------------------------|
|                      | Приходи, лв.  | Приходи от 1 нощувка, лв. | Приходи от 1 легло, лв. | Приходи, лв.         | Приходи от 1 нощувка, лв. | Приходи от 1 легло, лв. |
| Северозападен район  | 19 228 722    | 35                        | 2 277                   | 46,5%                | 17,3%                     | 30,0%                   |
| България             | 1 455 702 154 | 54                        | 4 338                   | 96,5%                | 33,9%                     | 71,7%                   |
| <b>% от страната</b> | 1,3%          | 65,1%                     | 52,5%                   | 48,2%                | 51%                       | 42%                     |

Източник: Източник: НСИ (сайт) и Туризм 2008

Различията по области не са за пренебрегване. Приходите от 1 нощувка варират от 27 лв. (Враца) и 31 лв. (Монтана) до 37-40 лв. в останалите три области. Приходите от 1 легло са особено ниски в област Монтана (1740 лв.), а в останалите области са в диапазона между 2300 лв. (Ловеч) и близо 2600 лв. (Плевен).

**Фиг. 61. Приходи от нощувки на 1 нощувка и 1 легло в Северозападния район по области, 2018 г.**

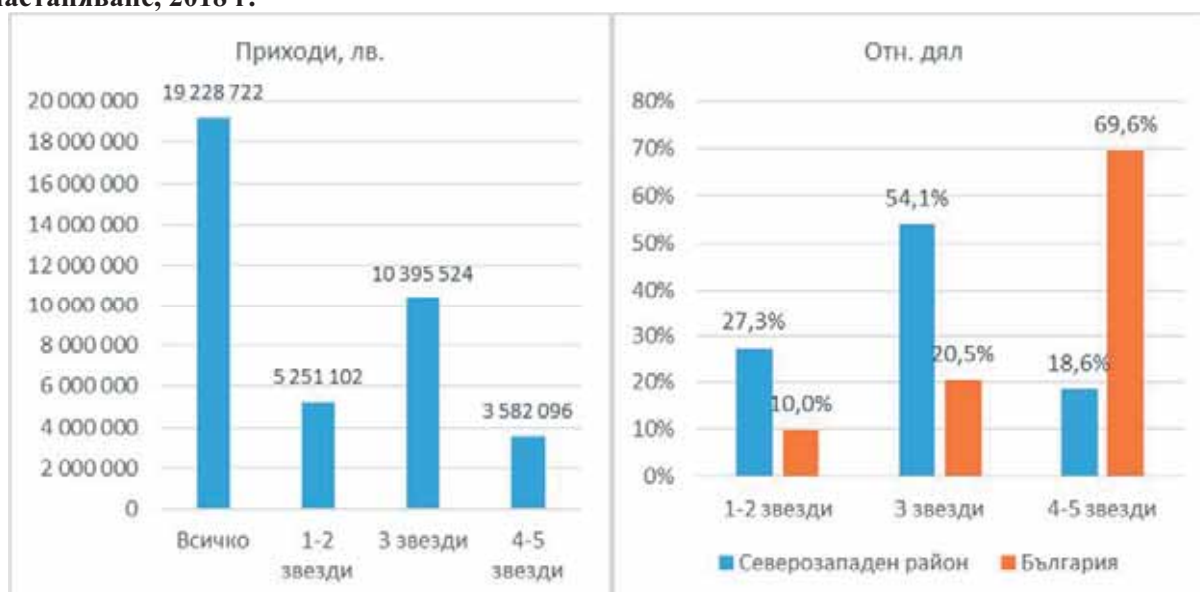


Източник: Източник: НСИ (сайт) и Туризм 2008

### 3.3.2.2 По категория на местата за настаняване

Структурата на приходите от нощувки в Северозападния район според категорията на местата за настаняване се отличава съществено от тази за България.

**Фиг. 62. Приходи от нощувки в Северозападния район по категория на местата за настаняване, 2018 г.**



Източник: НСИ (сайт)

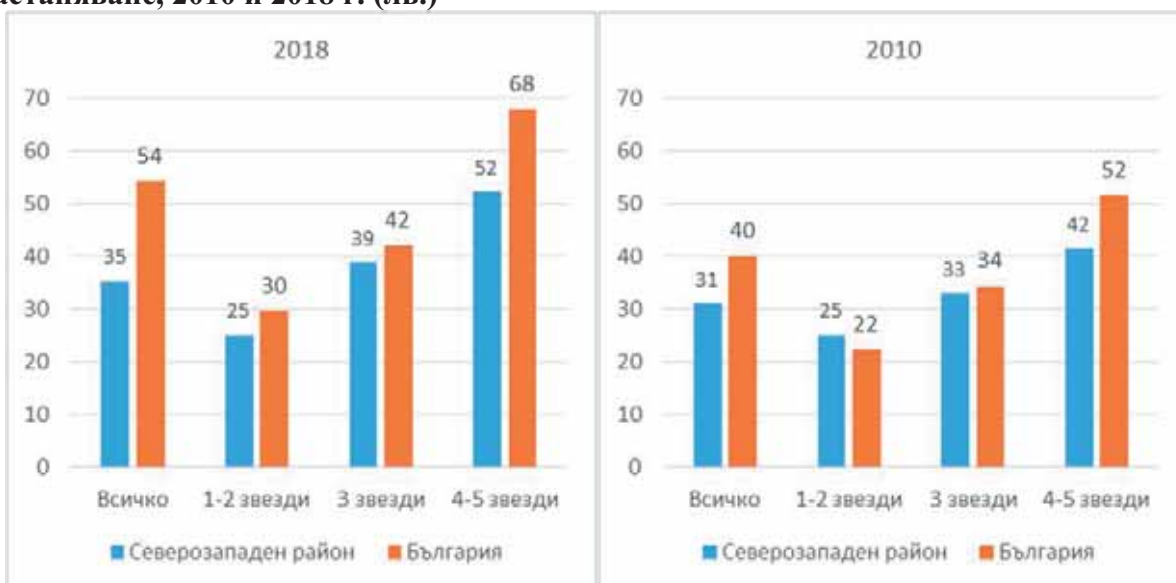


Основната част от приходите от настаняване в Северозападния район идва от среднокатегорийните обекти (54%), следвани от нискокатегорийните (27%). Едва 19% се падат на високотекатегорийните места за настаняване при средно за България 70%.

Ако се разгледат приходите от 1 нощувка според категоризацията на мястото за настаняване се виждат две съществени особености:

- Приходите от 1 нощувка нарастват последователно и значително в зависимост от категорията, следвайки общата тенденция за страната (макар и на по-ниско ниво) – от 25 лв. за 1-2 звезди през 39 лв. за 3 звезди и 52 лв. за 4-5 звезди.
- Приходите от 1 нощувка за нискокатегорийните обекти стагнират за периода 2010-2018 г. на ниво 25 лв. докато при останалите категории се наблюдава увеличение с близо 20% – от 33 на 39 лв. за 3 звезди и от 42 на 52 лв. за 4-5 звезди.

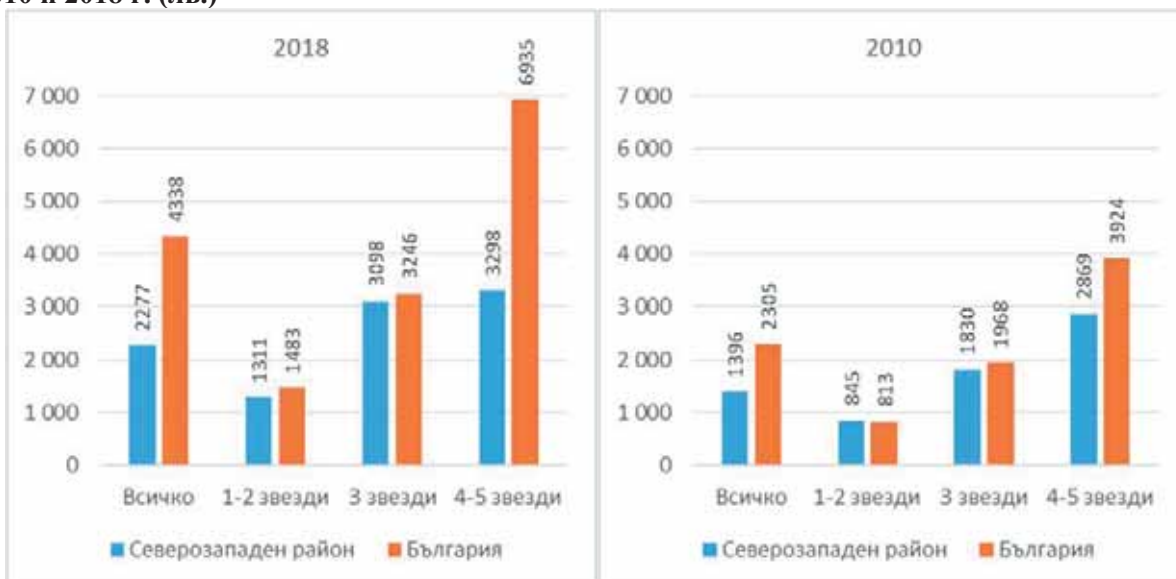
**Фиг. 63. Приходи от 1 нощувка в Северозападния район по категория на местата за настаняване, 2010 и 2018 г. (лв.)**



Източник: НСИ (сайт)

Приходите на 1 легло в Северозападния район са най-ниски за нискокатегорийните обекти (1311 лв.) и много сходни за тези от средна (3098 лв.) и висока категория (3298 лв.).

**Фиг. 64. Приходи на 1 легло в Северозападния район по категория на местата за настаняване, 2010 и 2018 г. (лв.)**



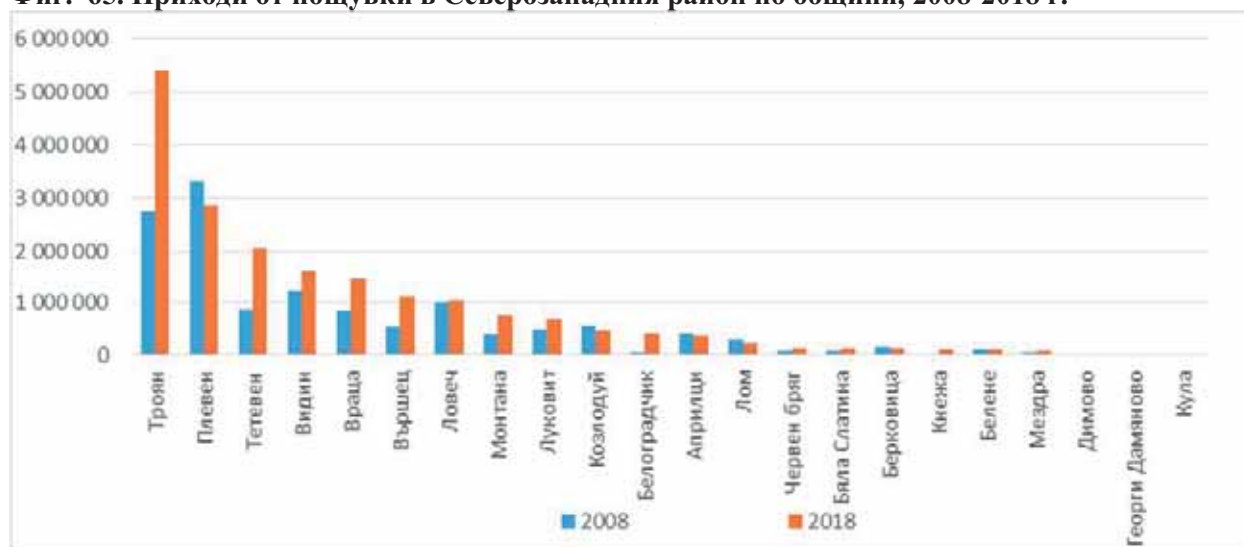
Източник: НСИ (сайт)

Докато за първите две групи стойностите са близки до средните за България, за висококатегорийните обекти приходите от 1 легло са близо два пъти по-ниски в района. Това е още една индикация за вероятно насищане с подобна категория места за настаняване, която не отговаря на актуалното търсене. В допълнение на това твърдение, приходите на 1 легло в района нарастват за периода 2010-2018 г. най-много за категория 3 звезди (69%), малко по-слабо за 1-2 звезди (55%) и най-малко за категория 4-5 звезди (15%).

### 3.3.2.3 На ниво община

Разпределението на приходите от нощувки по общини е сходно с това на реализираните нощувки, но с по-изразена концентрация. През 2018 г. 95% от приходите са в първите 12 общини с дял над 1,9% от общите приходи, само в първите три от тях са 54% от приходите. Водещите общини са Троян (5,4 млн. лв., 28,1%), Плевен (2,9 млн. лв., 15%), Тетевен (2 млн. лв., 10,7%), Видин (1,6 млн. лв., 8,4%), Враца (1,5 млн. лв., 7,7%), Вършец (1,1 млн. лв., 5,7%), Ловеч (1 млн. лв., 5,3%), Монтана (742 хил. лв., 3,9%), Луковит (676 хил. лв., 3,5%), Козлодуй (446 хил. лв., 2,3%), Белоградчик (418 хил. лв., 2,2%) и Априлци (370 хил. лв., 1,9%).

Фиг. 65. Приходи от нощувки в Северозападния район по общини, 2008-2018 г.



\* Включени са общините с над 250 пренощуващи лица и над 1000 нощувки през 2018 г.

Източник: НСИ и собствени изчисления

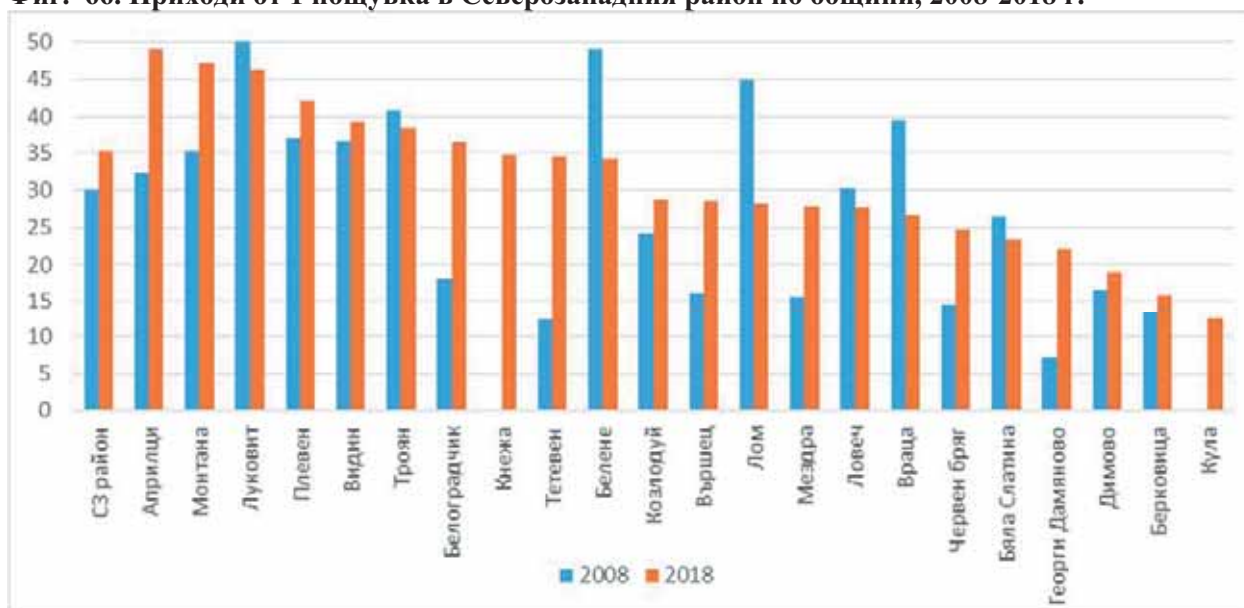
Динамиката на приходите от нощувки за 2008-2018 г. показва значителни различия по общини. Повечето от общините отчитат ръст, който в някои се случаи се дължи преди всичко на повишаване на цената на нощувките (напр. Тетевен), а в други – на повишаване на заетостта, респ. на броя на реализираните нощувки, вкл. при намаляване на цената (напр. Троян, Враца, Ловеч, Луковит, Белоградчик) или комбинация от двата фактора – повишаване и на заетостта, и на цената (напр. Вършец, Монтана). Най-голям ръст на приходите от нощувки се отчита в Белоградчик (над 10 пъти), Димово (6 пъти), Тетевен (2,4 пъти), Вършец, Червен бряг, Троян, Монтана (около 2 пъти). Намаляване на приходите с 10-20% се отчита в Плевен, Козлодуй, Априлци, Лом и Берковица.

Приходите от 1 нощувка (средна цена на нощувка) през 2018 г. варират в широки граници – от под 20 лв. (Димово, Берковица, Кула), до 46-49 лв. (Априлци, Монтана, Луковит). Със стойност около или над средната за района са също общините Плевен, Видин, Троян, Белоградчик, Тетевен, Кнежа, Белене).

На фона на умерения ръст средно за района (със 17%, от 30 на 35 лв.) в динамиката по този показател има големи различия по общини. Със значително по-висок ръст се отличават Тетевен (от 12 на 35 лв., близо 3 пъти), Белоградчик (от 18 на 37 лв.), Вършец (от 16 на 28 лв., 77%), Мездра (от 16 на 28 лв., 77%), Априлци (от 32 на 49 лв., 52%). По-

значителен спад на средните приходи от една нощувка се отчита в общините Лом (от 45 на 28 лв., с 37%), Враца (от 39 на 27 лв., с 33%) и Белене (от 49 на 34 лв., с 30%).

**Фиг. 66. Приходи от 1 нощувка в Северозападния район по общини, 2008-2018 г.**

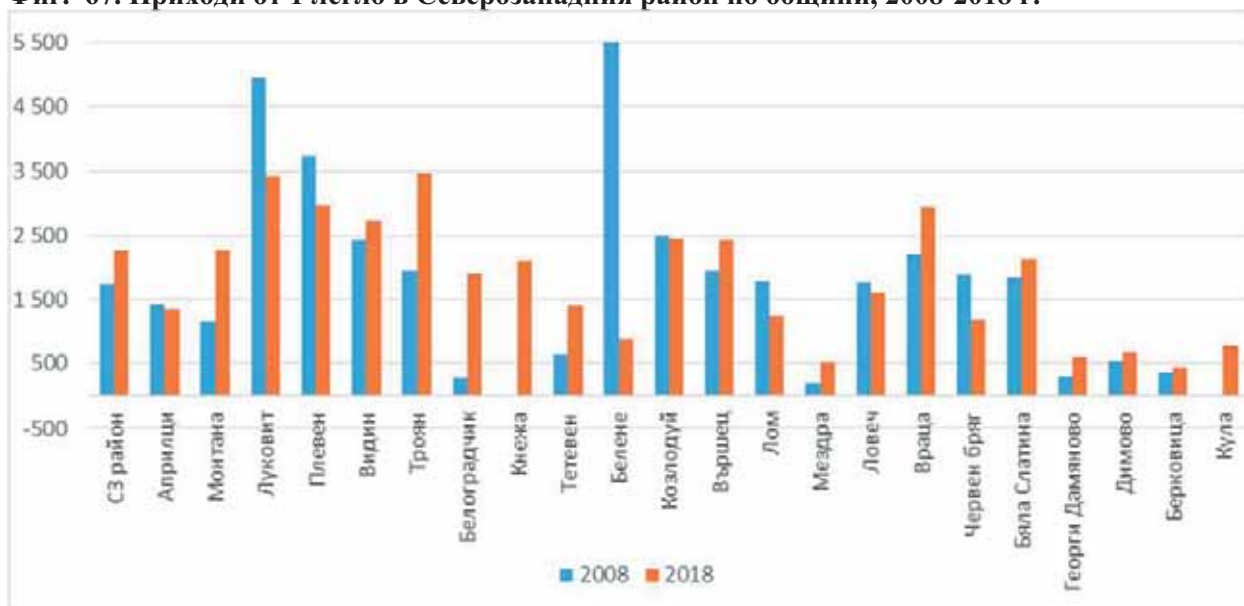


\* Включени са общините с над 250 пренощуващи лица и над 1000 нощувки през 2018 г.

Източник: НСИ и собствени изчисления

Приходите от 1 легло през 2018 г. също варират в широки граници – от 439 лв. (Берковица) до 3461 лв. (Троян) и не следват точно ранжирането на общините по приходи от 1 нощувка, което отразява различията в заетостта на леглата. Със стойности близки до или над средната за района (2277 лв.) са общините Троян (3461 лв.), Луковит (3433 лв.), Плевен (2971 лв.), Враца (2950), Видин (2729 лв.), Козлодуй (2450 лв.), Вършец (2425 лв.), Монтана (2263 лв.). С приходи от около 2 хил. лв. на 1 легло са Кнежа, Бяла Слатина и Белоградчик, около 1500 лв. – Ловеч и Тетевен, около 1200 лв. – Априлци, Лом и Червен бряг. Останалите общини са с приходи от 1 легло между 439 и 880 лв.

**Фиг. 67. Приходи от 1 легло в Северозападния район по общини, 2008-2018 г.**



\* Включени са общините с над 250 пренощуващи лица и над 1000 нощувки през 2018 г. Общините са подредени според средните приходи от 1 нощувка.

Източник: НСИ и собствени изчисления

И по този показател има значителни различия в тенденциите по общини. По-значителен ръст се отчита в Белоградчик (от 297 лв. на 1907 лв. или над 6 пъти), Мездра (от

201 лв. на 515 лв., 2,5 пъти), Тетевен (от 627 лв. на 1420 лв., над 2 пъти), Монтана (от 1155 на 2263 лв., близо два пъти), Георги Дамяново (от 300 на 589 лв., близо 2 пъти), Троян (от 1947 на 3461 лв., със 78%). По-значителен спад се наблюдава в общините Белене (от 5527 на 880 лв., около 6 пъти), Червен бряг (от 1890 на 1169 лв., с 38%), Лом (от 1796 на 1235 лв., с 31%), Луковит (от 4940 на 3433 лв., с 30%) и Плевен (от 3732 на 2971 лв., с 20%).

Няма достатъчно данни за да се прецени дали съществените различия в средната цена на нощувка и приходите от едно легло през 2018 г. и промените за 2008-2018 г. се дължат на категорийната структура или на различни ценови стратегии, но вероятно и двата фактора са от значение.

### 3.4 Място в регионалната икономика

В Северозападния район през 2016 г. сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ е създал брутна добавена стойност в размер на 56,6 млн. лв., което представлява 3,7% от БДС на сектора в България. Делът на сектора в регионалната икономика е 1,9%, значително по-нисък от средния за България (2,9%). Броят на заетите в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ в Северозападния район през 2016 г. е около 8300 души (5,8% от заетите в сектора в България), в т.ч. само в хотелиерството (настаняване) – около 1500 (3,7% от България). Делът на целия сектор в регионалната заетост е 3,1%, а само на хотелиерството – 0,6% (за България съответните дялове са 4,7% и 1,4%).

**Табл. 25. Място на сектор „хотелиерство и ресторантьорство“ в икономиката на изследваните райони, 2016 г.**

|                       | Брутна добавена стойност в сектор "Хотелиерство и ресторантьорство" |      | Заети в сектор "Хотелиерство и ресторантьорство" |      | В т.ч. "Хотелиерство" (настаняване) |      |
|-----------------------|---|------|--|------|-------------------------------------|------|
|                       | хил. лв.  | %    | бр.  | %    | бр.                                 | %    |
| Северозападен район   | 56 619  | 1,9% | 8 287  | 3,1% | 1 549                               | 0,6% |
| Югозападна Олтения    |   |      | 11 775   | 1,5% | 3 677                               | 0,5% |
| Южна и Източна Сърбия |   |      | 12 011   | 3,3% |                                     |      |
| България              | 1 548 121   | 2,9% | 143 206  | 4,7% | 42 106                              | 1,4% |
| Румъния               |   |      | 178 222  | 2,1% | 51 234                              | 0,6% |
| Сърбия                |   |      | 71 744   | 3,5% |                                     |      |
| <b>% от страната</b>  |   |      |  |      |                                     |      |
| Северозападен район   | 3,7%  |      | 5,8%   |      | 3,7%                                |      |
| Югозападна Олтения    |   |      | 6,6%   |      | 7,2%                                |      |
| Южна и Източна Сърбия |   |      | 16,7%  |      |                                     |      |

\* Данните за Южна и Източна Сърбия и за Република Сърбия са за 2017 г.

Източник: БДС в Северозападния район и България – НСИ Инфостат; Заети в Северозападния район и Югозападна Олтения, съответно в България и Румъния - Eurostat data base [sbs\_r\_nuts06\_r2]; Заети в Югоизточна Сърбия и Република Сърбия - Statistical yearbook Serbia 2018, Municipalities and regions ... 2018

В Югозападна Олтения през 2016 г. заетите в сектор „хотелиерство и ресторантьорство“ са около 11800 души (6,6% от заетите в сектора в Румъния), а само в хотелиерство – около 3700 души (7,2% от заетите в Румъния). Относителната тежест в икономиката, измерена чрез заетостта, е по-ниска от средната за страната – на сектор „хотелиерство и ресторантьорство“ – 1,5% (за Румъния – 2,1%), а само за хотелиерство – 0,5% (Румъния – 0,6%).

В Южна и Източна Сърбия през 2017 г. заетите в сектор „хотелиерство и ресторантьорство“ са около 12 хил. души (16,7% от заетите в сектора в Сърбия). Делът на сектора в икономиката, измерен чрез заетостта е 3,3% (за Сърбия – 3,5%).

Общото заключение е, че и в трите района туризмът, представен чрез сектор «хотелиерство и ресторантьорство», има сравнително малка тежест в регионалната икономика – по-ниска от средната за страната - и не може да се смята за специализираща икономическа дейност.



### 3.5 Основни констатации и изводи

Основните констатации и изводи въз основа на данните на официалната статистика за капацитета и използването на настанителната база може да се обобщят както следва:

- Според данните на НСИ настанителната база на Северозападния район е **малка** (около 8500 легла), с **ниска гъстота** (0,4 легла/км<sup>2</sup>) и **малък среден капацитет** на отделните места (45 легла), като и по трите показателя е на последно място в България (2,5% от всички легла) и е с по-ниски стойности в сравнение със съседните райони на Румъния и Сърбия (гъстотата на леглата е два пъти по-малка отколкото в Югозападна Олтения и почти три пъти по-малка отколкото в Южна и Източна Сърбия). Имайки пред вид сходството в природните и социално-икономическите условия на трите района това подсказва, че е възможна по-висока наситеност с настанителна база в Северозападния район.
- Позитивна характеристика на местата за настаняване в Северозападния район е **продължителният период на функциониране** – практически целогодишно, като по този показател е на първо място в България. Това кореспондира със сравнително **слабо изразената сезонност** на използването им.
- Малкият среден размер и продължителният период на функциониране на местата за настаняване са характерни и за трите района на България, Румъния и Сърбия.
- В периода 2008-2018 г. се наблюдава **тенденция на нарастване на настанителната база, сходна с националната**. Броят на леглата нараства по-бавно (с 13%) от броя на местата за настаняване (с 20%), което води до намаляване на средния им размер. Ръстът на леглата обаче е близо 4 пъти по-малък, отколкото в Югозападна Олтения, макар и по-голям от този в Южна и Източна Сърбия.
- Местата за настаняване в Северозападния район се характеризират с **ниска интензивност на използване**. На района се падат едва 3,7% от пренощуващите лица и 2% от реализираните нощувки, а туристическият интензитет е 5 пъти по-нисък от средния за България. Обемът на ефективното търсене в Северозападния район е значително по-малък от този в съседните райони на Сърбия и Румъния. **Заетостта на базата е ниска** (20%), два пъти по-ниска от средната за България и Югозападна Олтения, но малко по-висока отколкото в Южна и Източна Сърбия. Приходите от нощувки са едва 1,3% от тези в страната. Приходите от една нощувка (35 лв.) са на ниво две трети от средното, а от едно легло (2277 лв.) – два пъти по-ниски от средното за България.
- През последните десет години (2008-2018) **търсенето на места за настаняване в Северозападния район нараства значително** (с около 25%), но около два пъти по-малко, отколкото средно за България. Позитивните тенденции са по-слабо проявени в сравнение със съседните райони на Румъния и Сърбия. Но **заетостта на леглата нараства слабо** (с 2,4 процентни пункта, 4 пъти по-малко от средното за България). **Приходите от една нощувка и от едно легло също се увеличават слабо** (два пъти по-малко от средното).
- В Северозападния район **доминиращо е вътрешното търсене** на места за настаняване – близо 90% от пренощуващите и нощувките - и тази структура не показва съществени промени през последните десет години. В това отношение той е сходен с Югозападна Олтения, но не и с Южна и Източна Сърбия, където е повишен дялът на чужденците. С по-висок, макар и не доминиращ, дял на чуждестранното търсене са областните и други индустриални центрове (в които 15-30% от пренощуващите са чужденци). Близо 60% от нощувките на чужденци в района са само в три общини – Плевен, Видин и Враца.
- **Средната продължителност на престоя е малка** (под 2 нощувки) – близо два пъти по-ниска от средната за България и без съществена промяна през последните десет години. Тя е по-ниска и от продължителността на престоя в съседните райони на Румъния и Сърбия.



- Подобно на общата картина за България в Северозападния район според данните на официалната статистика **преобладава настанителната база от хотелски тип** (70% от местата за настаняване и 80% от леглата в тях). Той се различава съществено от Югозападна Олтения и особено от Южна и Източна Сърбия, където преобладават другите типове места за настаняване. Къмпингите са малко и в трите района, но докато в Северозападния район практически липсват, в Югозападна Олтения и в Сърбия те са видими (3-6%). Това може да е индикация за наличие на потенциал за развитие на места за настаняване от типа на къмпинги и терени за каравани и кемпери в Северозападния район.
- За разлика от общата ситуация в България, в Северозападния район **преобладават местата за настаняване от ниска и средна категория, а местата от висока категория са с незначителен дял**. На местата за настаняване с 1-2 звезди се падат близо половината от леглата, 38% от нощувките и 27% от приходите от нощувка, на тези с 3 звезди – 40% от леглата, 47% от нощувките и 54% от приходите, а на тези с 4-5 звезди – едва 13% от леглата, 15% от нощувките и 19% от приходите. **Тенденцията е в посока на сближаване на категорийната структура с националната** - леглата в места за настаняване от ниска категория намаляват, а тези в средна и висока категория нарастват с по-бързи темпове в сравнение със средното за страната. Промените са по-силно изразени при показателите за търсенето. Видима е тенденцията за търсене на места с по-висок стандарт – за последните десет години нощувките в места с 1-2 звезди нарастват с 30%, с 3 звезди – с 81% и с 4-5 звезди – със 71%). **Заетостта на леглата е по-висока в местата с по-висок стандарт** (26% за 3 звезди и 19% за 4-5 звезди при 16% за 1-2 звезди), но за разлика от общата ситуация в България не се наблюдава последователно и значително нарастване на заетостта с повишаване на категорията. За 2008-2018 най-силно нараства заетостта в местата за настаняване от средна категория, а при високата категория практически няма промяна. **Приходите от една нощувка нарастват последователно и значително в зависимост от категорията** (от 25 лв. за 1-2 звезди до 52 лв. за 4-5 звезди), а увеличение за периода 2008-2018 г. се отчита само за тези от средна и висока категория (с около 20%). Приходите от 1 легло са много ниски за ниската категория (около 1300 лв.) и сходни за средната и високата (3100-3300 лв.). За разлика от общата ситуация в България приходите от 1 легло за високата категория са два пъти по-малки и нарастват най-слабо за периода 2008-2018 г. (с 15%), което е още една индикация за вероятно насищане с подобни места за настаняване.
- **Териториалното разпределение** на настанителната база в Северозападния район по области **е неравномерно** - близо половината от леглата са в област Ловеч. С подобна концентрация в една област се характеризират и съседните райони на Румъния и Сърбия. Подобно е и разпределението на търсенето. Тази неравномерност е още по изразена на ниво община - 90% от леглата в Северозападния район са концентрирани в 13 общини (от общо 51), а близо половината – само в три (Троян, Тетевен, Плевен). Над 90% от пренощуващите лица и реализираните нощувки са отчетени в 11 общини. 95% от приходите от нощувки са само в 12 общини, а 54% - в първите три от тях. Заетостта на леглата варира в много широки граници (между 5 и 31%) и само в няколко общини е около 30% (Враца, Троян, Вършец), приходите от 1 нощувка са от под 20 лв. (Димово, Берковица, Кула) до близо 50 лв. (Априлци, Монтана, Луковит), а от 1 легло – от около 440 лв. в Берковица до около 3400 лв. в Троян и Луковит.
- Настанителната база е концентрирана в общините на **областните центрове** и по-значимите **планински и балнеокурорти**, в по-малка степен – на някои **индустриални центрове**. Сходна е и концентрацията на търсенето. Общините с висока посещаемост ясно се разделят на две групи:
  - Общини с по-значими планински и/или балнеокурорти и исторически забележителности с висока посещаемост и туристически интензитет (Троян, Тетевен, Вършец, Априлци, Белоградчик, Берковица) и

- Общини на областните центрове и някои други индустриални центрове – с висока посещаемост и нисък туристически интензитет (наред с петте областни града тук се отнасят Козлодуй и Луковит).
- **Северозападният район не е хомогенен и от гледна точка на динамиката** (промените за 2008-2018 г.) – налице са съществени различия по общини, по-силно изразени при показателите за търсенето и ефективността. Реализираните нощувки нарастват 5 пъти в Димово, 2,5 пъти във Враца, два пъти в Троян, с 55% в Луковит и с 40% в Монтана, но намаляват с 25-40% в Априлци, Козлодуй, Берковица и Плевен. Подобни различия в динамиката се отчитат и по отношение на заетостта (ръст от 2-4 пъти във Враца, Троян, Белоградчик и спад от 2-3 пъти в Белене, Червен бряг, Мездра). Повечето от общините отчитат ръст на приходите от нощувки, но също с големи количествени различия (10 пъти в Белоградчик, 6 пъти в Димово, 2-2,5 пъти в Тетевен, Вършец, Червен бряг, Троян, Монтана), но има и случаи и намаляване (Плевен, Козлодуй, Априлци, Лом, Берковица). Факторите за ръста на приходите са различни в различните общини – повишаване на цената на нощувките (Троян), повишаване на заетостта и реализираните нощувки, вкл. при намаляване на цената (Троян, Враца, Ловеч, Луковит, Белоградчик) или комбинация от двата фактора – повишаване и на заетостта, и на цената (Вършец, Монтана). Не помалки са различията в динамиката на приходите от 1 нощувка – от ръст от 2 до 3 пъти (Белоградчик, Троян) до спад с около 30% (Враца, Лом, Белене), както и на приходите от 1 легло – от ръст от 2-6 пъти (Белоградчик, Мездра, Тетевен, Монтана) до спад с 20-40% (Червен бряг, Лом, Луковит, Плевен)
- В Северозападния район туризмът, представен чрез наличните данни за сектор «хотелиерство и ресторантьорство», има **сравнително малка тежест в регионалната икономика** – по-ниска от средната за страната - **и не може да се смята за специализираща икономическа дейност**. Делът в брутната добавена стойност на района е едва 1,9%, а в регионалната заетост – 3,1 (само за хотелиерството – 0,6%). Подобна е ситуацията и в съседните райони на Румъния и Сърбия.

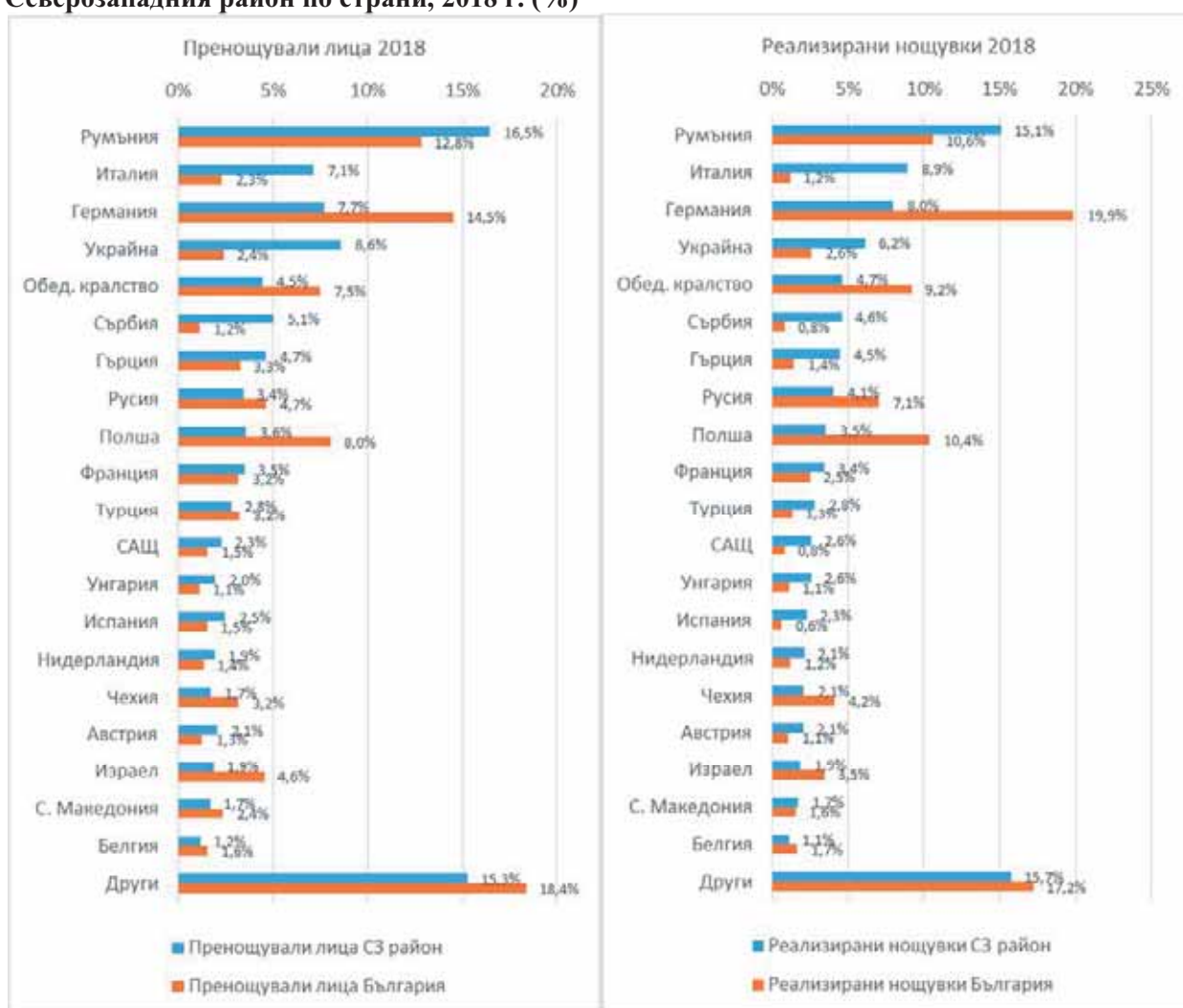
## 4 СТРУКТУРА НА ПРЕНОЩУВАЛИТЕ В МЕСТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ В СЕВЕРОЗАПАДНИЯ РАЙОН ПО СТРАНИ

### 4.1 Общ преглед

През 2018 г. в Северозападния район са отчетени ношуващи в местата за настаняване чужди граждани от над 70 страни, но около 85% от пренощувалите лица и реализираните нощувки се падат на първите 20 страни, които са анализирани по-нататък.

Близо половината от пренощувалите лица и реализираните нощувки се падат на шест страни, сред които се откроява Румъния (16,5% от пренощувалите и 15,1% от нощувките). Останалите страни в тази група са Италия (7,1% от пренощувалите и 8,9% от нощувките), Германия (7,7% от пренощувалите и 8% от нощувките), Украйна (8,6% от пренощувалите и 6,2% от нощувките), Обединеното кралство (4,5% от пренощувалите и 4,7% от нощувките) и Сърбия (5,1% от пренощувалите и 4,6% от нощувките).

**Фиг. 68. Пренощували лица и реализирани нощувки в места за настаняване в Северозападния район по страни, 2018 г. (%)**



Източник: НСИ (заявка) и собствени изчисления

Структурата на ношуващите посетители в Северозападния район се различава съществено от тази за страната като цяло в две отношения:

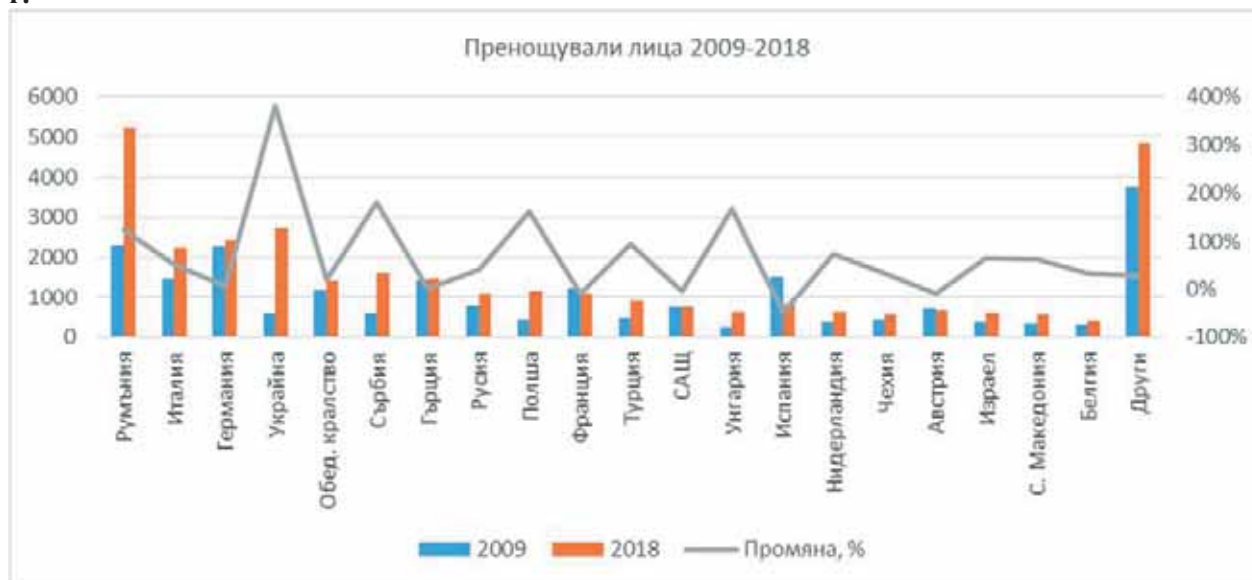
- Тя е по-диверсифицирана, с по-малка тежест на водещите пазари. Макар че делът на водещите 20 страни е сходен (малко над 80% от пренощувалите и нощувките както за района, така и за България), в България на водещите 6 страни се падат 51% от пренощувалите лица и 61% от реализираните нощувки;

- Ранжирането и относителната тежест на отделните страни са твърде различни. В Северозападния район е значително по-висок дялът на Италия (с 4,8 процентни пункта за пренощуващите лица и 7,7 процентни пункта за нощувките), Румъния (с 3,6 процентни пункта за пренощуващите лица и с 4,5 процентни пункта за нощувките), Украйна (съответно с 6,2 и 3,6 п.п.), Сърбия (с 3,9 и 3,8 п.п.) и Гърция (с 1 и 3,4 п.п.). Същевременно в района е значително по-нисък дялът на Германия (с 6,8 п.п. за пренощуващите и 11,9 п.п. за нощувките), Полша (4,4 и 6,9 п.п.), Обединеното кралство (3 и 4,5 п.п.), Русия (1,2 и 3 п.п.) и др. По дял от реализираните нощувки Румъния е на второ място в България, но на първо в Северозападния район, Германия е на първо място в България, но на трето място в района, Италия е на 15-то място в България, но на второ място в района и т.н.

Средната продължителност на престоя се различава по страни, но не в такава степен, че да се открият страни с предимно продължителен и такива с предимно кратък престой. Стойностите варират между 1,4 и 2,5 нощувки на един нощуващ в места за настаняване при средно за района 1,9 нощувки. С малко по-продължителен престой се отличават посетителите от Унгария (2,5), Италия (2,4), Чехия (2,3), а с по-кратък – от Украйна (1,4).

За 2009-2018 г., при среден ръст на пренощуващите лица в района с 48% и на нощувките с 8% най-голям ръст се отчита за Украйна (близо 5 пъти увеличаване на пренощуващите и над 2 пъти увеличаване на нощувките), Сърбия (близо 3 пъти увеличаване на пренощуващите и 3,5 пъти увеличаване на нощувките), Унгария (2,7 пъти на пренощуващите и 4 пъти на нощувките), Полша (2,6 пъти на пренощуващите и 3 пъти на нощувките), Румъния (2,3 пъти на пренощуващите и 2 пъти на нощувките), Турция (2 пъти на пренощуващите и 2,5 пъти на нощувките). В абсолютни стойности ръстът е най-голям при посетителите от Румъния (от 2300 на 5200 нощуващи и от 4500 на 9000 нощувки). Впечатляващ е спадът на Испания, но трябва да се има пред вид, че става дума за малък брой на пренощуващите и нощувките.

**Фиг. 69. Динамика на пренощуващите чужденци в Северозападния район по страни, 2009-2018 г.**

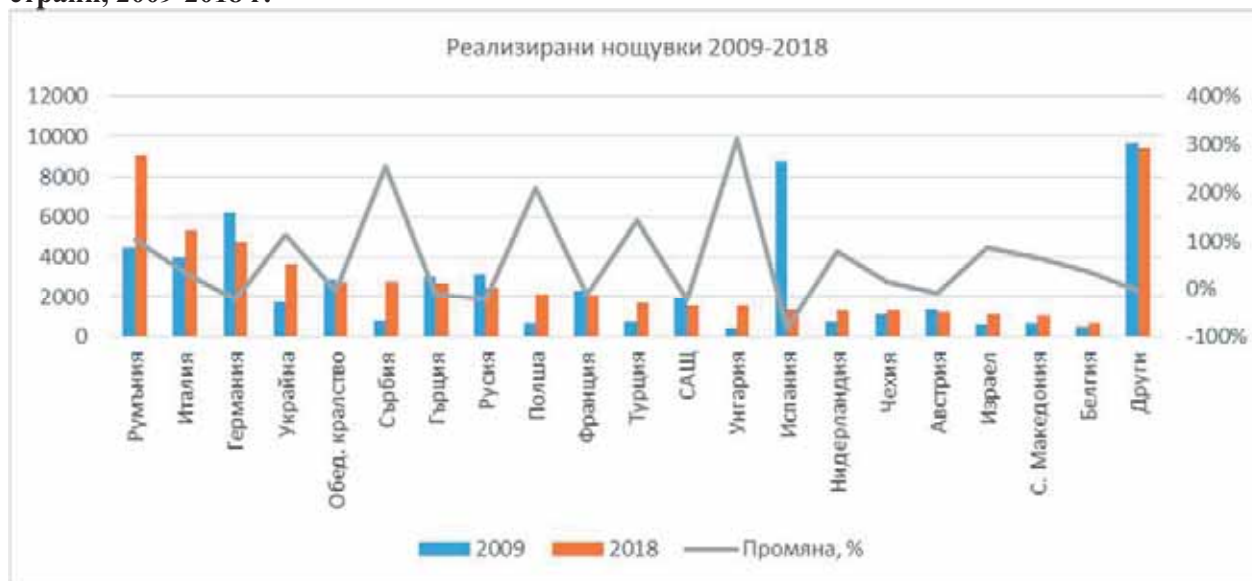


Източник: НСИ (заявка) и собствени изчисления

В резултат от тази динамика се променя и структурата на пренощуващите лица и реализираните нощувки по националност. Значително нараства дялът на Румъния (с 5,7 процентни пункта за пренощуващите и 7,1 за нощувките), Украйна (съответно с 6 и 3,1 п.п.), Сърбия (2,4 и 3,2 п.п.). Най-много намалява дялът на Германия (с 2,9 и 3,2 п.п.), Гърция (с 2,1 и 0,9 п.п.) и Испания (с 4,6 и 13,6 п.п.).



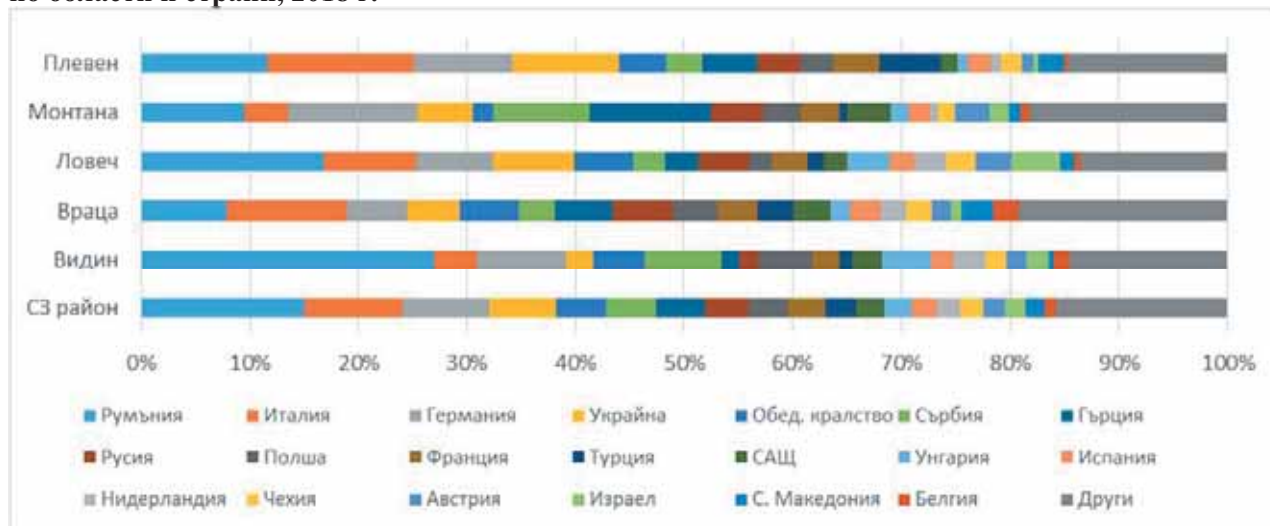
**Фиг. 70. Динамика на реализираните нощувки от чужденци в Северозападния район по страни, 2009-2018 г.**



Източник: НСИ (заявка) и собствени изчисления

В структурата на пренощуващите лица и реализираните нощувки по области се наблюдават различия. Така например в област Видин е повишен дялът на нощувките от Румъния (27% спрямо 15,1% за района), Сърбия (7,1% срещу 4,6%), Полша (5% срещу 3,5%) и Унгария (4,5% срещу 2,6%), но е понижен дялът на нощувките от Италия (3,9% срещу 8,9%), Украйна (2,6% срещу 6,2%), Гърция (1,6% срещу 4,5%), Русия (1,7% срещу 4,1%).

**Фиг. 71. Структура на реализираните нощувки на чужди граждани в Северозападния район по области и страни, 2018 г.**



Източник: НСИ (заявка) и собствени изчисления

Тези структурни различия подсказват за наличието различни „модели“ на териториално разпределение на посетителите от различните страни. Особеностите на териториалното разпределение на нощувките на водещите за района страни са както следва:

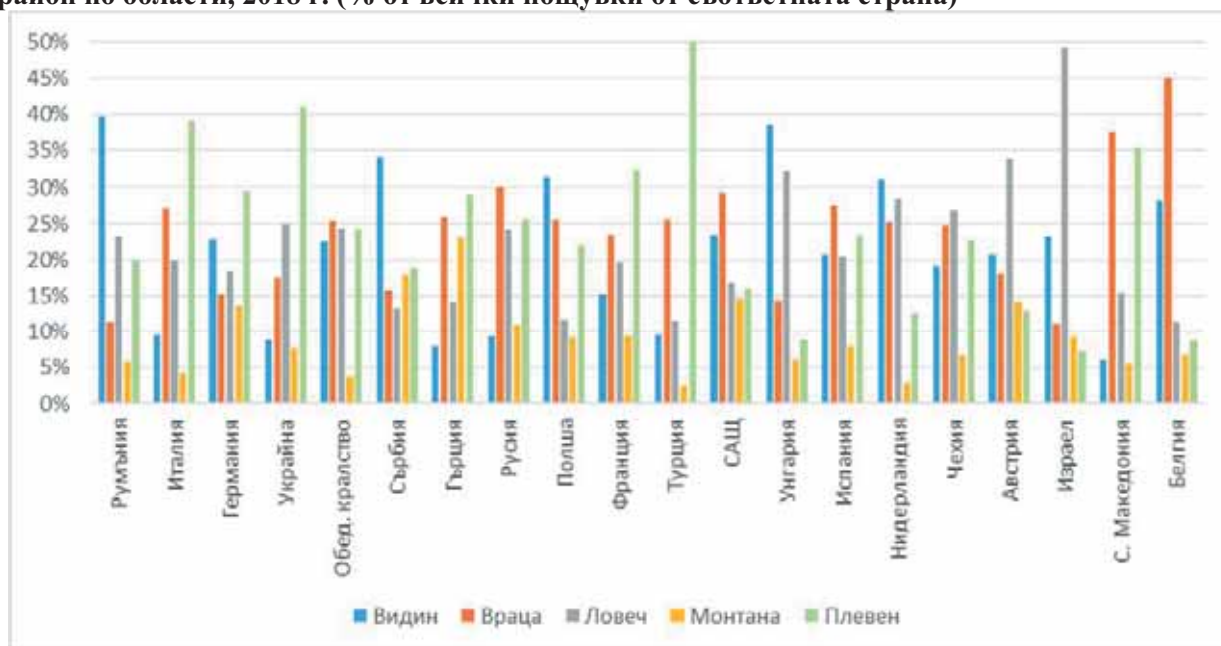
- Румъния - концентрация в областите Видин (40%), Ловеч (23%) и Плевен (20%);
- Италия - главно в Плевен (39%), Враца (27%) и Ловеч (20%);
- Германия - сравнително равномерно разпределение по области, но с най-висок дял на Плевен (30%);
- Украйна – главно Плевен (41%), Ловеч (25%) и Враца (18%);
- Обединено кралство – много нисък дял в Монтана (4%), при сходни дялове за останалите



области;

- Сърбия – повишена концентрация в област Видин (34%), при сходен дял на останалите области;
- Гърция – главно Плевен (29%), Враца (26%) и Монтана (23%);
- Русия – главно Враца (30%), Плевен (26%) и Ловеч (24%);
- Полша – главно Видин (31%), Враца (26%) и Плевен (22%);
- Турция – изразена концентрация в област Плевен (50%), но също и област Враца (26%).

**Фиг. 72. Териториално разпределение на нощувките на чужди граждани в Северозападния район по области, 2018 г. (% от всички нощувки от съответната страна)**



Източник: НСИ (заявка) и собствени изчисления

## 4.2 Туристически потоци от съседните страни (Румъния и Сърбия)

### 4.2.1 Място във входящия международен туризъм на България

Румъния и Сърбия заемат значимо място в туристическия поток към България според данните на граничната статистика, но пристиганията и от двете страни показват значителни колебания в периода 1998-2018 г., особено в първата му половина. През по-голямата част от периода, особено през последните години Румъния има по-висока тежест в структурата на пристиганията по националност.

Относителният дял на пристиганията от Румъния във всички пристигания на чужденци в България варира между 9-10% (2002-2004 г.) и 23-24% (1998-1999 г.), като след 2010 г. е между 15 и 17% (2018 г. – 16,5%). Абсолютният брой на пристиганията в дългосрочен план показва големи колебания: рязък спад от 1999 до 2002 г. (от над 1,2 млн. до под 600 хил.), последван от бърз ръст от 2004 до 2008 г. (от 612 хил. до близо 1,8 млн.), кратък, но рязък спад през 2009 г. (до 1,4 млн.) и нов значителен ръст през 2015-2018 г. (от 1,5 млн. на 2 млн.).

Относителният дял на пристиганията от Сърбия варира между 3% през 2009 г. и 14-15% през 2002-2003 г., като след 2010 г. е между 4 и 5,4% (2018 г. – 5,1%). Абсолютният брой на пристиганията също се отличава с големи колебания, които до 2009 г. са почти противоположни на тези за потока от Румъния. Между 1998 и 2002 г. пристиганията от Сърбия се увеличават над 2 пъти (от около 400 хил. на над 800 хил.), през 2007 г. намаляват рязко – около 3 пъти (от 827 хил. на 270 хил.), а след 2009 г. показват почти постоянен ръст (от 218 хил. до 633 хил. през 2018 г. или близо 3 пъти).

**Фиг. 73. Пристигания, пренощували лица в места за настаняване и реализирани нощувки на граждани на Румъния и Сърбия в България, 1998-2018 г.**

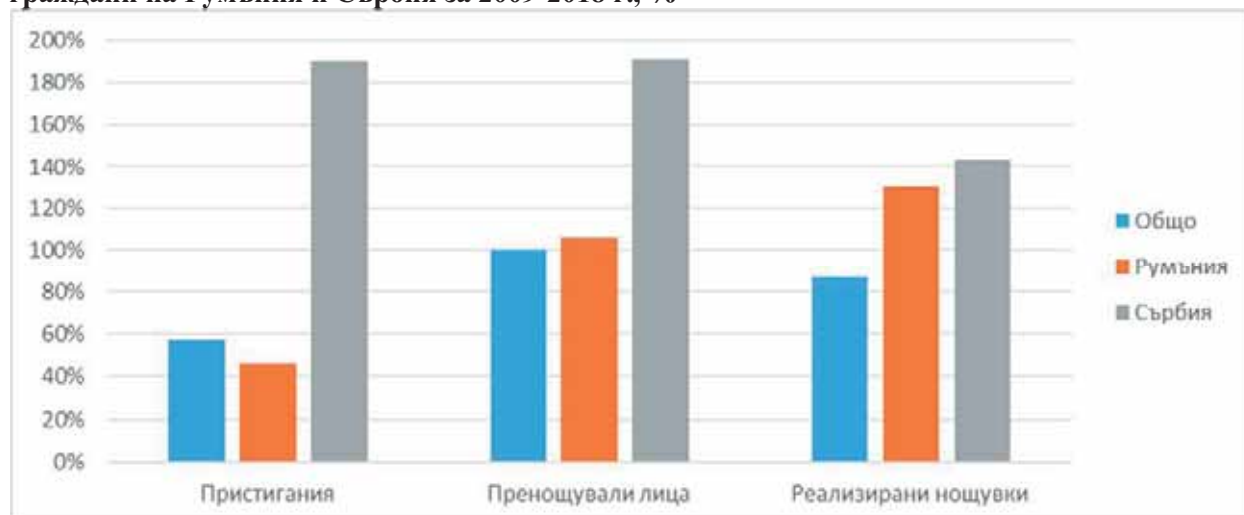


\* Данните за Сърбия до 2006 г. включват и Черна гора

Източник: НСИ-Инфостат за 2008-2018 г. и ежегодните публикации „Туризм“ на НСИ за 1998-2007 г.

За туристическия поток и от двете страни е характерен много по-нисък дял на пренощувалите в колективни места за настаняване – през 2018 г. той е 24,7% за Румъния и едва 7,2% за Сърбия при средно 31,6% за потока към България като цяло. Това определя значително по-ниската тежест на Румъния и Сърбия в реализираните нощувки (10,6% и 0,8% през 2018 г.) и е ясна индикация за големия брой краткотрайни (еднодневни) посещения. Потоците от двете страни се различават значително по тенденцията на промяна: дялът на пренощувалите лица от пристиганията за Румъния нараства бързо от под 1% през 1998-2000 г. до 22% през 2011 г., след което се стабилизира на ниво 21-25%. За разлика от това, този дял за Сърбия, който първоначално е бил значително по-висок, нараства слабо от 2-2,5% през 1998-2000 г. до 7,2% през 2007 г. и от 2009 г. се колебае между 7 и 8%.

**Фиг. 74. Промяна на пристиганията, пренощувалите лица и реализираните нощувки на граждани на Румъния и Сърбия за 2009-2018 г., %**



Източник: НСИ-Инфостат за 2008-2018 г. и ежегодните публикации „Туризм“ на НСИ за 1998-2007 г. и собствени изчисления.

Като цяло, след периода на колебания, през последното десетилетие туристическите потоци от Румъния и Сърбия към България са сред бързо растящите и по повечето показатели са близки до или надхвърлят средните стойности, като ръстът е по-силно

изразен за потока от Сърбия. Румъния има близък до средния за страната ръст на пристиганията (с 46%) и пренощуващите лица (със 106%) и значително по-голям ръст при нощувките (със 130%). За Сърбия се отчита почти тройно увеличение на пристиганията и пренощуващите лица (с около 190%), и близо 2,5 пъти увеличение на нощувките (със 143%).

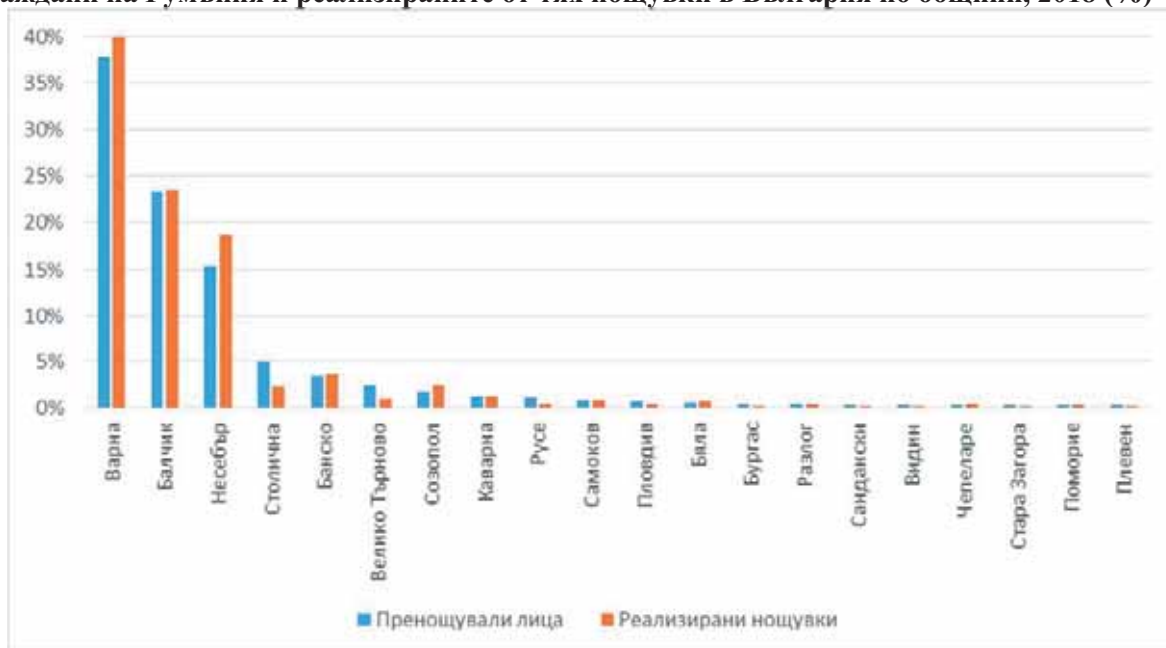
#### 4.2.2 Териториално разпределение на пренощуващите лица и реализираните нощувки от румънци и сърби в България

Както е показано и в предходния раздел, нощуващите в колективни места за настаняване посетители от Румъния и Сърбия заемат значителен дял в структурата на пренощуващите лица и реализираните нощувки в Северозападния район. През 2018 г. Румъния е на първо място с 16,5% от пренощуващите и 15,1% от нощувките, а Сърбия – на пето място по пренощували (5,1%) и на шесто място по нощувки (4,6%), като и за двете страни делът се повишава значително в сравнение с 2009 г.

Но същевременно, въпреки съседството си с Румъния и Сърбия, Северозападният район има малка тежест в общия туристически поток от двете страни към България. През 2018 г. само 1% от пренощуващите в България румънци и 0,5% от реализираните от тях нощувки се падат на Северозападния район. Малко по-благоприятна е ситуацията при сърбите – на Северозападния район се падат 3,5% от пренощуващите в България и 1,9% от реализираните от тях нощувки. Очевидно е, че както румънците, така и сърбите имат други приоритетни дестинация за престой в България.

20-те най-посещавани от румънци общини включват черноморски общини (Варна, Балчик, Несебър, Созопол, Каварна, Бяла, Бургас, Поморие), общини на големи планински курорти – ски-центрове (Банско, Самоков, Разлог, Чепеларе), общини на най-големите градове и други областни центрове (София, Велико Търново, Русе, Пловдив, Видин, Стара Загора, Плевен). Достъпът до повечето от тях от повечето райони на Румъния не предполага преминаване през значителна част от Северозападния район. На тези 20 общини се падат 96% от пренощуващите румънци и 97% от реализираните от тях нощувки, но само три общини – Варна, Балчик и Несебър – концентрират 77% от пренощуващите и 82% от нощувките. Само две общини от Северозападния район са представени сред водещите 20 и то с незавидна позиция – Видин (16-то място по пренощували и 23-то по нощувки) и Плевен (20-то място по пренощували и 29-то място по нощувки).

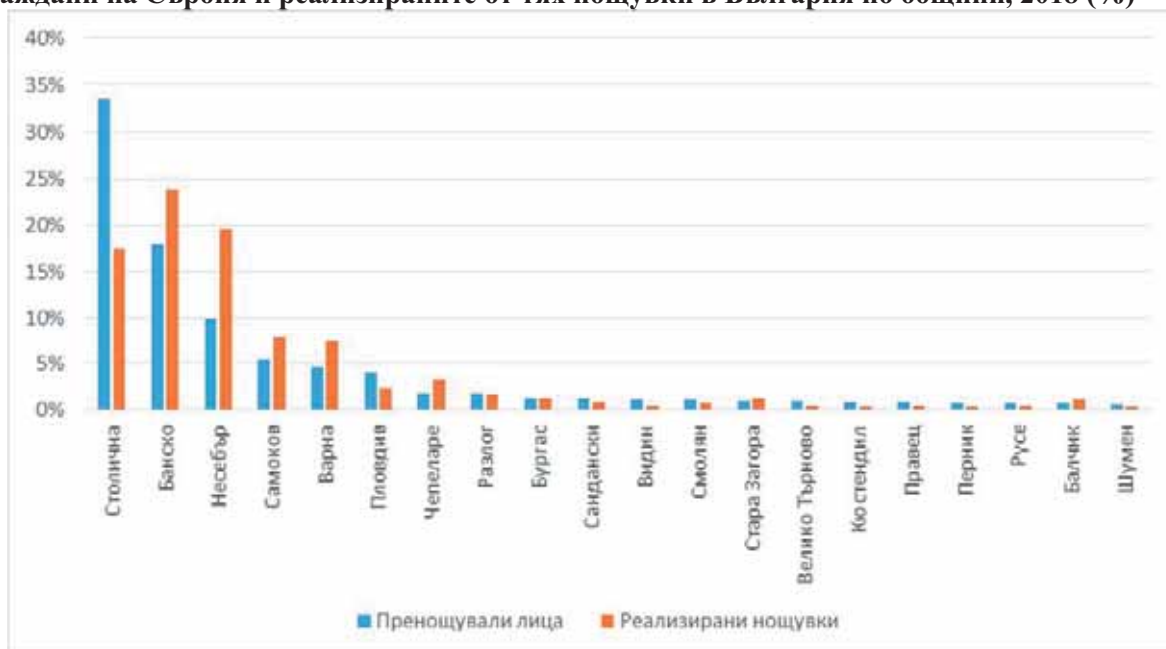
**Фиг. 75. Териториална структура на пренощуващите в колективни места за настаняване граждани на Румъния и реализираните от тях нощувки в България по общини, 2018 (%)**



Източник: НСИ-заявка и собствени изчисления.

Териториалната структура на посетителите от Сърбия донякъде се различава от тази на Румъния. На водещите 20 общини се пада малко по-нисък дял – 90% от пренощуващите лица и 91% от нощувките. Типът на посещаваните общини е сходен, но сред водещите 20 общини е по-малък броят на черноморските общини (Несебър, Варна, Бургас, Балчик), а е повишен броят на планинските общини (Банско, Самоков, Чепеларе, Разлог, Смолян) и особено на общините на областни центрове (София, Пловдив, Видин, Стара Загора, Велико Търново, Кюстендил, Перник, Русе, Шумен). И в този случай достъпът до повечето от водещите 20 общини от повечето райони на Сърбия не предполага преминаване през значителна част от Северозападния район. Но и при нощуващите посетители от Сърбия се наблюдава висока концентрация в три общини, макар и различни – София, Банско и Несебър - на които се падат 61% от пренощуващите лица и нощувките. Единствената община от Северозападния район, която присъства в тази група е Видин (с 1,2% от пренощуващите лица и 0,5% от реализираните нощувки). Много близо до включване в групата са също Плевен (21-во място по пренощували и 24-то по нощувки) и Белоградчик (22-ро място по пренощували и 39-то по нощувки).

**Фиг. 76. Териториална структура на пренощуващите в колективни места за настаняване граждани на Сърбия и реализираните от тях нощувки в България по общини, 2018 (%)**



Източник: НСИ-заявка и собствени изчисления.

#### 4.2.3 Пренощували лица и реализирани нощувки от румънци и сърби в Северозападния район

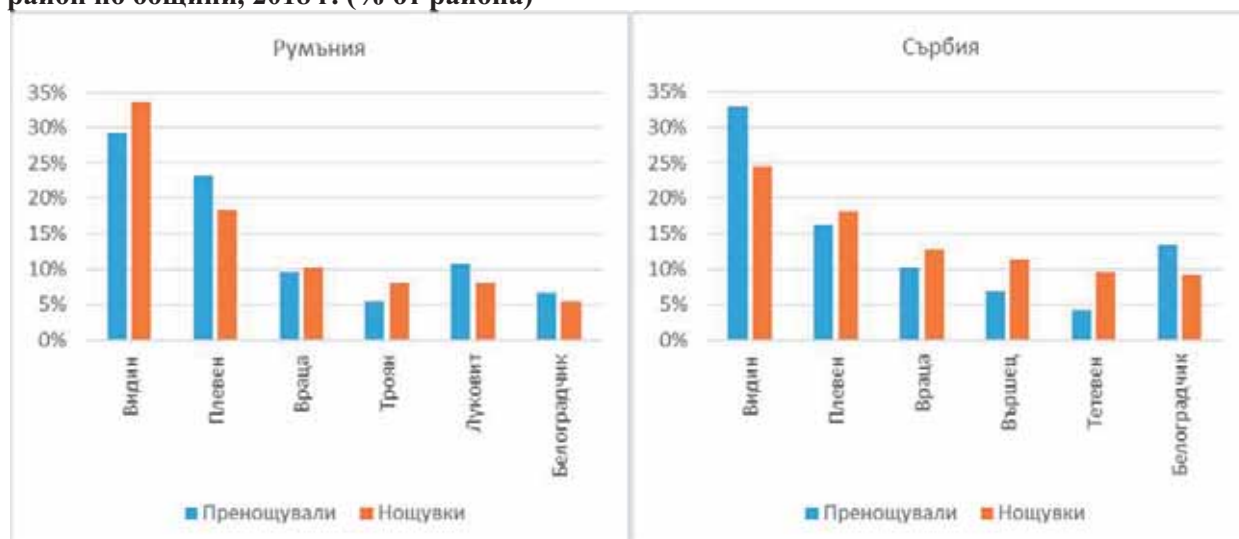
В района нощуващите посетители от Румъния и Сърбия са концентрирани в ограничен брой общини – на 6 общини се падат около 85% от пренощуващите лица и реализираните нощувки от съответната страна. Тези общини само отчасти съвпадат за двете страни.

За румънците това са Видин, Плевен, Враца, Троян, Луковит и Белоградчик, сред които водещи с над 50% от пренощуващите и нощувките са Видин (29,2% от пренощуващите и 33,7% от нощувките) и Плевен (23,2% от пренощуващите и 18,3% от нощувките). Интересна е и позицията на Луковит (10,7% от пренощуващите и 8% от нощувките).

Предпочитани от сърбите са Видин, Плевен, Враца, Вършец, Тетевен и Белоградчик, като и в този случай доминират Видин и Плевен с близо половината от пренощуващите и нощувките (Видин – 33% от пренощуващите и 24,5% от нощувките; Плевен – 16,3% от пренощуващите и 18,1% от нощувките).



Фиг. 77. Пренощували лица и реализирани нощувки от румънци и сърби в Северозападния район по общини, 2018 г. (% от района)



Източник: НСИ-заявка и собствени изчисления.

### 4.3 Основни констатации изводи

Анализът на статистическите данни позволява да се направят следните обобщени констатации и изводи за структурата на чуждестранното туристическо търсене в Северозападния район по националност на пренощувалите в места за настаняване:

- Макар че са отчетени нощуващи в места за настаняване от над 70 страни, 85% от пренощувалите лица и нощувките се падат на първите 20 страни, а близо половината – на първите шест, които може да се разглеждат като **ведещи национални пазари** за района. Сред тях се откроява Румъния (с 16% от пренощувалите лица и 15% от реализираните нощувки). Останалите водещи страни са Италия, Германия, Украйна, Обединеното кралство и Сърбия (с между 5 и 8% от пренощувалите и между 5 и 9% от реализираните нощувки).
- В сравнение със страната като цяло **структурата на нощуващите посетители в Северозападния район е по-диференцирана**, с по-малка тежест на водещите пазари и с различно ранжиране на отделните страни. Повишен е дялът на Италия, Румъния, Украйна и Сърбия, а е значително по-нисък е дялът на Германия, Полша, Обединеното кралство, Русия и др.
- **Средната продължителност на престоя не се различава съществено** според националността на пренощувалите и варира между 1,4 и 2,5 за отделните страни.
- За последните десет години най-голям е относителният ръст на нощуващи от Украйна, Сърбия, Унгария, Полша, Румъния, но в абсолютни стойности най-бързо растящият пазар е Румъния.
- В териториалната структура на пренощувалите и реализираните нощувки от различните страни по области се наблюдават съществени различия, респ. **различни модели на териториално разпределение** на посетителите от различните страни, респ. различни предпочитания към туристическите дестинации в района.
- Според данните на граничната статистика **Румъния и Сърбия заемат значимо място в туристическия поток към България** (през 2018 г. съответно 16,5% и 5,1%), но с големи колебания по години, особено до 2007-2008 г., макар че общата тенденция е положителна. Ръстът на пристиганията спрямо 2009 г. за Румъния е с 46% (от 1,4 млн. на 2 млн.), а за Сърбия – близо три пъти (от 218 хил. на 632 хил.).
- За туристическия поток и от двете страни е характерен **много нисък дял на пренощувалите в колективни места за настаняване**, респ. висок дял на еднокдневни



посетители. През 2018 г. само една четвърт от посетителите от Румъния и едва 7% от посетителите от Сърбия са отчетени като пренощували в места за настаняване. Това определя и сравнително ниския дял на двете страни в реализираните нощувки (през 2018 г. той е бил 10,6% за Румъния и едва 0,8% за Сърбия). Делът на пренощувалите от пристиганията от Румъния нараства бързо от под 1% до над 20% през последните години, докато този дял за Сърбия, който първоначално е бил по-висок, нараства значително по-слабо – от 2-2,5% на 7-8% през последните години.

- Въпреки съседството си с Румъния и Сърбия и въпреки че и двете страни са сред водещите му външни пазари, **Северозападният район има малка тежест в общия туристически поток от двете страни** – 1% от пренощувалите румънци и 0,5% от реализираните от тях нощувки и 3,5% от пренощувалите сърби и 1,9% от реализираните от тях нощувки. Както румънците, така и сърбите, имат други приоритетни дестинации за престой в България, достъпът до повечето от които не предполага преминаване през Северозападния район. Само две общини от Северозападния район са сред водещите 20 за румънските туристи и то с незавидна позиция – Видин (16-то място по пренощували и 23-то по нощувки) и Плевен (20-то място по пренощували и 29-то място по нощувки). Сред най-предпочитаните от сърбите 20 общини само една е в Северозападния район - Видин (11-то място по пренощували и 20-то място по нощувки), а близо до включване в групата са Плевен и Белоградчик.
- **В рамките на Северозападния район нощуващите посетители от Румъния и Сърбия са концентрирани в ограничен брой общини.** За румънците това са Видин, Плевен, Враца, Троян, Луковит и Белоградчик, сред които водещи с над 50% от пренощувалите и нощувките са Видин (29,2% от пренощувалите и 33,7% от нощувките) и Плевен (23,2% от пренощувалите и 18,3% от нощувките). Предпочитани от сърбите са Видин, Плевен, Враца, Вършец, Тетевен и Белоградчик, като и в този случай доминират Видин и Плевен с близо половината от пренощувалите и нощувките (Видин – 33% от пренощувалите и 24,5% от нощувките; Плевен – 16,3% от пренощувалите и 18,1% от нощувките).
- В заключение, въпреки сравнително високия си относителен дял от чуждестранните посетители, **към момента Румъния и Сърбия не представляват съществен пазар за Северозападния район като цяло или за отделни негови части, което не означава че не могат да бъдат такъв в бъдеще, при промяна в редица условия:**
  - Подобряване на социално-икономическото развитие в генериращите страни (Румъния и Сърбия) и по-специално в районите, граничещи със Северозападния район;
  - Подобряване на транспортната достъпност и транспортните връзки със съседните райони;
  - Разработване и популяризиране на продукти, по-силно ориентирани към тези пазари.

## 5 КАПАЦИТЕТ, СТРУКТУРА И ДЕЙНОСТ НА МЕСТАТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ В СЕВЕРОЗАПАДНИЯ РАЙОН НА БЪЛГАРИЯ СПОРЕД АЛТЕРНАТИВНИ ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ

### 5.1 Капацитет и териториално разпределение на местата за настаняване

Собственото проучване за местата на настаняване, представя картина, която в редица аспекти се различава от представената въз основа на данните от НСИ, макар да не налага радикални промени в направените констатации и изводи. Това дава основания да се твърди, че при подобни анализи не е достатъчно да се разчита единствено на достъпната официална статистика и че значителните усилия за набиране на допълнителна информация са били оправдани.

На първо място, **настанителната база на Северозападния район е значително по-голяма, отколкото се представя от официалната статистика.** Установени са **771 места за настаняване** (4 пъти повече от наблюдаваните от НСИ през 2018 г.), **с над 15 хил. легла** (близо два пъти повече от отчетените от НСИ). Очаквано, средният размер на местата за настаняване въз основа на собствената оценка е два и половина пъти по-малък в сравнение с изчисления по данни на НСИ – съответно 20 срещу 45 легла (табл. 26).

Тъй като структурата на настанителната база по размер на местата за настаняване е различна, промените в обема и тежестта на отделните области и общини се различават. Всички области с изключение на Плевен показват по-голям капацитет при собствената оценка. Разликата е най-голяма за областите Ловеч (2 пъти) и Враца (2,2 пъти). Това са и областите, които повишават относителния си дял в легловия капацитет (Ловеч с 6,8 пункта, Враца – с 2,3 пункта).

На пръв поглед териториалното разпределение на настанителната база по общини според собствената оценка е по-равномерно. Според нея места за настаняване има в 39 от общо 59 общини на района – с 11 повече в сравнение с данните на НСИ. Но в повечето случаи става дума за малък леглови капацитет (до 50 легла). Най-голямо «увеличаване» на легловия капацитет се отчита за общините Априлци (с около 1500 легла или 6,5 пъти), Троян (близо 1500 легла, 1,9 пъти), Враца (около 600 легла, 2,2 пъти), Вършец (над 500 легла, 2,2 пъти), Тетевен (над 500 легла, 1,4 пъти), Летница (над 400 легла при 0 според НСИ), Белоградчик (над 350 легла, 2,6 пъти), Ябланица (близо 250 легла при 0 според НСИ), Берковица (над 200 легла, 1,9 пъти). Има и общини, които показват по-малък брой легла според собственото проучване в сравнение с данните на НСИ, но разликите са много по-малки – Плевен (180 легла, около 20%), Лом (близо 100 легла, около 50%), Белене (64 легла, около 60%), Бяла Слатина (няма база според собственото проучване, а според НСИ има 57 легла), Ловеч (53 легла, около 8%). В резултат на това се стига до промяна в относителната тежест на общините и разместване в тяхното ранжиране, но не и до съществена промяна в нивото на териториална концентрация – 90% от леглата на концентрирани в 14 общини (по данните на НСИ – 13), а на водещите три общини се падат 45% (по данните на НСИ – 47%).

На второ място, **поради различната степен на «подценяване» от официалната статистика на различните области и общини, се променя картината на териториалното разпределение на настанителната база.** По-ясно е изразена концентрацията в южните, планински части на района. Това донякъде се вижда дори и от разпределението по области с изключително високия и повишен (в сравнение с данните на НСИ) дял на област Ловеч – близо две трети (65%) от местата за настаняване и 56% от легловия капацитет – и ниския и намален дял на област Плевен (единствената без планинска част) – 4% от местата за настаняване и 8% от леглата, но става по-ясно, когато се разгледа разпределението по общини.

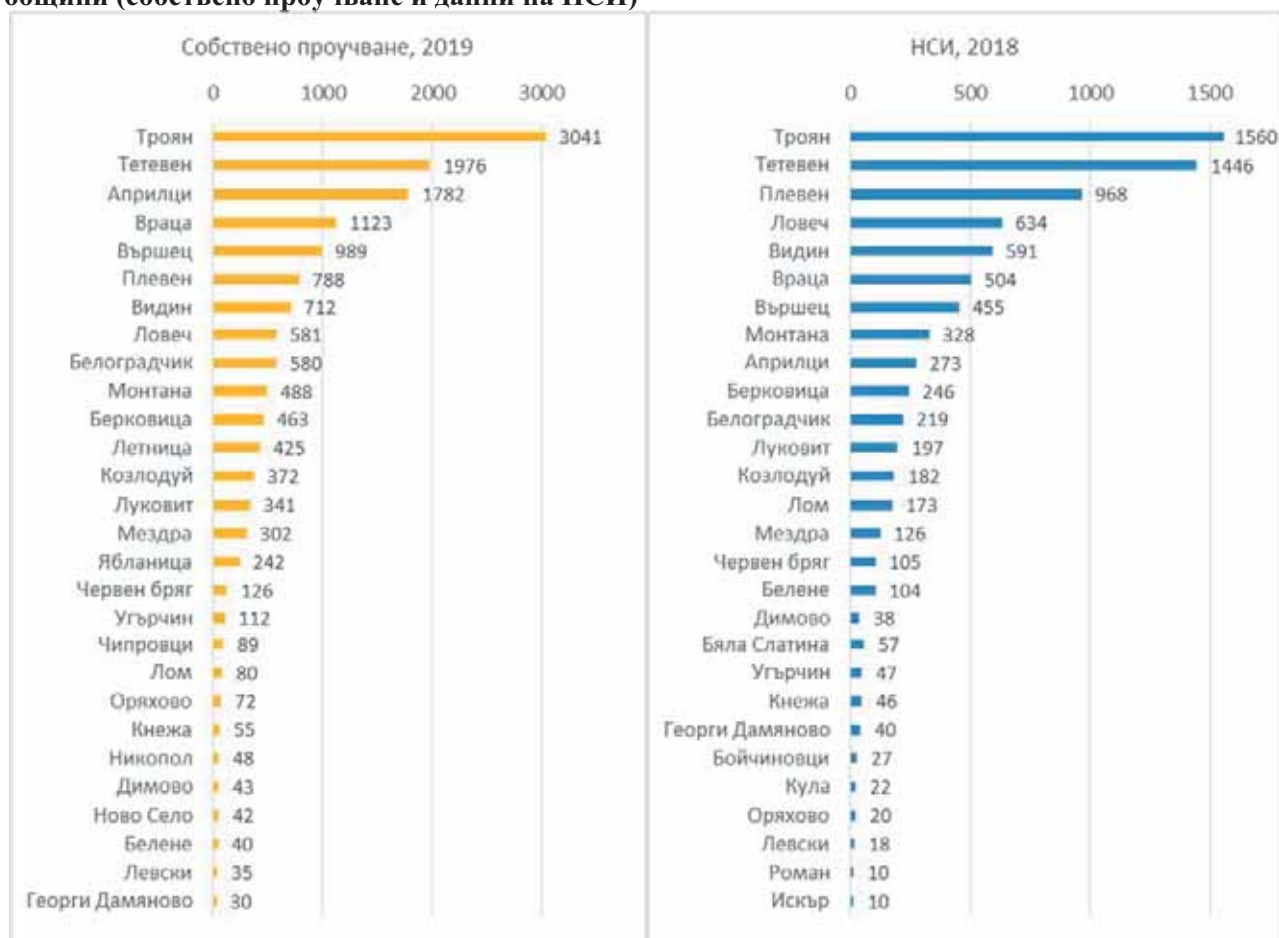
**Табл. 26. Капацитет на местата за настаняване в Северозападния район към април 2019 г. според собственото проучване и сравнение с данните на НСИ по области и общини (брой места, стаи и легла)**

|        |                 | Собствено проучване (2019 г.) |             |              |                      |                    |               | НСИ (2018 г.) |             |             |                      |                    |               |
|--------|-----------------|-------------------------------|-------------|--------------|----------------------|--------------------|---------------|---------------|-------------|-------------|----------------------|--------------------|---------------|
|        |                 | Брой                          |             |              | Среден размер, легла | Отн. дял от района |               | Брой          |             |             | Среден размер, легла | Отн. дял от района |               |
|        |                 | МН                            | Стаи        | Легла        |                      | МН                 | Легла         | МН            | Стаи        | Легла       |                      | МН                 | Легла         |
| Област | <b>Всичко</b>   | <b>771</b>                    | <b>6934</b> | <b>15176</b> | <b>20</b>            | <b>100,0%</b>      | <b>100,0%</b> | <b>189</b>    | <b>4221</b> | <b>8446</b> | <b>45</b>            | <b>100,0%</b>      | <b>100,0%</b> |
|        | Видин           | 79                            | 697         | 1387         | 18                   | 10,2%              | 9,1%          | 45            | 477         | 870         | 19                   | 23,8%              | 10,3%         |
|        | Монтана         | 82                            | 971         | 2153         | 26                   | 10,6%              | 14,2%         | 32            | 622         | 1269        | 40                   | 16,9%              | 15,0%         |
|        | Враца           | 79                            | 954         | 1957         | 25                   | 10,2%              | 12,9%         | 33            | 506         | 899         | 27                   | 17,5%              | 10,6%         |
|        | Плевен          | 31                            | 637         | 1179         | 38                   | 4,0%               | 7,8%          | 13            | 652         | 1251        | 96                   | 6,9%               | 14,8%         |
|        | Ловеч           | 500                           | 3675        | 8500         | 17                   | 64,9%              | 56,0%         | 66            | 1964        | 4157        | 63                   | 34,9%              | 49,2%         |
| Община | Белоградчик     | 45                            | 284         | 580          | 13                   | 5,8%               | 3,8%          | 8             | 112         | 219         | 27                   | 4,2%               | 2,6%          |
|        | Видин           | 28                            | 366         | 712          | 25                   | 3,6%               | 4,7%          | 19            | 340         | 591         | 31                   | 10,1%              | 7,0%          |
|        | Димово          | 2                             | 21          | 43           | 22                   | 0,3%               | 0,3%          | 2             | 19          | 38          | 19                   | 1,1%               | 0,4%          |
|        | Кула            | 2                             | 5           | 10           | 5                    | 0,3%               | 0,1%          | 1             | 6           | 22          | 22                   | 0,5%               | 0,3%          |
|        | Ново Село       | 2                             | 21          | 42           | 21                   | 0,3%               | 0,3%          |               |             |             |                      | 0,0%               | 0,0%          |
|        | Берковица       | 15                            | 193         | 463          | 31                   | 1,9%               | 3,1%          | 5             | 100         | 246         | 49                   | 2,6%               | 2,9%          |
|        | Бойчиновци      | 2                             | 5           | 14           | 7                    | 0,3%               | 0,1%          | 1             | 10          | 27          | 27                   | 0,5%               | 0,3%          |
|        | Вършец          | 41                            | 444         | 989          | 24                   | 5,3%               | 6,5%          | 6             | 209         | 455         | 76                   | 3,2%               | 5,4%          |
|        | Георги Дамяново | 2                             | 12          | 30           | 15                   | 0,3%               | 0,2%          | 2             | 25          | 40          | 20                   | 1,1%               | 0,5%          |
|        | Лом             | 5                             | 40          | 80           | 16                   | 0,6%               | 0,5%          | 4             | 103         | 173         | 43                   | 2,1%               | 2,0%          |
|        | Монтана         | 10                            | 235         | 488          | 49                   | 1,3%               | 3,2%          | 8             | 175         | 328         | 41                   | 4,2%               | 3,9%          |
|        | Чипровци        | 7                             | 42          | 89           | 13                   | 0,9%               | 0,6%          |               |             |             |                      | 0,0%               | 0,0%          |
|        | Борован         | 3                             | 10          | 26           | 9                    | 0,4%               | 0,2%          |               |             |             |                      | 0,0%               | 0,0%          |
|        | Бала Слатина    |                               |             |              |                      |                    |               | 2             | 24          | 57          | 29                   | 1,1%               | 0,7%          |
|        | Враца           | 41                            | 565         | 1123         | 27                   | 5,3%               | 7,4%          | 14            | 282         | 504         | 36                   | 7,4%               | 6,0%          |
|        | Козлодуй        | 11                            | 187         | 372          | 34                   | 1,4%               | 2,5%          | 5             | 115         | 182         | 36                   | 2,6%               | 2,2%          |
|        | Криводол        | 1                             | 11          | 26           | 26                   | 0,1%               | 0,2%          |               |             |             |                      | 0,0%               | 0,0%          |
|        | Мездра          | 16                            | 135         | 302          | 19                   | 2,1%               | 2,0%          | 4             | 71          | 126         | 32                   | 2,1%               | 1,5%          |

|                  | Собствено проучване (2019 г.) |      |       |                      |                    |       | НСИ (2018 г.) |      |       |                      |                    |       |
|------------------|-------------------------------|------|-------|----------------------|--------------------|-------|---------------|------|-------|----------------------|--------------------|-------|
|                  | Брой                          |      |       | Среден размер, легла | Отн. дял от района |       | Брой          |      |       | Среден размер, легла | Отн. дял от района |       |
|                  | МН                            | Стаи | Легла |                      | МН                 | Легла | МН            | Стаи | Легла |                      | МН                 | Легла |
| Мизия            | 1                             | 4    | 8     | 8                    | 0,1%               | 0,1%  |               |      |       |                      | 0,0%               | 0,0%  |
| Оряхово          | 5                             | 28   | 72    | 14                   | 0,6%               | 0,5%  | 1             | 9    | 20    | 20                   | 0,5%               | 0,2%  |
| Роман            | 1                             | 14   | 28    | 28                   | 0,1%               | 0,2%  | 1             | 5    | 10    | 10                   | 0,5%               | 0,1%  |
| Белене           | 1                             | 20   | 40    | 40                   | 0,1%               | 0,3%  | 3             | 46   | 104   | 35                   | 1,6%               | 1,2%  |
| Гулянци          | 1                             | 2    | 7     | 7                    | 0,1%               | 0,0%  |               |      |       |                      | 0,0%               | 0,0%  |
| Долна Митрополия | 1                             | 6    | 8     | 8                    | 0,1%               | 0,1%  |               |      |       |                      | 0,0%               | 0,0%  |
| Долни Дъбник     | 1                             | 7    | 20    | 20                   | 0,1%               | 0,1%  |               |      |       |                      | 0,0%               | 0,0%  |
| Левски           | 3                             | 17   | 35    | 12                   | 0,4%               | 0,2%  | 1             | 9    | 18    | 18                   | 0,5%               | 0,2%  |
| Никопол          | 2                             | 36   | 48    | 24                   | 0,3%               | 0,3%  |               |      |       |                      | 0,0%               | 0,0%  |
| Искър            | 2                             | 14   | 30    | 15                   | 0,3%               | 0,2%  | 1             | 5    | 10    | 10                   | 0,5%               | 0,1%  |
| Плевен           | 12                            | 448  | 788   | 66                   | 1,6%               | 5,2%  | 13            | 513  | 968   | 74                   | 6,9%               | 11,5% |
| Пордим           | 2                             | 10   | 22    | 11                   | 0,3%               | 0,1%  |               |      |       |                      | 0,0%               | 0,0%  |
| Червен бряг      | 4                             | 54   | 126   | 32                   | 0,5%               | 0,8%  | 4             | 55   | 105   | 26                   | 2,1%               | 1,2%  |
| Кнежа            | 2                             | 23   | 55    | 28                   | 0,3%               | 0,4%  | 2             | 24   | 46    | 23                   | 1,1%               | 0,5%  |
| Априлци          | 133                           | 731  | 1782  | 13                   | 17,3%              | 11,7% | 8             | 136  | 273   | 34                   | 4,2%               | 3,2%  |
| Летница          | 40                            | 178  | 425   | 11                   | 5,2%               | 2,8%  |               |      |       |                      | 0,0%               | 0,0%  |
| Ловеч            | 21                            | 305  | 581   | 28                   | 2,7%               | 3,8%  | 9             | 324  | 634   | 70                   | 4,8%               | 7,5%  |
| Луковит          | 11                            | 165  | 341   | 31                   | 1,4%               | 2,2%  | 3             | 101  | 197   | 66                   | 1,6%               | 2,3%  |
| Тетевен          | 91                            | 843  | 1976  | 22                   | 11,8%              | 13,0% | 19            | 634  | 1446  | 76                   | 10,1%              | 17,1% |
| Троян            | 182                           | 1310 | 3041  | 17                   | 23,6%              | 20,0% | 38            | 744  | 1560  | 41                   | 20,1%              | 18,5% |
| Угърчин          | 6                             | 43   | 112   | 19                   | 0,8%               | 0,7%  | 1             | 25   | 47    | 47                   | 0,5%               | 0,6%  |
| Ябланица         | 16                            | 100  | 242   | 15                   | 2,1%               | 1,6%  |               |      |       |                      | 0,0%               | 0,0%  |

Най-съществената промяна в ранжирането е подобряването на позицията на общините Априлци (от 9-то на 3-то място, съответно от 3,2% на 11,7% на леглата), Вършец (от 7-мо на 5-то място, съответно от 5,4% на 6,5%), Белоградчик (от 11-то на 9-то място, съответно от 2,6% на 3,8%) и Враца (от 6-то на 4-то място, съответно от 6% на 7,4%) при същевременно влошаване на позицията на Плевен (от 3-то на 6-то място; 11,5% срещу 5,2%), Ловеч (от 4-то на 8-мо място; 7,5% срещу 3,8%), Видин (от 5-то на 7-мо място; 7% срещу 4,7%), Монтана (от 8-мо на 10-то място; 3,9% срещу 3,2%). Като цяло според собственото проучване областните центрове имат много по-малка тежест (24% от леглата) в сравнение с данните на НСИ (36%). На общините с излаз на река Дунав според собственото проучване се падат 9,4% от леглата в района, при 13,1% по данни на НСИ, като и в двата случая около половината от тях са в община Видин (съответно 4,7% и 7%).

**Фиг. 78. Териториално разпределение на легловия капацитет в Северозападния район по общини (собствено проучване и данни на НСИ)**



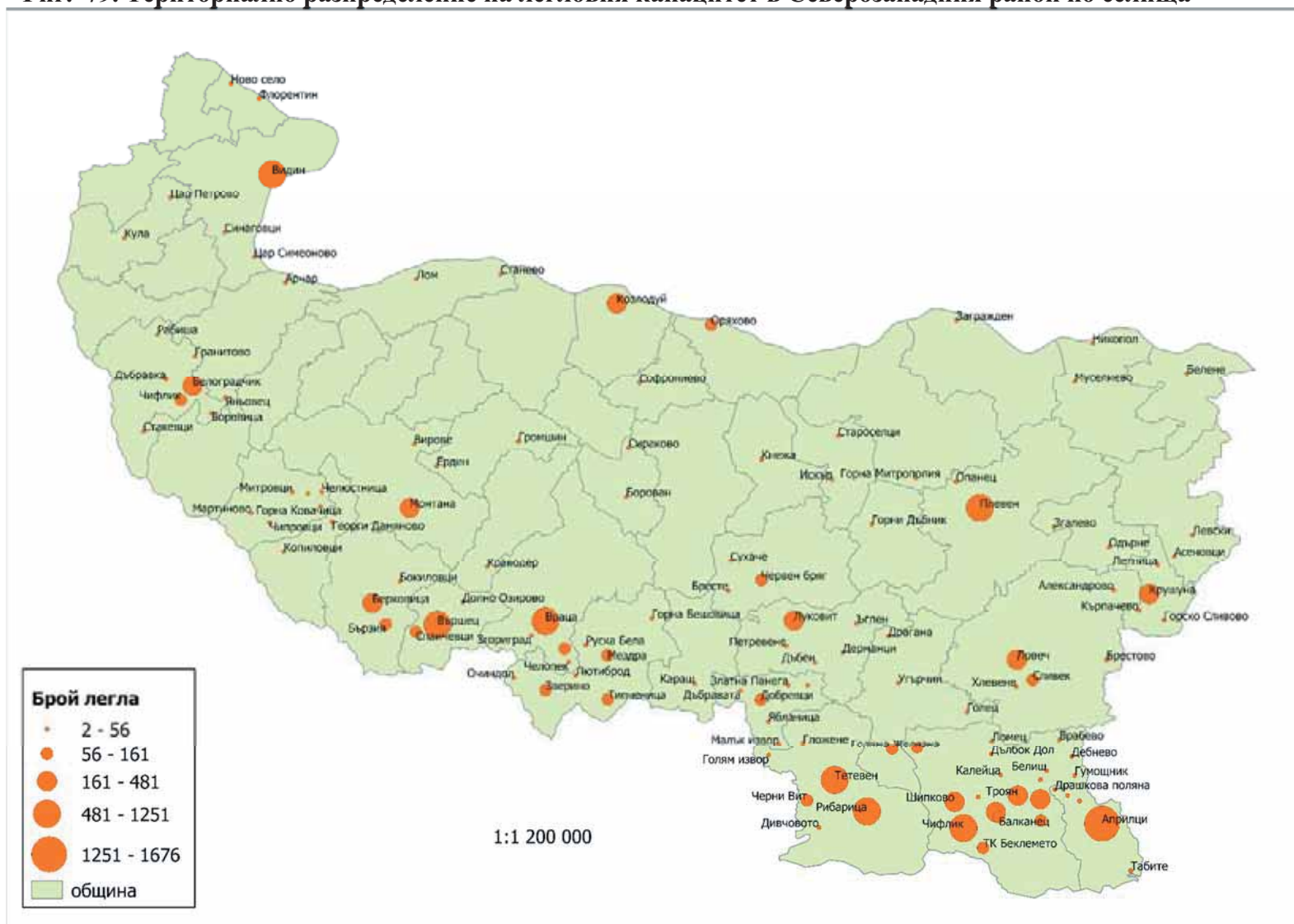
\* В диаграмата за собственото проучване не са включени общините с под 30 легла

Интерес представляват и данните за **разпределението на легловата база по отделни населени места и местности**, които показват особености, които е невъзможно да се отчетат въз основа на данните на НСИ по общини. От една страна, те говорят за дисперсност на локализацията на местата за настаняване, които са разположени в 126 населени места и местности (Фиг. 79, Прил. 5). Подобен модел на локализация има както предимства (то е предпоставка за по-широко разпространение на икономическите и социални ползи от туризма), така и недостатъци (трудности при осигуряване на необходимата инфраструктура).

От друга страна, данните по населени места позволяват по-ясно да се открият водещите центрове на предлагане на настанителна база. Само осем от посочените 126 места (6%), които



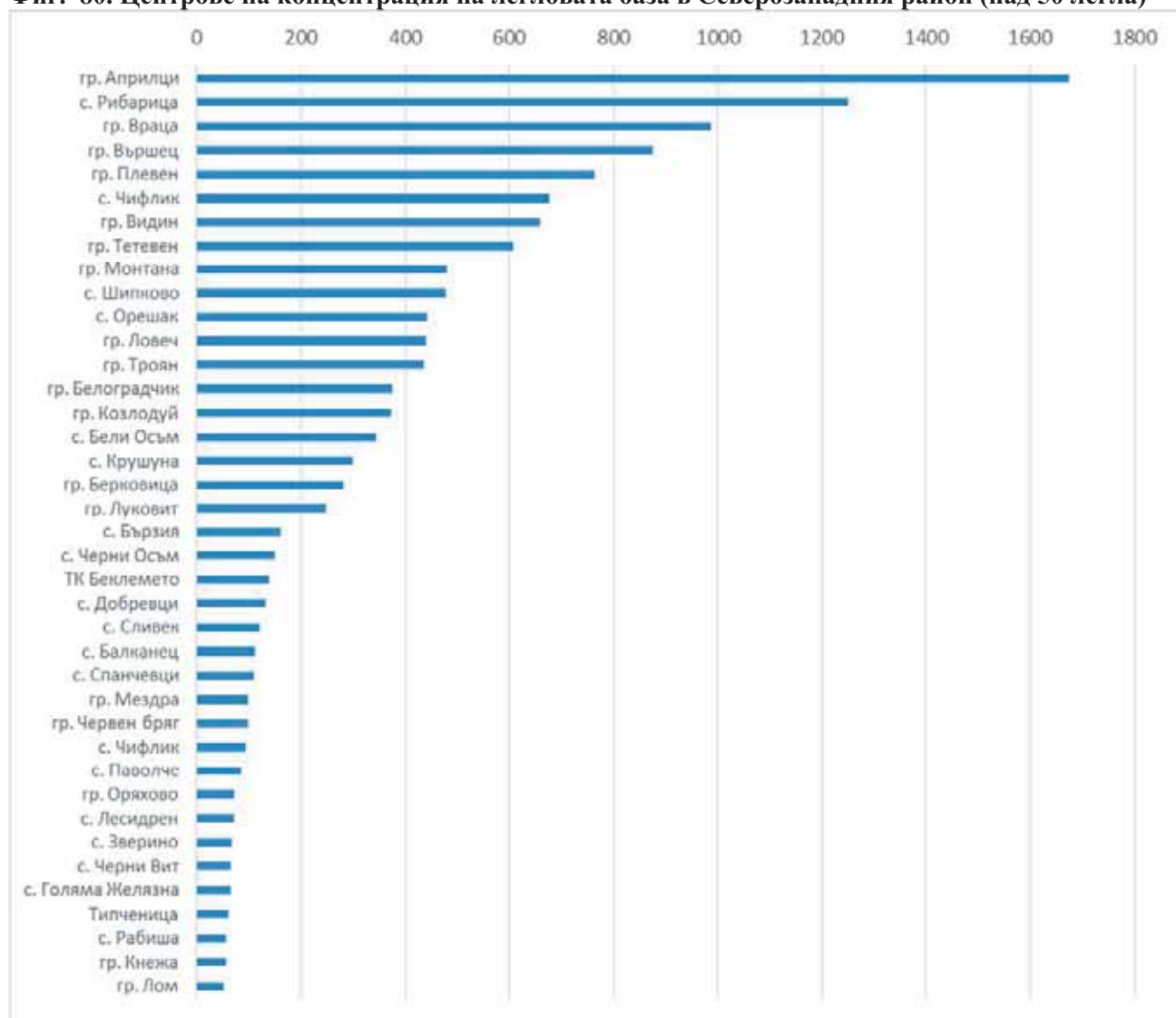
Фиг. 79. Териториално разпределение на легловия капацитет в Северозападния район по селища



Картограмата е изработена от гл. ас. д-р Раденка Митова

имат над 500 легла, разполагат с почти половината от легловия капацитет. Това са гр. Априлци, с. Рибарица (общ. Тетевен), гр. Враца, гр. Вършец, гр. Плевен, с. Чифлик (общ. Троян), гр. Видин и гр. Тетевен. В следващите по ранг 11 селища (9%) с 201-500 легла са концентрирани 28% от леглата в района. Те са гр. Монтана, с. Шипково (общ. Троян), с. Орешак (общ. Троян), гр. Ловеч, гр. Троян, гр. Белоградчик, гр. Козлодуй, с. Бели Осъм (общ. Троян), с. Крушуна (общ. Летница), гр. Берковица и гр. Луковит. На третата група, включваща 20 населени места или местности (16%) се падат 12% от легловия капацитет, а останалите групи са с минимално присъствие, въпреки големия брой на населените места (съответно 6% от леглата за групата с 21-50 легла и 4% за групата с под 20 легла).

**Фиг. 80. Центрове на концентрация на легловата база в Северозападния район (над 50 легла)**



**Табл. 27. Структура на населените места и местностите в Северозападния район според броя на леглата в тях**

|               | Брой           |     |       | Среден капацитет | % от СЗ район  |        |        |
|---------------|----------------|-----|-------|------------------|----------------|--------|--------|
|               | Населени места | МН  | Легла |                  | Населени места | МН     | Легла  |
| Над 500 легла | 8              | 329 | 7493  | 23               | 6,3%           | 42,7%  | 49,4%  |
| 201-500 легла | 11             | 204 | 4196  | 21               | 8,7%           | 26,5%  | 27,6%  |
| 51-200 легла  | 20             | 95  | 1857  | 20               | 15,9%          | 12,3%  | 12,2%  |
| 21-50 легла   | 29             | 71  | 958   | 13               | 23,0%          | 9,2%   | 6,3%   |
| До 20 легла   | 58             | 72  | 672   | 9                | 46,0%          | 9,3%   | 4,4%   |
| Всичко        | 126            | 771 | 15176 | 20               | 100,0%         | 100,0% | 100,0% |

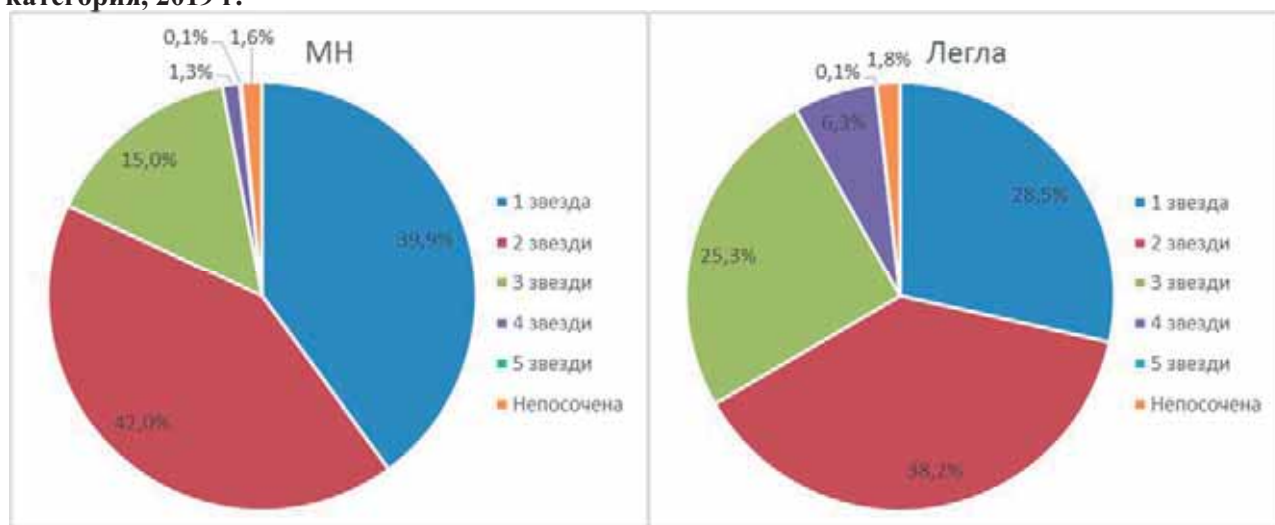
На трето място, данните по населени места показват и някои специфични **особености на локализирането на местата за настаняване по общини**. В Северозападния район може да се очертаят три модела на локализиране:

- Цялата или почти цялата леглова база е концентрирана в едно населено място, често – но не винаги – общинския център (напр. Монтана, Козлодуй, Плевен, Априлци, Оряхово);
- Налице е водещ център на концентрация, но той се допълва със значителен дял на легловия капацитет в други (вторични) центрове (напр. Белоградчик с вторични центрове в Чифлик, Рабиша, Стакевци), Видин (с вторични центрове в Синаговци и Симеоново), Берковица (Бързия), Вършец (Спанчевци), Враца (Паволче, Згориград, Челопек), Крушуна (с вторични центрове в Летница, Кърпачево, Горско Сливово), Ловеч (с. Сливек), Луковит (Дерманци, Петревене, Ъглен), Рибарица (Тетевен и няколко по-малки);
- Без доминиращ център, т.е. полицентрично развитие – община Троян (Чифлик, Троян, Орешак, Шипково, Беклемето, Черни Осъм и др.); в по-малък мащаб (при по-ограничен леглови капацитет) подобен модел се наблюдава в общините Чипровци, Мездра и Ябланица.

## 5.2 Структура на местата за настаняване по категория

Резултатите от собственото проучване потвърждават данните на НСИ по отношение на категорийната структура на настанителната база, но внасят и някои допълнителни нюанси (Фиг. 81, Прил. 6). Абсолютно доминират местата за настаняване от ниска категория (1 звезда – 40% с 29% от леглата и 2 звезди – 42% с 38% от леглата). Сравнително висок дял заемат и местата за настаняване от средна категория – 3 звезди (15%, но с 25% от леглата). Почти невидими са местата за настаняване от висока категория, а обекти с 5 звезди практически липсват. Последната група може да се проследи лесно и поименно. С 5 звезди е категоризиран само 1 обект с 8 легла (вила „Слънчевата къща“ в Априлци). С 4 звезди са общо 10 обекта (1,3%) с 953 легла (6,3%): хотел „Ровно“ (100 легла) във Видин, хотел „Скалите“ (81 легла) в Белоградчик, хотел „Ата“ (120 легла) и хотел „Медикус“ (60 легла) във Вършец, вила „Кайлъка“ (9 легла) и хотел „Ростов“ (120 легла) в Плевен, хотел „Президиум Палас“ (100 легла) в Ловеч, хотел „Дипломат Плаза“ (97 легла) в Луковит, хотел „Олимп“ (154 легла) в Тетевен и хотел „Троян Плаза“ (112 легла) в Троян.

**Фиг. 81. Структура на местата за настаняване и легловия капацитет в Северозападния район по категория, 2019 г.**



Местата за настаняване от средна категория (3 звезди) също са сравнително силно концентрирани – 20,7% от тях (794 легла) са в община Троян, 17,1% (657 легла) – в община Априлци, 13,1% (501 легла) – в община Плевен, 11% (425 легла) – в община Видин, 8,3% (318 легла) – в Тетевен, 7,8% (301 легла) – в община Вършец, 5,1% (194 легла) – във Враца, 4,3%

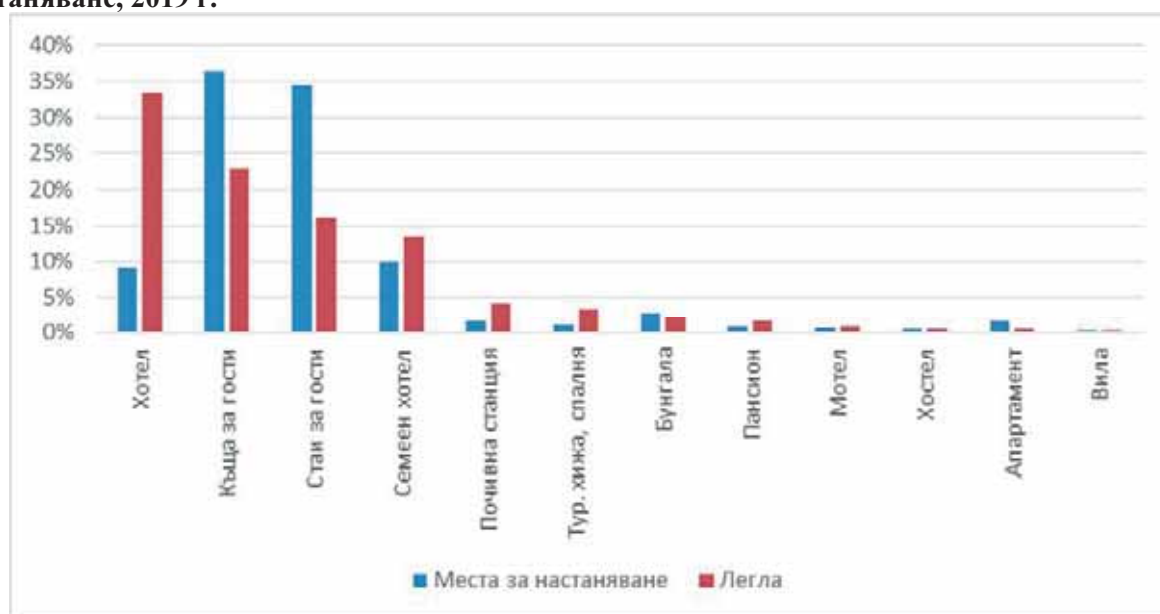
(166 легла) – в Ловеч. Общо на тези осем общини се падат 88% от леглата в места за настаняване с категория 3 звезди. В останалите общини структурата на настанителната база е абсолютно доминирана от места за настаняване с категория 1 и 2 звезди.

### 5.3 Структура на местата за настаняване по тип

В Северозападния район са идентифицирани 12 от 16-те типа места за настаняване, описани в Закона за туризма. Въпреки това типологично разнообразие структурата на настанителната база е доминирана само от няколко типа – хотели (9% от местата за настаняване, но с 33% от легловия капацитет), къщи за гости (36% от местата и 23% от леглата), стаи за гости (35% от местата и 16% от леглата) и семейни хотели (10% от местата за настаняване и 14% от леглата).

Според националния туристически регистър в района не са представени апартаментни туристически комплекси, вилни селища, туристически селища, **къмпинги**. Въпреки че няма места за настаняване, категоризирани като къмпинги, са идентифицирани няколко, които действат и се представят (рекламират) като такива. Те са разгледани в раздел 5.7).

**Фиг. 82.** Структура на настанителната база в Северозападния район по тип на местата за настаняване, 2019 г.



**Хотелите** се отличават с най-голям среден капацитет (71 легла), като попадат предимно в групите с 51-100 легла (41%) и 26-50 легла (28%), но има 11 хотела с над 100 легла (15%), които концентрират 38% от целия леглови капацитет на хотелите в района, сред които най-големите са хотел „Балкан“ – Плевен (367 легла) и хотела на Министерство на отбраната – Рибарица (285 легла). Преобладават хотелите с категория 3 звезди (32%) и 2 звезди (31%), но не са редки и такива с 1 звезда (24%). Макар че само 13% от хотелите са с категория 4 звезди, в тях се намира практически целият леглови капацитет в тази категория. Хотелите се отличават с изразена концентрация в общините на областните центрове – Видин (10% от леглата), Плевен (10%), Враца (9%), Ловеч (8%), Монтана (7%). Други общини с висок дял в хотелската база са Тетевен (16%), Троян (13%), Вършец (10%) и Луковит (5%). На изброените 9 общини се падат 87% от всички легла в хотели, а близо половината от наблюдаваните общини нямат хотелска база. В останалите има най-често по един хотел с капацитет 25-80 легла (Белоградчик, Лом, Чипровци, Козлодуй, Мездра, Белене, Никопол, Червен бряг, Априлци, Летница, Угърчин).

**Къщите за гости** са с малък среден капацитет (12 легла) и попадат изключително в групите с до 10 легла (52%) и 11-25 легла (42%). Половината от тях (52%) са с категория 2 звезди, а една трета (33%) – с 1 звезда. Само 13% имат най-високата за този тип категория 3

звезди. Къщите за гости са широко разпространени и се установяват в ¾ от общините с някаква настанителна база, но са с особено висока концентрация в област Ловеч (около 70% от къщите и леглата в тях). По общини с повишена концентрация на този тип се отличават Троян (26% от леглата), Априлци (22%), Тетевен (12%), Ябланица (4%), Белоградчик (8%), Вършец (5%). С по-нисък, но все пак значителен дял (2-3% от леглата) са Враца, Козлодуй, Мездра, Летница.

**Табл. 28. Структура на настанителната база в Северозападния район по тип на местата за настаняване, капацитет и категория, 2019 г.**

|                             | Всичко | % от района | Капацитет, легла |       |       |        |         | Категория |       |       |       |       |
|-----------------------------|--------|-------------|------------------|-------|-------|--------|---------|-----------|-------|-------|-------|-------|
|                             |        |             | До 10            | 11-25 | 26-50 | 51-100 | Над 100 | 1 зв.     | 2 зв. | 3 зв. | 4 зв. | 5 зв. |
| <b>Места за настаняване</b> |        |             |                  |       |       |        |         |           |       |       |       |       |
| Всичко                      | 771    | 100,0%      | 49%              | 33%   | 10%   | 6%     | 2%      | 40%       | 42%   | 15%   | 1%    |       |
| Хотел                       | 71     | 9,2%        | 3%               | 13%   | 28%   | 41%    | 15%     | 24%       | 31%   | 32%   | 13%   |       |
| Мотел                       | 5      | 0,6%        | 20%              | 40%   | 40%   |        |         | 40%       | 0%    | 40%   |       |       |
| Вила                        | 2      | 0,3%        | 100%             |       |       |        |         |           |       |       | 50%   | 50%   |
| Семеен хотел                | 76     | 9,9%        | 13%              | 46%   | 33%   | 7%     | 1%      | 20%       | 45%   | 36%   |       |       |
| Хостел                      | 3      | 0,4%        |                  | 67%   | 33%   | 0%     |         | 67%       | 33%   |       |       |       |
| Пансион                     | 6      | 0,8%        | 17%              | 17%   | 50%   | 17%    |         | 33%       | 50%   |       |       |       |
| Почивна станция             | 12     | 1,6%        |                  | 17%   | 33%   | 42%    | 8%      | 58%       | 42%   |       |       |       |
| Стаи за гости               | 266    | 34,5%       | 71%              | 28%   |       | 1%     |         | 53%       | 38%   | 7%    |       |       |
| Апартаменти за гости        | 12     | 1,6%        | 92%              | 8%    |       |        |         | 42%       | 25%   | 33%   |       |       |
| Къща за гости               | 281    | 36,4%       | 52%              | 42%   | 5%    |        |         | 33%       | 52%   | 13%   |       |       |
| Бунгала                     | 22     | 2,9%        | 59%              | 23%   | 14%   | 5%     |         | 73%       | 23%   | 0%    |       |       |
| Тур. хижа, спалня           | 8      | 1,0%        | 0%               | 13%   | 38%   | 25%    | 25%     | 13%       | 25%   | 50%   |       |       |
| Непосочено                  | 7      | 0,9%        | 43%              | 29%   | 14%   | 14%    |         | 86%       | 14%   | 0%    |       |       |
| <b>Легла</b>                |        |             |                  |       |       |        |         |           |       |       |       |       |
| Всичко                      | 15166  | 100,0%      | 16%              | 28%   | 18%   | 23%    | 16%     | 28%       | 38%   | 25%   | 6%    |       |
| Хотел                       | 5066   | 33,4%       |                  | 4%    | 15%   | 43%    | 38%     | 17%       | 26%   | 38%   | 19%   |       |
| Мотел                       | 129    | 0,9%        | 7%               | 36%   | 57%   |        | 0%      | 52%       | 0%    | 26%   | 0%    |       |
| Вила                        | 17     | 0,1%        | 100%             |       |       |        |         |           |       |       | 53%   | 47%   |
| Семеен хотел                | 2041   | 13,5%       | 4%               | 33%   | 42%   | 16%    | 5%      | 14%       | 43%   | 43%   |       |       |
| Хостел                      | 66     | 0,4%        |                  | 45%   | 55%   |        |         | 45%       | 55%   |       |       |       |
| Пансион                     | 241    | 1,6%        | 4%               | 9%    | 48%   | 39%    |         | 26%       | 36%   |       |       |       |
| Почивна станция             | 633    | 4,2%        |                  | 5%    | 23%   | 55%    | 17%     | 50%       | 50%   |       |       |       |
| Стаи за гости               | 2440   | 16,1%       | 46%              | 46%   | 2%    | 6%     |         | 48%       | 46%   | 5%    |       |       |
| Апартаменти за гости        | 47     | 0,3%        | 74%              | 26%   |       |        |         | 60%       | 19%   | 21%   |       |       |
| Къща за гости               | 3472   | 22,9%       | 29%              | 56%   | 13%   | 2%     |         | 35%       | 48%   | 15%   |       |       |
| Бунгала                     | 316    | 2,1%        | 16%              | 29%   | 35%   | 20%    |         | 53%       | 44%   |       |       |       |
| Тур. хижа, спалня           | 515    | 3,4%        |                  | 4%    | 19%   | 29%    | 48%     | 4%        | 29%   | 59%   |       |       |
| Непосочено                  | 183    | 1,2%        | 12%              | 20%   | 22%   | 46%    |         | 54%       | 46%   |       |       |       |

**Стаите за гости** са с много малък среден капацитет (9 легла), като попадат главно в групата с до 10 легла (71%) и по-рядко – с 11-25 легла (28%). Стаите за гости също са широко разпространени, но показват някои особености. И при тях е особено голяма концентрацията в област Ловеч (76% от леглата), в т.ч. в община Троян – 28%, Тетевен – 18%, Априлци – 15% и Летница – 10%. Също така те присъстват в структурата на базата на общините на областните центрове с изключение на Монтана – Враца (6%), (Видин (2%), Плевен (2%), Ловеч (1%).



Други общини с висока концентрация на стаи за гости са Вършец (9%), Белоградчик (2%), Берковица (1%). Подобни характеристики имат и **апартаментите за гости**, но те са с незначителна тежест в района, с още по-малък среден капацитет (4 легла), попадат почти изцяло в групата до 10 легла (92%) и имат повишен дял на категоризираните с 3 звезди (33%). Апартаменти за гости са установени само в няколко общини – Троян (47% от леглата в този тип), Белоградчик, Вършец, Ловеч, Враца, Козлодуй.

**Семейните хотели** са със среден капацитет 27 легла, най-често между 11-25 (46%) и 26-50 легла (33%), с повишен дял на категориите 2 звезди (45%) и 3 звезди (36%). Най-висока е концентрацията им в област Ловеч, но на по-ниско ниво в сравнение с къщите за гости и стаите за гости (51% от обектите и 58% от леглата). Общини с повишена концентрация на семейни хотели са Троян (21% от леглата), Априлци (19%), Тетевен (12%), Враца (12%), Мездра (6%), Видин (6%), Белоградчик (4%), Монтана, Ловеч, Летница, Червен бряг, Кнежа (2-3%).

**Почивните станции** са големи спрямо средното за района (средно 53 легла), най-често между 51-100 (42%) и 26-50 (33%) легла, изключително от ниска категория – с 1 звезда са 58% от тях, а с 2 – 42%. Въпреки малкият им брой – 12 (1,6%) те имат сравнително голяма тежест в структурата на настанителната база на района (4,2%). Разположени са в ограничен брой общини в планинската част на района – Троян (39% от леглата), Враца (35% от леглата), Берковица (12%), Тетевен и Априлци (по 8%).

Близки до това са характеристиките и на **туристическите хижи и спални** – големи (средно 64 легла), най-често в групите с 26-50 легла (38%), 51-100 легла (25%) и над 100 легла (25%). За разлика от почивните станции е висок дялът на хижите с категория 3 звезди – 50% (но трябва да се имат пред вид специфичните изисквания към категоризацията им). Броят им е едва 8 (1%), но на тях се падат 3,4% от легловия капацитет на района. Те са: туристическа хижа „Ком“ – стара и нова (Берковица) с общо 142 легла, „Козлодуйски бряг“ (Козлодуй) с 40 легла, туристическа хижа „Габите“ (30 легла) и туристически учебен център „Зора“ (30 легла) на територията на община Априлци, туристическа спалня – Белоградчик (96 легла), туристическа хижа „Изгрев“ (52 легла) – с. Чифлик (общ. Троян) и Туристически дом – Плевен (125 легла).

**Бунгалата** са малки (среден капацитет 14 легла), попадащи предимно в групата с до 10 легла (59%) и по-рядко – 11-25 легла (23%), преобладаващо с категория 1 звезда – 73% (най-висок дял сред всички типове в района). Разположени са в общините Вършец (30% от леглата), Априлци (17%), Троян (14%), Монтана (13%), Тетевен (9%), Долни Дъбник (6%), Ябланица (5%) и Белоградчик (3%).

Останалите типове места за настаняване (пансиони, мотели, хостели, вили) са с минимално значение за района.

## **5.4 Ценово равнище**

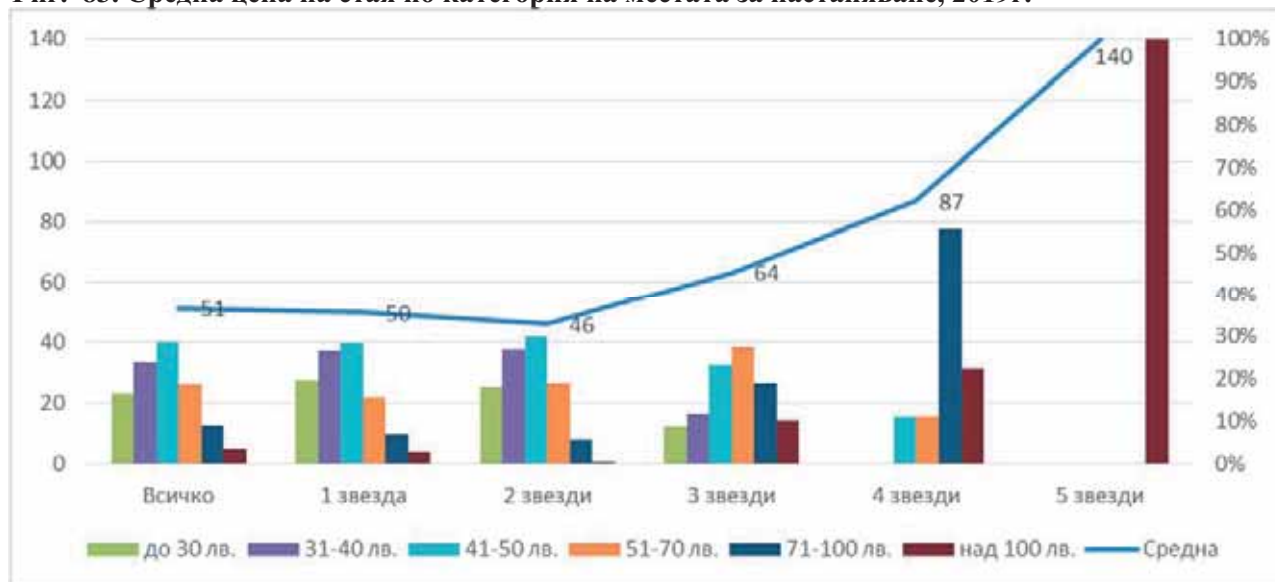
Чрез проучването в интернет са установени цени за 452 места за настаняване (59% от всички), които са анализирани по-нататък (Прил. 7). Представени са между 55 и 60% от местата с категория 1 до 3 звезди, 90% от тези с 4 звезди и 100% - с 5 звезди. Цените са за двойна стая към началото на август 2019 г. (вж. раздел 1.3.4).

С изключение на няколко екстремни случая цените на двойна стая варират предимно в диапазона 20-150 лв. Средноаритметичната цена е 51 лв., а медианната цена – 46 лв. (т.е. половината от местата са с цени до 46 лв. и половината с цени над 46 лв.). В повече от половината от местата за настаняване цената е между 30 и 50 лв. (24% от 30 до 40 лв. и 29% от 40 до 50). Приблизително равен е дялът на съседните групи – 17% до 30 лв. и 19% - между 50 и 70 лв. Значително по-нисък е дялът на местата за настаняване с цени между 70 и 100 лв. – 9% и особено над 100 лв. – 4%.

Категорията оказва влияние върху равнището на цените като тенденция, но не и като индивидуални практики. Най-ниски са средните цени за категория 2 звезди (46 лв.) и 1 звезда (50 лв.). Поради високия дял на тези места за настаняване те влияят съществено върху средната

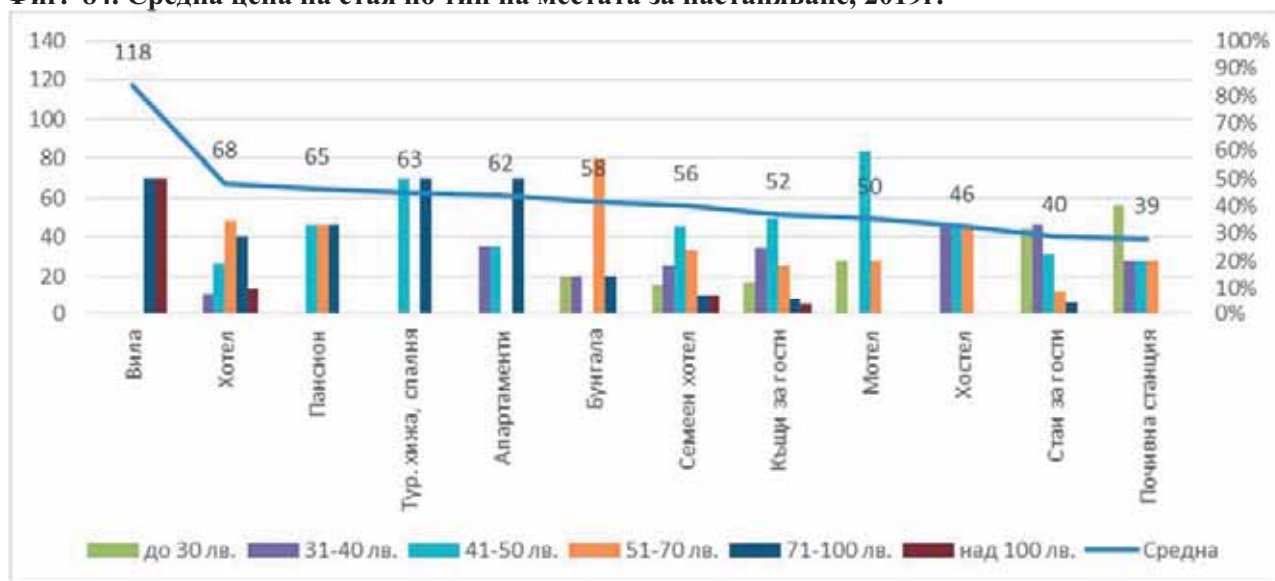
стойност за района. Над ниската категория средната цена се увеличава последователно с увеличаване на категорията – до 64 лв. за 3 звезди, 87 лв. за 4 звезди и 140 лв. за 5 звезди (за последното има само един случай). От групирането според цената се вижда, че има немалко места за настаняване от ниска категория, които предлагат цени, които са типични за по-високите категории. Например 16% от местата за настаняване с 1 звезда и 19% от тези с 2 звезди предлагат цени между 50 и 70 лв., които са около средната за категория три звезди, а други 6-7% от нискокатегорийните обекти предлагат цени между 70 и 100 лв., които са около средната за четиризвездните обекти.

**Фиг. 83. Средна цена на стая по категория на местата за настаняване, 2019г.**



Различията в ценовото равнище според типа на местата за настаняване са съществени но могат да се обяснят по-скоро с тяхната структура по категория, с индивидуалните решения и практики и с ограничения брой случаи за някои типове, отколкото с типа на мястото за настаняване.

**Фиг. 84. Средна цена на стая по тип на местата за настаняване, 2019г.**



Значително по-високи са цените във вили (118 лв.), но и двете вили са от висока категория (5 или 4 звезди). Следват хотелите (68 лв.), но те не се различават силно от пансионите (65 лв.), туристическите хижи (63 лв., само 2 случая), апартаментите за гости (62 лв., 4 случая). Следващата група с по-високи от средната за района цени включва семейните

хотели (56 лв.) и бунгалата (58 лв.). Около средното за всички типове са къщите за гости (52 лв.) и мотелите (50 лв.). С най-ниски цени на стая се отличават стаите за гости (40 лв.) и почивните станции (39 лв.).

Различията по области не са големи – най-високи цени се установяват за местата за настаняване във Видинска област – средно 61 лв., най-ниски – в област Враца (46 лв.), а за останалите 3 области са близки до средната (Монтана – 53, Плевен – 56 и Ловеч – 50 лв.)

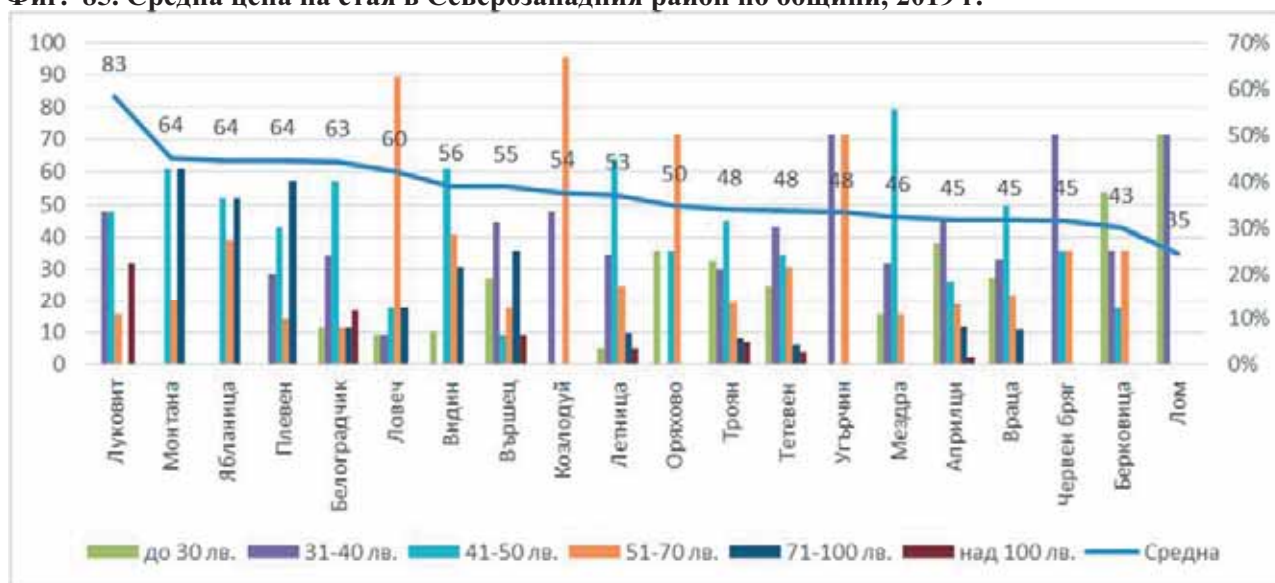
**Табл. 29. Средна цена на стая в Северозападния район по категория и тип на местата за настаняване и по области, 2019 г.**

|                           | Лв.       |           | По групи, % |            |            |            |            |           | Брой случаи |
|---------------------------|-----------|-----------|-------------|------------|------------|------------|------------|-----------|-------------|
|                           | Средна    | Медиана   | < 30 лв.    | 31-40 лв.  | 41-50 лв.  | 51-70 лв.  | 71-100 лв. | > 100 лв. |             |
| <b>Всичко</b>             | <b>51</b> | <b>46</b> | <b>17%</b>  | <b>24%</b> | <b>29%</b> | <b>19%</b> | <b>9%</b>  | <b>4%</b> | <b>452</b>  |
| <b>По категория</b>       |           |           |             |            |            |            |            |           |             |
| 1 звезда                  | 50        | 45        | 20%         | 27%        | 28%        | 16%        | 7%         | 3%        | 173         |
| 2 звезди                  | 46        | 45        | 18%         | 27%        | 30%        | 19%        | 6%         | 1%        | 194         |
| 3 звезди                  | 64        | 60        | 9%          | 12%        | 23%        | 28%        | 19%        | 10%       | 69          |
| 4 звезди                  | 87        | 90        |             |            | 11%        | 11%        | 56%        | 22%       | 9           |
| 5 звезди                  | 140       | 140       |             |            |            |            |            | 100%      | 1           |
| <b>По тип</b>             |           |           |             |            |            |            |            |           |             |
| Хотел                     | 68        | 68        | 0%          | 8%         | 19%        | 35%        | 29%        | 10%       | 52          |
| Мотел                     | 50        | 50        | 20%         | 0%         | 60%        | 20%        | 0%         | 0%        | 5           |
| Вила                      | 118       | 118       | 0%          | 0%         | 0%         | 0%         | 50%        | 50%       | 2           |
| Семеен хотел              | 56        | 50        | 11%         | 18%        | 33%        | 24%        | 7%         | 7%        | 55          |
| Хостел                    | 46        | 43        | 0%          | 33%        | 33%        | 33%        | 0%         | 0%        | 3           |
| Пансион                   | 65        | 56        | 0%          | 0%         | 33%        | 33%        | 33%        | 0%        | 3           |
| Почивна станция           | 39        | 32        | 40%         | 20%        | 20%        | 20%        | 0%         | 0%        | 5           |
| Стаи за гости             | 40        | 40        | 32%         | 33%        | 22%        | 9%         | 4%         | 0%        | 139         |
| Апартаменти за гости      | 62        | 62        | 0%          | 25%        | 25%        | 0%         | 50%        | 0%        | 4           |
| Къщи за гости             | 52        | 47        | 12%         | 25%        | 36%        | 18%        | 6%         | 3%        | 174         |
| Бунгала                   | 58        | 60        | 14%         | 14%        | 0%         | 57%        | 14%        | 0%        | 7           |
| Туристическа хижа, спалня | 63        | 63        | 0%          | 0%         | 50%        | 0%         | 50%        | 0%        | 2           |
| <b>По области</b>         |           |           |             |            |            |            |            |           |             |
| Видин                     | 61        | 47        | 8%          | 15%        | 40%        | 18%        | 13%        | 8%        | 40          |
| Монтана                   | 53        | 50        | 20%         | 23%        | 20%        | 14%        | 20%        | 3%        | 35          |
| Враца                     | 46        | 44        | 18%         | 22%        | 33%        | 22%        | 4%         | 0%        | 45          |
| Плевен                    | 56        | 49        | 0%          | 35%        | 24%        | 18%        | 24%        | 0%        | 17          |
| Ловеч                     | 50        | 46        | 18%         | 24%        | 28%        | 19%        | 7%         | 4%        | 315         |

Значително по-големи са различията по общини (между 25 лв. и 83 лв.). В анализа са включени общини, в които има повече от 1 случай с установена цена, но независимо от това се наблюдават някои деформации. Силно се откроява община Луковит със средна цена от 83 лв., но тя се обяснява с екстремна цена посочена от един от обектите (къща за гости с категория 1 звезда) – над 300 лв. (ако се използва медианната цена общината би била със стойност малко над средната – 50 лв.).

Със значително по-високи от средната за района стойности са общините Монтана, Ябланица, Плевен и Белоградчик (63-64 лв.), както и Ловеч (60 лв.). Цените са близки до средната за района в общините Видин (56 лв.), Вършец (55 лв.), Козлодуй (54 лв.), Летница (53 лв.), Оряхово (50 лв.), Троян (48 лв.), Тетевен (48 лв.) и Угърчин (46 лв.). С по-ниски средни цени са Мездра (46 лв.), Априлци, Враца, Червен бряг (по 45 лв.), Берковица (43 лв.) и особено Лом (35 лв.).

Фиг. 85. Средна цена на стая в Северозападния район по общини, 2019 г.



### 5.5 Допълнителни съоръжения, услуги, дейности

Освен основните услуги, които предлагат местата за настаняване, много от тях се опитват да бъдат по атрактивни с различни удобства, които предлагат:

- басейн, джакузи, сауна, водни пързалки;
- СПА център;
- барбекю, пещ, чеверме;
- ресторант, механа, кафе-сладкарница, винарна с кът за дегустации;
- нощен клуб, летен бар, казино, лоби бар;
- конферентни зали, мултимедия;
- зала за игри, детска площадка, детски кът;
- спортни игрища, фитнес зали, билиардна зала;
- охраняем паркинг;
- параклис;
- галерия, библиотека и др.

Освен наличните удобства се предлага и голямо разнообразие от услуги, най-интересните сред които са:

- летищен трансфер;
- разходка с джип, АТВ;
- организиране на пикник;
- ски обучение, ски оборудване;
- излети с коне, собствена конюшня, обучение по езда;
- възможност за риболов и предоставяне на екипировка за риболов;
- уроци по стрелба с лък;
- пешеходни преходи с водач, ориентиране;
- велосипеди под наем, стикове за голф;
- настаняване в бунгало-буре ;
- организиран лов на едър и дребен дивеч.

Спектърът на предлаганите допълнителни съоръжения и услуги варира в зависимост от размера и категорията на местата за настаняване, но и от индивидуалните решения на техните собственици и/или управители.<sup>13</sup> Наличието и качеството на допълнителните съоръжения и услуги до голяма степен е отразено в оценките на потребителите.

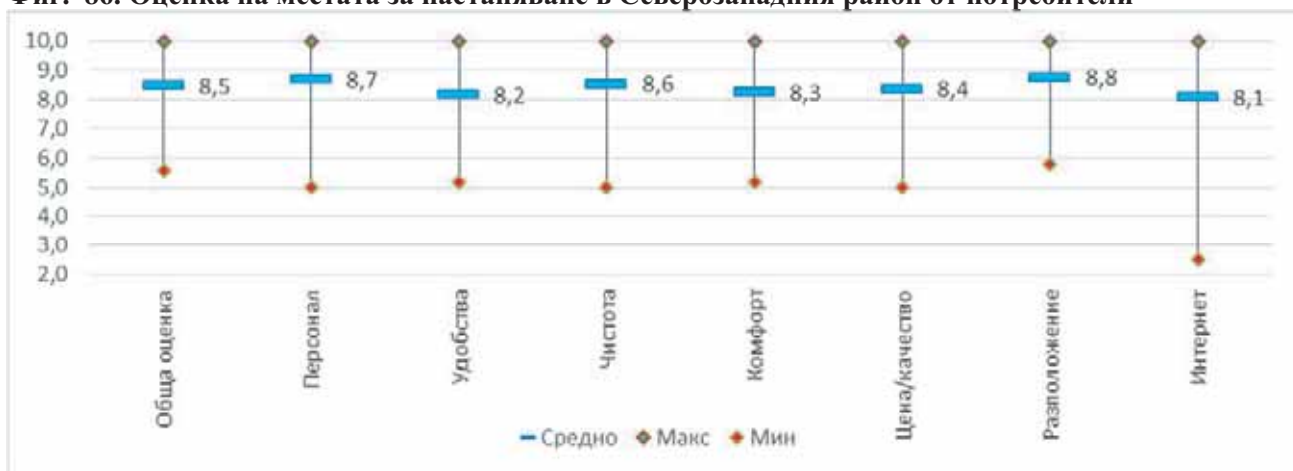
<sup>13</sup> По-подробен анализ на допълнителните съоръжения и услуги е направен за къмпингите и местата за настаняване от висока категория.

## 5.6 Оценка на местата за настаняване от потребители

При проучването в Booking.com са установени оценки за удовлетвореността на потребителите за 186 места за настаняване в Северозападния район (24% от всички идентифицирани места за настаняване). Структурата на оценените места за настаняване е достатъчно разнообразна – представени са основните групи по различни критерии (категория, тип, размер, ценово равнище, области, по-важни общини), така че данните може да се смятат за представителни за района като цяло. При анализа по отделни критерии са изключени групите с по-малко от 5 случая, за да се избегнат възможни изкривявания.

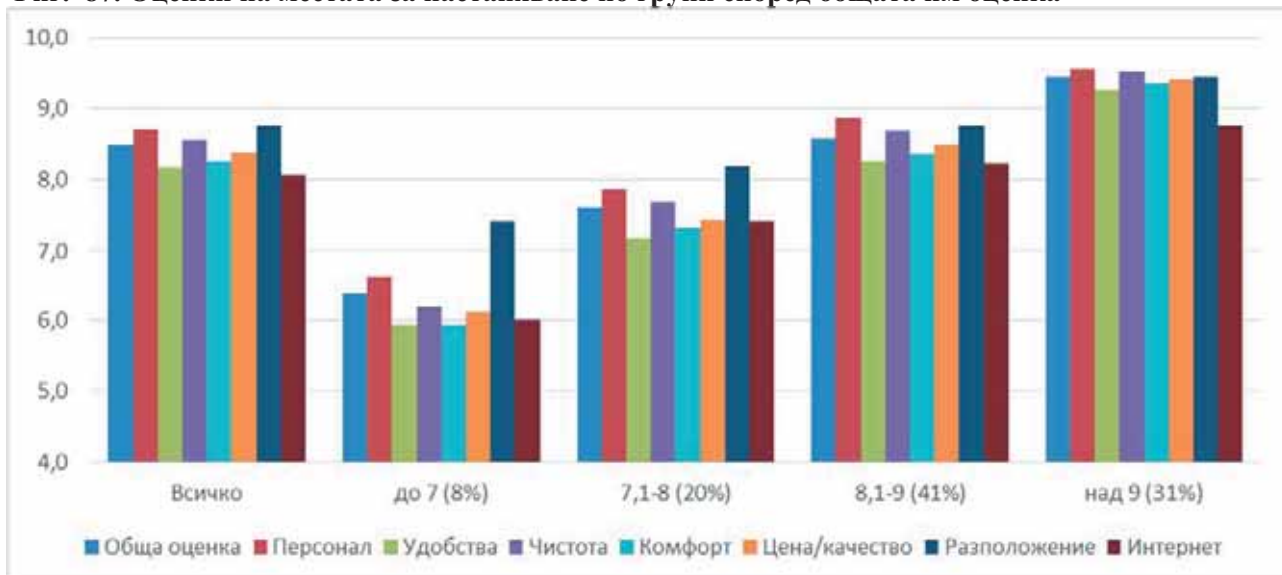
Общата оценка на потребителите за местата за настаняване в Северозападния район е доста висока – 8,5 по 10-степенна скала. Средните оценки по отделните атрибути не се отклоняват силно от общата оценка и са между 8,1 и 8,7. Все пак може да се отбележи по-високата оценка за разположение (8,8) и персонал (8,7) и по-ниската оценка за комфорт (8,3), удобства (8,2) и интернет (8,1). Както общата оценка, така и оценките по атрибути варират в сравнително широки граници за отделните места за настаняване (между 5-6 и максималната 10, а за интернет от 2,5 до 10).

Фиг. 86. Оценка на местата за настаняване в Северозападния район от потребители



Структурата на местата за настаняване според общата оценка на потребителите е благоприятна: 31% са с оценка над 9, 41% - между 8 и 9, 20% между 7 и 8 и едва 8% - под 7. В рамките на тези групи не се откриват съществени отклонения на оценките по атрибути от общия модел, с изключение на малко по-високите оценки за разположение при групите с ниска обща оценка, особено под 7.

Фиг. 87. Оценки на местата за настаняване по групи според общата им оценка

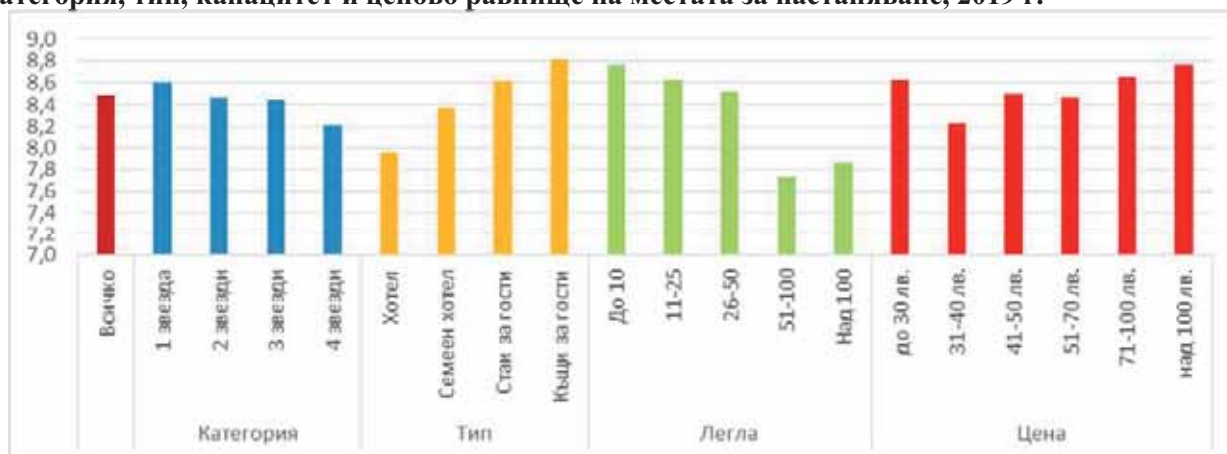




Сравнението на общата оценка на местата за настаняване, групирани по различни характеристики, показва интересни особености, макар че разликите в повечето случаи не са твърде големи:

- Общата оценка намалява с повишаване на категорията – от 8,6 за 1 звезда до 8,2 за 4 звезди; по-високата категория не е гаранция за по-доволни клиенти (което вероятно е свързано с различното ниво на очакванията);
- Хотелите имат по-ниска обща оценка (8,0) в сравнение със семейните хотели (8,4), стаите за гости (8,6) и особено къщите за гости (8,8);
- По-малките места за настаняване – до 50 легла – имат по-високи оценки (8,5-8,8) в сравнение с по-големите (7,7-7,9);
- Цената не е решаващ фактор за общата оценка: с изключение на най-ниската ценова група (до 30 лв.) оценката се повишава от 8,2 до 8,8 с увеличаване на цената от 31-40 лв. до над 100 лв., което е индикация за приемливостта на съвременните цени (добро съотношение цена/качество); конкретната оценка за цена/качество показва най-високи стойности при групата с цени до 30 лв. (8,8), но в останалите групи се колебае слабо – между 8,3 и 8,5.

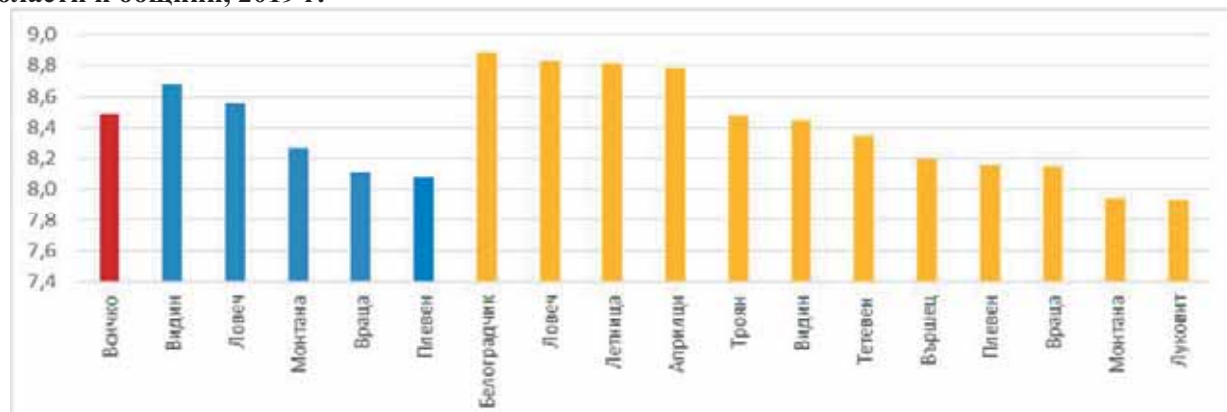
**Фиг. 88.** Обща оценка на потребителите на места за настаняване в Северозападния район по категория, тип, капацитет и ценово равнище на местата за настаняване, 2019 г.



Сравнението в териториален аспект също показва интересни разлики, които нямат непосредствено обяснение (освен с различията в структурата на местата за настаняване):

- С по-високи оценки са областите Видин (8,7) и Ловеч (8,6), с по-ниски – Монтана (8,3), Враца (8,1) и Плевен (8,1);
- С много високи оценки се отличават общините Белоградчик, Ловеч, Летница и Априлци (8,8-8,9), с оценки около средната са Троян, Видин и Тетевен (8,3-8,5), с малко по-ниски – Вършец, Плевен и Враца (8,1-8,2) и най-ниски са оценките за Монтана и Луковит (7,9).

**Фиг. 89.** Обща оценка на потребителите на места за настаняване в Северозападния район по области и общини, 2019 г.



## 5.7 Къмпинги и подобни места за настаняване

При проучването на предлагането в Северозападна България в интернет са установени шест места, които предоставят информация, че имат условия за къмпинг: Вила «Джун» (с. Извос, община Белоградчик); «Хан Мадона» (с. Фалковец, община Димово, близо до Белоградчик); «Старите борове» (с. Синаговци, община Видин); Бунгала «Фретли» (с. Горни Дъбник, община Долни Дъбник); къмпинг «Кариерата» (с. Згориград, община Враца); Плувен комплекс с къмпинг „Оазис“ (с. Зверино, община Мездра). Само последният от тях е включен в издадената през 2019 г. Къмпинг карта на България.

**Вила Джун**<sup>14</sup>, се намира на 3 км от Белоградчик и на 25 км от пещера Магура. Достъпността е добра, тъй като до вилата се стига по реновиран асфалтиран път. На разположение на гостите има голям паркинг. В близост преминава р. Лом, а дворът предлага гледка към Белоградчишките скали, разположени в близост (5 км.). На своите гости това място за настаняване предлага вила (капацитет 8 легла), която може да бъде отдадена цялата или поотделно, включваща две стаи със самостоятелни санитарни възли, както и зона за къмпинг, като са подсигурени външна баня и тоалетна (5 бр.) и отделен кухненски бокс.

Допълнителни удобства в мястото за настаняване са: басейн, напълно обзаведена кухня, барбекю (на дърва и електрическо) със закрита част за 15 души, както и детски кът, спортно игрище и декоративен мини водопад. При предварителна заявка може да бъде осигурено и хранене (механа). Цената на двойна стая е 40 лв. Не са обявени цени за къмпинг.

По желание на посетителите могат да бъдат организирани излети до пещера Магура, водопада Бела вода, Рабишкото езеро, крепост Калето, църквата в село Боровица и други туристически дестинации в района, като се осигуряват квалифициран гид и транспорт.

**Хан Мадона**<sup>15,16</sup> е семеен бизнес и в предлагането му личи индивидуалният подход на съдържателите. Ханът е разположен в махала Фалковец на 14 км. от Белоградчик по пътя Ружинци-Белоградчик и близо до главния път Монтана-Ружинци-Видин. Предлага на гостите си голямо пространство за разполагане на кемпери и каравани в двор от 7 декара, възможно е мястото да бъде използвано и за палатки. Самият хан разполага с 2 студия, осем спални, от които 5 двойни, 3 четворни и една единична, както и прилежащо бунгало със спалня.

На разположение на гостите се предлага конферентна зала с 40 места, а салонът на механата е с вместимост 60 места (обособени в две зали). Мястото е подходящо за вело и пешеходен туризъм, риболов, рафтинг, каякинг, алпинизъм, лов и културен туризъм.

На страницата на хана са представени подробно цените за къмпинг-услуги по вид превозно средство, брой посетители, както и за някои допълнителни услуги, напр. електричество.

**Табл. 30. Цени на услугите в хан „Мадона“, Фалковец - Белоградчик**

| Стаи   | Цена     | Къмпинг:                 | Цена   |
|--|----------|--------------------------|--------|
| Единична:                                      |          | - възрастен              | 7 лв.  |
| - единично легло                               | 35 лв.   | - дете 6 – 12            | 6 лв.  |
| - спалня                                       | 45 лв.   | - кемпер                 | 16 лв. |
| - студио                                       | 55 лв.   | - кола                   | 8 лв.  |
| Двойна:  |          | - каравана               | 8 лв.  |
| - две единични легла                           | 50 лв.   | - мотор                  | 6 лв.  |
| - спалня                                       | 60 лв.   | - палатка                | 6 лв.  |
| - студио /закуска, ползване на зала и събития/ | 80/90лв. | - електричество 230V 16A | 6 лв.  |

<sup>14</sup> Източници: [http://www.nasamnatam.com/vila/Vila\\_Djun-1763.html](http://www.nasamnatam.com/vila/Vila_Djun-1763.html) / <https://pochivka.bg/vila-dzhun-o4551/> / <http://bulrest.com/3093/%D0%92%D0%B8%D0%BB%D0%B0-%D0%94%D0%B6%D1%83%D0%BD-Belogradchik/> / <https://villajun.kwb1.com/%d0%b7%d0%b0-%d0%bd%d0%b0%d1%81/>

<sup>15</sup> Източници: <http://hanmadona.com/content/BG/id-42/%D0%A5%D0%B0%D0%BD-%D0%9C%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B0.htm> / <https://pochivka.bg/kamping-han-madona-e2607/> / <https://nastani.bg/bg/546-han-madona-falkovets>

<sup>16</sup> Във всички прегледани сайтове Фалковец, респ. хан „Мадона“ се свързва с Белоградчик, вероятно с имиджова цел. Фактически Фалковец е махала на с. Яньовец, община Димово и очевидно именно този обект се наблюдава от НСИ като къмпинг.

**Къща за гости** (хижа според собствената страница) „**Старите борове**“<sup>17</sup> се намира в с. Синаговци, община Видин. Предлага възможност за настаняване в каравана, но тази информация е трудно откриваема на страницата на хижата. Изглежда преобладаващата дейност на мястото за настаняване е свързана с предлагането на стаи, а възможностите за къмпинг са допълващи и са бегло представени в онлайн пространството. Мястото за настаняване предлага закуска на шведска маса и е възможна доставката на продукти срещу допълнително заплащане. На разположение на посетителите са обща кухня, санитарен възел, барбекю и детски кът. Домашни любимци се допускат безплатно. Няма обявени цени (посочено е „цена по договаряне“). Удобство, което трябва да се подчертае, е обслужването на български, английски, румънски, сръбски и италиански език.

**Вила Фретли**<sup>18</sup>, разположена в с. Горни Дъбник, община Долни Дъбник, близо до Плевен, в собствената си страница се определя като «хотел-мотел-комплекс». Предлага на посетителите си 5 двойни и 2 семейни бунгала, както и градина подходяща за разполагане на каравани, ресторант, многофункционална заседателна зала. На собствената страница на мястото за настаняване се предоставя информация предимно за бунгалата, като относно възможностите за къмпинг се посочва, че Вила Фретли разполага със специално обособен паркинг за каравани и лодки, който е безопасен и под постоянно видеонаблюдение. Не е налична информация за цените при наемане/настаняване с кемпер, а цената на двойна стая в бунгало е около 40 лв.

**Къмпинг в местност «Кариерата»**<sup>19</sup>, с. Згориград, община Враца, се намира на територията на природен парк «Врачански балкан» и е изграден с усилия и средства на Парка, както и с подкрепата на местни и чужди организации, фирми и физически лица. В миналото на това място е съществувала кариера, а към момента зоната е облагородена с беседки, огнища и алпинеум. Мястото е подходящо за къмпингуване на палатка и с кемпери и каравани. Налична е вода за миене, извираща от скалите, а на разстояние 1.5 км има чешма с питейна вода. Най-близкият магазин се намира в с. Згориград (на около 3 км.). Най-близкото заведение за хранене е в Дома на алпиниста и хотел Чайка (на около 2 км). Към 2018 г. посетители коментират, че все още зоната е много трудно достъпна и няма налични изградени санитарни възли. Няма информация за предлагани услуги и цени.

На страницата на ПП „Врачански Балкан“ се предлагат две възможности за достигане до зоната за къмпингуване:

- С кола или с колело: следва се пътя за пещера Леденика, къмпингът се намира след два завоя от разклона за с. Згориград;
- Пеша: тръгва се по познавателен маршрут “Враца - пещера Леденика” с начална точка Прохода Вратцата и след 30 мин. се достига кариерата, където е обособен къмпингът.

**Плувен комплекс / Къмпинг «Оазис»**<sup>20</sup> се намира в периферията на село Зверино, община Мездра и разполага с хотелска част, къщички/бунгала, ресторант, басейн, къмпинг, рибарник, детски кът, битов кът, фитнес зала, сауна, парна баня, джакузи и солариум<sup>21</sup>. Къмпингът е изграден през 2012 г., но информацията за използването му е много оскъдна,

<sup>17</sup> Източници: <https://stariteborove.com/bg/> / <https://visitvidin.com/bg/v-oblastta/bojuritsa/hija-starite-borove>

<sup>18</sup> Източници: <http://villafretly.com/bg/> / <https://pochivka.bg/kompleks-vila-fretli-o19813>

<sup>19</sup> Източници: <http://www.vr-balkan.net/bg/13-myasto-za-kamping-mestnostta-karierata-nad-s-zgorigrad/>, <http://camping.bg/%D0%BC%D1%8F%D1%81%D1%82%D0%BE-%D0%B7%D0%B0-%D0%BA%D1%8A%D0%BC%D0%BF%D0%B8%D0%BD%D0%B3-%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B0-camping16-wild.html>

<sup>20</sup> Източници: <https://oasisresort.bg/>; <https://kemper-club.com/forum/viewtopic.php?t=2424&sid=d0b47893a5dbc836a4f943748f58d781/> / <https://www.facebook.com/OasisZverino/photos/a.122091211202189/676302479114390/?type=3&theater/> / <https://opoznai.bg/view/kompleks-oasis-s-zverino/> / <http://forum.bacc-camping.bg/viewtopic.php?t=888>

<sup>21</sup> Според националния туристически регистър са категоризирани 5 различни обекта – семеен хотел и 4 къщи за гости.

данни за цени няма.

Къмпинг-частта на «Оазис» е разположена на тихо и закътано място в най-горната част на комплекса. До нея се стига по заден път, до който гостите биват отведени от служител от рецепцията. Кемперите и караваните се разполагат на голяма зелена поляна. С цел безпрепятственото влизане и излизане при влажно време, са изградени бетонни площадки за паркиране на по-тежките ремаркета и автомобили. Местата за палатки не са обособени и гостите могат да избират според желанията си - редом с кемперите и караваните или на сянка в близост до етнографския кът.

Къмпинг-частта предлага две открити кухни с навес, маси и пейки, зона за миене на съдове, готвене, барбекю на дървени въглища, хладилна витрина и кухненски блок със съдове и прибори. Санитарните възли се намират на гърба на двете кухненски зони.

## 5.8 Места за настаняване от висока категория (4-5 звезди)

### 5.8.1 Общ преглед

Анализът в раздел 3 показва ограниченото наличие на места за настаняване от висока категория в Северозападния район, в т.ч. в сравнение със страната като цяло, което може да се обясни или с ограничено търсене за обекти с такъв стандарт или като индикация за дефицит на предлагането на подобни обекти. Това предполага по-детайлен анализ на местата за настаняване от висока категория.

Според данните на НСИ в Северозападния район има само 9 места за настаняване с категория 4 или 5 звезди, които представляват едва 4,9% от всички места за настаняване в района. Но поради по-големият им размер (средно 121 легла) те имат значително по-голяма тежест в общия настанителен капацитет на района, измерен чрез броя на леглата – 1086 (12,9%) и легладенонощията в експлоатация – 365 хил. (13,5%). Повишен е дялът им и по-други показатели – на тях се падат 15,2% от всички пренощуващи лица (в т.ч. 27,9% от пренощувалите чужденци), 12,6% от реализираните нощувки (в т.ч. 27% от нощувките на чужденци) и 18,6% от приходите от нощувки (в т.ч. 34,2% от приходите от нощувки на чужденци).

**Табл. 31. Основни показатели за местата за настаняване в Северозападния район по данни от НСИ, 2010 и 2018 г.**

|                         | 2010       |            |                  | 2018       |            |                  | Промяна 2010-2018 |           |
|-------------------------|------------|------------|------------------|------------|------------|------------------|-------------------|-----------|
|                         | 4-5 звезди | Всички МН  | Всички МН = 100% | 4-5 звезди | Всички МН  | Всички МН = 100% | 4-5 звезди        | Всички МН |
| Места за настаняване    | 7          | 171        | 4,1%             | 9          | 185        | 4,9%             | 28,6%             | 8,2%      |
| Легла                   | 730        | 8 168      | 8,9%             | 1 086      | 8 446      | 12,9%            | 48,8%             | 3,4%      |
| Легладенонощия          | 265 898    | 2 871 116  | 9,3%             | 365 362    | 2 702 403  | 13,5%            | 37,4%             | -5,9%     |
| Реализирани нощувки     | 50 372     | 367 556    | 13,7%            | 68 484     | 545 035    | 12,6%            | 36,0%             | 48,3%     |
| в т.ч. българи          | 39 783     | 318 035    | 12,5%            | 52 345     | 485 184    | 10,8%            | 31,6%             | 52,6%     |
| в т.ч. чужденци         | 10 589     | 49 521     | 21,4%            | 16 139     | 59 851     | 27,0%            | 52,4%             | 20,9%     |
| Пренощували лица        | 30 343     | 205 274    | 14,8%            | 44 260     | 290 390    | 15,2%            | 45,9%             | 41,5%     |
| в т.ч. българи          | 25 173     | 183 975    | 13,7%            | 35 422     | 258 684    | 13,7%            | 40,7%             | 40,6%     |
| в т.ч. чужденци         | 5 170      | 21 299     | 24,3%            | 8 838      | 31 706     | 27,9%            | 70,9%             | 48,9%     |
| Приходи от нощувки, лв. | 2 094 524  | 11 401 870 | 18,4%            | 3 582 096  | 19 228 722 | 18,6%            | 71,0%             | 68,6%     |
| в т.ч. българи          | 1 489 061  | 9 078 599  | 16,4%            | 2 568 232  | 16 265 167 | 15,8%            | 72,5%             | 79,2%     |
| в т.ч. чужденци         | 605 463    | 2 323 271  | 26,1%            | 1 013 864  | 2 963 555  | 34,2%            | 67,5%             | 27,6%     |
| Среден капацитет, легла | 104        | 48         | 218,3%           | 121        | 46         | 264,3%           | 15,7%             | -4,4%     |
| Среден престой, нощувки | 1,7        | 1,8        | 92,7%            | 1,5        | 1,9        | 82,4%            | -6,8%             | 4,8%      |
| в т.ч. българи          | 1,6        | 1,7        | 91,4%            | 1,5        | 1,9        | 78,8%            | -6,5%             | 8,5%      |
| в т.ч. чужденци         | 2,0        | 2,3        | 88,1%            | 1,8        | 1,9        | 96,7%            | -10,8%            | -18,8%    |
| Заетост на леглата, %   | 18,9%      | 12,8%      | 148,0%           | 18,7%      | 20,2%      | 92,9%            | -1,1%             | 57,5%     |
| Приходи от 1 нощувка    | 42         | 31         | 134,0%           | 52         | 35         | 148,3%           | 25,8%             | 13,7%     |
| Приходи от 1 легло      | 2869       | 1396       | 205,5%           | 3298       | 2277       | 144,9%           | 15,0%             | 63,1%     |

Източник: НСИ (сайт)



Въпреки сравнително малката им тежест, местата за настаняване с висока категория са най-бързо растящата група в периода 2010-2018 г.: броят на леглата нараства с 49% (при средно за всички места за настаняване в района 3,4%), а на легладенонощията в експлоатация – с 37% (при намаляване за района с 5,9%). По-разнопосочни са данните за пренощуващите лица, реализираните нощувки и приходите от нощувки. Местата за настаняване от висока категория показват по-висок ръст по съответните показатели за чужденци – на пренощуващите лица със 71% (при средно 49%), на реализираните нощувки – с 52% (при средно 21%) и на приходите от нощувки – с 67% (при средно 28%). По отношение на българите ръстът е сходен със средния за пренощуващите лица (40,7% и 40,6%), но по-малък за реализираните нощувки (32% срещу 53%) и приходите от нощувки (73% срещу 79%).

Средната продължителност на престоя в местата за настаняване от висока категория през 2018 г. е по-ниска от средната за района (1,5 срещу 1,9 нощувки на едно пренощувало лице), което се дължи главно на българските посетители (1,5 срещу 1,9). Средната продължителност на престоя на чужденците е по-висока и близка до средната за района (1,8 срещу 1,9). През 2010-2018 г. продължителността на престоя в местата за настаняване от висока категория показва намаление от 1,7 на 1,5 нощувки на едно пренощувало лице, за разлика от тенденцията за слабо увеличаване средно за всички места за настаняване в Северозападния район (от 1,8 на 1,9).

Като цяло местата за настаняване с висока категория в Северозападния район имат добри резултати по отношение на чуждестранните посетители, но поради малкия относителен дял на последните в района цялостната им позиция не е толкова благоприятна колкото в страната като цяло.

Заетостта на леглата в местата за настаняване от висока категория е малко по-ниска от средната за района – 18,7% срещу 20,2%, а в сравнение с 2010 г. показва слабо намаление (от 18,9% на 18,7%), за разлика от общата тенденция на увеличаване на заетостта в района от 12,8% на 20,2%.

Приходите от една нощувка, които зависят от ценовото равнище, очаквано са с близо 50% по-високи от средното за района през 2018 г. (52 лв. срещу 35 лв.). За 2010-2018 г. те нарастват с над 25%, значително повече от средния ръст за района (14%).

Приходите от едно легло в места за настаняване от висока категория в Северозападния район през 2018 г. са 3298 лв., с 45% по-високи от средните за всички места за настаняване в района (2277 лв.). Ръстът по този показател за 2010-2018 г. обаче е значително по-бавен от средния за района (15% срещу 63%).

**Според данните от собственото проучване в националния туристически регистър и в Интернет** към 2019 г. в района има 11 места за настаняване с висока категория с общо 961 легла, в т.ч. едно с категория 5 звезди, но с минимален капацитет (8 легла). Разликата с данните на НСИ за тази категория е незначителна, което осигурява приложимостта на показателите на регионално ниво към групата като цяло.

Основни данни за местата за настаняване от висока категория според собственото проучване са представени в следващия раздел. За по-детайлният анализ на отделните места за настаняване са използвани собствените им сайтове, освен ако изрично не е посочен друг източник. Представените данни са към октомври 2019 г., с изключение на оценките в Booking.com, които са извлечени през април-май 2019 г. (вж. раздел 1.3.4).

Според тяхното местоположение изследваните места за настаняване от висока категория може да се разделят в две групи, които показват някои специфични особености от гледна точка на капацитет, цени, предлагани съоръжения и услуги и др.:

1) в по-малки градове и курорти – хотел „Скалите“ (Белградчик)<sup>22</sup>, „Дипломат Плаза Хотел енд Ризорт“ (Луковит)<sup>23</sup>, Спа хотел „Ата“ (Вършец)<sup>24</sup>, Спа-хотел „Медикус“ (Вършец)<sup>25</sup>,

<sup>22</sup> Източник: <http://skalite.bg>

<sup>23</sup> Източник: <http://www.diplomatplaza.com/>

<sup>24</sup> Източник: <https://ata-spa.bg>

<sup>25</sup> Източник: <http://medicus.bg/>



Хотел „Олимп“ (Тетевен)<sup>26</sup>, Хотел „Троян Плаза“ (Троян)<sup>27</sup>, вила Слънчевата къща (Априлци)<sup>28</sup>;

2) в областни центрове - Хотел „Ровно“ (Видин)<sup>29</sup>, Хотел „Президиум Палас“ (Ловеч)<sup>30</sup>, Хотел „Ростов“ (Плевен)<sup>31</sup>, Вила „Кайлъка“ (парк „Кайлъка“, Плевен)<sup>32</sup>.

## 5.8.2 Сравнителен анализ

### • Капацитет и значение за местната дестинация (община)

Според официалната им класификация (Национален туристически регистър) местата за настаняване от висока категория в Северозападния район попадат в два типа – хотели (9, в т.ч. два спа хотела) и вили (2). Хотелите имат леглови капацитет между 60 и 160 легла, като преобладават тези с над 100 легла. Вилите са много по-малки – между 8 и 18 легла. Легловият капацитет не зависи от това дали местата за настаняване са в по-големи или в по-малки градове.

**Табл. 32. Леглови капацитет в места за настаняване с категория 4-5 звезди в Северозападния район според собственото проучване, 2019**

| Място за настаняване              | Населено място | Тип                              | Категория | Стаи | Легла | Стаи          | Легла | Дял от всички легла в общината |     |
|-----------------------------------|----------------|----------------------------------|-----------|------|-------|---------------|-------|--------------------------------|-----|
|                                   |                |                                  |           |      |       |               |       | НСИ                            | НТР |
| Източник                          |                | Национален туристически регистър |           |      |       | Собствен сайт |       |                                |     |
| <b>в малки градове и курорти</b>  |                |                                  |           |      |       |               |       |                                |     |
| Хотел "Скалите"                   | Белоградчик    | Хотел                            | 4         | 48   | 81    | 48            | 81    | 37%                            | 14% |
| "Дипломат Плаза Хотел енд Ризорт" | Луковит        | Хотел                            | 4         | 48   | 97    | 72            | 150   | 71%                            | 41% |
| Спа-хотел "Ата"                   | Вършец         | Хотел; спа-хотел                 | 4         | 69   | 158   | 69            | 158   | 35%                            | 16% |
| Спа-хотел "Медикус"               | Вършец         | Хотел; спа-хотел                 | 4         | 39   | 78    | 33            | 60    |                                |     |
| Хотел "Олимп"                     | Тетевен        | Хотел                            | 4         | 71   | 148   | 70            | 154   | 11%                            | 8%  |
| Хотел "Троян Плаза"               | Троян          | Хотел                            | 4         | 56   | 114   | 56            | 112   | 7%                             | 4%  |
| "Слънчевата къща"                 | Априлци        | Вила                             | 5         | 3    | 6     | 3             | 8     | 3%                             | 0%  |
| <b>в областни центрове</b>        |                |                                  |           |      |       |               |       |                                |     |
| Хотел "Ровно"                     | Видин          | Хотел                            | 4         | 52   | 82    | 50            | 100   | 17%                            | 14% |
| Хотел "Президиум палас"           | Ловеч          | Хотел                            | 4         | 53   | 105   | 52            | 100   | 16%                            | 17% |
| Хотел "Ростов"                    | Плевен         | Хотел                            | 4         | 89   | 134   | 98            | 120   | 12%                            | 15% |
| Вила "Кайлъка"                    | Плевен         | Вила                             | 4         | 9    | 18    | 9             | 18    |                                |     |

Две трети от легловия капацитет във висококатегорийни места за настаняване в Северозападния район е в малки градове и курорти. В някои общини те оказват съществено влияние върху облика и резултатите от дейността на цялата настанителна база. Според относителния дял на местата за настаняване от висока категория в общия леглови капацитет общините, в които има такива места за настаняване може да се разделят в четири групи:

- С висок дял на висококатегорийните места за настаняване – община Луковит: 71% от отчитаните от НСИ легла и 41% от леглата според собственото проучване въз основа на Националния туристически регистър;

<sup>26</sup> Източник: <http://www.olympsportshotel.com/>

<sup>27</sup> Източник: <http://www.troyanplaza.com/>

<sup>28</sup> Източник: <http://thesunnyhouse.bg/>

<sup>29</sup> Източник: <http://www.hotelrovno.com/>

<sup>30</sup> Източник: <https://www.presidium.com/>

<sup>31</sup> Източник: <http://rostov.bg/>

<sup>32</sup> Източник: <http://kailuka.bg/>

- С умерен дял на висококатегорийните места за настаняване – общините Белоградчик и Вършец: 35-37% от отчитаните от НСИ легла и 14-16% от леглата според Националния туристически регистър;
- С малък дял на висококатегорийните места за настаняване – областните центрове Видин, Ловеч и Плевен – с 12-17% от всички легла в места за настаняване, независимо от източника на информация;
- С незначителен дял на висококатегорийните места за настаняване – общините с най-висока концентрация на настанителна база – Троян, Тетевен и Априлци: с 3-11% спрямо леглата, отчитани от НСИ, но с 0-8% спрямо леглата според Националния туристически регистър.

#### • Удобства и услуги

**Заведенията за хранене и развлечения** са основен елемент в предлагането извън услугите по настаняване. Преобладаващата част от местата за настаняване от висока категория предлагат най-малко основен ресторант. Единственото изключение е вила „Слънчевата къща“, където като алтернатива са осигурени кухненски бокс, трапезария, барбекю и възможност за приготвяне на храна от професионален готвач или кетъринг по заявка. С изключение на вила „Кайлъка“, всички останали места за настаняване имат между две и пет заведения, най-често лоби бар (64%), лятна градина или летен бар (45%), нощен клуб или бар, пиано бар, панорамен бар (45%). Повечето от хотелите и над половината от всички места за настаняване предлагат и рум-сървис.

Осигуряването на **паркинг** (91%) **или гараж** (9%), както и на **безплатен достъп до безжичен интернет** (100%) се възприема като задължително от всички висококатегорийни места за настаняване в района.

На практика за задължително се смята и наличието на **фитнес-зала** (82%). Само две от местата за настаняване от висока категория не предлагат такава – хотел „Ростов“ и вила „Кайлъка“ в Плевен. От гледна точка на спортните съоръжения се откроява богатото и разнообразно предлагане на хотел „Олимп“ в Тетевен.

**Табл. 33. Допълнителни удобства и услуги в местата за настаняване с категория 4-5 звезди в Северозападния район, 2019 г.**

|  | „Слънчевата къща“<br>(Априлци) | хотел "Скалите"<br>(Белоградчик) | хотел "Дипломат Плаза"<br>Хотел енд Ризорт | Спа-хотел "Ага" -<br>Вършец | Спа-хотел "Медикус" -<br>Вършец | Хотел "Олимп" -<br>Тетевен | Хотел "Троян Плаза" -<br>Троян | Хотел "Ровно" -Видин | Хотел "Президиум<br>Палас" - Ловеч | Хотел "Ростов" - Плевен | Вила "Кайлъка" -<br>Плевен | % от всички места за<br>настаняване 4-5 звезди |
|--|--------------------------------|----------------------------------|--|-----------------------------|---------------------------------|----------------------------|--------------------------------|----------------------|------------------------------------|-------------------------|----------------------------|--|
| <b>Храна и напитки</b>                                     |                                |                                  |  |                             |                                 |                            |                                |                      |                                    |                         |                            |  |
| ресторант  |                                | +                                | +  | +                           | +                               | +                          | +                              | +                    | +                                  | +                       | +                          | 91%  |
| зимна градина  |                                | +                                |  |                             |                                 |                            |                                |                      |                                    |                         |                            | 9%   |
| лятна градина, летен бар                                   |                                | +                                |  | +                           |                                 |                            | +                              |                      | +                                  | +                       |                            | 45%  |
| банкетна зала, VIP зала                                    |                                | +                                |  |                             |                                 |                            | +                              |                      |                                    |                         |                            | 18%  |
| механа, винарна  |                                |                                  | +  |                             |                                 |                            | +                              |                      |                                    |                         |                            | 18%  |
| лоби бар   |                                |                                  | +  | +                           | +                               | +                          | +                              | +                    |                                    | +                       |                            | 64%  |
| кафе-сладкарница,  |                                | +                                | +  |                             |                                 | +                          |                                |                      | +                                  |                         |                            | 36%  |
| нощен клуб, нощен бар, пиано бар, панорамен бар            |                                | +                                | +  | +                           |                                 |                            |                                |                      | +                                  | +                       |                            | 45%  |
| кухненски бокс, трапезария                                 | +                              |                                  |  |                             |                                 |                            |                                |                      |                                    |                         |                            | 9%   |
| барбекю, пещ, чеверме                                      | +                              | +                                |  |                             |                                 |                            | +                              |                      |                                    |                         |                            | 27%  |
| Възможност за приготвяне на храна от готвач и/или кетъринг | +                              |                                  |  |                             |                                 |                            |                                |                      |                                    |                         |                            | 9%   |
| рум-сървис   |                                |                                  | +  | +                           | +                               | +                          | +                              |                      |                                    | +                       |                            | 55%  |
| <b>Допълнителни съоръжения/удобства</b>                    |                                |                                  |  |                             |                                 |                            |                                |                      |                                    |                         |                            | 0%   |
| паркинг  |                                | +                                | +  | +                           | +                               | +                          | +                              | +                    | +                                  | +                       | +                          | 91%  |
| гараж  | +                              |                                  |  |                             |                                 |                            |                                |                      |                                    |                         |                            | 9%   |
| безплатен интернет   | +                              | +                                | +  | +                           | +                               | +                          | +                              | +                    | +                                  | +                       | +                          | 100%   |
| вътрешен (закрит) басейн                                   |                                | +                                | +  | +                           | +                               |                            |                                |                      |                                    |                         |                            | 36%  |

|   | „Слънчевата къща“<br>(Априлци) | хотел „Скалите“<br>(Белоградчик) | хотел „Дипломат Плаза“<br>Хотел енд Ризорт | Спа-хотел „Ага“ -<br>Вършец | Спа-хотел „Медикус“ -<br>Вършец | Хотел „Олимп“ -<br>Тетевен | Хотел „Гроян Плаза“ -<br>Гроян | Хотел „Ровно“ - Видин | Хотел „Президиум<br>Палас“ - Дювеч | Хотел „Ростов“ - Плевен | Вила „Кайлъка“ -<br>Плевен | % от всички места за<br>настаняване 4-5 звезди |
|---|--------------------------------|----------------------------------|--|-----------------------------|---------------------------------|----------------------------|--------------------------------|-----------------------|------------------------------------|-------------------------|----------------------------|--|
| външен (открит, сезонен) басейн                                   |                                |                                  |  | +                           | +                               | +                          |                                | +                     |                                    |                         | +                          | 45%  |
| фитнес-зала, съоръжения   | +                              | +                                | +  | +                           | +                               | +                          | +                              | +                     | +                                  |                         |                            | 82%  |
| спортни игрища и зали   |                                |                                  |  |                             |                                 | +                          |                                |                       |                                    |                         |                            | 9%   |
| СПА център  |                                | +                                | +  | +                           | +                               | +                          |                                |                       |                                    |                         |                            | 45%  |
| джакузи   | +                              | +                                | +  | +                           | +                               |                            | +                              |                       |                                    |                         | +                          | 64%  |
| сауна, парна баня   | +                              | +                                | +  | +                           | +                               | +                          | +                              |                       | +                                  |                         | +                          | 82%  |
| солариум  |                                | +                                |  | +                           |                                 | +                          | +                              |                       |                                    |                         |                            | 36%  |
| фризьорски/козметичен салон (салон за красота)                    |                                |                                  | +  |                             |                                 |                            | +                              |                       | +                                  |                         |                            | 27%  |
| конферентни зали и оборудване                                     |                                | +                                | +  | +                           | +                               | +                          | +                              | +                     | +                                  | +                       |                            | 82%  |
| бизнес-център, ползване на факс и копирни услуги                  |                                |                                  | +  |                             |                                 |                            |                                |                       | +                                  |                         |                            | 18%  |
| зала за игри, бiliarд, тенис на маса                              | +                              |                                  |  | +                           | +                               |                            |                                |                       |                                    |                         |                            | 27%  |
| казино  |                                |                                  |  |                             |                                 |                            |                                | +                     |                                    | +                       |                            | 18%  |
| библиотека  | +                              |                                  |  |                             |                                 |                            |                                |                       |                                    |                         |                            | 9%   |
| детска площадка, детски кът, детска стая, игри за деца            | +                              |                                  | +  | +                           | +                               |                            |                                |                       |                                    |                         |                            | 36%  |
| сейф  | +                              |                                  | +  | +                           | +                               | +                          |                                |                       | +                                  | +                       |                            | 64%  |
| магазин   |                                |                                  | +  |                             |                                 |                            | +                              |                       | +                                  |                         |                            | 27%  |
| условия за хора с двигателни увреждания                           | +                              |                                  |  |                             |                                 |                            |                                |                       | +                                  |                         |                            | 18%  |
| условия за домашни любимци  | +                              |                                  |  |                             |                                 |                            |                                |                       |                                    |                         |                            | 9%   |
| <b>Услуги</b>   |                                |                                  |  |                             |                                 |                            |                                |                       |                                    |                         |                            | 0%   |
| летищен трансфер/ превоз за групи                                 |                                |                                  |  |                             | +                               |                            | +                              | +                     |                                    |                         |                            | 27%  |
| организиране на конферентни прояви, семинари                      |                                |                                  | +  |                             | +                               | +                          | +                              | +                     |                                    | +                       |                            | 55%  |
| тийм-билдинг  |                                |                                  | +  |                             | +                               | +                          |                                |                       |                                    | +                       |                            | 36%  |
| организиране на партита, сватби                                   |                                |                                  | +  |                             |                                 | +                          |                                | +                     |                                    | +                       |                            | 36%  |
| организиране на детски партита                                    |                                |                                  |  |                             | +                               |                            |                                |                       |                                    | +                       |                            | 18%  |
| зелени училища, пакети за ученици                                 |                                |                                  |  |                             |                                 | +                          | +                              |                       |                                    |                         |                            | 18%  |
| организиране на екскурзии, посещения на забележителности в района |                                |                                  | +  |                             | +                               |                            | +                              | +                     |                                    |                         |                            | 36%  |
| излети с коне, обучение по езда                                   | +                              |                                  |  |                             | +                               |                            | +                              |                       |                                    |                         |                            | 27%  |
| разходка с джип, АТВ  |                                | +                                | +  |                             | +                               |                            |                                |                       |                                    |                         |                            | 27%  |
| организиране на пикник  |                                |                                  | +  |                             |                                 |                            | +                              |                       |                                    |                         |                            | 18%  |
| пешеходни преходи с водач, ориентиране                            |                                |                                  |  |                             |                                 |                            | +                              |                       |                                    |                         |                            | 9%   |
| велосипедни преходи   |                                |                                  |  |                             |                                 |                            | +                              |                       |                                    |                         |                            | 9%   |
| разходка със самолет, делтапланер                                 |                                |                                  |  |                             |                                 |                            |                                |                       |                                    |                         | +                          | 9%   |
| пейнтбол, еърсофт   |                                |                                  |  |                             |                                 |                            | +                              |                       |                                    |                         |                            | 9%   |
| рафтинг   |                                |                                  |  |                             | +                               |                            |                                |                       |                                    |                         |                            | 9%   |
| велосипеди под наем   | +                              |                                  |  |                             | +                               |                            | +                              |                       |                                    |                         | +                          | 36%  |
| оборудване за планински преходи                                   | +                              |                                  |  |                             |                                 |                            |                                |                       |                                    |                         |                            | 9%   |
| детегледачка  |                                |                                  | +  |                             | +                               |                            |                                |                       |                                    |                         |                            | 18%  |
| лекар   |                                |                                  | +  |                             |                                 |                            |                                |                       |                                    |                         |                            | 9%   |
| организиране на дегустации  | +                              |                                  |  |                             |                                 |                            |                                |                       |                                    |                         |                            | 9%   |
| лечебни процедури   |                                |                                  |  |                             | +                               |                            |                                |                       |                                    |                         |                            | 9%   |
| пране, гладене, химическо чистене                                 |                                |                                  | +  | +                           |                                 | +                          | +                              |                       |                                    |                         |                            | 36%  |
| древни шивашки услуги   |                                |                                  | +  |                             |                                 |                            |                                |                       |                                    |                         |                            | 9%   |

Наличието на **басейн** също е типично – близо две трети от местата за настаняване от висока категория (64%) имат поне един басейн, в т.ч. 4 (36%) - вътрешен (закрит) басейн. От гледна точка на наличието на басейн местата за настаняване може да се разделят в няколко групи:

- 2 (18%) - с вътрешен и външен басейн (двата спа-хотела във Вършец);
- 2 (18%) - само с вътрешен басейн (хотел „Скалите“ – Белоградчик и хотел „Дипломат Плаза“ – Луковит);
- 3 (27%) - само с външен басейн (хотел „Олимп“ – Тетевен, хотел „Ровно“ – Видин, вила „Кайлъка“ – Плевен);
- 4 (36%) – без басейн.

Малко по-рядко е предлагането на **спа-център** със съответния персонал и процедури –

45% (хотел „Скалите“-Белоградчик, хотел „Дипломат плаза“ – Луковит, спа-хотел „Ата“ и спа-хотел „Медикус“ – Вършец, хотел „Олимп“ – Тетевен). Но голяма част от местата за настаняване имат отделни съоръжения като сауна и/или парна баня (82%), джакузи (64%), солариум (36%).

Всички хотели от висока категория в района разполагат с оборудвани **конферентни зали**, макар и с различен капацитет и разнообразие. Такива няма единствено в двете вили. Поредки са бизнес центровете или подобни удобства – само в два от хотелите (хотел „Президиум Плаза“ – Ловеч и хотел „Дипломат Плаза“ – Луковит).

**Възможностите за развлечения** в самото място за настаняване са сравнително ограничени. Само три от тях (27%) имат зала за игри (в т.ч. бiliarд, тенис на маса и др.). В два от хотелите (18%) има казина (хотел „Ровно“ – Видин и хотел „Ростов“ – Плевен). Доколкото те са в областни центрове, може да се предполага използване предимно от местното население, а не от гости на хотела.

Сравнително ограничено е и предлагането на **удобства за деца** – детска площадка, детски кът, детска стая, детски игри (36%).

В отделни случаи в хотела има **фризьорски/козметичен салон** и **магазин** за сувенири, козметика и др. (27% - „Дипломат Плаза“-Луковит, „Троян Плаза“ –Троян и „Президиум Палас“ – Ловеч).

Изключително ограничено е предлагането на **условия за хора с двигателни увреждания** - само в две от местата за настаняване (18%) – „Слънчевата къща“-Априлци и хотел „Президиум Палас“ - Ловеч. Възможно е такива условия да има и в други места, но те да не са изрично обявени. Това е учудващо, като се имат пред вид изискванията за категоризация на местата за настаняване, разгледани в следващия раздел. Но като цяло осигуряването на условия за хора с двигателни увреждания и на съответната информация е проблем за туристическото предлагане в България и в Северозападния район като цяло. Провежданото през три години статистическо наблюдение показва, че през 2018 г. само 0,7% от стаите в местата за настаняване, наблюдавани от НСИ, са достъпни за хора с ограничени двигателни възможности, а в Северозападния район този дял е два пъти по-висок -1,4% ( но в абсолютни стойности това са само 60 стаи). Имайки пред вид нарастващото търсене на възможности за пътувания от страна на тази група, установеният дефицит може да се разглежда и като неоползотворена до момента възможност.

Ограничени са възможностите и за настаняване с **домашни любимци** – такива са посочени изрично само в „Слънчевата къща“ в Априлци.

Типични услуги в повече от половината от местата за настаняване от висока категория в Северозападния район са свързани с **организацията на събития**, в т.ч.:

- Конференции, семинари и др. под. (55%)
- Тийм-билдинг (36%)
- Партита, тържества, сватби (36%)
- Детски партита (18%)

Типично е също организирането на **дейности и развлечения извън мястото за настаняване** (82% от местата за настаняване организират поне една дейност от този тип). Конкретните дейности са разнообразни и вероятно зависят както от специфичните особености на района, така и от инициативността и креативността на мениджмънта:

- Екскурзии, посещения на забележителности в района (36%) – хотел „Дипломат Плаза“- Луковит, спа-хотел „Медикус“ – Вършец, хотел „Троян Плаза“ - Троян, хотел „Ровно“ – Видин;
- Излети с коне, обучение по езда (27%) – „Слънчевата къща“ – Априлци, спа-хотел „Медикус“ (Вършец), хотел „Троян Плаза“ – Троян;
- Разходка с джип или АТВ (27%) – хотел „Скалите“ – Белоградчик, хотел „Дипломат Плаза“ – Луковит, спа-хотел „Медикус“ – Вършец;
- Пикник (18%) – „Дипломат Плаза“ – Луковит и „Троян Плаза“ – Троян;
- Пешеходни преходи (9%) и велосипедни преходи (9%) – „Троян Плаза“ – Троян;

- Разходка със самолет или делтапланер (9%) – вила „Кайлъка“- Плевен;
- Игри от типа на пейнтбол (9%) – хотел „Троян Плаза“-Троян;
- Рафтинг (9%) – спа-хотел „Медикус“ – Вършец.

Сравнително рядко се предлага **оборудване за самостоятелно осъществяване на дейности извън мястото за настаняване:**

- Велосипеди (36%) – „Слънчевата къща“ – Априлци, спа-хотел „Медикус“- Вършец, хотел „Троян Плаза“ – Троян, вила „Кайлъка“ – Плевен;
- Оборудване за планински преходи (9%) – „Слънчевата къща“ – Априлци.

Някои места за настаняване имат специфично **предлагане, ориентирано към ученици** – организиране на „зелени училища“ (хотел „Олимп“ – Тетевен) или предлагане на специални пакети за ученически групи (хотел „Троян Плаза“).

Сравнително рядко се предлага **летищен трансфер** (от и до София, по изрична заявка) – 27% (спа-хотел „Медикус“ – Вършец, хотел „Троян Плаза“ – Троян и хотел „Ровно“ – Видин).

Рядко срещани услуги са **детегледача** („Дипломат Плаза“ – Луковит, „Медикус“ – Вършец), **лекар** („Дипломат Плаза“ – Луковит), **лечебни процедури** („Медикус“ – Вършец), дегустации („Слънчевата къща“ – Априлци).

### • Цени, специални оферти, пакети

В ценовото равнище и ценовата политика на местата за настаняване от висока категория в Северозападния район се наблюдават значителни различия. Цената на двойна стая варира в широк диапазон – от 61 лв. за хотел „Ровно“ – Видин до над 180 лв. за „Слънчевата къща“ – Априлци. Като цяло цените в малките градове и курортите са по-високи, отколкото в областните центрове.

**Табл. 34. Цени за нощувка в местата за настаняване с категория 4-5 звезди в Северозападния район, 2019 г.**

| Име                               | Населено място | Диференциация на цените |                     |                                   |                     |                          | Цена на двойна стая, лв.     |                                 |      |             | Специални оферти, пакети |        |
|-----------------------------------|----------------|-------------------------|---------------------|-----------------------------------|---------------------|--------------------------|------------------------------|---------------------------------|------|-------------|--------------------------|--------|
|                                   |                | По сезони               | По дни на седмицата | Според продължителност на престоя | Национални празници | Според начина на плащане | Booking.com - към 01.08.2019 | Собствен сайт към октомври 2019 |      |             |                          |        |
|                                   |                |                         |                     |                                   |                     |                          |                              | Лято                            | Зима | Работни дни |                          | Уикенд |
| Хотел "Скалите"                   | Белоградчик    | v                       | v                   |                                   | v                   |                          | 100                          | 120                             | 90   | 100         | 120                      | 2      |
| "Дипломат Плаза Хотел енд Ризорт" | Луковит        |                         |                     |                                   |                     |                          | 108                          | 127                             | 127  | 127         | 127                      | 11     |
| Спа-хотел "Ата"                   | Вършец         |                         | v                   | v                                 |                     |                          | -                            | 120                             | 120  | 80          | 120                      | 2      |
| Спа-хотел "Медикус"               | Вършец         |                         |                     |                                   |                     |                          | 120                          | 140                             | 140  | 140         | 140                      |        |
| Хотел "Олимп"                     | Тетевен        |                         |                     |                                   |                     |                          | 70                           | 70                              | 70   | 70          | 70                       |        |
| Хотел "Троян Плаза"               | Троян          |                         | v                   |                                   |                     |                          | 74                           | 95                              | 95   | 80          | 95                       | 4      |
| "Слънчевата къща"                 | Априлци        | v                       |                     |                                   |                     | v                        | 132                          | 180                             | 195  | 180         | 195                      |        |
| Хотел "Ровно"                     | Видин          |                         |                     |                                   |                     |                          | 44                           | 61                              | 61   | 61          | 61                       | 3      |
| Хотел "Президиум палас"           | Ловеч          |                         |                     |                                   |                     |                          | 90                           | -                               | -    | -           | -                        |        |
| Хотел "Ростов"                    | Плевен         |                         |                     |                                   |                     |                          | 81                           | 78                              | 78   | 78          | 78                       |        |
| Вила "Кайлъка"                    | Плевен         |                         |                     |                                   |                     |                          | 95                           | 115                             | 115  | 115         | 115                      | 2      |

\* При диференциация на цените по повече от един критерий са посочени най-високите цени

Наблюдава се голямо разнообразие по отношение на прилагането на диференцирани цени. В две трети от случаите не се прави диференциация, освен в зависимост от типа на стаите, в други случаи тя е по-дни на седмицата (хотел „Скалите“-Белоградчик, спа-хотел „Ата“- Вършец и хотел „Троян Плаза“ - Троян), по сезони (хотел „Скалите“- Белоградчик и „Слънчевата къща – Априлци), според продължителността на престоя (спа-хотел „Ата“-



Вършец) или начина на плащане („Слънчевата къща“ - Априлци). Недиференцираните цени са типични за местата за настаняване в областните градове. Впечатляваща е диференциацията на цените на хотел „Скалите“ в Белоградчик – три сезона (нисък – от 3 януари до 28 февруари и от 1 октомври до 30 ноември, среден – от 1 март до 30 април и от 1 септември до 30 септември и висок - от 1 май до 31 август), два периода според дните на седмицата (от неделя до четвъртък и петък-събота) и особено високи цени за националните празници (близо два пъти по-високи от тези за уикенд през високия сезон).

Предлагането на специални оферти/ пакети е сравнително ограничено. 5 от местата за настаняване нямат подобни оферти на сайта си, а 5 имат между 2 и 4 оферти, предимно стандартни (Коледа, Нова Година, Великден). Единственото изключение е хотел „Дипломат Плаза“ – Луковит, който има 11 пакета, които се отличават с висока степен на оригиналност.

#### • **Заетост на леглата**

Средната заетост на леглата в местата за настаняване от висока категория в Северозападния район според данните на НСИ за 2018 г. е ниска (18,7%), малко по-ниска от средната за всички места за настаняване в района (20,2%) и значително по-ниска от средната заетост за всички места за настаняване в България (39,3%) и особено от средната заетост на местата за настаняване от висока категория в България (50,3%).

Средните стойности обаче могат да бъдат подвеждащи – вероятни са различия между отделните места за настаняване. Законът за статистиката не позволява да се публикуват или предоставят данни за дейността на отделни обекти. Установяването на индивидуалната заетост е възможно само при специално проучване и при готовност на собствениците или мениджърите да предоставят такава информация, което според досегашния опит в България е малко вероятно. Затова за различията в заетостта на леглата в местата за настаняване от висока категория може да се съди по косвени данни, например въз основа на средните стойности на общините, в които те заемат значителен дял от легловия капацитет по данни на НСИ (Луковит – 71%, Белоградчик – 37% и Вършец – 35%). Допускането е, че заетостта на местата за настаняване от висока категория в съответните общини е близка до средната заетост за общината.

Данните потвърждават че вероятно са налице съществени различия в заетостта на леглата в местата за настаняване от висока категория: средната заетост за община Вършец е 26,7% (значително над средната за района, с което общината се нарежда на трето място); за община Луковит средната заетост е 20,7% (малко по-висока от средната за района, осмо място), а за Белоградчик тя е 15,8% (по-ниска от средната, 12-то място).

Друга възможност дават наличните данни за хотел „Дипломат Плаза“ (Лалев, 2014, с. 184), макар че те се отнасят за сравнително отдалечен във времето период (2006-2012 г.)<sup>33</sup>. Собствените изчисления въз основа на тези данни показват, че брутната заетост на леглата в хотела нараства от 19% през първата година до 32-34% през последните четири години от периода. Трябва да се подчертае, че в случая е изчислена брутната заетост, която не отчита евентуални периоди, в които хотелът или отделни негови части не са били в експлоатация.

При интерпретацията на данните за заетостта трябва да се имат пред вид две съображения. Първо, в практиката на хотелския мениджмънт обикновено се борави не със заетостта на леглата, а със заетостта на стаите, която винаги е по-висока (поради ползването на двойни стаи за нощувка от един човек). Второ, официалната статистика традиционно подценява обема на туризма, което се вижда ясно и от резултатите за Северозападния район. Редица теренни проучвания, при които е оценявана посещаемостта, показват, че отклоненията по отношение на реализираните нощувки (въз основа на които се изчислява заетостта) са по-големи отколкото по отношение на легловия капацитет (вж. напр. Маринов и др., 2000; Маринов и др., 2015а). Така че има основания да се допусне, че заетостта на местата за

<sup>33</sup> Към 2012 г. има малко повече от 11 хил. пренощували лица и малко повече от 12 хил. нощувки. Между 2006 г. и 2012 г. броят на пренощувалите лица се увеличава близо два пъти, а на реализираните нощувки – със 75%, въпреки че през голяма част от периода се проявяват ефектите на глобалната финансово-икономическа криза.

настаняване в Северозападния район, в т.ч. и на тези от висока категория, е по-висока от отчитаната от НСИ.

#### • **Оценки на потребителите**

За десет от изследваните места за настаняване от висока категория в Северозападния район има оценки на потребители в Booking.com. Единственото изключение е „Слънчевата къща“ – Априлци. Броят на отзивите, на които се основават тези оценки е достатъчно голям – между 52 и 379, в повечето случаи – над 100, което прави оценките достатъчно надеждни.

Средната обща оценка за местата за настаняване от висока категория е 8,2 – по-ниска от средната за района - и варира в доста широк диапазон – от 7,5 до 9,0. С най-висока обща оценка са вила „Кайлъка“-Плевен (9,0), хотел „Дипломат Плаза“-Луковит (8,8), спа-хотел „Ата-Вършец“ (8,7) и хотел „Троян Плаза“-Троян (8,6), а с най-ниска – хотелите в областните центрове – „Ровно“-Видин (7,6), „Президиум Палас“-Ловеч (7,6) и „Ростов“-Плевен (7,5). В повечето случаи местата за настаняване имат сходно ранжиране по частните оценки.

**Табл. 35. Оценки на потребители в Booking.com за местата за настаняване с категория 4-5 звезди в Северозападния район, май 2019 г.**

| Име                                | Населено място | Обща оценка | Персонал   | Удобства   | Чистота    | Комфорт    | Цена/качество | Местоположение | Интернет   | Брой отзиви |
|------------------------------------|----------------|-------------|------------|------------|------------|------------|---------------|----------------|------------|-------------|
| Вила "Кайлъка"                     | Плевен         | 9,0         | 9,1        | 8,7        | 9,1        | 9,0        | 8,5           | 9,5            | 8,5        | 52          |
| "Дипломат Плаза Хотел енд Ризорт"  | Луковит        | 8,8         | 8,6        | 8,7        | 9,2        | 8,7        | 8,6           | 8,2            | 8,5        | 257         |
| Спа-хотел "Ата"                    | Вършец         | 8,7         | 8,9        | 8,7        | 8,7        | 8,8        | 8,3           | 8,8            | 8,3        | 173         |
| Хотел "Троян Плаза"                | Троян          | 8,6         | 8,7        | 8,2        | 8,7        | 8,5        | 8,2           | 9,0            | 7,8        | 226         |
| Хотел "Скалите"                    | Белоградчик    | 8,3         | 8,5        | 7,9        | 8,4        | 7,9        | 7,9           | 9,3            | 8,4        | 186         |
| Спа-хотел "Медикус"                | Вършец         | 8,1         | 8,2        | 7,9        | 8,3        | 8,1        | 7,4           | 8,7            | 7,4        | 379         |
| Хотел "Олимп"                      | Тетевен        | 7,9         | 8,0        | 7,6        | 7,7        | 7,9        | 7,4           | 8,8            | 7,9        | 64          |
| Хотел "Ровно"                      | Видин          | 7,6         | 8,0        | 7,1        | 7,3        | 7,1        | 7,8           | 8,3            | 8,0        | 245         |
| Хотел "Президиум палас"            | Ловеч          | 7,6         | 7,0        | 7,4        | 7,6        | 7,9        | 6,9           | 8,7            | 8,3        | 115         |
| Хотел "Ростов"                     | Плевен         | 7,5         | 7,9        | 6,6        | 7,5        | 6,8        | 7,1           | 8,8            | 7,1        | 781         |
| <b>Средно</b>                      |                | <b>8,2</b>  | <b>8,3</b> | <b>7,9</b> | <b>8,3</b> | <b>8,1</b> | <b>7,8</b>    | <b>8,8</b>     | <b>8,0</b> |             |
| мин                                |                | 7,5         | 7,0        | 6,6        | 7,3        | 6,8        | 6,9           | 8,2            | 7,1        |             |
| макс                               |                | 9,0         | 9,1        | 8,7        | 9,2        | 9,0        | 8,6           | 9,5            | 8,5        |             |
| стандартно отклонение ( $\sigma$ ) |                | 0,52        | 0,58       | 0,68       | 0,65       | 0,68       | 0,56          | 0,38           | 0,45       |             |

Най-високо като цяло за всички места за настаняване се оценява местоположението (8,8), което показва и най-слаба вариация на оценките ( $\sigma = 0,38$ ). В този аспект някои места за настаняване имат оценки силно различаващи се от общата. Хотел „Дипломата Плаза“ получава най-ниската оценка за местоположение (8,2), много по-ниска от общата му оценка (8,8). Същевременно хотел „Скалите“ има една от най-високите оценки за местоположение (9,3), много по-висока от общата му оценка (8,3). Местоположението получава значително по-висока от общата оценка и за хотелите в областните центрове, както и за хотел „Олимп“-Тетевен и спа-хотел „Медикус“-Вършец.

Най-ниско се оценява съотношението цена-качество (7,8). В преобладаващата част от случаите това е най-ниската оценка за всяко от отделните места за настаняване (изключенията са хотел „Дипломат Плаза“, хотел „Ровно“ и хотел „Троян Плаза“. Това подсказва, че част от местата за настаняване от висока категория работят с цени, които не съответстват на предлаганото от тях качество.

Със сходна по-ниска оценка са и удобствата (7,9), която се отличава и с много по-висока от средната вариация ( $\sigma = 0,68$ ), което показва по-голяма диференциация между отделните места за настаняване. Ранжирането на местата за настаняване е сходно с това по обща оценка, но заслужават внимание и индивидуалните оценки за удобства – най-високи за вила „Кайлъка“, „Дипломат Плаза“ и „Ата“ (8,7) и много ниски за „Ровно“ (7,1) и особено „Ростов“

(6,6). Сравнително ниско се оценява и достъпа до интернет (8,0), за което няма ясно обяснение освен използване на рутери с ограничен капацитет. В повечето места за настаняване оценките за интернет са сред най-ниските, с изключение на хотел „Президиум Палас“ и хотел „Скалите“.

Останалите аспекти са с оценки близки до общата – персонал (8,3), чистота (8,3) и комфорт (8,1). Ранжирането по тях е сходно с това по обща оценка.

#### • **Устойчиво развитие**

Някои от местата за настаняване подчертават в своето представяне усилията си за устойчиво развитие, прилагане на екологосъобразни технологии и пр. Това са по-специално хотел „Дипломат Плаза“ в Луковит и вила „Слънчевата къща“ в Априлци. При представянето на „Слънчевата къща“ се акцентира силно върху екологосъобразното изграждане и функциониране (локализация и вписване в ландшафта, слънчеви панели и фотоволтаична централа, термоизолация, съоръжения за събиране на дъждовна вода и др.). При хотел „Дипломат Плаза“ в Луковит подходът е по-широк – наред с мерките за ограничаване на замърсяването и консумацията на ресурси мотивацията на собствениците е за инвестицията е свързана с подпомагане на развитието на района, осигурява се поминък на около 100 местни семейства, подкрепят се финансово различни местни инициативи, хотелът се включва в инициативата на ООН „Глобален договор“ (от 2007 г.) и др.

### **5.8.3 Минимални задължителни изисквания към допълнителните съоръжения и услуги**

Предлаганите допълнителни съоръжения и услуги до голяма степен се предопределят от минималните задължителни изисквания, зададени от нормативната уредба. Те са особено важни при планиране на бъдещи инвестиции. От особено значение по отношение на наличието на определени съоръжения и услуги е Наредбата за категоризация на местата за настаняване и заведенията за хранене и развлечения (2015). Според Наредбата съответствието с тези изисквания е основание за присъждането на съответната категория (чл. 15 ал. 1). Изискванията са минимални и задължителни, т.е. съответствието и/или надвишаването на определени изисквания не може да компенсира несъответствието с други задължителни изисквания (чл. 15а ал. 2). Същевременно в Наредбата се посочва, че е възможно категоризираните обекти да предоставят по-благоприятни условия и повече от предвидените за дадената категория услуги (чл. 15 ал. 3).

Според наредбата категория 4 и 5 звезди могат да имат само част от местата за настаняване от клас А: хотели, апартаментни туристически комплекси, вилни селища, туристически селища (само 4 звезди) и вили. По отношение на хотелите изискванията са различни в зависимост от тяхното местоположение и специфика – морски, планински, градски, апартаментни, бизнес, резиденс. Във връзка с това проучването показва наличието на два проблема:

- Нито Законът за туризма, нито Наредбата за категоризация не предлагат изрична правна дефиниция за класификация на местата за настаняване според тяхното разположение – морски, планински, градски;
- В националния туристически регистър (най-малкото по отношение на обектите в Северозападния район) не се уточнява подтипа на местата за настаняване, с изключение на спа-хотелите).

Минималните задължителни изисквания за допълнителните съоръжения и услуги (извън пряко свързаните с настаняване) за хотелите и вилите от висока категория са представени в обобщен вид в Прил. 8. Сравнението с представянето на съответните съоръжения услуги в изследваните обекти позволява да се направят следните основни констатации:

- В повечето случаи местата за настаняване не представят на собствения си сайт всички задължително изисквани съоръжения и услуги. Това не означава, че те не са налични, а може да се дължи на допускането, че те са даденост, която би трябвало да е очевидна за

потребителите (което не е задължително вярно).

- В много случаи се предлагат съоръжения и услуги, които надвишават задължителните минимални изисквания, т.е. налице е стремеж към „надминаване“ на очакванията.

Минималните задължителни изисквания за изграждане, обзавеждане и оборудване, обслужване, предлагани услуги и професионална и езикова квалификация на персонала на **балнеолечебни, спа, уелнес и таласотерапевтични центрове** са регламентирани в Наредба № 04-14 от 9 октомври 2019 г. на Министерството на туризма и Министерството на здравеопазването. Балнеолечебните (спа медикъл) и таласотерапевтичните центрове могат да се създават само от специализирани лечебни заведения. От интерес за местата за настаняване са спа и уелнес-центровете. В силно обобщен вид изискванията за необходимите съоръжения са представени в Прил. 9. Трябва да се има пред вид, че представянето не следва стриктно структурирането на наредбата, както и че тя включва много допълнителни изисквания – за обслужване, за предоставяните услуги, за професионална и езикова квалификация на персонала. Някои от изследваните места за настаняване, които обявяват наличието на спа или уелнес център вероятно не отговарят на изискванията, поне доколкото може да се съди от представената информация (напр. вила “Кайлъка”).

## **5.9 Интервюта с представители на местата за настаняване.**

Проведени са интервюта с представители на места за настаняване, като е направен опит да се обхванат всички къмпинги открити при проучването на настанителната база и отделни други места за настаняване, различни по тип (хотели, семейни хотели, къщи за гости и пансиони). Реализирани са общо 9 интервюта с представители на места за настаняване, в т.ч. 1 хотел, 2 семейни хотела, 4 къщи за гости и 2 къщи за гости, предлагащи възможност за къмпирание (по-нататък представяни като къмпинги). Проучването е направено по телефон в периода 1-5 юли. В интервютата са взели участие предимно собственици и управители, по-рядко администратори и други служители. Резултатите са представени в обобщен вид без да се цитират конкретните обекти.

### **• Структура на посетителите**

Само в едно от изследваните места за настаняване посещаемостта от чужденци е по-висока от тази на българите - един от къмпингите. Тук посетителите са предимно от Германия и Австрия, като част от тях са дошли с цел да се включват в земеделски дейности, помагайки в жътвата - това е интересна възможност за развитие на селския туризъм. По данни на същия къмпинг голяма част от посетителите са транзитни, като остават за кратко преди да продължат пътя си към морето. Други места за настаняване, които отчитат по-висока посещаемост на чужденци (наравно с тази на българите), споделят, че са посещавани още от англичани, французи, румънци, руснаци, по-рядко гърци, сърби и македонци. При останалите места за настаняване преобладават българите, най-вече от София, Варна, Видин, Русе, по-рядко Пловдив, Свищов.

Във връзка със семейното положение и възрастовата структура представителите на местата за настаняване изразяват по-разнообразни мнения. Малка част от тях посочват, че преобладават посещенията на млади хора, на двойки с деца, други изтъкват, че посетителите са предимно в напреднала възраст (един от къмпингите) или че са редовни дългогодишни посетители.

### **• Разпределение на посещенията във времето**

Почти при всички места за настаняване най-посещаваният период от годината, очаквано е лятото. По-близките до Стара планина места за настаняване се радват на по-продължителен активен сезон и по-слабо изразена сезонност. Преобладаващо мнение е, че най-слабите месеци са януари и февруари, а от пролетта търсенето започва да се покачва.

Преобладава уикенд туризма, като малка част от представителите на местата за настаняване изразяват мнение, че посещаемостта е висока от четвъртък до неделя/вторник, в зависимост от продължителността на пътуването. Едно от местата за настаняване



функционира само през уикендите.

- **Интереси и мотивация на посетителите**

На въпроса от какво се интересуват (за какво питат) най-често туристите, представителите на местата за настаняване обясняват предимно каква информация предоставят те самите на туристите, а не какво се търси. Това от една страна може да означава, че те не са запознати с мотивацията на туристите, от друга, че имат голямо желание да представят дестинацията по най-добрия начин, предлагайки разнообразие от обекти и атракции, които могат да бъдат посетени. Степенувайки изказаните мнения, може да се твърди, че най-голям интерес представляват природните обекти, на второ място са културно-историческите забележителности, а на трето място остават посещенията с цел рекреация.

- **Допълнителни услуги**

Относно предлаганите и най-често търсените допълнителни услуги, мненията са доста разнообразни. При единия от къмпингите, където посещаемостта е много по-висока, предлаганите допълнителни услуги са доста опростени, но изключително ползвани и полезни. Тук се предлага намиране на водач, използване на перално помещение, обозначени места за огнища. В близост е разположена винарна и често са организирани дегустации. При другия къмпинг липсват допълнителни услуги, като съдържателите твърдят, че не е бил изявен някакъв конкретен интерес от страна на туристите. Една от предлаганите атракции в близост, която не е организирана от мястото за настаняване, е издигането с топовъздушен балон.

В останалите места за настаняване се предлагат СПА процедури, колела под наем, разходки с джип и АТВ, трансфери от и до летище, като търсенето при едни е високо, при други липсва.

Във връзка с капацитета на къмпингите и кога са били изградени само един от интервюираните споделя, че къмпингът е бил изграден преди десетина години. Към момента е с вместимост 40 каравани/кемпери, а в най-скоро време се очаква да се удвоят местата за къмпинг.

- **Удовлетвореност на посетителите**

Според повечето от интервюираните посетителите изразяват недоволство от летните горещини, но са много доволни от обслужването, персонала и чистотата. Друга причина за недоволство е липсата на атракции, но част от посетителите приемат това като положителна черта, поради спокойствието, на което могат да се насладят в дестинацията. Половината от местата за настаняване нямат мнение или впечатление по този въпрос. Въпреки това показател за положителните впечатления на посетителите е фактът, че по различни поводи част от интервюираните споделят, че имат дългогодишни редовни посетители.

## **5.10 Основни констатации и изводи**

Въз основа на анализа на данните от собственото проучване на местата за настаняване може да се формулират следните по-важни констатации и изводи:

- **Собственото проучване за местата на настаняване представя картина, която в редица аспекти се различава от представената въз основа на данните от НСИ**, макар да не налага радикални промени в направените констатации и изводи. Капацитетът на настанителната база е два пъти по-голям от наблюдавания от НСИ, структурата по тип, размер и категория на местата за настаняване е различна, променя се тежестта и ранжирането на областите и общините. Едно от големите предимства е възможността да се анализира териториалното разпределение на настанителната база на по-ниско ниво (по отделни населени места и местности). Това дава основания да се твърди, че при подобни анализи не е достатъчно да се разчита единствено на достъпната официална статистика и че значителните усилия за набиране на допълнителна информация са били оправдани.
- Според собственото проучване Северозападният район разполага с около 770 места за настаняване с общ капацитет над 15 хил. легла.
- Места за настаняване има в 39 от общо 59 общини в района. В повечето от тях легловият



капацитет е малък (до 50 легла). Настанителната база показва **тенденция на концентрация в южните, планински части** на района. 24% от леглата са разположени в областните центрове, а 9% - в крайдунавските общини.

- **Местата за настаняване са разположени в 126 населени места и местности.** На пръв поглед това говори за дисперсност на локализацията. Но само осем от тях, разполагащи с над 500 легла, концентрират почти половината от легловия капацитет. Това са гр. Априлци, с. Рибарица (общ. Тетевен), гр. Враца, гр. Вършец, гр. Плевен, с. Чифлик (общ. Троян), гр. Видин и гр. Тетевен. В следващите по ранг 11 селища с 201-500 легла са концентрирани 28% от леглата в района. На третата група, включваща 20 населени места или местности, се падат 12 % от легловия капацитет, а останалите групи са с минимална тежест в легловия капацитет (11%), въпреки големия брой на населените места (87).
- Наблюдават се **три модела на локализиране в рамките на общините:** моноцентрично (само един център с леглова база), умерено концентрирано (един водещ център, но със значителен дял на легловия капацитет във вторични центрове) и полицентрично (без доминиращ център).
- **Абсолютно доминират местата за настаняване от ниска категория – 1-2 звезди (82% от местата и 67% от леглата).** Сравнително висок е дялът на местата за настаняване от средна категория – 3 звезди (15% от местата и 25% от леглата). Почти невидими са местата за настаняване от висока категория (1,4% от местата и 6,4% от леглата). С категория 4-5 звезди са само 11 обекта, в т.ч. с 5 звезди – само един (с 8 легла).
- **Макар че са установени 12 от 16-те типа места за настаняване според Закона за туризма, структурата на настанителната база в Северозападния район е доминирана от няколко типа места за настаняване – хотели (9% от местата за настаняване, но с 33% от легловия капацитет), къщи за гости (36% от местата и 23% от леглата), стаи за гости (35% от местата и 16% от леглата) и семейни хотели (10% от местата за настаняване и 14% от леглата).** Хотелите са с най-голям среден капацитет (71 легла), предимно с категория 3 звезди (но на тях се пада практически целия леглови капацитет в категория 4 звезди), типични са за областните центрове, но и за някои от планинските курорти (Троян, Тетевен), балнеокурорти (Вършец) или индустриални центрове (Луковит). В други 11 населени места, предимно общински центрове има по един хотел със сравнително малък капацитет (25-80 легла). **Къщите за гости** са с малък среден капацитет (12 легла), предимно от категория две звезди (52%) или една звезда (33%), разпространени са широко (в  $\frac{3}{4}$  от общините с настанителна база), но с повишена концентрация в област Ловеч (70%) и в общините Троян (26%), Тетевен (12%), Ябланица (4%), Белоградчик (8%), Вършец (5%). **Стаите за гости** са с много малък среден капацитет (9 легла), предимно от ниска категория (1 звезда – 48% от леглата, 2 звезди – 46%), сравнително широко разпространени, но с повишена концентрация в област Ловеч (76%), в т.ч. в общините Троян (28%), Тетевен (18%), Априлци (15%) и Летница (10%). **Семейните хотели** са със среден капацитет 27 легла, предимно от категория 2 звезди (45%) и 3 звезди (36%), с повишена концентрация в област Ловеч (58% от леглата) и в общините Троян (21%), Априлци (19%), Тетевен (12%), Враца (12%), Мездра (6%), Видин (6%), Белоградчик (4%).
- **Ценовото равнище може да се окачества като ниско.** Цените за настаняване варират предимно в диапазона 20-150 лв. за двойна стая. Средноаритметичната цена е 51 лв, медианната цена – 46 лв., а в повече от половината места за настаняване цената е между 30 и 50 лв. Редки са случаите на цени между 70 и 100 лв. (9%) и особено над 100 лв. (4%).
- **Категорията оказва влияние върху равнището на цените като тенденция, но не и като индивидуални практики.** Най-ниски са средните цени за категория 2 звезди (46 лв.) и 1 звезда (50 лв.). Те нарастват до 64 лв. за 3 звезди, 87 лв. за 4 звезди. Но има немалко места за настаняване от ниска категория, които предлагат цени, които са типични за по-високите категории.
- **Различията в ценовото равнище според типа на местата за настаняване са съществени** но могат да се обяснят по-скоро с тяхната структура по категория, с

индивидуалните решения и практики и с ограничения брой случаи за някои типове, отколкото с типа на мястото за настаняване.

- **Различията в ценовото равнище по общини са значителни** (между 25 и 83 лв.) и са свързани с различията в структурата на настанителната база по тип и категория.
- Местата за настаняване в Северозападния район предлагат **сравнително широк набор от допълнителни съоръжения и услуги**. Спектърът на тези съоръжения и услуги варира в зависимост от размера и категорията на местата за настаняване, но и от индивидуалните решения на техните собственици и/или управители.
- Местата за настаняване в Северозападния район получават **сравнително висока оценка от потребителите в Booking.com**. Общата оценка е 8,5 по 10-степенна скала, а средните оценки по отделните атрибути не се отклоняват значително от нея и са между 8,1 и 8,7. По-високо от средното се оценяват разположението и персонала, а по-ниско – комфорт, удобства и интернет. Близки до средната са оценките за чистота и съотношение цена/качество. **Както общата оценка, така и оценките по атрибути варират в сравнително широки граници за отделните места за настаняване** (между 5-6 и максималната 10, а за интернет от 2,5 до 10). Независимо от това **структурата на местата за настаняване според общата оценка на потребителите е благоприятна** - 31% са с оценка над 9, 41% - между 8 и 9, 20% между 7 и 8 и едва 8% - под 7.
- Анализът на общата оценка по групи места за настаняване според различни характеристики показва някои интересни особености:
  - Общата оценка намалява с повишаване на категорията – по-високата категория не е гаранция за по-доволни клиенти (което вероятно е свързано с различното ниво на очакванията);
  - Хотелите имат по-ниска обща оценка в сравнение със семейните хотели, стаите за гости и особено къщите за гости;
  - По-малките места за настаняване (до 50 легла) имат по-високи оценки в сравнение с по-големите;
  - Цената не е фактор за снижаване на общата оценка; оценката се повишава с увеличаване на цената, което е индикация за приемливост на съвременните цени (добро съотношение цена/качество)
  - Наблюдава се териториална диференциация в оценките - с много високи общи оценки се отличават общините Белградчик, Ловеч, Летница и Априлци (8,8-8,9), а с най-ниски – Вършец, Плевен, Враца (8,1-8,2) и особено Монтана и Луковит (7,9).
- Информацията от **интервюта с представители на местата за настаняване** е ограничена, противоречива и в повечето случаи без «добавена стойност» за проучването, не на последно място поради малкия им брой. От гледна точка на методиката поуката е, че телефонна анкета трудно може да даде добри резултати в подобен контекст. Все пак заслужават внимание две констатации: общото мнение, че за района е типичен «уикендов» туризъм; липсата на специфични атракции за част от туристите е предимство, тъй като им осигурява спокойствие.
- **Възможностите за къмпирание в Северозападния район към момента са ограничени**, както и в България като цяло. Но **идентифицираните при собственото проучване места за къмпирание са много повече от посочваните в други източници** (НСИ, Национален туристически регистър, Къмпинг карта на България 2019). Местата за настаняване, които предлагат подобни услуги са разположени предимно в западната и южната (планинска) периферия на района и се свързват с атрактивна природна среда и възможности за дейности на открито. За преобладаващата част от тях къмпингът е допълваща към основната дейност, поради което на тези услуги не се акцентира в представянето на обектите в онлайн пространството. С комплексността на предлагането си се отличава плувен комплекс с къмпинг „Оазис“ (с. Зверино).
- Според данните на НСИ в Северозападния район има **само 9 места за настаняване с категория 4 или 5 звезди**, но на тях се падат 13% от легловия капацитет, 15% от

пrenoшувалите лица (в т.ч. 28% от преношувалите чужденци), 13% от реализираните ношувки (27% от ношувките на чужденци) и 19% от приходите от ношувки. За 2010-2018 г. те са **най-бързо растящата група по отношение на легловия капацитет**. По отношение на преношувалите лица, реализираните ношувки и приходите от ношувки местата с висока категория показват по-висок ръст от другите при чуждестранните посетители, но при българските посетители ръстът е сходен за броя на преношувалите, но по-малк за реализираните ношувки и приходите от ношувки. **Заетостта на леглата е малко по-ниска от средната за района (18,7%)**, а в сравнение с 2010 г. показва слабо намаление, по-малко от средното за района. **Приходите от една ношувка и от едно легло са с близо 50% по-високи от средното за района** (през 2018 г. съответно 52 лв. срещу 35 лв. и 3298 лв. срещу 2277 лв.), но показват различен темп на ръста – по-висок от средния за приходите от една ношувка и по-нисък от средния за приходите от едно легло.

- Според данните от собственото проучване в Северозападния район има **11 места за настаняване с категория 4-5 звезди с капацитет 961 легла**. Само едно от тях е с 5 звезди и е с минимален капацитет (8 легла). 9 от местата за настаняване са хотели, предимно с над 100 легла. Две са вили с малък капацитет (до 20 легла). Две трети от легловия капацитет на висококатегорийните места за настаняване е в малки градове и курорти, останалите са в областни центрове. В някои общини те оказват съществено влияние върху облика и резултатите от дейността на цялата настанителна база (Луковит, в по-малка степен Белоградчик, Вършец).
- **Местата за настаняване от висока категория в Северозападния район предлагат широка гама от съоръжения и услуги извън настаняването**, което до голяма степен се предопределя от минималните задължителни изисквания, зададени от нормативната уредба.
  - Сред допълнителните съоръжения основен елемент са заведенията за хранене и развлечения – с изключение на вила «Слънчевата къща» всички имат най-малко основен ресторант, а с изключение на вила «Кайлъка» останалите предлагат между две и пет заведения. Повечето от хотелите предлагат и рум-сървиз. Осигуряването на паркинг или гараж, както и на безплатен достъп до безжичен интернет се възприема като задължително от всички висококатегорийни места за настаняване в района. На практика за задължително се смята и наличието на фитнес-зала (82%). Наличието на басейн също е типично – близо две трети от местата за настаняване от висока категория (64%) имат поне един басейн, в т.ч. една трета - вътрешен (закрит) басейн. Малко по-рядко е предлагането на спа-център със съответния персонал и процедури, но голяма част от местата за настаняване имат отделни съоръжения като сауна и/или парна баня, джакузи, солариум. Всички хотели от висока категория в района разполагат с оборудвани конферентни зали, макар и с различен капацитет и разнообразие. По-редки са бизнес центрове или подобни удобства. Възможностите за развлечения в самото място за настаняване, както и предлагането на удобства за деца са сравнително ограничени.
  - Типични услуги в местата за настаняване от висока категория са свързани с организацията на събития – конференции и семинари, тийм-билдинг, партита (в т.ч. детски), сватби, тържества. Типично е също организирането на дейности и развлечения извън мястото за настаняване – екскурзии и посещения на забележителности в района, излети с коне и обучение по езда, разходка с джип или АТВ, пикници, в отделни случаи - пешеходни и велосипедни преходи, разходка със самолет или делтапланер, игри от типа на пейнтбол, рафтинг. Някои места за настаняване имат специфично предлагане за ученици (зелени училища, специални пакети за ученически групи). Сравнително рядко се предлага оборудване за самостоятелно практикуване на дейности извън мястото за настаняване (велосипеди, оборудване за планински преходи), летищен трансфер, детегледачка, лечебни процедури, лекар, дегустации.
- Един от основните дефицити е **ограниченото предлагане (или недостатъчно**

**информиране за наличното предлагане) на условия за хора с двигателни увреждания,** за каквито има информация само в две от местата за настаняване от висока категория (18%). Това е общ проблем както за района като цяло (само 1,4% от стаите в места наблюдавани от НСИ са пригодени за хора с увреждания), но и за България (съответно 0,7%), но може да се разглежда и като неоползотворена възможност.

- От гледна точка на съответствието с минималните задължителни изисквания за места за настаняване от висока категория, произтичащи от нормативната уредба, в много случаи се наблюдава **«надхвърляне» на изискванията**, т.е. предлагане на повече от задължително изискваните съоръжения и услуги. Същевременно в този аспект са констатирани няколко проблема:
  - В нормативната уредба липсва изрична правна дефиниция за класифициране на местата за настаняване според тяхното разположение (морски, планински, градски), а в националния туристически регистър не се уточнява подтипа на местата за настаняване с изключение на спа-хотелите (а изискванията за категоризиране са диференцирани по местоположение и специфика на мястото за настаняване);
  - В повечето случаи местата за настаняване не представят на собствения си сайт всички задължително изисквани съоръжения и услуги. Това не означава, че те не са налични, а може да се дължи на допускането, че те са дадени, която би трябвало да е очевидна за потребителите (което не е задължително вярно).
  - Доколкото може да се съди от представената в онлайн пространството информация някои от изследваните места за настаняване, които обявяват наличието на спа или уелнес център вероятно не отговарят на съответните изисквания.
- **В ценовото равнище и ценовата политика на местата за настаняване от висока категория** се наблюдават значителни различия, което подсказва, че те са плод по-скоро на индивидуални нагласи и решения на мениджърите им, а не на обективни фактори:
  - Цената на двойна стая варира от около 60 до над 180 лв., като цените в малките градове и курорти са по-високи, отколкото в областните центрове.
  - В две трети от случаите не се прави диференциация на цените (освен в зависимост от типа на стаите), в останалите случаи тя е по-дни на седмицата, по сезони, според продължителността на престоя, начина на плащане или комбинация от няколко от тези критерии.
  - Предлагането на специални оферти/пакети е ограничено, с изключение на хотел «Дипломат Плаза» в Луковит, който има 11 пакета, които се отличават с висока степен на оригиналност.
- На фона на ниската **заетост на леглата в места за настаняване от висока категория**, въз основа на косвени данни може да се предполагат съществени различия между отделните места, а конкретни исторически данни за един от обектите показват възможността за сравнително бързото ѝ повишаване. Имайки пред вид ограниченията на официалната статистика, има основания да се смята, че заетостта на местата за настаняване в Северозападния район, в т.ч. и на тези от висока категория е по-висока от отчитаната от НСИ.
- Местата за настаняване от висока категория получават **по-ниска оценка от потребителите** в Booking.com от средното за района (8,2 срещу 8,5), а оценките варират значително между отделните обекти (от 7,5 до 9,0). Най-високо се оценява местоположението (8,8), а най-ниско – съотношението цена-качество (7,8) и удобствата (7,9). Това подсказва, че част от тях работят с цени, които не съответстват на предлаганото от тях качество.
- Някои, макар и не много, от местата за настаняване от висока категория подчертават в своето представяне добрите си практики в областта на устойчивото развитие



## **6 ОСОБЕНОСТИ НА ТУРИСТИЧЕСКОТО ТЪРСЕНЕ И ПРЕДЛАГАНЕ В РАЙОНА СПОРЕД ДРУГИ ПРОУЧВАНИЯ**

### **6.1 Особенности на туристическото поведение според проучване за Дунавския туристически район**

Проучването е проведено през 2015 г. с цел прилагане на Европейската система от индикатори за устойчиво управление на туристически дестинации в Дунавския туристически район (Маринов и др., 2015). Наред с анализа на данни от вторични източници за целия район, то включва теренни проучвания, в т.ч. и анкетни проучвания с посетители в шест общини, които са възприети като представителни за района (Видин, Белоградчик, Свищов, Русе, Тутракан и Силистра) (Маринов и др., 2015, с. 13). В резултат на анкетното проучване са получени отговори от близо 500 души. Над 1/3 от респондентите (37%) са анкетирани във Видин и Белоградчик.

Данните за туристическото търсене и поведение от това проучване могат да бъдат използвани при отчитане на някои ограничения:

- Териториалният обхват е различен. Дунавският туристически район според Концепцията за туристическо райониране на България (2015) обхваща много по-широка територия на изток, а същевременно не включва най-южните, предимно планински и полупланински части на Северозападния район;
- Анкетното проучване на посетителите се основава на извадка за «удобство», т.е. на идентифицирани в момента на проучването посетители, което създава рискове за нейната представителност.

Независимо от това, при отсъствието на други данни, резултатите могат да се използват като ориентир по-специално за северната част на Северозападния район.

**Страна на произход (обичайно местоживеене).** В проучването са обхванати респонденти от общо 31 страни на пет континента, но посещаемостта на района се определя в най-голяма степен от вътрешния пазар – 68% от всички респонденти. Най-висока тежест на българите е налице в общините Тутракан (86%) и Свищов (83%). По-висок от средния за района дял на чужденците се наблюдава в общините Белоградчик (39%), Видин и Русе (по 36%).

Сред външните пазари доминират европейските страни, които не граничат пряко с България (17% от всички анкетирани и 53% от чуждестранните респонденти), при равен дял на посещенията от съседните страни (8% от всички анкетирани и 23% от чужденците) и страните извън Европа (8% от всички анкетирани и 24% от чужденците).

Най-много участници в проучването има от Германия (5% от всички анкетирани и 16% от чужденците). Следват посетителите от САЩ (4,5% от всички анкетирани и 14% от чужденците), Румъния (3,9% от всички анкетирани и 12% от чужденците) и Турция (2,6% от всички анкетирани и 8% от чужденците). Макар и с малък брой, в проучването са представени още много държави, сред които и нетипични за България пазари като Австралия, Нова Зеландия, Южна Корея, Бразилия, Тайланд, Швейцария и др.

**Регионален произход (обичайно местоживеене) на българските посетители.** Посетителите от България са от близо 80 населени места в цялата страна, като с различен дял са представени всички 28 административни области. С най-висока тежест в района като цяло са гостите от София (29%), следвани на голямо разстояние от двата най-големи града в Северна България – Варна (9%) и Русе (10%).

В търсенето на района като цяло доминира Северна България (55%), докато делът на посетителите от Южна България без столицата е едва 16%. Между отделните общини обаче се наблюдават съществени различия. Свищов, Тутракан и Силистра разчитат на стеснен регионален пазар, с категорично доминиращ дял на посетителите от Северна България (88% - 67%). За разлика от тях, Видин и Белоградчик разчитат на значително по-широки пазари, включващи почти изравнен дял на гостите от Северна и Южна България, както и от София. В Русе се установява най-висок дял посетители от столицата (37%), но само 12% от останалите



области на Южна България.

**Структура на посетителите по пол и възраст.** Двата пола са равностойно представени в проучването, с лек превес на жените над мъжете (51%:49%). Сред българите по-често са отговаряли жени (53%), а сред чужденците – мъже (52%).

В извадката превес имат хората в активна възраст между 19 и 50 години (сумарно 64%), но дялът на по-възрастните също е значителен (сумарно 33%). Налице са различия според произхода на посетителите – живеещите в България са по-млади (71% на възраст 19-50 години), а живеещите в чужбина са разпределени сравнително равномерно в различните възрастови групи, в т.ч. 24% на възраст над 65 години.

Данните по общини показват, че най-млада е клиентелата в Русе и Свищов, където около ½ от анкетираните са на възраст до 34 години, а най-висок дял на възрастните гости е налице във Видин (35% от респондентите са над 65 години), следван от Белоградчик (16% над 65 години). Тези различия са тясно свързани основната цел на пътуването – за Русе и Свищов, които са университетски центрове, са характерни посещения на млади хора с цел обучение, а Видин и Белоградчик се посещават от много круизни туристи на по-висока възраст.

**Основните интереси и мотивация** на посетителите са отразени до голяма степен в целта на посещението. Преобладаващата цел на посещение на дестинации в Дунавския район е практикуването на културно-исторически туризъм (25%), служебни ангажименти (19%), гостуване на роднини или приятели (13%), почивка и развлечения (12%), лична работа (10%). При живеещите в България с по-висока от средната тежест са посещенията по работа (служебна - 23% и лична 11%), а при живеещите в чужбина – на природно-ориентирания туризъм (9%) и преминаването през района на път за друга дестинация (11%). Във Видин и Белоградчик е повишено значението на културно-историческия туризъм (43% и 55%), а в Белоградчик – и на природно-ориентирания туризъм (30%).

Преобладават посетители със самостоятелна **организация на пътуването** (без посредник, «неорганизирани») – 79%. Дялът на организираните туристи е двойно по-висок при живеещите в чужбина в сравнение с живеещите в България (34% срещу 15%) и е значително повишен при преминаващите на път от/за друга дестинация (55%), пристигналите за посещение на културни или спортни прояви (50%) и културно-исторически туризъм (37%).

Значителен е дялът на **ненощуващите (еднодневни) посетители** – 48% от анкетираните. Това не е изрично коментирано в доклада, но въз основа на начина на задаване на въпроса трябва да се подчертае, че респондентите не нощуват в мястото, в което са анкетираны, което не изключва нощувка в друга дестинация на района. По-висок от средния дял на нощуващите посетители е характерен за живеещите в България (59%), за пътуващите по работа (69%) и за гостуващите на роднини и приятели (87%). Еднодневните посетители са с повишена тежест при живеещите в чужбина (62%) и преминаващите на път за други дестинации (91%), практикуващите природно-ориентирани (86%) и спортни дейности (80%), както и пристигналите с цел посещение на исторически забележителности (63%). Дялът на еднодневните посетители е особено висок в Белоградчик (82% от анкетираните).

**Средната продължителност на престоя** на нощуващите посетители е 8,6 нощувки (много над наблюдаваната от статистиката на местата за настаняване). Но 57% от анкетираните са с кратък престой (21% - 1 нощувка, 37% - 2-3 нощувки), а голямата обща продължителност се дължи на малък брой респонденти с много продължителен престой, които са в района по работа или за посещение на приятели и роднини. Краткият престой е отличителен за анкетираните в Белоградчик, където няма престой над 3 нощувки, 60% са с 2-3 нощувки и 40% - с една. Подобно е положението и във Видин, където над 80% от посетителите с преспиване реализират до 3 нощувки, в т.ч. 30% - само една нощувка.

Според **изходния пункт за посещение** 67% от посетителите идват директно от местоживеенето си, а 33% - от друга дестинация (т.е. за тях посещението в района е част от пътуване с две или повече дестинации). Директно пристигналите са с повишен дял при живеещите в България (77%), служебно пътуващите (82%) и тези с цел гостуване (94%) и лична работа (92%). Идващите от друга дестинация преобладават сред живеещите в чужбина

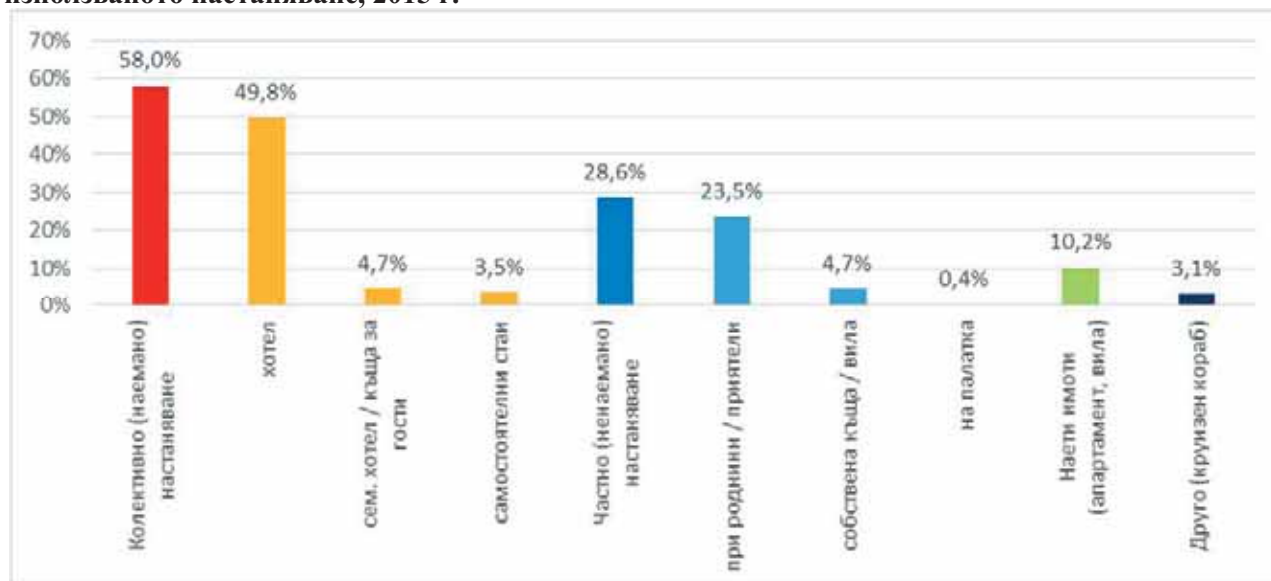
(54%), пътуващите с цел културно-познавателни, природно-ориентирани или спортни дейности (57%-60%) и транзитно преминаващите (77%). По общини повишен относителен дял на пристигналите от друга дестинация се наблюдава във Видин (54%) и Белоградчик (59%), което е свързано предимно с круизните туристи и посочените от тях други дестинации – Видин (от респондентите в Белоградчик), Белоградчик (от тези във Видин), Русе, Белград, Будапеща, Смедерево. Други често посочвани дестинации от гостите на тези две общини са София и Румъния, а също Враца, Монтана, Вършец и Димово, като според доклада (с. 56) последните очевидно формират общ регионален туристически продукт в Северозападна България.

Основното **транспортно средство**, използвано за придвижване до изследваните дестинации е собствената кола (52%), следвана на голямо разстояние от автобус (19%) и влак (9%). На следващо място е ползването на лодка / кораб/ ферибот (7%), което се свързва с круизите по река Дунав, и нает автомобил (6%). Останалите видове транспорт са с минимално значение, в т.ч. пристигналите с каравана/микробус/камион - 2%.

**Придвижването в дестинацията** се осъществява главно пеша (52%) или със собствен или нает транспорт (46%). Минимално е използването на местен обществен транспорт (2%) или велосипед (1%).

**В структурата на настаняване** на ношуващите посетители преобладават колективните места за настаняване (наемано настаняване) – 58%, главно в хотел (50%) и много по-малко в семеен хотел, къща за гости или самостоятелна стая. В ненаеманото настаняване (29%) преобладава ношуването при роднини или приятели (24%). Сравнително висок изглежда дялът на (дългосрочно) наеманите имоти като апартаменти, вили, къщи – 10%. Няма нито един отговор за ношувка в къмпинг, каравана или кемпер (но трябва да се има пред вид, че във въпросника не е посочена изрично такава възможност).

**Фиг. 90. Структура на ношуващите посетители в Дунавския туристически район според използваното настаняване, 2015 г.**



Източник: Маринов и др., 2015, с. 62 и собствени изчисления; изходните данни са прегрупираны за да се осигури по-пълно съответствие със статистическата класификация на местата за настаняване.

Живеещите в България използват в по-голяма степен колективни места за настаняване – 66%. Живеещите в чужбина използват много повече ненаемано настаняване – 38%, особено при приятели и роднини (30%), както и наети имоти – 22%. Обяснението е свързано с това, че респондентите са структурирани не по-националност (произход или гражданство), а по страна на постоянното местоживееене: част от живеещите в чужбина са с български произход, съответно имат собствени имоти или възможност за настаняване при приятели и роднини. При посещенията с цел гостуване на роднини и приятели, ненаеманото настаняване е абсолютно доминиращо – 95%, главно при роднини и приятели (89%).

Според доклада (с. 62) използваното настаняване по общини отразява разликите в

степената на развитие на туризма и профила на привлечаната клиентела. Като подчертано „туристически“ се открояват общините Видин, Белоградчик и Русе, където делът на хотелското настаняване е най-висок (50%-66%), а този на отсядането при роднини и приятели е най-нисък (6%-15%). Характерна особеност е високата относителна тежест на респондентите, настанени в семейни хотели и къщи за гости в Белоградчик (31%), което не се наблюдава в никоя от останалите общини.

Видът на използваното настаняване е тясно свързан със средната продължителност на престоя. Средният престой в хотелите, както и в семейните хотели и къщите за гости е сравнително близък до отчетения по данни на НСИ – съответно 4,1 и 1,8. Продължителният престой се свързва с възможности за настаняване, които не се наблюдават от НСИ – самостоятелни стаи (36 нощувки), нает апартамент или вила (28 нощувки), собствена къща или вила (16 нощувки) и настаняване при роднини или приятели (10 нощувки).

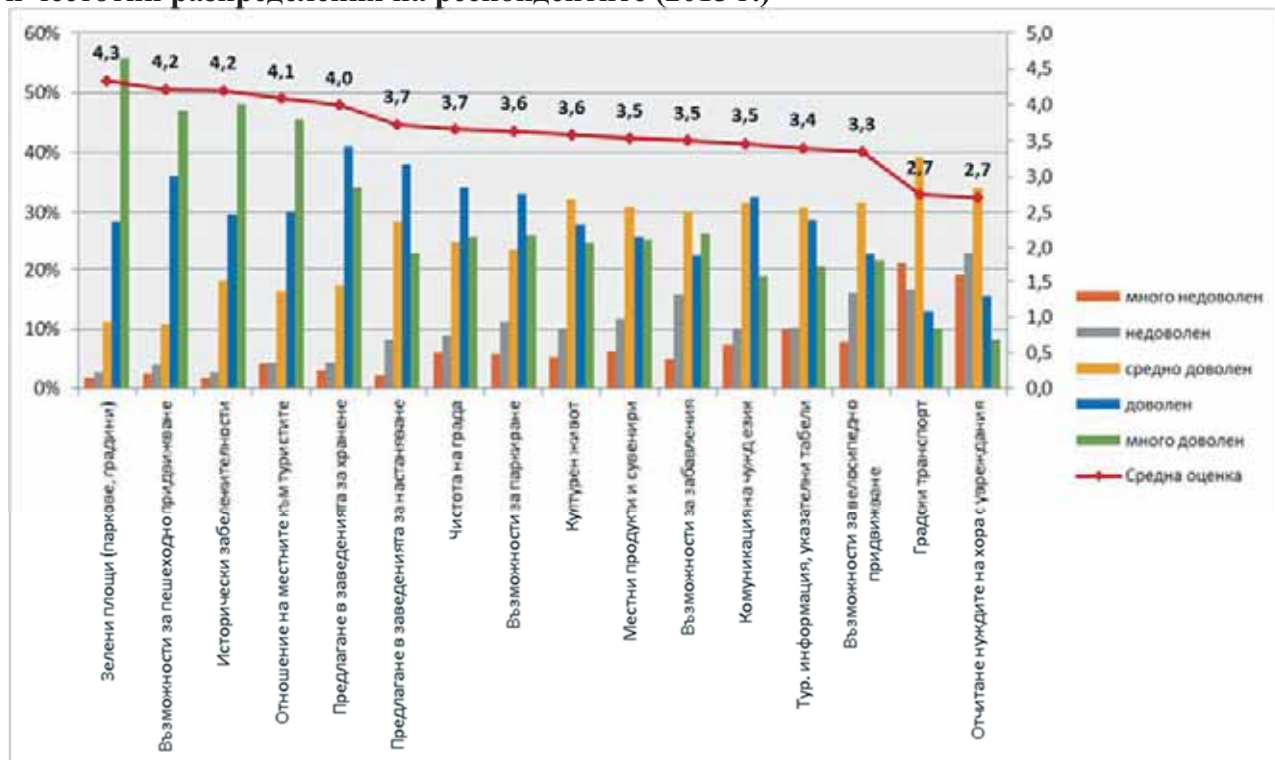
**Официалната категоризация** на колективните (платени) места за настаняване е от значение само за половината от анкетираните (49%). Този дял е значително по-висок при нощувалите в хотел (68%) и много по-нисък при нощувалите в семеен хотел/къща за гости (20%) и особено в самостоятелни стаи (0%). Подкрепящите официалната категоризация най-често се аргументират с това, че тя им дава по-голяма сигурност, защото я възприемат като гаранция за качество (86%). Далеч по-малко респонденти изтъкват предимството, че наличието на стандарти е важно, защото създава по-реалистични очаквания към предлаганите условия и услуги (11%). Изтъкнатите от респондентите причини да не държат на официалната категоризация най-често са свързани с това, че тя просто не е важна за тях (32%) или че нямат претенции към местата за настаняване (27%), но също и с по-ниските цени в некатегоризираните обекти (21%), както и с мнението, че официалната категоризация не отговаря на реалните условия и обслужването, предлагано в заведенията за настаняване (21%).

**Общата удовлетвореност** на респондентите от посещението им в изследваните дестинации е висока – средна оценка 4,3 по 5-степенна скала. 90% от всички анкетирани са заявили, че като цяло са доволни (оценки 4 и 5), в т.ч. 50% са изказали пълно задоволство (оценка 5).

По голям интерес представлява **оценката на отделните елементи на туристическото предлагане** (т.нар. атрибутивна удовлетвореност). Оценените 16 елемента са разделени в три групи според средната стойност на получената оценка и степента на изразеното от респондентите задоволство:

- Общо за района най-високо оценени са зелените площи, възможностите за пешеходно придвижване, историческите забележителности, отношението на местните жители към туристите и предлагането в заведенията за хранене. Тези елементи получават средна оценка над 4,0 при дял на доволните над 75% (в т.ч. между 34 и 56% - напълно доволни) и сумарен дял на недоволните под 10%.
- На следващо място, с оценка над средната, но с понижен дял на напълно доволните (19% - 26%) и с повишен дял на недоволните (10-24%) се нареждат предлагането в заведенията за настаняване, чистотата на селищата, възможностите за паркиране, възможностите за забавления, културният живот, предлагането на местни продукти и сувенири. В дъното на тази група са комуникацията на чужд език (оценявана само от чужденците), туристическата информация и наличието на указателни табели, както и възможностите за велосипедно придвижване – тези елементи са със средна оценка 3,5 – 3,3 и дял на недоволните 17%-24%, в т.ч. 7%-10% силно недоволни.
- Като най-проблемни се очертават общественият транспорт и отчитането на специалните нужди на хората с увреждания. Средната оценка на тези елементи е незадоволителна (2,7), при дял на силно недоволните около 1/5 срещу дял на много доволните 8%-10%.

**Фиг. 91. Оценка на предлагането в Дунавския туристически район – средни стойности и честотни разпределения на респондентите (2015 г.)**



Източник: Маринов и др., 2015, с. 70

Отговорите на въпроса за **предишни посещения** в района (по-точно в дестинацията, в която е проведено анкетирането) показват, че анкетираните се разпределят почти по равно между пристигащи за първи път (44%) и такива, които са идвали и преди (56%). Делът на идващите за пръв път е значително по-висок при живеещите в чужбина (64%) и при преминаващите на път за/от друга дестинация (91%). Повтаряемостта на посещенията изглежда висока – средно 25 на един повторен посетител за последните пет години. 40% от анкетираните са посочили над 10 посещения, а 21% - между 6 и 10 посещения.

**Среднодневните разходи** на един посетител са оценени на 32 евро, без съществена разлика между нощуващите (30 евро) и ненощуващите (33 евро). 70% от анкетираните са посочили по-ниски разходи – до 25 евро на ден (28% - до 10 и 42% - между 10 и 25 евро). Делът на харчещите над 50 евро на ден е едва 13%. Среднодневните разходи на живеещите в чужбина са около 1,5 по-високи от тези на живеещите в страната (41 евро срещу 27 евро). Интерес представляват средните разходи по възрастови групи, които са най-високи за групите 51-65 г. (42 евро) и 35-50 г. (36 евро) и значително по-ниски за по-възрастните – над 65 г. (20 евро), както и за по-младите – 19-34 г. (29 евро) и особено до 18 г. (14 евро). По-високи от средните са разходите на посетителите с цел посещение на културни и спортни прояви (51 евро), практикуване на спортни дейности (41 евро) и бизнес (36 евро), а по-ниски – при посещения на приятели и роднини (28 евро) и особено при преминаване на път за/от друга дестинация (18 евро).



## 6.2 Търсене и предлагане на велотуризм по българското поречие на река Дунав

Проучването е проведено през 2017 г. и е посветено на **развитието на велосипеден туризм по българското поречие на река Дунав** (Калоянов, 2018, 2019). Териториалният обхват на изследването включва общините в България с пряк излаз на река Дунав. Въпреки различието с обхвата на Северозападния район проучването представлява интерес поради факта, че велотуристите са потенциални потребители на настаняване в къмпинг, от една страна, а от друга страна – поради това че конкретното конкретният инвестиционен проект попада в рамките на веломаршрута „ЕвроВело 6“.

В проучването за велотуризма по река Дунав (Калоянов, 2018) се привеждат данни за **състоянието и тенденциите в търсенето на велотуризм в европейските страни**. Макар че обемът на този вид туризм е трудно измерим поради ограничеността на изследванията и различията в тяхната методика, авторите го оценяват на 0,5%-3% от всички туристически пътувания на населението в различните страни. Този дял е най-висок (3% и повече) в страни от Централна и Северна Европа като Холандия, Унгария, Дания, Белгия, Германия, Австрия, Швейцария, Швеция и Финландия. За Румъния и Сърбия делът на велотуризма се оценява на около 1% от всички пътувания на населението, а за България – на 0,5%. Общият брой на велосипедните пътувания в европейските страни според същото проучване се оценява на 2,2 млрд., а общият обем на приходите – на 44 млрд. евро. Абсолютно доминират еднодневните пътувания – пътуванията с нощувка са едва 20 млн. или около 1%, но поради по-голямата си продължителност те генерират около 20% от приходите – близо 9 млрд. евро (Weston et al, 2012 цит. по Калоянов, 2018, с. 47-48).

За профила и поведението на велотуристите в Европа са характерни следните особености:

- Повишен дял на възрастовата група 45-55 г.;
- Повишен дял на мъжете (60%);
- Предимно средно образование, но със значителен дял на висшите;
- Преобладаващо пътуване в група по двама (50%) или самостоятелно (30%);
- Основни мотиви са физическата дейност (спорт), но също и прекарване на време сред природата и възможност да се посещават различни места и ландшафти; със сравнително по-малко значение са стремежът към нискобюджетно пътуване, комфорт, усамотяване, участие във велосъбития;
- Най-често за настаняване се използват хотели, семейни хотели и къщи за гости, по-рядко – къмпинги и стаи за гости;
- Средният дневен разход на велотуристите с нощувка е между 50 и 70 евро, в т.ч. 40% за настаняване, 30% - за храна и напитки и 30% за други разходи (пазаруване, местен транспорт и др.). За ненощуващите дневният разход е между 10 и 20 евро, в т.ч. 60-75% за храна и напитки.

Особено важни **характеристики на веломаршрутите**, които са решаващи при избора на маршрут, респ. дестинация, са безопасността (ниски нива на моторизирания трафик), лесното използване (подходяща маркировка), разнообразието на маршрута и наличието на основни туристически услуги (настаняване, хранене). С по-малко значение са информационните материали, достъпът с обществен транспорт, гъстотата на маршрутната мрежа, наличието на велосипедни сервиси и инфраструктурата на местата за почивка по маршрута (Weston et al, 2012, цит. по Калоянов, 2018, с. 47-48).

В изискванията за сертифициране на маршрути от мрежата «ЕвроVELO» се отделя съществено внимание на **местата за настаняване**. За всеки дневен етап от маршрута се изисква наличието на поне едно място за настаняване. Положително се оценява възможността за избор на места за настаняване от различна категория. Особено високо се оценява наличието на национална сертификационна схема, която да обединява места за настаняване с подходящи условия за велотуристи. Освен места за настаняване всеки дневен етап от веломаршрута



трябва да предлага места за хранене, магазини, места за почивка на всеки 15 км, както и велосервиз на 50 до 150 км. (Vodop et al, цит. по Калоянов, 2018, с. 54).

**Дунавският веломаршрут** е част от маршрута „ЕвроВело 6“, който свързва Атлантическия океан с Черно море. Той е с обща дължина 2900 км и преминава през всички дунавски държави с изключение на Молдова и Украйна, като започва от Донауешинген (Германия) и достига до Констанца (Румъния). Маршрутът свързва разнообразни природни и културни атракции – 4 европейски столици и много други градове с богато културно наследство, обектите на римското наследство по Дунавския лимес, множество средновековни крепости, замъци, имения и религиозни храмове, защитени територии, обединени в мрежата Danube Parks, винопроизводителни области. Дунавският веломаршрут започва развитието си през 80-те години на XX в., когато местният туристически бизнес го възприема като нещо временно, на което „ще му мине модата“. Впоследствие много от селищата по маршрута стават зависими от него и в някои случаи на велотуризма се падат 60-80% от реализираните нощувки в местата за настаняване (Калоянов, 2018, с. 55). Австрийският участък на маршрута през 2013 г. е ползван от 630 хил. души, а само през малкия град Кремс през 2008 г. са преминали 198 хил. велотуристи (Калоянов, 2018, с. 60). Сръбският маршрут, който е сравнително „млад“ (от 2007 г.) показва бързо нарастване на местата за настаняване покрай него, а в някои общини на велотуризма се падат около 20% от общата заетост на настанителната база (Калоянов, 2018, с. 63).

**Фиг. 92. ЕвроВело 6 в участъка по поречието на р. Дунав (Дунавски веломаршрут)**



Източник: EuroVelo 2017 цит. по Калоянов (2018, с. 56)

**Места за настаняване в български участък на Дунавският веломаршрут.** Въз основа на подробен анализ на данни от НСИ за крайдунавските общини се констатира, че основен недостатък от гледна точка на развитието на велотуризма е липсата на места за настаняване в повечето общини, както и почти пълната липса на къмпинги, които са предпочитано място за настаняване сред чуждестранните велотуристи. Въпреки концентрацията в Русе и Видин, все пак наличната база е разпределена достатъчно равномерно, за да осигури велосипедно пътуване, в което да бъдат посетени всички крайдунавски общини (Калоянов, 2018, с. 105).

Авторът предлага **пространствена концепция за организация на българския участък на Дунавският веломаршрут** като поредица от дневни етапи, респ. центрове на местни дестинации и свързващи ги транзитни маршрути. Центровете на местни дестинации са населени места с по-значителна концентрация на обслужващи обекти, като разстоянията между тях варират между 50 и 100 км, което позволява преодоляването им в рамките на един ден. Като такива центрове са определени: Брегово, Видин, Лом, Оряхово, Байкал, Никопол,

Свищов, Русе, Тутракан и Силистра (Калоянов, 2018, с. 107).

По-детайлната оценка на предлагането на услуги по етапи, основаваща се на теренно проучване, показва сравнително ограничено предлагане, с изключение на по-големите градове – Видин и Русе.

**Табл. 36. Обезпеченост с обекти за предоставяне на услуги по Дунавския велосипеден маршрут в България**

| Етап<br><i>Отклонение</i><br>Начало/край на етап | Заведения за настаняване | Заведения за хранене | Населени места с търговски обект | Велосипедни магазини / сервизи |
|--|--------------------------|----------------------|----------------------------------|--------------------------------|
| Етап Брегово – Видин (42 км)                     | 1                        | 2                    | 8                                | -                              |
| <i>Отклонение Кошава (60 км)</i>                 | -                        | 1                    | 5                                | -                              |
| Град Видин                                       | 20+                      | 20+                  |                                  | 2                              |
| Етап Видин – Лом (59 км)                         | 1                        | 7                    | 7                                | -                              |
| Град Лом   | 6                        | 10+                  |                                  | -                              |
| Етап Лом – Оряхово (74 км)                       | 6                        | 9                    | 7                                | 1                              |
| Град Оряхово                                     | 3                        | 3                    |                                  | -                              |
| Етап Оряхово – Байкал (51 км)                    | -                        | -                    | 4                                | -                              |
| Село Байкал                                      | 1                        | 1                    |                                  | -                              |
| Етап Байкал – Никопол (54 км)                    | -                        | 1                    | 8                                | -                              |
| Град Никопол                                     | 1                        | 1                    |                                  | -                              |
| Етап Никопол – Свищов (50 км)                    | -                        | -                    | 6                                | -                              |
| <i>Отклонение Белене (58 км)</i>                 | 2                        | 3                    | 1                                | 1                              |
| Град Свищов                                      | 5                        | 15+                  |                                  | 1                              |
| Етап Свищов – Русе (88 км)                       | 5                        | 4                    | 8                                | -                              |
| <i>Отклонение Ценово (91 км)</i>                 | -                        | 3                    | 6                                | -                              |
| Град Русе  | 30+                      | 80+                  |                                  | 4                              |
| Етап Русе – Тутракан (58 км)                     | -                        | 1                    | 5                                | -                              |
| <i>Отклонение Ряхово (63 км.)</i>                | 1                        | 2                    | 2                                | -                              |
| Град Тутракан                                    | 2                        | 5                    |                                  | -                              |
| Етап Тутракан – Силистра (59 км)                 | 6                        | 2                    | 7                                | -                              |
| <i>Отклонение Гарван (70 км)</i>                 | 4                        | 2                    | 6                                | -                              |
| Град Силистра                                    | 9                        | 20+                  |                                  | 1                              |

Източник: Калоянов (2018, с. 119)

Осъществено е собствено анкетно проучване за установяване на профила и особеностите на туристическото поведение на велотуристите, в т.ч. и пътуванията им и нагласите за пътувания по Дунавския туристически маршрут. Анкетирани са (онлайн, по местоживееене) 339 души, от които 237 (76%) практикуват велотуризмът. 74% от тях са българи, 26% - чужденци. Следващите данни се отнасят за практикуващите велотуризмът. По-важните особености на профила и поведението на велотуристите са (Калоянов, 2018, с. 122 и сл.):

- Преобладаващата част от отговорилите на анкетата българи живеят в София – 75%. Най-много чужденци са се включили в проучването от САЩ (13%), Румъния (11%), Великобритания (11%), Франция (10%), Германия и Белгия (по 6%);
- Сред велотуристите най-висок е дялът на възрастовите групи между 26 и 35 г. (42%) и 36-45 г. (27%); за чуждестранните туристи обаче е характерен повишен дял и в по-горни възрастови групи – 18% от са на възраст 46-55 г. (колкото и 36-45 г.), а 32% - над 55 г.;
- Силно преобладават мъжете (68%);
- Половината от респондентите оценяват доходите си като близки до средните за страната, а 1/3 – като по-високи; това показва, че велотуризмът не трябва да се разглежда като евтин продукт и да се подценява от доставчици на туристически услуги от по-висока категория;
- През последната година 33% от респондентите са осъществили 1-2 велопътувания с нощувка, 18% - 3-5 пътувания и 16% - 6 и повече пътувания; 34% обаче не са посочили пътуване с нощувка за последната година; последната група е много по-голяма сред българите (42%), отколкото сред чужденците (10%).
- Анкетираниите велотуристи пътуват най-често с приятели и роднини без деца (72%) или сами (62%); доста по-редки са пътуванията с организирана група от велоклуб (36%), с

- приятели/роднини и деца (24%) и с група, организирана от туроператор (13%);
- Българите имат по-кратка дневна дистанция – те изминават дневно най-често 31-60 км (51%) или до 30 км (36%); за разлика от това чужденците изминават по-често 61-90 км (44%) или 91-120 км (32%), а по-рядко 31-60 км (29%) и до 30 км (11%);
- 23% от анкетирания вече са били в крайдунавските общини на България с цел каране на велосипед; 70% от анкетирания, които не са били в района с велосипед, са изразили категорична положителна нагласа към осъществяване на такова пътуване;
- Най-важните изисквания, които се посочват като предпоставка за пътуване по Дунавския маршрут са възможността за преминаване през живописни местности (70%) и наличието на забележителности, които могат да се посетят по време на пътуването (56%); на много по-зададен план е възможността за посещение на събития (21%), особено сред чужденците (7%); другите изисквания са свързани с пътната инфраструктура, особено възможността за движение по асфалтирани пътища със слаб трафик (59%) или по алея – покрай пътя или далече от него (общо 70%), както и наличие на информация в интернет (51%) и възможността за превоз на велосипеда с обществен транспорт (49%);
- Най-голяма част от анкетирания биха предпочели велопътуване по Дунавския маршрут с продължителност 4-6 дни (35%), 1-2 седмици (27%) или 2-3 дни (25%); при чужденците е повишено предпочитанието към пътуване по маршрута с по-голяма продължителност - 1-2 седмици (44%), 3-4 седмици (17%) и над един месец (15%).
- Очакваните разходи на ден при евентуално велопътуване в крайдунавските общини са предимно между 21 и 40 лв. (48%) и 41-60 лв. (25%). 15% от респондентите посочват разходи над 60 лв. дневно, а 12% - до 20 лв. При чужденците е повишен дялът на очакваните да похарчат 41-60 лв. (30%) и над 60 лв. (22%).

Специален интерес представляват **предпочитанията към местата за настаняване** при евентуално велопътуване в крайдунавските общини. Най-предпочитани са къщи или стаи за гости (78%), както за българите (80%), така и за чужденците (74%). Силни са предпочитанията към хижа или хостел (62%), къмпинг (57%) или диво къмпингуване (55%), но в това отношение има разлика между българи и чужденци – за чужденците къмпингите са много по-предпочитани, с близки стойности до тези за къщите и стаите за гости (67%). Много по-слабо изразени са предпочитанията към хотелите (31%), без съществена разлика между българи и чужденци. Настаняването при роднини и приятели или в собствено второ жилище на практика не е опция.

**Табл. 37. Предпочитания към настаняване при велопътуване в крайдунавските общини**

|                         | Всичко | България | Друга страна |
|-------------------------|--------|----------|--------------|
| Диво къмпингуване       | 55%    | 59%      | 44%          |
| Къмпинг                 | 57%    | 53%      | 67%          |
| Къща/стая за гости      | 78%    | 80%      | 74%          |
| Хотел                   | 31%    | 29%      | 35%          |
| Хижа/хостел             | 62%    | 70%      | 43%          |
| При роднини/приятели    | 12%    | 13%      | 9%           |
| В собствена къща/вила   | 3%     | 5%       | 0%           |
| Сумарен % на отговорите | 298%   | 309%     | 272%         |
| Брой респонденти        | 176    | 122      | 54           |

\* Сумарният процент на отговорите надхвърля 100%, тъй като респондентите са посочвали повече от един отговор  
Източник: Калоянов, 2018, с. 136

В анкетното проучване са идентифицирани и **респондентите, които реално са посещавали крайдунавските общини за практикуване на велотуризм**. Броят им е сравнително малък (55), което принципно прави резултатите ненадеждни, но в повечето случаи те са сходни с тези за потенциалните посетители – велотуристи (Калоянов, 2018, с. 138 и сл.):

- Живеещи предимно в София (81%);
- Предимно във възрастовите групи 26-35 г. (38%) и 36-45 г. (34%);

- Повишен дял на мъжете (62%);
- Доходи около средните за страната (60%) или по-високи (36%);
- Преобладаваща продължителност на пътуванията 4-6 дни (50%) или 2-3 дни (25%).

Въпросът за разходите е зададен по различен начин на посетилите крайдунавските общини за велотуризм в сравнение с потенциалните посетители (поотделно за настаняване, храна и напитки и други). Разходите за настаняване са предимно в диапазона 16-30 лв. (58%) и до 15 лв. (30%), за храна и напитки – предимно 6-15 лв. (49%) и 16-30 лв. (38%), а другите разходи – предимно 6-15 лв. (44%) и до 5 лв. (40%).

Действителните велотуристи в района са били най-удовлетворени от пейзажите (средна оценка 4,5 по 5-степенна скала), по-малко от наличните забележителности (3,9), отношението на местното население (3,5), качеството на обслужване (3,4) и интензивността на моторизирания трафик (3,3). Значително по-ниска е удовлетвореността от условията в местата за настаняване (3,0), облика на населените места (2,9), възможността за закупуване на местни стоки (2,9), качеството на пътищата (2,8) и особено пътеуказващата маркировка (2,5).

**Анкетното проучване с местата за настаняване** в крайдунавските общини допълва картината по отношение на обема на туристическия поток, профила и поведението на велотуристите (Калоянов, 2018, с. 147 и сл.):

- Само в 8% от изследваните обекти не е имало велотуристи. В половината от обектите са приемали между 26 и 100 души годишно, пристигнали с велосипед като основно транспортно средство. В отделни случаи броят на настанените велотуристи е между 100 и 250 (3%) и над 250 (6%).
- Търсенето е изключително от чужденци. Нито един от обектите не обявява настаняване на български велотуристи. Най-голямо е търсенето от Германия – в 91% от обектите са настанявани германски велотуристи. Други страни с по-значително присъствие са Франция (32%), Великобритания (26%), Австрия, Швейцария (по 21%), Румъния (18%), Холандия, Италия (по 15%), Белгия (12%).
- В три обекта (8%) велотуристите са единствените чужденци, които ползват съответното място за настаняване. В други 8 обекта (30%) велотуристите са колкото или повече от други чужденци, пристигнали с друг вид транспорт.
- Най-често използваните услуги от велотуристи в местата за настаняване са:
  - Осигуряване на безопасно място за съхраняване на велосипедите (91%); най-често това се осъществява на охраняем паркинг или в стая за багаж или друго подходящо помещение; липсата на сигурно място за съхранение често води до необходимостта от препращане на велотуристи към други места за настаняване;
  - Хранене, ресторант (46%); често велотуристите пристигат късно и не искат да търсят друго място за хранене; по отношение на храненето проблем е закуската – повечето велотуристи искат да имат закуска и то в по-ранен час, преди 8.00 ч., което според хотелиерите е невъзможно;
  - В 14% от местата за настаняване се посочват и други услуги като басейн, спа, масаж, пране на дрехи.
- Почти 90% от анкетиранияте хотелиери смятат, че имат полза от велотуризма, съответно от веломаршрута. Въпреки малкият обем, потокът е сравнително постоянен и е съществен за общините с ниска ефективност на използване на настанителната база;
- Почти 80% от анкетиранияте хотелиери смятат, че велосипедния туризъм в района е перспективен, но самите те не предприемат активна политика за привличане на велотуристи; дейността им е сведена до предлагане на услуги за велотуристи, когато това е възможно.

Проблемите, свързани с предлагането и качеството на туристически услуги са обобщени по следния начин (Калоянов, 2018, с. 165): „Липсата на места за настаняване в много общини е проблем, който води до пропускане на ползи от съществуващото търсене по Дунавския велосипеден маршрут, а на туристите се налага да практикуват диво къмпингуване. Освен повсеместната липса на къмпинги, има недостиг на къщи за гости, които са предпочитан



вид настаняване от велосипедните туристи. В по-малките общини по маршрута липсват заведения за хранене, които да предлагат приветлива обстановка и здравословна храна. В местата за настаняване, където посрещат велосипедни туристи, често срещан проблем е липсата на гъвкавост за предлагане на закуска в по-ранен час. За разрешаване на посочените проблеми са необходими инвестиции за създаване на места за настаняване след провеждане на съответното проучване на пазара, с което да се определи в кои точки от Дунавския веломаршрут инвестициите ще бъдат обезпечени с необходимото търсене за постигане на тяхната рентабилност. За повишаването на качеството на услугите е необходимо възприемането на стандарт в предлагането на услуги за велосипедни туристи, което може да се постигне чрез обединението на места за настаняване и заведения за хранене, които посрещат велосипедни туристи в единна мрежа за обмен на опит и популяризиране на велосипедния туризъм.“

Проучването сред местните власти и организатори на велосипедни пътувания позволява да се очертаят **основните ограничаващи фактори** за развитие на велотуризма по Дунавския веломаршрут. Като силно ограничаващи фактори са оценени (Калоянов, 2018, с. 151-152):

- Липсата на финансиране за изграждане на велосипедна инфраструктура (87%) и капацитет за поддръжката ѝ (79%);
- Липсата на водеща организация, която да отговаря за развитието на велотуризма (67%) и на координация между институциите (69%);
- Липсата на стандарт за маркиране на велосипедни маршрути (49%) и на критерии за определяне на пътища, които са подходящи за велосипедисти (44%);
- Липсата на дейности за маркетинг и реклама (49%);
- Липсата на информация за броя на велотуристите (36%).

Според автора ролята на специализираната велосипедна инфраструктура се надценява. Нейното изграждане е най-капиталоемката дейност при разработването на един маршрут, което я прави и най-сериозното предизвикателство. Според него именно затова мерките, които могат да подобрят условията по маршрута и не се нуждаят от много средства, следва да се разглеждат като не по-малко значими. Така например, пътеуказващата система може да насочва велосипедния трафик по пътища, които са по-подходящи за движение на велосипеди. Допълнителните оценки показват, че вариантите за инфраструктурни решения, които изискват изграждане на нови съоръжения са най-трудноосъществими и че най-подходящо е за съставянето на велосипеден маршрут да се приоритизира използването на наличната пътна инфраструктура в участъци, където може да се осигури безопасно движение на велосипеди, без необходимост от мащабни инвестиции.

\*\*\*

Авторът обобщава резултатите от проучването на възможностите и състоянието на велотуризма в българския участък на река Дунав по следния начин:

„Развитието на велосипеден туризъм в крайдунавските общини разполага с редица предпоставки и е изправено пред сериозни предизвикателства, чиято комплексност е определена от характерните за туристическата политика сложни междуинституционални връзки. От направения анализ може да се обобщи, че продуктът на велосипедния туризъм в крайдунавските общини се намира във въвеждаща фаза от жизнения си цикъл. Според теоретичния модел за еволюция на туристическите дестинации (Butler, 1980), крайдунавските общини могат да се разгледат като дестинация, която се намира в етап на включване на нов вид туристически продукт. Велосипедните туристи все още са малко, а ефектът за туристическия бизнес е ограничен. Въпреки това някои предприемачи вече обръщат внимание на този сегмент. Пораждат се и първите изисквания към публичните власти за подобряване на инфраструктурата. Въпреки, че съществуват механизми за подобряване на безопасността на велосипедистите, които използват пътищата на Дунавския велосипеден маршрут, липсва инициатива у всички институции за тяхното прилагане“ (Калоянов, 2018, с. 159).



### 6.3 Круизен туризъм в българския участък на река Дунав

През втората половина на 2014 г. е осъществено проучване на круизния туризъм в българския участък на река Дунав (Маринов и др., 2015). Методиката на проучването се основава на анализ на литературни източници, анализ на статистически данни от пристанищните администрации и на програми на круизните оператори (за определяне на типа на програмите), анкетно проучване с круизни пасажери, слезли на брега в български пристанища (274 души), интервюта със заинтересовани.

Основните констатации по отношение на **контекста на развитието и основните особености и тенденции в круизния туризъм и речните круизи** основните констатации са (Маринов и др., 2015, с. 11-13):

- Дунавският район на България като цяло изостава от повечето от другите райони на България от гледна точка на неговата обща туристическа атрактивност. Той изостава също по популярност и досега обикновено не е бил разглеждан като цялостен туристически район. В този контекст круизният туризъм е една от реалистичните възможности за използване на наличните ресурси и създадените атракции в полза на местните икономики и общности. Възможностите за развитие на круизния туризъм се признават в Концепцията за туристическо райониране на България, която предлага като основна специализация на Дунавския район комбинацията между културен и круизен туризъм.
- В световен мащаб круизният туризъм е растяща индустрия, в която търсенето продължава да е по-голямо от предлагането. Европа заедно със Средиземноморието е втората по атрактивност дестинация след Карибите, на която се падат 30% от капацитета на круизните кораби. 6,4 млн. жители на Европа са участвали в круизи през 2013 г. - ръст от 3,6% спрямо 2012 г. – които представляват 30% от круизните пасажери в света. Около 6 млн. круизни пасажери са започнали своя круиз от европейско пристанище, с ръст от 5,2% спрямо 2012 г. Тези круизи са генерирали общо 31,2 млн. посещения в около 250 европейски пристанищни градове, което представлява ръст от 8,7% в сравнение с 2012 г. Освен това европейските пристанища са били посетени от 15,2 млн. членове на екипажите.
- През последните години се наблюдава бум в речните круизи. За последните пет години (към 2013 г.) те отчитат 10% годишен ръст на пасажерите, докато за круизната индустрия като цяло този ръст е около 7%. Речните круизи се осъществяват много близо до брега. Корабите спират често и обикновено не пътуват през нощта. Продължителността на круизите варира от много кратки круизи с 2 нощувки до 10 или 14 нощувки. Използват се по-малки кораби; речният круизен кораб обикновено приема до 200 пътници. Речните круизи обикновено струват между 2000 и 4000 долара на човек, в зависимост от маршрута и настаняването. Речните круизи се фокусират много повече върху пристанищата и дейностите на брега и по-малко върху развлеченията на кораба. Туристите обикновено прекарват повече време във всяко от посетените пристанища, а програмите, включени в цената по-често включват организирани екскурзии, запознаващи с местното изкуство, история, кухня или вино.
- Речните круизи в Европа са съвременното „галено дете“ на круизния свят. Европейските речни круизи отчитат сериозно нарастване на търсенето. Речните круизни линии не успяват да отговорят на търсенето. До голяма степен този бърз ръст се дължи на увеличаването на пътуващите на възраст над 50 г.
- Дунав е сред предпочитаните европейски реки за круизи, наред с Рейн. Тъй като вече е възможно да се преминава от едната река в другата чрез канала Рейн-Майн-Дунав има големи възможности за избор на круизи. Повечето дунавски круизи са с продължителност между 9 и 25 дни. Върховият сезон е от юни до септември, но пътуванията в крилата на сезона (април-май и края на септември-октомври) също са популярни.
- По река Дунав работят около 15 круизни компании. Флотата на дунавските круизни компании включва 96 кораба с общ капацитет 16210 пътници и среден капацитет 169 пътници. Флотата е сравнително млада – 82% от круизните кораби са построени след 2009

г. или са на по-малко от 5 г. 65% от корабите, построени през 90-те години и до 2008 г. са обновени през последните няколко години. За да се отговори на растящото търсене, през 2014 г. в експлоатация влизат нови 20 кораба, а през 2015 г. са очаквани още 15 кораба с допълнителен капацитет 2700 пасажери.

- Круизният туризъм оказва съществено икономическо въздействие върху икономиките на дестинациите, което се свързва с три групи разходи: разходи на пътниците на брега, главно за екскурзии и пазаруване; разходи на екипажите на брега, главно за храна и напитки и други разходи за пазаруване; разходи на круизните компании за заплащане на пристанищни такси и услуги, както и за заплащане на местни предприятия за доставки и услуги. Проучване в дестинации в Карибите и Централна и Южна Америка показва, че средните разходи на пътниците на брега са около 96 щатски долара. Близко 50% от пасажерите купуват екскурзии във всяка дестинация. Местните туроператори получават средно 36 щатски долара на човек за екскурзии. Средните разходи на членовете на екипажа са сходни – 97 щатски долара. В Европа преките разходи на круизната индустрия през 2013 г. са 16,2 млрд. евро, които създават 340 хил. работни места. Общата продукция, генерирана от круизния туризъм е почти 40 милиарда евро.
- Круизът е типично пакетно пътуване. Цената на круиза включва транспорта от пристанище до пристанище, настаняването, храненето, развлечения и дейности на борда на кораба и на брега, както и пристанищните такси. Екскурзиите на брега се организират от местни туроператори. Основните критерии за избор на екскурзии на брега, които да бъдат включени в круизната програма, са: наличие на туристически атракции – интересни и съхранени природни и културни места, местни събития и др.; наличие на туристическа инфраструктура – разнообразие на съоръженията за хранене и развлечения, допълнителни услуги, обучен персонал и качество на обслужване, ценово равнище и др.; достъпност – транспортна мрежа в подходящо състояние.

Круизният туризъм в българския участък на река Дунав през последните 10 години се развива с нарастваща интензивност. По-важните **особености и параметри на круизния туризъм в българския участък на Дунав** към 2014 г. са (Маринов и др., 2015, с. 14-16):

- Общият брой на корабите, действащи в българския участък на Дунав е 49. Но почти 60% от програмите се падат на първите 17 от тях.
- Програмите завършват в Букурещ (започвайки от Будапеща, Виена, Прага, Нюрнберг, Базел и Амстердам) или в Истанбул (започвайки от Будапеща, Виена, Прага, Пасау, Амстердам и Париж), а продължителността им е между 10 и 30 дни. Те се осъществяват в две посоки – от изток на запад и от запад на изток. Обикновено те включват спиране в Русе, Видин или и в двете пристанища, а типичните екскурзии на брега са Видин-Белоградчик, Русе-Велико Търново-Арбанаси-Свищов) и Русе-Ивановски скални църкви-Природен парк Русенски Лом-Басарбовски манастир.
- Към края на круизния сезон на 2014 г. влизанията в пристанищата са над 550. Спиранията на круизните кораби са силно концентрирани в Русе (50%) и Видин (34%). 10% от спиранията се падат на Свищов, но повечето от тях са каботажни (без пасажери).
- Макар че круизни кораби плават по българското крайбрежие на Дунав между март и ноември, реалният сезон е между април и октомври с най-висока концентрация през май-септември (74% от всички спирания). Най-силните месеци са май (16%), юни (16%) и особено август (18%), докато юли е малко по-слаб (14%).
- Средният престой на корабите е около 9 часа, като варира силно между 10 часа в Русе и Видин и 2 часа в Свищов и Никопол, а Силистра заема междинна позиция с 5,5 часа. „Полезният“ туристически престой, който позволява слизание на туристите и практикуване на дейности на брега, е значително по-кратък – средно 5,5 часа. Той е 6-7 часа в Русе и Видин, близо 3 часа в Силистра и по-малко от 1 час в Никопол и Свищов.
- Броят на круизните туристи е значителен и е сравним с нощуващите посетители в българските пристанища. Регистрираните слизания на круизни туристи през 2013 г. са почти 79 хил. във всички пристанища, включени в круизните програми – Видин, Никопол,

Свищов, Русе и Силистра. Наблюдава се значително нарастване на слизащите туристи в български пристанища – с 6% през 2012 в сравнение с 2011 г. и с 10% през 2013 в сравнение с 2012 г. Круизните туристи равни на около половината от нощуващите посетители в пристанищните градове.

- Екскурзиите на сушата обикновено са включени в пакетната цена. Ако са избираеми, те се избират и заплащат на борда на кораба. Екскурзиите на брега се организират от български туроператори. Някои от идентифицираните туроператори, предлагащи услуги на брега са „Дунав турс“, „Балкантурс“, „Атлантик турс“, „Вива Холидейс“, „Нико турс“, „Травъл партнер“ (ТУИ-България) и др. Те сключват ежегодно договори с круизните компании/чужди туроператори за предлагане на екскурзии след одобряване на офертите им. Туроператорите се избират въз основа на предишния опит, демонстриращ добро обслужване на круизните туристи. Затова с тях се осъществява пряк контакт и от тях се искат предложения за екскурзии на брега със съответните цени, обикновено около година и половина преди самото пътуване.
- Пристанищната инфраструктура в изследваните дестинации – Видин, Свищов, Русе, Тутракан и Силистра – не е в добро състояние. Част от съоръженията са много остарели и амортизирани. Близостта на търговски пристанища и стари складове до круизните кейове влошава общото впечатление. В много случаи крайбрежните райони не са добре поддържани, някои от тях са изоставени, неатрактивни, хигиената е на неприемливо ниско ниво, няма осветление, някои от сградите са в лошо състояние. Много ограничено е предлагането на допълнителни услуги в района на пристанищата. Изключение са някои ресторанти, но тъй като повечето от туристите ползват предплатени пакети, те рядко се възползват от предлаганите храни и напитки в близките заведения за хранене и развлечения. Основни дефицити са липсата на ТИЦ в близост до пристанището, липсата на подходящи указателни табели, рампи и добре поддържани подходи към центъра на града и др.

**Профилът и поведението на круизните туристи, слизащи на брега в българския участък на р. Дунав, се отличава от типичното за чуждестранните туристи в България.** Техните по-важни особености са (Маринов и др., 2015, с. 16-20):

- Преобладават жените (56%) и горните възрастови групи - над 65 г. (45%) и 51-65 г. (39%). Значителна е и групата 35-50 г. (12%).
- Круизните туристи са главно от Северна Америка (42%) и Западна Европа (51%). По отделни страни те са главно от САЩ (35%), Германия (28%), Швейцария (11%), Канада (7%), Великобритания (5%), Франция (3%) и Австралия (3%). Круизите привличат посетители, които не са типични за България, по-специално от далечни пазари като САЩ, Канада, Австралия и Нова Зеландия, както и от Западна Европа (особено Швейцария).
- 2/3 от круизните туристи (65%) са ползвали организирана програма на брега, а 1/3 (35%) са практикували самостоятелно разглеждане на града. Установени са три типа програми – само в града/пристанището (25%), само във вътрешността (19%) и комбинирани в града и вътрешността (21%). 1/3 от организираните посетители (32%) са практикували и самостоятелно разглеждане. Това е по-типично за посетителите с организирана програма само в града (45%). Самостоятелното разглеждане без посещаване на конкретна атракция е предпочитано пред самостоятелно разглеждане с посещаване на избрани атракции.
- Предплатените програми доминират абсолютно сред туристите, които ползват организирана програма на брега (почти 95%). Това показва ограничените възможности на дестинациите да влияят съществено върху решенията за тяхното посещение по време на пътуването.
- Броят на атракциите, включвани в програмите на брега, е доста ограничен. Обикновено програмите включват Белоградчишките скали, пещерата „Магура“, крепостта „Баба Вида“, центъра на Русе, Историческия музей в Русе, Ивановските скални църкви, Велико Търново и Арбанаси. Преобладаващата част от организираните туристи имат много малко свободно време на брега извън програмата, за да се възползват от други услуги и атракции. Те се

ориентират трудно, затова обикновено не се отклоняват от основните или предварително определени маршрути и това до голяма степен определя невъзможността да посетят някои заслужаващи внимание места в българските градове.

- Преките оценки на туристите показват, че те се впечатляват не само от конкретни атракции, но и от други особености. Например в Русе най-впечатляващ е обликът на града като цяло. Други особености, които впечатляват позитивно туристите са природата, дружелюбните хора, фолклора, концертите, възможността за срещи с ученици и др.
- Пазаруването не е типично за круизните туристи в българския участък на Дунав: 33% от тях купуват сувенири, 5% - българско вино, 15% - други продукти, характерни за страната. Сред „другите“ продукти най-популярни са розовото масло и производни продукти (48%), както и занаятчийски и художествени продукти (27%). Организираните туристи имат висока склонност към пазаруване в сравнение с неорганизираните, вероятно защото получават насоки и помощ от екскурзоводите. За неорганизираните туристи е трудно да открият желаните стоки и/или да комуникират с продавачите.
- 38% от круизните туристи не правят никакви разходи при престоя си на брега, а само 5% харчат повече от 50 евро. Но междинните групи са значителни: 24% харчат до 10 евро, 18% - между 10 и 25 евро, 15% - между 25 и 50 евро. Тези данни опровергават мненията на много от заинтересованите, че круизните туристи не харчат пари на брега и затова няма икономическа полза от круизния туризъм за местните общности. Средният разход на един круизен турист на брега (без предплатената програма) е 17 евро и не може да се смята за незначителен.
- Круизните туристи дават висока оценка на услугите, ползвани при престоя на брега (средна оценка 4,2 по 5-степенна скала). Оценките за различните услуги варират между 4,4 и 3,8. Най-ниска оценка получава възможността за закупуване на сувенири и типични за България продукти (3,8), което обяснява представеното по-горе поведение на пазаруване. Тази оценка отразява не само наличието на стоки, но и способността на продавачите да комуникират. Неорганизираните туристи са по-неудовлетворени от всички информационни услуги (3,9-4,1 срещу 4,3-4,6 за организираните). Те дават и най-ниска оценка за транспортните услуги (3,8), което отразява състоянието на улиците по техния маршрут и на обществения транспорт в градовете.
- Най-важните специфични причини за неудовлетвореност, които определят и основните области за подобрение, са: пътища, улици, тротоари – 22%; възможности за обмен на валута, приемане на кредитни карти, наличие на банкомати – 22%; физическа среда, включително поддържане на сградите, инфраструктурата и зелените площи, облик на индустриалните зони, отпадъци, липса на обществени тоалетни, бездомни кучета – 13%; липса на информация и на указателни табели или тяхното наличие само на български език – 11%; възможности за пазаруване, в т.ч. липса на магазини, липса на разнообразни магазини и стоки, липса на автентични български сувенири и трудна комуникация – 7%; проблеми с комуникацията на чужд език – 6%; туристическа програма, особено липсата на свободно време – 6%; отношение на обслужващия персонал, вкл. служители на пристанището, полиция, екскурзоводи, сервитьори – 3%, без разлика между пристанищата.
- 87% от круизните туристи са заявили, че са им предложени достатъчно разнообразни услуги. Но въпреки това значителна част от тях биха се радвали на наличието на повече допълнителни услуги и съоръжения. Най-желани са: магазин за сувенири близо до пристанището (34%), ТИЦ близо до пристанището (32%), представяне на български фолклор и фолклорни изпълнения (27%), магазин за занаятчийски продукти (26%) и предложения за самостоятелно разглеждане на града (23%).



## 6.4 Културен туризъм

В Социално-икономическия анализ на районите в България (2019) по отношение на културния туризъм се подчертава, че:

- Културният туризъм в своята сложна цялост и разновидности (познавателен, фестивален, творчески, делови, поклоннически, винен<sup>34</sup> и кулинарен) е сред приоритетите на националната туристическа политика, заради огромния неоползотворен потенциал и конкурентните пазарни ниши (с. 76).
- Културният туризъм е с голям потенциал за развитие, присъства като доминиращ продукт в почти всички туристически райони на страната. С най-големи възможности са Тракийски, Дунавски и Старопланински райони, където са концентрирани най-много от културно-историческите атракции (с. 77).

Основни моменти в продуктовия анализ на културния туризъм, изготвен във връзка с разработването на националния план за културен туризъм 2020-2025 г. (Културен туризъм ..., 2019) са:

- Според дефиницията на Световната организация по туризъм „културният туризъм е тип туристическа дейност, при която основна мотивация на туриста е да научи, открие, преживее и консумира движими и недвижими атракции/продукти в туристическата дестинация. Тези атракции се свързват с набор от отличителни материални, интелектуални, духовни и емоционални характеристики на обществото, които обхващат изкуство, архитектура, историческо и културно наследство, кулинарно наследство, литература, музика, креативни индустрии и живата култура на общността с нейния начин на живот, ценностна система, вярвания и традиции“ (с. 18).
- Културният туризъм е един от най-големите и печеливши сектори в туризма, ролята на културата в привличането на туристи става все по-очевидна (с. 53). Културният туризъм формира близо 40 % от международните туристически пристигания в света, което се равнява на повече от 500 млн. пристигания през 2017 г. (с. 18).
- България разполага със значителни ресурси за развитие на туризъм и в частност на културния туризъм (с. 34).
- Културният туризъм заема значително място в продуктовата палитра на България като туристическа дестинация. Според проучвания от 2009-2010 той е сред най-често практикуваните видове туризъм в България – 23% от българите и 52% от чужденците (с. 35). 25% от националния туристически продукт се формира от интереса към културното наследство на България (с. 49). Проучвания от 2014-2015 г. обаче показват по-нисък дял на практикуване на културен туризъм – 17% от българите и 9% от чужденците. Същевременно те очертават и значителен потенциал – 64% от българите и 42% от чужденците биха практикували културен туризъм в България (с. 174).
- По данни от 2017 г. 51% от българите и 61% от жителите на ЕС % са посетили исторически паметник или обект, 41% от българите и 52% от европейците са посетили традиционно събитие, 38% от българите и 50% от европейците са посетили музей или галерия (с. 35-36).
- Делът на чуждестранните туристи, заявили, че практикуват културен туризъм, варира по сезони, но на практика няма сезон, в който този вид туризъм да не привлича чуждестранни посещения. За 2009-2010 г. делът на практикуващите културен туризъм е 55% през есента (първо място), 41% през зимата (трето място след ски и спа туризма), 50% през пролетта (първо място) и 52% през лятото (второ място след морския туризъм) (с. 168-169).
- Според анализ на Министерството на туризма от 2014-2015г. 52% от българите и 34% от чужденците, които биха пътували в България, ще направят това за практикуване на културен туризъм (с. 171). Но според същото проучване България все още е недостатъчно разпознаваема като дестинация за културен туризъм – едва 15% от българите и 1,5% от чужденците я асоциират спонтанно с култура, културни обекти и места, макар че на друг

<sup>34</sup> Виненият туризъм е разгледан по-подробно в следващия раздел



въпрос 43% от българите и 29% от чужденците отговарят, че знаят, че България предлага възможности за културен туризъм (с. 172).

- Профилът на практикуващите културен туризъм според наличните изследвания е както следва (с. 180-182):
  - Чужденци (по данни от 2009-2010 г.) – повече мъже (54%), на възраст 36-55 г. (49%) и 15-35 г. (36%), предимно работещи (73%), от които на ръководна длъжност – 20%, предимно с висше образование (68%). 55% от тях са посещавали България и преди. Привлечени са предимно от културно-историческите забележителности (21%), ниските цени (17%) и природата (13%). Средната продължителност на престоя е 6,4 нощувки, а среднодневните разходи – 80 евро. 73% от практикувалите културен туризъм са посетили 2 и повече различни места (средно 3).
  - Българи (по данни от 2014 г.) – повече жени (56%), от всички възрастови групи, но с повишен дял на групата 15-29 г. (30%), предимно работещи (69%), от тях на ръководна длъжност – 9%, предимно с висше (43%) или средно образование (48%). Предприемат между 2 и 3 пътувания годишно и при последното си пътуване са похарчили малко под 500 лв.
- Културният туризъм е с голям потенциал за развитие и присъства като доминиращ продукт в почти всички туристически райони на страната. С най-големи възможности са Дунавски, Тракийски, Варненски и Старопланински райони (с. 68)
- В регистъра на туристическите фестивали и събития най-висок е дялът на туристически район Дунав (22%), следван от район Тракия (16%) и Стара планина (15%) (с. 75). В списъка на събитията с туристическа насоченост за 2019 г. според Годишната програма за туристическа реклама за 2019) попадат например „Фестивал на чипровския килим“ (Чипровци, май), Международен фолклорен фестивал „Монтана“ (Монтана, юни), фолклорен фестивал „От Тимок до Искър“ (Белоградчик, юни), фестивал „The bridge“ (Видин, юли), „Опера на върховете“ (Белоградчик, юли), средновековен фестивал „Бъдин“ (Видин, август) (с. 77-78).
- Сред водещите атракции за религиозен (поклоннически) туризъм са някои от намиращите се в Северозападния район като Клисурският манастир, Черепишкият манастир, Троянският манастир, Гложенският манастир (с. 88-89)

Според Концепцията за туристическо райониране на България (2015) културният туризъм в широк смисъл е основна специализация и на двата туристически района, части от които попадат в обхвата на Северозападния район – Дунавски и Старопланински.

За популяризиране на културно-историческия туризъм в България Министерството на туризма предлага осем културно-исторически дестинации, една от които („Богатствата на Северозапада“) обхваща селища и атракции от Северозападния район (Културно-исторически дестинации ...). Представените селища и атракции са:

- Видин – средновековна крепост „Баба Вида“, етнографски музей „Кръстата казарма“, джамията на Осман Пазвантоглу, катедрален храм „Св. вмч. Димитър Солунски“, църквата „Св. Панталеймон“, мавзолей на екзарх Антим I;
- Белоградчик – Белоградчишка крепост, исторически музей, пещера „Магурата“;
- Чипровци – исторически музей, Катеринина къща, Чипровски манастир „Св. Иван Рилски“;
- Берковица – етнографски музей, часовникова кула;
- Вършец – исторически музей;
- Враца – исторически музей и етнографско-възрожденски комплекс „Св. Софроний Врачански“, връх Околчица, пещера „Леденика“;
- Мездра – археологически комплекс „Калето“;
- Оряхово – исторически музей, етнографска къща, средновековна крепост „Камъка“, църква „Св. Георги“;
- Плевен – Панорама „Плевенска епопея 1877 г.“, музей на виното.

През северната част на района преминава и част от транснационалния маршрут „Danube Limes” (Дунавска граница), оформен около границите на римската империя по р. Дунав. Лимесът е представлявал сложна система от пътища, военни лагери, селища, крепости, наблюдателни кули и други съоръжения. На територията на Северозападния район в маршрута „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България“ са включени следните обекти (Римска граница ..., 2017):

- Антична крепост „Бонония“ и средновековна и османска крепост „Бдин“ („Баба Вида“) – гр. Видин;
- Средновековен фестивал „Бъдин“ – гр. Видин;
- Регионален исторически музей – Видин;
- Античен град „Рациария“ – с. Арчар;
- Античен кастел „Кастра Мартис“ – гр. Кула;
- Римска крепост „Калето“ – гр. Белоградчик;
- Регионален исторически музей – Монтана;
- Античен град „Алмус“ – гр. Лом;
- Исторически музей – Лом;
- Регионален исторически музей – Враца;
- Антична крепост „Августа“ – с. Хърлец;
- Крепост „Камъка“ – гр. Оряхово;
- Исторически музей – Оряхово;
- Римски град „Улпия Ескус“ – с. Гиген;
- Пътна станция и кастел „Димум“ – гр. Белене;
- Антична крепост „Сторгозия“ – Плевен;
- Регионален исторически музей – Плевен;
- Крепост „Никопол“ - Никопол

Според оценка, изготвена във връзка с проект за „Дунавската граница“ (Assenova, Marinov, 2013) най-перспективните от гледна точка на туристическото им усвояване археологически обекти по дунавското крайбрежие на територията на Северозападния район са Бонония (Видин), Димум (Белене), Рациария (Арчар), Улпия Ескус (Гиген), Алмус (Лом) и Августа (Хърлец).

## **6.5 Винен туризъм**

В миналото единственият начин за намирането на добро вино е била търговията, т.е., виното да отиде при хората; сега се наблюдава обратната тенденция – хората отиват на места, където могат да открият и опитат хубаво вино, както в собствената си страна, така и в други страни. Съчетаването на това изключително приятно преживяване с други приключения стои в основата на винения туризъм. Виненият туризъм се дефинира като посещение на лозя, винарни, винени фестивали и изложения, при които дегустацията на вина и/или преживяванията, свързани с отделните елементи на винен регион са първостепенни мотивационни фактори на посетителите (Hall, 1996, цит. по Терзийска, 2019, с. 126; Концепция за туристическо райониране ..., 2015, с. 30; Минчева, 2016, с. 22). Според продуктовия анализ на културния туризъм за плана за развитие на културен туризъм в България 2020-2025 г. (Културен туризъм..., 2019, с. 102) основна цел на винения туризъм е дегустацията, консумацията и придобиването на вино, често в мястото на производството му или в близост до него, а основните дейности във винения туризъм са: посещения на определени локации (винарни, лозови масиви, ресторанти), посещения на специализирани събития (винени фестивали, винени състезания и др.) и следването на определени маршрути, при което се посещават различни локации.

Основна предпоставка за развитието на винения туризъм са привлекателността на отделните винарни, но и на винения регион като цяло. По-конкретно, факторите, които мотивират избора на винена дестинация са (Минчева, 2016, с. 25):

- автентичност на преживяването (местоположение на винарските изби и наличие на съхранени местни традиции и обичаи);
- цена (като съотношение с полученото автентично преживяване и удовлетворението от него);
- условия и обстановка (търсят се атрактивни условия за изживяване на виненото приключение в типична за региона обстановка);
- отношение на домакините (личните отношения със собствениците на винарските изби и обслужващия персонал са много важна част от общото впечатление);
- продуктови предложения (акцентът във винения туризъм винаги е върху виното, но значителна част от туристите търсят и други туристически продукти като местна храна, различни занаяти, типични за дестинацията, подаръци и сувенири);
- достъпност на информацията за региона (наличието на адекватна информация в печатни медии и издания, туристически информационни центрове и не на последно място в интернет пространството, както и наличието на упътващи карти и указателни табели);
- усъвършенстване на знанията и общата култура (изучаването на вината, храните, с които се комбинират, ресторантите и винарните, както и начините за приготвяне на различни вина за много туристи означават лично израстване, което допълнително увеличава удовлетворението от винения туризъм).

Социално-икономическият анализ на районите в България (2019, с. 78) очертава следните фактори за успешно развитие на винен туризъм: добре изградена и устроена среда, сравнително добра транспортна достъпност до избите, наличие на качествени места за настаняване и специализиран персонал.

В основата на мотивацията за практикуване на винен туризъм са (Минчева, 2016, с. 25):

- Преживявания в извънградска обстановка, запознаване със земеделски и фермерски практики;
- Срещи с винопроизводители, турове във винарски изби и лозови масиви;
- Запознаване с различните видове и типове вина, с добри практики на винопроизводство;
- Дегустация, консумация и покупка на вино;
- Съчетаване с други видове туризъм, на първо място с кулинарния туризъм;
- Забавление чрез участие в различни празници и фестивали, посветени на виното;
- Повишаване на винената култура и насладата от потребяването на винените продукти;
- Нарастващ интерес към здравните аспекти от употребата на вино;

Ползите от развитието на винения туризъм за винарните включват както финансови измерения, като повишаване на продажбите и намаляване на разходите за дистрибуция, така и по-добра разпознаваемост на пазара, подобрен имидж, създаване на лоялност към марката, привличане на нови сегменти и др. (Терзийска, 2019, с. 127; Културен туризъм ..., 2019, с. 104-105). Освен върху отделните винарни, виненият туризъм оказва благоприятен ефект и върху развитието на съответните райони като цяло.

Виното е централна тема и на множество събития – фестивали на виното, ритуали, свързани с гроздобера или зарязването на лозите и др. Те могат да служат като катализатор за повторни посещения на дестинацията и спомагат за изграждане на нейния имидж (Hall, 2003, цит. по Терзийска, 2019, с. 127). Специално за България се подчертава възможността за съчетаването на винения туризъм с различни прояви, свързани с виното (Социално-икономически анализ ..., 2019, част 2, с. 78). В България събитията, свързани с виното са с най-висок дял сред кулинарните събития, вписани в Регистъра на туристическите фестивали и събития на Министерството на туризма – 29 или 21% (Николова и др., 2019, с. 192-193). Позовавайки се на O'Sullivan и Jackson (2002) Терзийска (2019, с. 131-134), предлага типология на винените фестивали и събития, която е съобразена с условията на България.

**Табл. 38. Типология на специалните събития във винения туризъм**

|                    | Тип 1<br>„Корпоративно събитие“   | Тип 2<br>„Местно производство“                            | Тип 3<br>„Туристическо изкушение“   | Тип 4<br>„Гърговско изложение“   | Тип 5<br>„Големият взрив“  |
|--------------------|---|---|---|--|--|
| Посетители         | Малък брой, от региона и страната   | Малък брой, основно от региона                            | Среден брой, предимно от региона и страната   | Голям брой, от страната и чужбина  | Голям брой от страната и чужбина   |
| Среда              | Селска/градска  | Селска  | Градска/ фриндж   | Градска  | Градска  |
| Организатор        | Винарна, хотел, ресторант (често в партньорство)  | Местна общност (с подкрепа от публичния и частния сектор) | Местни власти   | Браншови организации, частен сектор, публичен сектор   | Публичен/ частен сектор  |
| Основна цел        | Изграждане на имидж, реклама, привличане на клиенти   | Съхраняване на местната идентичност, развлечение          | Икономическо развитие чрез туризъм  | Реклама, осъществяване на бизнес партньорства  | Икономическо развитие за партньорите, развлечение и културно обогатяване за посетители и местни жители |
| Примери в България | „Ден на отворените врати в Мелнишко“ (осем винарни от региона)<br>„Джулай Морнинг сред лозята“ (вила Мелник)<br>„Боровица Ултра“ (винарна Боровица, BG Events & Guiding)<br>„В магията на пенливото вино“ (вила Юстина, Tatratea) | „Трифон Зарезан“ (на много места)                         | „Вино и гурме“ (Пловдив)<br>„Дефиле на младото вино“ (Пловдив)<br>„Вино и храна“ (Варна)<br>Фестивал на виното (Бургас) | DiVino Taste (София)<br>Balkan Wine Festival (София)<br>Винария (Пловдив)<br>Салон на виното (София) | -  |

Източник: по Терзийска (2019, с. 131-134)

През последните години виненият туризъм е бързо развиваща се и утвърждаваща се форма на туризъм, както в световен мащаб, така и в България (Културен туризъм, 2019, с. 102). През 2009–2010 г. винен туризъм са практикували 3% от българските и 7% от чуждестранните туристи (SINESTA, 2010, цит. по Минчева и Маринов, 2016, с. 55). През 2014 г. около 2% от българите са практикували винен туризъм (Културен туризъм ..., 2019, с. 182). Минчева и Маринов (2016, с. 61-62) подчертават, че въпреки че виното е популярно в България, търсенето за винен туризъм от българите все още е сравнително ограничено, но има индикации за наличието на значителен потенциал за нарастване.

За набиране на количествена информация за търсенето на винен туризъм в България от българи през 2016 г. е проведено проучване на тема „Вино и винен туризъм“. Проучването е осъществено онлайн, със стандартен въпросник, на който са отговорили 323 българи, в т.ч. 299 живеещи в България и 24 живеещи в чужбина (Минчева, Маринов, 2016, с. 56 и сл.). По-важните резултати от проучването могат да се обобщят както следва:

- Пиенето на вино е обичайна практика за българите, особено за по-възрастните. 31,6% от респондентите са отговорили, че пият вино по три–четири пъти седмично, 29,1% – веднъж седмично, 20,1% – всеки ден и 19,2% – по-рядко от веднъж седмично. 80% от респондентите на възраст над 50 години пият вино поне 3–4 пъти седмично, докато при хората на възраст под 30 години този дял е едва 22%.
- 71,4% от респондентите твърдят, че са запознати с понятието „винен туризъм“, 21,7% само са чували за него, но не са много наясно със значението му и едва 6,9% никога не са чували за „винен туризъм“.
- 42% от респондентите твърдят, че практикуват винен туризъм, в т.ч. 18% – веднъж годишно, 6% – 2 пъти годишно и 18% – повече от два пъти годишно. Виненият туризъм е по-привлекателен за мъжете (51%) отколкото за жените (36%), за хората на възраст 30–50 години (55%) и над 50 години (44%) в сравнение с по-младите (22%). Наред с това при по-възрастните е значително по-висок дялът на често практикуващите (повече от два пъти годишно), съответно 23% за групата от 30 до 50 години и 26% за групата над 50 години,



срещу само 5% за групата до 30 години. Много ясна е връзката с консумацията на вино: делът на респондентите, които практикуват винен туризъм нараства от 11% за тези, които консумират вино по-рядко от веднъж седмично, до 81% за тези, които пият всеки ден.

- При практикуващите винен туризъм преобладава целта „дегустация на вина и опознаване на винопроизводството“ – 43,6%, следвана от съчетаването с друг вид туризъм (спа-, селски, делови, еко) – 33,1%. 16,5% от респондентите са отговорили, че са мотивирани от съчетаването на качествено вино с добре приготвена и подходяща храна, а 6,8% са посочили „друга цел“, предимно свързана с професионални ангажменти. Дегустацията на вино и опознаването на винопроизводството е по-характерна за възрастовите групи от 30 до 50 години (47%) и над 50 години (48%), докато при по-младите преобладава съчетаването с друг вид туризъм (48%).
- 29% от практикуващите винен туризъм нямат предпочитана дестинация или имат много такива, 41% посочват дестинации в България и 30% в чужбина. Сред българските дестинации изпъкват района на Мелник и Тракийския район, а сред дестинациите в чужбина - Италия, Франция и Испания.
- Данните от проучването позволяват да се очертае профила на два сегмента, свързани с винения туризъм – „широк“ (включващ всички, които практикуват винен туризъм поне веднъж годишно) и „тесен“ (практикуващи винен туризъм с цел дегустация на вино и опознаване на винопроизводството). Обемът на широкия сегмент на винения туризъм се оценява на 42% от възрастното население, а на тесния – на 18%.
- Разликите между двата сегмента не са големи, но при тесния сегмент характерните особености на „винения“ турист са по-ясно проявени. Накратко, „винените туристи“ са предимно на възраст 30–50 години (66% в широкия и 71% в тесния сегмент), за тях виненият туризъм често е хоби (35% и 52%) или може да се превърне в такова (47% и 40%), придават голямо значение на съчетаването на хубаво вино и подходяща храна (98% и 100%), нямат изразено предпочитание към вида вино и търсят разнообразие (59% и 64%), консумират по-често вино в ежедневието си – поне 3–4 пъти седмично (77% и 77%) и имат по-високи от средните разходи за покупка на вино – над 50 лева месечно (79% и 81%), а в много случаи и над 100 лева месечно (24% и 33%).

По-общо, редица автори очертават три типа „винени туристи“ (Стамов и Никовска, 2008, Колева, 2015 цит. по Минчева, 2016, с. 26-27):

- Посветени – те са поклонници на виното и посещението на винени дестинации е честа и неизменна част от туристическите им маршрути. Притежават по-високи от средното ниво познания за виното и при всяко ново посещение се стремят да получат нова и задълбочена информация в тази област. По правило това са хора над средната възраст, с високи доходи и образование, които търсят наслада от дегустацията на нови и любими вина, консумират вино на място и искат да купят някое ново или рядко срещано вино. Нерядко тези хора са и запалени колекционери на вино.
- Заинтересовани – те се интересуват от информацията относно вида и качеството на вината, които консумират. За тях посещението на винарските изби е един голям плюс към туристическите пакети, но не е основен мотив за пътуването им. Те обикновено са посещавали и други винени региони, в началото водени от любопитство, което впоследствие се е превърнало в интерес.
- Случайни, любопитни туристи – интересуват се най-вече от самото преживяване. Те търсят положителни емоции и интересни занимания за уикенда или празниците си и са чули за винения тур от някой човек, чието мнение уважават и самите решават да опитат. Те възприемат винарните като атракция в туристическата дестинация, консумират и купуват вино на място.

Географското положение и климатичните условия на България се отбелязват като изключително благоприятни за развитие на винопроизводство, съчетано с винен туризъм (Културен туризъм ..., 2019, с. 106). През последните години страната се превръща в атрактивна дестинация за винен туризъм не само заради традициите и културата във



винопроизводството и потреблението му, а и заради множеството бутикови изби, част от които са успешни туристически атракции (Социално-икономически анализ ... 2019, част втора, с. 78). Виненият туризъм е изведен като основна специализация за туристически район Тракия и като разширена специализация на още три района – Дунав, Долина на Розите и Рила-Пирин (Концепция за туристическо райониране..., 2015, с. 56–58).

На сайта на Министерството на туризма са представени 12 дестинации за винен и кулинарен туризъм, две от които изцяло или отчасти попадат в Северозападния район:

- „Златия“ – Враца, Монтана, Видин. Информацията е много ограничена, от гледна точка на винения туризъм единственият акцент е върху сорт „Гъмза“. Представени са основни забележителности, но не и съществуващите винарни и конкретни възможности за винен туризъм. Конкретно посочените забележителности са: пещера „Леденика“, „Божият мост“, Черепишки манастир, Врачанска екопътека, Белоградчишки скали, пещера „Магурата“, пещера „Венеца“, „Кастра Мартис“ и крепостта „Баба Вида“, като само за една от тях е направена пряка връзка с винопроизводството и винения туризъм (пещера „Магурата“).
- „Мизия“ – Оряхово, Плевен, Свищов, Русе. И в този случай информацията е ограничена. Споменават се музеят на виното в Плевен (като единствен на Балканския полуостров) и наличието на винарни около Русе и Свищов, предлагащи дегустационни турове, а в някои случаи и настаняване. Изброените забележителности не са пряко свързани с винения или кулинарния туризъм: парк „Кайлъка“ (без информация освен карта), античен град „Улпия Ескус“, античен град „Нове“, пещера „Орлова чука“, Ивановски скални църкви, Басарбовски скален манастир, лесопарк „Липник“, Сексагинта Приста.

Към 2016 г. около 40 изби в България предлагат възможности за винени турове, на много места съчетани и с други атракции (Минчева, 2016, с. 21). Същото проучване очертава основните особености на предлагането в Тракийския туристически район:

- Всички винарни имат обозначителна маркировка в районите си и паркинги, които могат да се ползват от желаещите да ги посетят туристи. Обща слабост е почти пълната липса на указателни табели за местоположението на винарните по републиканската пътна мрежа, което значително затруднява намирането им от неорганизираните индивидуални туристи.
- Всички винарни предлагат на място продажба на произвежданата от тях продукция и на различни сувенири, свързани с винарната или района, в който се намира тя. В повечето случаи това става в отделни магазини към избите, а където няма такива, продажбите се осъществяват или в залата за дегустации или в офиса на винарната.
- От общо 54 проучени изби, най-голям е броят на избите, които имат дегустационна зала (40) и организират винени турове (39) за своите посетители. 9 изби (17%) предлагат настаняване, 13 – места за хранене и 7 – допълнителни услуги (СПА центрове, в които се извършват и процедури, свързани с вино- и гроздотерапията; открити и закрити басейни; организиране на посещения на близки туристически обекти; представяне на народни обичаи и други).
- От всичките 54 изби, само 4 нямат сайтове в Интернет.

В продуктовия анализ на плана за културен туризъм 2020-2025 се отбелязва, че голяма част от шатата и избите в България са стартирали предлагането на винен туризъм, като основната типологизация е (Културен туризъм..., 2019, с. 108):

- Уикенд туризъм, насочен основно към вътрешния туристически пазар и
- Специализирани турове с по-голяма продължителност, насочени главно към външни пазари.

Заслужава внимание обзорна публикация на вестник „Капитал“ от края на 2018 г. (Защо все още ..., 2018), посветена на винения туризъм, по-важни моменти от която са:

- Виненият туризъм в България предстои. Той е ниша с потенциал за развитие.
- В България има около 260 винарски изби, около 30 от тях полагат целенасочени усилия за развитие на винен туризъм. Най-предприемчивите винарски изби имат за цел да постигнат между 20 и 50% от приходите си от винен туризъм. Но за много винари „виненият туризъм е между другото“ – липсва целенасочен маркетинг („ако някой иска да дойде – да заповяда,

няма да го върнат“), организация на обслужването („ако избата не е в кампания – ще има гид, обикновено най-младият технолог“) и т.н.

- Българският винен туризъм е неизмерим: няма данни за брой туристи, посетили винарните, за приходите, които те носят, за предпочитанията им, за степента на удовлетвореност и др. (напр. в Националния статистически институт, Изпълнителната агенция по лозата и виното, Министерството на туризма).
- Очертават се два модела на развитие от гледна точка на основните актьори (винари и хотелиери):
  - винари, които започват да изграждат специални места за дегустации, за почивка, за развлечения край своите винарни (напр. винарска изба „Златен Рожен“);
  - хотелиери, които започват да изграждат лозови масиви и винарски изби край своите хотелски комплекси (напр. комплекс „Старосел“);
- Според оценка на специализиран френски туроператор, работещ активно в България, основни проблеми пред винарните, които искат да развиват винен туризъм са осъзнаването на необходимостта от работа с посредници (туроператори), инвестирането в хора, които да се занимават изключително с туристите и осъзнаването на необходимостта от сътрудничество между винарните (възможност да се посещават последователно по-голям брой винарни).
- Според специализиран български туроператор („България уайн турс“) чуждестранните туристи с интерес към винен туризъм се характеризират със следния профил: млади - 30-35 годишни (но и по-възрастни – до 60-65 г.), интелигентни, от средната класа, търсещи винени емоции на място, практикуващи турове с продължителност 3-5 дни. Често са подготвени с предварителна информация и сами определят маршрутите. Бюджетът е около 100-130 евро дневно, без покупката на вино. Обикновено купуват скъпи вина. Има случаи на повторни посещения.

Според друга публикация в интернет (Винен туризъм и има ли ..., 2018) броят на винарните в България е около 350, като всяка година се появяват около десет нови. Само около 50 от тях обаче са подготвени за посрещане на гости за дегустации и винени турове. Едва около 20 разполагат с пълния пакет: леглова база, обучен персонал, и т.н.

Според Genov (2019) в България има около 300 винарни, от които около 30 инвестират в развитието на туристически услуги.

По данни от Лозарския регистър на Изпълнителната агенция по лозата и виното броят на регистрираните винопроизводители към април 2019 г. е 273, в т.ч. 105 гроздо- и винопроизводители.

Броят на туроператорите, предлагащи специализирани винени турове, в България е ограничен, а специфичните офери са трудно откриваеми. Единственият туроператор, представящ се като специализиран във винен туризъм е „България уайн турс“, създаден през 2014 г. Той предлага следните стандартни турове и дегустации предимно за малки групи (2-6 души):

- дегустации – в Пловдив, София, Търново, Варна, Несебър;
- едnodневни и полудневни турове от София и Пловдив;
- 3-дневни турове в района на Пловдив (с посещение на винарска изба „Манастира“, „Вила Юстина“, „Тодорофф Уайн енд Спа“), Сакар и Източни Родопи (с посещение на „Шато Коларово“, „Катаржина естейт“ и винарна „Братанов“) и Мелник (с посещение на винарна „Орбелус“, „Вила Мелник“ и винарна „Орбелия“);
- 5-6- дневни турове в района на Пловдив, Сакар и Източните Родопи и Северозападна България (с посещение на избите „Боровица“ и „Магура“).

Въз основа на **собственото проучване на актуалното предлагане за винен туризъм в България към 2019 г.** може да се направят следните основни констатации:

- Към 2019 г. в България има не по-малко от 180 винарни, винарски изби и винзаводи, които присъстват в интернет пространството. 18 от тях (10%) от тях са в Северозападния район, в т.ч.:

- 12 във винарски район Северозападна България - „Шато Бургозоне“ (с. Лесковец, община Оряхово), „Шато де Вал“ (с. Градец, община Видин), „Бонония естейт“ (с. Кошава, община Видин), „Двете тополи (Дос Аламос)“ (с. Неговановци, община Ново село), „Видинска гъмза“ (с. Ново село), „Новоселска гъмза“ (с. Ново село), „Магура“ (с. Рабиша, община Белоградчик), „Боровица“ (с. Боровица, община Белоградчик), „Лопушна“ (с. Георги Дамяново), Винпром „Монтана“ (гр. Монтана), „Поломие“ (гр. Лом), „Шато Типченица“ (с. Типченица, община Мездра) и
- 6 във винарски район Дунавска равнина – „Братя Николови“ (гр. Белене), Институт по лозарство и винарство (гр. Плевен), „Телиш“ (с. Телиш, община Червен бряг), „Рупци“ (с. Рупци, община Червен бряг), „Мидия“ (гр. Долни Дъбник).
- Малко повече от половината от винарните (56%) предлагат възможности за винен туризъм, главно под формата на дегустации и винени турове. В някои случаи те имат ресторант, магазин за вино, музейна сбирка, фолклорни програми. 8 от тях са в Северозападния район – „Шато Бургозоне“, „Шато де Вал“, „Дос Аламос“, „Видинска Гъмза“, „Магура“, „Лопушна“, „Боровица“, Институт по лозарство и винарство.
- Посещенията на изби и дегустациите са изключително по предварителна заявка (близо 90%). Много малко изби предлагат посещения и дегустации всеки ден или в работните дни („Винарска къща Русе“, „Винарска изба Варна“, „Винарска изба Салла естейт“, „Меди Вали“, „Вила Мелник“, „Винарска изба Златен Рожен“, „Биовинарна Орбелус“, „Винарна Орбелия“, „Домейн Беса Вали“, „Вила Юстина“, „Вила Терес“, „Шато Копса“, „Ейнджълс естейт“, „Заара естейт“, „Домейн Бояр – Сините скали“, „Шато Уинди Хилс“, „Винарска изба Братя Минкови“, „Мидалидаре естейт“, „Кастра Рубра“, Винарска изба „Ямантиев“).

**Табл. 39. Винарни в България, предлагащи дегустации и посещения и настаняване по винарски райони (2019 г.)**

|                          | Винарни    |               | Дегустации и посещения |               | Настаняване |               | Отн. дял в района      |              |
|--------------------------|------------|---------------|------------------------|---------------|-------------|---------------|------------------------|--------------|
|                          | бр.        | %             | бр.                    | %             | бр.         | %             | Дегустации и посещения | Настаняване  |
| Северозападна България   | 12         | 6,5%          | 7                      | 6,7%          | 0           | 0,0%          | 58,3%                  | 0,0%         |
| Дунавска равнина         | 37         | 20,1%         | 16                     | 15,4%         | 2           | 9,5%          | 43,2%                  | 5,4%         |
| Северно Черноморие       | 9          | 4,9%          | 3                      | 2,9%          | 1           | 4,8%          | 33,3%                  | 11,1%        |
| Южно Черноморие          | 8          | 4,3%          | 7                      | 6,7%          | 1           | 4,8%          | 87,5%                  | 12,5%        |
| Долината на Струма       | 29         | 15,8%         | 17                     | 16,3%         | 5           | 23,8%         | 58,6%                  | 17,2%        |
| Розова долина            | 10         | 5,4%          | 7                      | 6,7%          | 3           | 14,3%         | 70,0%                  | 30,0%        |
| Западна Тракийска низина | 31         | 16,8%         | 17                     | 16,3%         | 4           | 19,0%         | 54,8%                  | 12,9%        |
| Източна Тракийска низина | 27         | 14,7%         | 19                     | 18,3%         | 5           | 23,8%         | 70,4%                  | 18,5%        |
| Сакар                    | 17         | 9,2%          | 11                     | 10,6%         | 0           | 0,0%          | 64,7%                  | 0,0%         |
| Други                    | 4          | 2,2%          | 0                      | 0,0%          | 0           | 0,0%          | 0,0%                   | 0,0%         |
| <b>Всичко</b>            | <b>184</b> | <b>100,0%</b> | <b>104</b>             | <b>100,0%</b> | <b>21</b>   | <b>100,0%</b> | <b>56,5%</b>           | <b>11,4%</b> |
| в т.ч.                   |            |               |                        |               |             |               |                        |              |
| Северозападен район      | 18         | 9,8%          | 8                      | 7,7%          | 0           | 0,0%          | 44,4%                  | 0,0%         |

\* Винарските райони са по Български винени региони <https://divino.bg/vino/izbi>

\*\* Източници: Винени изби в България <https://divino.bg/vino/izbi>; Винарски изби в България с възможност за дегустация и настаняване [http://www.nasamnatam.com/statia/Vinarski\\_izbi\\_v\\_Bylgariia\\_s\\_vyzmojnost\\_za\\_degustacia\\_i\\_nastaniavane-3151.html](http://www.nasamnatam.com/statia/Vinarski_izbi_v_Bylgariia_s_vyzmojnost_za_degustacia_i_nastaniavane-3151.html); Винен туризъм – винарски изби - <https://winebg.info/>; Винарни в България - <https://sommelier.bg/>; Ка & ТА Българското вино 2019 <http://kata.bg/>; Wine tours in Bulgaria <https://winetours.bg/>; Винарска карта на България <http://map.vinobg.com/>; Bulgarian Wine World <https://bulgarianwinemakers.com/>; Винен туризъм <http://vino.start.bg/>

- Сравнително малко винарски изби (21 или 11%) предлагат собствено настаняване и други услуги, които осигуряват по-продължителен престой, в т.ч. за практикуване на винен туризъм, а общият им леглови капацитет е незначителен на фона на настанителната база на туризма в България (около 1100 легла). Те са концентрирани главно в Южна България (86%) - долините на Струма и Места – 24% („Ува Нестум Уайн енд Спа“, „Вила Синтика“,

„Зорница фемили естейт“, „Златен Рожен“, „При Шестака“), Западна Тракийска низина – 19% („Румелия“, „Тодорофф уайн енд спа“, „Вила Юстина“, „Вила Терес“), Източна Тракийска низина – 24% („Заара естейт“, „Шато Трендафилов“, „Шато Уинди хилс“, „Едуардо Миролио“, „Мидилидаре естейт“), Розовата долина – 14% („Шато Копса“, „Старосел“, „Сопот“) и Южното Черноморие – 5% („Шато Медово“), както и в североизточната част на Дунавската равнина – 9% („Шато де Берже“, „Седем поколения“) и Северното Черноморие – 5% („Салла естейт“). В Северозападния район няма нито една винарска изба, която да предлага възможности за настаняване и други свързани с това услуги. Този тип предлагане е ограничен и в Северна България като цяло (3 винарни или 14%).

**Фиг. 93 Винарски райони в България**



Източник: Български винени региони <https://divino.bg/vino/izbi>

По-важните особености на **винарните, предлагащи настаняване** и свързани услуги, може да се обобщят както следва (Прил. 11):

- Преобладават малките обекти – в три четвърти от случаите легловият капацитет е под 50 легла, в т.ч. в половината – между 20 и 49 легла и в една четвърт – под 20 легла. Само пет винарни предлагат повече от 50 легла („Вила Синтика“, комплекс „Ува Нестум уайн енд спа“, комплекс „Шато Копса“, „Мидалидаре естейт“ и комплекс за винен и спа туризъм „Старосел“), но на тях се падат над 60% от общия леглови капацитет, а само на комплекс „Старосел“ – почти 40% (над 400 легла).
- Над 60% от винарните разполагат с места за настаняване от категория 3 или 2 звезди. Само 5 винарни имат настанителна база от висока категория („Зорница фемили естейт“, „Тодорофф уайн енд спа“ и „Ува Нестум уайн енд спа“ – 5 звезди и „Вила Синтика“ и „Старосел“ – 4 звезди), но на тях се падат над 50% от легловия капацитет (главно заради големия капацитет на „Старосел“). Структурата по категория като цяло не е много показателна за стандарта на предлагане по две причини. От една страна, част от винарните имат по няколко места за настаняване, често с различна категория („Седем поколения“ – 3 и 1 звезда, „Зорница фемили естейт“ – 5 и 1 звезда, „Шато Копса“ – 2 и 1 звезда), „Старосел“ – 4 и 3 звезди, „Мидалидаре естейт“ – 3 и 1 звезда. От друга страна, в много случаи местата за настаняване очебийно надхвърлят изискванията за съответната категория (напр. „Салла естейт“, „Зорница фемили естейт“, „Шато Копса“, „Соле инвикто“ в „Едуардо Миролио“, „Шато Трендафилов“ и др.)



**Табл. 40. Капацитет и категория на настанителната база във винарни с места за настаняване (2019 г.)**

| Категория**  | Капацитет (бр. легла)*                             |   |                        |                | Брой винарни | Брой легла | Винарни, % | Легла, % |
|--------------|--|---|------------------------|----------------|--------------|------------|------------|----------|
|              | под 20   | 20-49   | 50-99                  | над 100        |              |            |            |          |
| 1 звезда     | Уинди хилс (18)                                    | Салла Естейт (22)<br>Вила Юстина (46)   |                        |                | 3            | 86         | 14,3%      | 7,7%     |
| 2 звезди     | При Шестака (5)<br>Румелия (15)<br>Вила Терес (17) | Шато де Берже (40)<br>Шато Медово (40)  | Шато Копса (68)        |                | 6            | 185        | 28,6%      | 16,5%    |
| 3 звезди     | Сопот (18)   | Седем поколения (32)<br>Златен Рожен (26)<br>Заара Естейт (30)<br>Шато Трендафилов (36)<br>Едуардо Миролио (20) | Мидалидаре естейт (85) |                | 7            | 247        | 33,3%      | 22,1%    |
| 4 звезди     |  |   | Вила Синтика (52)      | Старосел (427) | 2            | 479        | 9,5%       | 42,8%    |
| 5 звезди     |  | Зорница фемили Естейт (30)<br>Тодорофф уайн & спа (25)  | Ува Нестум (66)        |                | 3            | 121        | 14,3%      | 10,8%    |
| Брой винарни | 5  | 11  | 4                      | 1              | 21           |            | 100,0%     | 100,0%   |
| Брой легла   | 73   | 347   | 271                    | 427            |              | 1118       |            |          |
| Винарни, %   | 23,8%  | 52,4%   | 19,0%                  | 4,8%           | 100,0%       |            |            |          |
| Легла, %     | 6,5%   | 31,0%   | 24,2%                  | 38,2%          | 100,0%       |            |            |          |

\* Капацитетът е по данни от националния туристически регистър

\*\* Категорията е по данни от националния туристически регистър. В случаите, когато има повече места за настаняване с различна категория целият капацитет е отнесен към най-високата категория

- Преобладаващата част от винарните с места за настаняване са нови – създадени след края на 90-те години на XX в. Това е особено валидно за местата за настаняване, които се развиват главно през последните 10-15 г. В редица случаи се наблюдава процес на разширяване на настанителната база на отделните винарни с добавяне на нови обекти, често от различна категория, което е индикация за достатъчно голямо търсене („Старосел“, „Мидалидаре естейт“, „Седем поколения“).
- Голяма част от винарните с настаняване са изолирани, разположени извън населени места, или са в малки селища, което прави задължително наличието на заведения за хранене (често повече от едно). Такива няма само в два случая с малка база, разположена в селища – изба „При Шестака“ (Мелник) и винарска изба „Румелия“ (Панагюрище). С по-голямо разнообразие на заведенията за хранене и развлечения (в т.ч. лоби бар, летен бар, пиано бар, кафене) се отличават някои от местата с висока категория („Ува Нестум“, „Тодорофф“, „Старосел“, „Шато Трендафилов“).
- Почти всички винарни с настаняване (85%) предлагат посещения на избата и дегустации (такива не са обявени изрично само от „При Шестака“, „Златен Рожен“ и „Вила Синтика“). По-рядко дегустациите и посещенията на изби предполагат активно включване на посетителите под формата на създаване на собствен купаж, състезателни игри и др. („Тодорофф уайн енд спа“, „Вила Юстина“, „Старосел“, „Мидалидаре естейт“). Цените за дегустациите и обиколките се обявяват сравнително рядко и варират между 5 и 55 лв. Обособените магазини са рядкост – 3 („Златен Рожен“, „Старосел“, „Шато Медово“), но обикновено е възможно закупуването на вино.
- Наличието на собствен паркинг и достъп до безжичен интернет е императив. Само в три случая няма данни за тези удобства („При Шестака“, „Салла естейт“, „Румелия“), което не изключва тяхното наличие.
- Повече от половината от винарните с настаняване разполагат с вътрешен и/или външен басейн, в т.ч. външен и вътрешен – 3 („Зорница фемили естейт“, „Ува Нестум“, „Старосел“), само вътрешен – 2 („Заара естейт“, „Мидалидаре естейт“) и само външен – 6 („Седем поколения“, „Вила Синтика“, „Вила Терес“, „Шато Трендафилов“, „Шато Уинди хилс“, „Едуардо Миролио“).



- Само в три случая се заявява наличието на цялостни спа центрове („Ува Нестум“, „Старосел“, „Мидалидаре естейт“), но единственият сертифициран спа-център е в „Старосел“. Наличието на спа-съоръжения и услуги обаче е широко разпространено – сауна (57%), парна баня (48%), джакузи (48%), масажни зали (48%). 57% от обектите имат поне 2 от посочените съоръжения и услуги.
- Специализираните конферентни съоръжения са сравнително редки – 5 (24%), като е впечатляващ капацитетът на комплекс „Старосел“ (8 зали с 1500 места). Повече от половината винарни обявяват изрично възможностите за и организирането на събития (корпоративни, семейни).
- До голяма степен в зависимост от местните условия се предлагат съоръжения или се организират допълнителни дейности – екскурзии (24%), спортни игрища (14%), тенис-корт (10%), тенис на маса и/или билиард (10%), езда (10%), рафтинг, лов, разходка с файтон или балон. 13 от винарните обявяват изрично подобни съоръжения и дейности (62%).
- Сравнително ограничено е специалното предлагане за деца (29%) и на условия за хора със затруднено придвижване (19%).
- Цените за настаняване варират в широки граници (от 50 до над 700 лв. за стая). Цената за двойна стая (обикновено с включена закуска) е предимно в диапазона 65-150 лв. Връзката на ценовото равнище с официалната категорията не е еднозначна.
- Оценките на потребители в Booking.com са високи – в повечето случаи около и над 9. Две от винарните се доближават до максималната оценка – „Вила Синтика“ (9,9) и „Зорница фемели естейт“ (9,7). Със значително по-ниска оценка е единствено шато „Уинди хилс“ (7,1).

**Табл. 41. Цени за настаняване във винарни с места за настаняване според категорията (2019 г.)**

| Категория | Цена на двойна стая (лв.)  |   |   |                                  |
|-----------|--|---|---|----------------------------------|
|           | 50-75  | 75-100                                  | 100-150   | над 150                          |
| 1 звезда  |  | Вила Юстина (80-90)<br>Уинди Хилс (80)  |   |                                  |
| 2 звезди  | Шато де Берже (74)<br>Румелия (70-80)<br>Вила Терес (60)<br>Шато Медово (50) |   | Шато Копса (110-150)  |                                  |
| 3 звезди  | Златен Рожен (65-80)   | Сопот (80-100)<br>Шато Трендафилов (80) | Седем поколения (105)<br>Заара естейт (100-120)<br>Едуардо Миролио (110)<br>Мидалидаре естейт (131) |                                  |
| 4 звезди  |  |   | Вила Синтика (127-133)  | Старосел (170-185)               |
| 5 звезди  |  | Тодорофф уайн енд спа (75-85)           | Ува Нестум (140)  | Зорница фемели естейт (350-520)* |

\* цената е за апартамент/студио - няма стандартни стаи

Обобщени данни за винарските изби в България, предлагащи възможности за настаняване, са представени в Прил. 12.

## 6.6 Основни констатации и изводи

Резултатите от проучването на **поведението на посетителите в Дунавския район** от 2015 г. са в значителна степен относими към Северозападния район, при отчитане на съответните ограничения. По-значими и важни сред тях са:

- Преобладаващата цел на посещение - практикуване на културно-исторически туризъм (25%), служебни ангажименти (19%), гостуване на роднини или приятели (13%), почивка и развлечения (12%), лична работа (10%). При живеещите в България с по-висока от средната тежест са посещенията по работа (служебна - 23% и лична 11%), а при живеещите в чужбина – природно-ориентираният туризъм (9%) и преминаването през района на път

за друга дестинация (11%).

- Високият дял на ненощуващите посетители – около половината от анкетираните.
- Сравнително високият дял на използващите колективни места за настаняване (близо 60% от нощуващите посетители).
- Високата оценка за удовлетвореност – 4,3 по 5-степенна скала (90% от анкетираните са заявили че са доволни, в т.ч. 50% са дали максималната оценка – напълно доволни). Най-високо се оценяват зелените площи, възможностите за пешеходно придвижване, историческите забележителности, отношението на местните жители към туристите и предлагането в заведенията за хранене. Малко по-ниски са оценките за предлагането в заведенията за настаняване, чистотата на селищата, възможностите за паркиране, възможностите за забавления, културния живот, предлагането на местни продукти и сувенири. По-ниски са оценките за комуникацията на чужд език (оценявана само от чужденците), туристическата информация и наличието на указателни табели, както и възможностите за велосипедно придвижване, а най-проблемни са общественият транспорт и отчитането на специалните нужди на хората с увреждания.
- Високият дял на повторните посещения – близо 60% от анкетираните са идвали и преди, при много висока честота на посещенията (средно 25 за последните пет години).
- Оценката за среднодневните разходи – 32 евро без съществена разлика между нощуващи и ненощуващи, малко по-високи при живеещите в чужбина, възрастовите групи 35-65 г. и посетителите с цел посещение на културни и спортни прояви и практикуване на спортни дейности и малко по-ниски при живеещите в България, най-възрастните (над 65 г.) и най-младите (до 34 г.) и при посещенията на приятели и роднини и транзитно преминаване.

**Проучването на възможностите за развитие на велотуризм в българското поречие на река Дунав** показва значителния потенциал за развитие в Северозападния район, но и наличието на ограничения и предизвикателства, някои от които може да се разглеждат и като възможности:

- Включването на българското поречие на Дунав в Дунавския веломаршрут, част от маршрута „Евровелo 6“ осигурява по-висока разпознаваемост и възможности за популяризиране.
- Макар и трудно измеримо и малко като общ обем, търсенето на велотуризм не е за подценяване - между 0,5 и 3% от всички туристически пътувания на населението в европейските страни, 0,5% за България, 1% за Румъния и Сърбия. Както показват данните за Дунавския веломаршрут в други страни, посещаемостта в някои дестинации е впечатляваща и растяща.
- Близо една четвърт от респондентите (практикуващи велотуризм) при анкетно проучване в България вече са посещавали крайдунавските общини с такава цел, а 70% от останалите имат категорична положителна нагласа за такова пътуване.
- Велотуристите са предимно хора със средно и висше образование, със среден до висок материален статус, респ. велотуризмът не трябва да се разглежда като евтин продукт и да се подценява от доставчици на туристически услуги от по-висока категория. По данни от проучвания в Европа среднодневният им разход е 50-70 евро, от които 40% за настаняване. От анкетното проучване за велотуризм по българското поречие на Дунав се очертават по-ниски разходи, предимно между 21 и 40 лв. (48%) и 41-60 лв. (25%). По-ниските разходи в района могат да се обяснят с ограничеността на предлагането на услуги и/или по-ниското ценово равнище.
- Най-важните характеристики, които са решаващи при избора на веломаршрут, респ. на дестинация са безопасността (ниски нива на моторизирания трафик), лесното използване (подходяща маркировка), разнообразието на маршрута и наличието на основни туристически услуги (настаняване, хранене). С по-малко значение са информационните материали, достъпът с обществен транспорт, гъстотата на маршрутната мрежа, наличието на велосипедни сервиси и инфраструктурата на местата за почивка по маршрута. Българското дунавско крайбрежие, в т.ч. в Северозападния район, отговаря на част от тези

изисквания, а други са преодолими и всъщност предлагат възможности за развитие на бизнеса (услуги по настаняване, хранене, сервиз и др.). Според анкетното проучване в България най-важните изисквания, посочени като предпоставка за пътуване по Дунавския маршрут са възможността за преминаване през живописни местности (70%) и наличието на забележителности, които могат да се посетят по време на пътуването (56%), пътната инфраструктура, особено възможността за движение по асфалтирани пътища със слаб трафик (59%) или по алея – покрай пътя или далече от него (общо 70%), както и наличие на информация в интернет (51%) и възможността за превоз на велосипеда с обществен транспорт (49%).

- Един от основните недостатъци от гледна точка на развитието на велотуризма е липсата на места за настаняване в повечето общини, както и почти пълната липса на къмпинги (т.е. налице е възможност за развитие на такива места). Според предложената пространствена концепция за организация на българския участък на Дунавския веломаршрут потенциални центрове за локализиране на места за настаняване, обслужващи велотуризма в Северозападния район са Брегово, Видин, Лом, Оряхово, Байкал и Никопол. Анкетното проучване показва, че в района предпочитани биха били (изключвайки дивото къмпингуване) къщи или стаи за гости (80%), хижи/хостели (62%), и къмпинги (57%), в много по-малка степен, но все пак без да се изключват – хотели (31%).
- Особено важен ограничаващ фактор за развитие на велотуризма по Дунавския веломаршрут според мнението на местните власти и организатори на велопътувания е липсата на финансиране за изграждане на велосипедна инфраструктура и на капацитет за нейната поддръжка. Но според автора специализираната велосипедна инфраструктура се надценява и са възможни решения, които са бързо осъществими и не изискват значителни средства, например насочване чрез пътеуказващата система на велосипедния трафик по съществуващи пътища, които са подходящи за движение на велосипеди.

Съществени възможности и предизвикателства предлага и **круизният туризъм**:

- Възможностите за развитие на круизния туризъм се признават в Концепцията за туристическо райониране на България, която предлага като основна специализация на Дунавския район комбинацията между културен и круизен туризъм.
- В световен мащаб круизният туризъм е растяща индустрия, в която търсенето продължава да е по-голямо от предлагането. През последните години се наблюдава бум в речните круизи. Особено висок е ръстът на търсенето и предлагането на речни круизи в Европа, а река Дунав – наред с Рейн – е сред най-предпочитаната за речни круизи.
- Круизният туризъм оказва съществено положително въздействие върху икономиките на дестинациите, което се свързва с три групи разходи: разходи на пътниците на брега, главно за екскурзии и пазаруване; разходи на екипажите на брега, главно за храна и напитки и други разходи за пазаруване; разходи на круизните компании за заплащане на пристанищни такси и услуги, както и за заплащане на местни предприятия за доставки и услуги. Особено важно е, че речните круизи се фокусират много повече върху пристанищата и дейностите на брега и по-малко върху развлеченията на кораба. Туристите обикновено прекарват повече време във всяко от посетените пристанища, а програмите, включени в цената, по-често включват организирани екскурзии, запознаващи с местното изкуство, история, кухня или вино.
- През 2014 г. в българския участък на Дунав са отчетени над 550 влизания на круизни кораби в пристанища, предимно в Русе и Видин, главно в периода април-октомври. Броят на круизните туристи е значителен, сравним с нощуващите посетители в българските пристанища и с тенденция на нарастване от 6-10% годишно.
- Типичните програми на брега, освен възможностите за престой в пристанищата, включват и екскурзии във вътрешността – от които за района от значение е маршрута Видин-Белградчик.
- Круизните посетители са предимно от нетипични за България пазари, главно от Северна Америка (САЩ, Канада) и Западна Европа (Германия, Швейцария, Обединеното кралство,

Франция), както и от Австралия и Нова Зеландия.

- Оценките на туристите показват, че те се впечатляват позитивно от природата, дружелюбните хора, фолклора, възможностите за срещи с ученици и др.
- Средният разход на един круизен турист на брега (без предплатената програма) е 17 евро, макар че близо 40% от туристите не правят никакви разходи. Сравнително ниските разходи се обясняват с ограничения на предлагането.
- Най-важните специфични причини за неудовлетвореност, които определят и основните области за подобрене, са: пътища, улици, тротоари; възможности за обмен на валута, приемане на кредитни карти, наличие на банкомати; физическа среда, включително поддържане на сградите, инфраструктурата и зелените площи, облик на индустриалните зони, отпадъци, липса на обществени тоалетни, бездомни кучета; липса на информация и на указателни табели или тяхното наличие само на български език; възможности за пазаруване, в т.ч. липса на магазини, липса на разнообразни магазини и стоки, липса на автентични български сувенири; проблеми с комуникацията на чужд език.

Значителен е потенциалът за развитие на **културния туризъм** в широк смисъл (включващ разновидности като културно-исторически или познавателен, фестивален и събитиен, творчески, религиозен и поклоннически, кулинарен, винен), очертан в редица анализи и планови документи:

- Според Концепцията за туристическо райониране на България (2015) културният туризъм в широк смисъл е основна специализация и на двата туристически района, части от които попадат в обхвата на Северозападния район – Дунавски и Старопланински.
- Една от осемте културно-исторически дестинации, предложена от Министерството на туризма за популяризиране на културно-историческия туризъм е „Богатствата на Северозапада“.
- През северната част на района преминава и част от транснационалния маршрут „Danube Limes“ (Дунавска граница), оформен около границите на римската империя по р. Дунав.
- В световен мащаб културният туризъм е един от най-големите и печеливши сектори в туризма, с който са свързани близо 40% от международните туристически пристигания (около 500 млн. през последните години).
- Макар че данните за България не са особено актуални и са донякъде противоречиви, те показват наличието на значително ефективно и потенциално търсене както сред българите, така и сред чужденците. По данни от 2009-2010 г. 23% от българите и 52% от чужденците са практикували културен туризъм, а по данни от 2014-2015 г. 64% от (изследваните) българи и 42% от (изследваните) чужденци биха практикували културен туризъм в България.
- Важно предимство на културния туризъм е, че той се практикува през всички сезони, макар и с различна интензивност и тежест. По данни от 2009-2010 г. дялът на практикуващите културен туризъм чужденци през различните сезони е между 40 и 55%, като през пролетта и есента той е на първо място сред всички изследвани видове туризъм.
- От значение са и някои особености в профила на практикуващите културен туризъм. Те са с повишен дял на лицата с висше образование (близо 70% при чужденците и над 40% при българите), с по-висок материален статус (висок дял на работещите, в т.ч. на ръководни длъжности), правят значителни разходи и са с висока туристическа подвижност. По данни от 2009-2010 г. среднодневните разходи на чужденците, практикували културен туризъм, са 80 евро при средна продължителност на престоя 6,4 нощувки (около 500 евро на едно пътуване) и те са посетили средно три места. По данни от 2014-2015 г. българите, практикуващи културен туризъм осъществяват 2-3 пътувания годишно и при последното си пътуване са похарчили близо 500 лв.

Сериозни възможности, но също и предизвикателства за развитието на туризма в Северозападния район предлага и **виненият туризъм**:

- Ползите от развитието на винения туризъм за винарните са както преки финансови, като повишаване на продажбите и намаляване на разходите за дистрибуция, така и по-добра



разпознаваемост на пазара, подобрен имидж, създаване на лоялност към марката, привличане на нови сегменти и др. Освен върху отделните винарни, виненият туризъм оказва благоприятен ефект и върху развитието на съответните райони като цяло. Виното е централна тема и на множество събития, които могат да служат като катализатор за повторни посещения на дестинацията и спомагат за формиране на нейния имидж. Събитията, свързани с виното, в България са с най-голяма тежест сред кулинарните събития, вписани в Регистъра на туристическите фестивали и събития на Министерството на туризма.

- Виненият туризъм показва значително търсене и бързо развитие. По данни от общи проучвания на посетителите от последните десет години винен туризъм практикуват 2-3% от изследваните български туристи и 7% от чуждестранните. Според специализирано анкетно проучване за винения туризъм над 40% от респондентите практикуват винен туризъм поне веднъж годишно. Въз основа на данните от това проучване широкият сегмент на винения туризъм (всички, които практикуват винен туризъм поне веднъж годишно) е 42% от възрастното население, а тесният (практикуващите винен туризъм с цел дегустация на вино и опознаване на винопроизводството) – 18%.
- По официални данни (Лозарски регистър) в България има 273 винопроизводители, броят на винарните според различни източници от последните две години е между 260 и 350, като всяка година се появяват около 10 нови, по различни оценки между 30 и 100 от тях предлагат туристически услуги (най-малко дегустации и посещения), а около 20 разполагат с пълния пакет (леглова база, обучен персонал и др.). Макар и малко, започват да се появяват и специализирани туроператори.
- Виненият туризъм е определен като една от специализациите (разширени) на Дунавския туристически район в Концепцията за туристическо райониране. Две от 12-те дестинации за винен и кулинарен туризъм, предложени от Министерството на туризма попадат изцяло или отчасти в Северозападния район.
- Северозападният район има традиции в развитието на лозарството и винарството. Собственото проучване в интернет установява 18 винарни в Северозападния район (10% от всички винарни, представени в интернет пространството). Осем от тях предлагат възможности за винен туризъм под формата на дегустации и винени турове, но нито една не разполага с настанителна база, което контрастира с тенденцията в България и очертава възможности за развитие.
- По-важни резултати от проучването на винарните в България, предлагащите настаняване, са:
  - 21 винарски изби (11% от представените в интернет) предлагат собствено настаняване и други услуги, които осигуряват по-продължителен престой. Те са концентрирани главно в Южна България.
  - Преобладават малките места за настаняване, свързани с винарни – половината от тях са с 20-50 легла и една четвърт – до 20 легла. Но има случаи и на места за настаняване с по-голям капацитет (най-голям в комплекс „Старосел“ – 400 легла).
  - Преобладаващата част от местата за настаняване са от категория три или две звезди. Само пет от винарните имат настанителна база от висока категория, но на тях се падат 50% от легловия капацитет. В много случаи условията на местата за настаняване очебийно надхвърлят изискванията за съответната категория.
  - Преобладаващата част от винарните са нови (създадени след края на 90-те години на ХХ в.), а местата за настаняване се развиват главно през последните 10-15 години. В редица случаи се наблюдава процес на разширяване, което е индикация за достатъчно голямо търсене.
  - Голяма част от винарните с настаняване са изолирани (извън населени места), което прави задължително наличието на заведения за хранене. Някои от местата с висока категория се отличават с голямо разнообразие на заведенията за хранене и развлечения.



- Почти всички винарни с места за настаняване предлагат посещения на избата и дегустации.
- Повече от половината от винарните с настаняване разполагат с вътрешен и/или външен басейн. По-редки са спа-центровете, но наличието на отделни спа-съоръжения и услуги е широко разпространено.
- Специализираните конферентни съоръжения са сравнително редки, но повече от половината винарни организират събития (корпоративни, семейни).
- Повече от половината винарни предлагат допълнителни съоръжения и дейности, до голяма степен съобразени с местните условия – екскурзии, спортни съоръжения и игри, езда, рафтинг, лов, разходка с файтон или балон и др. Но е ограничено специалното предлагане за деца и за хора със затруднено придвижване.
- Цените за настаняване варират в много широки граници (от 50 до над 700 лв. на стая), без пряка връзка с категорията, но в повечето случаи цената за стандартна двойна стая със закуска е между 65 и 150 лв.
- Настаняването към винарни се оценява изключително високо от потребителите в Booking.com – в повечето случаи около и над 9, а в два от случаите оценките са близки до максимално възможната.

## 7 ПОТЕНЦИАЛНО ТЪРСЕНЕ НА МЕСТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ

### 7.1 Социално-икономическо развитие на районите

#### 7.1.1 Площ, население, гъстота на населението и урбанизация

„Размерът има значение“ в регионалното икономическо развитие. Площта на района дава индикация на неговите териториални ресурси. Броят на населението е първо приближение за обема на работната сила и размера на регионалния пазар (в т.ч. за туризъм), но също и за нуждите от публична инфраструктура и услуги. Особено важна е степента на урбанизация и свързаната с нея структура на селищната мрежа. Големите градове са полюси на растежа, доставчици на специализирани услуги и инфраструктура, които предлагат по-голямо разнообразие от работни места и възможности за образование и прекарване на свободното време. Те са и основните генератори на туристическо търсене. От друга страна селските ареали често са проблемни от гледна точка на икономическото развитие, възможностите за заетост, публичната инфраструктура и услуги, благосъстоянието и качеството на живот. Динамиката на населението и нейните детерминанти често са зависими от степента на урбанизираност. Възрастовата структура на населението и промените в нея оказват силно влияние върху работната сила, заетостта, нуждите от публична инфраструктура и услуги (здравеопазване, образование, социални дейности и др.). Не на последно място съвременната възрастова структура влияе върху тенденциите в динамиката на населението. В контекста на туризма, различните възрастови групи имат различен интензитет на пътуванията и специфични особености на туристическото поведение.

Изследваните райони са съпоставими по своята **територия**, макар че Северозападният район на България е по-малък в сравнение с районите на Югозападна Олтения и Южна и Източна Сърбия. Северозападният район заема около 19 хил. км<sup>2</sup> (17,3% от територията на България), Югозападна Олтения – около 29 хил. км<sup>2</sup> (12,3% от територията на Румъния), а Южна и Източна Сърбия – около 26 хил. км<sup>2</sup> (29,7% от територията на Сърбия).

По **брой на населението** и трите района са сравнително малки в европейски контекст. По брой на населението Северозападният район е повече от два пъти по-малък от районите в Сърбия и Румъния. Населението на Северозападния район е 742 хил. (10,6% от страната), на Югозападна Олтения – 1950 хил. (10% от страната), а на Южна и Източна Сърбия – 1521 хил. (21,7% от страната).

**Гъстотата на населението** е ниска в европейски контекст и в трите района, значително по-ниска от стойностите за съответните страни. Най-ниска е гъстотата в Северозападния район – 39 ж./км<sup>2</sup> (България – 63 ж./км<sup>2</sup>). Тя е значително по-висока в съседните райони на Румъния и Сърбия – 67 ж./км<sup>2</sup> в Югозападна Олтения (Румъния – 82 ж./км<sup>2</sup>) и 58 ж./км<sup>2</sup> в Южна и Източна Сърбия (Сърбия – 79 ж./км<sup>2</sup>). За сравнение, средната гъстота на населението в ЕС през 2017 г. е 118 ж./км<sup>2</sup> (Eurostat database [demo\_r\_d3dens]). По области гъстотата на населението варира слабо в Северозападния район (между 28 и 52 ж./км<sup>2</sup>) и Югозападна Олтения (между 50 и 85 ж./км<sup>2</sup>) и значително в Южна и Източна Сърбия (между 31 и 151 ж./км<sup>2</sup>).

Според типологията на Евростат на NUTS 3 районите по **степен на урбанизация** (Urban-rural typology)<sup>35</sup> в Северозападния район преобладават междинните райони (с население в градски клъстери между 50 и 80%). Единственият селски район е област Видин. Подобна е ситуацията и в Южна и Източна Сърбия, където единственият селски район е Браничевска област. За разлика от това в Югозападна Олтения преобладават селските райони (с население в градски клъстери по-малко от 50%), а единственият междинен район е област Долж. Най-близките предимно градски NUTS 3 райони (с население в градски клъстери над

<sup>35</sup> Типологията се основава на относителния дял на населението, живеещо в градски клъстери (включващо съседни клетки от 1 км<sup>2</sup> с гъстота на населението над 300 д/км<sup>2</sup> и брой на населението поне 5000 ж.) и селски клетки (с по-малко от 5 хил. ж. или гъстота на населението под 300 д/км<sup>2</sup>). Определени са три типа според дела на населението в градски клъстери: предимно градски райони – над 80%, междинни райони – 50-80% и предимно селски райони – под 50%.

80%) са столичните райони - София, Белград и Букурещ и Илфов (районът около Букурещ).

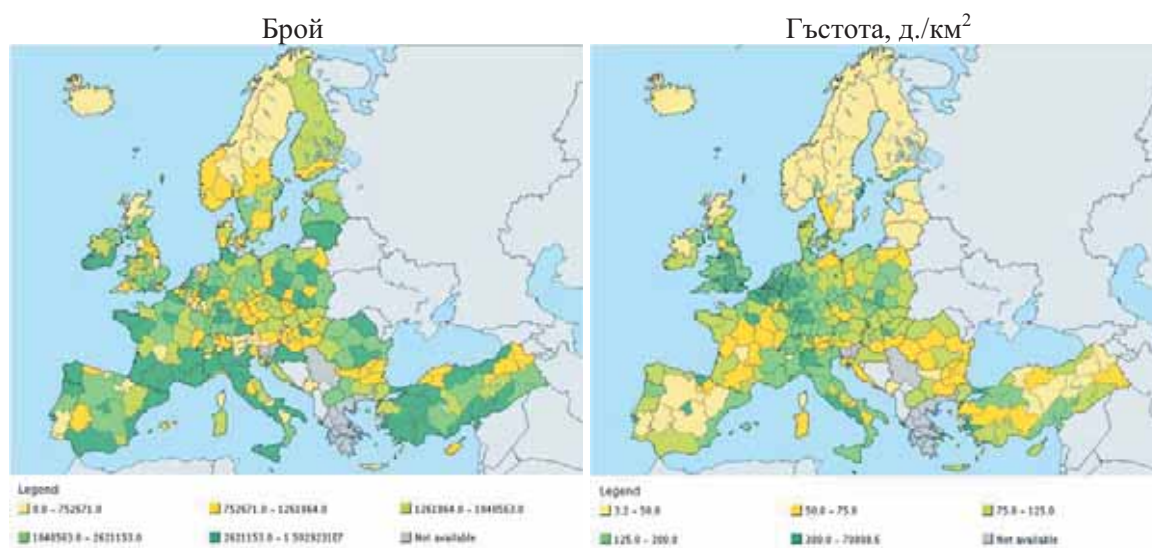
Табл. 42. Площ, население и гъстота на населението на изследваните райони

|                              | Площ, км <sup>2</sup> | Население (2018)  | Гъстота на населението, ж./км <sup>2</sup> | Тип по степен на урбанизация |
|------------------------------|-----------------------|-------------------|--|------------------------------|
| <b>България</b>              | <b>110 372</b>        | <b>7 000 039</b>  | <b>63,4</b>                                |                              |
| <b>Северозападен район</b>   | <b>19 047</b>         | <b>742 304</b>    | <b>39,0</b>                                |                              |
| Видин                        | 3 025                 | 84 865            | 28,1                                       | предимно селски              |
| Враца                        | 3 602                 | 162 549           | 45,1                                       | междинен                     |
| Ловеч                        | 4 141                 | 124 873           | 30,2                                       | междинен                     |
| Монтана                      | 3 634                 | 129 637           | 35,7                                       | междинен                     |
| Плевен                       | 4 645                 | 240 380           | 51,7                                       | междинен                     |
| <b>Румъния</b>               | <b>238 398</b>        | <b>19 530 631</b> | <b>81,9</b>                                |                              |
| <b>Югозападна Олтения</b>    | <b>29 206</b>         | <b>1 949 940</b>  | <b>66,8</b>                                |                              |
| Долж                         | 7 425                 | 630 911           | 85,0                                       | междинен                     |
| Горж                         | 5 572                 | 319 919           | 57,4                                       | предимно селски              |
| Мехединц                     | 4 942                 | 245 120           | 49,6                                       | предимно селски              |
| Олт                          | 5 503                 | 400 802           | 72,8                                       | предимно селски              |
| Вълча                        | 5 764                 | 353 188           | 61,3                                       | предимно селски              |
| <b>Сърбия</b>                | <b>88 499</b>         | <b>7 020 858</b>  | <b>79,3</b>                                |                              |
| <b>Южна и Източна Сърбия</b> | <b>26 248</b>         | <b>1 521 081</b>  | <b>58,0</b>                                |                              |
| Борска                       | 3 507                 | 114 816           | 32,7                                       | междинен                     |
| Браничевска                  | 3 857                 | 170 207           | 44,1                                       | предимно селски              |
| Зайчарска                    | 3 624                 | 109 634           | 30,3                                       | междинен                     |
| Ябланишка                    | 2 770                 | 203 254           | 73,4                                       | междинен                     |
| Нишавска                     | 2 728                 | 364 157           | 133,5                                      | междинен                     |
| Пиротска                     | 2 761                 | 85 964            | 31,1                                       | междинен                     |
| Подунавска                   | 1 250                 | 189 091           | 151,3                                      | междинен                     |
| Пчинска                      | 3 520                 | 198 671           | 56,4                                       | междинен                     |
| Топличка                     | 2 231                 | 85 287            | 38,2                                       | междинен                     |
| <b>% от страната</b>         |                       |                   |  |                              |
| Северозападен район          | 17,3%                 | 10,6%             | 61,4%                                      |                              |
| Югозападна Олтения           | 12,3%                 | 10,0%             | 81,5%                                      |                              |
| Южна и Източна Сърбия        | 29,7%                 | 21,7%             | 73,0%                                      |                              |

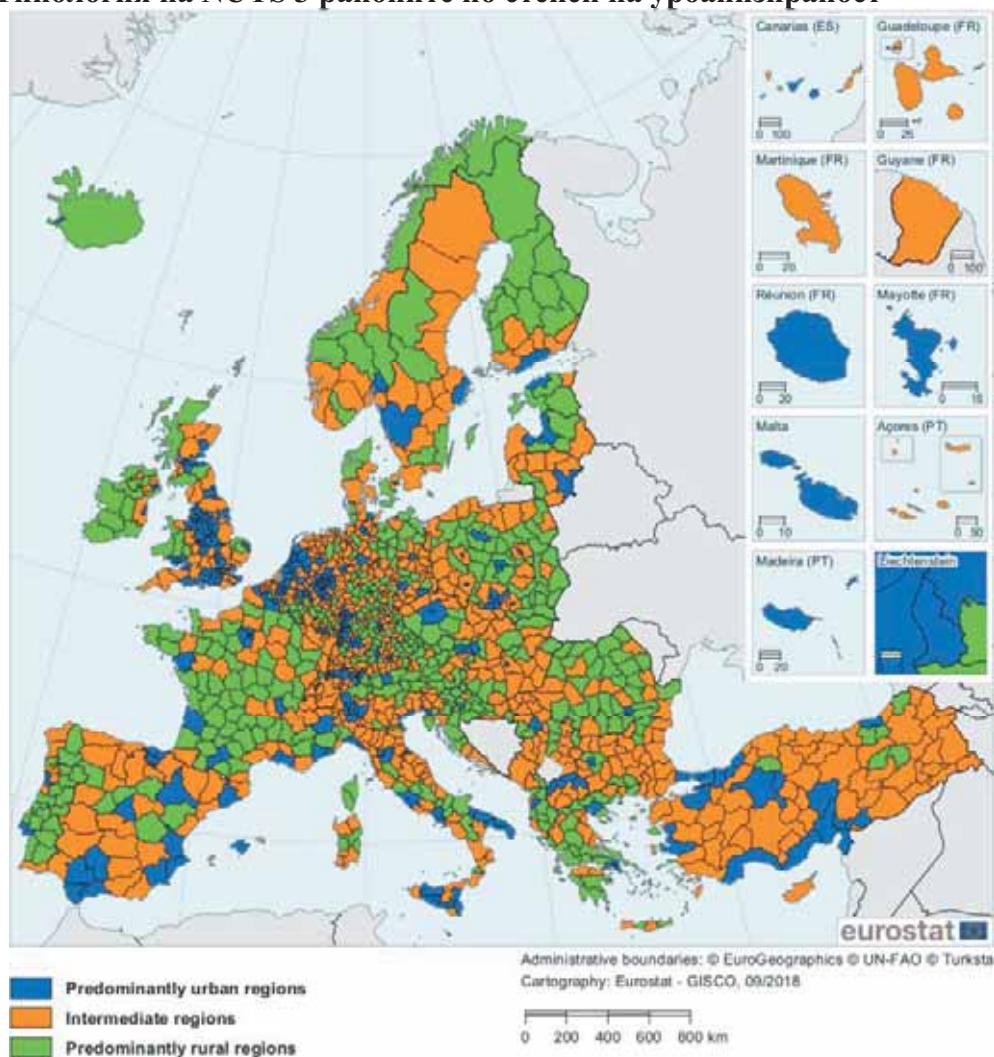
\* Данните за Сърбия са за 2017 г.

Източник: НСИ-Инфостат; Tempo Online; Urban-rural typology of NUTS3 regions

Фиг. 94. Брой и гъстота на населението в ЕС по NUTS 2 райони (2016)



Фиг. 95. Типология на NUTS 3 районите по степен на урбанизираност



Източник: Eurostat, Territorial typologies manual - urban-rural typology, 2018, с. 5

Сравнително ниската степен на урбанизираност се потвърждава и от ограничения брой на градовете с население над или близко до 100 хил. ж. – Плевен (97 хил.) в Северозападния район, Крайова (302 хил.), Ръмнику Вълча (118 хил.) и Дробета-Турну Северин (107 хил. ж.) в Югозападна Олтения и Ниш (250 хил.) в Южна и Източна Сърбия. Градовете в Северозападния район като цяло са по-малки. В Югозападна Олтения всички областни центрове са с население над или близо до 100 хил. ж., в Южна и Източна Сърбия до границата от 100 хил. ж. се доближава Лесковац (95 хил.), а останалите по-големи градове са с население в диапазона 40-60 хил. ж.

Табл. 43. По-големи градове в изследваните райони, население в хил. ж.

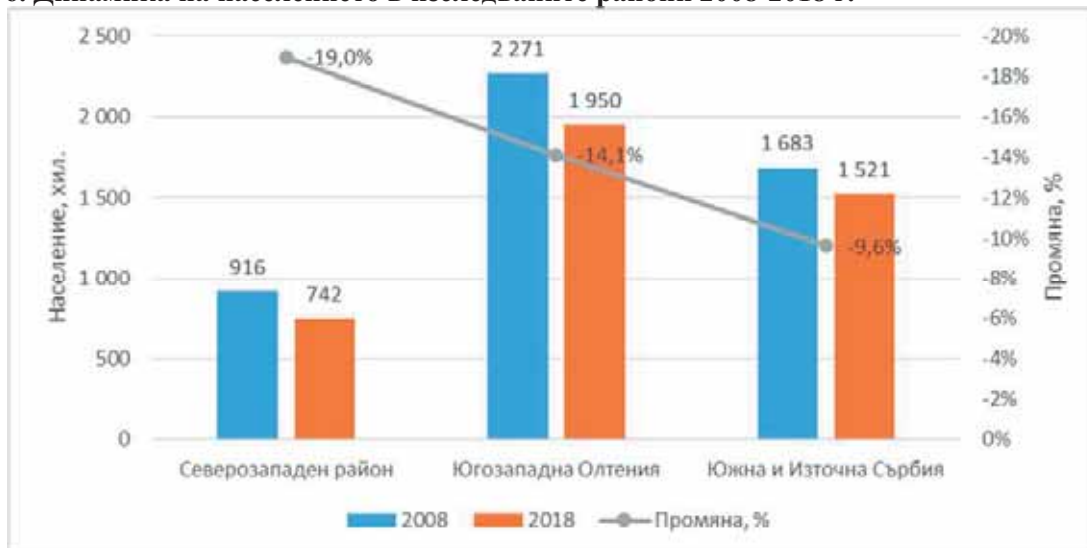
| Северозападен район (2018) |                  | Югозападна Олтения (2018) |                  | Южна и Източна Сърбия (2017) |                  |
|----------------------------|------------------|---------------------------|------------------|------------------------------|------------------|
| Град                       | Население (хил.) | Град                      | Население (хил.) | Град                         | Население (хил.) |
| Плевен                     | 97               | Крайова                   | 302              | Ниш                          | 250              |
| Враца                      | 53               | Ръмнику Вълча             | 118              | Лесковац                     | 95               |
| Видин                      | 43               | Дробета-Турну Северин     | 107              | Смедерево                    | 62               |
| Монтана                    | 39               | Търгу Жиу                 | 96               | Вранье                       | 56               |
| Ловеч                      | 32               | Слатина                   | 83               | Зайчар                       | 50               |
|                            |                  |                           |                  | Пожаревац                    | 42               |
|                            |                  |                           |                  | Пирот                        | 41               |

Източник: НСИ Инфостат - Население по градове и пол; Statistical Yearbook Romania 2018; Largest cities of Serbia <https://population.mongabay.com/population/serbia/>



**Динамиката на населението** е с негативна тенденция и в трите района, по-силно изразена в Северозападния район. В сравнение с 2008 г. населението на Северозападния район намалява със 174 хил. души или 19%, на Югозападна Олтения – с 321 хил. души или 14%, а на Южна и Източна Сърбия – със 162 хил. души или 10%. И в трите района населението намалява по-бързо в сравнение със средното за съответната страна (България – 8%, Румъния – 5,4%, Сърбия – 4,5%).

**Фиг. 96. Динамика на населението в изследваните райони 2008-2018 г.\***

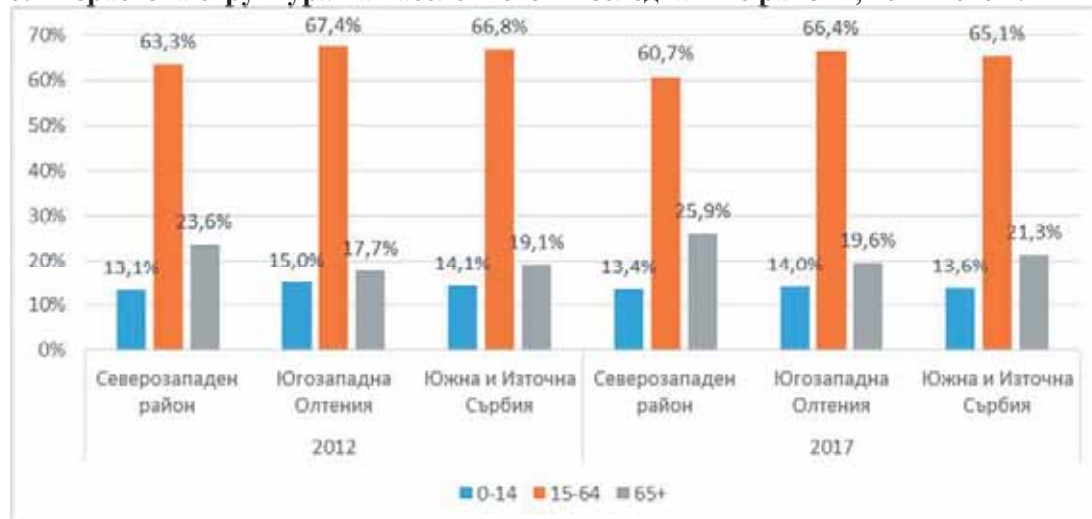


\* за Сърбия – 2008-2017 г.

Източник: Собствени изчисления по данни от НСИ-Инфостат, Tempo Online и SORS database

**Възрастовата структура** на населението и в трите района е влошена и в перспектива е предпоставка за задълбочаване на негативните тенденции в броя на населението. И в трите района е доминираща групата на населението в трудоспособна възраст – 15-64 г. (61% в Северозападния район, 66% в Югозападна Олтения и 65% в Южна и Източна Сърбия). Но групата на населението в надтрудоспособна възраст е значително по-голяма от тази в подтрудоспособна възраст, особено в Северозападния район (съотношенията са 26:13 в Северозападния район, 20:14 в Югозападна Олтения и 21:14 в Южна и Източна Сърбия). Същевременно групата в надтрудоспособна възраст е единствената, която нараства в периода 2012-2017 г. не само относително (с малко над 2 процентни пункта и в трите района), но и абсолютно (с 1% в Северозападния район и с около 6% в Югозападна Олтения и Южна и Източна Сърбия).

**Фиг. 97. Възрастова структура на населението в изследваните райони, 2012-2017 г.**



Източник: НСИ-инфостат, Tempo Online, SORS data base



По-детайлната разбивка по възрастови групи показва високия дял на групите 35-44, 45-54 и 55-64 г. и в трите района. През 2012-2017 г. и в трите района нараства дела на групата 65-74 (с 2 процентни пункта в Северозападния Район, 0,9 п.п. в Югозападна Олтения и 1,7 п.п. в Южна и Източна Сърбия). В Северозападния район и в Югозападна Олтения е значително и повишаването на относителния дял на групата 45-54 г. (съответно с 0,9 и 2,6 процентни пункта). И в трите района се отчита понижаване на дела на групата 15-24 г. (с 0,9 процентни пункта в Северозападния район, 0,5 п.п. в Югозападна Олтения и 0,6 п.п. в Южна и Източна Сърбия). В Северозападния район и Югозападна Олтения се наблюдава и значително намаляване на дела на групите 25-34 г. (съответно с 0,6 и 1,6 п.п.) и 35-44 г. (съответно с 1 и 1,7 процентни пункта).

**Табл. 44. Възрастова структура на населението в изследваните райони, 2012-2017 г.**

| Възрастова група | 2012                |                    |                       | 2017                |                    |                       | Промяна, %-ни пункта |                    |                       |
|------------------|---------------------|--------------------|-----------------------|---------------------|--------------------|-----------------------|----------------------|--------------------|-----------------------|
|                  | Северозападен район | Югозападна Олтения | Южна и Източна Сърбия | Северозападен район | Югозападна Олтения | Южна и Източна Сърбия | Северозападен район  | Югозападна Олтения | Южна и Източна Сърбия |
| 0-14             | 13,1%               | 15,0%              | 14,1%                 | 13,4%               | 14,0%              | 13,6%                 | 0,3                  | -1,0               | -0,5                  |
| 15-24            | 9,6%                | 11,8%              | 12,0%                 | 8,7%                | 11,3%              | 11,3%                 | -0,9                 | -0,5               | -0,6                  |
| 25-34            | 10,9%               | 13,0%              | 12,4%                 | 10,3%               | 11,4%              | 12,4%                 | -0,6                 | -1,6               | 0,0                   |
| 35-44            | 13,9%               | 16,6%              | 13,2%                 | 12,9%               | 15,0%              | 13,3%                 | -1,0                 | -1,7               | 0,1                   |
| 45-54            | 13,4%               | 12,4%              | 13,5%                 | 14,3%               | 14,9%              | 13,4%                 | 0,9                  | 2,6                | -0,1                  |
| 55-64            | 15,5%               | 13,6%              | 15,7%                 | 14,6%               | 13,8%              | 14,7%                 | -0,9                 | 0,2                | -1,0                  |
| 65-74            | 13,1%               | 9,7%               | 10,5%                 | 15,1%               | 10,6%              | 12,2%                 | 2,0                  | 0,9                | 1,7                   |
| 75-84            | 8,5%                | 6,6%               | 7,3%                  | 8,4%                | 7,1%               | 7,2%                  | -0,1                 | 0,5                | -0,1                  |
| 85+              | 2,1%                | 1,4%               | 1,3%                  | 2,5%                | 1,9%               | 1,9%                  | 0,4                  | 0,6                | 0,6                   |

Източник: НСИ-инфостат, Tempo Online, SORS data base

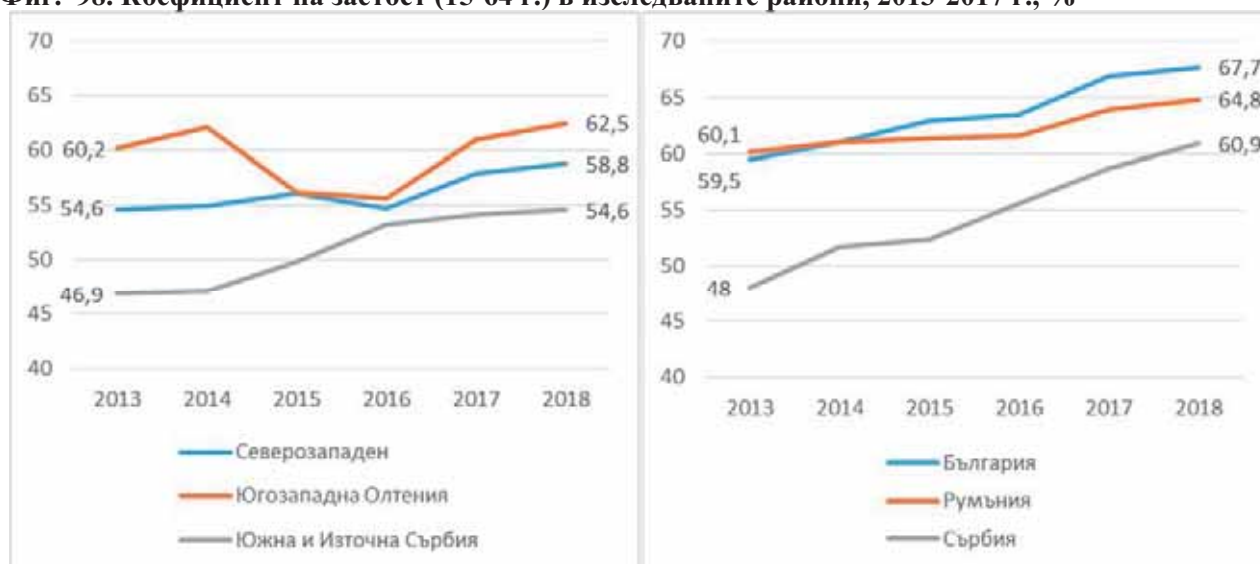
### 7.1.2 Заетост и безработица

Равнищата на заетост и безработица са индикатор за нивото на активност в регионалната икономика, а продължителната безработица подсказва за наличието на структурни проблеми в икономиката. От друга страна, равнищата на заетост и безработица са сред най-важните индикатори за благосъстоянието и качеството на живота (в т.ч. възможностите за участие в туризма). Безработицата води до намаляване на доходите и повишаване на риска от бедност и често има негативен ефект върху благосъстоянието, далеч надхвърлящо загубата на доход.

**Заетостта** на населението в трудоспособна възраст (15-64 г.) в трите района е сравнително ниска, но се отличава с различия между районите не само по отношение на актуалните стойности, но и на тенденциите. Общото между тях е, че и трите района имат стойности значително по-ниски от средните за страната и изостават от националните тенденции в периода 2013-2018 г. Заетостта е най-висока в Югозападна Олтения – 62,5% (при средно за Румъния 64,8%) и най-ниска в Южна и Източна Сърбия – 54,6% (Сърбия – 60,9%), а Северозападният район заема междинно положение с 58,8% (България – 67,7%). За сравнение, средната стойност за ЕС 28 е 68,6%.

Равнището на заетост е сравнително стабилно в периода 2013-2018 г. в Югозападна Олтения (+2,3 процентни пункта), макар и с немалки колебания в някои години, докато в Северозападния район и Южна и Източна Сърбия се отчита значително по-висок ръст (съответно с 4,2 и 7,7 процентни пункта). И в трите района позитивната промяна е около 2 пъти по-малка в сравнение със средното за съответната страна.

Фиг. 98. Коефициент на заетост (15-64 г.) в изследваните райони, 2013-2017 г., %



Източник: Eurostat data base [lfst\_r\_lfe2emp]

Независимо от положителна промяната в равнището на заетост, районите показват значителни различия в динамиката на абсолютният брой на заетите. За 2013-2018 г. броят на заетите намалява в Северозападния район (с 5% при ръст за България с 6,2%) и в Югозападна Олтения (с 2,8% при ръст за Румъния с 2,5%), а в Южна и Източна Сърбия се увеличава с 11,9% (при средно за Сърбия 22,8%).

Фиг. 99. Брой на заетите (15-64 г.) в изследваните райони, 2013-2018 г.

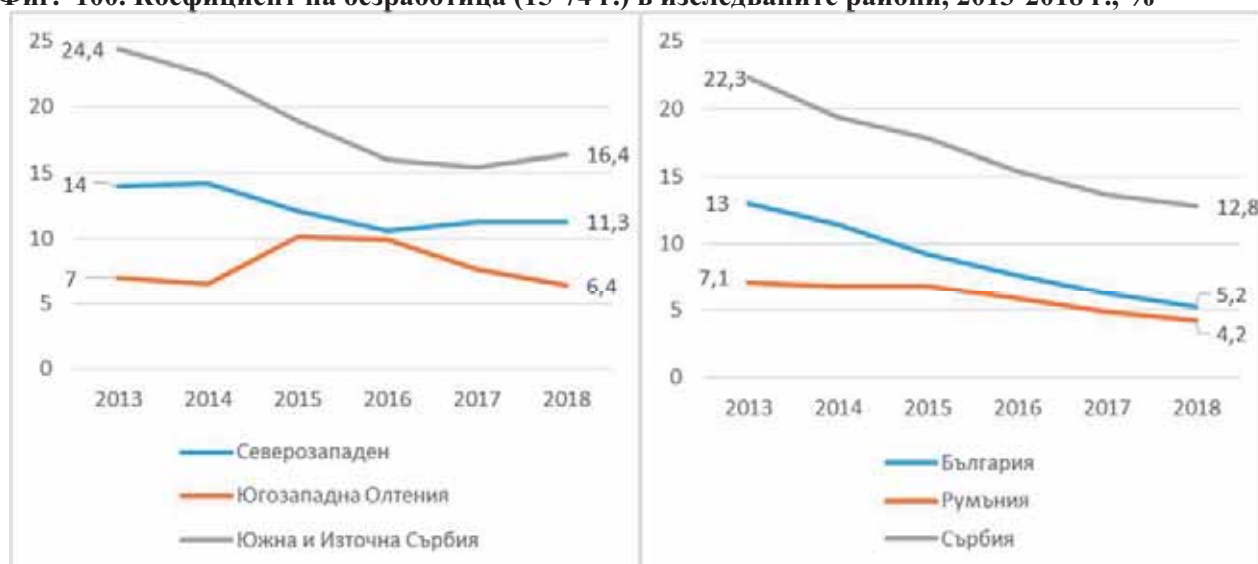


Източник: Eurostat data base [lfst\_r\_lfe2emp] и собствени изчисления

Равнището на **безработица** (15-74 г.) се различава съществено между районите, но и в трите случая е значително по-високо от средното за съответната страна. През 2018 г. коефициентът на безработица е най-нисък в Югозападна Олтения (6,4% при средно за Румъния 4,2%), най-висок в Южна и Източна Сърбия (16,4% при средно за Сърбия 12,8%), а Северозападна България заема междинна позиция (11,3% при средно за България 5,2%). За 2013-2018 г. тенденцията е позитивна и за трите района, като е налице сближаване: спадът на безработицата е най-голям в Южна и Източна Сърбия (-8 процентни пункта), най-нисък в Югозападна Олтения (-0,6 п.п.), а Северозападният район отново заема междинна позиция (-2,7 п.п.). Но и в трите случая позитивната тенденция е по-слаба в сравнение със средното за съответните страни.

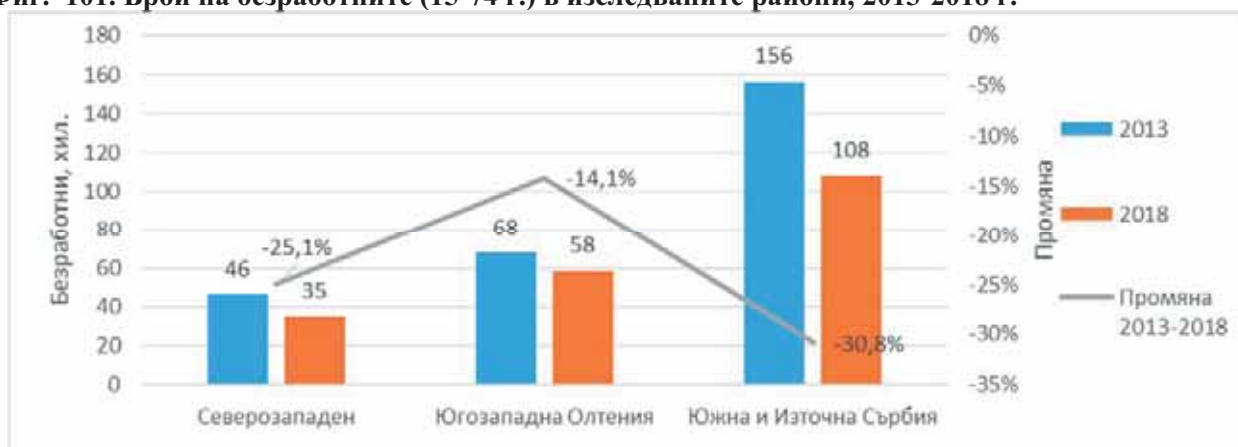
В абсолютен брой безработните намаляват чувствително през 2013-2018 г., но по-малко от средното за съответната страна: с 25% в Северозападния район (България – 60%), с 14% в Югозападна Олтения (Румъния – 42%) и с 31% в Южна и Източна Сърбия (Сърбия – 37%).

**Фиг. 100. Коефициент на безработица (15-74 г.) в изследваните райони, 2013-2018 г., %**



Източник: Eurostat data base [lfst\_r\_lfu3rt]

**Фиг. 101. Брой на безработните (15-74 г.) в изследваните райони, 2013-2018 г.**



Източник: Eurostat data base [lfst\_r\_lfu3pers]

**Продължителната безработица** (12 месеца и повече) може да има значително въздействие върху индивидуалното благополучие, тъй като води до неувереност и депресия, повишава риска от изпадане в бедност и социално изключване и понижава атрактивността на лицата за потенциалните работодатели, като затруднява включването им в пазара на труда.

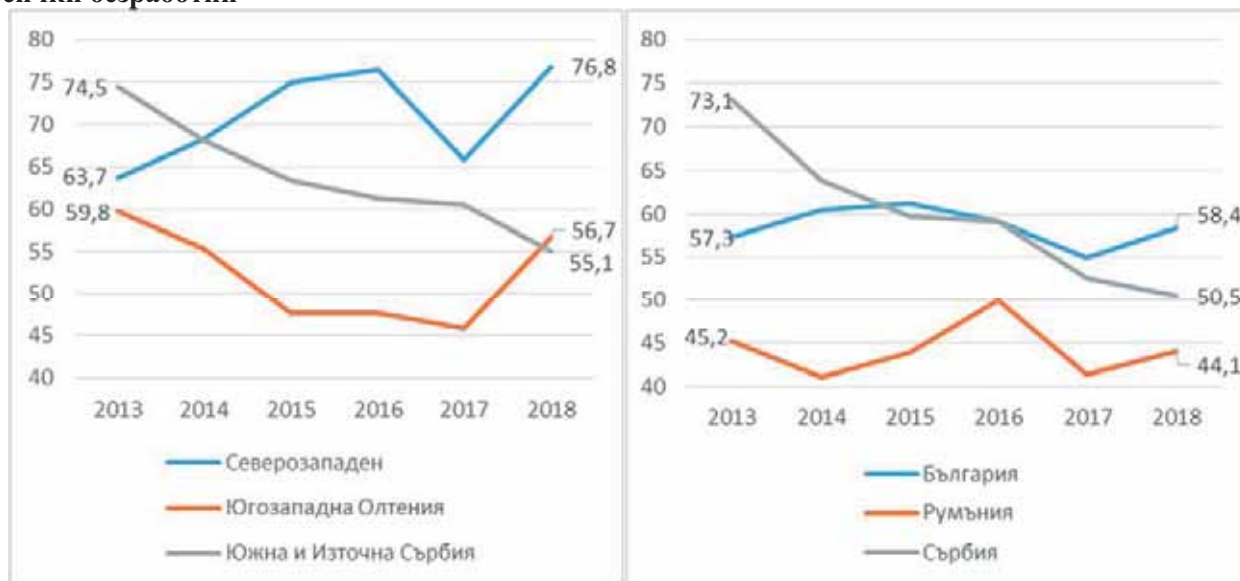
Равнището на продължителна безработица в трите района е високо, над средното за съответните страни и за ЕС (където през 2018 г. продължително безработните са 43% от всички безработни и 3% от активното население), но тенденциите са различни.

В Северозападния район продължителната безработица е с най-високи стойности – 77% от безработните и 8,6% от активното население (за България съответните стойности са 58% и 3%), а тенденцията е към увеличаване на дела на продължително безработните от всички безработни (с 13 процентни пункта).

В Южна и Източна Сърбия продължителната безработица през 2018 г. е най-ниска – 55,1% от безработните, но 8,9% от активното население (за Сърбия съответно 50,5% и 6,4%). Налице е последователна тенденция на бързо намаление в сравнение с 2013 г. (с 19 процентни пункта).

В Югозападна Олтения през 2018 г. продължителната безработица като дял от безработните е близка до Южна и Източна Сърбия – 56,7%, но делът в активното население е значително по-нисък – 3,6% (съответните стойности за Румъния са 44,1% и 1,9%). Тенденцията е колеблива, но спрямо 2013 г. се отчита намаление с 3 процентни пункта.

**Фиг. 102. Продължителна безработица (15-74 г.) в изследваните райони, 2013-2018 г., % от всички безработни**

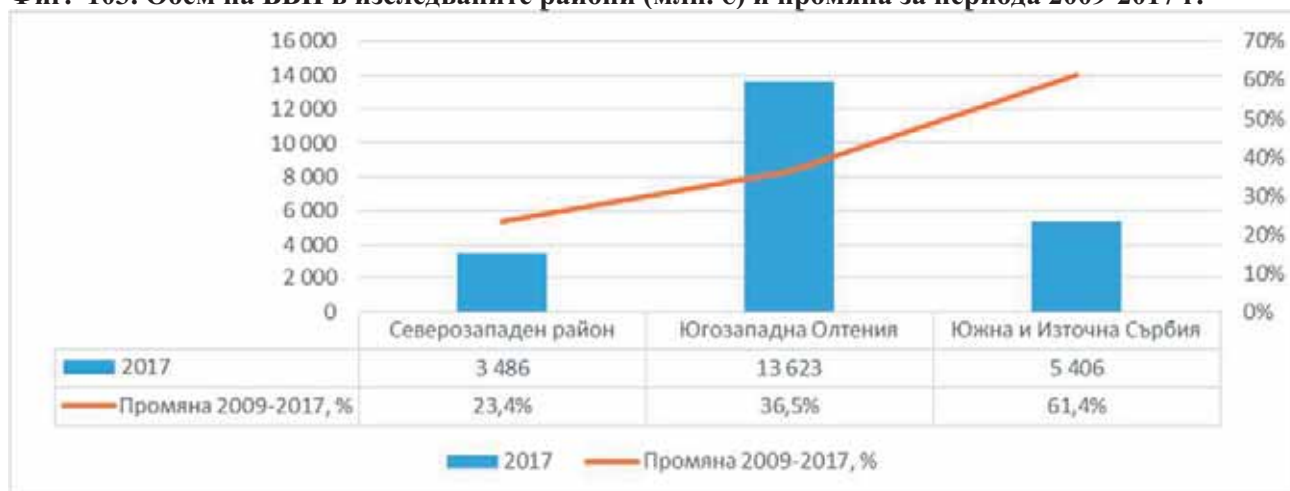


Източник: Eurostat data base [lfst\_r\_lfu2ltu]

### 7.1.3 Брутен вътрешен продукт

Брутният вътрешен продукт (БВП) е основен индикатор за икономическото развитие на страните и районите, който измерва в стойностно изражение стоките и услугите, произведени в страната или района от местни производствени единици. Той се разглежда също като индикатор за размера на икономиката, както и – наред с населението – за размера на съответния пазар. БВП на 1 ж. е индикатор за икономическото развитие на страните и районите, който е особено подходящ за сравнение между тях. Той се разглежда като индикатор за способността да се генерира богатство и за стандарта на живот (по-специално когато е измерен в стандарт на покупателната способност). Последното често се оспорва, тъй като БВП на 1 ж. не отчита невключените в икономическия обмен стоки и услуги, не дава индикация за разпределението на богатството между различни групи, нито за действително разполагаемия за домакинствата доход, не на последно място заради трудовите пътувания (създаденият от заетите БВП се отчита в района на местоработата, а получаваният от него доход – в местоживеенето) и др.

**Фиг. 103. Обем на БВП в изследваните райони (млн. €) и промяна за периода 2009-2017 г.**



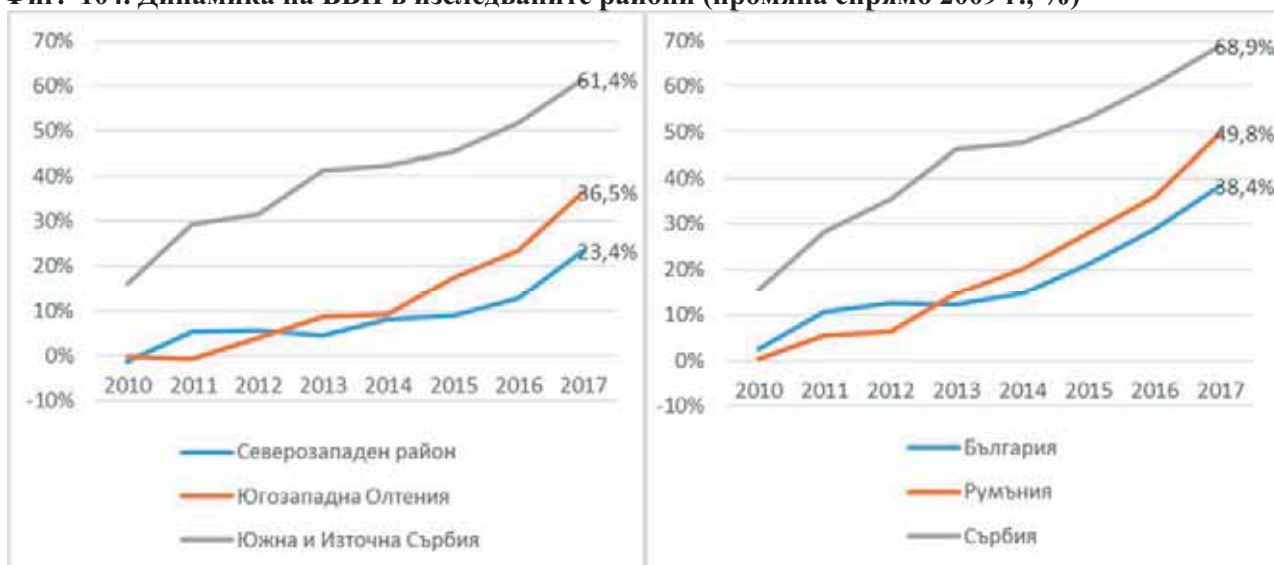
Източник: Eurostat data base [nama\_10r\_2gdp]; за Сърбия: 2010-2014 г. - Regional GDP, 2019, с. 13; 2009 г. - предварителни данни на SORS, цит. по Socio-economic Analysis..., 2012, с. 42; и собствени изчисления



Данните за **обема на БВП** показват, че икономиките на разглежданите райони са малки, дори и в рамките на съответните страни. И трите района са на последно място в собствената си страна. Най-голяма е регионалната икономика на Югозападна Олтения – около 13,6 млрд. € (7,3% от страната) – значително по-голяма от другите два района взети заедно. На второ място е Южна и Източна Сърбия с около 5,4 млрд. € (13,8% от БВП на Сърбия), а най-малък е обемът на БВП в Северозападния район – около 3,5 млрд. € (6,7% от БВП на България).

И трите района показват значителен ръст на БВП в периода 2009-2017 г., най-голям в Южна и Източна Сърбия (61%) и значително по-нисък в Югозападна Олтения (37%) и особено в Северозападния район (23%). Но и в трите района ръстът на БВП изостава от този на съответната страна (Северозападният район – с 15 процентни пункта, Югозападна Олтения – с 13 пункта и Южна и Източна Сърбия – със 7 пункта). За сравнение, ръстът на БВП на страните от ЕС за същия период е 25%.

**Фиг. 104. Динамика на БВП в изследваните райони (промяна спрямо 2009 г., %)**



Източник: Eurostat data base [nama\_10r\_2gdp]; за Сърбия: 2010-2014 г. - Regional GDP, 2019, с. 13; 2009 г. - предварителни данни на SORS, цит. по Socio-economic Analysis..., 2012, с. 42; и собствени изчисления

Най-висок е БВП на 1 ж. в Югозападна Олтения – 13600 € (45% от средното за ЕС) и това е районът, който най-много се доближава до средното за страната (72%), като е на седмо (предпоследно) място в Румъния. Най-ниски са стойностите в Южна и Източна Сърбия – 7400 € (64% от средното за Сърбия, последно място). Северозападният район заема междинна позиция – 9300 € (63% от средното за България, последно място).

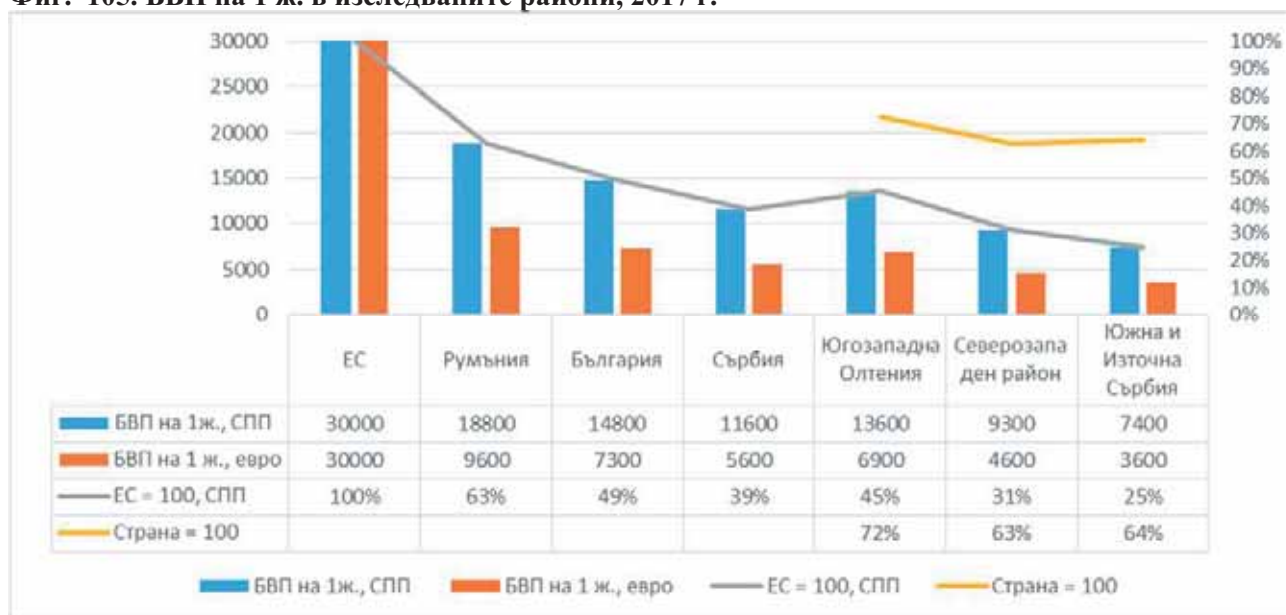
**БВП на 1 ж.** през 2017 г. в Северозападния район е 4,6 хил. евро, в Югозападна Олтения – 6,9 хил. евро, а в Южна и Източна Сърбия – 3,6 хил. евро. Изчислен в СПП (стандарт на покупателната способност) БВП на 1 ж. в трите района е около два пъти по-висок, но отстъпва както на средното за съответната страна, така и на средната стойност за ЕС.

Динамиката на БВП на 1 ж. СПП е сходна с тази на обема на БВП. И за трите района, но особено за Югозападна Олтения е характерно сближаване със стойностите на ЕС, но не и с националните стойности. За Югозападна Олтения съотношението спрямо средната стойност за ЕС нараства с 8,2 пункта – от 37,1% на 45,3%. При Северозападния район промяната е много по-слаба – с 3,7 пункта, от 27,3 на 31%. За Южна и Източна Сърбия няма данни преди 2015 г., но само за 2015-2017 г. промяната е с 0,6 пункта.

И в трите района се наблюдават значителни вътрешно-регионални различия в БВП на 1 ж., по-малки в Северозападния район и значително по-големи в Южна и Източна Сърбия. Със значително по-високи от средните стойности за съответния район са Врачанска област, област Горж (която се доближава до средната стойност за Румъния), Борска, Браничевска, Нишавска и Пиротска област.

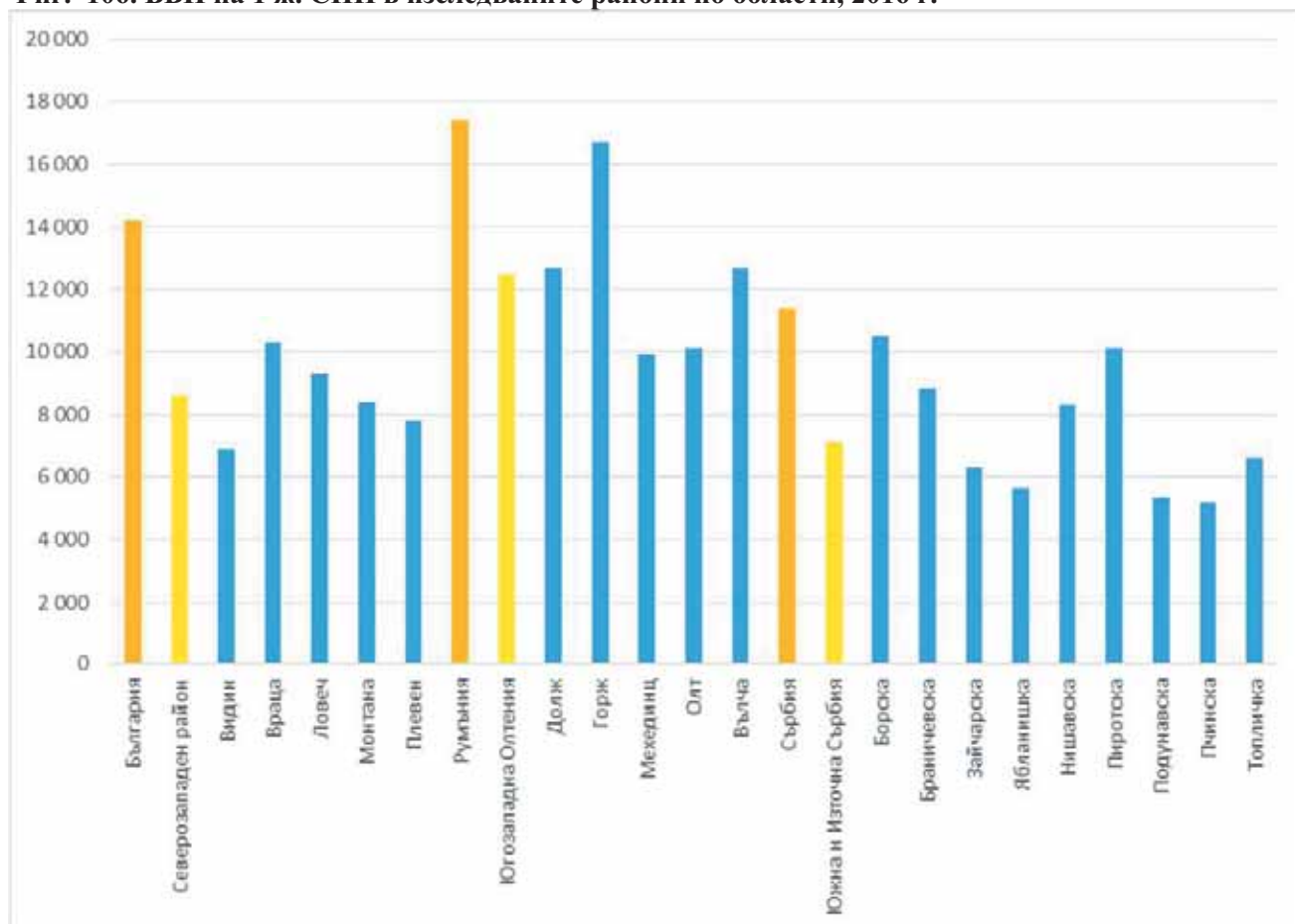


Фиг. 105. БВП на 1 ж. в изследваните райони, 2017 г.



Източник: Eurostat data base [nama\_10r\_2gdp]

Фиг. 106. БВП на 1 ж. СПП в изследваните райони по области, 2016 г.



Източник: Eurostat data base [nama\_10r\_2gdp]; за областите в Южна и Източна Сърбия – собствени изчисления въз основа на данни от Regional Gross Domestic Product..., 2019, с. 14

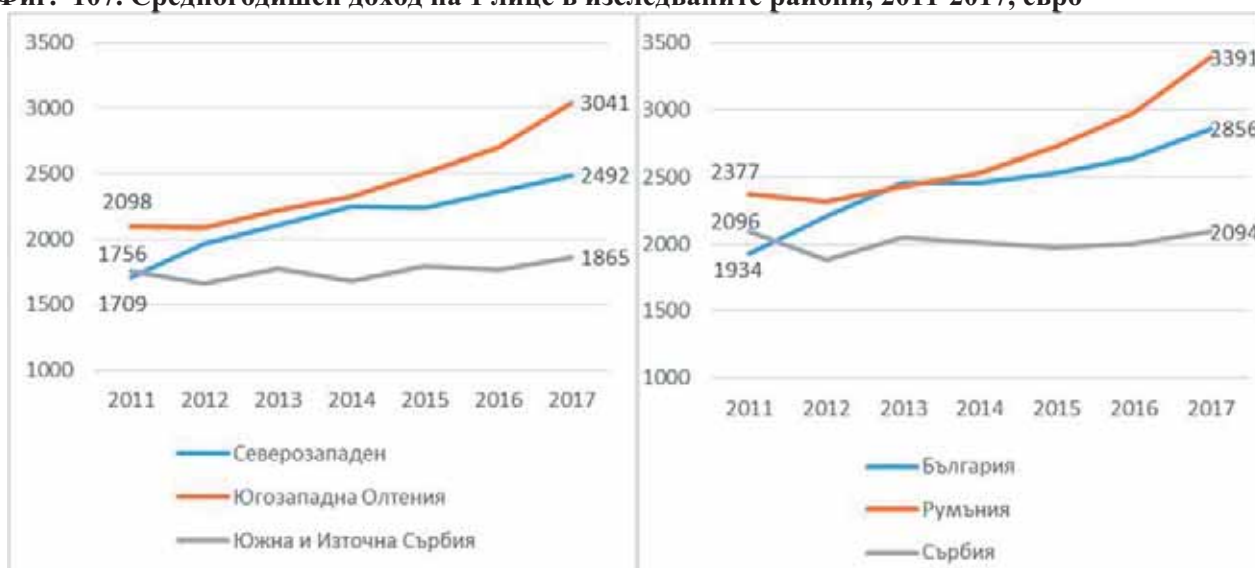
#### 7.1.4 Доходи и разходи на домакинствата

Средногодишният доход на домакинствата показва най-общо благосъстоянието и стандарта на живот на населението. За анализа е използван общия доход, който включва паричните доходи (приходи от работна заплата и извън нея, пенсии, социални

обезщетения, трансфери от други домакинства, приходи от продажби и др.) и устойчивите натурални приходи. За разлика от располагаемия доход, поради ограничения на статистиката, от общия доход не са изключени плащанията на данъци, социални вноски и др. под.

По отношение на дохода на домакинствата различията между районите, както и с националните стойности са по-слабо изразени в сравнение с БВП на 1 ж., вероятно поради наличието на значителен брой лица, работещи на друго място (където се отчита създадения от тях БВП). През 2017 г. най-висок средногодишен доход на 1 лице се отчита в Югозападна Олтения – 3041 евро (90% от средния за Румъния), най-нисък – в Южна и Източна Сърбия – 1865 евро (89% от средния за Сърбия), а Северозападният район е по средата – 2492 евро (88% от средния за България). През 2011-2017 г. доходите нарастват значително в Северозападния район (46%) и Югозападна Олтения (45%), но не и в Източна Сърбия (6%). Ръстът на доходите следва националните тенденции, поради което съотношението между доходите в районите и съответната страна не се променя съществено.

**Фиг. 107. Средногодишен доход на 1 лице в изследваните райони, 2011-2017, евро**



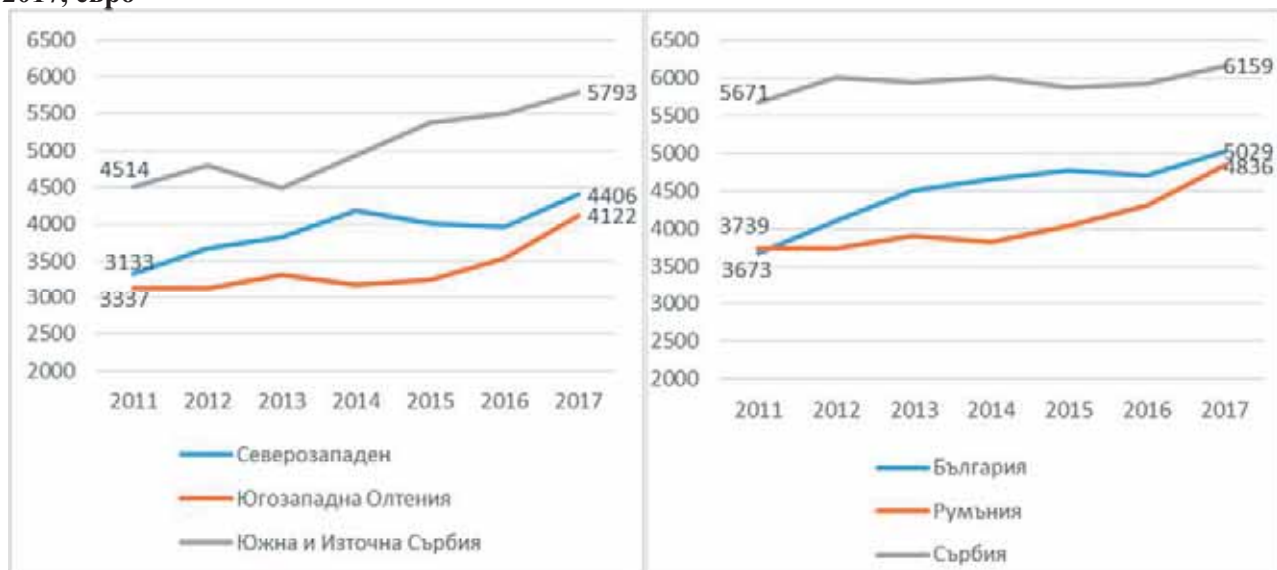
Източник: НСИ - Инфостат, Tempo Online, SORS data base<sup>36</sup>

**Разходите за потребление** на домакинствата включват разходите за закупуване на стоки и услуги за домакинството, в т.ч. устойчиви натурални разходи (паричният еквивалент на продукти от собствено производство). Те не включват разходите за данъци, социални осигуровки, регулярни трансфери към други домакинства и др. непотребителски разходи.

Потребителският разход на едно домакинство е най-висок в Южна и Източна Сърбия – 5793 евро (94% от средната стойност на Сърбия). В Северозападния район той е 4406 евро (88% от средната стойност за България), а в Югозападна Олтения е 4122 евро (85% от средното за Румъния). Ръстът на разходите за потребление за 2011-2017 г. е със сходни стойности в трите района – около 30% (Северозападен район – 32,1%, Югозападна Олтения – 31,6%, Южна и Източна Сърбия – 28,3%). При Северозападния район и Югозападна Олтения той е близък до средния за страната, но при Южна и Източна Сърбия е значително по-висок (28% срещу 9%).

<sup>36</sup> За осигуряване на сравнимост данните за отделните страни са преизчислени в евро по средногодишния обменен курс (Eurostat data base [ert\_bil\_eur\_a]), а средномесечните стойности за Румъния и Сърбия са преизчислени в годишни. Използвани са стойности на 1 лице. Тъй като в румънската статистическа служба отчита средни стойности на 1 лице, а сръбската – на 1 домакинство (НСИ използва и двата показателя), данните за Сърбия са преизчислени на 1 лице въз основа на средния размер на домакинствата според последното преброяване от 2011 г.

**Фиг. 108. Средногодишни разходи за потребление на 1 домакинство в изследваните райони, 2011-2017, евро**



Източник: НСИ - Инфостат, Tempo Online, SORS data base<sup>37</sup>

**Структурата на потребителските разходи** за 2017 г. се отличава с голямо сходство в трите изследвани района, както и между всеки от районите и съответната страна (табл. 45). И в трите района доминиращо значение имат разходите за храна (34-35%) и жилище. Правят впечатление повишените дялове на разходите за облекло и обувки в Макрорегион 4 (7,4%) и Румъния (7,1%) и за здравеопазване в Северозападния район (7,5%) и България (6,5%), както и понижените дялове на разходите за транспорт в Макрорегион 4 (5,7%) и Румъния (6,6%).

**Табл. 45. Структура на потребителските разходи в изследваните райони, 2017 г.**

|  | Северозападен | Макрорегион 4 (Югозападна Олтения и Западен район)* | Южна и Източна Сърбия | България | Румъния | Сърбия |
|--|---------------|---|-----------------------|----------|---------|--------|
| Храна и безалкохолни напитки                 | 33,8%         | 35,5%   | 35,4%                 | 36,7%    | 34,3%   | 34,5%  |
| Алкохолни напитки и тютюневи изделия         | 6,8%          | 9,3%  | 6,0%                  | 5,1%     | 8,2%    | 4,7%   |
| Облекло и обувки                             | 3,8%          | 7,4%  | 5,0%                  | 4,3%     | 7,1%    | 5,3%   |
| Жилища, вода, електроенергия и горива        | 19,2%         | 17,6%   | 16,4%                 | 18,0%    | 17,1%   | 17,1%  |
| Жилищно обзавеждане и поддържане на дома     | 5,5%          | 5,4%  | 5,1%                  | 5,1%     | 5,6%    | 4,4%   |
| Здравеопазване                               | 7,5%          | 4,4%  | 4,1%                  | 6,5%     | 4,9%    | 4,4%   |
| Транспорт                                    | 7,6%          | 5,7%  | 8,7%                  | 8,2%     | 6,6%    | 8,9%   |
| Съобщения                                    | 5,7%          | 5,3%  | 5,2%                  | 5,2%     | 5,0%    | 5,3%   |
| Свободно време, културен отдих и образование | 5,0%          | 5,4%  | 7,7%                  | 5,4%     | 6,2%    | 9,5%   |
| в т.ч.                                       |               |   |                       |          |         |        |
| Рекреация и култура                          |               | 3,7%  | 4,6%                  |          | 4,0%    | 5,2%   |
| Образование                                  |               | 0,2%  | 0,7%                  |          | 0,3%    | 1,4%   |
| Ресторанти и хотели                          |               | 1,5%  | 2,4%                  |          | 1,8%    | 2,9%   |
| Разнообразни стоки и услуги                  | 5,1%          | 4,1%  | 6,3%                  | 5,4%     | 5,1%    | 5,9%   |

Източник: НСИ - Инфостат, Tempo Online, SORS data base

\* Данните за потребителските разходи на статистическия институт на Румъния са само до ниво NUTS 1, затова като «заместител» на Югозападна Олтения е използван районът, в който тя се намира (Макрорегион 4).

<sup>37</sup> За осигуряване на сравнимост данните за отделните страни са преизчислени в евро по средногодишния обменен курс (Eurostat data base [ert\_bil\_eur\_a]), а средномесечните стойности за Румъния и Сърбия са преизчислени в годишни. Използвани са данни средно на едно домакинство, които са налични и за трите страни. Видимото противоречие в абсолютните стойности и ранжирането на районите по отношение на средногодишния доход и на разходите за потребление се дължи на различната мерна единица – средно на едно лице в първия случай и средно на едно домакинство във втория, като е възможно да има разлика в средния размер на домакинството.

Пряко отношение към туризма имат разходите в групата „Свободно време, култура и образование“, чийто дял е по-висок в Южна и Източна Сърбия (7,7% срещу 5-5,4% за другите райони), както и в Република Сърбия (9,5% срещу 5,4 и 6,2% за България и Румъния). Всъщност тази група присъства само в данните на НСИ, като обединява три групи разходи според възприетата от Евростат класификация на разходите за индивидуално потребление по предназначение (СОICOP) – «Рекреация и култура» (включваща разходи за оборудване със съответното предназначение, както и разходи за рекреационни услуги и пакетни пътувания), «Образование» и «Хотели и ресторанти», докато данните за Румъния и Сърбия са в по-детайлна разбивка.

### **7.1.5 Основни констатации изводи**

От гледна точка на населението потенциалът на местното търсене е значително по-малък в Северозападния район, който е със значително по-малко население и по-ниска гъстота на населението от Югозападна Олтения и Южна и Източна Сърбия.

Гъстотата на населението е ниска в европейски контекст и в трите района, значително по-ниска от стойностите за съответните страни, най-ниска в Северозападния район. Големите градове са малко, особено в Северозападния район, а най-големите не надхвърлят 300 хил. ж. (Крайова, Ниш). По-степен на урбанизираност повечето области в Северозападния район и в Южна и Източна Сърбия са определени като междинни. Въпреки по-големия брой големи градове Югозападна Олтения се отличава с повече области, определени като селски (т.е. с по-нисък дял на градско население).

Динамиката на населението е с негативна тенденция и в трите района, но особено в Северозападния район. Възрастовата структура на населението е влошена и в трите района. На пръв поглед високият дял на населението в трудоспособна възраст е благоприятен от гледна точка както на туристическото търсене, така и на пазара на труда. Но съществуващата структура е предпоставка за задълбочаване на негативните тенденции в броя на населението и продължаващо застаряване, в т.ч. и намаляване на дела на групата в трудоспособна възраст.

Заетостта и в трите района е сравнително ниска, по-ниска от средното за съответните страни и с по-неблагоприятна динамика в сравнение с националните стойности. Тенденциите са най-неблагоприятни в Северозападния район, а в Южна и Източна Сърбия са наблюдава значително подобрение. Равнището на безработица е по-високо от средното за страната, а позитивните тенденции са по-слабо проявени в сравнение със средното. Северозападният район заема междинна позиция между Югозападна Олтения и Южна и Източна Сърбия, където равнището на безработица е особено високо. Високото ниво на дългосрочна безработица е проблематично и е индикация за ограничените резерви за повишаване на заетостта. Състоянието и тенденциите по този показател са най-неблагоприятни в Северозападния район.

Макар че в съседните райони на Румъния и Сърбия на пръв поглед има по-голям обем на туристическото търсене (по-специално от гледна точка на населението), те страдат от сходни проблеми в развитието и жизненото равнище и изостават от средните нива за съответната страна. Това означава че е по-перспективно като потенциални пазари да се разглеждат целите страни.

## 7.2 Близки национални пазари

### 7.2.1 България

#### 7.2.1.1 Участие в туризма

През 2017 г. 2 млн. и 127 хил. българи, живеещи в България, на възраст 15 и повече години са участвали в пътувания с лична цел с поне една нощувка. От тях 1 млн. 589 хил. (74,7%) са участвали в продължителни пътувания с 4 и повече нощувки. Нето-интензитетът на всички пътувания, който показва дела на пътувалите лица спрямо цялото население на възраст 15 и повече години, през 2017 г. е 34,9%, значително по-нисък средния за ЕС (61,6%). Нето интензитетът само за продължителните пътувания е 26% при средно за ЕС 48,5%. И по двата показателя България устойчиво заема предпоследното 26-то място, пред Румъния<sup>38</sup>.

Един пътувал българин през 2017 г. реализира средно 2,5 пътувания – при средно 4,2 пътувания за ЕС (24-то място, пред Белгия, Италия и Гърция). Честотата на дълготрайните пътувания с 4 и повече нощувки е 1,5 при средно 2,3 за ЕС (25-то място, пред Гърция и Италия). Бруто-интензитетът (съотношението на пътуванията към броя на населението на възраст 15 и повече години) е 86,3% - около 3 пъти по-нисък от средния за ЕС (258%), с което България се нарежда на 26-то място (пред Гърция). Брутоинтензитетът за дълготрайните пътувания е 38,6%, също около три пъти по-нисък от средния за ЕС - 113,6% (26-то място, пред Румъния)<sup>39</sup>.

Фиг. 109. Интензитет и честота на пътуванията на българите, 2012-2017 г.



Източник: Eurostat database [tour\_dem\_totot], [tour\_dem\_tttot] и собствени изчисления

Динамиката на пазара е позитивна на фона на относително стабилните стойности за ЕС като цяло. За 2012-2017 г. нето-интензитетът за всички пътувания нараства 1,8 пъти (от 18,9 на 34,9%), а бруто-интензитетът – 1,6 пъти (от 53,9 на 86,3%). При дълготрайните пътувания тенденцията е още по-благоприятна - нето-интензитетът нараства 2,3 пъти (от 11,2% на 26%), а бруто-интензитетът – 1,8 пъти (от 28,2 на 38,6%). Честотата на пътуване обаче показва тенденция на намаление от 2,9 на 2,5, главно за сметка на краткотрайните пътувания.

От участвалите в туристически пътувания българи през 2017 г. 85,6% са пътували само в страната, 7,7% - в страната и в чужбина и 6,7% - само в чужбина. Наблюдава се леко увеличаване на дела на пътувалите в страната и чужбина (6,4% през 2012 г.) за сметка главно на пътувалите само в чужбина (9,2% през 2012 г.). В това отношение по-показателни са абсолютните стойности – за 2012-2017 г. пътувалите само в страната нарастват с 80%, пътувалите в страната и чужбина – със 114% (повече от два пъти), а пътувалите само в чужбина – с 28%.

<sup>38</sup> по данни на Eurostat database [tour\_dem\_totot] и собствени изчисления; изчисленията за ЕС са без Великобритания

<sup>39</sup> по данни на Eurostat database [tour\_dem\_totot], [tour\_dem\_tttot] и собствени изчисления; изчисленията за ЕС са без Великобритания.



Тази структура е сходна, ако се разгледат само продължителните пътувания (4+ нощувки) – 82,1% са пътувалите само в страната, 7% - в страната и чужбина и 10,9% - само в чужбина. Ръстът при пътувалите само в страната е със 123%, в страната и чужбина – с 383% (над 4 пъти), а само в чужбина – със 72%.

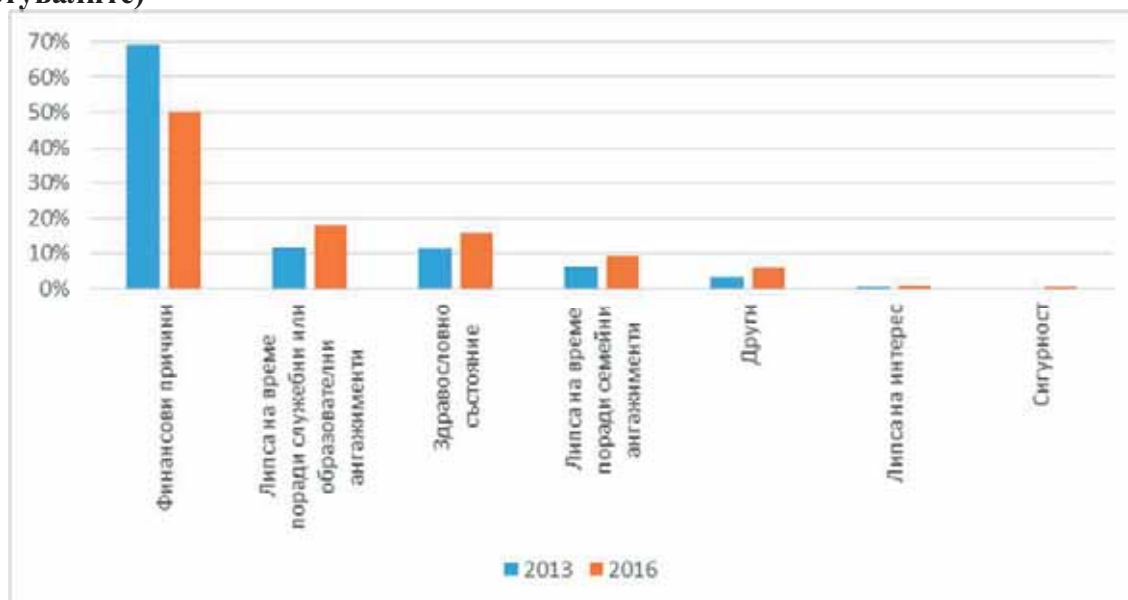
**Фиг. 110. Динамика на участието в туристически пътувания на българите според дестинацията (2012-2017 г.)**



Източник: Eurostat database (tour\_dem\_totot)

Основна причина за отказ от участие в туристическо пътуване са финансовите средства (за 50% от лицата, които не са участвали в такова пътуване през 2016 г. и за 69% през 2013 г.). Много нисък е дялът на липсата на интерес към пътуване – 0,7% (при средно за ЕС 20%). Данните подсказват наличието на значително потенциално търсене, което може да се превърне в ефективно при промяна в социално-икономическите условия.

**Фиг. 111. Причини за неучастие в туристически пътувания на българите (% от непътувалите)**



Източник: Eurostat database (tour\_dem\_npage)

Според друго проучване (EU-SILC – проучване на условията на живот) през 2017 г. 52% от българите не са били в състояние да си позволят едноседмична почивка извън дома, с което България се нарежда на 3-то място (след Румъния и Хърватия). Но този дял намалява от 60% през 2015 г. до 31% през 2018, с което страната се доближава до средната стойност за ЕС (27,5%) (Eurostat database, EU-SILC survey [ilc\_mdcs02]).

### 7.2.1.2 Обем, структура и динамика на ефективното туристическо търсене

През 2017 г. българите са осъществили близо 5,5 млн. пътувания с близо 23 млн. нощувки, при които са направили разходи за 844 млн. евро.

Делът в пътуванията на европейците през 2016 г. е незначителен – 0,30% от пътуванията, 0,26% от реализираните нощувки и 0,14% от разходите (собствени изчисления по данни от Tourism trips ..., 2016).

Около 90% от пътуванията, нощувките и разходите се падат на пътуванията с лична цел (за почивка или посещение на приятели и роднини). Преобладават пътуванията в страната (86%), но с по-малък дял в нощувките (78%) и особено в разходите (64%). 56% от пътуванията са кратки (1-3 нощувки), но на продължителните пътувания (4 и повече нощувки) се падат 72% от нощувките и разходите.

**Табл. 46. Обобщени данни за пътуванията на българите, 2017 г.**

|                                      | Пътувания,<br>бр. | Нощувки,<br>бр. | Разходи,<br>хил. евро | Средна<br>продъл-<br>жителност,<br>нощувки | Среден<br>разход на<br>1<br>пътуване,<br>евро | Средно-<br>дневен<br>разход,<br>евро |
|--------------------------------------|-------------------|-----------------|-----------------------|--|---|--------------------------------------|
| Всичко                               | 5 463 567         | 22 670 765      | 833 744               | 4,1  | 153   | 37                                   |
| в страната                           | 4 704 827         | 17 657 842      | 530 188               | 3,8  | 113   | 30                                   |
| в чужбина                            | 758 740           | 5 012 923       | 303 556               | 6,6  | 400   | 61                                   |
| с лична цел (почивка, VFR)           | 5 267 997         | 21 990 173      | 775 203               | 4,2  | 147   | 35                                   |
| със служебна цел (работа)            | 195 570           | 680 592         | 58 541                | 3,5  | 299   | 86                                   |
| с продължителност 1-3 нощувки        | 3 054 789         | 6 425 250       | 235 088               | 2,1  | 77  | 37                                   |
| с продължителност 4 и повече нощувки | 2 408 777         | 16 245 515      | 598 655               | 6,7  | 249   | 37                                   |
| Отн. дял/% спрямо всички пътувания   |                   |                 |                       |  |   |                                      |
| в страната                           | 86%               | 78%             | 64%                   | 90%  | 74%   | 82%                                  |
| в чужбина                            | 14%               | 22%             | 36%                   | 159%                                       | 262%  | 165%                                 |
| с лична цел (почивка, VFR)           | 96%               | 97%             | 93%                   | 101%                                       | 96%   | 96%                                  |
| със служебна цел (работа)            | 4%                | 3%              | 7%                    | 84%  | 196%  | 234%                                 |
| с продължителност 1-3 нощувки        | 56%               | 28%             | 28%                   | 51%  | 50%   | 99%                                  |
| с продължителност 4 и повече нощувки | 44%               | 72%             | 72%                   | 163%                                       | 163%  | 100%                                 |
| Промяна спрямо 2012 г.(2012 = 100%)  |                   |                 |                       |  |   |                                      |
| Всичко                               | 153%              | 144%            | 168%                  | 94%  | 110%  | 117%                                 |
| в страната                           | 151%              | 149%            | 164%                  | 98%  | 108%  | 110%                                 |
| в чужбина                            | 162%              | 129%            | 177%                  | 80%  | 109%  | 137%                                 |
| с лична цел (почивка, VFR)           | 154%              | 147%            | 171%                  | 96%  | 111%  | 116%                                 |
| със служебна цел (работа)            | 128%              | 85%             | 140%                  | 67%  | 109%  | 164%                                 |
| с продължителност 1-3 нощувки        | 141%              | 148%            | 148%                  | 105%                                       | 105%  | 100%                                 |
| с продължителност 4 и повече нощувки | 171%              | 142%            | 178%                  | 83%  | 104%  | 125%                                 |

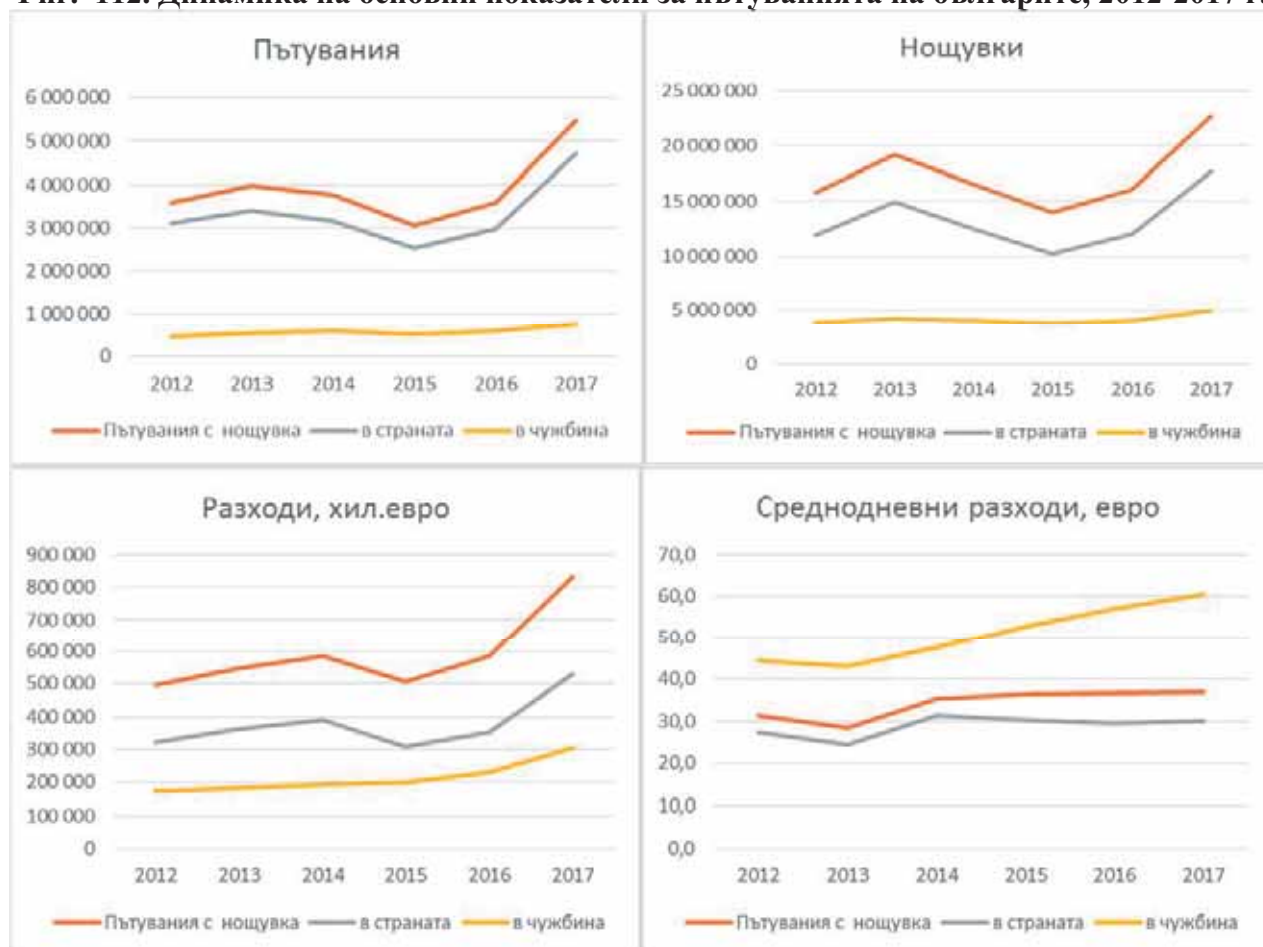
Източник: Eurostat database [tour\_dem\_tttot], [tour\_dem\_tntot], [tour\_dem\_extot] и собствени изчисления

Средната продължителност на пътуванията на българите е 4,1 нощувки, значително по-голяма при пътувания в чужбина (6,6) в сравнение с пътуванията в страната (3,8). Средният разход на 1 пътуване е 153 евро, много по-висок при пътувания в чужбина (400 евро) и при служебните пътувания (299 евро). Среднодневният разход е 37 евро, два пъти по-голям при пътувания в чужбина, но без съществена разлика в зависимост от продължителността на пътуванията. За сравнение среднодневните разходи за ЕС през 2016 г. са 70 евро за всички пътувания, 55 евро за пътуванията в страната и 91 евро за пътуванията в чужбина (Tourism

trips ... 2016).

В сравнение с 2012 г. пътуванията нарастват с 53%, нощувките с 44%, а разходите с 68%. Средната продължителност на пътуванията намалява (от 4,4 на 4,1 нощувки), главно при пътуванията в чужбина (от 8,3 на 6,6), пътуванията със служебна цел (от 5,2 на 3,5 нощувки) и продължителните пътувания (от 8,1 на 6,7 нощувки). Средните разходи за 1 пътуване и среднодневните разходи обаче нарастват съответно с 10% и 17%. Среднодневните разходи растат по-бързо при пътуванията в чужбина (37% в сравнение с 10% за пътувания в страната), при пътуванията със служебна цел (64% спрямо тези с лична цел) и при продължителните пътувания (25% спрямо 0% при краткотрайните пътувания). Известен спад при повечето показатели се наблюдава през 2014-2015 г., което е характерно за пътуванията в ЕС като цяло (Tourist trips ..., 2015, 2016).

**Фиг. 112. Динамика на основни показатели за пътуванията на българите, 2012-2017 г.**



Източник: Eurostat database [tour\_dem\_tttot], [tour\_dem\_tntot], [tour\_dem\_extot] и собствени изчисления

### 7.2.1.3 Характеристики на пътуванията

Малка част от пътуванията на българите са с туристически пакет (7,8%), дори и при пътувания в чужбина (30%). Силно доминират пътуванията без резервация (33%, но само 12% в чужбина) и особено пътуванията с директна резервация при доставчика на услугата (51%, в чужбина - 41%). Ограничено е използването на туристически агенции, освен при пътувания в чужбина – за резервация на настаняване – 12% (в чужбина – 40%) и транспорт – 6% (в чужбина – 32%). Още по-ограничено е използването на Интернет за резервации.

Пътуванията на българите се осъществяват изключително със сухопътен транспорт (95%), главно кола (77%) и автобус (16%) и много по-малко – с влак (2%). Със самолет са осъществени само 5% от пътуванията. Не са отчетени пътувания с воден транспорт и други видове транспорт (напр. велосипед). При пътуванията в страната абсолютно доминира използването на кола (83%), а при пътуванията в чужбина е повишен дялът на въздушния

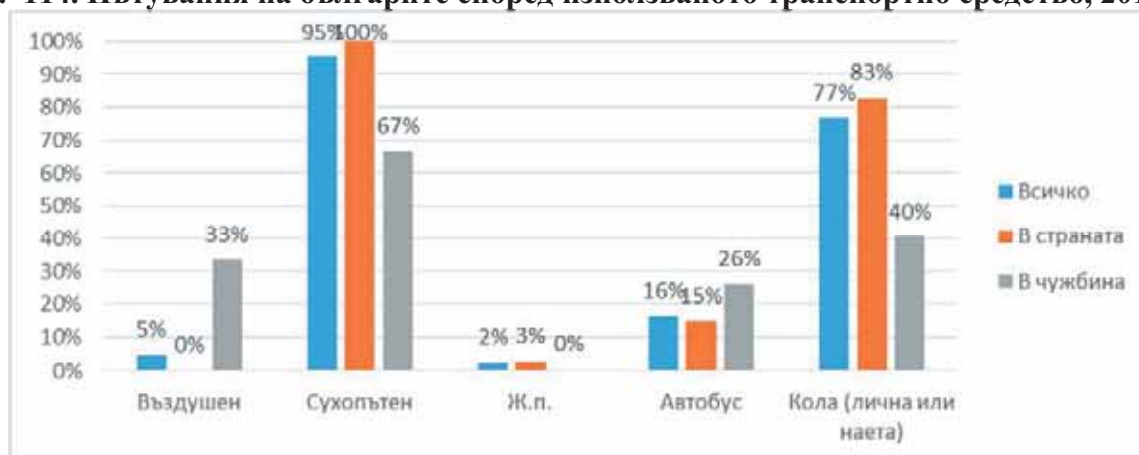
транспорт (33%) и автобуса (26%). Въздушният транспорт има много по-голяма тежест при служебните пътувания (20%), особено в чужбина (61%). В сравнение със средното за ЕС българите се отличават с по-малко използване на въздушен транспорт (16% в ЕС през 2016 г.) и ж.п. транспорт (11% в ЕС през 2016 г.) за сметка на повишеното използване на автомобил (64% в ЕС) (Tourism trips... 2016).

**Фиг. 113. Пътувания на българите според формата на организация, 2017 г.**



Източник: Eurostat database [tour\_dem\_ttorg]

**Фиг. 114. Пътувания на българите според използваното транспортно средство, 2017 г.**



Източник: Eurostat database [tour\_dem\_ttrr]

Преобладава използването на наемано настаняване (колективни места за настаняване) – 56%, главно в хотели и подобни заведения, предлагащи ежедневно почистване – 38% и други места за настаняване (наети стаи или къщи, хостели, планински хижи и др.) – 16%. Използването на хотели и подобни заведения е с по-висок дял в чужбина (64%), докато при другите места за настаняване този дял е понижен (6%). Незначително е използването на къмпинги (1,7%), както в страната, така и в чужбина, без съществена промяна през последните няколко години.

При близо половината от пътуванията (44%) обаче се използва ненаемано (безплатно настаняване), главно при роднини и приятели (37%) и в собствени ваканционни жилища (8%). Използването на ненаемано настаняване е по-слабо изразено при пътуванията в чужбина (28%), особено на собствени ваканционни жилища (1%). Ненаеманото настаняване е по-характерно за кратките пътувания (56% срещу 28% за продължителните пътувания).

Главната разлика със средните стойности за ЕС (2016) е по-ограниченото използване на

къмпинги (в ЕС – 7,2%, в чужбина – 8,6%) и по-честото използване на хотели и подобни заведения (ЕС – 31%, в чужбина – 44%) (Tourism trips ... 2016).

**Фиг. 115. Пътувания на българите според използваното настаняване, 2017 г.**



Източник: Eurostat database [tour\_dem\_ttac]

Средният разход за 1 нощувка в наемани места за настаняване през 2017 г. е 15 евро, 3 пъти по-нисък от средното за ЕС. Той е почти 2 пъти по-висок при пътувания в чужбина (25 евро) в сравнение с пътуванията в страната (13,7 евро). Средният разход за 1 нощувка е най-висок в хотелите – 18 евро (в страната – 15 евро), следвани от другите места за настаняване – 12 евро (в страната – 11 евро), а най-нисък – при къмпингите – 6 евро (в страната – 5,3 евро).

**Фиг. 116. Разходи за настаняване на 1 нощувка при пътувания на българите с основно настаняване в колективни места за настаняване, 2017 г., евро**



Източник: Собствени изчисления въз основа на данни от Eurostat database [tour\_dem\_ttac], [tour\_dem\_tnac], [tour\_dem\_exac]

Макар че се наблюдават колебания в дела на месеците на заминаване през отделните години, моделът на сезонността на пътуванията на българите е относително устойчив. През 2017 г. се очертава ясен пик през август (22,8%) и декември (15%). Структурата на сезонността при пътуванията в страната е сходна с общата, а при пътуванията в чужбина пиковите са по-слабо изразени (август – 19,8%, декември – 11,5%), но е повишен дялът на месеците юни (14,4%) и септември (13,5%). Кратките пътувания са с по-слабо изразена сезонност и по-големи колебания по години. Те имат ясно изразен пик през декември (16,5% през 2017 г., между 12 и 21% през останалите години), по-висок дял на пролетните месеци и по-нисък на



летните месеци, особено август (9,7% през 2017 г., между 12 и 15% през останалите години). При продължителните пътувания декемврийският пик е по-слабо изразен (13,2% през 2017 г., между 9 и 11% през останалите години), а е силно повишен делът на летните месеци – август (39,3%, между 30 и 41% през останалите години) и юли (12,8%, между 12 и 16% през останалите години). Главната разлика на пътуванията за българите в сравнение със средното за ЕС са значително по-изразените пикове през август (в ЕС – 12,4% през 2016 г.) и декември (в ЕС – 8,8%) (по данни от Tourism trips ... 2016).

**Фиг. 117. Сезонност на пътуванията на българите през 2017 г. (дял на месеците на заминаване)**

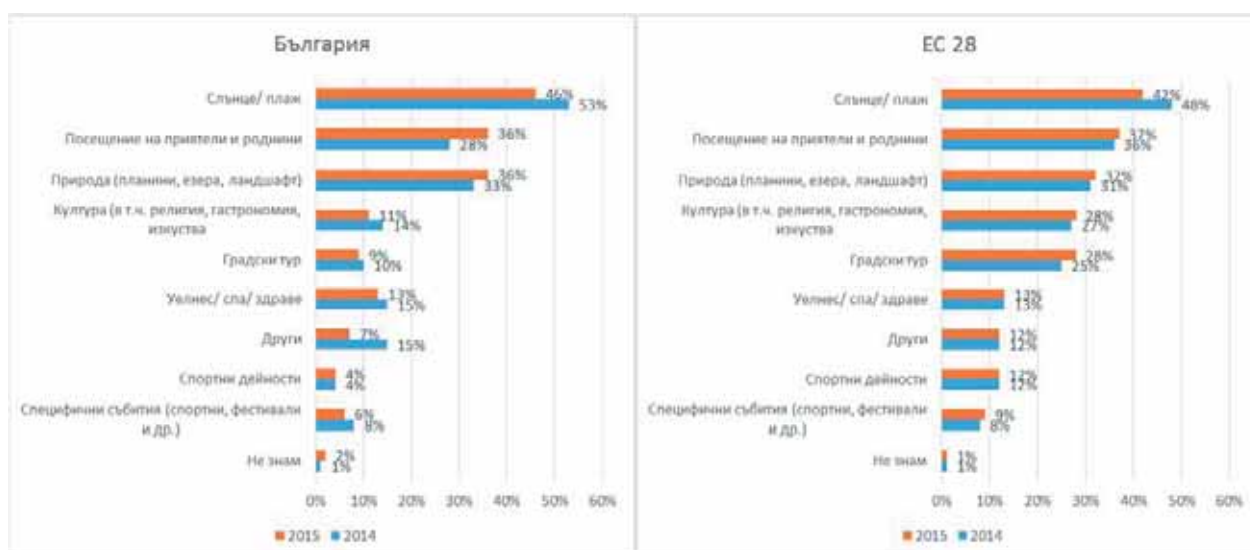


Източник: Eurostat database [tour\_dem\_ttmtd]

#### 7.2.1.4 Мотивация, информация, избор на дестинация

Пътуванията на българите с цел почивка са мотивирани главно от търсенето на „слънце/плаж“, връзка с приятели и роднини и контакт с природата. На доста по-ниско ниво са култура, градски тур и уелнес/спа/здраве. С ограничено значение са спортните дейности и събитията. В сравнение със средните стойности за ЕС се откроява по-голямото значение на търсенето на „слънце/плаж“ и „природа“ и значително по-малкото значение на „култура“, градски турове и спортни дейности.

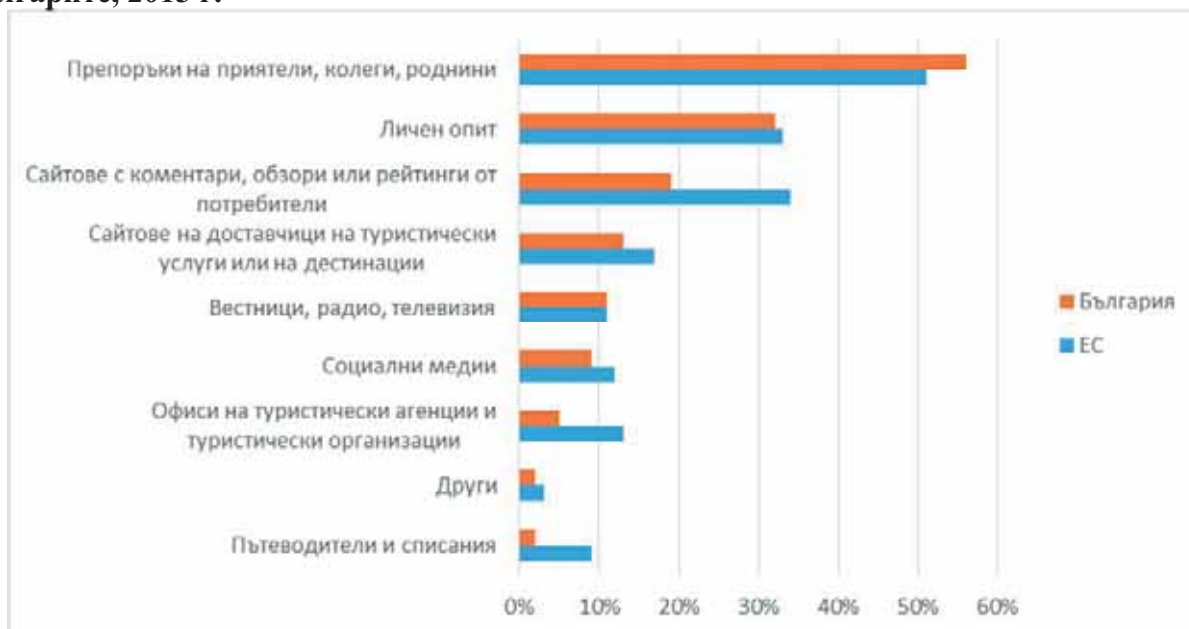
**Фиг. 118. Главни причини за осъществяване на ваканционни пътувания от българите, 2014-2015**



Източник: по данни от Preferences of Europeans towards Tourism (2016, с. 8)

При планирането на ваканцията си българите разчитат силно на препоръките на приятели, колеги и роднини (56%), личен опит (32%) и сайтове с коментари и рейтинги на потребители (19%). Незначително е използването на туристически агенции и туристически организации (5%).

**Фиг. 119. Източници на информация при планиране на ваканционното пътуване на българите, 2015 г.**



Източник: по данни от Preferences of Europeans towards Tourism (2016, с. 19-20)

Причините за желанието за завръщане в същата дестинация са индикация за факторите за избор на дестинация. За българите водеща причина са природните характеристики (56%, с 10 пункта над средното за ЕС). От съществено значение са културните и исторически атракции (31%) и качеството на настаняване (30%). На по заден план остават обслужването и отношението към туристите (24%) и общото ценово равнище (24%). С много по-ниска от средната стойност за ЕС е разнообразието на услуги и дейности (7% срещу 20%).

**Фиг. 120. Причини за желание за завръщане на българите в същата дестинация, 2016 г.**



Източник: по данни от Preferences of Europeans towards Tourism (2016, с. 13)

Според проучването на Евробарометър българските туристи не са особено

чувствителни към опазването на околната среда и практиките на устойчиво развитие и управление, като във всички аспекти показват стойности по-ниски от средната за ЕС и близки до минималните. 57% от анкетираните българи отговарят, че нито един от изброените 4 аспекта не е бил важен при избора на дестинация, а само 34% са посочили поне един от аспектите.

**Табл. 47. Значение на практиките на устойчиво развитие при избора на дестинация за българите, 2015 г.**

| Бил ли е някой от следните аспекти важен при избора на дестинация за основната Ви ваканция през 2015 г.?  | България | ЕС     |     |      |
|---|----------|--------|-----|------|
|   |          | Средно | Мин | Макс |
| Местната дестинация (град, село, район) прилага устойчиви/екологосъобразни практики (напр. мерки за опазване на природните и културни ресурси, за намаляване на екологичното въздействие на туризма, за включване на местното население в туристическото обслужване и ползите от туризма) | 12%      | 17%    | 3%  | 34%  |
| Заведенията за настаняване прилагат екологосъобразни практики (икономия на вода и енергия, рециклиране и др.)   | 8%       | 13%    | 4%  | 31%  |
| Дестинацията е достъпна с транспорт с ограничено въздействие върху средата  | 12%      | 15%    | 2%  | 25%  |
| Дестинацията или обслужващите съоръжения са сертифицирани с етикет за устойчиви/екологосъобразни практики   | 4%       | 10%    | 1%  | 23%  |
| Нито един от изброените аспекти не е бил важен при избора на дестинация   | 57%      | 54%    | 11% | 82%  |
| Посочен поне един от аспектите  | 34%      | 40%    | 10% | 82%  |

Източник: по данни от Preferences of Europeans towards Tourism (2016, с. 28)

## 7.2.2 Румъния

### 7.2.2.1 Участие в туризма

През 2017 г. 4 млн. и 380 хил. румънци, живеещи в Румъния, на възраст 15 и повече години са участвали в пътувания с лична цел (почивка и посещение на приятели и роднини). От тях 1 млн. и 675 хил. са участвали в продължителни пътувания с 4 и повече нощувки. През 2017 г. нето интензитетът на всички пътувания, който показва дела на пътувалите лица спрямо цялото население на възраст 15 и повече години, е 26,4%, значително по-нисък от средния за ЕС (61,6%) и за България (34,9%). Нето-интензитетът за продължителните пътувания с 4 и повече нощувки е 10,1% при средно за ЕС 48,5% и 26% за България. И по двата показателя Румъния е на последно място в ЕС.<sup>40</sup>

Ниското ниво на участие контрастира с високата честота на пътуванията и е индикация за силна поляризация на търсенето (сравнително малко лица осъществяват много пътувания). На един участващ в туризма румънец през 2017 г. се падат 3,9 пътувания - стойност близка до средната за ЕС (4,2), с което страната се нарежда на 13-то място – и значително по-висока от тази за България (2,5). Честотата на продължителните пътувания с 4 и повече нощувки е 3,7 при средно 2,3 за ЕС (2-ро място след Швеция) и значително по-висока от България (1,5). Бруто-интензитетът (съотношението на пътуванията спрямо населението на възраст 15 и повече години) е 104% при средно за ЕС 258% (24-то място пред Италия, България и Гърция). Различна е обаче позицията по отношение на бруто-интензитета за продължителните пътувания – със стойност от 36,9% при средно за ЕС 114% Румъния са нарежда на последно място след България (38,6%).<sup>41</sup>

<sup>40</sup> по данни на Eurostat database [tour\_dem\_totot] и собствени изчисления; изчисленията за ЕС са без Великобритания

<sup>41</sup> по данни на Eurostat database [tour\_dem\_totot] и собствени изчисления; изчисленията за ЕС са без Великобритания

Динамиката на показателите за участие на населението в туристически пътувания е сравнително слаба и с противоречиви тенденции. За 2012-2017 г. нето-интензитетът за всички пътувания нараства с 15% (от 22,9% на 26,4%), но намалява с 6% за продължителните пътувания (от 10,8% на 10,1%). Подобно на това бруто-интензитетът за всички пътувания нараства със 7% (от 97% на 104,1%), но намалява също със 7% при продължителните пътувания (от 39,7% на 36,9%). Честотата на пътуване намалява от 4,2 на 3,9, изключително за сметка на краткотрайните пътувания.

**Фиг. 121. Интензитет и честота на пътуванията на румънците, 2012-2017 г.**

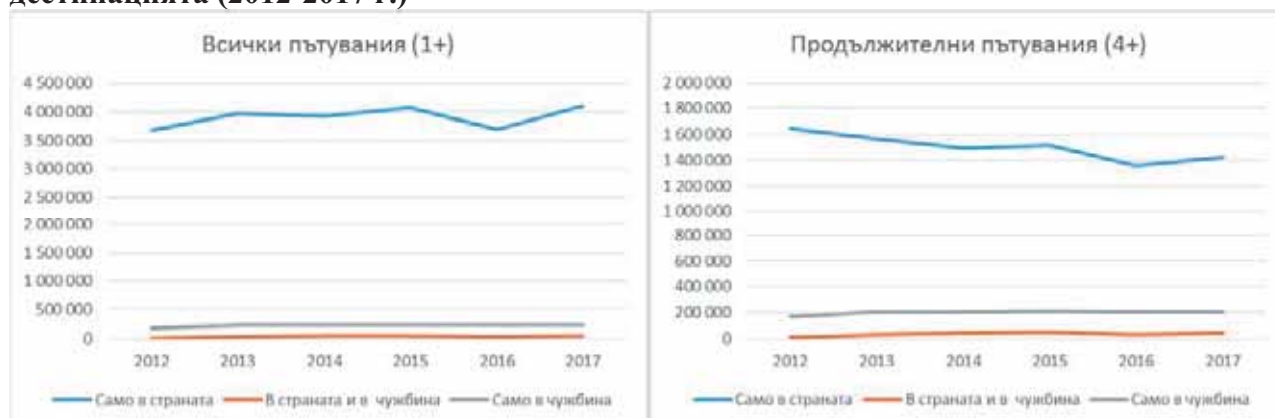


Източник: Eurostat database [tour\_dem\_totot], [tour\_dem\_ttot] и собствени изчисления

От всички участвали в туристически пътувания румънци през 2017 г. 93,5% са пътували само в страната, 1,1% - в страната и в чужбина и 5,3% само в чужбина. В сравнение с 2012 г. се отчита леко нарастване на относителния дял на пътувалите само в чужбина (от 4,8% на 5,3%) и на пътувалите в страната и в чужбина (от 0,1% на 1,1%), но общото участие продължава да се доминира от пътувалите само в страната.

При продължителните пътувания е повишена тежестта на пътувалите в чужбина: 85,1% са пътували само в страната, 2,7% - в страната и в чужбина и 12,2% - само в чужбина. Промяната в структурата е по-силно изразена в сравнение с тази за всички пътувания – делът на пътувалите в страната и в чужбина нараства от 0,3% на 2,7%, а на пътувалите само в чужбина – от 9,2% на 12,2%, докато делът на пътувалите само в страната намалява от 90,6% на 85,1%. Пътувалите само в страната намаляват и като абсолютен брой с около 8%.

**Фиг. 122. Динамика на участието в туристически пътувания на румънците според дестинацията (2012-2017 г.)**



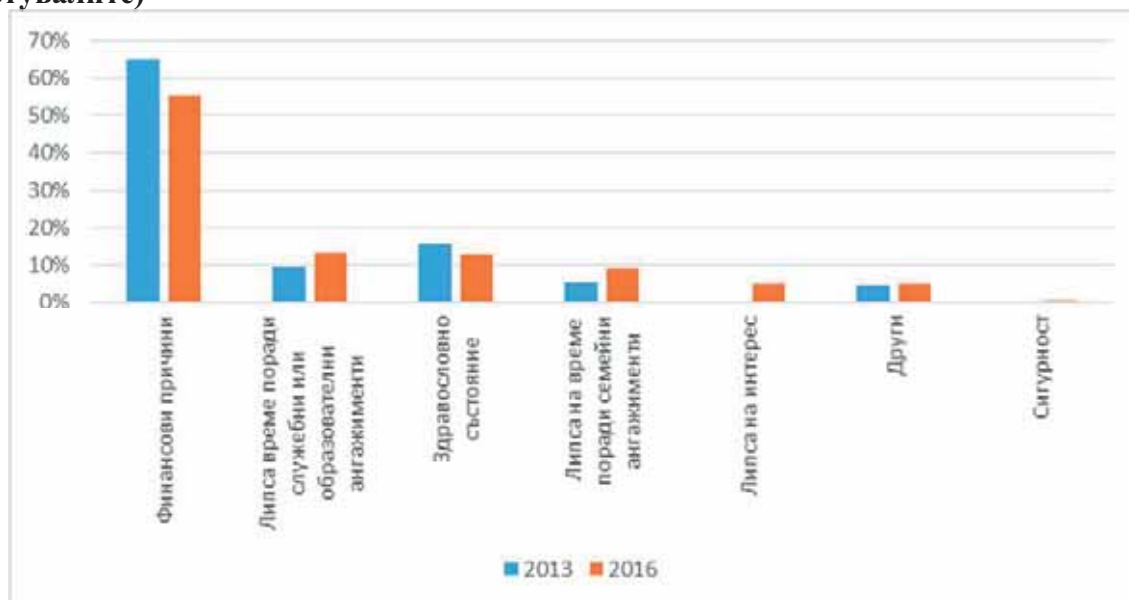
Източник: Eurostat database (tour\_dem\_totot)

Структурата на причините за отказ от участие в туристическо пътуване е много близка до тази на българите. Основната причина е финансова (55% от непътувалите през 2016 г. и 65% през 2013 г.). Липсата на интерес е с нисък дял (4,9% през 2016, 0% през 2013 г.),

значително по-нисък от средния за ЕС (20% през 2016 г.). Подобно на България данните подсказват наличието на значително потенциално търсене, което може да се превърне в ефективно при промяна в социално-икономическите условия.

Според друго проучване (EU-SILC-проучване на условията на живот) 65% от румънците не са могли да си позволят едноседмична ваканция извън дома, с което тя се нарежда на първо място в ЕС. Между 2015 и 2018 г. този дял намалява от 68% на 59% (Eurostat database, EU-SILC survey [ilc\_mdcs02]).

**Фиг. 123. Причини за неучастие в туристически пътувания на румънците (% от непътувалите)**



Източник: Eurostat database (tour\_dem\_npage)

### 7.2.2.2 Обем, структура и динамика на ефективното туристическо търсене

През 2017 г. румънците са осъществили 17,9 млн. пътувания с почти 69 млн. нощувки, при които са направили разходи за над 2,4 млрд. евро.

Делът в пътуванията на европейците през 2016 г. е малък, но значително по-голям в сравнение с България –1,4% от пътуванията, 1,1% от реализираните нощувки и 0,5% от разходите (собствени изчисления по данни от Tourism trips ..., 2016).

Около 95% от пътуванията, нощувките и разходите се падат на пътуванията с лична цел (почивка, посещение на приятели и роднини). Преобладават пътуванията в страната (94%), но с по-нисък дял в реализираните нощувки (87%) и разходите (79%). Почти 2/3 от пътуванията са кратки (1-3 нощувки), но 2/3 от реализираните нощувки и разходите се падат на продължителните пътувания (4+ нощувки).

Средната продължителност на пътуванията на румънците е 3,9 нощувки, над два пъти по-голяма при пътуванията в чужбина (8,1) отколкото при пътувания в страната (3,6). Средният разход на едно пътуване е 135 евро, над 4 пъти по-висок при пътувания в чужбина (473 евро). Среднодневните разходи са сходни с тези на българите - 35 евро, почти два пъти по-високи при пътувания в чужбина (59 евро) в сравнение с пътуванията в страната (32 евро), без съществена разлика в зависимост от продължителността на пътуванията. За сравнение среднодневните разходи за ЕС през 2016 г. са 70 евро за всички пътувания, 55 евро за пътуванията в страната и 91 евро за пътуванията в чужбина (Tourism trips ... 2016).



**Табл. 48. Обобщени данни за пътуванията на румънците, 2017 г.**

|                                      | Пътувания,<br>бр. | Нощувки,<br>бр. | Разходи,<br>хил. евро | Средна<br>продъл-<br>жителност,<br>нощувки | Среден<br>разход на 1<br>пътуване,<br>евро | Средно-<br>дневен<br>разход,<br>евро |
|--------------------------------------|-------------------|-----------------|-----------------------|--|--|--------------------------------------|
| Всичко                               | 17 902 401        | 68 933 945      | 2 424 756             | 3,9  | 135  | 35                                   |
| в страната                           | 16 831 296        | 60 296 496      | 1 918 579             | 3,6  | 114  | 32                                   |
| в чужбина                            | 1 071 104         | 8 637 449       | 506 177               | 8,1  | 473  | 59                                   |
| с лична цел (почивка, VFR)           | 17 270 735        | 64 092 728      | 2 320 446             | 3,7  | 134  | 36                                   |
| със служебна цел (работа)*           | 631 666           | 4 841 217       | 104 310               | 7,7  | 165  | 22                                   |
| с продължителност 1-3 нощувки        | 11 290 714        | 23 172 823      | 863 797               | 2,1  | 77   | 37                                   |
| с продължителност 4 и повече нощувки | 6 611 687         | 45 761 122      | 1 560 959             | 6,9  | 236  | 34                                   |
| Отн. Дял/% спрямо всички пътувания   |                   |                 |                       |  |  |                                      |
| в страната                           | 94%               | 87%             | 79%                   | 93%  | 84%  | 90%                                  |
| в чужбина                            | 6%                | 13%             | 21%                   | 209%                                       | 349%                                       | 167%                                 |
| с лична цел (почивка, VFR)           | 96%               | 93%             | 96%                   | 96%  | 99%  | 103%                                 |
| със служебна цел (работа)*           | 4%                | 7%              | 4%                    | 199%                                       | 122%                                       | 61%                                  |
| с продължителност 1-3 нощувки        | 63%               | 34%             | 36%                   | 53%  | 56%  | 106%                                 |
| с продължителност 4 и повече нощувки | 37%               | 66%             | 64%                   | 180%                                       | 174%                                       | 97%                                  |
| Промяна спрямо 2012 г. (2012 = 100%) |                   |                 |                       |  |  |                                      |
| Всичко                               | 106%              | 95%             | 140%                  | 90%  | 131%                                       | 146%                                 |
| в страната                           | 105%              | 95%             | 136%                  | 90%  | 130%                                       | 144%                                 |
| в чужбина                            | 139%              | 101%            | 155%                  | 73%  | 112%                                       | 153%                                 |
| с лична цел (почивка, VFR)           | 105%              | 95%             | 139%                  | 90%  | 132%                                       | 146%                                 |
| със служебна цел (работа)*           | 153%              | 100%            | 156%                  | 65%  | 102%                                       | 156%                                 |
| с продължителност 1-3 нощувки        | 116%              | 116%            | 172%                  | 101%                                       | 148%                                       | 148%                                 |
| с продължителност 4 и повече нощувки | 93%               | 87%             | 126%                  | 94%  | 135%                                       | 145%                                 |

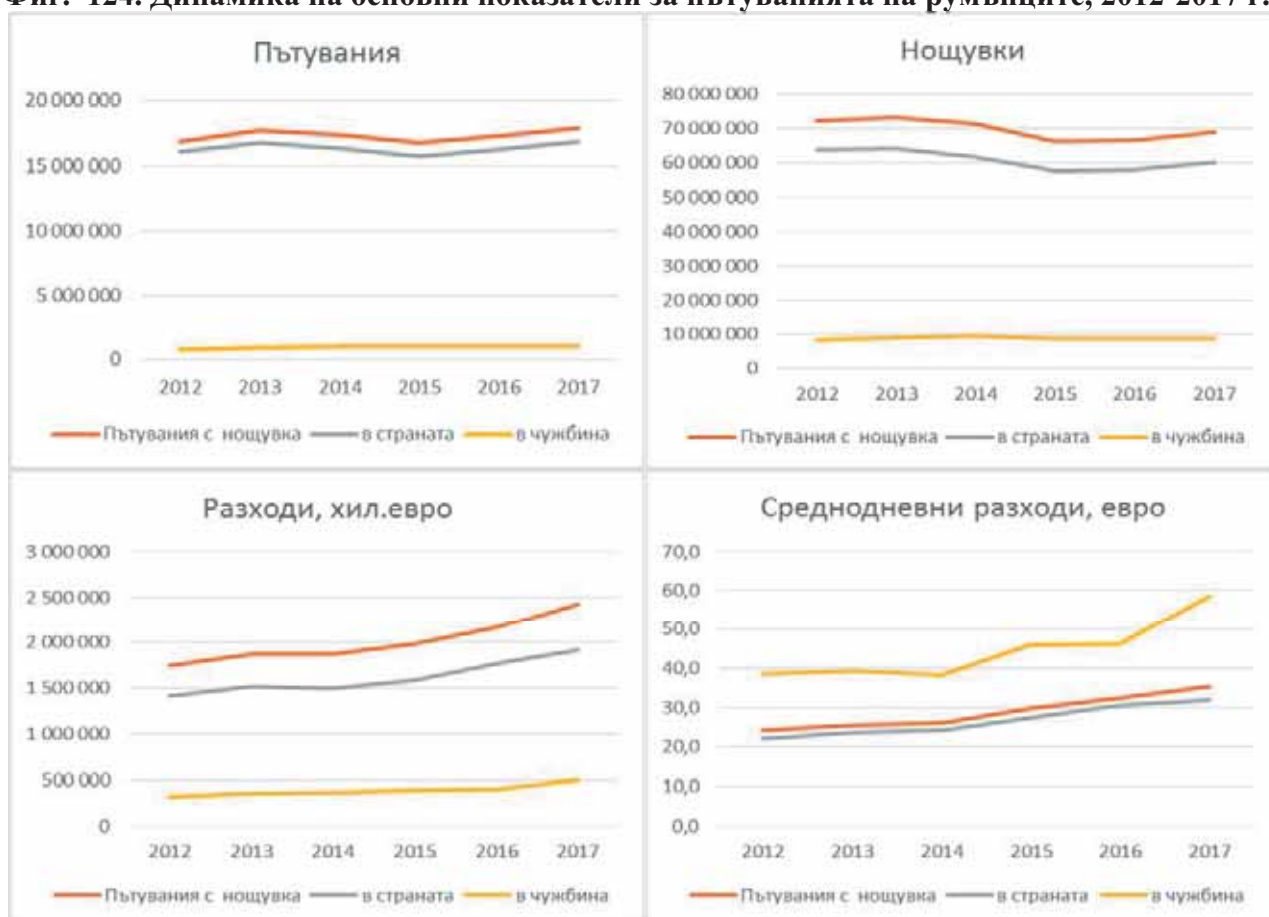
Източник: Eurostat database [tour\_dem\_tttot], [tour\_dem\_tntot], [tour\_dem\_extot] и собствени изчисления

\*Данните за служебните пътувания в чужбина са оценени от Евростат като ненадеждни. Възможно е известно изкривяване, в т.ч. в данните за пътуванията като цяло.

Динамиката на пътуванията и нощувките е сравнително слаба, често негативна за разлика от разходите, и като цяло е по-неблагоприятна в сравнение с пътуванията на българите. В сравнение с 2012 г. пътуванията нарастват с 6%, а туристическите разходи с 40%, но нощувките намаляват с 5%.

По-благоприятна е ситуацията при пътуванията в чужбина – пътуванията нарастват с 39%, нощувките се задържат на същото ниво (+1%), разходите нарастват с 55%. Кратките пътувания се развиват по-добре (пътувания +16%, нощувки +16%, разходи +72%), в сравнение с продължителните (пътувания -7%, нощувки -13%, разходи +26%). Средната продължителност на пътуванията намалява с 10% (от 4,3 на 3,9 нощувки). Средните разходи обаче нарастват значително, повече отколкото за пътуванията на българите. Средният разход за 1 пътуване нараства с 31% (от 103 на 135 евро), а среднодневният разход – с 46% (от 24 на 35 евро). Няма съществена разлика в ръста на среднодневните разходи в зависимост от целта на пътуване, продължителността или това дали пътуванията са в страната или в чужбина.

**Фиг. 124. Динамика на основни показатели за пътуванията на румънците, 2012-2017 г.**



Източник: Eurostat database [tour\_dem\_ttot], [tour\_dem\_tntot], [tour\_dem\_extot] и собствени изчисления

### 7.2.2.3 Характеристики на пътуванията

Подобно на българите малка част от пътуванията на румънците са с туристически пакет (4,2%), дори и при пътувания в чужбина (28,8%). Изключително висок е дялът на пътуванията без резервация на основните услуги (85%, в чужбина 45%).

**Фиг. 125. Пътувания на румънците според формата на организация, 2017 г.**

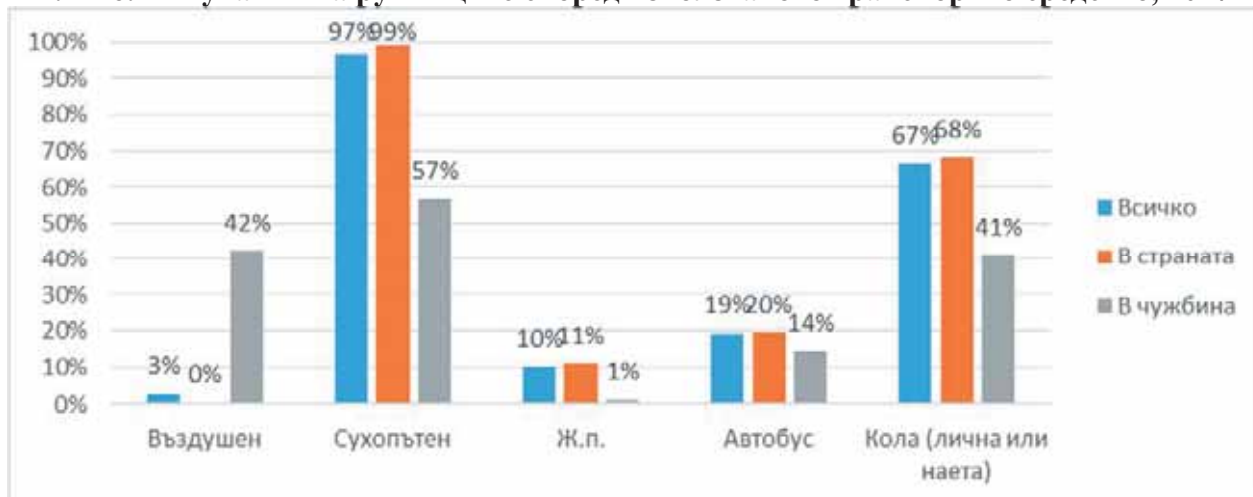


Източник: Eurostat database [tour\_dem\_torg]

В сравнение с България е по-ограничено използването на туристически агенции за резервация на отделни услуги –настаняване – 6,4% (в чужбина 32,4%) и транспорт – 2,8% (в чужбина – 29,7%) и особено на директните резервации при доставчика на услугата – 7,3% (в чужбина – 12,4%). Използването на интернет за резервация е ограничено (1,3% за транспорт и 3,3% за настаняване), но при пътуванията в чужбина стойностите са доста по-високи от тези за българите (15,2% за транспорт и 18% за настаняване).

Румънците пътуват изключително със сухопътен транспорт (96,5%), главно кола (66,7%) и автобус (19,2%), но също и с влак (10,1%). Със самолет са осъществени само 2,8% т пътуванията, а дялът на водния транспорт е пренебрежимо малък (0,7%). За 2016 г. са отчетени и 0,4% за пътувания с друг сухопътен транспорт (напр. велосипед) (Tourism Trips... 2016). При пътуванията в страната абсолютно доминира сухопътният транспорт (99%), а водният транспорт е с по-голяма тежест от въздушния (съответно 0,7% и 0,3%). При пътуванията в чужбина е приблизително еднакво значението на самолета (42,5%) и колата (41,3%), следвани от автобуса (14,5%). В сравнение със средното за ЕС (за 2016 г.) румънците имат сходен дял на използване на ж.п. транспорт (11% в ЕС) и автомобил (ЕС – 64%) и значително по-нисък дял на въздушния транспорт (ЕС – 16%) (Tourism trips ... 2016).

**Фиг. 126. Пътувания на румънците според използваното транспортно средство, 2017 г.**



Източник: Eurostat database [tour\_dem\_tttr]

За разлика от българите румънците демонстрират силно изразено предпочитание към използването на ненаемано (безплатно) настаняване – 70%, главно при приятели и роднини (59%) и в по-малка степен в собствено ваканционно жилище (6%) или друго (5%). Използването на ненаемано настаняване е по-слабо изразено при пътуванията в чужбина, но е също с високи стойности – всичко 47%, в т.ч. при роднини и приятели 41,1%, в собствени ваканционни жилища – 4,4% и друго – 1,7%.

При по-малко от една трета (30%) от пътуванията румънците използват колективни места за настаняване, предимно хотели и подобни заведения – 18% и друго (наета стая/къща, хостел, хижа). Къмпинги се използват само при 1,8% от пътуванията, но с устойчива възходяща тенденция (от 0,8% през 2012 г.; в абсолютни стойности увеличението е близо 2,5 пъти – от 131 хил. на 318 хил.). Дялът на колективните места за настаняване е значително по-висок при пътуванията в чужбина (53%), особено на хотелите и подобните заведения (49%).

Главната разлика в сравнение със средните стойности за ЕС (2016г.) е по-ограниченото използване на къмпинги (в ЕС – 7,2%, в чужбина – 8,6%) и значително по-голямото използване на ненаемано настаняване (в ЕС – 45%, в чужбина – 31%) (Tourism trips ... 2016).

**Фиг. 127. Пътувания на румънците според използваното настаняване, 2017 г.**



Източник: Eurostat database [tour\_dem\_ttac]

Средният разход на румънците за една нощувка в наемани места за настаняване през 2017 г. е 20 евро – над 2 пъти по нисък от средното за ЕС (2016 – 45 евро), но по-висок в сравнение с българите (15 евро). Той е 2,5 пъти по-висок при пътувания в чужбина (41 евро) в сравнение с пътуванията в страната (16 евро). Средният разход е най-висок в хотелите – 22 евро (в чужбина 42 евро), следвани от другите наемани места за настаняване – 15 евро (в чужбина – 29 евро) и къмпингите – 11 евро (в чужбина – 31 евро).

**Фиг. 128. Разходи за настаняване на 1 нощувка при пътувания на румънците с основно настаняване в колективни места за настаняване, 2017 г., евро**



Източник: Собствени изчисления въз основа на данни от Eurostat database [tour\_dem\_ttac], [tour\_dem\_tnac], [tour\_dem\_exac]

Моделът на сезонността на пътуванията на румънците е устойчив, с по-малки колебания по години в сравнение с българите. Освен това пътуванията са по-равномерно разпределени през годината. За всички пътувания основният пик е през август (16%), с по-малки пикове през декември (11%)-януари (9%) и май (11%). В някои години обаче декемврийският пик е значително по-голям (16-18%) и се изравнява с августовския. Сезонността на пътуванията в страната е практически идентична с общата, но при пътуванията в чужбина тя е по-силно изразена – на август се падат 21% от заминаванията, на юли 13%, на декември – едва 4% (но в някои от години 9-12%).

Кратките пътувания са с по-слабо изразена сезонност, с по-силно изразен пик през май

(12,2%) и декември (11,5%), но с по-ниска концентрация на пътуванията през юли (5,6%) и август (9,8%). При продължителните пътувания е много по-голяма концентрацията на заминаванията през юли (13,1%) и август (26,8%).

Главната разлика на пътуванията на румънците в сравнение със средното за ЕС е значително по-изразеният пик през август (в ЕС – 12,4% за 2016 г.) (по данни от Tourism trips ... 2016).

**Фиг. 129. Сезонност на пътуванията на румънците през 2017 г. (дял на месеците на заминаване)**

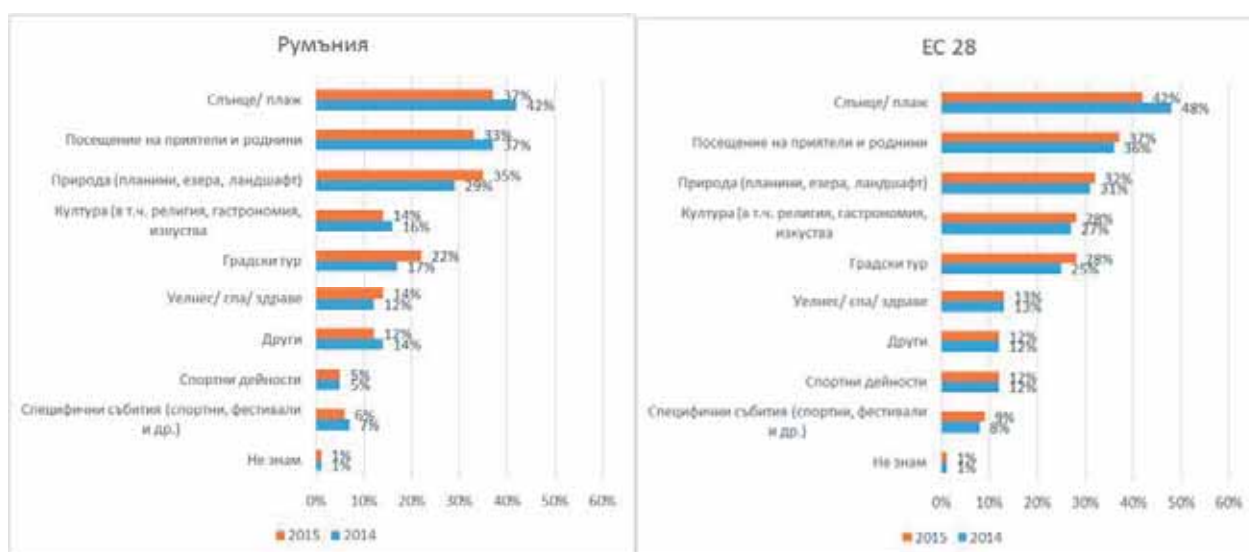


Източник: Eurostat database [tour\_dem\_ttmtd]

#### 7.2.2.4 Мотивация, информация, избор на дестинация

Пътуванията на румънците с цел почивка са мотивирани в приблизително еднаква степен от търсенето на „слънце/плаж“ (37% през 2015 г.), посещение на приятели и роднини (33%) и контакт с природата (35%). На по-ниско ниво са градски турове (22%), култура (14%) и уелнес/спа/здраве (14%). С малко значение са спортните дейности (5%) и събитията (6%). В сравнение със средното за ЕС прави впечатление по-малкото значение на „слънце/плаж“, „култура“ и „спортни дейности“. В сравнение с българите освен по-малкото значение на „слънце/плаж“ и „култура“, е по-голяма тежестта на градските турове.

**Фиг. 130. Главни причини за осъществяване на ваканционни пътувания от румънците, 2014-2015 г.**

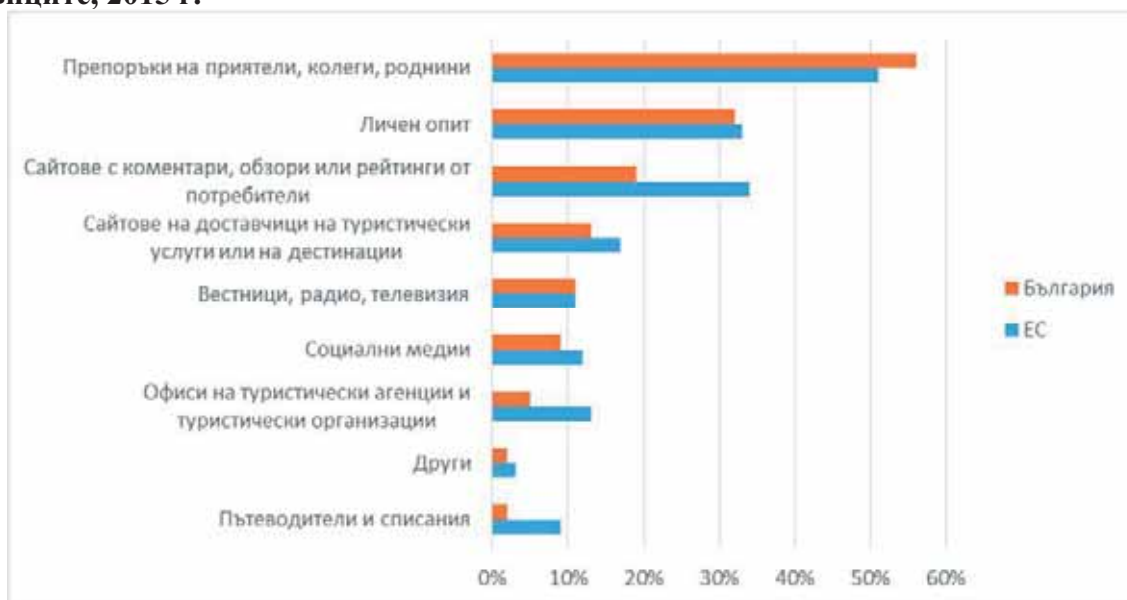


Източник: по данни от Preferences of Europeans towards Tourism (2016, с. 8)



При планирането на ваканцията си румънците разчитат най-много на препоръки на приятели, колеги и роднини – 47% (по-малко отколкото в ЕС – 51% и особено в България – 56%) и личен опит – 26% (33% в ЕС и 32% в България). Със сравнително еднакво значение (11-17%) са сайтовете с коментари и рейтинги на потребители (значително по-малко от ЕС – 34%), офиси на туристически агенции и организации (значително повече от България – 5%), вестници, радио и телевизия, сайтове на доставчици или дестинации и социални медии.

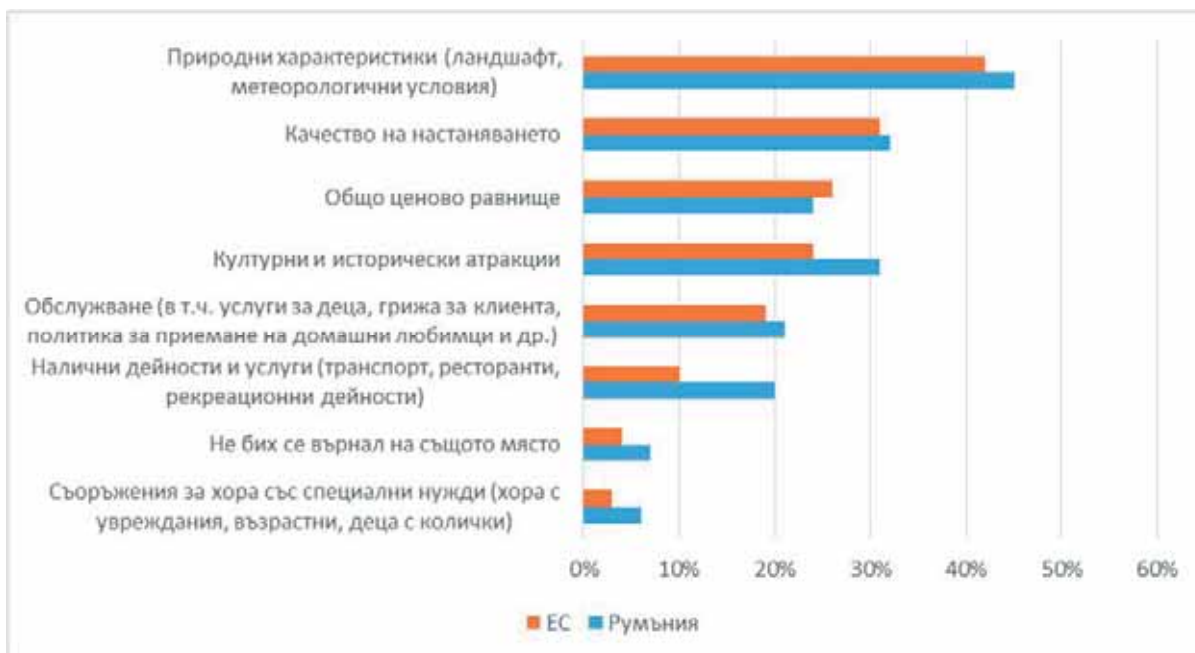
**Фиг. 131. Източници на информация при планиране на ваканционното пътуване на румънците, 2015 г.**



Източник: по данни от Preferences of Europeans towards Tourism (2016, с. 19-20)

За румънците водеща причина за желанието за завръщане в същата дестинация (индикация за факторите за избор на дестинация) са природните характеристики на дестинацията (42%). От съществено значение са качеството на настаняване (31%), общото ценово равнище (26%) и културните и исторически атракции (24%).

**Фиг. 132. Причини за желание за завръщане на румънците в същата дестинация, 2016 г.**



Източник: по данни от Preferences of Europeans towards Tourism (2016, с. 13)

На по-задан план са обслужването и отношението към туристите (19%), както и разнообразието на услуги и дейности (10%, два пъти по-малко от средното за ЕС). В сравнение с българите е значително по-ниско значението на природните характеристики (42% срещу 55%) и на културните и исторически атракции (24% срещу 31%).

Румънските туристи демонстрират сравнително висока чувствителност към опазването на околната среда и практиките на устойчиво развитие и управление, със стойности значително по-високи от тези за българите и над средното за ЕС. 50% от анкетираните в проучване на Евробарометър посочват поне един от изброените 4 аспекта (при 40% за ЕС и 34% за България), а 41% отговарят, че нито един от тези аспекти не е важен при избора им на дестинация (при 54% за ЕС и 57% за България).

**Табл. 49. Значение на практиките на устойчиво развитие при избора на дестинация за румънците, 2015 г.**

| Бил ли е някой от следните аспекти важен при избора на дестинация за основната Ви ваканция през 2015 г.?  | Румъния | ЕС     |     |      |
|---|---------|--------|-----|------|
|   |         | Средно | Мин | Макс |
| Местната дестинация (град, село, район) прилага устойчиви/екологосъобразни практики (напр. мерки за опазване на природните и културни ресурси, за намаляване на екологичното въздействие на туризма, за включване на местното население в туристическото обслужване и ползите от туризма) | 19%     | 17%    | 3%  | 34%  |
| Заведенията за настаняване прилагат екологосъобразни практики (икономия на вода и енергия, рециклиране и др.)   | 15%     | 13%    | 4%  | 31%  |
| Дестинацията е достъпна с транспорт с ограничено въздействие върху средата  | 25%     | 15%    | 2%  | 25%  |
| Дестинацията или обслужващите съоръжения са сертифицирани с етикет за устойчиви/екологосъобразни практики   | 10%     | 10%    | 1%  | 23%  |
| Нито един от изброените аспекти не е бил важен при избора на дестинация   | 41%     | 54%    | 11% | 82%  |
| Посочен поне един от аспектите  | 50%     | 40%    | 10% | 82%  |

Източник: по данни от Preferences of Europeans towards Tourism (2016, с. 28)

С най-голямо значение са достъпността с транспорт с ограничено въздействие върху средата (25%), прилагането на устойчиви/екологосъобразни практики на ниво дестинация (19%) или от отделните места за настаняване (15%). Не толкова важно е наличието на съответен сертификат/етикет (10%).

### 7.2.3 Сравнителна оценка и основни изводи

Българският и румънският туристически пазари са сравнително малки като обем, ако се разгледат в европейски контекст. През 2016 г. на Румъния се падат 1,4% от пътуванията на жители на ЕС, 1,1% от реализираните нощувки и 0,5% от разходите, а на България – едва 0,30% от пътуванията, 0,26% от реализираните нощувки и 0,14% от разходите. Но от гледна точка на Северозападния район на България те имат предимството, че са близки и по-познати. Близките пазари позволяват по-чести макар и по-кратки посещения, често с по-високи (среднодневни) туристически разходи и ползи за местните икономики и общности заради типично малкия дял на нискобюджетните пакетни пътувания, както и по-равномерно разпределение на натоварването през годината. Значителен е и потенциалът им за едnodневни пътувания (без нощувка), но към момента няма надеждни данни за тези пътувания на българите и румънците.

Двата пазара имат своите особености, предимства и недостатъци, които в тяхната съвкупност не позволяват някой от тях да се оцени като по-атрактивен от другия. Участието на населението в туристически пътувания е ниско. Доминираща причина за отказ от пътуване са финансовите ограничения, което в съчетание с позитивните тенденции в търсенето (през последните години по-силно изразени в България) е индикация за потенциален растеж при промяна в социално-икономическите условия.

Обемът на ефективното търсене в Румъния към 2017 г. е около 3 пъти по-голям от този в България, което приблизително съответства на съотношението в броя на населението. Но за разлика от България динамиката на търсенето през последните години е ниска, а по-някои показатели се отчита и спад спрямо 2012 г.

Характеристиките на пътуванията на българите и румънците са доста сходни, но има и интересни различия:

- Среднодневните разходи са практически еднакви – около 35 евро, два пъти по-ниски при пътувания в страната (около 30 евро), отколкото в чужбина (около 60 евро). Румънците обаче по-често използват ненаемано настаняване, в т.ч. и в чужбина (70% срещу 44% за българите, в чужбина – 47% срещу 28%). Същевременно те имат по-високи разходи за настаняване на 1 нощувка при пътувания с основно настаняване в колективни (наемани) места (20 евро срещу 15 евро за българите, в чужбина 41 евро срещу 25 евро).
- От гледна точка на Северозападния район интересно е позитивното развитие на кратките пътувания на румънците, които за 2012-2017 г. показват увеличение на пътуванията и нощувките с 16%, на разходите – със 72%, а на среднодневните разходи – с 48%).
- И в двете страни е нисък дялът на пакетните пътувания, както и на резервациите на транспорт и настаняване чрез туроператор или туристическа агенция, но при румънците имат много по-голяма тежест пътуванията без резервация (85% срещу 33% за българите, в чужбина – 45% срещу 12% за българите). Румънците по-често използват интернет за резервация при пътувания в чужбина на транспорт (15,2% срещу 8,3% за българите) и настаняване (18% срещу 6,2%), но по-рядко резервират директно при доставчика на услугата (7% срещу 51% за българите, в чужбина – 12% срещу 41%).
- И българите, и румънците пътуват най-често с кола, което им осигурява по-голяма мобилност, особено в дестинации с по-ограничен обществен транспорт. Но дялът на тези пътувания е доста по-висок при българите (77% срещу 67% за румънците, в чужбина – 40% срещу 41%).
- Сезонността на пътуванията на румънците е по-слаба, освен това се наблюдават „измествания“ в пътуванията за някои месеци, което е възможност за по-равномерно натоварване в дестинациите.

### 7.3 Търсене на къмпинги в страните от ЕС

#### 7.3.1 Пътувания на европейците с основно настаняване в къмпинги и паркове за каравани и ремаркета

През 2017 г. жителите на ЕС (без Великобритания и Словакия) са реализирали 34,5 млн. пътувания с поне една нощувка, при които основно място за настаняване са били къмпинги и паркове за каравани и ремаркета. Това са 3,2% от всички пътувания на европейците през годината (включват се пътуванията с всички цели, в т.ч. служебни) и 6% от пътуванията, при които са използвани колективни места за настаняване (т.е. без пътуванията с неплатено настаняване в собствени втори жилища, при роднини и приятели и др.).

При тези пътувания през 2017 г. са осъществени 259 млн. нощувки (4,7% от всички нощувки на европейците). Средната продължителност на едно пътуване с основно място за настаняване в къмпинг или парк за каравани и ремаркета е 7,5 нощувки, значително по-голяма от средната за всички пътувания.

Разходите за настаняване при пътувания с основно настаняване в къмпинг през 2017 г. са близо 5,5 млрд. евро (3,8% от всички разходи за настаняване в колективни места за настаняване).

**Табл. 50. Пътувания на жители на страните от ЕС с основно настаняване в къмпинги и паркове за каравани и ремаркета, 2014-2017 г.\***

|   | 2014         | 2015         | 2016         | 2017         | Промяна<br>2014-2017 |
|---|--------------|--------------|--------------|--------------|----------------------|
| <b>Брой пътувания, млн.</b>   | <b>36,0</b>  | <b>35,7</b>  | <b>35,3</b>  | <b>34,6</b>  | <b>-4,0%</b>         |
| % от всички пътувания   | 3,5%         | 3,5%         | 3,4%         | 3,2%         |                      |
| % пътуванията с използване на колективни места за настаняване               | 7,3%         | 7,2%         | 6,7%         | 6,0%         |                      |
| <b>Брой нощувки, млн.</b>   | <b>294,5</b> | <b>301,5</b> | <b>287,5</b> | <b>259,0</b> | <b>-12,0%</b>        |
| % от нощувките при всички пътувания   | 5,6%         | 5,9%         | 5,5%         | 4,7%         |                      |
| % пътуванията с използване на колективни места за настаняване               | 10,6%        | 11,2%        | 10,2%        | 8,6%         |                      |
| <b>Средна продължителност, нощувки</b>                                      | <b>8,2</b>   | <b>8,4</b>   | <b>8,1</b>   | <b>7,5</b>   | <b>-8,4%</b>         |
| % спрямо всички пътувания   | 158,1%       | 167,7%       | 162,6%       | 149,6%       |                      |
| % спрямо пътуванията с използване на колективни места за настаняване        | 146,3%       | 156,8%       | 152,9%       | 143,8%       |                      |
| <b>Разходи за настаняване, млн. евро</b>                                    | <b>5 001</b> | <b>5 441</b> | <b>5 543</b> | <b>5 450</b> | <b>9,0%</b>          |
| % от разходите за пътувания с използване на колективни места за настаняване | 4,6%         | 4,9%         | 4,5%         | 3,8%         |                      |
| <b>Разходи за настаняване на 1 нощувка, евро</b>                            | <b>17,0</b>  | <b>18,0</b>  | <b>19,3</b>  | <b>21,0</b>  | <b>23,9%</b>         |

\* без Великобритания и Словакия; за 2017 г. без Кипър и Малта

Източник: Собствени изчисления по данни на EUROSTAT (tour\_dem\_ttac; tour\_dem\_tnac; tour\_dem\_exac)

Разходите за 1 нощувка при пътувания с основно настаняване в къмпинг са значително по-ниски от средните за останалите места за настаняване – близо 3 пъти по-ниски от хотелите и с около 50% по-ниски от другите места за настаняване.

През последните години търсенето на пътувания с настаняване в къмпинг в ЕС намалява, на фона на увеличаване на общия обем на търсенето. За 2014 г.-2017 г. броят на пътуванията с настаняване в къмпинг в ЕС намалява с 4%, на реализираните нощувки – с 12%, а средната продължителност на пътуванията – с 8%. Вижда се, че поради намаляването на средната продължителност, спадът в нощувките е значително по-голям от спада в броя на пътуванията. Тенденциите обаче са твърде различни в различните страни.

За разлика от това динамиката на разходите е позитивна – разходите за настаняване при пътувания с основно настаняване в къмпинг нарастват с 9%, а разходите на 1 нощувка – с 24%.

**Фиг. 133. Разходи за настаняване на 1 нощувка при пътувания на жители на ЕС с основно настаняване в колективни места за настаняване, 2014-2017 г. , в евро**



Източник: Собствени изчисления по данни на EUROSTAT - Expenditure on accommodation (from 2012 onwards) [tour\_dem\_exac] и Number of nights spent by mode of accommodation [tour\_dem\_tnac]

**Фиг. 134. Динамика на търсенето на пътувания с основно настаняване в къмпинги от жителите на ЕС\*, промяна спрямо предходната година, % (2015-2017 г.)**



\* без Великобритания и Словакия; за 2017 г. без Кипър и Малта

Източник: Собствени изчисления по данни на EUROSTAT (tour\_dem\_ttac; tour\_dem\_tnac; tour\_dem\_exac)

Обемът на търсенето на пътувания с настаняване в къмпинги и паркове за каравани през 2017 г. е най-голям във Франция - 11 млн. пътувания (31,9%) и 91 млн. нощувки (35,3%), Германия – 9,1 млн. пътувания (26,5%) и 76 млн. нощувки (29,5%), Испания – 3 млн. пътувания (8,8%) и 13,4 млн. нощувки (5,2%), Швеция - 2 млн. пътувания (5,7%) и 12,4 млн. нощувки (4,8%), Италия – 1,8 млн. пътувания (5,3%) и 12,4 млн. нощувки (4,8%).

Пътуванията, при които основно място за настаняване е къмпинг или караванен парк през 2017 г. са с най-висока тежест в Словения (6,7% от пътуванията и 10,2% от нощувките), Белгия (5,3% от пътуванията и 7,3% от нощувките), Франция (5% от пътуванията и 8,1% от нощувките), Ирландия (4,1% от пътуванията и 5,5% от нощувките), Германия (3,8% от пътуванията и 5,7% от нощувките), Дания (3,8% от пътуванията и 5,5% от нощувките).

Тенденциите са твърде различни в отделните страни. Докато в някои страни се отчита двуцифрен средногодишен ръст на пътуванията и нощувките за периода 2014-2017 г.



(България, Унгария, Швеция, Ирландия, Румъния), в други страни се наблюдава двуцифрен спад (Нидерландия, Хърватия, Португалия, Латвия, Литва, Гърция). Най-големите пазари – Франция и Германия са сравнително устойчиви: Франция отчита 0,4% средногодишен ръст на пътуванията и 1,3% средногодишен спад на нощувките, а Германия – 1% спад на пътуванията и 0,5% ръст на нощувките).

**Табл. 51. Търсене на пътувания с основно настаняване в къмпинги и паркинги за каравани и ремаркета в ЕС по страни, 2017 г.**

| Страна      | Пътувания, хил. | Нощувки, хил. | Средна продължителност | % от ЕС   |         | % от всички пътувания |         | Средногодишен ръст 2014-2017 |         |
|-------------|-----------------|---------------|------------------------|-----------|---------|-----------------------|---------|------------------------------|---------|
|             |                 |               |                        | Пътувания | Нощувки | Пътувания             | Нощувки | Пътувания                    | Нощувки |
| Франция     | 11 028          | 91 527        | 8,3                    | 31,9%     | 35,3%   | 5,0%                  | 8,1%    | 0,4%                         | -1,3%   |
| Германия    | 9 153           | 76 326        | 8,3                    | 26,5%     | 29,5%   | 3,8%                  | 5,7%    | -1,0%                        | 0,5%    |
| Испания     | 3 025           | 13 395        | 4,4                    | 8,8%      | 5,2%    | 2,0%                  | 2,1%    | 3,8%                         | 1,7%    |
| Швеция      | 1 972           | 12 455        | 6,3                    | 5,7%      | 4,8%    | 3,3%                  | 4,0%    | 23,4%                        | 53,9%   |
| Италия      | 1 823           | 12 356        | 6,8                    | 5,3%      | 4,8%    | 3,2%                  | 3,9%    | 3,2%                         | -4,0%   |
| Нидерландия | 886             | 10 459        | 11,8                   | 2,6%      | 4,0%    | 2,0%                  | 3,6%    | -25,8%                       | -26,2%  |
| Белгия      | 803             | 7 268         | 9,0                    | 2,3%      | 2,8%    | 5,3%                  | 7,3%    | 5,4%                         | 6,1%    |
| Полша       | 864             | 6 658         | 7,7                    | 2,5%      | 2,6%    | 1,5%                  | 2,0%    | 2,7%                         | 3,9%    |
| Чехия       | 1 054           | 5 851         | 5,6                    | 3,1%      | 2,3%    | 2,9%                  | 4,0%    | 6,5%                         | 4,7%    |
| Дания       | 1 000           | 5 532         | 5,5                    | 2,9%      | 2,1%    | 3,8%                  | 5,5%    | -2,6%                        | -9,8%   |
| Австрия     | 494             | 3 914         | 7,9                    | 1,4%      | 1,5%    | 2,1%                  | 3,5%    | 4,8%                         | 9,4%    |
| Ирландия    | 592             | 3 663         | 6,2                    | 1,7%      | 1,4%    | 4,1%                  | 5,5%    | 17,9%                        | 8,8%    |
| Словения    | 324             | 2 104         | 6,5                    | 0,9%      | 0,8%    | 6,7%                  | 10,2%   | -0,6%                        | 4,3%    |
| Унгария     | 290             | 1 785         | 6,1                    | 0,8%      | 0,7%    | 1,6%                  | 2,7%    | 23,5%                        | 28,3%   |
| Румъния     | 318             | 1 467         | 4,6                    | 0,9%      | 0,6%    | 1,8%                  | 2,1%    | 11,5%                        | 1,9%    |
| Финландия   | 393             | 1 412         | 3,6                    | 1,1%      | 0,5%    | 1,0%                  | 1,0%    | -1,4%                        | -2,8%   |
| Гърция      | 73              | 602           | 8,3                    | 0,2%      | 0,2%    | 1,2%                  | 1,0%    | -11,5%                       | -15,2%  |
| България    | 93              | 573           | 6,1                    | 0,3%      | 0,2%    | 1,7%                  | 2,5%    | 30,6%                        | 70,2%   |
| Португалия  | 84              | 385           | 4,6                    | 0,2%      | 0,1%    | 0,5%                  | 0,5%    | -16,3%                       | -18,9%  |
| Латвия      | 126             | 363           | 2,9                    | 0,4%      | 0,1%    | 3,0%                  | 2,6%    | -14,8%                       | -15,9%  |
| Хърватия    | 48              | 334           | 7,0                    | 0,1%      | 0,1%    | 1,0%                  | 1,1%    | -16,6%                       | -30,0%  |
| Люксембург  | 35              | 332           | 9,6                    | 0,1%      | 0,1%    | 1,9%                  | 2,5%    | 2,8%                         | 6,3%    |
| Литва       | 45              | 181           | 4,0                    | 0,1%      | 0,1%    | 1,0%                  | 0,9%    | -14,6%                       | -13,8%  |
| Естония     | 32              | 103           | 3,2                    | 0,1%      | 0,0%    | 0,7%                  | 0,7%    | -2,8%                        | -4,8%   |

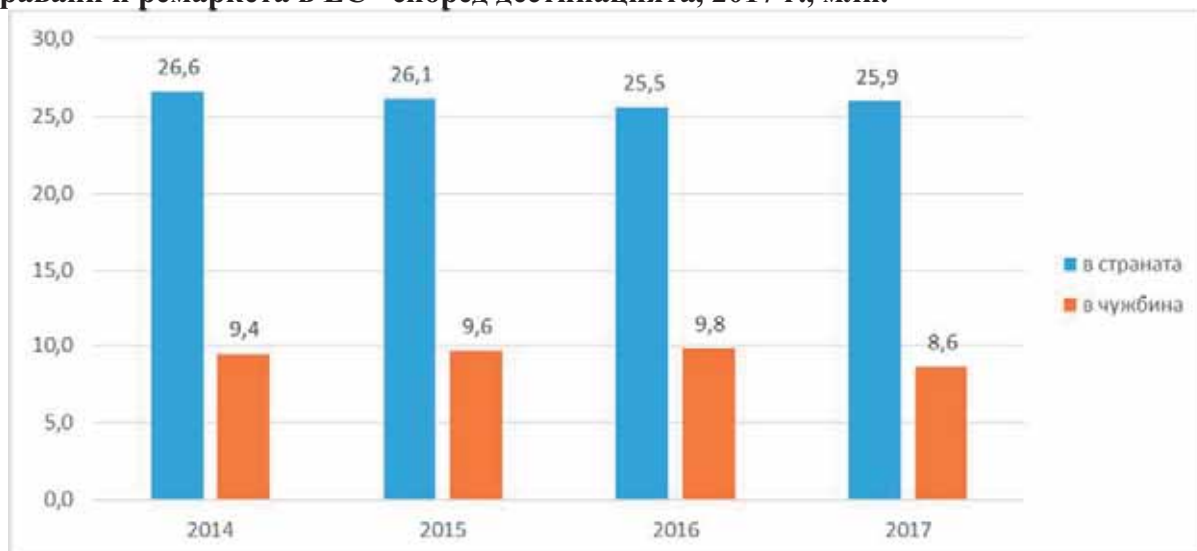
Източник: Собствени изчисления по данни на EUROSTAT (tour\_dem\_ttac; tour\_dem\_tnac)

Пътуванията с настаняване в къмпинги са със сравнително малко значение за населението на България и Румъния. През 2017 г. българите са осъществили 95 хил. такива пътувания (0,3% от ЕС) с 573 хил. нощувки (0,2% от ЕС), което представлява 1,7% от всички пътувания и 2,5% от всички нощувки на населението. През същата година румънците са осъществили 318 хил. пътувания с настаняване в къмпинг (0,9% от ЕС) с 1,5 млн. нощувки (0,6% от ЕС), което представлява 1,8% от всички пътувания и 2,1% от всички нощувки на населението. Но и в двете страни през последните години (2014-2017) се наблюдава значителен ръст – пътуванията нарастват с 92% в България и с 35% в Румъния, а нощувките – съответно с 211% в България и с 6% в Румъния.

Пътуванията с основно настаняване в къмпинги са предимно вътрешни, в страната на

местоживеенето (75% през 2017 г.). Тази структура е близка до структурата на всички пътувания независимо от начина на настаняване (74% в страната през 2017г.). Пътуванията в чужбина показват по-силно намаление за 2014-2017 г. (-8,5%) в сравнение с пътуванията в страната (-2,4%) при общо намаляване на пътуванията с настаняване в къмпинг от 4%.

**Фиг. 135. Структура на пътуванията с основно настаняване в къмпинги и паркинги за каравани и ремаркета в ЕС\* според дестинацията, 2017 г., млн.**

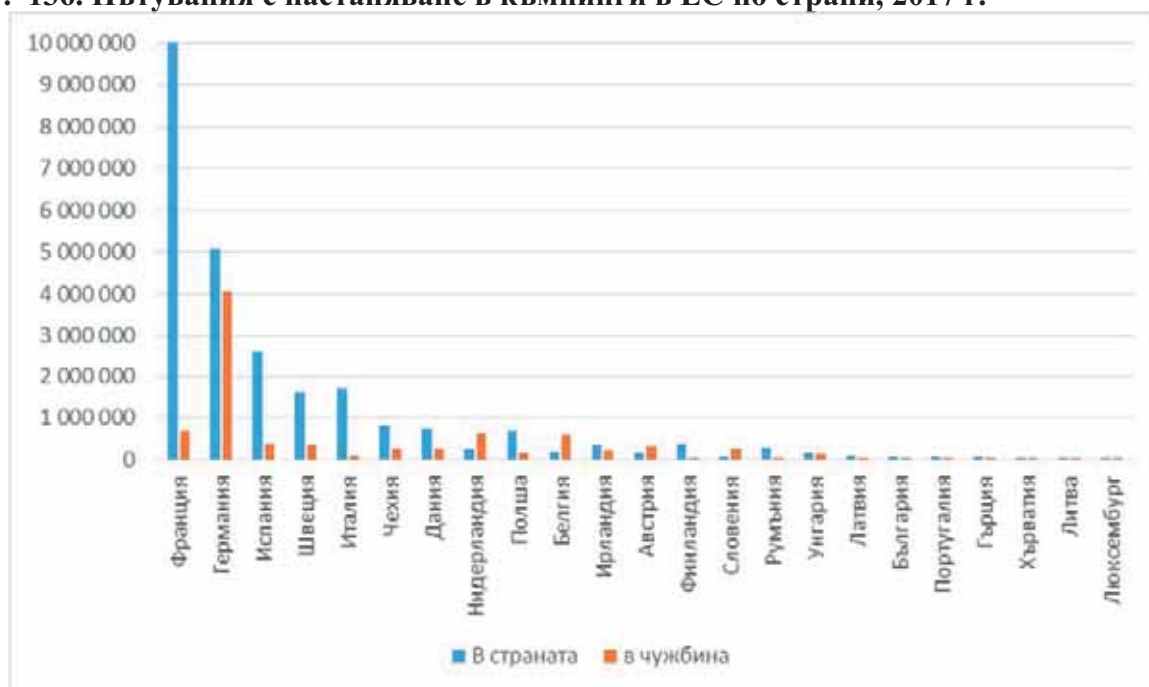


Източник: Eurostat tour\_dem\_ttac

\* без Великобритания, Кипър, Малта и Словакия

По отношение на структурата на пътуванията според дестинацията има големи различия между страните. В някои страни дялът на пътуванията в чужбина надхвърля 40% - Люксембург (91%), Словения (78%), Белгия (76%), Нидерландия (70%), Австрия (64%), Литва (52%), Германия (44%), Унгария (42%). В други дялът на пътуванията в чужбина е под 10% - Финландия (7%), Италия (6%), Франция (6%), Румъния (6%), Гърция (под 1%).

**Фиг. 136. Пътувания с настаняване в къмпинги в ЕС по страни, 2017 г.**



Източник: Eurostat (tour\_dem\_ttac)

Търсенето на пътувания в чужбина с настаняване в къмпинги е концентрирано в

ограничен брой страни. Основен «износител» на пътувания с настаняване в къмпинги е Германия – 4 млн. пътувания (47% от всички пътувания на жители на ЕС в чужбина с настаняване в къмпинги). Други страни с по-голям брой на пътуванията в чужбина с настаняване в къмпинги са Франция (678 хил., 7,2%), Белгия (607 хил., 7,1%), Испания (389 хил., 4,5%), Швеция (356 хил., 4,1%), Австрия (316 хил., 3,7%), Чехия (254 хил., 3%), Словения (252 хил., 2,9%), Дания (246 хил., 2,9%). В изброените страни са концентрирани над 90% от пътуванията в чужбина с настаняване в къмпинги през 2017 г.

### 7.3.2 Използване на къмпинги и паркове за рекреационни превозни средства и ремаркета според наблюдението за дейността на местата за настаняване

През 2017 г. в страните от ЕС са отчетени близо 89 млн. пристигания в къмпинги и паркове за рекреационни превозни средства и ремаркета, при които са осъществени 397 млн. нощувки. Това са 8,5% от всички пренощуващи лица в колективни (наемани) места за настаняване и 12,5% от всички реализирани нощувки. Средната продължителност на престоя при настаняване в къмпинги в ЕС през 2017 г. е 4,5 нощувки и е с около 50% по-висока от тази за всички места за настаняване (3 нощувки).

**Табл. 52. Използване на къмпинги и паркове за рекреационни превозни средства и ремаркета в ЕС според статистическото наблюдение за дейността на местата за настаняване**

|   | 2008        | 2017        | Промяна<br>2008-2017 | Ср. год. промяна<br>2008-2017 |
|---|-------------|-------------|----------------------|-------------------------------|
| <b>Къмпинги и паркове за рекреационни превозни средства и ремаркета</b> |             |             |                      |                               |
| Пренощуващи лица  | 70 415 347  | 88 749 813  | 26,0%                | 2,9%                          |
| Чужденци  | 22 268 713  | 26 942 766  | 21,0%                | 2,3%                          |
| %   | 31,6%       | 30,4%       |                      |                               |
| Местни  | 48 146 634  | 61 807 047  | 28,4%                | 3,2%                          |
| %   | 68,4%       | 69,6%       |                      |                               |
| Реализирани нощувки   | 358 630 669 | 397 124 481 | 10,7%                | 1,2%                          |
| чужденци  | 119 471 552 | 137 181 460 | 14,8%                | 1,6%                          |
| %   | 33,3%       | 34,5%       |                      |                               |
| местни  | 239 159 116 | 259 943 021 | 8,7%                 | 1,0%                          |
| %   | 66,7%       | 65,5%       |                      |                               |
| Среден престой  | 5,1         | 4,5         | -12,1%               | -1,3%                         |
| чужденци  | 5,4         | 5,1         | -5,1%                | -0,6%                         |
| местни  | 5,0         | 4,2         | -15,3%               | -1,7%                         |
| <b>% спрямо всички места за настаняване</b>                             |             |             |                      |                               |
| Пренощуващи лица  | 9,1%        | 8,5%        |                      |                               |
| чужденци  | 8,2%        | 6,5%        |                      |                               |
| местни  | 9,6%        | 9,8%        |                      |                               |
| Реализирани нощувки   | 14,9%       | 12,5%       |                      |                               |
| чужденци  | 11,7%       | 8,8%        |                      |                               |
| местни  | 17,3%       | 16,0%       |                      |                               |
| Среден престой  | 163,7%      | 147,3%      |                      |                               |
| чужденци  | 142,9%      | 135,9%      |                      |                               |
| Местни  | 179,9%      | 163,7%      |                      |                               |

Източник: Eurostat (tour\_occ\_arnat; tour\_occ\_ninat) и собствени изчисления

Настаняването в къмпинги е с много по-голяма тежест при вътрешния туризъм, отколкото при входящия международен туризъм – на местните жители се падат 70% от пренощуващите лица и 65% от реализираните нощувки. Чуждестранните посетители обаче имат по-продължителен среден престой (с близо една нощувка или около 20%). Делът на

чуждестранните и местните посетители и реализираните от тях нощувки варира силно по страни.

В периода 2008-2017 г. броят на пристиганията (пrenoшувалите лица) в къмпинги е нараснал с 26% (средногодишно 2,9%), а броят на реализираните нощувки с близо 11% (средногодишно 1,2%). Значително по-ниският ръст на нощувките се дължи на намаляване на средната продължителност на престоя с 12% (средногодишно 1,3%). Ръстът на преношувалите лица и реализираните нощувки в къмпинги е по-нисък от този за всички места за настаняване (съответно 35% за преношувалите лица или средногодишно 3,9% и 32% за реализираните нощувки или средногодишно 3,6%). През отделните години има значителни различия в динамиката на отделните показатели.

**Фиг. 137. Динамика на настаняването в къмпинги и всички колективни места за настаняване в ЕС за 2008-2017 г., промяна спрямо предходната година,%**



Източник: Eurostat (tour\_occ\_arnat; tour\_occ\_ninat) и собствени изчисления

Ефективното търсене на настаняване в къмпинги е силно концентрирано в 9 страни, на които през 2017 г. се падат над 90% от преношувалите лица и реализираните нощувки: Франция - 124 млн. нощувки (31,2% от всички нощувки в къмпинги в ЕС), Италия – 56 млн. нощувки (14,3%), Великобритания – 51 млн. нощувки (13%), Испания – 38 млн. нощувки (9,7%), Германия – 31 млн. нощувки (7,8%), Нидерландия – 20 млн. нощувки (5%), Хърватия – 19 млн. нощувки (4,8%), Швеция – 16 млн. нощувки (4%) и Дания – 11 млн. нощувки (2,7%).

Водещите страни се разделят сравнително ясно на две групи: 1) страни от Южна Европа (Средиземноморието) с доминиращо търсене на къмпинги от чуждестранни туристи (чийто дял е 98% в Хърватия, 50% в Италия, 48% в Испания и 31% във Франция) и 2) страни от Северна и Северозападна Европа с преобладаващо местно търсене (делът на чужденците в нощувките е 4% във Великобритания, 14% в Германия и 23-25% в Швеция, Дания и Нидерландия).

Наред с това има страни, в които обемът на търсенето на къмпинги е по-малък, до голяма степен заради по-малкия им размер, но в които къмпингите заемат значителен дял от общото използване на места за настаняване – Люксембург (33% от всички нощувки), Словения (13,6%), Португалия (9,1%), Финландия (8,2%), Белгия (7,1%), Унгария (6,2%), Чехия (5,6%), Австрия (5,3%).

Страните с ограничено използване на къмпинги са предимно в източната част на Европа – както на север (Полша – 1,1 млн. нощувки, 1,4% от всички места за настаняване; Латвия – 140 хил., 2,8%; Литва – 66 хил., 0,9%; Естония – 11 хил., 0,2%), така и на юг (Гърция – 1,6 млн. нощувки, 1,5% от всички места за настаняване; Румъния – 273 хил., 1%; България – 58 хил., 0,2%; Кипър – 5 хил., под 0,1%).

**Табл. 53. Настаняване в къмпинги и паркове за рекреационни превозни средства и ремаркета в ЕС по страни, 2017 г.**

| Страна         | Пристигания, хил. | Нощувки, хил. | Нощувки на чужденци, % | Среден престой | % от ЕС     |         | % от всички места за настаняване |         | Средногодишен ръст 2008-2017 |         |
|----------------|-------------------|---------------|------------------------|----------------|-------------|---------|----------------------------------|---------|------------------------------|---------|
|                |                   |               |                        |                | Пристигания | Нощувки | Пристигания                      | Нощувки | Пристигания                  | Нощувки |
| Франция        | 24 180            | 123 971       | 31,3%                  | 5,1            | 27,2%       | 31,2%   | 14,5%                            | 28,6%   | 4,2%                         | 2,8%    |
| Италия         | 8 742             | 56 801        | 50,3%                  | 6,5            | 9,8%        | 14,3%   | 7,1%                             | 13,5%   | 0,1%                         | -1,4%   |
| Великобритания | 16 287            | 51 435        | 4,2%                   | 3,2            | 18,4%       | 13,0%   | 13,3%                            | 10,8%   | 3,3%                         | -0,3%   |
| Испания        | 7 869             | 38 712        | 48,4%                  | 4,9            | 8,9%        | 9,7%    | 6,1%                             | 8,2%    | 2,9%                         | 2,7%    |
| Германия       | 9 390             | 31 051        | 13,8%                  | 3,3            | 10,6%       | 7,8%    | 5,4%                             | 7,7%    | 5,4%                         | 3,9%    |
| Нидерландия    | 3 680             | 19 798        | 24,7%                  | 5,4            | 4,1%        | 5,0%    | 8,7%                             | 17,7%   | 1,7%                         | 0,6%    |
| Хърватия       | 2 822             | 19 082        | 97,7%                  | 6,8            | 3,2%        | 4,8%    | 16,2%                            | 22,2%   | 5,0%                         | 4,8%    |
| Швеция         | 5 909             | 15 767        | 23,1%                  | 2,7            | 6,7%        | 4,0%    | 19,8%                            | 26,9%   | 2,9%                         | 1,1%    |
| Дания          | 1 356             | 10 711        | 25,7%                  | 7,9            | 1,5%        | 2,7%    | 17,7%                            | 33,3%   | -1,2%                        | -1,3%   |
| Португалия     | 1 649             | 6 576         | 36,3%                  | 4,0            | 1,9%        | 1,7%    | 6,7%                             | 9,1%    | 1,3%                         | -0,3%   |
| Австрия        | 1 574             | 6 408         | 75,9%                  | 4,1            | 1,8%        | 1,6%    | 4,1%                             | 5,3%    | 4,7%                         | 3,1%    |
| Чехия          | 1 196             | 2 973         | 13,0%                  | 2,5            | 1,3%        | 0,7%    | 6,0%                             | 5,6%    | 4,0%                         | 2,5%    |
| Белгия         | 728               | 2 741         | 58,9%                  | 3,8            | 0,8%        | 0,7%    | 4,5%                             | 7,1%    | 1,5%                         | -0,2%   |
| Унгария        | 544               | 1 966         | 59,3%                  | 3,6            | 0,6%        | 0,5%    | 4,4%                             | 6,2%    | 5,5%                         | 2,7%    |
| Финландия      | 871               | 1 791         | 18,0%                  | 2,1            | 1,0%        | 0,5%    | 7,4%                             | 8,2%    | -1,3%                        | -1,8%   |
| Словения       | 553               | 1 689         | 67,3%                  | 3,1            | 0,6%        | 0,4%    | 11,3%                            | 13,6%   | 5,3%                         | 3,5%    |
| Гърция         | 368               | 1 675         | 52,0%                  | 4,6            | 0,4%        | 0,4%    | 1,4%                             | 1,5%    | -0,6%                        | 0,9%    |
| Полша          | 369               | 1 141         | 22,4%                  | 3,1            | 0,4%        | 0,3%    | 1,2%                             | 1,4%    | 7,5%                         | 7,1%    |
| Ирландия       | 164               | 1 033         | 51,2%                  | 6,3            | 0,2%        | 0,3%    | 1,6%                             | 3,3%    | -5,5%                        | -6,9%   |
| Люксембург     | 151               | 939           | 90,9%                  | 6,2            | 0,2%        | 0,2%    | 13,1%                            | 32,5%   | 0,6%                         | 1,8%    |
| Словакия       | 117               | 311           | 62,0%                  | 2,7            | 0,1%        | 0,1%    | 2,2%                             | 2,1%    | -1,4%                        | -1,2%   |
| Румъния        | 94                | 273           | 9,6%                   | 2,9            | 0,1%        | 0,1%    | 0,8%                             | 1,0%    | -1,9%                        | -0,4%   |
| Латвия         | 81                | 140           | 52,7%                  | 1,7            | 0,1%        | 0,0%    | 3,1%                             | 2,8%    | -4,6%                        | -4,8%   |
| Литва          | 39                | 66            | 51,1%                  | 1,7            | 0,0%        | 0,0%    | 1,2%                             | 0,9%    | 1,2%                         | -0,6%   |
| България       | 9                 | 58            | 5,6%                   | 6,5            | 0,0%        | 0,0%    | 0,1%                             | 0,2%    | -6,3%                        | -1,6%   |
| Естония        | 8                 | 11            | 86,1%                  | 1,5            | 0,0%        | 0,0%    | 0,2%                             | 0,2%    | -10,2%                       | -10,5%  |
| Кипър          | 2                 | 5             | 7,0%                   | 1,5            | 0,0%        | 0,0%    | 0,1%                             | 0,0%    | -9,0%                        | -8,0%   |

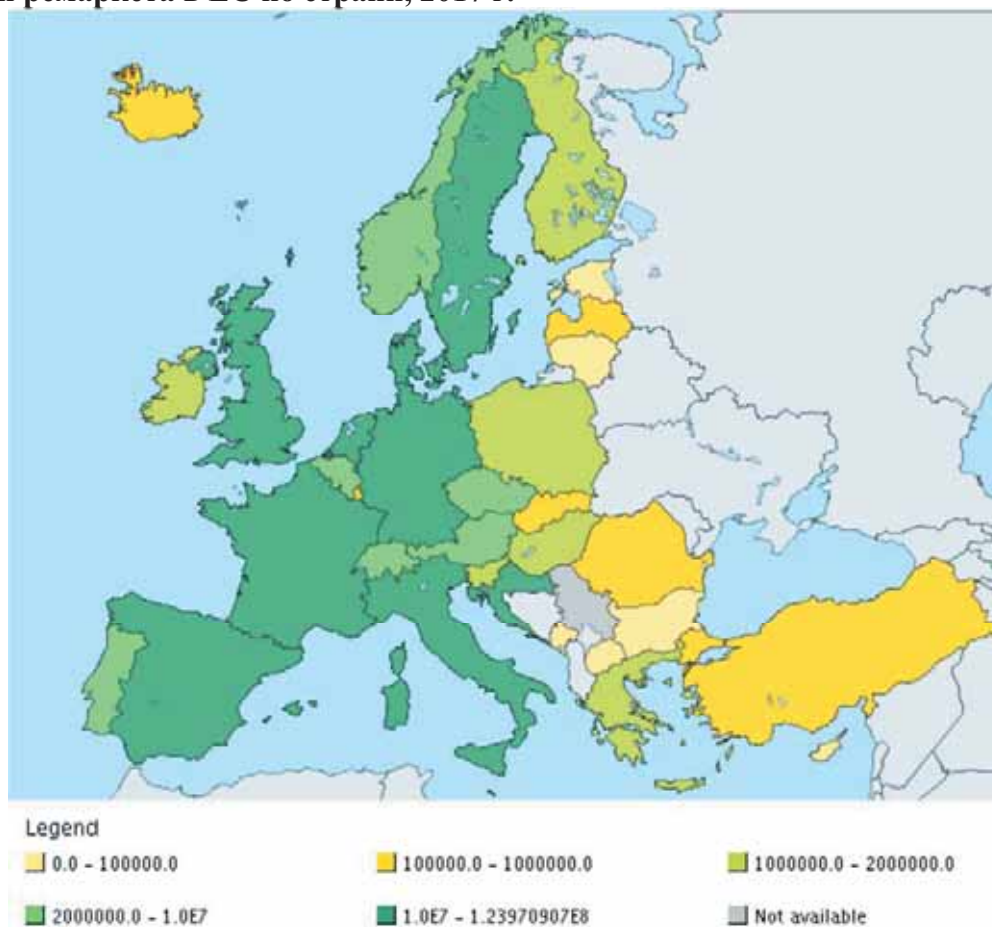
Източник: Eurostat (tour\_occ\_amat) и собствени изчисления

Средният престой варира силно – от над 6 нощувки в Дания (7,9), Хърватия (6,8), Италия (6,5), България (6,5), Ирландия (6,3) и Люксембург (6,2) до по-малко от 3 нощувки в Румъния (2,9), Швеция (2,7), Словакия (2,7), Чехия (2,5), Финландия (2,1), прибалтийските страни (1,5-1,7), Кипър (1,5). Това вероятно отразява различното основно предназначение (модел на използване) на къмпингите в отделните страни – като място за стационарна почивка или като място за краткотрайно пребиваване при транзитно преминаване, обиколни или краткотрайни (уикенд) пътувания.

Силно се различават и тенденциите в използването на къмпинги като място за настаняване. В някои страни се отчита нарастване на нощувките за периода 2008-2017 г. с над 20% (средногодишно над 2,5%) – Полша (7,1%), Хърватия (4,8%), Германия (3,9%), Словения (3,5%), Австрия (3,1%), Франция (2,8%), Испания (2,7%), Унгария (2,7%), Чехия (2,7%), в други има значително намаление с над 10% за периода (средногодишно над 1%) – Словакия (-1,2%), Дания (-1,3%), Италия (-1,4%), България (-1,6%), Финландия (-1,8%), Латвия (-4,8%), Ирландия (-6,9%), Кипър (-8%), Естония (-10%).



**Фиг. 138. Реализирани нощувки в къмпинги и паркове за рекреационни превозни средства и ремаркета в ЕС по страни, 2017 г.**



Източник: Eurostat (tin00177); данните за Великобритания, Ирландия, Норвегия, Исландия, Швейцария, Черна гора и Турция са за 2016 г.

### 7.3.3 Основни констатации изводи

Анализът на потенциалното търсене на настаняване на къмпинги за Северозападния район (въз основа на данни за ефективното търсене през последните години в страните от ЕС според проучвания на домакинствата и статистиката на местата за настаняване), очертава следните по-важни констатации и изводи:

- Макар и малко на пръв поглед, ефективното търсене на настаняване в къмпинги в страните от ЕС е съществено. По данни от проучванията на домакинствата пътуванията с настаняване в къмпинги и подобни места представляват 3% от всички пътувания на европейците през 2017 г. с поне една нощувка и 6% от пътуванията с използване на колективни места за настаняване, реализираните при тях нощувки са 4,7% от всички реализирани нощувки при пътувания на европейците, а осъществените при тях разходи за настаняване са около 5,5 млрд. евро (3,8%). Според статистиката на местата за настаняване тежестта на къмпингите е по-висока – 8,5% от всички пренощуващи лица в колективни места за настаняване и 12,5% от реализираните нощувки през 2017 г.
- Средната продължителност на пътуванията с настаняване в къмпинг според проучванията в местоживеенето е 7,5 нощувки, значително по-голяма от средната за всички пътувания. Според статистиката на местата за настаняване средната продължителност на престоя при нощуване в къмпинг е 4,5 нощувки, с 50% по-висока от средната за всички места за настаняване.
- Според проучванията на домакинствата средните разходи за една нощувка при пътувания с основно настаняване в къмпинг през 2017 г. са 21 евро – близо 3 пъти по-ниски от

хотелите и с около 50% по-ниски от другите места за настаняване. При пътувания с основно настаняване в къмпинги разходите за една нощувка на българите са 6 евро (в страната – 5,3 евро), а на румънците – 11 евро (в чужбина – 31 евро). На пръв поглед това е недостатък от гледна точка на бизнеса, но по-ниските цени за настаняване се превръщат във важно предимство в периоди на криза, когато значителна част от европейците, в т.ч. и българите, не се отказват от пътуване за удоволствие, но ограничават разходите си, търсейки по-кратки пътувания и/или по-евтини възможности (Маринов и др., 2010, с. 589-590; Дограмаджиева и Маринов, 2010, с. 48-49).

- Търсенето на къмпинги е сравнително устойчиво. По данни от проучванията на домакинствата в периода 2014-2017 г. пътуванията с основно настаняване в къмпинг намаляват с 4%, а на реализираните нощувки – с 12% (на фона на общо нарастване на търсенето), но разходите нарастват с 9%, а разходите за една нощувка – с 24%. Данните на статистиката на местата за настаняване са по-позитивни – през 2008-2017 г. броят на пренощуващите лица в къмпинги в ЕС нараства с 26%, а на реализираните нощувки – с 11%. Но и двата източника очертават известно намаляване на средната продължителност на престоя.
- Обемът на търсенето на пътувания с настаняване в къмпинги е най-голям във Франция (31,9% от пътуванията и 35,3% от реализираните нощувки), Германия (съответно 26,5% и 29,5%), Испания (8,8% и 5,2%), Швеция (5,7% и 4,8%), Италия (5,3% и 4,8%). Пътуванията с основно настаняване в къмпинг на населението на България и Румъния са с незначителна тежест в общия обем на търсенето (България – 0,3% от пътуванията и 0,2% от нощувките; Румъния – 0,9% от пътуванията и 0,6% от нощувките), но през последните години се отчита значителен ръст в сравнение с 2014 г. (с 92% за пътуванията на българите и с 35% за пътуванията на румънците). И в двете страни значението на пътуванията с основно настаняване в къмпинг е значително по-малко от средното за ЕС (1,7% от всички пътувания и 2,5% от всички нощувки за българите и 1,8% от всички пътувания на румънците).
- Пътуванията с основно настаняване в къмпинг са предимно вътрешни, в собствената страна (75%). Значението на тази особеност се засилва, тъй като през 2014 г.-2017 г. пътуванията в чужбина намаляват по-силно (-8,5%) в сравнение с пътуванията в страната (-2,4%). В някои страни обаче пътуванията в чужбина надхвърлят 40% и достигат до 70-90% от всички пътувания с настаняване в къмпинг (Люксембург, Словения, Белгия, Нидерландия, Австрия, Литва, Германия, Унгария). Основен „износител“ на пътувания с настаняване в къмпинги е Германия (47% от всички пътувания в чужбина с настаняване в къмпинг). Други страни с по-голям брой и относителен дял на пътуванията в чужбина с настаняване в къмпинг са Франция (7,2%), Белгия (7,1%), Испания (4,5%), Швеция, 4,1%), Австрия (3,7%), Чехия, Словения, Дания (около 3%).
- Предимно „вътрешният“ характер на пътуванията с използване на къмпинги се потвърждава и от статистиката на местата за настаняване. През 2017 г. на местните жители се падат 70% от пренощуващите лица и 65% от реализираните нощувки в къмпинги в страните от ЕС.
- Използването на настаняване в къмпинги по данни на статистиката на местата за настаняване е силно концентрирано – 90% от пренощуващите лица и реализираните нощувки се падат само на първите девет страни: Франция (31,2% от всички нощувки в къмпинги в ЕС), Италия (14,3%), Великобритания (13%), Испания (9,7%), Германия (7,8%), Нидерландия – 20 млн. нощувки (5%), Хърватия – 19 млн. нощувки (4,8%), Швеция – 16 млн. нощувки (4%) и Дания (2,7%). Водещите страни се разделят сравнително ясно на две групи: 1) страни от Южна Европа (Средиземноморието) с доминиращо търсене на къмпинги от чуждестранни туристи и 2) страни от Северна и Северозападна Европа с преобладаващо местно търсене.
- Използването на настаняване в къмпинги е много по-ниско в Източна и Югоизточна Европа (Полша, прибалтийските страни, Гърция, Кипър, България, Румъния). В къмпинги се реализират само 1% от всички нощувки в Румъния и едва 0,2% - в България.

## 8 ТУРИСТИЧЕСКИ АТРАКЦИИ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ДЕЙНОСТИ В НЕПОСРЕДСТВЕНАТА ОКОЛНОСТ НА ИНВЕСТИЦИОННИЯ ПРОЕКТ

Теренът на инвестиционния проект се намира в района на град Оряхово. Градът е сравнително лесно достъпен от значителни центрове на търсенето (в рамките на 2-2,5 часа пътуване с кола попадат София, Крайова и всички областни центрове в Северозападния район). Но същевременно той е сравнително изолиран от основните атракции на района – в рамките на един час може да се достигне например до Враца, Плевен и Лом. Затова от гледна точка на възможностите за дейности на туристите основното внимание е насочено към непосредствената му околност. Макар да не е особено популярен като туристическа дестинация, районът е изключително подходящ за любителите на спокойната почивка и «неутъпканите пътеки» (Искров, 2006).

Дунавското крайбрежие в района на Оряхово е традиционна зона за отдих, с основно ядро местността срещу остров Есперанто, която към края на 80-те години на XX в. е разполагала със значителна настанителна база – над 300 легла (Бръмбаров, 1990, с. 11-12). Средата е слабо урбанизирана. В община Оряхово преобладават земеделските земи (84%), в т.ч. лозя и овощни градини. Горските площи са малко (5%), главно по крайбрежието, но е висок делът на водните площи и течения (6%) (Баланс на ..., 2019). Теренът е хълмист, пейзажното разнообразие е сравнително високо, особено по крайбрежието, откриват се красиви панорамни гледки към реката и румънския бряг.

Основна природна атракция е крайбрежието на р. Дунав и остров Есперанто, които предлагат възможности за плаж (пясъчни плажове), къпане, водни спортове, разходки с лодка, колоездене, пикник. Няма регламентиран охраняем плаж. Остров Есперанто, който е едва на 60-70 м от брега, е съхранил естествената си флора и фауна, с редица редки и защитени видове. Островът е с площ 1,3 км<sup>2</sup>, (дължина 4 км, максимална ширина 0,5 км) и при спадане на нивото на реката е достъпен пеша или с високопроходим автомобил. Островът получава името си през 1934 г., когато на този бряг на Дунава се провежда национален конгрес на есперантистите.

Основен център на концентрация на културно-исторически забележителности в общината е гр. Оряхово. Градът е малък (около 5 хил. ж.), живописен, с много зеленина и с дълга история. През Възраждането и след Освобождението Оряхово е важен транспортен и пристанищен център с развити търговия и занаяти. В края на XIX и в началото на XX в. в строителството се налага архитектурният стил сецесион. Част от сградите от този период са запазени и до днес в градския център. Основните забележителности в града са:

- Исторически музей (централна сграда) – самата сграда е обявена за архитектурна културна ценност, разполага с три зали – „Археология“, „Възраждане“, зала за временни изложби.
- Етнографска къща към историческия музей – възрожденска къща, част от старата чаршия на Оряхово, с експозиция „Народен бит и култура“. Експозицията включва действащ тъкачен стан, на който всеки желаещ може да опита да тъче. В отделна стая на втория етаж е пресъздаден градския дух от началото на XX в. Има зала за презентации, в която се представят видеоматериали за културното наследство. В двора е разположен информационен център „Културно-историческо наследство Оряхово“.
- Художествената галерия „Проф. Марин Върбанов“ е част от историческия музей, но е обособена в отделна сграда. Посветена е на проф. Марин Върбанов, роден в Оряхово, художник-авангардист, професор по художествен текстил, основател на катедра „Текстил“ в Националната художествена академия. Галерията представя картини на стари автори, родени или живели в Оряхово, творби на съвременни оряховски художници, както и картини, рисувани по време на ежегодния международен художествен пленер, посветен на проф. Марин Върбанов.
- Къща-музей „Дико Илиев и духовите музика“ (открита през 2018 г.) с няколко експозиции. Първата е посветена на композитора Дико Илиев, който е живял в Оряхово и района и е

известен с композициите си на народни хора (в т.ч. „Дунавско хоро“), популяризирането на духовата музика и създаването на голям брой духови оркестри. Втората експозиция представя развитието на духовите оркестри в района. Другите експозиции са посветени на актьора Андрей Чапразов и градския бит (представяне на атмосферата на заможен оряховски дом от 20-30-те години на XX век).

- Художествена галерия „Савчеви“ – частна галерия, представяща творби, създадени по време на пленерите, организирани от собственика, в които участват художници от България и от чужбина.
- Църква „Св. Георги“ – добре запазена църква от 1837 г., архитектурна културна ценност с национално значение, с резбован и позлатен иконостас във възрожденски стил и стенописи от края на XIX в. и началото на XX в., носещи белезите на самоковската, тетевенската и дебърската школа.
- Църква „Успение на Пресвета Богородица“.
- Паметник на румънските воители загинали за Освобождението на Оряхово – дело на италианския скулптор Арнолдо Цоки (автор на паметници в редица български градове, в т.ч. паметника „Цар Освободител“ в София).
- Сградата на читалище „Надежда 1871“.
- Средновековна крепост „Камъка“ – на по малко от километър от Оряхово, със запазена двуетажна кула от времето на Второто българско царство. През нея са преминали войските на два кръстоносни похода, водени от крал Сигизмунд (1396 г.) и крал Владислав Ягело (1444 г.).

По-значими туристически атракции в съседните общини са:

- Национален музей „Параход Радецки“ и паметник на Хр. Ботев и четата му – гр. Козлодуй;
- Римска крепост „Аугуста“ – с. Хърлец, община Козлодуй;
- Туристически информационен и експозиционен център – гр. Мизия;
- Център за художествени занаяти – с. Софрониево, община Мизия;
- Средновековна църква „Св. Никола“ – с. Софрониево, община Мизия;
- Зоопарк „Гергана“ и лесопарк „Гергана“ – на 6 км от гр. Кнежа (подходящо за семейства с деца);
- Исторически музей – Кнежа (с археологическа и етнографска експозиция и художествена галерия);
- Музей „Банатска къща“ – с. Бърдарски геран, община Бяла Слатина;
- Банатска архитектура и църква – с. Гостиля, община Долна Митрополия.

Проблем за поветото от представените забележителности в община Оряхово и съседните общини е, че те са слабо популяризирани, а достъпната информация за тях е ограничена и оформена по начин, който не генерира мотивация за посещение, а на място често не са добре обозначени.

Други по-големи центрове на концентрация на туристически забележителности, достъпни в рамките на около един час от Оряхово, са Враца (Регионален исторически музей – Рогозенско съкровище, пещерата Леденика и др.) и Плевен (Панорама „Плевенска епопея 1877“, Регионален исторически музей, Музей на виното и др.).

По важните събития в община Оряхово са:

- Панаирни дни, празник на духовите оркестри «Дико Илиев» и пленер в памет на проф. Марин Върбанов - гр. Оряхово. Трите събития се осъществяват паралелно през втората половина на месец август. Панаирните дни включват културна програма, спортни събития и концерти, както и безплатни посещения и дегустации в изба Бургозоне. Празниците на духовите оркестри „Дико Илиев“ се провеждат ежегодно от 2002 г. и се оценяват като проява с национално значение. Представят се професионални, общински, ученически, сборни оркестри от България и чужбина. Участват и мажоретни състави.
- Ден на Оряхово – гр. Оряхово. На 21 ноември се чества освобождението на град Оряхово от османска власт. Поднасят се венци и цветя пред паметника на загиналите румънски



войни. Празничната програма включва откриване на изложби, исторически възстановки и концерти.

- Йордановден (6 януари) – гр. Оряхово. Празникът започва със света литургия в храм „Св. Георги“ и продължава с литийно шествие до пристанището на Оряхово. След освещаване се хвърля кръста в река Дунав.
- Трифон Зарезан (14 февруари) – гр. Оряхово. Организира се зарязване на лози от кмета на общината и почетни гости в лозята на винарна Бургозоне, съпроводено от празнична програма от народни ритуали, песни и танци, както и от дегустация на типични за Дунавския регион местни вина - Тамянка, Гъмза и др.
- Великден (април/май) – гр. Оряхово. На Великден се извършва празнична литургия в двете градски църкви „Св. Георги“ и „Успение на Пресвета Богородица“. На градския площад се провеждат изложба с яйца и козунаци и великденско хоро.
- Фестивал «Кукурузени усмивки» - с. Селановци. Провежда се ежегодно на Петковден – 14 октомври (празник на селото) и продължава един или два дни. Представя се автентичен и обработен фолклор от състави от различни градове, в т.ч. и от чужбина. Обединяващ елемент е царевичката. Тя присъства като декор, тема за състезания и като награди. По време на фестивала се организират изложение на стоки на земеделски производители, кулинарна изложба от местни ястия, изложба на произведения от царевичка и изложба с творби на местни и гостуващи художници.
- Фестивал на рибата и рибаря – с. Остров. Провежда се през юли, като всяка година се посвещава на отделен вид риба. Програмата включва кулинарна изложба с традиционни рибни ястия, кулинарно състезание за „майстори готвачи“ и изпълнения на самодейни танцови състави.
- Илинден (20 юли) – с. Горно Вадин. Прави се курбан, посещение на оброчен камък, програма за празника на брега на Дунава.
- Фестивал на старата градска песен «Сребро в косите, песен в душите» – с. Лесковец. Провежда се в края на юли на сцена пред кметството. Самодейни състави и пенсионерски клубове от страната представят стари градски песни. Фестивалът има конкурсен характер.

Ежегодните събития в община Оряхово и съседните общини по данни от Регистъра на туристическите фестивали и събития са обобщени в табл. 54. Данните показват, че в района се провеждат голям брой културни прояви (около 40), макар че значителна част от тях са ориентирани изключително към местното население или специфични целеви групи. Най-голяма е концентрацията на културни събития в периода май-август.

**Табл. 54. Ежегодни културни прояви в община Оряхово и съседните общини**

| Дата                         | Културна проява   | Място   | Община        | Кратко описание   |
|------------------------------|---|---|---------------|---|
| 6 януари                     | Рождението на Хр. Ботев   | Площад "Хр. Ботев", гр. Козлодуй                  | Козлодуй      | Поднасяне на цветя и венци, програма  |
| 6 февруари                   | Фестивал „Фършанги“   | С. Бърдарски геран                                | Бяла Слатина  | Фестивал на банатските българи от Румъния, Сърбия и България. Базар, представяне на банатската култура и история, шествие |
| 13 февруари                  | Честване на обявяването на Мизия за град                              | Гр. Мизия   | Мизия         |   |
| Февруари – март              | Сирни заговезни   | Парк “Чайка”, гр. Козлодуй                        | Козлодуй      | Показан обичай  |
| 30 март- 1 април             | Национален туристически ученически събор                              | гр. Кнежа, лесопарк "Гергана"                     | Кнежа         | Забавни и образователни игри за ученици   |
| 14 април                     | Общински фестивал на детската песен „Златно петле“                    | НЧ "Развитие-1892"- гр. Бяла Слатина              | Бяла Слатина  | Изпълнителите са деца до 14 годишна възраст   |
| Първата десетдневка на април | Общинска декада на културата и изкуството в град Тръстеник            | Гр. Тръстеник                                     | Д. Митрополия | Прояви, свързани с различни изкуства - музикално, танцово, изобразително  |
| Април                        | Общински преглед на самодейните състави към читалищата и клубовете на | Всяка година домакин е различно населено място на | Д. Митрополия | Народни песни, народни танци, стари градски и хумористични песни  |



| Дата                          | Културна проява   | Място                               | Община           | Кратко описание  |
|-------------------------------|---|-------------------------------------|------------------|--|
|                               | пенсионера с музика, песен и танц в сърцата   | територията на общината             |                  |  |
| 1 май                         | Майски кукутановец Кнежа  | гр. Кнежа, лесопарк "Гергана"       | Кнежа            | Фолклорно надпяване  |
| Първата десетдневка на м. май | Празник на детското танцово изкуство  | Гр. Долна Митрополия                | Долна Митрополия | Представяне на детски танцови състави от област Плевен   |
| 17 май                        | Официално откриване на Ботеви тържества   | Площад "Христо Ботев", гр. Козлодуй | Козлодуй         |  |
| 17 май                        | Регионален многожанров фестивал на инвалиди – „Бреница пее и танцува“                 | с. Бреница                          | Кнежа            | Фестивал за художествена самодейност на инвалиди от Плевенски регион   |
| Втората десетдневка на м. май | Астро парти Байкал  | С. Байкал                           | Долна Митрополия | Дейности с ученици и учители, които провокират любов към науката, по-специално физика и астрономия.  |
| 21 май                        | Фолклорен фестивал „Огоста пее“   | Площад в с. Гложене                 | Козлодуй         |  |
| 27 май                        | Ден посветен на героичния подвиг на Хр. Ботев и неговата чета                         | "Ботев парк", гр. Козлодуй          | Козлодуй         | Официални слова, възпоменателен митинг-заря, тематична изложба на детски рисунки на кораба "Радецки"   |
| 28 май                        | Посрещане на участници в ежегодния поход по стъпките на Ботев от Козлодуй до Околчица | С. Софрониево                       | Мизия            | Празнична програма   |
| 28 май                        | Фестивал „Шумът на реката“  | "Ботев парк", гр. Козлодуй          | Козлодуй         | Открита сцена за творческите изяви на състави от образователните, културните и социалните институции/организации в общината. Кътове със следните дейности: наблюдение на птици; запознаване с ценни растителни видове в Ботев парк; разходка по екопътека „Хр. Ботев“; бодиарт; рисунка на открито и др. |
| 28 май                        | Годишнина от преминаването на Ботевата чета през с. Бутан                             | С. Бутан                            | Козлодуй         |  |
| 28 май                        | Начало на национален туристически поход Козлодуй-Околчица                             | "Ботев парк", гр. Козлодуй          | Козлодуй         |  |
| 30 май                        | Ден на град Козлодуй. Фестивал „България и Ботев нас ни свързват“                     | Площад "Христо Ботев", гр. Козлодуй | Козлодуй         | Фестивал на съхранените български традиции сред българите в страната и в чужбина. Участват състави от Сърбия, Молдова, Румъния   |
| 9 - 12 юни                    | Фестивал на любителското гворчество „Пей и танцувай за Бутан“                         | Централен площад, с. Бутан          | Козлодуй         | Представяне на обреди, обичаи, автентичен фолклор, носии   |
| 25 юни                        | Рибен фест  | Ботев парк, гр. Козлодуй            | Козлодуй         | Посветен на световния ден на риболова. Демонстрации на риболовни и кулинарни умения.   |
| 27 юни - 03 юли               | Международен северен фестивал на аматьорските геатри „Звезден прах“                   | Гр. Кнежа                           | Кнежа            | Театрални спектакли, творчески работилници и съпътстваща програма от културни прояви   |
| М. юни                        | Биенале на детската рисунка   | Гр. Тръстеник                       | Д. Митрополия    |  |
| Юли                           | Фестивал на старата градска песен   | С. Лесковец                         | Оряхово          | Изпълнения на стари градски песни  |
| 20 юли                        | Илинден   | С. Горни Вадин                      | Оряхово          | Посещение на оброчен камък, курбан, празнична програма край р. Дунав   |
| 21 юли                        | Регионална среща - надпяване на пенсионерските клубове „Песен се носи над равно поле“ | гр. Кнежа, НЧ "Борба - 1896"        | Кнежа            | Фолклорни и стари градски песни  |
| 22-24 юли                     | Рок фест „Кнежа“  | гр. Кнежа, Лесопарк "Гергана"       | Кнежа            | Рок концерти на български и чуждестранни рок-групи   |
| Последната седмица на юли     | Фестивал на рибата и рибаря   | С. Остров                           | Оряхово          | Състезания с рибни ястия, кулинарни изложби  |

| Дата                           | Културна проява  | Място                    | Община       | Кратко описание  |
|--------------------------------|--|--------------------------|--------------|--|
| 2 август                       | Курбан посветен на св. Пророк Илия - закрилник на града          | Гр. Мизия                | Мизия        | Надпявания между клубове на пенсионери, народни борби  |
| Август                         | Мизийски панаирни дни  | гр. Мизия                | Мизия        | Водосвет и курбан, народни борби, художествени програми, детско шоу, приятелски футболни срещи и др.   |
| 13 - 20 август                 | Общински фолклорен фестивал ехо от родния край - Георги Горелски | С. Търнава               | Бяла Слатина | Представяне на местен фолклор  |
| 18 - 22 август                 | Панаирни дни   | Гр. Оряхово              | Оряхово      | Културни и спортни изяви, Нептунова вечер, пленер  |
| 18 - 22 август                 | Празници на духовите оркестри                                    | Гр. Оряхово              | Оряхово      | Концерти на духови оркестри от страната и чужбина  |
| Началото на септември          | Фестивал на занаятите и изкуствата с международно участие        | Ботев парк, гр. Козлодуй | Козлодуй     | Изложение-базар на занаятчии от региона и страната, майсторски работилници и ателиета, фолклорни концерти  |
| Септември                      | Общински фестивал на пенсионерските клубове                      | Гр. Бяла Слатина         | Бяла Слатина |  |
| Края на септември              | Фестивал на царевицата   | Град Кнежа               | Кнежа        | Популяризиране на фолклора и традициите - песен, танц, носия, кухня. Изложба на ястия от царевични продукти  |
| Средата на октомври, Петковден | Фестивал „Кукурузени усмивки“                                    | С. Селановци             | Оряхово      | Представяне на автентичен и обработен фолклор, дни на производителя с изложение на стоки, художествени изложби и кулинарни изложби с ястия от царевица |

Източник: Регистър на туристическите фестивали и събития

## ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Във фокуса на изследването е Северозападният район, като се правят сравнения и с прилежащите райони на Румъния (Югозападна Олтения) и на Сърбия (Южна и Източна Сърбия). Те могат да бъдат разглеждани като допълващи или конкуриращи, но при всички случаи трите района са най-слабо развитите в социално-икономическо отношение райони на съответната страна и споделят сходства по отношение на природната среда, селищната мрежа, географското положение, транспортната достъпност и др. Основният изследователски подход е сравнителен, като освен помежду им, районите са сравнявани и със стойностите на съответната страна. Проследени са и тенденциите, в повечето случаи за десетгодишен период.

Освен официалната статистическа информация са използвани и други източници на информация като Националния туристически регистър, онлайн платформата Booking.com и други. Собственото проучване за местата на настаняване дава картина, която в редица аспекти се различава от представената въз основа на данните от НСИ. Това дава основания да се твърди, че при подобни анализи не е достатъчно да се разчита единствено на достъпната официална статистика и че значителните усилия за набиране на допълнителна информация са били оправдани. Резултатите потвърждават формулирания в предишни наши изследвания извод, че информационният дефицит по отношение на туристическото развитие може да бъде намален както чрез генериране на информация от самите изследователи, така и чрез по-добро познаване и пълноценно използване на наличната информация (Маринов, 2004, с. 218).

От друга страна, не са редки случаите на противоречия в данните за състоянието, особеностите или тенденциите от различни източници или при използване на различни показатели. Първосигналният подход за справяне с този проблем е да се използват само непротиворечивите данни (често тези, които подкрепят тезата на авторите). Алтернативният подход е „както академичните и приложните изследвания, така и политическите анализи и оценки да се основават на възможно най-широк кръг източници и на добро познаване на тяхната методика и информационна стойност“ (Дограмаджиева, Маринов, 2010, с. 59). На практика това означава внимателно съпоставяне на данните от различни източници и на различните показатели и „сглобяване“ на цялостната картина, защото привидната противоречивост често може да означава взаимно допълващи се (а не изключващи се) особености и тенденции.

Не на последно място, едно от методическите предизвикателства пред географските (регионалните) изследвания на субнационално ниво, на което обикновено не се обръща достатъчно внимание, е „статистическият ефект“, предизвикан от промяна в териториалния обхват (административни или други граници), за което Северозападният район е подходящ пример. Картината на туристическото и по-общо на социално-икономическото развитие би изглеждала различно в границите към 2005 г., преди присъединяването към района на Ловешка и Плевенска област (особено на общините Троян, Тетевен и Априлци), които традиционно не се възприемат като част от Северозападна България. Подобни промени затрудняват и статистическото проследяване на тенденциите за по-дълъг период от време.

Анализът на законовите и статистическите изисквания и класификации показва, че съществуват редица особености при статистическото наблюдение на настанителната база, които нерядко не се отчитат от анализаторите (по-специално какво се включва в местата за настаняване, които се отчитат статистически за различни цели, какво обхващат различните типове места за настаняване, особено когато са „уедрени“, както е случаят с данните на Евростат и НСИ за България, как се отчитат данните за едно място за настаняване, което би могло да се отнесе към повече от един тип и др.). Проблемът е по-остър, когато трябва да се правят сравнения между различни страни. Показателен е случаят, че при конкретното изследване според данните на НСИ в Северозападния район през последните години функционира един къмпинг, според Националния туристически регистър в района няма категоризирани къмпинги, а според проучването в интернет са открити шест места за настаняване, които предлагат подобни услуги.

Това изследване е емпирично, в него няма много теория. То представя „снимка“ на състоянието и тенденциите в развитието на местата за настаняване в Северозападния район, сравнен с България като цяло и в някои аспекти – със съседните райони на Румъния и Сърбия. То включва много факти, данни, числа. Някои от тях са намерили обяснение или най-малкото предположения за обяснението им, други не. Но най-малкото то създава основа за:

- Обмисляне и вземане на управленски (инвестиционни) решения въз основа на допълнителен анализ и поемане на известен риск, какъвто е неизбежен за всяко предприемачество;
- Разработване на стратегически и програмни документи за развитието на района;
- Продължаване и задълбочаване на анализа за състоянието и тенденциите на развитието на туризма в Северозападния район, на неговите фактори, възможности и ограничения;
- Сравнения във времето, например след 5, 10, 15 или 20 години.

Въпреки наличието на значителен туристически потенциал Северозападният район не разполага с „мега-атракции“, а са ограничени и водещите атракции, т.е. такива които могат да бъдат основен мотив за масови посещения. При съвременните особености на туристическото търсене той е подходящ за по-дребномащабно туристическо развитие и специализирани форми на туризма, предимно с кратък престой. Ограничител за туристическото развитие са относително неблагоприятното туристико-географско положение на района и транспортната му достъпност (особено с въздушен транспорт). Последното предопределя ориентацията му към по-близки пазари. Но потенциалният пазар, респ. достъпното население в рамките на 90 мин. пътуване с кола, който за отделните области варира между 700 хил. и 1,2 млн. души, не е за пренебрегване.

Картината на социално-икономическото развитие е неблагоприятна. Северозападният район е най-изостаналият в България (и нерядко в ЕС) по голям брой показатели и в различни аспекти: най-малката и най-бавно растяща икономика в страната, най-нисък БВП на 1 ж. и ниски доходи на населението, ниска производителност на труда, която се обяснява до голяма степен с отрасловата структура и с понижената инвестиционна активност, най-малко и намаляващо население, ниска степен на урбанизираност, нисък дял на икономически активното население и ниска заетост, високо ниво на безработица и др. Но районът има и предимства и благоприятни тенденции: най-висок ръст на БВП през 2017 г., по-висок от средния ръст на производителността, сравнително благоприятна образователна структура на населението и особено на заетите, най-ниски разходи за труд, в т.ч. в хотелиерството и ресторантьорството и едни от най-ниските местни данъци и такси в България.

Въпреки ниското ниво на индекса на регионална конкурентоспособност, позицията на Северозападния район не е толкова неблагоприятна, колкото обикновено се смята. При национално сравнение разликите с останалите райони в България, с изключение на Югозападния, са пренебрежими, а при европейско сравнение той е сравним с повечето райони в Югоизточна Европа (България, Румъния, Гърция) с изключение на столичните, както и с някои райони в Южна Италия и Испания.

Според данните на НСИ Северозападният район разполага със значително по-малка леглова база от съседните райони на Румъния и Сърбия и най-малка в сравнение с всички райони на България. По-малкият леглови капацитет и наситеност с леглова база (гъстота) в сравнение с Югозападна Олтения и Южна и Източна Сърбия при сходно положение и атрактивност е индикация за вероятно неоползотворен потенциал на Северозападния район.

Според собственото проучване настанителната база на района е значително по-голяма от представената в официалната статистика – 771 места за настаняване (четири пъти повече от наблюдаваните от НСИ) с над 15 хил. легла (близо 2 пъти повече от отчетените от НСИ). Според собственото проучване места за настаняване има в 39 от общо 59 общини в района, но 90% от леглата са концентрирани в 14 общини, а 45% от леглата са във водещите три общини - Троян, Тетевен и Априлци. Тази концентрация подсказва важноста на транспортните връзки, които са най-добри в област Ловеч (единствената област от района, през която преминава автомагистрала). Изразената концентрация може да се види и на по-ниско ниво.

Места за настаняване има в 126 селища и местности, но само в 8 от тях, които имат над 500 легла, е съсредоточена почти половината от легловия капацитет. Това са Априлци, Рибарица, Враца, Вършец, Плевен, Чифлик, Видин и Тетевен.

Сравнението със съседните райони показва, че подобна концентрация не е необичайна – във всеки от районите има по една област, в която по различни причини е съсредоточена голяма част от легловия капацитет – Ловеч в Северозападния район (35%), Вълча в Югозападна Олтения (54%) и Зайчар в Южна и Източна Сърбия (54%). И в трите района това са области с по-изявен планински характер.

На по-ниско (общинско) ниво в Северозападния район настанителната база и туристическите потоци са концентрирани в два типа общини:

- Общини с по-значими планински и/или балнеокурорти и исторически забележителности с висока посещаемост и туристически интензитет (Троян, Тетевен, Вършец, Априлци, Белоградчик, Берковица) и
- Общини на областните центрове и някои други индустриални центрове – с висока посещаемост и нисък туристически интензитет (наред с петте областни града тук се отнасят Козлодуй и Луковит).

На микрониво (населени места и местности) се установяват три модела на локализация на настанителната база:

- Моноцентричен: цялата или почти цялата леглова база е концентрирана в едно населено място, често – но не винаги – общинския център (напр. Монтана, Козлодуй, Плевен, Априлци, Оряхово);
- Концентриран: налице е водещ център на концентрация, но той се допълва със значителен дял на легловия капацитет в други (вторични) центрове (напр. Белоградчик, Видин, Берковица, Вършец, Враца, Летница, Ловеч, Луковит, Тетевен);
- Полицентричен: без изявен център, разполагане в повече места със значителна, често равностойна тежест. Типичен пример е община Троян (Чифлик, Троян, Орешак, Шипково, Беклемето, Черни Осъм и др.), а в по-малък мащаб (при по-ограничен леглови капацитет) подобен модел се наблюдава в общините Чипровци, Мездра и Ябланица.

В Северозападния район преобладават малки места за настаняване. Според данните на НСИ средният размер е 45 легла – два пъти по-малък от средния за България, но сходен с този в Югозападна Олтения. Според собственото проучване средният капацитет на местата за настаняване в района е още по-малък - 20 легла, близо половината от тях са с до 10 легла, а една трета – с 11-25 легла.

В структурно отношение обликът на района според собственото проучване се формира от къщите за гости (36% от местата за настаняване и 23% от леглата), стаите за гости (35% от местата и 16% от леглата), хотелите (9% от местата, но с 33% от легловия капацитет) и семейните хотели (10% от местата и 14% от леглата). В този аспект данните от собственото проучване се различават съществено от тези на НСИ – според последните доминираща е базата от хотелски тип (70% от местата и 80% от леглата). И в двата случая присъствието на къмпинги е статистически неуловимо (под 0,5%), за разлика от съседните райони на Румъния и Сърбия, където техният дял е малък, но видим – съответно 3% и 6% от капацитета.

Според собственото проучване в района преобладават ниско категорийните места за настаняване (82% от местата с 67% от легловия капацитет), втори по значение са средно категорийните (15% от местата, 25% от леглата), а висококатегорийните са изключително малко, предимно с 4 звезди. Разликите с данните на НСИ не са радикални, но последните предполагат по-малка тежест на нискокатегорийните места (47% от леглата) и по-голяма на тези от средна (40%) и висока категория (13%). В случая данните на НСИ са важни, защото дават възможност за сравнение и подчертават съществената разлика в категорийната структура в сравнение със средното за България – делът на леглата в места от ниска категория в района е с 18 процентни пункта по-висок, на тези от средна категория – с 12 пункта по-висок и съответно на тези от висока категория – с 30 пункта по-нисък.



Средната цена на двойна стая според собственото проучване е 51 лв. като варира в широк диапазон – между 20 и 150 лв. за отделните места за настаняване. В над половината от местата за настаняване (53%) цената за двойна стая е между 30 и 50 лв., в 17% - до 30 лв. и в 19% - между 50 и 70 лв. Това кореспондира с данните на НСИ, според които средният приход от една нощувка е 35 лв. (средният приход от една нощувка съответства на цената на действително реализираните нощувки; трябва да се има пред вид че двойна стая може да се ползва и от един посетител, често на по-ниска цена от тази за двама). Въз основа на данните на НСИ се вижда, че ценовото равнище в Северозападния район е значително по-ниско от средното за България (54 лв.), както и че неговото повишаване през последните 10 години (18%) е почти два пъти по-ниско от средното за страната (34%).

Средната цена на двойна стая показва значителна вариация както по общини, така и особено по категория на местата за настаняване. Според собственото проучване средната цена на стая варира от 46-50 лв. за категория 1-2 звезди до 64 лв. за 3 звезди и 87 лв. за 4 звезди. Според данните на НСИ приходите от една нощувка нарастват от 25 лв. за категория 1-2 звезди, до 39 лв. за 3 звезди и 52 лв. за 4-5 звезди. По данни на НСИ приходите от една нощувка по общини варират от под 20 лв. до близо 50 лв. Това е близко до резултатите от собственото проучване, според което вариацията на цената на стая по общини е между 35 и 83 лв., като в повечето случаи това се обяснява с различията в категорийната структура на местата за настаняване. Но трябва да се има пред вид, че категорията оказва влияние върху равнището на цените само като тенденция, но не и като индивидуални практики - има немалко места за настаняване от ниска категория, които предлагат цени, които са типични за по-високите категории.

Приходите от едно легло в Северозападния район според данните на НСИ са 2277 лв., два пъти по-ниски от средните за България (4338 лв.), като за последните десет години са нараснали с 30% при средно за страната 71%. Приходите на 1 легло са най-ниски за нискокатегорийните обекти (1311 лв.) и много сходни за тези от средна (3098 лв.) и висока категория (3298 лв.). Докато за първите две групи стойностите са близки до средните за България, за високотекатегорийните обекти приходите от 1 легло са близо два пъти по-ниски в района. Приходите от 1 легло в района нарастват за периода 2010-2018 г. най-много за категория 3 звезди (69%), малко по-слабо за 1-2 звезди (55%) и най-малко за категория 4-5 звезди (15%). По общини приходите от едно легло варират от 440 лв. (Берковица) до близо 3500 лв. (Троян).

Заетостта на леглата в Северозападния район според данните на НСИ е ниска – 20,2% през 2018 г. Районът е на последно място в страната, със стойност близо два пъти по-ниска от средната за България (39,3%). Заетостта на леглата нараства слабо за последните десет години – от 17,8% на 20,2% или с 13,5%, значително по-бавно от средното за страната (31% ръст – от 30,1 на 39,3%). Измерена в реализирани нощувки на едно легло (58) тя е два пъти по-ниска от тази в Югозападна Олтения (116), но по-висока отколкото в Южна и Източна Сърбия (42). Заетостта на леглата в Северозападния район е по-висока в местата за настаняване от по-висока категория – 26% за 3 звезди и 19% за 4-5 звезди при 16% за 1-2 звезди, но за разлика от тенденциите в България нараства най-много при местата за настаняване от средна категория (с 69% за 10 години) и ниска категория (63%), докато при тези от висока категория на практика не се променя. Заетостта по общини варира в широки граници – между 5,2% (19 нощувки на 1 легло) и 31,7% (111 нощувки на 1 легло). Това показва, че постигането на приемлива заетост в района не е невъзможно. Освен това немалко общини показват много бърз ръст на заетостта за последното десетилетие, например Белоградчик (4 пъти), Троян и Враца (2 пъти) и др.

Една от силните страни на местата за настаняване в Северозападния район е продължителният период на функциониране през годината – 320 дни (на практика целогодишно), малко по-висок в сравнение със съседна Югозападна Олтения (309) и значително по-висок от средния за България (203 дни). Това кореспондира с по-слабо изразената сезонност на търсенето, която е с летен пик, по-слабо изразен от типичния за страната. На месеците юли и август се падат 24% от реализираните нощувки (за България –

45%), а на периода от юни до септември – 43% (за България – 72%). Сезонността в района е по-слабо изразена отколкото в Югозападна Олтения и Южна и Източна Сърбия. От друга страна, данните от интервютата показват, че значителна част от посещенията в местата за настаняване в района са през уикенда.

През 2018 г. в местата за настаняване в Северозападния район са отчетени 290 хил. пренощували лица, които са осъществили 545 хил. нощувки. По тези показатели районът е на последно място в България и заема незначителен дял – 3,7% от пренощувалите лица и 2% от реализираните нощувки. Обемът на ефективното търсене е около 2-3 пъти по-малък в сравнение със съседните райони на Румъния и Сърбия по отношение на пренощувалите лица и 3-4 пъти по-малък по отношение на нощувките.

И за трите района преобладаваща част от търсенето е местно, от страната – 89% от нощувките в Северозападния район, 95% в Югозападна Олтения и 79% в Южна и Източна Сърбия.

Средната продължителност на престоя в Северозападния район е ниска – 1,9 нощувки, без разлика между местни и чужденци. Тя е значително по-ниска както в сравнение с България (3,4 нощувки), така и със съседните райони на Румъния и Сърбия (2,8-2,9 нощувки).

В периода 2008-2018 г. търсенето на места за настаняване в Северозападния район показва значителен ръст, но много по малък от средния за България. Броят на пренощувалите лица нараства с 23,6% (в България – с 55,2%), като ръстът е почти два пъти по-голям при чуждите граждани – 39,4% (в България – 75,6%). Ръстът на нощувките е сходен – 24,9% (България – 46,7%), като за разлика от пренощувалите лица е по-нисък при чуждите граждани – 18,2% срещу 25,7% за български граждани (в България – съответно 50,4% и 40,1%). При чужденците се отчита слабо намаляване на средната продължителност на престоя (от 2,2 на 1,9 нощувки).

Предпочитани от туристите са местата за настаняване от средна категория (49% от нощувките) и ниска категория (38%), а на висококатегорийните се падат едва 13% от нощувките. В това отношение има разлика между българи и чужденци: 40,7% от българите и едва 18,5% от чужденците избират нискокатегорийни места за настаняване (1-2 звезди), докато висококатегорийните обекти са предпочитани от 27,9% от чужденците и едва от 13,7% от българите. За периода 2010 - 2018 г. структурата на пренощувалите лица и нощувките се е изменила значително. Тенденцията е към увеличаване на пренощувалите лица и на реализираните нощувки в места за настаняване с по-висок стандарт, но при българите, които предопределят и общите стойности, с най-висок ръст са тризвездните обекти (47% ръст на нощуващите и 63% ръст на нощувките), докато при чужденците ръстът е сходен в местата от средна (81%) и висока категория (71%).

Разпределението на търсенето по общини е неравномерно и сходно на това на местата за настаняване. През 2018 г. 91% от пренощувалите лица и реализираните нощувки са концентрирани в 11 общини с дял над 2% по съответните показатели. Тенденциите в търсенето по общини не са еднозначни – за периода 2008-2018 г. с по-изразена позитивна динамика са общините Белоградчик и Димово (ръст на пренощувалите 4 пъти и на нощувките над 5 пъти), Враца, Троян, Луковит, Монтана, а по-съществен спад (с 20-40%) се отчита в Априлци, Козлодуй, Берковица и Плевен.

Според данни от интервюта с местата за настаняване основните интереси и мотивация за посещение на района са, на първо място, природните обекти (природната среда), следвани от културните забележителности и възможността за почивка. Данните от по ранно анкетно проучване на посетителите в Дунавския туристически район (2015 г.) са сходни, но показват по-висока тежест на културно-историческия туризъм. Според тях преобладаващите цели на посещение са практикуването на културно-исторически туризъм (25%), служебни ангажименти (19%), гостуване на роднини или приятели (13%), почивка и развлечения (12%), лична работа (10%). При чуждестранните посетители е повишено значението на преминаването през района на път за друга дестинация (11%).

Чуждестранните посетители в Северозападния район са с по-голямо значение само в област Видин (24%), а от по-посещаваните общини - в общините на областните центрове с изключение на Ловеч (Плевен – 21%, Враца – 18%, Видин – 25%, Монтана – 16%), на по-значими индустриални центрове (Козлодуй – 17%, Луковит – 24%, Белене – 30%), както и Белоградчик (21%). Най-високият дял на чужденците в реализираните нощувки в община Димово (37%) би могъл да е индикативен за повишеното използване на къмпинги от чуждестранни посетители (доколкото това е единствената община с къмпинг в района според данните на НСИ).

По-детайлният анализ на структурата на туристическото търсене според националността на нощуващите показва, че в Северозападния район през 2018 г. са отчетени нощували лица от над 70 страни, но близо половината от пренощуващите лица и реализираните нощувки се падат само на шест страни: Румъния (16,5% от пренощуващите и 15,1% от нощувките), Италия (7,1% от пренощуващите и 8,9% от нощувките), Германия (7,7% от пренощуващите и 8% от нощувките), Украйна (8,6% от пренощуващите и 6,2% от нощувките), Обединеното кралство (4,5% от пренощуващите и 4,7% от нощувките) и Сърбия (5,1% от пренощуващите и 4,6% от нощувките). За последните десет години се отчита значителен ръст (между два и пет пъти) на пренощуващите и нощувките от Украйна, Сърбия, Унгария, Полша, Румъния и Турция, но във всички случаи става дума за малки абсолютни стойности. В абсолютно изражение най-голям е ръстът на румънците (увеличение с близо 3 хил. нощуващи и около 4,5 хил. нощувки).

Анализът на туристическите потоци от съседните страни показва, че за България като цяло румънците и сърбите заемат висок дял в пристиганията. През 2018 г. са отчетени над 2 млн. пристигания на румънци в България (16,5% от всички пристигания на чужденци) и около 630 хил. пристигания на сърби (5,1%). За потоците и от двете страни са били характерни значителни колебания след началото на 90-те години, но през последното десетилетие те са сред бързо растящите и по повечето показатели са близки до или надхвърлят средните стойности, като ръстът е по-силно изразен за потока от Сърбия. И за двете страни е характерен нисък дял на посетителите, нощуващи в колективни места за настаняване (през 2018 г. 25% за Румъния и 7% за Сърбия), което определя ниския им дял в реализираните нощувки (за 2018 г. – съответно малко над 10% за Румъния и под 1% за Сърбия) и е ясна индикация за големия брой краткотрайни (еднодневни) посетители.

Въпреки съседството си с Румъния и Сърбия, Северозападния район има малка тежест в общия туристически поток от двете страни към България. През 2018 г. само 1% от пренощуващите в България румънци и 0,5% от реализираните от тях нощувки се падат на Северозападния район. Малко по-благоприятна е ситуацията при сърбите – на Северозападния район се падат 3,5% от пренощуващите в България и 1,9% от реализираните от тях нощувки. Очевидно е, че както румънците, така и сърбите имат други приоритетни дестинация за престой в България, достъпът до повечето от които не предполага преминаване през територията на Северозападния район. Сред водещите 20 дестинации за румънците в България от Северозападния район попадат, при това с много ниски стойности, само общините Видин и Плевен. Сред водещите дестинации за сърбите от Северозападния район е само община Видин, а близо до включване в тази група са общините Плевен и Белоградчик.

Нощуващите посетители от Румъния и Сърбия в Северозападния район са концентрирани в ограничен брой общини. За румънците това са Видин, Плевен, Враца, Троян, Луковит и Белоградчик, сред които водещи с общо над 50% от пренощуващите и нощувките са Видин (29,2% от пренощуващите и 33,7% от нощувките) и Плевен (23,2% от пренощуващите и 18,3% от нощувките), а за сърбите - Видин, Плевен, Враца, Вършец, Тетевен и Белоградчик, като и в този случай доминират Видин и Плевен с близо половината от пренощуващите и нощувките (Видин – 33% от пренощуващите и 24,5% от нощувките; Плевен – 16,3% от пренощуващите и 18,1% от нощувките).

Анализът на съвременната посещаемост от Румъния и Сърбия показва, че към момента те не представляват съществен пазар за Северозападния район, което не означава че не могат

да бъдат такъв в бъдеще, при промяна в редица условия: подобряване на социално-икономическото развитие в генериращите страни (Румъния и Сърбия) и по-специално в районите, граничещи със Северозападния район; подобряване на транспортната достъпност и транспортните връзки със съседните райони; разработване и популяризиране на продукти, по-силно ориентирани към тези пазари.

В Северозападния район са установени шест места за настаняване с възможности за къмпирание, в т.ч. паркове за каравани и кемпери: вила «Джун» (с. Извос, община Белоградчик), хан «Мадона» (махала Фалковец, община Димово), къща за гости «Старите борове» (с. Синаговци, община Видин), вила «Фретли» (с. Г. Дъбник, община Д. Дъбник), къмпинг «Кариерата» (с. Згориград, община Враца), комплекс «Оазис» (с. Зверино, община Мездра). Нито едно от тях не е категоризирано като къмпинг, а само едно се наблюдава като къмпинг от НСИ (хан «Мадона», община Димово). Местата за настаняване, които предлагат подобни услуги са със сравнително малък капацитет, разположени са предимно в западната и южната (планинска) периферия на района и се свързват с атрактивна природна среда и възможности за дейности на открито. За преобладаващата част от тях къмпингът е допълваща към основната дейност, поради което на тези услуги не се акцентира в представянето на обектите в онлайн пространството. По данни от интервюта значителна част от посетителите в „къмпинги“ са чужденци, преминаващи транзитно през района на път към морето. Наличните данни за цени за къмпирание (само за един от обектите), показват че те са сравнително ниски (7 лв. на човек, 6 лв. на палатка, 8 лв. на кола или каравана, 16 лв. на кемпер и т.н.). Предлаганите допълнителни удобства и услуги в повечето случаи са ограничени - хранене (само в някои), кухня и/или барбекю, доставка на продукти, пералня, места за огнища. С по-комплексно предлагане се отличават вила „Джун“ и особено комплекс „Оазис“.

В Северозападния район са установени само 11 места за настаняване от висока категория (4 и 5 звезди) – 9 хотела и 2 вили с общ капацитет около 1000 легла (6,4% от общия леглови капацитет на района според собственото проучване и 12,9% според данните на НСИ). Според тяхното местоположение изследваните места за настаняване от висока категория може да се разделят в две групи, които показват специфични особености от гледна точка на капацитет, цени, предлагани съоръжения и услуги и др.: 1) в по-малки градове и курорти (Белоградчик, Вършец, Луковит, Троян, Тетевен, Априлци) и 2) в областни центрове (Видин, Ловеч, Плевен). С изключение на вилите те са със сравнително голям (за района) размер – между 60 и 160 легла, в повечето случаи – над 100 легла. В някои общини те имат съществено значение за общия облик и резултатите от дейността на местата за настаняване (Луковит, Белоградчик, Вършец). В ценовото равнище и ценовата политика на местата за настаняване от висока категория в Северозападния район се наблюдават значителни различия. Цената на двойна стая варира в широк диапазон – от 61 лв. за хотел „Ровно“ – Видин до над 180 лв. за „Слънчевата къща“ – Априлци. Като цяло цените в малките градове и курортите са по-високи, отколкото в областните центрове. Наблюдава се голямо разнообразие по отношение на прилагането на диференцирани цени. В две трети от случаите не се прави диференциация, освен в зависимост от типа на стаите, в други случаи тя е по-дни на седмицата, по сезони, според продължителността на престоя или начина на плащане. Недиференцираните цени са типични за местата за настаняване в областните градове. С изключение на хотел „Дипломат Плаза“ в Луковит предлагането на специални оферти (пакети) е ограничено.

Предлагането на допълнителни съоръжения и услуги във високотехнологичните места за настаняване е по-голямо и разнообразно. До голяма степен това е предопределено от нормативните изисквания за категоризация, но е видим и стремежа на значителна част от обектите да предлагат по-благоприятни условия от минималните задължителни изисквания за съответната категория, пример за което могат да бъдат басейните и конферентните съоръжения. Близко две трети от местата за настаняване от висока категория имат басейн, в т.ч. 2 (18%) – вътрешен и външен, 2 (18%) – само вътрешен и 3 (27%) – само външен. Всички хотели от висока категория разполагат с оборудвани конферентни зали (такива няма само във вилите). По рядко, но значително е наличието на спа-центрове - 45% (хотел „Скалите“-



Белоградчик, хотел „Дипломат плаза“ – Луковит, спа-хотел „Ата“ и спа-хотел „Медикус“ – Вършец, хотел „Олимп“ – Тетевен), но повечето от останалите места за настаняване разполагат с отделни съоръжения като сауна, парна баня, джакузи, солариум. Почти всички места за настаняване от висока категория предлагат организиране на различни събития, както и дейности и развлечения извън мястото за настаняване. По-ограничени или по-слабо популяризирани са възможностите за развлечения в самия обект, удобствата за деца и особено условията за хора с двигателни увреждания (последните са задължителни според наредбата за категоризация, но се представят изрично само в две от местата за настаняване). Това е общ проблем както за района като цяло (само 1,4% от стаите в места наблюдавани от НСИ са пригодени за хора с увреждания), но и за България (съответно 0,7%), но може да се разглежда и като неоползотворена възможност.

Оценката за ефективността и потенциала за развитие на местата за настаняване от висока категория в Северозападния район не е еднозначна. Малкият им брой и дял в района (4,9%) може да е индикация както за наличието на дефицит (потенциал за развитие), така и за насищане на пазара. От една страна висококатегорийните места за настаняване се отличават с по-висока тежест в реализираните нощувки (13%), най-бърз ръст на легловия капацитет за 2010-2018 г. (49% при средно за района 12,7%), по-високи от средното за района цена на стая (с 60%) и приходи от една нощувка (с 50%), двойно по-висок от средния за района ръст на приходите от една нощувка (с 26% срещу 14%), най-високи приходи от 1 легло – с близо 50% над средните за района, високо ниво на търсенето от чужденци (28% от пренощуващите, 27% от нощувките и 34% от приходите от нощувки на чужденци), значителен ръст на използването от чужденци за 2010-2018 г. – със 71% на пренощуващите лица и с 52% на реализираните нощувки. От друга страна висококатегорийните места за настаняване показват по-бавен ръст на приходите от една нощувка в сравнение със същата категория за България (26% срещу 32%), приходите от 1 легло са много близки до тези за категория 3 звезди (3298 и 3028 лв.) и два пъти по-ниски от тези за високата категория за България (6935 лв.), а ръстът им за 2010-2018 г. (15%) е много по-нисък от средния за района (63%) и за висококатегорийните места за настаняване в България (77%), заетостта на леглата (18,7%) е близка до средната за района, но по-ниска от тази за категория 3 звезди и почти три пъти по-ниска от тази за високата категория в България (50,3%) и практически не се променя от 2010 г., за разлика от тенденцията на ръст в района (с 6,9 процентни пункта или 57%) и за високата категория в България (с 16 процентни пункта или 45%). Същевременно средните стойности могат да бъдат подвеждащи – средната заетост на леглата в общините с по-висок дял на висококатегорийни места за настаняване варира между 16% и 27%, а някои хотели от висока категория постигат почти два пъти по-висока от средната заетост на леглата за категорията – над 30%.

Оценките на посетителите в онлайн платформата Booking.com (за 24% от местата за настаняване в района) показват много висока обща оценка (8,5 по десетстепенна скала). Оценките по отделните атрибути не се отклоняват силно от общата оценка и са между 8,1 и 8,7. Все пак може да се отбележи по-високата оценка за разположение (8,8) и персонал (8,7) и по-ниската оценка за комфорт (8,3), удобства (8,2) и интернет (8,1). За местата за настаняване с категория 4-5 звезди (включени са 90%) общата оценка е средно 8,2, като варира в широк диапазон – между 7,5 и 9,0. С най-ниски оценки са хотелите в областните центрове (7,5-7,6). Най-високо се оценява местоположението (8,8), а най-ниско – съотношението цена-качество (7,8) и удобствата (7,9). Това подсказва, че част от тях работят с цени, които не съответстват на предлаганото от тях качество.

Според данни от интервютата с места за настаняване посетителите изразяват недоволство от летните горещини, но са много доволни от обслужването, персонала и чистотата. Друга причина за недоволство е липсата на атракции, но част от посетителите приемат това като положителна черта, поради спокойствието, на което могат да се насладят. Повечето представители на места за настаняване споделят, че имат голям брой повторни, дългогодишни посетители, което е индикатор за висока удовлетвореност. Други проучвания за Дунавския район като цяло потвърждават високата повтаряемост на посещенията, както и



високата удовлетвореност на посетителите от района и показват, че те са особено доволни от зелените площи, възможностите за пешеходно придвижване, историческите забележителности, отношението на местните жители към туристите и предлагането в заведенията за хранене. На второ място са предлагането в заведенията за настаняване, чистотата на селищата, възможностите за паркиране, възможностите за забавления, културният живот, предлагането на местни продукти и сувенири. По-ниска е удовлетвореността от туристическата информация и наличието на указателни табели, както и от възможностите за велосипедно придвижване, а като проблемни (с най-ниски оценки) се очертават общественият транспорт и отчитането на нуждите на хората с увреждания.

Трите района (Северозападен, Югозападна Олтения и Южна и Източна Сърбия) са сходни от гледна точка на потенциала си за генериране на туристическо търсене. Те са сравнително малки при европейско сравнение, с ниска гъстота на населението (най-ниска в Северозападния район), със сравнително ниска степен на урбанизираност и малко големи градове, с намаляващо население и влошена възрастова структура, ниска заетост и повишено равнище на безработица, малки по размер икономики, едни от най-ниските в ЕС стойности на БВП на 1 ж., съответно ниски доходи и разходи на домакинствата. Макар че в съседните райони на Румъния и Сърбия вероятно има по-голям обем на туристическото търсене от Северозападния район (по-специално от гледна точка на населението), те страдат от сходни проблеми в социално-икономическото си развитие и жизненото равнище и също изостават значително от средните нива за съответната страна. Това означава че е по-перспективно като потенциални пазари да се разглеждат целите страни.

Националните туристически пазари на България и Румъния са малки по-обем в европейски контекст, но от гледна точка на Северозападния район те имат предимството, че са близки и познати и са свързани с някои допълнителни ползи в сравнение с далечните пазари (по-чести посещения, по-високи среднодневни разходи, нисък дял на нискобюджетните пакетни пътувания, по-равномерно разпределение на посещенията през годината, възможности за едnodневни пътувания). Макар че няма подходящи данни, може да се предполага, че със сходни характеристики е и сръбският пазар. Участието на населението в туристически пътувания е ниско. Доминираща причина за отказ от пътуване са финансовите ограничения, което в съчетание с позитивните тенденции в търсенето (през последните години по-силно изразени в България) е индикация за потенциал за растеж при промяна в социално-икономическите условия. Обемът на ефективното търсене в Румъния към 2017 г. е около 3 пъти по-голям от този за България, което приблизително съответства на съотношението в броя на населението. Но за разлика от България динамиката на търсенето през последните години е ниска, а по-някои показатели се отчита и спад спрямо 2012 г. Среднодневните разходи на българите и румънците са практически еднакви – около 35 евро, два пъти по-ниски при пътувания в страната (около 30 евро), отколкото в чужбина (около 60 евро). Румънците по-често използват неплатено настаняване, но същевременно имат по-високи разходи за настаняване на една нощувка при пътувания с основно настаняване в наемани места - 20 евро срещу 15 евро за българите, а в чужбина 41 евро срещу 25 евро за българите. Интерес заслужава позитивното развитие на краткотрайните пътувания на румънците, които за 2012-2017 г. показват увеличение на пътуванията и нощувките с 16%, на разходите – със 72%, а на среднодневните разходи – с 48%.

Макар и малко на пръв поглед, ефективното търсене на настаняване в къмпинги в страните от ЕС е съществено, което го прави интересен потенциален пазар за Северозападния район. През 2017 г. къмпингите и подобни съоръжения са основно място за настаняване при 3% от пътуванията на резиденти в страните от ЕС и при 6% от пътуванията с използване на платено настаняване. При тези пътувания са реализирани близо 5% от всички нощувки на европейците и са направени разходи за настаняване от 5,5 млрд. евро (близо 4% от всички разходи за настаняване). На къмпингите се падат 8,5% от пренощуващите лица в колективни места за настаняване и 12,5% от реализираните от тях нощувки. Търсенето на къмпинги е сравнително устойчиво. През 2014-2017 г. пътуванията с настаняване в къмпинги намаляват с

4%, а реализираните при тях нощувки – с 12%, но разходите за настаняване нарастват с 9%, а разходите за една нощувка – с 24% (от 17 на 21 евро). Данните на статистиката на местата за настаняване са по-позитивни – през 2008-2017 г. броят на пренощуващите лица в къмпинги в ЕС нараства с 26%, а на реализираните нощувки – с 11%.

Разходите за настаняване при пътуване с основно настаняване в къмпинг са 21 евро на нощувка (близо три пъти по ниски от тези в хотели и с 50% по-ниски от други места за настаняване). При пътувания с основно настаняване в къмпинги разходите за една нощувка на българите са 6 евро (в страната – 5,3 евро), а на румънците – 11 евро (в чужбина – 31 евро). Това е предимство, особено в периоди на криза, когато значителна част от потребителите не се отказват от пътуване за удоволствие, но ограничават разходите си, търсейки по-кратки пътувания или по-евтини възможности.

Пътуванията с настаняване в къмпинги са предимно в собствената страна (75%), но в някои страни пътуванията в чужбина са между 40 и 90% (с изключение на Германия това са предимно малки по територия и население страни). Най-много пътувания с настаняване в къмпинг се осъществяват от французите (около една трета от пътуванията и нощувките на европейците), но по отношение на пътуванията в чужбина абсолютен лидер са германците с 4 млн. пътувания (близо половината от всички пътувания на европейците в чужбина с настаняване в къмпинг). Други страни с по-голям брой на пътуванията в чужбина с настаняване в къмпинги са Франция, Белгия, Испания, Швеция, Австрия, Чехия, Словения, Дания. Предимно „вътрешният“ характер на пътуванията с използване на къмпинги се потвърждава и от статистиката на местата за настаняване. През 2017 г. на жители на страната се падат 70% от пренощуващите лица и 65% от реализираните нощувки в къмпинги в страните от ЕС. Тази особеност е по-скоро ограничител от гледна точка на възможностите за развитие на къмпинги в Северозападния район, доколкото пътуванията с настаняване в къмпинги са със сравнително малко значение за населението на България и Румъния. През 2017 г. българите са осъществили 95 хил. такива пътувания (0,3% от ЕС) с 573 хил. нощувки (0,2% от ЕС), което представлява 1,7% от всички пътувания и 2,5% от всички нощувки на населението. През същата година румънците са осъществили 318 хил. пътувания с настаняване в къмпинг (0,9% от ЕС) с 1,5 млн. нощувки (0,6% от ЕС), което представлява 1,8% от всички пътувания и 2,1% от всички нощувки на населението. Но от една страна, ограниченото търсене може да се обясни и с ограниченото предлагане в двете страни, а от друга и в двете страни през последните години (2014-2017) се наблюдава значителен ръст – пътуванията нарастват с 92% в България и с 35% в Румъния, а нощувките – съответно с 211% в България и с 6% в Румъния.

Използването на настаняване в къмпинги по данни на статистиката на местата за настаняване е силно концентрирано – 90% от пренощуващите лица и реализираните нощувки се падат само на първите девет страни: Франция (31,2% от всички нощувки в къмпинги в ЕС), Италия (14,3%), Великобритания (13%), Испания (9,7%), Германия (7,8%), Нидерландия (5%), Хърватия (4,8%), Швеция (4%) и Дания (2,7%). Водещите страни се разделят сравнително ясно на две групи: 1) страни от Южна Европа (Средиземноморието) с доминиращо търсене на къмпинги от чуждестранни туристи и 2) страни от Северна и Северозападна Европа с преобладаващо местно търсене. Използването на настаняване в къмпинги е много по-ниско в Източна и Югоизточна Европа (Полша, прибалтийските страни, Гърция, Кипър, България, Румъния). В къмпинги се реализират само 1% от всички нощувки в Румъния и едва 0,2% - от тези в България.

Велотуризмът не е за подценяване от гледна точка на развитието на района, по-специално по крайбрежието на река Дунав. Макар и малък като обем, той изглежда перспективен във връзка с развитието на българския участък на Дунавския веломаршрут, особено от гледна точка на търсенето от чужбина. Важно е, че Оряхово е определен като един от центровете на местна дестинация при структурирането на маршрута, респ. като място за нощувка. Велотуристите са със среден и висок материален статус, а фактът, че разходите им в района са значително по-ниски от типичните за европейските страни вероятно се дължи на съществуващото предлагане. Има видим дефицит на предлагане на настаняване и специфични

услуги, отговарящи на нуждите на велотуристите, а политиката на повечето места за настаняване изглежда по-скоро пасивна и реактивна, респ. има незаета пазарна ниша. Къмпингите се очертават като един от най-предпочитаните видове настаняване, особено за чуждестранните велотуристи.

Не са за пренебрегване и речните круизи по река Дунав, което е признато в Концепцията за туристическо райониране на България, определяща круизния туризъм като една от основните специализации на Дунавския туристически район. Пазарът на круизни пътувания е растящ, което е особено валидно за речните круизи, особено по река Дунав. Предлагащото на круизни кораби и програми към момента не може да отговори на растящото търсене. През последните години круизните пътувания в българския участък на река Дунав показват устойчив ръст, а броят на слизащите на брега пасажери се равнява на половината от нощуващите посетители в пристанищните градове. Две трети от слизащите на брега ползват организирани програми, които в преобладаващата част от случаите са предплатени. Средният разход на един турист при посещение на брега е значителен - 17 евро, като се има пред вид, че това не включва разходи за настаняване, а в повечето случаи – и за основно хранене и екскурзии. Проблем е, че броят на включените в програмите на брега атракции, маршрути и ареали е ограничен и съответно малко местни общности могат да получават преки икономически ползи от круизния туризъм. При търсенето на възможности за разнообразяване на програмите, респ. включване на нови атракции и доставчици на услуги, основно предизвикателство е необходимостта от дългосрочен подход, подготовка на оферти, отговарящи на основните критерии (атракции, туристическа инфраструктура и обслужване, достъпност) и своевременен контакт с круизните оператори и/или туроператори.

Значителен е потенциалът на културния туризъм в широк смисъл (включващ разновидности като културно-исторически или познавателен, фестивален и събитиен, творчески, религиозен и поклоннически, кулинарен, винен). От една страна това е един от най-масовите видове туризъм, както в световен мащаб, така и в България, с повишено значение през преходните сезони (пролет, есен). По данни от 2014-2015 г. 64% от българите и 42% от чужденците биха практикували културен туризъм в България. От друга страна България разполага със значителни ресурси за развитие на културния туризъм и той е сред приоритетите на националната туристическа политика. Редица актуални анализи показват особено висок потенциал за развитие на културен туризъм в туристическите райони, части от които попадат в Северозападния район (Дунавски, Старопланински) и в които той е обявен за една от основните им специализации. Потвърждение за потенциала на Северозападния район е очертаването от Министерството на туризма на неговата територия на една от осемте дестинации за развитие на културен туризъм („Богатствата на Северозапада“).

Сериозен потенциал предлага и виненият туризъм. От една страна, в глобален план търсенето е растящо, макар и силно диференцирано (силно заинтересовани туристи, практикуващи целенасочено винен туризъм и туристи, които посещават винарни като част от цялостното си преживяване), съществуват възможности за генериране на посещения чрез събития, свързани с виното (над 20% от събитията и фестивалите в България са свързани с виното), има очевидни ползи за винарните от гледна точка на допълнителни приходи, имидж и др. Има данни за значително търсене в България (3% от българските и 7% от чуждестранните туристи). От друга страна, в страната в последните две десетилетия се наблюдава успешно развитие на туризъм, свързан с винарните. Според различни оценки от около 270 винарски изби между 50 и 100 по различни оценки се насочват към развитие на винен туризъм, но само около 30 инвестират сериозно в туристически услуги и около 20 могат да предложат цялостен пакет от услуги, в т.ч. настаняване. Като основни фактори за успех се очертават устроената среда, транспортната достъпност, качествените места за настаняване и специализирания персонал.

Потенциалът на Северозападния район за винен и кулинарен туризъм е признат от Министерството на туризма – виненият туризъм е обявен за разширена специализация на Дунавския туристически район в Концепцията за туристическо райониране на България и 2 от

12-те дестинации за винен и кулинарен туризъм в България попадат изцяло или отчасти в Северозападния район. Същевременно към 2019 г. при наличие на 10% от винарните в България и 8% от винарните, предлагащи дегустации и посещения, Северозападният район няма нито една винарна, която да предлага настаняване. Подобно предлагане е дефицитно и за Северна България като цяло.

Проучването на винарните в България, предлагащи собствено настаняване, показва голяма възможност за избор на опции за развитие по отношение на леглови капацитет (от под 20 до над 400 легла, но предимно между 20 и 50 легла), категория (от 1 до 5 звезди, но предимно 2 и повече звезди), ценово равнище (от 50 до над 700 лв. за стая). Повечето от винарните са нови, което е особено валидно за местата за настаняване към тях (10-15 години), немалко от тях са се разширявали последователно във времето (което е индикация за достатъчно голямо търсене), разположени са предимно извън населени места (което създава специфична атмосфера, но предполага наличието на ресторанти и други услуги). Успешното развитие е свързано с предлагането на разнообразни съоръжения и услуги, които освен с виното (дегустации, винени турове), най-често са свързани със спа-съоръжения и услуги, басейни, конферентни съоръжения, организация на събития и предлагане на други възможности за дейности, съобразени с местните условия (от типични кратки екскурзии до разходка с фойтон или балон). Недостатъчно използвани възможности изглеждат предлагането за деца и за хора с ограничена подвижност.

В заключение можем да обобщим, че Северозападният район разполага както с разнообразни туристически ресурси, така и с настанителна база, които имат нужда от целенасочено управление и маркетинг. Макар и най-изостанала в икономическото и туристическото си развитие, Северозападна България има потенциал, който чака да бъде разгърнат. В действителност заетостта и ценовото равнище на района като цяло са сравнително ниски за страната, но се открояват и общини, които са с доста по-висока заетост - това е признак, че има начин ситуацията в останалите общини да бъде подобрена. Критичният ограничаващ фактор досега вероятно е транспортната достъпност, за чието подобряване в близко бъдеще има амбициозни намерения. Друг вероятен ограничаващ фактор е продължителното подценяване на възможностите на района от националната туристическа политика и инвеститорите поради наличието на други, смятани за по-перспективни видове туризъм (море, ски) и райони. Един от аргументите в полза на последното може да бъде големият обем и относителна тежест на туризма в съседните райони – Югозападна Олтения и особено Южна и Източна Сърбия. Не на последно място, вероятен ограничаващ фактор, особено през последните три десетилетия, е формираният негативен имидж на района като «най-беден», «най-изостанал», «забравен от държавата» и пр. (районът нерядко е наричан «Северозападна България»).

Връщайки се към основния практически въпрос на изследването може да се каже, че осигуряването на приемлива заетост, необходима за жизнеспособността на ново място за настаняване е трудна, но не невъзможна задача. Вярно е, че средната заетост за района е ниска, но тенденциите в търсенето и заетостта са позитивни (макар и с по-ниски от средните за България темпове). От друга страна резултатите от функционирането на съществуващите места за настаняване са диференцирани, което е свързано и с индивидуалните практики на управление и маркетинг. Не на последно място, сравнението със съседните райони на Румъния и Сърбия, които са със сходна атрактивност и достъпност, показват значителното изоставане на Северозападния район в количеството на предлаганото настаняване.

Два типа настаняване представляват особен интерес от гледна точка на конкретното инвестиционно намерение:

- Създаването на обект от висока категория (4-5 звезди) има шансове за успех. Аргументите за това са:
  - Предлагането на обекти от този тип в Северозападния район е ограничено – само 9 хотела и 2 вили с общо около 1000 легла;



- Подобни обекти липсват по-специално в района на инвестиционния проект – най-близките са в Луковит и Плевен (на около 70 км);
- Местата за настаняване от висока категория дават възможност за постигане на по-високо ценово равнище и съответно приходи (средната цена на стая е около 2 пъти по-висока от средната за района, а приходите от една нощувка и от едно легло са с 45-50% по-високи от средните за района), макар че заетостта им е сходна със средната за Северозападния район;
- Местата за настаняване от висока категория в Северозападния район показват най-голям ръст за 2010-2018 г. на легловия капацитет (с 49%) и на приходите от една нощувка (с 26%);
- Висококатегорийните обекти са с повишено търсене сред чуждестранните посетители – 28%, при ръст със 71% спрямо 2010 г.;
- Висококатегорийните обекти, разположени в по-малки селища, се отличават с по-разнообразно предлагане и успешно развитие в сравнение с тези в областните градове.
- Изграждането на къмпинг или подобно съоръжение (паркинг за каравани и кемпери) изглежда перспективно. За това има няколко аргумента:
  - Този тип места за настаняване е слабо представен в Северозападния район, за разлика от съседните райони на Сърбия и Румъния;
  - Съществуващите къмпинги или подобни на тях съоръжения са сравнително отдалечени от планираното място, което изключва местна конкуренция, а в повечето случаи изглежда че къмпингът е допълваща към основната дейност, поради което не се представя активно в туристическите сайтове;
  - Има значително движение през граничните пунктове в района, особено Видин. Няма данни за целта и крайната дестинация на тези пътувания, но Северозападният район изглежда подходяща «спирка» при пътуване към българското Черноморие или към Гърция. Интервютата дават индикация за значителен брой чужденци, минаващи през района на път за морето;
  - Местоположението на обекта е близо до най-краткия път към северното Черноморие, който минава през Оряхово, макар че е отдалечен от маршрутите за движение към София, респ. южното Черноморие.

Горните две опции не са взаимно изключващи се и могат успешно да се допълват при добро устройство и планиране на съоръженията.

Независимо от избраната опция за развитие, но особено ако основната функция не е просто „преспиване“, е препоръчително в оформянето на предлагането да има специфичен фокус и акценти, за да се осигури отличителност и разпознаваемост на обекта. Естествен фокус за Шато „Бургозоне“ изглежда виното и виненият туризъм. Независимо от това са необходими и други възможности за дейности и преживявания. Имайки предвид местните условия и опита на разгледаните в анализа места за настаняване те биха могли да се обособят в две групи:

- Възможности за дейности в мястото за настаняване – басейн(и), спа, уелнес и фитнес, игри, занимания за деца, места за общуване, спортни дейности;
- Възможности за дейности извън мястото за настаняване – разходки в близката околност (с лодка, файтон, каруца), представяне и/или включване в дейности по отглеждането на лозята и гроздобера, пикници сред природата, информирание за възможностите и/или организиране на дейности край р. Дунав (в т.ч. оборудване и организационно осигуряване) – плаж, водни спортове, риболов, информирание за и/или организиране на посещения на близки туристически атракции или събития, предоставяне на оборудване за практикуване на рекреационни дейности (напр. въдици, велосипеди и др.);

Без да разполага с „мега-атракции“ непосредственият район на терена на инвестиционния проект предлага достатъчно разнообразни възможности за дейности. Макар да не е особено популярен като туристическа дестинация, той се смята за изключително подходящ за любителите на спокойната почивка и «неутъпканите пътеки».



И накрая – още малко за методиката. Актуален въпрос, който може да се постави, е има ли бъдеще подобна методика на изследване на местата за настаняване и тяхното използване. След продължително забавяне от октомври 2019 г. беше въведена в действие Единната система за туристическа информация, която е част от националния туристически регистър и е регламентирана от Закона за туризма (2013) и Наредбата за националния туристически регистър (2019)<sup>42</sup>. Нормативните актове предвиждат редовно поддържане на регистър на настанените туристи и бърз достъп на оправомощените органи до съответната информация. Според образеца на регистъра данните включват гражданство, дата на раждане, пол, дата на пристигане и отпътуване, брой на реализираните нощувки, ползване на туристически пакет, средна цена на нощувка и др. Предвидено е въвеждане на данните автоматизирано или ежедневно, а за изрично определени труднодостъпни и отдалечени райони, за които липсва комуникационна свързаност (определени със заповед на министъра на туризма) – ежеседмично. Достъп до различна част от данните имат лицата, осъществяващи хотелиерска дейност (за настанените от тях лица), общинските власти (за броя на настанените лица и реализираните нощувки на територията на общината), националната агенция за приходите (за настанените лица и реализираните нощувки на територията на цялата страна), министърът на вътрешните работи (за всички данни), националният статистически институт (за обобщени статистически данни) (Закон за туризма, чл. 116).

В този контекст прилагането на ресурсоемка (в т.ч. времеемка) методика, подобна на използваната в настоящото изследване изглежда – поне на пръв поглед - непрактично. Повнимателният анализ обаче показва, че тя има бъдеще, най-малкото в средносрочен план. След няколко първоначални коментара за трудностите по свързване със системата и въвеждането на данните от хотелиерите, шест месеца след официалното обявяване на въвеждането на системата (към април 2020 г.) не се открива публично достъпна информация за броя на обхванатите места за настаняване и за нейното функциониране, нито индикация за използването ѝ за аналитични цели. Няма информация и за евентуални промени в статистическото отчитане на местата за настаняване от Националния статистически институт. Няма видими промени в регистъра на местата за настаняване и е не ясно дали и как ще бъде интегриран този регистър с единната система за туристическа информация, ще бъдат ли отстранени установените в него пропуски и грешки и т.н. Накратко, към момента на завършване на тази книга не е ясно дали системата функционира, как ще работи в бъдеще и в каква степен ще бъде използвана за генериране и разпространение на аналитични данни

Не на последно място, единната система за туристическа информация не е нищо повече от инструмент, техническо средство, което може да облекчи и ускори набирането на част от необходимите данни, евентуално да подобри тяхната точност и надеждност, но не може да замени необходимостта от използване на допълнителни източници на информация, от отчитане на методическите особености и ограничения и от внимателно оформяне на дизайна на изследването. В този смисъл, смятаме че изложените принципи и подход на анализа остават валидни.

---

<sup>42</sup> ПМС 252 на Министерския съвет от 8.10.2019 г., с което е приета наредбата за туристическия регистър, отменя Наредбата за организацията на Единната система за туристическа информация от 2015 г.

## ИЗТОЧНИЦИ

Алексиев, Я. Какви бяха свободните работни места през 2018 г. – Преглед на стопанската политика, 25.01.2019. <https://ime.bg/bg/articles/kakvi-byaha-svobodnite-rabotni-mesta-prez-2018-g/>

Алманах на регионите в България. Министерство на регионалното развитие и благоустройството, 2017. <https://www.mrrb.bg/static/media/ups/articles/attachments/almanah%20na%20regionite%20v%20Bulgaria%2020179fc9254ea0217504791fe1f109938bae.pdf>

Анализ и оценка на съществуващи схеми на туристическо райониране на България. Приложение 3 към Концепция за туристическо райониране на България. С., Министерство на туризма, 2015. <http://www.tourism.government.bg/bg/kategorii/strategicheski-dokumenti/koncepciya-za-turistichsko-rayonirane-na-bulgariya>

Баланс на територията на Република България към 31.12.2011 г. по вид територия, статистически зони, статистически райони и по области и общини. – В: Районите, областите и общините в Република България 2017. С., НСИ, 2019 [https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/ROO\\_2017.zip](https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/ROO_2017.zip)

Бочева, Н. 3 млн. лв. са нужни за довършване на пътният ремонт от Салаш до сръбската граница. Investor.Bg, 28.07.2017 <https://www.investor.bg/ikonomika-i-politika/332/a/3-mln-lv-sa-nujni-za-dovyrshvane-na-pytntia-remont-ot-salash-do-srybskata-granica-243872/>

Бръмбаров, И. Възможности за развитие на краткотрайния отдих в териториалния комплекс "Дунавско крайбрежие". - Известия на БГД, XVII(XXVII), 1980, с. 113-122.

Бръмбаров, И. Териториална организация на туризма и отдиха във Видински окръг. - Известия на БГД, кн. XXIV(XXXIV), 1986, с. 137-144.

Бръмбаров, И. Зони за отдих. С., 1990.

Българска асоциация за къмпинг и караванинг <http://www.bacc-camping.bg/index.php/bg/>

Български къмпинг и караванинг портал <https://camping.bg/>

Бъчваров, М. География на туризма в социалистическите страни. С., 1975.

Бъчваров, М., Н. Апостолов. География на отдиха и туризма. Варна, 1982.

Винарска карта на България <http://map.vinobg.com/>

Винарски изби в България с възможност за дегустация и настаняване [http://www.nasamnatam.com/statia/Vinarski\\_izbi\\_v\\_Bylgariia\\_s\\_vyzmojnost\\_za\\_degustaciia\\_i\\_nastaniavane-3151.html](http://www.nasamnatam.com/statia/Vinarski_izbi_v_Bylgariia_s_vyzmojnost_za_degustaciia_i_nastaniavane-3151.html)

Винени изби в България <https://divino.bg/vino/izbi>

Винарни в България - <https://sommelier.bg/>

Винен туризъм – винарски изби <https://winebg.info/>

Винен туризъм <http://vino.start.bg/>

Винен туризъм и има ли той подходяща почва у нас? – Via Vinera, 8.03.2018 <https://viavinera.bg/>

Воденска, М., М. Асенова. Въведение в туризма. Матком, 2011.

ГКПП на Република България. Главна дирекция гранична полиция. [http://www.mvr.bg/docs/librariesprovider45/%D0%B7%D0%B0-%D0%BF%D1%8A%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%89%D0%B8%D1%82%D0%B5/gkpp\\_bulgariya.doc?sfvrsn=81a1f8b0\\_4](http://www.mvr.bg/docs/librariesprovider45/%D0%B7%D0%B0-%D0%BF%D1%8A%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%89%D0%B8%D1%82%D0%B5/gkpp_bulgariya.doc?sfvrsn=81a1f8b0_4), свален 5.04.2019 г.

Дестинации за винено-кулинарен туризъм. Министерство на туризма <http://www.tourism.government.bg/bg/pages/destinacii-za-vinen-turizum>

Динев, Л. Концепция за туристическото райониране на България. - Годишник на СУ, ГГФ, кн. 2, География, т. 66, 1972. С., 1974, 301-320.

Дъбева, Т., Н. Апостолов, Г. Луканова. Хотелиерството в Европа – категоризация, локализации, развитие. Варна, ИК „Кръг“, 2000.

Еврев, П., В. Маринов и др. Концепция за териториално развитие на туризма. Предварителен анализ. С., НЦТР, МРРБ, декември 2003.

Екопътеки в Северозападна България <https://opoznai.bg/severozapadna-balgariia/ekopateki>

Дограмаджиева, Е. Концепция за устойчиво туристическо развитие в общините Тетевен, Троян и Априлци. С., СУ „Св. Кл. Охридски“ (дис.), 2003.

Дограмаджиева, Е. Анализ на туристическото търсене в област Смолян. - Год. на СУ «Св. Климент Охридски», ГГФ, кн. 2 – География, т. 106. С., 2014, с. 285-307. [https://www.uni-sofia.bg/docs/ggf/Ann\\_SU\\_106\\_colour.pdf](https://www.uni-sofia.bg/docs/ggf/Ann_SU_106_colour.pdf)

Дограмаджиева, Е. Настанителната база на туризма в община Смолян: предлагане, търсене и проблеми на ефективността. Сборник доклади от втора международна научна и бизнес конференция „Устойчиво регионално развитие на България“ – СУ „Св. Климент Охридски“, ГГФ, 2016. С, ЕТ „Георги Лесков“ 2018, с. 28-40.

Дограмаджиева, Е., В. Маринов. Отражение на съвременната финансова и икономическа криза върху пътуванията на българите. Сборник доклади от научни конференции “География и регионално развитие” – Созопол, септември (2009, 2010), Фондация ЛОПС, 2010, с. 46-61.

ЗАКОН за туризма. Обн., ДВ, бр. 30 от 26.03.2013 г., в сила от 26.03.2013 г., посл. изм. бр. 21 от 13.03.2020 г.

Защо все още не може да се развие винен туризъм в България. – В-к Капитал, 24.11.2018 [https://www.capital.bg/specialni\\_izdaniia/eventskit/2018/11/24/3348536\\_vineniia\\_turizum\\_podceneniia\\_biznes\\_na\\_vinarite/](https://www.capital.bg/specialni_izdaniia/eventskit/2018/11/24/3348536_vineniia_turizum_podceneniia_biznes_na_vinarite/)

Институт за пазарна икономика. Регионални профили. Показатели за развитие 2018. <https://ime.bg/var/images/Regional-Profiles-2018.pdf>

Институт за пазарна икономика. База данни за регионите <https://www.regionalprofiles.bg/bg/data/>, 12.10.2018

Искров, Н. Оряхово – стара дунавска перла. – В-к «Сега», 17.06.2006 <http://old.segabg.com/article.php?id=274591>

Калоянов, К. Концепция за развитие на велосипеден туризъм по българското течение на река Дунав. Дис., СУ «Св. Климент Охридски», 2018.

Калоянов, К. Проучване и развитие на велосипедния туризъм по българското поречие на река Дунав. С., 2019 <https://www.baatbg.org/docs/Danube.cycling.research.BG.pdf>

Ка & Та Каталог на българското вино 2019. <http://kata.bg/>

Концепция за туристическо райониране на България. С., Министерство на туризма, 2015. <http://www.tourism.government.bg/bg/kategorii/strategicheski-dokumenti/koncepciya-za-turistichsko-rayonirane-na-bulgariya>

Класификация на икономическите дейности (КИ-2008). С., НСИ, 2008. <http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/KID-2008.pdf>

Културен календар област Видин [https://vidin.government.bg/editor/files/Kulturen\\_Kalendar\\_2019\\_Vidin.pdf](https://vidin.government.bg/editor/files/Kulturen_Kalendar_2019_Vidin.pdf)

Културен календар област Монтана [http://www.oblastmontana.org/add/kalendar\\_2018.pdf](http://www.oblastmontana.org/add/kalendar_2018.pdf)

Културен туризъм. Продуктов анализ. „Експлика – Глобал Метрикс“ ДЗЗД. Финална версия, септември 2019. [http://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/uploads/2019\\_gg/produktov\\_analiz\\_-\\_kulturen\\_turizam.pdf](http://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/uploads/2019_gg/produktov_analiz_-_kulturen_turizam.pdf)

Културно-исторически дестинации, Министерство на туризма <http://www.tourism.government.bg/bg/pages/kulturno-istoricheski-destinacii>

Кемпери и каравани под наем, изготвяне на маршрути <http://campbg.com/>

Къмпинги в Европа и България <https://bg.camping.info/>

Къмпинг карта на България 2019. Български къмпинг и караванинг портал Camping.bg <http://camping.bg/root/ckfinder/userfiles/files/Camping-Karta-na-Bulgaria-2019.pdf>

Лалев, Л. Роля на бизнес сектора за развитие на нова туристическа дестинация. Дис. Труд, С., СУ «Св. Климент Охридски», 2014.

Лозарски регистър – актуализация към 17.04.2019 г. Изпълнителна агенция по лозата и виното. [https://www.eavw.com/updocs/1719041555509401\\_vine%20register.pdf](https://www.eavw.com/updocs/1719041555509401_vine%20register.pdf)

Маринов, В. Туризъм. - В: Мониторинг на регионалното развитие. С., НЦТРЖП, 1997, с. 32-58.

Маринов, В., В. Янева, М. Въжарова, Р. Минковски. Мониторинг на туристическото търсене. Регионална информационна система за наблюдение на туристическото търсене в Пиринския туристически район (на примера на община Банско). С., Изд. "Св. Климент Охридски", 2000.

Маринов, В. Настанителната база на туризма в България в периода на прехода: основни промени в количествените и структурните характеристики. – Год. на СУ, ГГФ, кн. 2 География, т. 94, 2001. С., 2002, с. 209-231.

Маринов, В. SWOT-анализът в регионалното и туристическото планиране: изисквания, проблеми и решения. – В: Теория и методология на географските изследвания. Научна конференция, Созопол, 2003, с. 41-48.

Маринов, В. Състояние и динамика на туристическото развитие в България по райони за планиране и области. – В: Географията ... вчера, днес, утре. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на проф. д-р Ст. Карастоянов. С., Университетско издателство "Св. Климент Охридски", 2004, с. 218-232.

Маринов, В., В. Гарнизов, Е. Дограмаджиева, А. Коцев. Настанителният сектор в София: оценки, нагласи, очаквания. С., Столична община – общинско предприятие „Туристическо обслужване“, 2012, 52 с. [http://visitsofia.info-sofia.bg/catalog/bg/Profesionalista/ProfesionalistaBG\\_EN.pdf](http://visitsofia.info-sofia.bg/catalog/bg/Profesionalista/ProfesionalistaBG_EN.pdf)

Маринов, В., Е. Дограмаджиева, М. Асенова. Националният туризъм на България в интернационален контекст: сравнителен анализ. – В: Сб. материали от научна конференция „Алтернативи за развитие на съвременния туризъм“, посветена на 45 годишнината от създаването на специалност „Туризъм“. Варна, 24-25 юни 2010, с. 585-601.

Маринов, В., М. Асенова, Е. Дограмаджиева, В. Николова, А. Казаков, В. Янева, М. Недялков, М. Новакова. Европейската система от индикатори за устойчиво развитие на туризма (ETIS) в Дунавския район на България – 2015 г. С., Focal Point Destination Danube, юли 2015. 185 с.

Маринов, В., М. Асенова, В. Николова. Круизният туризъм в българския участък на река Дунав. С., Изд. Бук бутик, 2015. [http://book-boutique.com/virtual\\_tours/focal\\_point/files/basic-html/index.html](http://book-boutique.com/virtual_tours/focal_point/files/basic-html/index.html)

Маринов, Е. 2014. Конкурентоспособност на черноморските региони на ЕС. В: Черноморският регион – глобални и регионални предизвикателства. ВСУ, Университетско издателство, Варна, с. 26-36.

Маринов, Е. 2015. Конкурентоспособност на българските региони – мястото на България в ЕС. В: Управление, ефективност, интеграция. В търсене на съвременни решения, София, Фондация Акад. Евгени Матеев, с. 96-106.

Методология – Места за настаняване. НСИ

[http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/metadata/TUR\\_2\\_Methodology.pdf](http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/metadata/TUR_2_Methodology.pdf)

Минчева, Л. Винен туризъм в туристически район „Тракия“ – състояние и перспективи. Дипл. раб. С., СУ „Св. Кл. Охридски“, 2016.

Минчева, Л., В. Маринов. Проучване на отношението на българите към виното и винения туризъм. – Научни трудове - Аграрен университет – Пловдив, т. LX, кн. 1, 2016. Кръгла маса „Специализирани видове туризъм – предизвикателства и перспективи“, 3-4 юни 2016, Пловдив, с. 55-62.

Министерство на туризма изпълнява проект BG16RFOP002-2.010-0002 „Повишаване на капацитета на МСП в сектор туризъм чрез оказване на подкрепа за създаване и функциониране на Организациите за Управление на Туристическите Райони“. 25 май 2018. <http://www.tourism.government.bg/bg/kategorii/proekti-v-proces-na-izpulnenie/ministerstvo-na-turizma-zapochna-izpulnienieto-na-proekt>

Наредба за изискванията към местата за настаняване и заведенията за хранене и развлечения и за реда за определяне на категория, отказ, понижаване, спиране на действието и прекратяване на категорията. Приета с ПМС № 217 от 17.08.2015, Обн. ДВ бр. 65 от 25 август 2015 г. [http://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/documents/2015-08/naredba\\_za\\_kategorizatzia\\_na\\_mn\\_zhr\\_25.08.2015.pdf](http://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/documents/2015-08/naredba_za_kategorizatzia_na_mn_zhr_25.08.2015.pdf)

Наредба № 04-14 от 9 октомври 2019 г. на Министерството на туризма и Министерството на здравеопазването за условията и реда за сертифициране на „Балнеолечебен (медикул СПА) център“, „СПА център“, „Уелнес център“ и „Таласотерапевтичен център“ [http://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/documents/2019-10/naredba\\_spa.pdf](http://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/documents/2019-10/naredba_spa.pdf)

Наредба за националния туристически регистър. Приета с ПМС № 252 от 8.10.2019 г. Обн. ДВ, бр. 81 от 15 октомври 2019 г. <http://www.tourism.government.bg/bg/kategorii/naredbi/naredba-za-nacionalniya-turisticheski-registur-ntf>

Национална стратегия за регионално развитие на Република България. С., Министерство на регионалното развитие и благоустройството, 2012.

Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България, 2014-2030 г. Актуализирана версия 2017 г. [http://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/documents/2018-01/nsurtb\\_2014-2030.pdf](http://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/documents/2018-01/nsurtb_2014-2030.pdf)

Национален туристически регистър – Места за настаняване  
<https://ntr.tourism.government.bg/CategoryzationAll.nsf/mn.xsp>

Николова, В., М. Асенова, В. Маринов, А. Казаков, Р. Митова, Е. Петкова. Кулинарните празници и фестивали в България като културно-туристически атракции. – МІСЕ туризъм: Фестивали, инсентиви, конференции, изложения. Дванадесети черноморски туристически форум, Варна, 2019. Варна, Славена, 2019, с. 183-197.

НСИ-Инфостат – статистическа база данни на Националния статистически институт на България  
<https://infostat.nsi.bg/>

НЦТР. Социално-икономически анализ на районите в Република България. Първи етап, част втора. С., 2019.  
<https://www.eufunds.bg/bg/oprd/node/1922>

Образец на регистър на настаняващите туристи.

[http://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/documents/2019-06/obrazec\\_za\\_eksel.pdf](http://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/documents/2019-06/obrazec_za_eksel.pdf)

Празниците на България <https://www.sabori.bg>

Преображенский, В.С. (Ред.) Теоретические основы рекреационной географии. Москва, Наука, 1975.

Пътна карта на Република България. АПИ, април 2019 <http://www.api.bg/bg/karti/republikanska-ptna-mrezha>

Регионален план за развитие на Северозападен район за периода 2014-2020 г. С., МРРБ, 2013.  
<https://www.mrrb.bg/static/media/ups/articles/attachments/a81520d5a71c1c7e1ebf330733745f6c.doc>

Регистър на туристическите атракции. Министерство на туризма

<http://rta.tourism.government.bg/TARregister.aspx>

Регистър на туристическите фестивали и събития. Министерство на туризма  
<http://rta.tourism.government.bg/TFRegister.aspx>

Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния-България. Асоциация на дунавските общини, 2017 <http://danubelimes-rob.eu/images/catbg.pdf>

Седларски, Т. Икономически теории. История на икономическата мисъл. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, С., 2015.

Списък на републиканските пътища в Република България. Приложение № 1 към т. 1 на Решение на МС № 959 от 31 декември 2018 г.

<https://www.mrrb.bg/static/media/ups/articles/attachments/aa6dd5cde9adf3d613b8a42fa1d79ace.doc>

Справочник България Туризм <http://poseti.guide-bulgaria.com>

Статистика за преминавания на МПС през ГКПП за Видинска област 2016-2017. Отговор на парламентарно питане, 20.11.2017 г. <https://www.parliament.bg/pub/PK/281096754-06-767.pdf>

Стратегия за интегрирано гранично управление на Република България 2014-2017. С., 2014  
<http://www.strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1281>

Терзийска, И. Винени фестивали и събития – типология и тенденции в България. – МІСЕ туризъм: Фестивали, инсентиви, конференции, изложения. Дванадесети черноморски туристически форум, Варна, 2019. Варна, Славена, 2019, с. 126-136.

Тишков, Х., М. Бъчваров, Л. Зяпков, М. Йорданова, М. Данева, Д. Горунова, П. Петров, В. Николов, Б. Манев, П. Станев, И. Бръмбаров. Бонитировка и райониране на комплекса от природни и антропогенни ресурси в Северна България. С, 1980 (машинопис).

Тишков, Х., М. Бъчваров. Райониране на рекреационно-туристическия ресурсен потенциал на Северна България. - Проблеми на географията, 1990, № 1, с. 27-33.

Туризм. С., НСИ, годишни публикации за 1998-2007 г.

Туризм 2008. С., НСИ, 2009.

Фестивали на изкуствата, награди, изяви на любителско творчество  
[http://mc.government.bg/images/Drugi%20festivali\\_2019.pdf](http://mc.government.bg/images/Drugi%20festivali_2019.pdf)

ACI Europe Air Traffic Report. December, Q4, H2 & Full Year 2018. ACI Europe, 2019. <https://www.aci-europe.org/component/downloads/downloads/5827.html>



- Annoni, P., K. Kozovska. EU Regional Competitiveness Index 2010. European Commission, Joint Research Centre, 2010.
- Annoni, P., L. Dijkstra. EU Regional Competitiveness Index 2013. European Commission, Joint Research Centre, 2013. [https://ec.europa.eu/regional\\_policy/en/information/publications/studies/2013/eu-regional-competitiveness-index-rei-2013](https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/studies/2013/eu-regional-competitiveness-index-rei-2013)
- Annoni, P., L. Dijkstra, N. Gargano. EU Regional Competitiveness Index 2016. European Union Regional Policy Working Papers No2/2017. [https://ec.europa.eu/regional\\_policy/en/information/maps/regional\\_competitiveness/2016/](https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/maps/regional_competitiveness/2016/)
- Assenova, M., V. Marinov. Tourism Potential of Bulgarian Danube Limes Sites. – Proceedings of the Conference “Cultural Corridor Via Diagonalis. Cultural Tourism without boundaries, Sofia-Belgrade, 3.10-6.10.2013. Sofia, Gea Libris Publishers, 2013, pp. 237-242.
- Bulgaria Wine Tours <https://bulgariawinetours.com/>
- Bulgarian Wine World <https://bulgarianwinemakers.com/>
- Davies, P. Is Evidence-Based Government Possible? Jerry Lee Lecture 2004 – In: The Campbell Collaboration, 4th Annual Colloquium – A First Look At the Evidence. Washington D.C., 18-20 February 2004. [www.sfi.dk/graphics/campbell/dokumenter/artikler/is\\_evidencebased\\_government\\_possible.pdf](http://www.sfi.dk/graphics/campbell/dokumenter/artikler/is_evidencebased_government_possible.pdf).
- Diaz Alvarez, J, R. Geografia del Turismo. Editorial Sintesis, Madrid, 1990.
- Dijkstra, L, P. Annoni, K. Kozovska. A New Regional Competitiveness Index: Theory, Methods and Findings. European Union Regional Policy Working Papers No2/2011. [https://ec.europa.eu/regional\\_policy/sources/docgener/work/2011\\_02\\_competitiveness.pdf](https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/2011_02_competitiveness.pdf)
- Dijkstra, L., Poelman, H., Ackermans, L. Road transport performance. European Union Regional Policy Working Papers, n. 01/2019. DOI:10.2776/046835. [https://ec.europa.eu/regional\\_policy/en/information/publications/working-papers/2019/road-transport-performance-in-europe](https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/working-papers/2019/road-transport-performance-in-europe)
- Dogramadjieva, E. E, Matei. Comparative Analysis of Hotel Accommodation Facilities in Bulgaria and Romania in the Period 1990-2007. - ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA “ST.KLIMENT OHRIDSKI” FACULTE DE GEOLOGIE ET GEOGRAPHIE, Livre 2 – GEOGRAPHIE, Tome 102, 2009.
- Genov, S. The Charm of Bulgaria’s Wine Chateaux. – Emerging Europe, 16.11.2019 <https://emerging-europe.com/after-hours/the-charm-of-bulgarias-wine-chateaux/>
- Gunn, C.A. Tourism planning. New York, Taylor & Francis, 1988.
- European Commission. Investing in Europe’s future. 5th report on economic, social and territorial cohesion. Preliminary draft. November 2010.
- Eurostat data base <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Eurostat Regional Yearbook, 2018 Edition. Luxembourg, 2018. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/9210140/KS-HA-18-001-EN-N.pdf/655a00cc-6789-4b0c-9d6d-eda24d412188>
- GDP at regional level 2016. Eurostat online publication, Data extracted in March 2018, extracted 10.05.2019 [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=GDP\\_at\\_regional\\_level](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=GDP_at_regional_level)
- Head, B.W. Three Lenses of Evidence-Based Policy. - Australian Journal of Public Administration, 2008, 67(1), pp.1-11.
- Kumar, R. ReseArch Methodoligy.A Step-by-Step Guide for Beginners. 3<sup>rd</sup> Edition, 2011, SAGE Publication Ltd., London [http://www.sociology.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/06/Ranjit\\_Kumar-Research\\_Methodology\\_A\\_Step-by-Step\\_G.pdf](http://www.sociology.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/06/Ranjit_Kumar-Research_Methodology_A_Step-by-Step_G.pdf).
- Largest cities of Serbia <https://population.mongabay.com/population/serbia/>
- Mangion, M.L. Evidence-based policy-making: achieving destination competitiveness in Malta. University of Nottingham, 2011. [http://etheses.nottingham.ac.uk/1796/1/final\\_thesis\\_26012011\\_vJuly\\_2011.pdf](http://etheses.nottingham.ac.uk/1796/1/final_thesis_26012011_vJuly_2011.pdf)
- Marinov, E. 2013. Regional Competitiveness Index: Evaluation Results for Bulgarian Regions. In: Regionalni razvoj I demografski tokovi zemalja Jugoistocne Evrope, ed. by Zoran Arandelović, Univerzitet u Nišu, Niš.
- Marinov. E. 2016. Bulgarian and Romanian Regions Competitiveness - A Synthetic Overview. Romanian Journal of Economics,1/2016, Bucharest, pp. 12-33

Metadata - Establishments of touristic reception with functions of tourists accommodation, NIS – Romania <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>

Inland transport infrastructure at regional level. Eurostat online publication, Data extracted in April 2018 [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Inland\\_transport\\_infrastructure\\_at\\_regional\\_level](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Inland_transport_infrastructure_at_regional_level)

Metadata - Tourists arrivals and overnight stays - annual data, SORS – Serbia <http://data.stat.gov.rs/Home/Result/220201?languageCode=en-US>

Methodological Manual for Tourism Statistics. Version 2.1, 2013 Edition. Eurostat, Luxembourg, 2013. <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-manuals-and-guidelines/-/KS-GQ-13-007>

Methodological manual on territorial typologies, 2018. Territorial typologies manual - urban-rural typology. Eurostat. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Territorial\\_typologies\\_manual\\_-\\_urban-rural\\_typology](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Territorial_typologies_manual_-_urban-rural_typology)

Municipalities and regions in the Republic of Serbia 2018. Belgrade, Statistical Office of the Republic of Serbia, 2018. <http://www.stat.gov.rs/en-us/publikacije/publication/?p=11634>

NACE Rev. 2. Statistical classification of economic activities in the European Community. Eurostat, Eurostat, Luxembourg, 2013. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-manuals-and-guidelines/-/KS-RA-07-015>

OECD. Handbook on constructing composite indicators: Methodology and user guide. 2008 <http://www.oecd.org/sdd/42495745.pdf>

Preferences of Europeans towards Tourism. Flash Eurobarometer 4432, January 2016. <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/PublicOpinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/FLASH/surveyKy/2065>

Regulation (EU) No 692/2011 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2011 concerning European statistics on tourism <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:192:0017:0032:EN:PDF>

Regional Gross Domestic Product. Regions and areas of the Republic of Serbia, 2017. Statistical Office of the Republic of Serbia, Working Paper № 107, 2019.

Smith, St. Tourism analysis: a handbook. Longman Group, 1989.

Socio-economic Analysis. National Plan for Regional Development. REGPOL – Assistance to regional policy development at national level – Serbia. 2nd Draft, 27.02.2012

SORS data base – data base of the Statistical office of the Republic of Serbia <http://data.stat.gov.rs/>

Statistical Yearbook Romania 2018. National Institute of Statistics, 2019 <http://www.insse.ro/cms/en/tags/romanian-statistical-yearbook>

Statistical Yearbook of the Republic of Serbia 2013. Belgrade. Statistical Office of the Republic of Serbia 2013. <http://publikacije.stat.gov.rs/G2013/PdfE/G20132010.pdf>

Statistical Yearbook of the Republic of Serbia 2018. Belgrade. Statistical Office of the Republic of Serbia 2018. <http://www.stat.gov.rs/en-us/publikacije/publication/?p=11525>

Sutcliffe, S., J. Court. Evidence-Based Policymaking: What is it? How does it work? What relevance for developing countries? Overseas Development Institute, 2005.

Tempo Online – data base of the National Institute for Statistics of Romania <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/>

Thomson, W. Lecture on "Electrical Units of Measurement" (3 May 1883), published in Popular Lectures and Addresses. Vol. I, McMillan & Co, 1889, p. 73 <https://archive.org/stream/popularlecturesa01kelvuoft#page/73/mode/1up/Popula>

Tourism trips of Europeans 2016. Eurostat online publication, last modified 29.01.2019, extracted 30.04.2017 [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism\\_trips\\_of\\_Europeans](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_trips_of_Europeans)

Tourism trips of Europeans 2015. Eurostat online publication [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism\\_trips\\_of\\_Europeans](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_trips_of_Europeans), extracted 24.11.2017.

Urban-rural typology of NUTS3 regions (NUTS v. 2016), Eurostat <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/35209/35256/Urban-rural-NUTS-2016.xlsx>, extracted 9.05.2019

Wine tours in Bulgaria <https://winetours.bg/>

## Уеб-сайтове на отделни места за настаняване, забележителности, винарни

Бунгала Фретли, Горни Дъбник, паркинг за каравани <http://villafretly.com/bg/bungalows>  
Вила Джун, Белоградчик, къмпинг <https://pochivka.bg/vila-dzhun-o4551>  
Вила Слънчевата къща, Априлци <http://thesunnyhouse.bg/>  
Вила Юстина <https://villayustina.com/>; <https://www.yustinavillas.com/>  
Винарска изба „Шато де Берже“ <http://cdb.bg/>; <https://pochivka.bg/hotel-shato-de-berzhe-o29204>  
Винарски комплекс „Седем поколения“ <http://sevengenerationscomplex.com/>; <https://www.sevengenerations.bg/>  
Винарска изба „Салла Естейт“ <https://salla.bg/>  
Винарска изба „При Шестака“ <http://shestaka.com/>  
Винарска изба „Златен Рожен“ <https://www.zlatenrozhen.bg/>; хотел „Златен Рожен“ <https://www.hotelzlatenrozhen.com/>  
Винарна „Вила Синтика“ <http://sinticawinery.com/>, <https://villasintica.com/>  
Винарска изба „Румелия“ <http://www.rumelia.net/>, <https://pochivka.bg/semeeen-hotel-kompleks-rumelia-o7440>  
Винарска изба „Тодорофф“ [www.todoroff-wines.com](http://www.todoroff-wines.com), Винена резиденция „Тодорофф“ <https://todoroff-wineresidence.com/>  
Винарна „Вила Терес“ <http://www.villaterres.bg/>  
Винарски комплекс „Копса“ [www.copsa.bg](http://www.copsa.bg)  
Винарска изба „Сопот“ <http://www.sopot-winery.bg/>  
Винарска изба „Заара естейт“ <http://zaaraestate.bg/>  
Винарска изба „Едуардо Миролио“, хотел „Соли инвикто“ <https://www.emiroglio-wine.com/>  
Деветашко плато <https://www.devetakiplateau.org/>  
Комплекс „Оазис“, с. Зверино <https://oasisresort.bg/>  
Комплекс „Ува Нестум Уайн енд Спа“ <https://uvanestum.com/>  
Комплекс за винен и спа туризъм „Старосел“ <https://www.starosel.com/>; <https://visit.bg/oferti-pochivki/spa-balneo-hotel-starosel-starosel-19352/>  
„Мидалидаре естейт“ <https://midalidare.bg/>; „Мидалидаре хотел & спа“ <https://hotel.midalidare.bg/>;  
„Мидалидаре рок“ <https://midalidarerock.bg/>  
Пътеписи <https://drumivdumi.com/> [враца-забележителности-за-уикенда](https://www.vrantsa-zabelezhitelnosti-za-ukenda.com/)  
Развлекателен парк Леденика <http://www.parkledenika.org/bg/home/>  
Семейно имение „Зорница фемили естейт“ <https://www.zornitzaestate.com/>  
Спа-хотел „Ата“, Вършец <https://ata-spa.bg>  
Спа-хотел „Медикус“, Вършец <http://medicus.bg/>  
с. Згориград, Враца <http://www.vr-balkan.net/bg/13-myasto-za-kamping-mestnostta-karierata-nad-s-zgorigrad/>  
Увеселителен парк Приказката <https://www.prikazkata.com/>  
Уникални за Балканите и забравени - Чутурите край Грамада <http://bnr.bg/vidin/post/100591038>  
хан Мадона, Белоградчик <https://www.hanmadona.com/>  
Хотел „Дипломат Плаза Хотел енд Ризорт“, Луковит <http://www.diplomatplaza.com/>  
Хотел „Олимп“, Тетевен <http://www.olympsportshotel.com/>  
Хотел „Президиум Палас“, Ловеч <https://www.presidivm.com/>  
Хотел „Ровно“, Видин <http://www.hotelrovno.com/>  
Хотел „Троян Плаза“, Троян <http://www.troyanplaza.com/>  
Хотел „Скалите“, Белоградчик <http://skalite.bg>  
Шато „Трендафилов“ <https://shatohotel.com/>  
Шато „Уинди хилс“ <http://windyhills-bg.com/>

## **ПРИЛОЖЕНИЯ**

## Приложение 1. Изходна база данни (извлечение)

| Код НСИ | Община      | № по регистра | Тип                  | Име                    | Община      | Населено място  | Адрес  | Категория | Стаи по регистра | Легла по регистра | Срок на валидност | Спиране - дата/срок | Заповед                        |
|---------|-------------|---------------|----------------------|------------------------|-------------|-----------------|--|-----------|------------------|-------------------|-------------------|---------------------|--------------------------------|
| VID01   | Белоградчик | 166           | Къща за гости        | "ДО ДЪБА - ПРИ ПЛАМЕН" | Белоградчик | с. Чифлик       | м. Извос   | 1         | 4                | 8                 | 30.8.2020         |                     | категоризация: 849/31.8.2015   |
| VID01   | Белоградчик | 168           | Семеен хотел         |                        | Белоградчик | с. Рабиша       | м. "Лозята", УПИ II -058107                      | 2         | 20               | 40                | 2.11.2020         |                     | категоризация: 1117/3.11.2015  |
| VID01   | Белоградчик | 177           | Къща за гости        | "Боров камък"          | Белоградчик | с. Боровица     | ул. "Четвърта" №15                               | 2         | 2                | 3                 | 7.7.2021          |                     | категоризация: 694/8.7.2016    |
| VID01   | Белоградчик | 185           | Семеен хотел         | The Rocks              | Белоградчик | гр. Белоградчик | ул. "Хаджи Димитър" № 1                          | 1         | 12               | 25                | 15.8.2021         |                     | категоризация: 859/16.8.2016   |
| VID01   | Белоградчик | 186           | Стаи за гости        |                        | Белоградчик | гр. Белоградчик | ул. "Отец Паисий" № 1                            | 2         | 2                | 4                 | 15.8.2021         |                     | категоризация: 860/16.8.2016   |
| VID01   | Белоградчик | 188           | Апартаменти за гости |                        | Белоградчик | гр. Белоградчик | пл. "Георги Бенковски" № 3                       | 1         | 2                | 4                 | 15.8.2021         |                     | категоризация: 862/16.8.2016   |
| VID01   | Белоградчик | 191           | Къща за гости        | Рай                    | Белоградчик | гр. Белоградчик | ул. "Цар Иван Срацимир" № 3                      | 2         | 3                | 6                 | 15.8.2021         |                     | категоризация: 865/16.8.2016   |
| VID01   | Белоградчик | 193           | Къща за гости        | "Castle Cottage"       | Белоградчик | гр. Белоградчик | ул. "Цоло Тодоров" № 36                          | 2         | 5                | 9                 | 15.8.2021         |                     | категоризация: 867/16.8.2016   |
| VID01   | Белоградчик | 194           | Къща за гости        | "Драките"              | Белоградчик | гр. Белоградчик | ул. "Трети март" № 37                            | 1         | 5                | 9                 | 15.8.2021         |                     | категоризация: 259/20.4.2018   |
| VID01   | Белоградчик | 195           | Къща за гости        | "Артрес"               | Белоградчик | гр. Белоградчик | ул. "Полковник Кантили" № 6                      | 1         | 3                | 8                 | 15.8.2021         |                     | категоризация: 869/16.8.2016   |
| VID01   | Белоградчик | 196           | Къща за гости        | "Мадона"               | Белоградчик | гр. Белоградчик | ул. "Христо Ботев" № 26                          | 2         | 5                | 14                | 15.8.2021         |                     | категоризация: 870/16.8.2016   |
| VID01   | Белоградчик | 197           | Стаи за гости        |                        | Белоградчик | гр. Белоградчик | ул. "Христо Ботев" № 16                          | 1         | 2                | 5                 | 15.8.2021         |                     | категоризация: 871/16.8.2016   |
| VID01   | Белоградчик | 199           | Къща за гости        | "Его"                  | Белоградчик | гр. Белоградчик | ул. "Трети март" № 14                            | 2         | 4                | 9                 | 17.11.2021        |                     | категоризация: 1344/18.11.2016 |
| VID01   | Белоградчик | 200           | Семеен хотел         | "Далиа"                | Белоградчик | гр. Белоградчик | бул. "Съединение" № 1А                           | 2         | 7                | 15                | 17.11.2021        |                     | категоризация: 1345/18.11.2016 |
| VID01   | Белоградчик | 201           | Къща за гости        | "Здравец"              | Белоградчик | с. Чифлик       | ул. "Деветнадесета" №28                          | 2         | 6                | 12                | 29.5.2022         |                     | категоризация: 427/30.5.2017   |
| VID01   | Белоградчик | 204           | Къща за гости        | "Вила Джун"            | Белоградчик | с. Чифлик       | м. Извос, ул. "27" №10 (вилна зона "Маркашница") | 1         | 4                | 10                | 5.6.2022          |                     | категоризация: 448/6.6.2017    |
| VID01   | Белоградчик | 205           | Къща за гости        | "Маркашница"           | Белоградчик | с. Чифлик       | м. Извос, ул. "34" №10 (вилна зона "Маркашница") | 1         | 5                | 10                | 6.6.2022          |                     | категоризация: 451/7.6.2017    |
| VID01   | Белоградчик | 206           | Къща за гости        | "Горски кът"           | Белоградчик | с. Гранитово    | ул. "Тринадесета" № 14                           | 1         | 4                | 5                 | 6.6.2022          |                     | категоризация: 452/7.6.2017    |
| VID01   | Белоградчик | 207           | Къща за гости        | "ЗОРА"                 | Белоградчик | гр. Белоградчик | ул. "Хайдут Велко" № 2                           | 1         | 7                | 9                 | 18.7.2022         |                     | категоризация: 653/19.7.2017   |
| VID01   | Белоградчик | 208           | Къща за гости        | "Бедрок"               | Белоградчик | гр. Белоградчик | ул. "Хаджи Димитър" № 13                         | 1         | 4                | 6                 | 31.7.2022         |                     | категоризация: 698/1.8.2017    |
| VID01   | Белоградчик | 209           | Къща за гости        | "Его 2"                | Белоградчик | гр. Белоградчик | ул. "Трети март" № 26                            | 2         | 5                | 11                | 6.6.2022          |                     | категоризация: 454/7.6.2017    |



## Приложение 1. Изходна база данни (извлечение) - продължение

| Код НСИ | Община      | Допълнителна информация за местата за настаняване  |           |            |                                   | Оценка на местата за настаняване по Booking.com  |          |          |         |         |               |              |          |      |             |
|---------|-------------|--|-----------|------------|-----------------------------------|--|----------|----------|---------|---------|---------------|--------------|----------|------|-------------|
|         |             | Допълнителна информация  | Брой стаи | Брой легла | Цена двойна стая в лв. / 01.08.19 | Налични удобства   | Персонал | Удобства | Чистота | Комфорт | Цена/качество | Разположение | Интернет | Общо | Брой отзиви |
| VID01   | Белоградчик | 3 къщи, 12 легла, 125 лв. на къща  | -         | 12         | 50,00                             | -  | -        | -        | -       | -       | -             | -            | -        | -    | -           |
| VID01   | Белоградчик | възможно е да отговаря на комплекс Магура  | -         | -          | -                                 | -  | -        | -        | -       | -       | -             | -            | -        | -    |             |
| VID01   | Белоградчик | възможност за винени дегустации, наема се цялата къща, 100 лв.   | 2         | 4          | 50,00                             | външна и вътрешна кухня, барбекю, място за игра  | -        | -        | -       | -       | -             | -            | -        | -    |             |
| VID01   | Белоградчик | -  | 12        | 25         | -                                 | -  | -        | -        | -       | -       | -             | -            | -        | -    |             |
| VID01   | Белоградчик | -  | 2         | 4          | -                                 | -  | -        | -        | -       | -       | -             | -            | -        | -    |             |
| VID01   | Белоградчик | -  | -         | -          | -                                 | -  | -        | -        | -       | -       | -             | -            | -        | -    |             |
| VID01   | Белоградчик | -  | 3         | 6          | -                                 | -  | -        | -        | -       | -       | -             | -            | -        | -    |             |
| VID01   | Белоградчик | -  | -         | -          | 84,00                             | безплатен паркинг, допускат се животни, вкл. закуска   | 9,6      | 8,2      | 9,2     | 8,1     | 8,2           | 9,7          | 10       | 8,7  | 106         |
| VID01   | Белоградчик | организиране на посещение на местната обсерватория, наемане на велосипед, лов и риболов по заявка, офроуд преживяване срещу допълнително заплащане | -         | -          | 40,00                             | безплатен паркинг, организиране на културни турове, офроуд обикола, риболов, отдаване на колела под наем | 8,4      | 7,7      | 8,6     | 7,9     | 8,5           | 8,6          | 8,8      | 8,3  | 65          |
| VID01   | Белоградчик | ! вписано е с името Артрес, предлага се като Артес   | -         | -          | 39,00                             | -  | 9,2      | 6,8      | 8,2     | 7       | 7,5           | 8,2          | -        | 7,8  | 10          |
| VID01   | Белоградчик | -  | 6         | 12         | -                                 | -  | -        | -        | -       | -       | -             | -            | -        | -    |             |
| VID01   | Белоградчик | -  | -         | -          | -                                 | -  | -        | -        | -       | -       | -             | -            | -        | -    |             |
| VID01   | Белоградчик | -  | -         | 9          | 45,00                             | общ кухненски бокс   | 9,1      | 9,1      | 9,1     | 9,1     | 9,2           | 9,3          | 9,5      | 9,1  | 185         |
| VID01   | Белоградчик | 14 места. 6 двойни стаи и апартамент, тангеторна вана  | 7         | 14         | 40,00                             | -  | -        | -        | -       | -       | -             | -            | -        | -    |             |
| VID01   | Белоградчик | -  | -         | -          | 45,00                             | -  | 9        | 7,8      | 8,6     | 7,6     | 8,5           | 8,5          | 7,5      | 8,3  | 43          |
| VID01   | Белоградчик | -  | -         | 20         | 45,00                             | басейн, възможност за къмпинг  | 8,9      | 7,8      | 8,4     | 7,8     | 8,1           | 8,6          | 8,1      | 8,3  | 67          |
| VID01   | Белоградчик | предлага се като вила, възможност + 2 легла за деца  | 5         | 10         | 248,00                            | тераса с изглед, барбекю, басейн, безплатни домашни любимци  | -        | -        | -       | -       | -             | -            | -        | -    |             |
| VID01   | Белоградчик | отзиви от чужденци   | 5         | 12         | 131,00                            | -  | 9,8      | 8,7      | 9,3     | 8,9     | 9,8           | 9,1          | -        | 9,3  | 25          |
| VID01   | Белоградчик | отзиви от чужденци и отговори от мястото за настаняване  | -         | -          | 45,00                             | -  | 7,9      | 7,2      | 7,8     | 7,3     | 7,7           | 8,4          | 8,5      | 7,7  | 86          |
| VID01   | Белоградчик | -  | -         | 12         | 45,00                             | басейн, летищен трансфер, домашни любимци, басейн, барбекю   | 9,2      | 8,4      | 9       | 8,5     | 8,8           | 9,1          | 9,7      | 8,8  | 70          |
| VID01   | Белоградчик | -  | 5         | 13         | 50,00                             | -  | 9,3      | 9,5      | 9,6     | 9,5     | 9,5           | 9,4          | 9        | 9,5  | 228         |

## Приложение 2. База данни за статистическа обработка (извлечение)

| №  | Област | Община      | НАЦИОНАЛЕН ТУРИСТИЧЕСКИ РЕГИСТЪР |                           |                      |                 |           |      | КАПАЦИТЕТ |      |       | ЦЕНИ               |                       |               | ОЦЕНКИ НА ПОТРЕБИТЕЛИ |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
|----|--------|-------------|----------------------------------|---------------------------|----------------------|-----------------|-----------|------|-----------|------|-------|--------------------|-----------------------|---------------|-----------------------|----------|---------|---------|---------------|--------------|----------|-------------|--------|----------------------|--|
|    |        |             | № по регистъра                   | Тип                       | Име                  | Населено място  | Категория | Стаи | Легла     | Стаи | Легла | Група по бр. легла | Цена двойна стая, лв. | Група по цена | Персонал              | Удобства | Чистота | Комфорт | Цена/качество | Разположение | Интернет | Обща оценка | Отзиви | Група по обща оценка |  |
| 1  | Видин  | Белоградчик | 166                              | Къщи за гости             | "ДО ДЪБА - ПРИ ПЛАМЕ | с. Чифлик       | 1 звезда  | 4    | 8         | 6    | 12    | 11-25              | 50                    | 41-50 лв.     |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 2  | Видин  | Белоградчик | 168                              | Семеен хотел              |                      | с. Рабиша       | 2 звезди  | 20   | 40        | 20   | 40    | 26-50              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 3  | Видин  | Белоградчик | 170                              | Бунгала                   | Бунгала              | с. Рабиша       | 2 звезди  | 5    | 10        | 5    | 10    | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 4  | Видин  | Белоградчик | 177                              | Къщи за гости             | "Боров камък"        | с. Боровица     | 2 звезди  | 2    | 3         | 2    | 4     | До 10              | 50                    | 41-50 лв.     |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 5  | Видин  | Белоградчик | 179                              | Къщи за гости             | Къща за гости №1     | с. Чифлик       | 2 звезди  | 2    | 4         | 2    | 4     | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 6  | Видин  | Белоградчик | 180                              | Къщи за гости             | Къща за гости №2     | с. Чифлик       | 2 звезди  | 2    | 4         | 2    | 4     | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 7  | Видин  | Белоградчик | 181                              | Къщи за гости             | Къща за гости №3     | с. Чифлик       | 2 звезди  | 2    | 4         | 2    | 4     | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 8  | Видин  | Белоградчик | 182                              | Къщи за гости             | Къща за гости №4     | с. Чифлик       | 2 звезди  | 3    | 5         | 3    | 5     | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 9  | Видин  | Белоградчик | 183                              | Къщи за гости             | Къща за гости №5     | с. Чифлик       | 2 звезди  | 1    | 2         | 1    | 2     | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 10 | Видин  | Белоградчик | 184                              | Къщи за гости             | Къща за гости №6     | с. Чифлик       | 2 звезди  | 2    | 4         | 2    | 4     | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 11 | Видин  | Белоградчик | 185                              | Семеен хотел              | The Rocks            | гр. Белоградчик | 1 звезда  | 12   | 25        | 12   | 25    | 11-25              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 12 | Видин  | Белоградчик | 186                              | Стаи за гости             |                      | гр. Белоградчик | 2 звезди  | 2    | 4         | 2    | 4     | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 13 | Видин  | Белоградчик | 188                              | Апартаменти за гости      |                      | гр. Белоградчик | 1 звезда  | 2    | 4         | 2    | 4     | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 14 | Видин  | Белоградчик | 191                              | Къщи за гости             | Рай                  | гр. Белоградчик | 2 звезди  | 3    | 6         | 3    | 6     | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 15 | Видин  | Белоградчик | 193                              | Къщи за гости             | "Castle Cottage"     | гр. Белоградчик | 2 звезди  | 5    | 9         | 5    | 9     | До 10              | 84                    | до 30 лв.     | 9,6                   | 8,2      | 9,2     | 8,1     | 8,2           | 9,7          | 10,0     | 8,7         | 106    | 8,1-9                |  |
| 16 | Видин  | Белоградчик | 194                              | Къщи за гости             | "Драките"            | гр. Белоградчик | 1 звезда  | 5    | 9         | 5    | 9     | До 10              | 40                    | 31-40 лв.     | 8,4                   | 7,7      | 8,6     | 7,9     | 8,5           | 8,6          | 8,8      | 8,3         | 65     | 8,1-9                |  |
| 17 | Видин  | Белоградчик | 195                              | Къщи за гости             | "Артрес"             | гр. Белоградчик | 1 звезда  | 3    | 8         | 3    | 8     | До 10              | 39                    | 31-40 лв.     | 9,2                   | 6,8      | 8,2     | 7,0     | 7,5           | 8,2          |          | 7,8         | 10     | 7,1-8                |  |
| 18 | Видин  | Белоградчик | 196                              | Къщи за гости             | "Мадона"             | гр. Белоградчик | 2 звезди  | 5    | 14        | 6    | 12    | 11-25              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 19 | Видин  | Белоградчик | 197                              | Стаи за гости             |                      | гр. Белоградчик | 1 звезда  | 2    | 5         | 2    | 5     | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 20 | Видин  | Белоградчик | 199                              | Къщи за гости             | "Его"                | гр. Белоградчик | 2 звезди  | 4    | 9         | 4    | 9     | До 10              | 45                    | 41-50 лв.     | 9,1                   | 9,1      | 9,1     | 9,1     | 9,2           | 9,3          | 9,5      | 9,1         | 185    | над 9                |  |
| 21 | Видин  | Белоградчик | 200                              | Семеен хотел              | "Далия"              | гр. Белоградчик | 2 звезди  | 7    | 15        | 7    | 14    | 11-25              | 40                    | 31-40 лв.     |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 22 | Видин  | Белоградчик | 201                              | Къщи за гости             | "Здравец"            | с. Чифлик       | 2 звезди  | 6    | 12        | 6    | 12    | 11-25              | 45                    | 41-50 лв.     | 9,0                   | 7,8      | 8,6     | 7,6     | 8,5           | 8,5          | 7,5      | 8,3         | 43     | 8,1-9                |  |
| 23 | Видин  | Белоградчик | 204                              | Къщи за гости             | "Вила Джун"          | с. Чифлик       | 1 звезда  | 4    | 10        | 10   | 20    | 11-25              | 45                    | 41-50 лв.     | 8,9                   | 7,8      | 8,4     | 7,8     | 8,1           | 8,6          | 8,1      | 8,3         | 67     | 8,1-9                |  |
| 24 | Видин  | Белоградчик | 205                              | Къщи за гости             | "Маркашница"         | с. Чифлик       | 1 звезда  | 5    | 10        | 5    | 10    | До 10              | 248                   | над 100 лв.   |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 25 | Видин  | Белоградчик | 206                              | Къщи за гости             | "Горски кът"         | с. Гранитово    | 1 звезда  | 4    | 5         | 5    | 12    | 11-25              | 131                   | над 100 лв.   | 9,8                   | 8,7      | 9,3     | 8,9     | 9,8           |              | 9,1      | 9,3         | 25     | над 9                |  |
| 26 | Видин  | Белоградчик | 207                              | Къщи за гости             | "ЗОРА"               | гр. Белоградчик | 1 звезда  | 7    | 9         | 7    | 9     | До 10              | 45                    | 41-50 лв.     | 7,9                   | 7,2      | 7,8     | 7,3     | 7,7           | 8,4          | 8,5      | 7,7         | 86     | 7,1-8                |  |
| 27 | Видин  | Белоградчик | 208                              | Къщи за гости             | "Бедрок"             | гр. Белоградчик | 1 звезда  | 4    | 6         | 6    | 12    | 11-25              | 45                    | 41-50 лв.     | 9,2                   | 8,4      | 9,0     | 8,5     | 8,8           | 9,1          | 9,7      | 8,8         | 70     | 8,1-9                |  |
| 28 | Видин  | Белоградчик | 209                              | Къщи за гости             | "Его 2"              | гр. Белоградчик | 2 звезди  | 5    | 11        | 5    | 13    | 11-25              | 50                    | 41-50 лв.     | 9,3                   | 9,5      | 9,6     | 9,5     | 9,5           | 9,4          | 9,0      | 9,5         | 228    | над 9                |  |
| 29 | Видин  | Белоградчик | 214                              | Стаи за гости             |                      | гр. Белоградчик | 2 звезди  | 3    | 9         | 3    | 9     | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 30 | Видин  | Белоградчик | 215                              | Къщи за гости             | "Берчината къща"     | с. Стакевци     | 1 звезда  | 3    | 5         | 4    | 11    | 11-25              | 45                    | 41-50 лв.     |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 31 | Видин  | Белоградчик | 216                              | Къщи за гости             | "Николчината къща"   | с. Стакевци     | 1 звезда  | 4    | 8         | 4    | 8     | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 32 | Видин  | Белоградчик | 217                              | Къщи за гости             | "Незабравка"         | с. Чифлик       | 1 звезда  | 3    | 6         | 6    | 16    | 11-25              | 60                    | 51-70 лв.     |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 33 | Видин  | Белоградчик | 218                              | Къщи за гости             |                      | гр. Белоградчик | 1 звезда  | 3    | 9         | 3    | 9     | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 34 | Видин  | Белоградчик | 219                              | Стаи за гости             | "ЕЛЕКТРА"            | гр. Белоградчик | 1 звезда  | 3    | 6         | 7    | 3     | До 10              | 8                     | до 30 лв.     |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 35 | Видин  | Белоградчик | 220                              | Къщи за гости             | "РЕЛАКС"             | с. Дъбравка     | 1 звезда  | 4    | 9         | 4    | 10    | До 10              | 30                    | до 30 лв.     | 8,6                   | 8,3      | 9,0     | 8,5     | 8,8           | 8,9          | 9,4      | 8,7         | 31     | 8,1-9                |  |
| 36 | Видин  | Белоградчик | 221                              | Къщи за гости             | "ДЖАЯ"               | гр. Белоградчик | 1 звезда  | 4    | 9         | 4    | 9     | До 10              | 40                    | 31-40 лв.     |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 37 | Видин  | Белоградчик | 224                              | Къщи за гости             | "РОЗА"               | гр. Белоградчик | 1 звезда  | 5    | 10        | 5    | 10    | До 10              | 170                   | над 100 лв.   | 9,9                   | 10,0     | 10,0    | 10,0    | 9,9           | 10,0         | 10,0     | 10,0        | 28     | над 9                |  |
| 38 | Видин  | Белоградчик | 225                              | Стаи за гости             | "МЕДИНА"             | гр. Белоградчик | 1 звезда  | 3    | 5         | 3    | 5     | До 10              | 38                    | 31-40 лв.     | 9,7                   | 10,0     | 9,8     | 9,5     | 9,8           | 9,8          |          | 9,8         | 15     | над 9                |  |
| 39 | Видин  | Белоградчик | 226                              | Стаи за гости             | "ЕЛЕНА"              | гр. Белоградчик | 1 звезда  | 3    | 7         | 3    | 5     | До 10              | 35                    | 31-40 лв.     | 9,5                   | 9,3      | 9,7     | 9,3     | 9,6           | 9,5          | 10,0     | 9,5         | 75     | над 9                |  |
| 40 | Видин  | Белоградчик | 227                              | Апартаменти за гости      | "ДОМИНО"             | гр. Белоградчик | 1 звезда  | 3    | 5         | 3    | 5     | До 10              | 45                    | 41-50 лв.     | 9,6                   | 9,1      | 9,2     | 9,1     | 9,7           | 9,5          | 7,5      | 9,4         | 19     | над 9                |  |
| 41 | Видин  | Белоградчик | 229                              | Стаи за гости             | "При старото пиано"  | гр. Белоградчик | 1 звезда  | 3    | 6         | 2    | 4     | До 10              | 53                    | 51-70 лв.     | 10,0                  | 9,4      | 10,0    | 8,8     | 8,8           | 10,0         |          | 9,5         | 4      | над 9                |  |
| 42 | Видин  | Белоградчик | 5                                | Стаи за гости             | "Поли"               | с. Рабиша       | 1 звезда  |      |           | 3    | 6     | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 43 | Видин  | Белоградчик | 6                                | Къщи за гости             | "Анината къща"       | с. Стакевци     | 1 звезда  |      |           | 5    | 11    | 11-25              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 44 | Видин  | Белоградчик | PK-19-11976                      | Хотел                     | СКАЛИТЕ              | гр. Белоградчик | 4 звезди  | 48   | 81        | 48   | 81    | 51-100             | 100                   | 71-100 лв.    | 8,5                   | 7,9      | 8,4     | 7,9     | 7,9           | 9,3          | 8,4      | 8,3         | 186    | 8,1-9                |  |
| 45 | Видин  | Белоградчик | PK-22-0082                       | Туристическа хижа, спалня | ТУРИСТИЧЕСКА СПАЛНЯ  | гр. Белоградчик | 3 звезди  |      |           |      | 37    | 96                 | 51-100                |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 46 | Видин  | Видин       | 5559                             | Хотел                     |                      | гр. Видин       | 3 звезди  | 21   | 42        | 21   | 45    | 26-50              | 90                    | до 30 лв.     | 8,9                   | 8,6      | 8,9     | 8,6     | 8,7           | 9,5          | 8,2      | 8,9         | 406    | 8,1-9                |  |
| 47 | Видин  | Видин       | 804                              | Стаи за гости             | Стая №503            | с. Симеоново    | 3 звезди  | 1    | 2         | 1    | 2     | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 48 | Видин  | Видин       | 805                              | Стаи за гости             | Стая №407            | с. Симеоново    | 3 звезди  | 1    | 2         | 1    | 2     | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 49 | Видин  | Видин       | 806                              | Стаи за гости             | Стая №205            | с. Симеоново    | 3 звезди  | 1    | 2         | 1    | 2     | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 50 | Видин  | Видин       | 807                              | Стаи за гости             | Стая №402            | с. Симеоново    | 3 звезди  | 1    | 2         | 1    | 2     | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 51 | Видин  | Видин       | 808                              | Стаи за гости             | Стая №106            | с. Симеоново    | 3 звезди  | 1    | 2         | 1    | 2     | До 10              |                       |               |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |
| 52 | Видин  | Видин       | 809                              | Стаи за гости             |                      | с. Синаговци    | 3 звезди  | 10   | 17        | 5    | 14    | 11-25              | 30                    | до 30 лв.     |                       |          |         |         |               |              |          |             |        |                      |  |

Прил. 3. Данни за областите в Северозападния район, използвани в Регионални профили (ИПИ, 2018)

|   | Година | Източник | Стойност |       |       |         |        | България = 100% |       |       |       |         | Ранг   |       |       |       |         |        |
|---|--------|----------|----------|-------|-------|---------|--------|-----------------|-------|-------|-------|---------|--------|-------|-------|-------|---------|--------|
|   |        |          | Видин    | Враца | Ловеч | Монгана | Плевен | България        | Видин | Враца | Ловеч | Монгана | Плевен | Видин | Враца | Ловеч | Монгана | Плевен |
| <b>Доходи и условия на живот</b>  |        |          |          |       |       |         |        |                 |       |       |       |         |        |       |       |       |         |        |
| БВП на човек от населението, лв   | 2016   | НСИ      | 6401     | 9579  | 8674  | 7801    | 7300   | 13206           | 48%   | 73%   | 66%   | 59%     | 55%    | 26    | 9     | 11    | 19      | 22     |
| Средна годишна брутна заплата на наетите по трудово и служебно правоотношение (лв.)                                       | 2016   | НСИ      | 7522     | 10988 | 8604  | 8624    | 8630   | 11379           | 66%   | 97%   | 76%   | 76%     | 76%    | 28    | 4     | 19    | 18      | 16     |
| Средногодишен доход на лице от домакинството, лв.   | 2017   | НСИ      | 3470     | 4582  | 4303  | 4507    | 5774   | 5586            | 62%   | 82%   | 77%   | 81%     | 103%   | 28    | 20    | 23    | 21      | 6      |
| Относителен дял на населението, живеещо с материални лишения (%)  | 2017   | НСИ      | 29,4     | 38,9  | 38,6  | 24,6    | 29,0   | 30,0            | 98%   | 130%  | 129%  | 82%     | 97%    | 16    | 6     | 7     | 23      | 17     |
| Относителен дял на населението, живеещо под линията на бедността за страната (%)  | 2017   | НСИ      | 45,9     | 39,9  | 31,6  | 39,7    | 20,1   | 23,4            | 196%  | 170%  | 135%  | 170%    | 86%    | 2     | 4     | 8     | 5       | 21     |
| <b>Пазар на труда</b>   |        |          |          |       |       |         |        |                 |       |       |       |         |        |       |       |       |         |        |
| Коефициент на демографско заместване (съотношение на населението на възраст 15-19 г. към това на възраст 60-64 г.), %     | 2017   | НСИ      | 57,5     | 64,8  | 63,3  | 64,8    | 60,0   | 64,2            | 90%   | 101%  | 99%   | 101%    | 93%    | 22    | 12    | 16    | 11      | 19     |
| Относителен дял на населението на възраст между 25 и 64 навършени години с висше образование (%)                          | 2017   | НСИ      | 18,5     | 19,9  | 17,8  | 14,4    | 24,5   | 27,8            | 67%   | 72%   | 64%   | 52%     | 88%    | 20    | 15    | 21    | 26      | 8      |
| Относителен дял на населението на възраст между 25 и 64 навършени години с основно и по-ниско образование (%)             | 2017   | НСИ      | 10,6     | 23,5  | 22,4  | 21,0    | 19,4   | 17,2            | 62%   | 137%  | 130%  | 122%    | 113%   | 26    | 7     | 9     | 11      | 16     |
| Средногодишен коефициент на безработица на населението на 15 и повече навършени години, %                                 | 2017   | НСИ      | 19,2     | 11,1  | 8,7   | 9,7     | 10,5   | 6,2             | 310%  | 179%  | 140%  | 156%    | 169%   | 1     | 6     | 11    | 10      | 8      |
| Средногодишен коефициент на заетост на населението на 15-64 години, %   | 2017   | НСИ      | 56,2     | 55,3  | 55,8  | 57,3    | 61,7   | 66,9            | 84%   | 83%   | 83%   | 86%     | 92%    | 26    | 28    | 27    | 24      | 19     |
| Средногодишен коефициент на икономическа активност на населението на 15-64 години, %                                      | 2017   | НСИ      | 69,6     | 62,3  | 61,3  | 63,4    | 69,2   | 71,3            | 98%   | 87%   | 86%   | 89%     | 97%    | 14    | 26    | 28    | 25      | 16     |
| <b>Инвестиции</b>   |        |          |          |       |       |         |        |                 |       |       |       |         |        |       |       |       |         |        |
| Брой на нефинансови предприятия на 1000 души от населението   | 2016   | НСИ      | 34,3     | 34,7  | 42,5  | 33,6    | 39,2   | 56,8            | 60%   | 61%   | 75%   | 59%     | 69%    | 26    | 25    | 17    | 27      | 20     |
| Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи на човек от населението, лв.                                      | 2016   | НСИ      | 1299     | 1789  | 1269  | 1170    | 1247   | 2488            | 52%   | 72%   | 51%   | 47%     | 50%    | 21    | 11    | 22    | 24      | 23     |
| Стойност на изплатени суми на бенефициенти по оперативни програми, лв./човек, към 30 юни 2018 г.                          | 2018   | МФ       | 1302     | 1765  | 1654  | 1548    | 1311   | 1543            | 84%   | 114%  | 107%  | 100%    | 85%    | 12    | 3     | 5     | 7       | 11     |
| Чуждестранни преки инвестиции в предприятията от нефинансовия сектор с натрупване към 31.12, евро на човек от населението | 2016   | НСИ      | 804      | 456   | 1077  | 275     | 756    | 3310            | 24%   | 14%   | 33%   | 8%      | 23%    | 17    | 25    | 15    | 28      | 19     |
| <b>Инфраструктура</b>   |        |          |          |       |       |         |        |                 |       |       |       |         |        |       |       |       |         |        |
| Гъстота на пътната мрежа, дължина на пътната мрежа в км/100 кв.км територия   | 2016   | НСИ      | 20,3     | 18,0  | 18,0  | 17,1    | 17,1   | 17,9            | 113%  | 100%  | 101%  | 96%     | 95%    | 8     | 16    | 15    | 20      | 22     |
| Гъстота на железопътната мрежа, дължина на жп линии в км/100 кв.км територия  | 2016   | НСИ      | 3,6      | 3,1   | 2,6   | 3,1     | 4,4    | 3,6             | 98%   | 85%   | 72%   | 86%     | 122%   | 16    | 19    | 21    | 18      | 9      |
| Дял на автомагистралите и първокласните пътища, %   | 2016   | НСИ      | 12,0     | 10,0  | 15,1  | 10,3    | 12,2   | 18,7            | 64%   | 53%   | 80%   | 55%     | 65%    | 20    | 26    | 16    | 24      | 19     |
| Качество на пътната настилка, % в добро състояние   | 2017   | АПИ      | 38,0     | 22,0  | 45,8  | 28,4    | 36,7   | 39,7            | 96%   | 55%   | 115%  | 72%     | 92%    | 16    | 26    | 10    | 23      | 17     |
| Относителен дял на домакинствата с достъп до интернет, %  | 2017   | НСИ      | 61,7     | 64,0  | 54,8  | 51,5    | 56,9   | 67,3            | 92%   | 95%   | 81%   | 77%     | 85%    | 19    | 15    | 25    | 28      | 23     |
| Относителен дял на лицата на възраст между 16 и 74 години, използвали интернет през последните 12 месеца, %               | 2017   | НСИ      | 62,6     | 65,9  | 56,8  | 55,6    | 59,1   | 65,9            | 95%   | 100%  | 86%   | 84%     | 90%    | 15    | 11    | 22    | 23      | 19     |

|   | Година | Източник          | Стойност |       |       |         |        | България = 100% |       |       |       |         | Ранг   |       |       |       |         |        |
|---|--------|-------------------|----------|-------|-------|---------|--------|-----------------|-------|-------|-------|---------|--------|-------|-------|-------|---------|--------|
|   |        |                   | Видин    | Враца | Ловеч | Монгана | Плевен | България        | Видин | Враца | Ловеч | Монгана | Плевен | Видин | Враца | Ловеч | Монгана | Плевен |
| <b>Данъци и такси</b>   |        |                   |          |       |       |         |        |                 |       |       |       |         |        |       |       |       |         |        |
| Размер на данъчната ставка върху недвижимите имоти - нежилищни имоти на юридически лица, ‰  | 2018   | Заявление по ЗДОИ | 1,70     | 2,11  | 2,23  | 1,68    | 2,85   | 1,95            | 87%   | 108%  | 114%  | 86%     | 146%   | 22    | 8     | 4     | 23      | 1      |
| Размер на данъчна ставка за данък върху превозните средства и леките автомобили – с мощност над 74 kW до 110 kW, лв./kW                                     | 2018   | Заявление по ЗДОИ | 1,10     | 1,20  | 1,28  | 1,14    | 1,14   | 1,36            | 81%   | 89%   | 95%   | 84%     | 84%    | 28    | 21    | 17    | 27      | 26     |
| Размер на данъчната ставка за годишния патентен данък за търговия на дребно до 100 кв. м търговска площ – при най-добро местонахождение на обекта, лв./кв.м | 2018   | Заявление по ЗДОИ | 4,53     | 6,85  | 10,40 | 5,11    | 9,24   | 13,02           | 35%   | 53%   | 80%   | 39%     | 71%    | 28    | 26    | 11    | 27      | 15     |
| Размер на такса за битови отпадъци – за нежилищни имоти на юридически лица, ‰   | 2018   | Заявление по ЗДОИ | 8,00     | 7,40  | 10,27 | 6,03    | 6,43   | 7,88            | 102%  | 94%   | 130%  | 77%     | 82%    | 9     | 16    | 4     | 23      | 22     |
| Размер на данък за прехвърляне на собственост, %  | 2018   | Заявление по ЗДОИ | 2,57     | 2,35  | 2,30  | 2,45    | 2,81   | 2,52            | 102%  | 94%   | 91%   | 97%     | 112%   | 9     | 20    | 22    | 18      | 3      |
| Среден размер на годишен данък за таксиметров превоз (лв.)  | 2018   | Заявление по ЗДОИ | 300      | 369   | 362   | 342     | 382    | 502             | 60%   | 74%   | 72%   | 68%     | 76%    | 24    | 12    | 13    | 16      | 10     |
| <b>Администрация</b>  |        |                   |          |       |       |         |        |                 |       |       |       |         |        |       |       |       |         |        |
| Покритие на кадастъра (%)   | 2017   | АГКК              | 8,2      | 13,1  | 80,5  | 15,2    | 18,5   | 36,6            | 22%   | 36%   | 220%  | 42%     | 51%    | 28    | 26    | 3     | 23      | 21     |
| Оценка - електронно правителство (от 1 до 5)  | 2018   | Заявление по ЗДОИ | 2,65     | 3,12  | 2,95  | 2,84    | 2,20   | 3,04            | 87%   | 103%  | 97%   | 93%     | 72%    | 21    | 6     | 12    | 16      | 27     |
| Оценка - едно гише (от 1 до 5)  | 2018   | Заявление по ЗДОИ | 2,20     | 3,40  | 3,58  | 2,94    | 2,32   | 2,99            | 74%   | 114%  | 120%  | 98%     | 78%    | 26    | 4     | 2     | 13      | 23     |
| Рейтинг за активна прозрачност на ПДИ за органите на местното самоуправление, %   | 2018   | Фондация ПДИ      | 55,11    | 72,65 | 72,77 | 68,84   | 71,62  | 65,16           | 85%   | 111%  | 112%  | 106%    | 110%   | 26    | 6     | 5     | 11      | 7      |
| <b>Демография</b>   |        |                   |          |       |       |         |        |                 |       |       |       |         |        |       |       |       |         |        |
| Коефициент на възрастова зависимост – отношение на населението на 65 и повече години към населението на 0-14 години, %                                      | 2017   | НСИ               | 244,4    | 176,8 | 200,4 | 193,5   | 185,7  | 147,5           | 166%  | 120%  | 136%  | 131%    | 126%   | 2     | 11    | 5     | 7       | 8      |
| Коефициент на възрастова зависимост – отношение на населението на 65 и повече години към населението на 15-64 години, %                                     | 2017   | НСИ               | 49,9     | 38,1  | 44,4  | 43,0    | 42,4   | 32,5            | 154%  | 117%  | 137%  | 133%    | 131%   | 1     | 9     | 3     | 5       | 6      |
| Относителен дял на населението в градовете, %   | 2017   | НСИ               | 64,4     | 58,5  | 62,8  | 64,0    | 66,7   | 73,5            | 88%   | 80%   | 85%   | 87%     | 91%    | 16    | 23    | 18    | 17      | 14     |
| Гъстота на населението спрямо територията на населените места и други урбанизирани територии, брой лица/кв. км  | 2017   | НСИ               | 897      | 797   | 874   | 940     | 1121   | 1537            | 58%   | 52%   | 57%   | 61%     | 73%    | 21    | 26    | 23    | 20      | 14     |
| Коефициент на естествен прираст, ‰  | 2017   | НСИ               | -16,2    | -12,2 | -13,2 | -13,5   | -10,2  | -6,5            | 249%  | 188%  | 203%  | 208%    | 157%   | 28    | 22    | 24    | 26      | 21     |
| Коефициент на механичен прираст, ‰  | 2017   | НСИ               | -5,9     | -6,3  | -4,5  | -5,0    | -5,8   | -0,8            | 695%  | 741%  | 529%  | 589%    | 682%   | 25    | 26    | 20    | 21      | 24     |
| <b>Образование</b>  |        |                   |          |       |       |         |        |                 |       |       |       |         |        |       |       |       |         |        |
| Брой на студентите в колежи и университети на хиляда души от населението  | 2017   | НСИ               | 2        | 6     | 2     | 0       | 12     | 32              | 7%    | 17%   | 5%    | 0%      | 38%    | 21    | 15    | 23    | 25      | 12     |
| Нетен коефициент на записване на населението V-VIII, %  | 2017   | НСИ               | 85,6     | 91,9  | 92,4  | 84,7    | 89,2   | 88,0            | 97%   | 104%  | 105%  | 96%     | 101%   | 20    | 5     | 2     | 22      | 13     |
| Относителен дял на второгодниците, %  | 2017   | НСИ               | 0,88     | 0,93  | 1,15  | 1,13    | 1,50   | 0,98            | 90%   | 96%   | 117%  | 116%    | 154%   | 15    | 14    | 9     | 11      | 6      |
| Относителен дял на отпаднали от основното и средното образование, %   | 2016   | НСИ               | 4,22     | 3,06  | 2,97  | 3,75    | 2,65   | 2,71            | 156%  | 113%  | 110%  | 139%    | 98%    | 5     | 12    | 14    | 6       | 19     |
| Процент оценки по български език и литература под среден 3,00   | 2918   | МОН               | 3,3      | 6,8   | 7     | 5,7     | 11,5   | 5,89            | 56%   | 115%  | 119%  | 97%     | 195%   | 23    | 12    | 11    | 16      | 4      |

|  | Година | Източник | Стойност |       |       |         |        | България = 100% |       |       |       |         | Ранг   |       |       |       |         |        |
|--|--------|----------|----------|-------|-------|---------|--------|-----------------|-------|-------|-------|---------|--------|-------|-------|-------|---------|--------|
|  |        |          | Видин    | Враца | Ловеч | Монгана | Плевен | България        | Видин | Враца | Ловеч | Монгана | Плевен | Видин | Враца | Ловеч | Монгана | Плевен |
| Среден успех от матурите по български език и литература през учебната година                         | 2018   | МОН      | 3,96     | 4,00  | 3,98  | 3,82    | 3,71   | 4,24            | 93%   | 94%   | 94%   | 90%     | 87%    | 15    | 11    | 13    | 21      | 25     |
| Брой на преподавателите в основно и в средно образование на 1000 ученика                             | 2017   | НСИ      | 78,7     | 79,9  | 77,3  | 80,9    | 91,6   | 79,7            | 99%   | 100%  | 97%   | 102%    | 115%   | 17    | 15    | 20    | 12      | 4      |
| <b>Здравеопазване</b>  |        |          |          |       |       |         |        |                 |       |       |       |         |        |       |       |       |         |        |
| Население на един общопрактикуващ лекар  | 2017   | НСИ      | 1172     | 1520  | 1348  | 1224    | 1129   | 1562            | 75%   | 97%   | 86%   | 78%     | 72%    | 27    | 16    | 24    | 26      | 28     |
| Брой лица на един лекар от водеща специалност  | 2017   | НСИ      | 799      | 608   | 689   | 725     | 385    | 529             | 151%  | 115%  | 130%  | 137%    | 73%    | 4     | 19    | 16    | 13      | 27     |
| Здравноосигурени лица, %   | 2017   | НАП      | 90,5     | 91,1  | 90,4  | 87,3    | 90,0   | 87,7            | 103%  | 104%  | 103%  | 100%    | 103%   | 7     | 6     | 8     | 17      | 9      |
| Брой легла в МБАЛ на 1000 души от населението  | 2017   | НСИ      | 3,8      | 4,7   | 4,5   | 6,5     | 8,8    | 4,9             | 78%   | 96%   | 92%   | 133%    | 180%   | 19    | 13    | 14    | 4       | 1      |
| Коефициент на детска смъртност, ‰  | 2017   | НСИ      | 1,7      | 9,8   | 7,9   | 9,8     | 8,0    | 6,4             | 27%   | 154%  | 124%  | 154%    | 126%   | 28    | 4     | 12    | 5       | 11     |
| Преминали болни за лечение през МБАЛ   | 2017   | НСИ      | 163,7    | 220,0 | 193,2 | 289,4   | 352,5  | 242,3           | 68%   | 91%   | 80%   | 119%    | 145%   | 23    | 13    | 18    | 4       | 2      |
| <b>Сигурност и правосъдие</b>  |        |          |          |       |       |         |        |                 |       |       |       |         |        |       |       |       |         |        |
| Дял на наказателните дела, свършили в 3-месечен срок (%)   | 2017   | ВСС      | 92,7     | 99,0  | 96,0  | 90,0    | 96,3   | 90,6            | 102%  | 109%  | 106%  | 99%     | 106%   | 16    | 1     | 5     | 23      | 4      |
| Дял на висящите наказателни дела (%)   | 2017   | ВСС      | 4,1      | 4,1   | 7,9   | 8,5     | 8,1    | 8,7             | 47%   | 47%   | 91%   | 98%     | 92%    | 24    | 25    | 10    | 8       | 9      |
| Натовареност по щат на наказателните съдии към всичко дела за разглеждане (дела/месец)               | 2017   | ВСС      | 8,7      | 7,9   | 10,9  | 7,4     | 9,4    | 9,6             | 91%   | 83%   | 114%  | 78%     | 98%    | 12    | 14    | 6     | 18      | 10     |
| Регистрирани престъпления срещу личността и собствеността на 1000 души от средногодишното население  | 2017   | НСИ, МВР | 13,7     | 15,5  | 12,8  | 15,0    | 16,3   | 13,1            | 105%  | 118%  | 98%   | 114%    | 124%   | 9     | 5     | 11    | 6       | 3      |
| Разкрити престъпления срещу личността и собствеността от регистрираните през годината                | 2017   | НСИ      | 60,5     | 58,8  | 56,7  | 44,1    | 51,6   | 45,3            | 134%  | 130%  | 125%  | 97%     | 114%   | 7     | 10    | 13    | 24      | 18     |
| <b>Околна среда</b>  |        |          |          |       |       |         |        |                 |       |       |       |         |        |       |       |       |         |        |
| Образувани битови отпадъци на глава от населението, кг/човек/год.                                    | 2016   | НСИ      | 294      | 245   | 326   | 256     | 294    | 406             | 72%   | 60%   | 80%   | 63%     | 72%    | 22    | 27    | 14    | 26      | 22     |
| Дян на населението с достъп до канализацията, свързано с пречиствателни станции за отпадъчни води, % | 2016   | НСИ      | 0,5      | 50,5  | 56,6  | 34,9    | 52,7   | 63,1            | 1%    | 80%   | 90%   | 55%     | 83%    | 28    | 17    | 13    | 25      | 16     |
| Дял на населението в селища с обществена канализация, %  | 2016   | НСИ      | 56,8     | 55,6  | 68,8  | 59,3    | 56,4   | 75,7            | 75%   | 73%   | 91%   | 78%     | 74%    | 22    | 25    | 16    | 20      | 24     |
| Емисии на въглероден диоксид в атмосферата, тонове вредни емисии/кв. км                              | 2016   | НСИ      | 4,5      | 102,2 | 38,4  | 5,8     | 162,4  | 281,0           | 2%    | 36%   | 14%   | 2%      | 58%    | 27    | 11    | 15    | 23      | 7      |
| <b>Култура</b>   |        |          |          |       |       |         |        |                 |       |       |       |         |        |       |       |       |         |        |
| Средногодишен брой посещения в кината на 1 000 души от населението                                   | 2017   | НСИ      | 374      | 238   | 114   | 0       | 509    | 778             | 48%   | 31%   | 15%   | 0%      | 65%    | 9     | 14    | 19    | 27      | 8      |
| Средногодишен брой посещения в театрите на 1 000 души от населението                                 | 2017   | НСИ      | 427      | 157   | 94    | 134     | 157    | 314             | 136%  | 50%   | 30%   | 43%     | 50%    | 6     | 21    | 25    | 23      | 20     |
| Средногодишен брой посещения в музеите на 1000 души  | 2017   | НСИ      | 1776     | 156   | 929   | 186     | 811    | 722             | 246%  | 22%   | 129%  | 26%     | 112%   | 3     | 27    | 9     | 24      | 10     |
| Средногодишен брой посещения в библиотеките на 1000 души   | 2017   | НСИ      | 593      | 522   | 215   | 0       | 316    | 604             | 98%   | 86%   | 36%   | 0%      | 52%    | 7     | 10    | 24    | 27      | 19     |

Източник: ИПИ, База данни за регионите и собствени изчисления



Приложение 4. Места за настаняване в Северозападния район по тип, области и общини, 2019 г.

| Област, община   | Всичко |      |       | Хотел |      |       | Мотел |      |       | Вила |      |       | Семеен хотел |      |       | Хостел |      |       | Пансион |      |       | Почивна станция |      |       | Стаи за гости |      |       | Апартаменти за гости |      |       | Къщи за гости |      |       | Бунгала |      |       | Туристическа хижа, спалня |      |       | непосочено |      |       |    |    |   |
|------------------|--------|------|-------|-------|------|-------|-------|------|-------|------|------|-------|--------------|------|-------|--------|------|-------|---------|------|-------|-----------------|------|-------|---------------|------|-------|----------------------|------|-------|---------------|------|-------|---------|------|-------|---------------------------|------|-------|------------|------|-------|----|----|---|
|                  | МН     | Стаи | Легла | МН    | Стаи | Легла | МН    | Стаи | Легла | МН   | Стаи | Легла | МН           | Стаи | Легла | МН     | Стаи | Легла | МН      | Стаи | Легла | МН              | Стаи | Легла | МН            | Стаи | Легла | МН                   | Стаи | Легла | МН            | Стаи | Легла | МН      | Стаи | Легла | МН                        | Стаи | Легла | МН         | Стаи | Легла |    |    |   |
| Всичко           | 771    | 6934 | 15176 | 71    | 2579 | 5076  | 5     | 63   | 129   | 2    | 8    | 17    | 76           | 928  | 2041  | 3      | 26   | 66    | 6       | 100  | 241   | 12              | 283  | 633   | 266           | 1040 | 2440  | 12                   | 20   | 47    | 281           | 1495 | 3472  | 22      | 110  | 316   | 8                         | 195  | 515   | 7          | 87   | 183   |    |    |   |
| Видин            | 79     | 697  | 1387  | 11    | 315  | 588   | 0     |      |       | 0    |      |       | 10           | 102  | 204   | 1      | 9    | 16    | 0       |      |       | 0               |      |       | 18            | 48   | 94    | 2                    | 5    | 9     | 34            | 156  | 330   | 1       | 5    | 10    | 1                         | 37   | 96    | 1          | 20   | 40    |    |    |   |
| Монтана          | 82     | 971  | 2153  | 15    | 461  | 927   | 1     | 22   | 45    | 0    |      |       | 5            | 42   | 96    | 0      |      |       | 0       |      |       | 2               | 42   | 92    | 20            | 95   | 252   | 2                    | 5    | 8     | 29            | 163  | 361   | 5       | 56   | 145   | 2                         | 46   | 142   | 1          | 39   | 85    |    |    |   |
| Враца            | 79     | 954  | 1957  | 10    | 333  | 629   | 2     | 20   | 46    | 0    |      |       | 16           | 191  | 419   | 1      | 5    | 14    | 3       | 62   | 143   | 3               | 91   | 193   | 17            | 83   | 176   | 2                    | 2    | 5     | 23            | 143  | 284   | 0       |      |       | 1                         | 20   | 40    | 1          | 4    | 8     |    |    |   |
| Плевен           | 31     | 637  | 1179  | 6     | 396  | 620   | 2     | 21   | 38    | 1    | 4    | 9     | 6            | 61   | 137   | 0      |      |       | 1       | 16   | 48    | 0               |      |       | 4             | 28   | 66    | 0                    |      | 5     | 30            | 66   | 1     | 7       | 20   | 1     | 50                        | 125  | 4     | 24         | 50   |       |    |    |   |
| Ловеч            | 500    | 3675 | 8500  | 29    | 1074 | 2312  | 0     |      |       | 1    | 4    | 8     | 39           | 532  | 1185  | 1      | 12   | 36    | 2       | 22   | 50    | 7               | 150  | 348   | 207           | 786  | 1852  | 6                    | 8    | 25    | 190           | 1003 | 2431  | 15      | 42   | 141   | 3                         | 42   | 112   | 0          |      |       |    |    |   |
| Белградчик       | 45     | 284  | 580   | 1     | 48   | 81    | 0     |      |       | 0    |      |       | 3            | 39   | 79    | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 8             | 25   | 41    | 2                    | 5    | 9     | 29            | 125  | 264   | 1       | 5    | 10    | 1                         | 37   | 96    | 0          |      |       |    |    |   |
| Видин            | 28     | 366  | 712   | 10    | 267  | 507   | 0     |      |       | 0    |      |       | 7            | 63   | 125   | 1      | 9    | 16    | 0       |      |       | 0               |      |       | 9             | 22   | 51    | 0                    |      | 1     | 5             | 13   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |      |       |    |    |   |
| Димово           | 2      | 21   | 43    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 1     | 1             | 3    | 0     |         |      | 0     |                           |      | 1     | 20         | 40   |       |    |    |   |
| Кула             | 2      | 5    | 10    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 1             | 1    | 2     | 0                    |      | 1     | 4             | 8    | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |      |       |    |    |   |
| Ново Село        | 2      | 21   | 42    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 2     | 21            | 42   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |      |       |    |    |   |
| Берковица        | 15     | 193  | 463   | 0     |      |       | 1     | 22   | 45    | 0    |      |       | 1            | 10   | 25    | 0      |      |       | 0       |      |       | 1               | 34   | 76    | 3             | 11   | 30    | 0                    |      | 5     | 26            | 49   | 1     | 5       | 11   | 2     | 46                        | 142  | 1     | 39         | 85   |       |    |    |   |
| Бойчиновци       | 2      | 5    | 14    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 1             | 2    | 8     | 0                    |      | 1     | 3             | 6    | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |      |       |    |    |   |
| Вършец           | 41     | 444  | 989   | 8     | 249  | 493   | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 16            | 82   | 214   | 2                    | 5    | 8     | 12            | 76   | 180   | 3       | 32   | 94    | 0                         |      |       | 0          |      |       |    |    |   |
| Георги Дамяново  | 2      | 12   | 30    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 2     | 12            | 30   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |      |       |    |    |   |
| Лом              | 5      | 40   | 80    | 1     | 18   | 33    | 0     |      |       | 0    |      |       | 1            | 3    | 9     | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 3     | 19            | 38   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |      |       |    |    |   |
| Монтана          | 10     | 235  | 488   | 5     | 181  | 375   | 0     |      |       | 0    |      |       | 2            | 24   | 50    | 0      |      |       | 0       |      |       | 1               | 8    | 16    | 0             |      |       | 0                    |      | 1     | 3             | 7    | 1     | 19      | 40   | 0     |                           |      | 0     |            |      |       |    |    |   |
| Чипровци         | 7      | 42   | 89    | 1     | 13   | 26    | 0     |      |       | 0    |      |       | 1            | 5    | 12    | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 5     | 24            | 51   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |      |       |    |    |   |
| Борован          | 3      | 10   | 26    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 1            | 2    | 6     | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 1             | 3    | 9     | 0                    |      | 1     | 5             | 11   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |      |       |    |    |   |
| Враца            | 41     | 565  | 1123  | 7     | 238  | 452   | 0     |      |       | 0    |      |       | 9            | 125  | 255   | 0      |      |       | 0       |      |       | 3               | 91   | 193   | 13            | 73   | 147   | 1                    | 1    | 2     | 8             | 37   | 74    | 0       |      |       | 0                         |      |       | 0          |      |       |    |    |   |
| Козлодуй         | 11     | 187  | 372   | 2     | 62   | 117   | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 2       | 51   | 115   | 0               |      |       | 0             |      |       | 1                    | 1    | 3     | 5             | 53   | 97    | 0       |      |       | 1                         | 20   | 40    | 0          |      |       |    |    |   |
| Криводол         | 1      | 11   | 26    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 1     | 11            | 26   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |      |       |    |    |   |
| Мездра           | 16     | 135  | 302   | 1     | 33   | 60    | 1     | 11   | 22    | 0    |      |       | 3            | 44   | 116   | 1      | 5    | 14    | 0       |      |       | 0               |      |       | 2             | 5    | 14    | 0                    |      | 8     | 37            | 76   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |      |       |    |    |   |
| Мизия            | 1      | 4    | 8     | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 0     | 0             | 0    | 0     | 0       | 0    | 0     | 0                         | 0    | 0     | 0          | 0    | 0     | 0  | 0  |   |
| Оряхово          | 5      | 28   | 72    | 0     |      |       | 1     | 9    | 24    | 0    |      |       | 2            | 6    | 14    | 0      |      |       | 1       | 11   | 28    | 0               |      |       | 1             | 2    | 6     | 0                    |      | 0     | 0             | 0    | 0     | 0       | 0    | 0     | 0                         | 0    | 0     | 0          | 0    | 0     | 0  | 0  |   |
| Роман            | 1      | 14   | 28    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 1            | 14   | 28    | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 0     | 0             | 0    | 0     | 0       | 0    | 0     | 0                         | 0    | 0     | 0          | 0    | 0     | 0  | 0  | 0 |
| Белене           | 1      | 20   | 40    | 1     | 20   | 40    | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 0     | 0             | 0    | 0     | 0       | 0    | 0     | 0                         | 0    | 0     | 0          | 0    | 0     | 0  | 0  | 0 |
| Гулянци          | 1      | 2    | 7     | 1     | 2    | 7     | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 0     | 0             | 0    | 0     | 0       | 0    | 0     | 0                         | 0    | 0     | 0          | 0    | 0     | 0  | 0  | 0 |
| Долна Митрополия | 1      | 6    | 8     | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 1            | 6    | 8     | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 0     | 0             | 0    | 0     | 0       | 0    | 0     | 0                         | 0    | 0     | 0          | 0    | 0     | 0  | 0  | 0 |
| Долни Дъбник     | 1      | 7    | 20    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 0     | 0             | 0    | 0     | 0       | 0    | 0     | 0                         | 0    | 0     | 0          | 0    | 0     | 0  | 0  | 0 |
| Левски           | 3      | 17   | 35    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 1            | 3    | 7     | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 0     | 0             | 0    | 0     | 0       | 0    | 0     | 0                         | 0    | 0     | 0          | 0    | 0     | 0  | 0  | 0 |
| Никопол          | 2      | 36   | 48    | 1     | 30   | 30    | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 1                    | 6    | 18    | 0             |      |       | 0       |      |       | 0                         |      |       | 2          | 14   | 28    | 0  |    |   |
| Искър            | 2      | 14   | 30    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 1             | 9    | 20    | 0                    |      | 1     | 5             | 10   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |      | 0     |    |    |   |
| Плевен           | 12     | 448  | 788   | 2     | 323  | 487   | 2     | 21   | 38    | 1    | 4    | 9     | 1            | 10   | 25    | 0      |      |       | 1       | 16   | 48    | 0               |      |       | 3             | 19   | 46    | 0                    |      | 1     | 5             | 10   | 0     |         |      | 1     | 50                        | 125  | 0     |            |      | 2     | 10 | 22 |   |
| Пордим           | 2      | 10   | 22    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 0     | 0             | 0    | 0     | 0       | 0    | 0     | 0                         | 0    | 0     | 0          | 0    | 0     | 0  | 0  | 0 |
| Червен бряг      | 4      | 54   | 126   | 1     | 21   | 56    | 0     |      |       | 0    |      |       | 1            | 19   | 42    | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 2     | 14            | 28   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |      | 0     |    |    |   |
| Кнежа            | 2      | 23   | 55    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 2            | 23   | 55    | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 0     | 0             | 0    | 0     | 0       | 0    | 0     | 0                         | 0    | 0     | 0          | 0    | 0     | 0  | 0  | 0 |
| Априлци          | 133    | 731  | 1782  | 2     | 44   | 94    | 0     |      |       | 1    | 4    | 8     | 10           | 172  | 393   | 0      |      |       | 0       |      |       | 2               | 21   | 48    | 49            | 160  | 376   | 0                    |      | 55    | 294           | 749  | 12    | 16      | 54   | 2     | 20                        | 60   | 0     |            |      | 0     |    |    |   |
| Летница          | 40     | 178  | 425   | 1     | 23   | 50    | 0     |      |       | 0    |      |       | 1            | 17   | 43    | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 30            | 106  | 247   | 0                    |      | 8     | 32            | 85   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |      | 0     |    |    |   |
| Ловеч            | 21     | 305  | 581   | 6     | 216  | 418   | 0     |      |       | 0    |      |       | 3            | 39   | 49    | 1      | 12   | 36    | 0       |      |       | 0               |      |       | 5             | 14   | 31    | 1                    | 1    | 3     | 5             | 23   | 44    | 0       |      |       | 0                         |      |       | 0          |      |       | 0  |    |   |
| Луковит          | 11     | 165  | 341   | 4     | 112  | 241   | 0     |      |       | 0    |      |       | 1            | 14   | 23    | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 2             | 9    | 16    | 0                    |      | 4     | 30            | 61   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |      | 0     |    |    |   |
| Тетевен          | 91     | 843  | 1976  | 6     | 351  | 798   | 0     |      |       | 0    |      |       | 10           | 105  | 246   | 0      |      |       | 1       | 3    | 10    | 1               | 32   | 51    | 39            | 175  | 435   | 0                    |      | 33    | 169           | 408  | 1     | 8       | 28   | 0     |                           |      | 0     |            |      | 0     |    |    |   |
| Троян            | 182    | 1310 | 3041  | 9     | 304  | 650   | 0     |      |       | 0    |      |       | 14           | 185  | 431   | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 76            | 295  | 692   | 5                    | 7    | 22    | 76            | 390  | 902   | 1       | 10   | 43    | 1                         | 22   | 52    | 0          |      |       | 0  |    |   |
| Угърчин          | 6      | 43   | 112   | 1     | 24   | 61    | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 2             | 5    | 10    | 0                    |      | 3     | 14            | 41   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |      | 0     |    |    |   |
| Ябланица         | 16     | 100  | 242   | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 1       | 19   | 40    | 0               |      |       | 8             | 22   | 45    | 0                    |      | 6     | 51            | 141  | 1     | 8       | 16   | 0     |                           |      | 0     |            |      | 0     |    |    |   |





| Община   | Населено място          | Всичко |      |       | Хотел |      |       | Мотел |      |       | Вила |      |       | Семеен хотел |      |       | Хостел |      |       | Пансион |      |       | Почивна станция |      |       | Стаи за гости |      |       | Апартаменти за гости |      |       | Къщи за гости |      |       | Бунгала |      |       | Туристическа хижа, спалня |      |       | непосочено |  |  |
|----------|-------------------------|--------|------|-------|-------|------|-------|-------|------|-------|------|------|-------|--------------|------|-------|--------|------|-------|---------|------|-------|-----------------|------|-------|---------------|------|-------|----------------------|------|-------|---------------|------|-------|---------|------|-------|---------------------------|------|-------|------------|--|--|
|          |                         | МН     | Стаи | Легла | МН    | Стаи | Легла | МН    | Стаи | Легла | МН   | Стаи | Легла | МН           | Стаи | Легла | МН     | Стаи | Легла | МН      | Стаи | Легла | МН              | Стаи | Легла | МН            | Стаи | Легла | МН                   | Стаи | Легла | МН            | Стаи | Легла | МН      | Стаи | Легла | МН                        | Стаи | Легла |            |  |  |
| Тетевен  | с. Черни Вит            | 6      | 28   | 65    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 3             | 13   | 35    | 0                    |      |       | 3             | 15   | 30    | 0       |      |       | 0                         |      |       | 0          |  |  |
| Троян    | гр. Троян               | 23     | 197  | 435   | 2     | 104  | 208   | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 14            | 56   | 129   | 3                    | 3    | 6     | 3             | 24   | 49    | 1       | 10   | 43    | 0                         |      |       | 0          |  |  |
| Троян    | с. Балканец             | 9      | 48   | 111   | 1     | 15   | 35    | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 4             | 12   | 28    | 0                    |      |       | 4             | 21   | 48    | 0       |      |       | 0                         |      |       | 0          |  |  |
| Троян    | с. Бели Осъм            | 19     | 140  | 343   | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 3            | 76   | 158   | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 7             | 27   | 75    | 1                    | 1    | 4     | 8             | 36   | 106   | 0       |      |       | 0                         |      |       | 0          |  |  |
| Троян    | с. Белиш                | 1      | 7    | 14    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 1             | 7    | 14    | 0                    |      |       | 0             |      |       | 0       |      |       | 0                         |      |       | 0          |  |  |
| Троян    | с. Врабево              | 5      | 15   | 30    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 5     | 15            | 30   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |  |  |
| Троян    | с. Голяма Желязна       | 5      | 28   | 64    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 1            | 7    | 16    | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 4     | 21            | 48   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |  |  |
| Троян    | с. Горно Трапе          | 8      | 17   | 35    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 4             | 8    | 12    | 0                    |      |       | 4             | 9    | 23    | 0       |      |       | 0                         |      |       | 0          |  |  |
| Троян    | с. Гумощник             | 1      | 6    | 13    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 1     | 6             | 13   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |  |  |
| Троян    | с. Дебнево              | 1      | 4    | 10    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 1     | 4             | 10   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |  |  |
| Троян    | с. Дълбок Дол           | 3      | 11   | 25    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 1             | 2    | 4     | 0                    |      |       | 2             | 9    | 21    | 0       |      |       | 0                         |      |       | 0          |  |  |
| Троян    | с. Калейца              | 1      | 10   | 20    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 1             | 10   | 20    | 0                    |      |       | 0             |      |       | 0       |      |       | 0                         |      |       | 0          |  |  |
| Троян    | с. Ломец                | 1      | 4    | 8     | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 1             | 4    | 8     | 0                    |      |       | 0             |      |       | 0       |      |       | 0                         |      |       | 0          |  |  |
| Троян    | с. Орешак               | 30     | 199  | 442   | 1     | 27   | 54    | 0     |      |       | 0    |      |       | 3            | 32   | 66    | 0      |      |       | 0       |      |       | 1               | 16   | 43    | 5             | 26   | 64    | 0                    |      |       | 20            | 98   | 215   | 0       |      |       | 0                         |      |       | 0          |  |  |
| Троян    | с. Патрешко             | 3      | 19   | 39    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 2             | 15   | 31    | 0                    |      |       | 1             | 4    | 8     | 0       |      |       | 0                         |      |       | 0          |  |  |
| Троян    | с. Терзийско            | 1      | 4    | 10    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 1     | 4             | 10   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |  |  |
| Троян    | с. Черни Осъм           | 12     | 62   | 150   | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 4             | 11   | 26    | 0                    |      |       | 8             | 51   | 124   | 0       |      |       | 0                         |      |       | 0          |  |  |
| Троян    | с. Чифлик               | 27     | 287  | 676   | 4     | 133  | 303   | 0     |      |       | 0    |      |       | 3            | 27   | 79    | 0      |      |       | 0       |      |       | 1               | 10   | 36    | 8             | 41   | 94    | 0                    |      |       | 10            | 54   | 112   | 0       |      |       | 1                         | 22   | 52    | 0          |  |  |
| Троян    | с. Шипково              | 27     | 193  | 478   | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 2            | 17   | 48    | 0      |      |       | 0       |      |       | 2               | 71   | 170   | 18            | 68   | 163   | 1                    | 3    | 12    | 4             | 34   | 85    | 0       |      |       | 0                         |      |       | 0          |  |  |
| Троян    | Тур. комплекс Беклемето | 5      | 59   | 138   | 1     | 25   | 50    | 0     |      |       | 0    |      |       | 2            | 26   | 64    | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 2             | 8    | 24    | 0                    |      |       | 0             |      |       | 0       |      |       | 0                         |      |       | 0          |  |  |
| Угърчин  | гр. Угърчин             | 1      | 6    | 8     | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 1     | 6             | 8    | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |  |  |
| Угърчин  | с. Голец                | 1      | 5    | 23    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 1     | 5             | 23   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |  |  |
| Угърчин  | с. Драгана              | 1      | 3    | 10    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 1     | 3             | 10   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |  |  |
| Угърчин  | с. Лесидрен             | 3      | 29   | 71    | 1     | 24   | 61    | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 2             | 5    | 10    | 0                    |      |       | 0             |      |       | 0       |      |       | 0                         |      |       | 0          |  |  |
| Ябланица | гр. Ябланица            | 3      | 10   | 30    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 2             | 4    | 7     | 0                    |      |       | 1             | 6    | 23    | 0       |      |       | 0                         |      |       | 0          |  |  |
| Ябланица | с. Голяма Брестница     | 4      | 9    | 19    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 4             | 9    | 19    | 0                    |      |       | 0             |      |       | 0       |      |       | 0                         |      |       | 0          |  |  |
| Ябланица | с. Добревци             | 5      | 56   | 131   | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 1       | 19   | 40    | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 4     | 37            | 91   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |  |  |
| Ябланица | с. Дъбравата            | 1      | 8    | 27    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 1     | 8             | 27   | 0     |         |      | 0     |                           |      | 0     |            |  |  |
| Ябланица | с. Златна Панега        | 2      | 9    | 19    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 2             | 9    | 19    | 0                    |      |       | 0             |      |       | 0       |      |       | 0                         |      |       | 0          |  |  |
| Ябланица | с. Малък извор          | 1      | 8    | 16    | 0     |      |       | 0     |      |       | 0    |      |       | 0            |      |       | 0      |      |       | 0       |      |       | 0               |      |       | 0             |      |       | 0                    |      | 0     |               |      | 1     | 8       | 16   | 0     |                           |      | 0     |            |  |  |

Приложение 6. Места за настаняване в Северозападния район по категория, области и общини, 2019 г.

|                  | Места за настаняване в Северозападния район по категория, области и общини |               |             |             |              |              |              |              |              |              |             |             |             |             |
|------------------|--|---------------|-------------|-------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|-------------|-------------|-------------|-------------|
|                  | Всичко   |               | Непосочена  |             | 1 звезда     |              | 2 звезди     |              | 3 звезди     |              | 4 звезди    |             | 5 звезди    |             |
|                  | МН   | Легла         | МН          | Легла       | МН           | Легла        | МН           | Легла        | МН           | Легла        | МН          | Легла       | МН          | Легла       |
| <b>Всичко</b>    | <b>771</b>   | <b>15166</b>  | <b>12</b>   | <b>268</b>  | <b>308</b>   | <b>4316</b>  | <b>324</b>   | <b>5786</b>  | <b>116</b>   | <b>3835</b>  | <b>10</b>   | <b>953</b>  | <b>1</b>    | <b>8</b>    |
|                  | <b>100,0%</b>  | <b>100,0%</b> | <b>1,6%</b> | <b>1,8%</b> | <b>39,9%</b> | <b>28,5%</b> | <b>42,0%</b> | <b>38,2%</b> | <b>15,0%</b> | <b>25,3%</b> | <b>1,3%</b> | <b>6,3%</b> | <b>0,1%</b> | <b>0,1%</b> |
| <b>Област</b>    |  |               |             |             |              |              |              |              |              |              |             |             |             |             |
| Видин            | 79   | 1387          | 2           | 10          | 32           | 319          | 26           | 356          | 17           | 521          | 2           | 181         |             |             |
| Монтана          | 82   | 2153          | 3           | 37          | 31           | 410          | 35           | 1150         | 11           | 376          | 2           | 180         |             |             |
| Враца            | 79   | 1957          | 2           | 133         | 18           | 381          | 49           | 1081         | 10           | 362          |             |             |             |             |
| Плевен           | 31   | 1169          | 1           | 29          | 15           | 275          | 9            | 227          | 4            | 509          | 2           | 129         |             |             |
| Ловеч            | 500  | 8500          | 4           | 59          | 212          | 2931         | 205          | 2972         | 74           | 2067         | 4           | 463         | 1           | 8           |
| <b>Община</b>    |  |               |             |             |              |              |              |              |              |              |             |             |             |             |
| Белоградчик      | 45   | 580           |             |             | 25           | 238          | 18           | 165          | 1            | 96           | 1           | 81          |             |             |
| Видин            | 28   | 712           |             |             | 4            | 28           | 7            | 159          | 16           | 425          | 1           | 100         |             |             |
| Димово           | 2  | 43            |             |             | 2            | 43           |              |              | 0            |              |             |             |             |             |
| Кула             | 2  | 10            | 2           | 10          |              |              |              |              | 0            |              |             |             |             |             |
| Ново Село        | 2  | 42            |             |             | 1            | 10           | 1            | 32           | 0            |              |             |             |             |             |
| Берковица        | 15   | 463           |             |             | 7            | 113          | 7            | 325          | 1            | 25           |             |             |             |             |
| Бойчиновци       | 2  | 14            |             |             | 2            | 14           |              |              | 0            |              |             |             |             |             |
| Вършец           | 41   | 989           | 1           | 7           | 13           | 118          | 17           | 383          | 8            | 301          | 2           | 180         |             |             |
| Георги Дамяново  | 2  | 30            | 2           | 30          |              |              |              |              | 0            |              |             |             |             |             |
| Лом              | 5  | 80            |             |             | 2            | 15           | 3            | 65           | 0            |              |             |             |             |             |
| Монтана          | 10   | 488           |             |             | 5            | 128          | 3            | 310          | 2            | 50           |             |             |             |             |
| Чипровци         | 7  | 89            |             |             | 2            | 22           | 5            | 67           | 0            |              |             |             |             |             |
| Борован          | 3  | 26            |             |             | 2            | 15           | 1            | 11           | 0            |              |             |             |             |             |
| Враца            | 41   | 1123          |             |             | 3            | 109          | 35           | 820          | 3            | 194          |             |             |             |             |
| Козлодуй         | 11   | 372           | 2           | 133         | 3            | 51           | 5            | 90           | 1            | 98           |             |             |             |             |
| Криводол         | 1  | 26            |             |             |              |              | 1            | 26           |              |              |             |             |             |             |
| Мездра           | 16   | 302           |             |             | 7            | 184          | 4            | 72           | 5            | 46           |             |             |             |             |
| Мизия            | 1  | 8             |             |             | 1            | 8            |              |              |              |              |             |             |             |             |
| Оряхово          | 5  | 72            |             |             | 2            | 14           | 2            | 34           | 1            | 24           |             |             |             |             |
| Роман            | 1  | 28            |             |             |              |              | 1            | 28           |              |              |             |             |             |             |
| Белене           | 1  | 30            |             |             |              |              | 1            | 30           |              |              |             |             |             |             |
| Гулянци          | 1  | 7             |             |             | 1            | 7            |              |              |              |              |             |             |             |             |
| Долна Митрополия | 1  | 8             |             |             |              |              |              |              | 1            | 8            |             |             |             |             |
| Долни Дъбник     | 1  | 20            |             |             |              |              | 1            | 20           |              |              |             |             |             |             |
| Левски           | 3  | 35            |             |             | 3            | 35           |              |              |              |              |             |             |             |             |
| Никопол          | 2  | 48            |             |             | 2            | 48           |              |              |              |              |             |             |             |             |
| Искър            | 2  | 30            |             |             | 2            | 30           |              |              |              |              |             |             |             |             |
| Плевен           | 12   | 788           | 1           | 29          | 2            | 23           | 4            | 106          | 3            | 501          | 2           | 129         |             |             |
| Пордим           | 2  | 22            |             |             | 2            | 22           |              |              |              |              |             |             |             |             |
| Червен бряг      | 4  | 126           |             |             | 3            | 110          | 1            | 16           |              |              |             |             |             |             |
| Кнежа            | 2  | 55            |             |             |              |              | 2            | 55           |              |              |             |             |             |             |
| Априлци          | 133  | 1782          |             |             | 33           | 292          | 67           | 825          | 32           | 657          |             |             | 1           | 8           |
| Летница          | 40   | 425           | 2           | 16          | 30           | 259          | 5            | 88           | 3            | 62           |             |             |             |             |
| Ловеч            | 21   | 581           |             |             | 9            | 83           | 7            | 232          | 4            | 166          | 1           | 100         |             |             |
| Луковит          | 11   | 341           | 2           | 43          | 6            | 129          | 1            | 2            | 1            | 70           | 1           | 97          |             |             |
| Тетевен          | 91   | 1976          |             |             | 31           | 690          | 48           | 814          | 11           | 318          | 1           | 154         |             |             |
| Троян            | 182  | 3041          |             |             | 86           | 1242         | 72           | 893          | 23           | 794          | 1           | 112         |             |             |
| Угърчин          | 6  | 112           |             |             | 5            | 51           | 1            | 61           |              |              |             |             |             |             |
| Ябланица         | 16   | 242           |             |             | 12           | 185          | 4            | 57           |              |              |             |             |             |             |



**Приложение 7. Средна цена на стая в места за настаняване в Северозападния район по категория, тип, области и общини, 2019 г.**

|                           | Лв.       |           | По групи, % |            |            |            |            |             | Брой случаи |
|---------------------------|-----------|-----------|-------------|------------|------------|------------|------------|-------------|-------------|
|                           | Средна    | Медиана   | до 30 лв.   | 31-40 лв.  | 41-50 лв.  | 51-70 лв.  | 71-100 лв. | над 100 лв. |             |
| <b>Всичко</b>             | <b>51</b> | <b>46</b> | <b>17%</b>  | <b>24%</b> | <b>29%</b> | <b>19%</b> | <b>9%</b>  | <b>4%</b>   | <b>452</b>  |
| <b>По категория</b>       |           |           |             |            |            |            |            |             |             |
| 1 звезда                  | 50        | 45        | 20%         | 27%        | 28%        | 16%        | 7%         | 3%          | 173         |
| 2 звезди                  | 46        | 45        | 18%         | 27%        | 30%        | 19%        | 6%         | 1%          | 194         |
| 3 звезди                  | 64        | 60        | 9%          | 12%        | 23%        | 28%        | 19%        | 10%         | 69          |
| 4 звезди                  | 87        | 90        |             |            | 11%        | 11%        | 56%        | 22%         | 9           |
| 5 звезди                  | 140       | 140       |             |            |            |            |            | 100%        | 1           |
| <b>По тип</b>             |           |           |             |            |            |            |            |             |             |
| Хотел                     | 68        | 68        |             | 8%         | 19%        | 35%        | 29%        | 10%         | 52          |
| Мотел                     | 50        | 50        | 20%         |            | 60%        | 20%        |            |             | 5           |
| Вила                      | 118       | 118       |             |            |            |            | 50%        | 50%         | 2           |
| Семеен хотел              | 56        | 50        | 11%         | 18%        | 33%        | 24%        | 7%         | 7%          | 55          |
| Хостел                    | 46        | 43        |             | 33%        | 33%        | 33%        |            |             | 3           |
| Пансион                   | 65        | 56        |             |            | 33%        | 33%        | 33%        |             | 3           |
| Почивна станция           | 39        | 32        | 40%         | 20%        | 20%        | 20%        |            |             | 5           |
| Стаи за гости             | 40        | 40        | 32%         | 33%        | 22%        | 9%         | 4%         |             | 139         |
| Апартаменти за гости      | 62        | 62        |             | 25%        | 25%        |            | 50%        |             | 4           |
| Къщи за гости             | 52        | 47        | 12%         | 25%        | 36%        | 18%        | 6%         | 3%          | 174         |
| Бунгала                   | 58        | 60        | 14%         | 14%        |            | 57%        | 14%        |             | 7           |
| Туристическа хижа, спалня | 63        | 63        |             |            | 50%        |            | 50%        |             | 2           |
| <b>По области</b>         |           |           |             |            |            |            |            |             |             |
| Видин                     | 61        | 47        | 8%          | 15%        | 40%        | 18%        | 13%        | 8%          | 40          |
| Монтана                   | 53        | 50        | 20%         | 23%        | 20%        | 14%        | 20%        | 3%          | 35          |
| Враца                     | 46        | 44        | 18%         | 22%        | 33%        | 22%        | 4%         |             | 45          |
| Плевен                    | 56        | 49        |             | 35%        | 24%        | 18%        | 24%        |             | 17          |
| Ловеч                     | 50        | 46        | 18%         | 24%        | 28%        | 19%        | 7%         | 4%          | 315         |
| <b>По общини</b>          |           |           |             |            |            |            |            |             |             |
| Белоградчик               | 63        | 45        | 8%          | 24%        | 40%        | 8%         | 8%         | 12%         | 25          |
| Видин                     | 56        | 51        | 7%          |            | 43%        | 29%        | 21%        |             | 14          |
| Димово                    | 67        | 67        |             |            |            | 100%       |            |             | 1           |
| Берковица                 | 43        | 40        | 38%         | 25%        | 13%        | 25%        |            |             | 8           |
| Вършец                    | 55        | 45        | 19%         | 31%        | 6%         | 13%        | 25%        | 6%          | 16          |
| Георги Дамяново           | 50        | 50        |             |            | 100%       |            |            |             | 1           |
| Лом                       | 35        | 35        | 50%         | 50%        |            |            |            |             | 2           |
| Монтана                   | 64        | 60        |             |            | 43%        | 14%        | 43%        |             | 7           |
| Чипровци                  | 50        | 50        |             |            | 100%       |            |            |             | 1           |
| Борован                   | 40        | 40        |             | 100%       |            |            |            |             | 1           |
| Враца                     | 45        | 42        | 19%         | 23%        | 35%        | 15%        |            |             | 26          |
| Козлодуй                  | 54        | 60        |             | 33%        |            | 67%        |            |             | 3           |
| Криводол                  | 51        | 51        |             |            |            | 100%       |            |             | 1           |
| Мездра                    | 46        | 50        | 11%         | 22%        | 56%        | 11%        |            |             | 9           |
| Оряхово                   | 50        | 52        | 25%         |            | 25%        | 50%        |            |             | 4           |
| Роман                     | 30        | 30        | 100%        |            |            |            |            |             | 1           |
| Белене                    | 61        | 61        |             |            |            | 100%       |            |             | 1           |
| Долни Дъбник              | 39        | 39        |             | 100%       |            |            |            |             | 1           |
| Плевен                    | 64        | 60        |             | 20%        | 30%        | 10%        | 40%        |             | 10          |
| Червен бряг               | 45        | 41        |             | 50%        | 25%        | 25%        |            |             | 4           |
| Кнежа                     | 40        | 40        |             | 100%       |            |            |            |             | 1           |
| Априлци                   | 45        | 40        | 27%         | 32%        | 18%        | 13%        | 8%         | 2%          | 60          |
| Летница                   | 53        | 50        | 3%          | 24%        | 45%        | 17%        | 7%         | 3%          | 29          |
| Ловеч                     | 60        | 62        | 6%          | 6%         | 13%        | 63%        | 13%        |             | 16          |
| Луковит                   | 83        | 50        |             | 33%        | 33%        | 11%        |            | 22%         | 9           |
| Тетевен                   | 48        | 45        | 17%         | 30%        | 24%        | 21%        | 4%         | 3%          | 70          |
| Троян                     | 48        | 45        | 23%         | 21%        | 31%        | 14%        | 6%         | 5%          | 118         |
| Угърчин                   | 48        | 48        |             | 50%        |            | 50%        |            |             | 2           |
| Ябланица                  | 64        | 60        |             |            | 36%        | 27%        | 36%        |             | 11          |

**Приложение 8. Минимални задължителни изисквания за допълнителни съоръжения и услуги (извън настаняване) за хотели и вили с категория 4 и 5 звезди**

|   | Хотели 4 звезди                    |                                    |                                    |                                    |                                    | Хотели 5 звезди                    |                                    |                                    |                                    |                    | Вили                               |                                |                                |
|---|------------------------------------|------------------------------------|------------------------------------|------------------------------------|------------------------------------|------------------------------------|------------------------------------|------------------------------------|------------------------------------|--------------------|------------------------------------|--------------------------------|--------------------------------|
|   | Според териториалното разположение |                                    |                                    | Апартаментен (студиен) хотел       | Бизнес хотел                       | Според териториалното разположение |                                    |                                    | Апартаментен (студиен) хотел       | Хотел резиденс     | Бизнес хотел                       | 5 звезди                       | 4 звезди                       |
|   | Морски                             | Планински                          | Градски                            |                                    |                                    | Морски                             | Планински                          | Градски                            |                                    |                    |                                    |                                |                                |
| <b>Изисквания към изграждането (наличие на съоръжения)</b>  |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                    |                                    |                                |                                |
| <b>III. Паркинги и гаражи</b>   |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                    |                                    |                                |                                |
| 1. Места за паркиране и/или гарирание, в т.ч. минимум едно място за хора с намалена подвижност с широчина 3,6 м                       | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 | да                 | да                                 | да                             | да                             |
| <b>XI. Приеман блок</b>   |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                    |                                    |                                |                                |
| 3. В приемния блок или на друго подходящо място да бъде осигурена възможност за ползване на копирна машина, факс, компютър и интернет | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 | не                                 |                                    |                                    |                                    |                                    |                    |                                    |                                |                                |
| 4. Бизнес център  | не                                 | не                                 | не                                 | не                                 | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 | не                 | да                                 |                                |                                |
| <b>XII. Конферентен блок</b>  | не                                 | не                                 | не                                 | не                                 | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 | не                 | да                                 |                                |                                |
| 1. Основна многофункционална зала   |                                    |                                    |                                    |                                    | да                                 | не                                 | не                                 | не                                 | не                                 |                    | да                                 |                                |                                |
| 2. Конферентни зали с различен капацитет  |                                    |                                    |                                    |                                    | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 |                    | да                                 |                                |                                |
| 3. Зала за бизнес срещи/преговори   |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    | не                                 | не                                 | да                                 | не                                 |                    | да                                 |                                |                                |
| 4. Секретарски офиси  |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    | не                                 | не                                 | не                                 | не                                 |                    | да                                 |                                |                                |
| 5. Място, приспособено за сервиране на кафе и капитки   |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    | не                                 | не                                 | не                                 | не                                 |                    | да                                 |                                |                                |
| <b>XIII. Търговски блок</b>   | да                                 | да                                 | не                                 | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 | не                 | да                                 |                                |                                |
| 1. Магазин и щандове за продажба на стоки, сувенири, цветя, вестници и др.  | да                                 | да                                 | не                                 | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 | не                                 | да                                 |                    | да                                 |                                |                                |
| 2. Бръсиро-фризъорски и козметичен салон  | да                                 | да                                 | не                                 | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 | не                                 | да                                 |                    | не                                 |                                |                                |
| <b>XIV. Спортно-занимателен блок</b>  |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                    |                                    |                                |                                |
| 1. Закрит басейн  | не                                 | да                                 | не                                 | не                                 | не                                 | да                                 | да                                 | не                                 | да                                 | не                 | не                                 |                                |                                |
| 2. Открит басейн  | да                                 | не                                 | не                                 | да, ако са морски                  | да, ако са морски                  | да                                 | не                                 | не                                 | да, ако са морски                  | да, ако са морски  | да, ако са морски                  | да (в морски и балнео-курорти) | да (в морски и балнео-курорти) |
| 3. Фитнес зала  | мин. 4 уреда - 2 кардио и 2 силови | мин. 4 уреда - 2 кардио и 2 силови | мин. 4 уреда - 2 кардио и 2 силови | мин. 4 уреда - 2 кардио и 2 силови | мин. 4 уреда - 2 кардио и 2 силови | мин. 6 уреда - 3 кардио и 3 силови | мин. 6 уреда - 3 кардио и 3 силови | мин. 6 уреда - 3 кардио и 3 силови | мин. 6 уреда - 3 кардио и 3 силови | не                 | мин. 6 уреда - 3 кардио и 3 силови |                                |                                |
| 4. Детски басейн  | да                                 | не                                 | не                                 | да, ако са морски                  | не                                 | да                                 | не                                 | не                                 | да, ако са морски                  | не                 | не                                 |                                |                                |
| 5. Място за забавни игри  | да                                 | да                                 | не                                 | не, ако са градски                 | не                                 | да                                 | да                                 | не                                 | не, ако са градски                 | не, ако са градски | не                                 |                                |                                |
| 6. Детска занималня   | да                                 | да                                 | не                                 | не, ако са градски                 | не                                 | да                                 | да                                 | не                                 | не, ако са градски                 | не, ако са градски | не                                 |                                |                                |
| 7. Мултифункционално място със зона за работа, за релакс, за четене на книги, списания, вестници и др.                                | да                                 | да                                 | да                                 | не                                 | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 | да                                 | да                 | да                                 |                                |                                |
| 8. Джакузи  |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                    |                                    | да                             | да                             |
| 9. Сауна  |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                                    |                    |                                    | да                             | не                             |

|  |       |       |       |       |       |    |    |    |                      |    |    |    |    |
|--|-------|-------|-------|-------|-------|----|----|----|----------------------|----|----|----|----|
| <b>XV. Инсталации</b>  |       |       |       |       |       |    |    |    |                      |    |    |    |    |
| 5. Достъп до интернет във всяка стая/апартамент  | да    | да    | да    | да    | да    | да | да | да | да                   | да | да | да | да |
| <b>XVI. Допълнителна инфраструктура (градински декоративни елементи, водни декоративни площи, украса, озеленяване, декоративно парково осветление и др.)</b> |       |       |       |       |       |    |    |    |                      |    |    |    |    |
| Оградено дворно пространство (беседка, градински декоративни елементи, озеленяване, декоративно външно осветление и др.)                                     |       |       |       |       |       |    |    |    |                      |    |    | да | да |
| Допълнителна инфраструктура на открито (маса, пейка, място за пикник, барбекю)   |       |       |       |       |       |    |    |    |                      |    |    | да | да |
| XVII. Ски гардероб   | не    | да    | не    | не    | не    | не | да | не | да, ако са планински | не | не |    |    |
| <b>XX. Прилежащи заведения за хранене и развлечения</b>  |       |       |       |       |       |    |    |    |                      |    |    |    |    |
| 1. Ресторант със сервитьорско обслужване и меню  |       |       |       |       |       | да | да | да | да                   | да | да |    |    |
| 2. Лоби бар  | да    | да    | да    | да    | да    | да | да | да | да                   | да | да |    |    |
| 3. Вид заведения за хранене и развлечения по избор   | 2 бр. | 2 бр. | 1 бр. | 1 бр. | 1 бр. | да | да | не | не                   | не | не |    |    |
| 4. Кухненски бокс и трапезария   |       |       |       |       |       |    |    |    |                      |    |    | да | да |
| <b>Изисквания към предоставяните услуги</b>  |       |       |       |       |       |    |    |    |                      |    |    |    |    |
| <b>1. Даване на информация за:</b>   |       |       |       |       |       |    |    |    |                      |    |    |    |    |
| а. Автентичност на местността (история на дестинацията), безплатни карти   |       |       |       |       |       |    |    |    |                      |    |    |    |    |
| б. Местни туристически атракции - работно време, работни дни, входни такси   |       |       |       |       |       |    |    |    |                      |    |    |    |    |
| в. Пътническа информация - телефонни номера, работно време и работни дни на обществен транспорт, съоръжения за коли, туристически агенции                    | да    | да    | да    | да    | да    | да | да | да | да                   | да | да |    |    |
| г. Работни дни, ценови диапазони, предлагани специалитети за най-малко 3 ресторанта в близост (само за градски и бизнес хотели)                              |       |       |       |       |       |    |    |    |                      |    |    |    |    |
| д. Сигурност - телефонни номера на посолства, консулства, аптеки, лекари   |       |       |       |       |       |    |    |    |                      |    |    |    |    |
| е. Актуални културни програми  |       |       |       |       |       |    |    |    |                      |    |    |    |    |
| ж. Информация за услуги "гледане на деца"  |       |       |       |       |       |    |    |    |                      |    |    |    |    |
| з. Външни развлекателни центрове и дейности  |       |       |       |       |       |    |    |    |                      |    |    |    |    |
| и. Търговски и обслужващи центрове   |       |       |       |       |       |    |    |    |                      |    |    |    |    |
| 2. Куриерски услуги  | не    | не    | не    | не    | да    | не | не | не | не                   | не | не | да |    |
| 3. Телефонни услуги  | да    | да    | да    | да    | да    | да | да | да | да                   | да | да | да |    |
| 4. Бизнес услуги   | да    | да    | да    | да    | да    | да | да | да | да                   | да | да | да |    |
| 4.1. Преводчески услуги  | не    | не    | не    | не    | да    | не | не | не | не                   | не | не | да |    |
| 4.2. Секретарски услуги  | не    | не    | не    | не    | да    | не | не | не | не                   | не | не | да |    |
| 4.3. Осигуряване на офис консумативи (по заявка)   | не    | не    | не    | не    | да    | не | не | не | не                   | не | не | да |    |
| 4.4. Копиране, подвързване и печат   | не    | не    | не    | не    | да    | да | да | да | да                   | да | да | да |    |

|  |    |    |    |                    |    |    |    |    |    |    |    |           |           |
|--|----|----|----|--------------------|----|----|----|----|----|----|----|-----------|-----------|
| 4.5. Осигуряване на условия за симултанен превод   | не | не | не | не                 | да | не | не | не | не | не | да |           |           |
| 4.6. Лаптоп  | не | не | не | не                 | да | не | не | не | не | не | да |           |           |
| 4.7. Аудиовизуална техника   | не | не | не | не                 | да | не | не | не | не | не | да |           |           |
| 5. Сервиз по стаите (рум-сървис) 24 часа   | да | да | да | да                 | да | да | да | да | да | да | да |           |           |
| 6. Пране   | да | да | да | да                 | да | да | да | да | да | да | да | по заявка | по заявка |
| 7. Гладене   | да | да | да | да                 | да | да | да | да | да | да | да |           |           |
| 8. Химическо чистене   | да | да | да | да                 | да | да | да | да | да | да | да |           |           |
| 9. Съхранение на ценности и документи  | да | да | да | да                 | да | да | да | да | да | да | да |           |           |
| 10. Занимание на деца  | да | да | не | не, ако са градски | не | да | да | да | да | да | не |           |           |
| 11. Бръснаро-фризьорски услуги   | да | да | не | да                 | не | да | да | не | да | да | не |           |           |
| 12. Козметични услуги  | да | да | не | да                 | не | да | да | не | да | да | не |           |           |
| 13. Рент-а-кар   | да | да | да | да                 | да | да | да | да | да | да | да |           |           |
| 14. Осигуряване оказването на медицинска помощ   | да | да | да | да                 | да | да | да | да | да | да | да |           |           |
| 15. Обмяна на валута   | да | да | да | да                 | да | да | да | да | да | да | да |           |           |
| 16. Осигуряване на възможност за безналично плащане  | да | да | да | да                 | да | да | да | да | да | да | да |           |           |
| 17. Спортни услуги   |    |    |    |                    |    | да | да | да | да | да | да |           |           |
| 18. Осигуряване на интернет достъп в поне едно от прилежащите към хотела заведения за хранене и развлечения  | не | не | не | не                 | да | да | да | да | да | да | да |           |           |
| 19. Осигуряване на трансфер от хотела до основните транспортни и бизнес зони в населеното място и обратно*   | не | не | не | не                 | да | не | не | да | не | не | да |           |           |
| 20. Предлагање на екскурзии, мероприятия и пътувания   | да | да | не | да                 | не | да | да | да | да | да | да |           |           |
| 21. Осигуряване на екскурзовод или придружител, при заявка на госта  | да | да | не | да                 | не | да | да | да | да | да | да |           |           |
| 22. Закупуване или заверка на билети за страната и чужбина (влак, самолет, автобус, кораб)   |    |    |    |                    |    | да | да | да | да | да | да |           |           |
| 23. Резервиране на стаи в места за настаняване   |    |    |    |                    |    | да | да | да | да | да | да |           |           |
| 24. Резервиране на места в заведения за хранене и развлечения*   | не | не | да | не                 | да | да | да | да | да | да | да |           |           |
| 25. Закупуване на билети за културни и спортни прояви  |    |    |    |                    |    | да | да | да | да | да | да |           |           |
| 26. Предоставяне на вещи под наем (според местоположението на обекта)  | да | да | да | да                 | да | да | да | да | да | да | да |           |           |
| 27. Ютия и дъска за гладене  | не | не | не | да                 | не | не | не | не | да | не | не | да        | да        |
| 28. Възможност за получаване, при поискване, безплатно на тоалетни принадлежности, допълнителна възглавница, адаптор, чадър - за ползване, допълнителни халати и чехли и др. | да | да | да | да                 | да | не | не | не | не | да | не |           |           |

|   |    |    |    |    |    |    |    |    |                    |    |    |    |    |
|---|----|----|----|----|----|----|----|----|--------------------|----|----|----|----|
| Допълнителни тоалетни принадлежности - при поискване, безплатно или срещу заплащане, самобръсначка, пяна за бръснене, четка за зъби, паста за зъби и др   |    |    |    |    |    |    |    |    |                    |    |    | да | да |
| 29. Осигуряване на безплатно ползване на тоалетните и гардероба в обекта  | да | да | да | да | да | да | да | да | да                 | да | да |    |    |
| 30. Осигуряване на закуска на гостите на хотела, която да включва топли и студени храни и напитки   | да | да | да | да | да | да | да | да | да                 | да | да |    |    |
| 31. Румсървис - закуска - на разположение по време на часовете, в които сутрин се сервира закуската   | да | да | да | да | да | да | да | да | да                 | да | да |    |    |
| 32. Рум сървис - вечеря - на разположение минимум 5 часа, с начало 17.00  |    |    |    |    |    | не | не | да | да, ако са градски | да | да |    |    |
| 33. По желание на госта - предоставяне на бърза закуска за раннозаминаващи гости. Бързата закуска трябва да бъде на разположение в 5 ч. сутринта  | да | да | да | да | да | не | не | да | да, ако са градски | да | да |    |    |
| 34. Закуска, обяд, вечеря - по заявка   |    |    |    |    |    |    |    |    |                    |    |    | да | да |
| 34. Събуждане по телефона - по заявка   | да | да | да | да | да | да | да | да | да                 | да | да |    |    |
| 35. Печатно издание<br>Най-малко два вестника предоставяни безплатно - един на местен и един на чужд език<br>Алтернативни варианти:<br>- предварително зарядени електронни книги/таблети на разположение във файето<br>- печатане на страници от вестник по желание на клиента<br>- възможности за изтегляне на страници от интернет на мобилното устройство/лаптопа на госта (безплатно) |    |    |    |    |    | да | да | да | да                 | да | да |    |    |

\* Номерацията с арабски цифри не следва стриктно номерацията от Наредбата поради различното подреждане на съоръженията и услугите за различните типове и категории места за настаняване

Източник: Наредба за изискванията към местата за настаняване и заведенията за хранене и развлечения ..., 2015



Приложение 9. Минимални задължителни изисквания към спа и уелнес центрове

|   | Спа-център              | Уелнес-център           |
|---|-------------------------|-------------------------|
| <b>Съоръжения</b>   |                         |                         |
| Закрит плувен басейн  | X                       |                         |
| Водна секция  | Едно от двете           |                         |
| басейн за възстановително и релаксиращо въздействие   |                         |                         |
| тангенторна и/или хидромасажна, и/или аеромасажна, и/или класическа вана – 4 бр.                                    |                         |                         |
| Суха високотемпературна секция  | Минимум 1 от изброените | Минимум 1 от изброените |
| финландска сауна  |                         |                         |
| аромасауна  |                         |                         |
| билкова сауна   |                         |                         |
| инфраред сауна  |                         |                         |
| руска баня  |                         |                         |
| тиролска ловна сауна  |                         |                         |
| биосауна  |                         |                         |
| кварцова сауна  |                         |                         |
| или други възможни от същата категория  |                         |                         |
| хигиенни душеве и закачалки   | X                       |                         |
| Влажна високотемпературна секция  | Минимум 1 от изброените | Минимум 1 от изброените |
| класическа парна баня   |                         |                         |
| римска баня   |                         |                         |
| турска баня (хамам)   |                         |                         |
| расул (египетска баня)  |                         |                         |
| или други възможни от същата категория  |                         |                         |
| хигиенни душеве и закачалки   | X                       | Не                      |
| Помещения за контрастни процедури   | Минимум 1 от изброените | Минимум 1 от изброените |
| шоков басейн  |                         |                         |
| контрастен душ  |                         |                         |
| шоково ведро  |                         |                         |
| фригидариум   |                         |                         |
| леден фонтан  |                         |                         |
| ледена стая   |                         |                         |
| снежна кабина   |                         |                         |
| приключенски душ  |                         |                         |
| кнайп пътека  |                         |                         |
| душ Виши  |                         |                         |
| шарко душ   |                         |                         |
| или други възможни от същата категория  |                         |                         |
| Зона за релакс  | X                       | X                       |
| тиха и приятна нежна музика с възможност за регулиране на силата на звука   | X                       | X                       |
| затоплени кресла, шезлонги или лежанки  | X                       | X                       |
| температура не по ниска от 20-22°C  | X                       | X                       |
| мека и приглушена светлина с възможност за контрол на нивото  | X                       | X                       |
| съоръженията да предполагат ергономичен контрол   | X                       | X                       |
| Помещения и кабинки за процедури (мин. 3 помещения за масаж и 1 козметично студио)                                  | X                       | X                       |
| помещения за процедури/масаж  | мин. 3                  | мин. 2                  |
| козметично студио   | мин. 1                  | мин. 1                  |
| Фитнес секция (кардиозона, зона за мускулни групи, гири, топки, въжета)   | X                       | X                       |
| кардиозона  | X                       | X                       |
| зона за мускулни групи  | X                       |                         |
| гири, топки, въжета   | X                       |                         |
| Рецепция  | X                       | X                       |
| Складово помещение за съхранение на продукти  | X                       | X                       |
| Санитарни помещения   | X                       | X                       |
| съблекални  | X                       | X                       |
| бани  | X                       | X                       |
| тоалетни, вкл. за хора с намалена подвижност  | X                       | X                       |
| <b>Персонал</b>   | 10-12                   | 8-10                    |
| Управител (висше образование в определени професионални направления, 1 чужд език, 3 години специфичен опит)         | X                       | X                       |
| Медицински и немедицински специалисти с висше образование в акредитирани висши училища, квалификация по 1 чужд език | поне по 1 от изброените | поне по 1 от изброените |
| кинезитерапевт  | X                       | X                       |
| рехабилитатор   | X                       | X                       |
| медицинска сестра   | X                       |                         |
| Немедицински специалисти с професионална квалификация от център за професионално обучение, ползване на 1 чужд език  |                         |                         |
| изпълнител на термални процедури  | X                       | X                       |
| масажист  | X                       | X                       |
| козметик  | X                       | X                       |
| инструктор по фитнес  | X                       | X                       |
| Друг персонал   |                         |                         |
| воден спасител (средно образование, квалификация и правоспособност, езикова квалификация - 1 чужд език)             | X                       |                         |
| рецепционист (средно образование, професионална квалификация в туризма, езикова квалификация)                       | X                       | X                       |
| маникюрист/педикюрист (средно образование, професионална квалификация)  | не е задължително       | не е задължително       |
| фризьор (средно образование, професионална квалификация)  | не е задължително       | не е задължително       |

**Приложение 10. Винарски изби в България, предлагащи посещения, дегустации и настаняване, 2019 г.**

| Наименование                               | Местоположение (населено място, община) | Дегустация и посещение | Настаняване | Сайт  |
|--|---|------------------------|-------------|---|
| <b>Северозападна България</b>              |   |                        |             |   |
| Шато Бургозоне                             | с. Лесковец (Оряхово)                   | По заявка              |             | <a href="http://www.bureozone.bg">www.bureozone.bg</a>  |
| Шато де Вал                                | с. Градец (Видин)                       | По заявка              |             | <a href="http://www.chateaudeval.com/winery">www.chateaudeval.com/winery</a>  |
| Двете тополи (Дос Аламос)                  | с. Неговановци (Ново село)              | По заявка              |             | <a href="http://dostalamos.net/">http://dostalamos.net/</a>   |
| Бонония Естейт                             | с. Кошава (Видин)                       |                        |             | <a href="https://bononiaestate.com/">https://bononiaestate.com/</a>   |
| Видинска Гъмза                             | с. Ново село                            | По заявка              |             | <a href="http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/128-vidinska-gumza-bg">http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/128-vidinska-gumza-bg</a>             |
| Винарна Новоселска гъмза                   | с. Ново село                            |                        |             | <a href="http://info-register.com/vinarna-noselska-gamza/">http://info-register.com/vinarna-noselska-gamza/</a>   |
| Винарска изба Магура                       | с. Рабища (Белоградчик)                 | По заявка              |             | <a href="http://www.magurawinery.be">www.magurawinery.be</a>  |
| Винарна Лопушна                            | с. Георги Дамяново                      | По заявка              |             | <a href="https://lopoushna.com/">https://lopoushna.com/</a>   |
| Винпром Монтана                            | гр. Монтана                             |                        |             | <a href="http://www.vinprom-montana.com/">http://www.vinprom-montana.com/</a>   |
| Винарна Полоние 1959                       | гр. Лом                                 |                        |             | <a href="https://6264-bg.all.biz/">https://6264-bg.all.biz/</a>   |
| Шато Типченица                             | с. Типченица (Мездра)                   |                        |             | <a href="https://www.tipchenitza.bg/">https://www.tipchenitza.bg/</a>   |
| Винарска изба Боровица                     | с. Боровица (Белоградчик)               | По заявка              |             | <a href="https://winwines.net/vinarska-izba-borovica/">https://winwines.net/vinarska-izba-borovica/</a>   |
| <b>Дунавска равнина</b>                    |   |                        |             |   |
| Винарска изба Братя Николови               | гр. Белене                              |                        |             | <a href="http://infocall.bg/vinarna-bratia-nikolovi-19957.html">http://infocall.bg/vinarna-bratia-nikolovi-19957.html</a>   |
| Винпром Свищов                             | гр. Свищов                              | По заявка              |             | <a href="http://www.svishtov-winery.com/">http://www.svishtov-winery.com/</a>   |
| Изба Габровски                             | гр. Свищов                              | По заявка              |             | <a href="http://www.izbagabrovski.com/">http://www.izbagabrovski.com/</a>   |
| Изба в Институт по лозарство и винарство   | гр. Плевен                              | По заявка              |             | <a href="http://ily.my.contact.bg/">http://ily.my.contact.bg/</a>   |
| Изба Телиш                                 | с. Телиш (Червен бряг)                  |                        |             | <a href="http://telish.bg/">http://telish.bg/</a>   |
| Винарска къща Мидия                        | гр. Долни Дъбник                        |                        |             | няма  |
| Винарна Винал                              | гр. Ловеч                               |                        |             | <a href="https://bulgarianwinecompany.com/about-us/">https://bulgarianwinecompany.com/about-us/</a>   |
| Винарна Рупци                              | с. Рупци (Червен бряг)                  |                        |             | <a href="https://bulgarianwinecompany.com/about-us/">https://bulgarianwinecompany.com/about-us/</a>   |
| Винарска изба Хан Крум                     | с. Хан Крум (Велики Преслав)            |                        |             | <a href="http://www.khankrum.bg">www.khankrum.bg</a>  |
| Винекс Преслав                             | гр. Велики Преслав                      |                        |             | <a href="https://www.vinex.bg/">https://www.vinex.bg/</a>   |
| Винарска изба Йоргов                       | гр. Шумен                               |                        |             | <a href="https://6474-bg.all.biz/">https://6474-bg.all.biz/</a>   |
| Винарска изба Царев брод                   | с. Царев брод (Шумен)                   | По заявка              |             | <a href="http://tsarevbrod.com/">http://tsarevbrod.com/</a>   |
| Шато де Берже                              | с. Овчарово (Търговище)                 | По заявка              | Да          | <a href="http://edb.bg/">http://edb.bg/</a>   |
| Ореше - Лъки Вайъри                        | с. Стан (Нови Пазар)                    |                        |             | <a href="http://www.oreshe.com/">http://www.oreshe.com/</a>   |
| Винарска изба Осмар                        | с. Осмар (Велики Преслав)               | По заявка              |             | <a href="http://osmarpelin.com/">http://osmarpelin.com/</a>   |
| ЛВК Винпром                                | гр. Търговище                           |                        |             | <a href="http://www.lyk-vinprom.com/">http://www.lyk-vinprom.com/</a>   |
| Винпром Лудогорие                          | гр. Разград                             |                        |             | <a href="http://vinprom-ludogorie.com/">http://vinprom-ludogorie.com/</a>   |
| Винарски комплекс Седем поколения          | с. Мечка (Русе)                         | По заявка              | Да          | <a href="http://sevendgenerationscomplex.com/">http://sevendgenerationscomplex.com/</a> ; <a href="https://www.sevendgenerations.bg/">https://www.sevendgenerations.bg/</a> |
| Винарска къща Русе                         | Форт Левент табия, Русе                 | Всеки ден              |             | <a href="http://www.leventa-bg.net">www.leventa-bg.net</a>  |
| Винпром Русе                               | гр. Русе                                | По заявка              |             | <a href="http://winery@vinpromrousse.com">winery@vinpromrousse.com</a>  |
| Винарска изба Пиргово                      | с. Пиргово (Русе)                       |                        |             | <a href="https://pirgovo.com/be/">https://pirgovo.com/be/</a>   |
| Винарска изба Нисово (Horse Valley)        | с. Нисово (Иваново)                     | По заявка              |             | <a href="http://www.winemion.eu">www.winemion.eu</a>  |
| Винарска изба Янтра                        | гр. Бяла                                |                        |             | <a href="http://www.biznesa.com/modules/weblinks/singlelink.php?lid=4968">http://www.biznesa.com/modules/weblinks/singlelink.php?lid=4968</a>                               |
| Винарска изба Две могили (Данубия)         | гр. Две могили                          |                        |             | <a href="http://dvemojilwinery.com/">http://dvemojilwinery.com/</a>   |
| Винарска изба Кайнарджа                    | с. Кайнарджа                            |                        |             | <a href="http://www.kaynardzha.com/">http://www.kaynardzha.com/</a>   |
| Младенова изба                             | гр. Тутракан                            |                        |             | <a href="https://5941-bg.all.biz/">https://5941-bg.all.biz/</a>   |
| Винарска изба "Опрев"                      | с. Добротница (Ситово)                  |                        |             | <a href="https://opreff.com/">https://opreff.com/</a>   |
| Винпром Велико Търново                     | гр. Велико Търново                      |                        |             | <a href="http://vinprom-vt.com/">http://vinprom-vt.com/</a>   |
| Винарна Ялово                              | с. Ялово (Велико Търново)               | По заявка              |             | <a href="https://vinarnajalovo.com/">https://vinarnajalovo.com/</a>   |
| Винарска изба Марян                        | с. Марян (Елена)                        | В работни дни          |             | <a href="http://www.marjanwinery.com">www.marjanwinery.com</a>  |
| Винпром Лясковец                           | гр. Лясковец                            | По заявка              |             | <a href="http://www.sparklinebg.com">www.sparklinebg.com</a>  |
| Гулбанис Уайн                              | гр. Горна Оряховица                     |                        |             | <a href="https://gulbaniswine.com/">https://gulbaniswine.com/</a>   |
| Изба Върбовка                              | гр. Павликени                           | По заявка              |             | <a href="http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/12387-izba-varbovka">http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/12387-izba-varbovka</a>                 |
| ПЛВК Грозд                                 | с. Караисен (Павликени)                 |                        |             |   |
| Винарска изба Рувейт Естейт                | гр. Бяла Черква                         |                        |             | <a href="https://ruveitestate.bg/">https://ruveitestate.bg/</a>   |
| Ловико                                     | гр. Сухиндол                            | По заявка              |             | <a href="http://lovico.eu/">http://lovico.eu/</a>   |
| Изба Хотул Бунар                           | с. Горско ново село (Златарица)         | По заявка              |             | <a href="http://www.hotulbunarswinery.com/">http://www.hotulbunarswinery.com/</a>   |
| <b>Северно Черноморие</b>                  |   |                        |             |   |
| Винпром Алвина                             | гр. Добрич                              |                        |             | <a href="https://4732-bg.all.biz/">https://4732-bg.all.biz/</a>   |
| Винарска изба Евксиноград                  | Евксиноград, Варна                      |                        |             | <a href="http://www.varnawinery.eu">www.varnawinery.eu</a>  |
| Винарска изба Варна                        | с. Генерал Кантарджиево (Варненско)     | В работни дни          |             | <a href="http://www.varnawinery.eu">www.varnawinery.eu</a>  |
| Винарска изба Присое                       | с. Слънчево (Аксаково)                  |                        |             | <a href="http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/9668-vinarska-izba-prisoe">http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/9668-vinarska-izba-prisoe</a>     |
| Винарска изба Салла Естейт                 | с. Бъсково (Провадийско)                | В работни дни          | Да          | <a href="http://www.salla.bg">www.salla.bg</a>  |
| Шато Полихронови                           | гр. Бяла (Варненско)                    | По заявка              |             | <a href="http://www.nolihronoff.com">www.nolihronoff.com</a>  |
| Санта Сара                                 | с. Горича (Бяла, Варненско)             |                        |             | <a href="http://www.santa-sarah.com/">http://www.santa-sarah.com/</a>   |
| Винарна Старо Оряхово                      | с. Старо Оряхово (Долни Чифлик)         |                        |             | <a href="http://www.sno.bg/">http://www.sno.bg/</a>   |
| Винарска изба Белоградец                   | с. Белоградец (Ветрино)                 |                        |             | <a href="http://www.vinopolis.bg/be/chateau-belogradets.html">http://www.vinopolis.bg/be/chateau-belogradets.html</a>   |
| <b>Долината на Струма</b>                  |   |                        |             |   |
| Винарска изба Бошкилов                     | гр. Благоевград                         |                        |             | <a href="http://www.vimi-boshkilov.com/">http://www.vimi-boshkilov.com/</a>   |
| Винпром Тасков                             | гр. Благоевград                         |                        |             | <a href="http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/216-vinprom-taskov-bg">http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/216-vinprom-taskov-bg</a>             |
| Вими-Бошкилов                              | гр. Благоевград                         |                        |             | <a href="http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/237-vimi-boshkilov-bg">http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/237-vimi-boshkilov-bg</a>             |
| Меди Вали                                  | с. Смочево (община Рила)                | В работни дни          |             | <a href="https://www.medivalleywinery.com/">https://www.medivalleywinery.com/</a>   |
| Винарна Рилска изба                        | гр. Рила                                |                        |             | <a href="http://www.rilskaziba.com/">http://www.rilskaziba.com/</a>   |
| Дамяница                                   | с. Дамяница (Сандански)                 | По заявка              |             | <a href="http://www.damjanitza.bg">www.damjanitza.bg</a>  |
| Изба Шестака                               | гр. Мелник                              | По заявка              | да          | <a href="http://shestaka.com/">http://shestaka.com/</a>   |
| Вила Мелник                                | с. Хърсово (Сандански)                  | Всеки ден              |             | <a href="http://www.villamelnik.com">www.villamelnik.com</a>  |
| Винарска изба Логодаж                      | с. Логодаж (Благоевград)                | По заявка              |             | <a href="http://www.logodajwinery.com">www.logodajwinery.com</a>  |
| Златен Рожен                               | с. Капатово (Сандански)                 | В работни дни          | Да          | <a href="http://www.zlatenrozhn.bg">www.zlatenrozhn.bg</a>  |
| Градини и лозя Капатово                    | с. Капатово (Сандански)                 | По заявка              |             | <a href="http://www.kapatovo.bg/">http://www.kapatovo.bg/</a>   |
| Ювионарна Орбелус                          | с. Кромидово (Сандански)                | В работни дни          |             | <a href="https://www.orbelus.bg/">https://www.orbelus.bg/</a>   |
| Зорница Фемил Естейт                       | с. Зорница (Сандански)                  | По заявка              | Да          | <a href="https://www.zornitzaestate.com/">https://www.zornitzaestate.com/</a>   |
| Синтика                                    | гр. Сандански                           | По заявка              | Да          | <a href="http://www.sinticawinery.com">www.sinticawinery.com</a>  |
| Винарска изба Свети Врач                   | гр. Сандански                           |                        |             | <a href="http://www.vinarskaizbasandanski.com/">http://www.vinarskaizbasandanski.com/</a>   |
| Винпром Сандански                          | гр. Сандански                           |                        |             | <a href="http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/214-vinprom-sandanski-bg">http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/214-vinprom-sandanski-bg</a>       |
| Ауге Фемил Естейт                          | с. Враня (Сандански)                    |                        |             | <a href="https://augeofamilvestate.bg/">https://augeofamilvestate.bg/</a>   |
| Братя Георгиеви - клуб за винопроизводство | с. Плоски (Сандански)                   | По заявка              |             | <a href="http://winemakeryclub.com/?lang=BG">http://winemakeryclub.com/?lang=BG</a>   |
| Винарска изба Кономлади                    | с. Ново Кономлади (Петрич)              |                        |             | няма  |
| Винарска изба Рупел                        | с. Долно Спанчево (Сандански)           | По заявка              |             | <a href="http://www.rupel-wine.com">www.rupel-wine.com</a>  |
| Изба Абдийка                               | с. Долно Спанчево (Сандански)           |                        |             | <a href="http://www.abdvika.se">www.abdvika.se</a>  |
| Виа Верде                                  | с. Левуново (Сандански)                 |                        |             | <a href="http://viaverde.bg/">http://viaverde.bg/</a>   |
| Винарска изба Стримон                      | с. Левуново (Сандански)                 |                        |             | <a href="http://www.strymonwine.com/">http://www.strymonwine.com/</a>   |
| Лозе Левуново                              | с. Левуново (Сандански)                 | По заявка              |             | <a href="http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/185-loze-levunovo-bg">http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/185-loze-levunovo-bg</a>               |
| Винарска изба Дамянов                      | с. Струмяни                             |                        |             | <a href="http://www.damyanovwinery.com/">http://www.damyanovwinery.com/</a>   |

| Наименование                            | Местоположение (населено място, община) | Дегустация и посещение | Настави-ване | Сайт  |
|---|---|------------------------|--------------|---|
| Винарска изба Кюсев                     | с. Илинденци (Струмяни)                 | По заявка              |              | <a href="http://www.kiossev.com">www.kiossev.com</a>  |
| Винарна Орбелия                         | с. Коларово (Петрич)                    | В работни дни          |              | <a href="https://www.orbeliawinery.bg/">https://www.orbeliawinery.bg/</a>   |
| Изба Манолев                            | с. Кулата (Петрич)                      | По заявка              |              | <a href="http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/9673-izba-manolev">http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/9673-izba-manolev</a>   |
| Комплекс Ува Нестум Уайн енд Спа        | гр. Гоце Делчев                         | По заявка              | Да           | <a href="https://uvanestum.com/">https://uvanestum.com/</a>   |
| <b>Западна Тракийска низина</b>         |   |                        |              |   |
| Винарска изба Румелия                   | гр. Панагюрище                          | По заявка              | Да           | <a href="http://www.rumelia.net">www.rumelia.net</a>  |
| Винарска изба Белово                    | гр. Белово                              |                        |              | <a href="http://belovo-winery.com/">http://belovo-winery.com/</a>   |
| Винпром Хеброс                          | гр. Септември                           |                        |              |   |
| Винарна Славовица                       | с. Славовица (Септември)                | По заявка              |              | <a href="http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/5071-vinama-slavovica">http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/5071-vinama-slavovica</a>   |
| Винарска къща Виноградец                | с. Виноградец (Септември)               | По заявка              |              | <a href="https://em9170.wixsite.com/vinozadez">https://em9170.wixsite.com/vinozadez</a>   |
| Винпром Пещера                          | гр. Пещера                              |                        |              | <a href="https://vp-brands.com/bg">https://vp-brands.com/bg</a>   |
| Тодорофф Уайн енд Спа                   | с. Брестовица (Родопи)                  | По заявка              | Да           | <a href="http://www.todoroff-wines.com">www.todoroff-wines.com</a>  |
| Вила Винифера                           | с. Брестовица (Родопи)                  | По заявка              |              | <a href="http://www.villavinifera.com">www.villavinifera.com</a>  |
| Винарска изба Брестовица                | с. Брестовица (Родопи)                  |                        |              | <a href="http://www.brestovitsawinery.eu/">http://www.brestovitsawinery.eu/</a>   |
| Винарска изба Недеви                    | с. Брестовица (Родопи)                  |                        |              | <a href="http://www.nedev.org/">http://www.nedev.org/</a>   |
| Винарска изба Бендида                   | с. Брестовица (Родопи)                  | По заявка              |              | <a href="http://hendida.eu/">http://hendida.eu/</a>   |
| Винтехпром                              | гр. Пазарджик                           |                        |              | <a href="http://www.vintehprom.com/">http://www.vintehprom.com/</a>   |
| Домейн Беса Валеи                       | с. Опяново (Пазарджик)                  | В работни дни          |              | <a href="http://www.bessavalev.com">www.bessavalev.com</a>  |
| Вила Юстина                             | с. Устина (Родопи)                      | Всеки ден              | Да           | <a href="http://www.villayustina.com">www.villayustina.com</a>  |
| Виа Винера - Карабунар естейт           | с. Карабунар (Септември)                | По заявка              |              | <a href="http://www.bulgarian-heritage.com">www.bulgarian-heritage.com</a>  |
| Вила Терес                              | с. Карабунар (Септември)                | В работни дни          | Да           | <a href="http://www.villaterres.bg">www.villaterres.bg</a>  |
| Изба Нерагора                           | с. Черногорово (Пазарджик)              |                        |              | <a href="http://www.neragora.com/">http://www.neragora.com/</a>   |
| Винарска изба Манастира                 | с. Лесичово                             | По заявка              |              | <a href="http://manastirawinery.com/">http://manastirawinery.com/</a>   |
| Винарска изба Памидово                  | с. Лесичово                             | По заявка              |              | <a href="http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/234-izba-pamidovo-bg">http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/234-izba-pamidovo-bg</a>   |
| Винарско имение Драгомир                | гр. Пловдив                             | По заявка              |              | <a href="http://www.dracomir.bg/">http://www.dracomir.bg/</a>   |
| Винарска изба Благови                   | с. Ягодово (Родопи)                     | По заявка              |              | <a href="https://11456-bg.all.biz/">https://11456-bg.all.biz/</a>   |
| Старата Изба                            | с. Първенец (Родопи)                    |                        |              | <a href="http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/192-starata-izba-purvenetz-bg">http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/192-starata-izba-purvenetz-bg</a>   |
| Винарска изба Джиро трейд               | с. Първенец (Родопи)                    |                        |              | <a href="http://info-register.com/%D0%B4%D0%B6%D0%B8%D1%80%D0%BE-%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B9%D0%B4-%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%B0/">http://info-register.com/%D0%B4%D0%B6%D0%B8%D1%80%D0%BE-%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B9%D0%B4-%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%B0/</a> |
| Алкохолна фабрика Нордикс               | с. Труд (община Марица)                 |                        |              | <a href="http://nordix-alcobol.com/">http://nordix-alcobol.com/</a>   |
| Винарна Ню Блум (Съединение)            | гр. Съединение                          |                        |              | <a href="https://www.newbloomwinery.com/">https://www.newbloomwinery.com/</a>   |
| Винарска изба Загрей                    | с. Поповица (Садово)                    | По заявка              |              | <a href="https://zagreus.org/">https://zagreus.org/</a>   |
| Винзавод Асеноград                      | гр. Асеноград                           | По заявка              |              | <a href="http://mavrud.com/">http://mavrud.com/</a>   |
| Винарска изба Ничев                     | с. Златовръх (Асеноград)                |                        |              |   |
| Шато Асена                              | с. Златовръх (Асеноград)                |                        |              |   |
| Винарска изба Пълдин                    | гр. Перуница                            | По заявка              |              | <a href="http://puldin.com/">http://puldin.com/</a>   |
| Каменки                                 | гр. Перуница                            |                        |              | <a href="http://www.kamenki.bg/">http://www.kamenki.bg/</a>   |
| <b>Розова долина</b>                    |   |                        |              |   |
| Винарски комплекс Шато Конса            | с. Карavelово (Карлово)                 | Всеки ден              | Да           | <a href="http://www.consa.bg">www.consa.bg</a>  |
| Винарска изба Розова долина             | гр. Карлово                             | По заявка              |              | <a href="http://www.rosevalleywinery.com/">www.rosevalleywinery.com/</a>  |
| Комплекс за вина и спа туризъм Старосел | с. Старосел (Хисаря)                    | По заявка              | Да           | <a href="http://www.starosel.com">www.starosel.com</a>  |
| Винарска изба Стема                     | с. Старосел (Хисаря)                    |                        |              | <a href="http://stema-starosel.com/">http://stema-starosel.com/</a>   |
| Винарска изба Кози Грамада              | с. Мъгница (Хисаря)                     |                        |              | <a href="http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/181-kozva-gramada-bg">http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/181-kozva-gramada-bg</a>   |
| Винарска изба Сопот                     | гр. Сопот                               | По заявка              | Да           | <a href="http://www.sopot-winery.bg/">http://www.sopot-winery.bg/</a>   |
| Винарска изба Росиди                    | гр. Николаево                           |                        |              | <a href="https://rossidi.com/">https://rossidi.com/</a>   |
| Винарна Арон                            | с. Сухозем (Калояново)                  | По заявка              |              | <a href="http://kata.bg/index.php/be/79-izba/132-vinama-aron-bg">http://kata.bg/index.php/be/79-izba/132-vinama-aron-bg</a>   |
| ЛВК Даробас                             | с. Песнопой (Калояново)                 | По заявка              |              | <a href="http://www.fialbe.com/darobas/">http://www.fialbe.com/darobas/</a>   |
| Домейн Трифонов                         | с. Песнопой (Калояново)                 | По заявка              |              | <a href="http://www.trifonoff-wine.eu/">http://www.trifonoff-wine.eu/</a>   |
| <b>Източна Тракийска низина</b>         |   |                        |              |   |
| Ейнджълс Естейт                         | с. Бая (Нова Загора)                    | В работни дни          |              | <a href="http://www.angelsstate.bg/">http://www.angelsstate.bg/</a>   |
| Винарска изба Four Friends              | с. Горно Ботево (Стара Загора)          | По заявка              |              | <a href="https://www.fourfriends.bg/">https://www.fourfriends.bg/</a>   |
| Домейн Менада                           | гр. Стара Загора                        | По заявка              |              | <a href="https://www.menada-winery.com/">https://www.menada-winery.com/</a>   |
| Винарска изба Оряховица                 | с. Оряховица (Стара Загора)             |                        |              | <a href="http://www.oriachovitza.bg/">http://www.oriachovitza.bg/</a>   |
| Семейна изба Бетър Халф                 | с. Змейово (Стара Загора)               | По заявка              |              | <a href="http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/3476-better-half-bg">http://kata.bg/index.php/be/katalog-vuvedenie/izbi/3476-better-half-bg</a>   |
| Заара естейт                            | с. Главан (Пълбово)                     | В работни дни          | Да           | <a href="http://zaaraestate.bg/">http://zaaraestate.bg/</a>   |
| Винарска изба Гранит (Тракия Естейт)    | с. Гранит (Братя Даскалови)             |                        |              |   |
| Шато Трендафилов                        | гр. Чирпан                              | По заявка              | да           | <a href="https://shatohotel.com/">https://shatohotel.com/</a>   |
| Винарска изба Свобода                   | с. Свобода (Чирпан)                     |                        |              | <a href="http://www.vinaris-bg.com/">http://www.vinaris-bg.com/</a>   |
| Винарна Павлович                        | с. Винарово (Чирпан)                    |                        |              | <a href="http://www.pavwine.com">www.pavwine.com</a>  |
| Вини Сливен                             | гр. Сливен                              | По заявка              |              | <a href="http://www.vini.bg/#">http://www.vini.bg/#</a>   |
| Домейн Бояр - изба Сините скали         | гр. Сливен                              | В работни дни          |              | <a href="http://domainehovar.com/">http://domainehovar.com/</a>   |
| Шато Уинди хилс                         | с. Злати войвода (Сливен)               | Всеки ден              | да           | <a href="http://windyhills-bg.com/">http://windyhills-bg.com/</a>   |
| Винарска изба Афзов                     | с. Калояново (Сливен)                   | По заявка              |              | <a href="http://shop.afuzov.com/bg/our-story/">http://shop.afuzov.com/bg/our-story/</a>   |
| Винарска изба Братя Минкови             | с. Венец (Карнобатско)                  | В работни дни          |              | <a href="http://www.minkovbrothers.bg">www.minkovbrothers.bg</a>  |
| Едуардо Миролио                         | с. Еленово (Нова Загора)                | По заявка              | Да           | <a href="http://www.emiroglu-wine.com">www.emiroglu-wine.com</a>  |
| Мидалидаре Естейт                       | с. Могилово (Чирпан)                    | В работни дни          | Да           | <a href="http://www.midalidare.bg">www.midalidare.bg</a>  |
| Спиритус санктус                        | с. Минерални бани (Хасковско)           |                        |              | <a href="http://www.spiritussanctus.bg">www.spiritussanctus.bg</a>  |
| Вила Ямбол                              | гр. Ямбол                               |                        |              | <a href="https://www.villayambol.com/">https://www.villayambol.com/</a>   |
| Балар Уайн Естейт                       | с. Скалица (Ямболско)                   |                        |              | <a href="https://www.vines-balar.com/">https://www.vines-balar.com/</a>   |
| Винарска изба Марвин                    | с. Хаджидимитрово (Ямболско)            | По заявка              |              | <a href="https://www.marvin.bg/">https://www.marvin.bg/</a>   |
| Шато Ботево                             | с. Ботево (Ямболско)                    | По заявка              |              | <a href="https://www.chateauboteyo.com/">https://www.chateauboteyo.com/</a>   |
| Домейн Мараш                            | гр. Стралджа                            | По заявка              |              | <a href="http://www.marash.bg/">http://www.marash.bg/</a>   |
| Винола Вайнс                            | с. Неялско (Стралджа)                   |                        |              | <a href="http://www.vinolla-wines.com/">http://www.vinolla-wines.com/</a>   |
| Шато Сунгурларе                         | гр. Сунгурларе                          | По заявка              |              | <a href="http://kata.bg/index.php/be/79-izba/207-chateau-sungurlare-bg">http://kata.bg/index.php/be/79-izba/207-chateau-sungurlare-bg</a>   |
| Зеланос                                 | с. Славянци (Сунгурларе)                | По заявка              |              | <a href="http://www.zelanos.bg/">http://www.zelanos.bg/</a>   |
| Винекс Славянци                         | с. Славянци (Сунгурларе)                | По заявка              |              | <a href="http://www.vinexbg.com/">http://www.vinexbg.com/</a>   |
| <b>Сакар</b>                            |   |                        |              |   |
| Винарна Стамболово                      | с. Стамболово                           | По заявка              |              | <a href="http://stambolovo-winery.com/">http://stambolovo-winery.com/</a>   |
| Вила Басареа                            | гр. Харманли                            | По заявка              |              | <a href="http://www.basarea.bg">www.basarea.bg</a>  |
| Кастрa Руба                             | с. Коларово (Харманли)                  | В работни дни          |              | <a href="http://www.telish.bg">www.telish.bg</a>  |
| Малката звезда                          | с. Коларово (Харманли)                  | По заявка              |              | <a href="http://www.malkatazvezda.com">www.malkatazvezda.com</a>  |
| Шато Коларово                           | с. Коларово (Харманли)                  | По заявка              |              | <a href="https://chkolarovo.com/">https://chkolarovo.com/</a>   |
| Винарна Братанови                       | с. Шишманово (Харманли)                 | По заявка              |              | <a href="http://www.bratanovi.com">www.bratanovi.com</a>  |

| Наименование                           | Местоположение (населено място, община) | Дегустация и посещение | Наставяване | Сайт  |
|--|---|------------------------|-------------|---|
| Иво Върбанов                           | с. Изорово (Харманли)                   | По заявка              |             | <a href="http://www.ivoarbanov.com">www.ivoarbanov.com</a>  |
| Вила Любимец                           | гр. Любимец                             | По заявка              |             | <a href="http://www.villaljubimets.bg/">http://www.villaljubimets.bg/</a>   |
| Белица Винярдс                         | гр. Любимец                             |                        |             |   |
| Катаржина естейт                       | с. Мезек (Свиленград)                   | По заявка              |             | <a href="http://www.katarzyna.bg">www.katarzyna.bg</a>  |
| Вила Санта Мария                       | гр. Свиленград                          |                        |             | <a href="https://santamaria.bg/">https://santamaria.bg/</a>   |
| Винарска къща Лозев                    | гр. Свиленград                          |                        |             | <a href="http://lozeywine.com/">http://lozeywine.com/</a>   |
| Александра Естейт                      | с. Орещец (Харманли)                    |                        |             | <a href="http://www.alexandraestate.com">www.alexandraestate.com</a>  |
| Тера Тангра                            | Харманли                                |                        |             | <a href="http://teratangra.com/">http://teratangra.com/</a>   |
| Интеграл Уайъри                        | гр. Симеоновград                        |                        |             | <a href="http://www.integral-winery.com">www.integral-winery.com</a>  |
| Лайт Касъл Хотел и Винарна             | гр. Ивайловград                         | По заявка              |             | <a href="https://castle-light.bg/hotel-layt-kasal/">https://castle-light.bg/hotel-layt-kasal/</a>   |
| Винарска изба Яманчиеви                | гр. Ивайловград                         | Всеки ден              |             | <a href="http://yamantievs.com/">http://yamantievs.com/</a>   |
| <b>Южно Черноморие</b>                 |   |                        |             |   |
| Винарска изба Бойар                    | гр. Поморие                             | По заявка              |             | <a href="http://www.vinarskaizba.com">www.vinarskaizba.com</a>  |
| Шато Медово                            | с. Медово (Поморие)                     | По заявка              | Да          | <a href="http://www.bccc-bg.eu/site/bg/za-nas-medovo.html">http://www.bccc-bg.eu/site/bg/za-nas-medovo.html</a> ; <a href="http://www.medovo.com">http://www.medovo.com</a>   |
| Винарска изба Черноморско злато        | гр. Поморие                             | По заявка              |             | <a href="https://bsgold.bg/">https://bsgold.bg/</a>   |
| Тохун                                  | гр. Поморие                             |                        |             | <a href="http://tohun.bg/">http://tohun.bg/</a>   |
| Дивес Естейт                           | гр. Поморие                             | По заявка              |             | <a href="http://divesestate-bg.com/bg/">http://divesestate-bg.com/bg/</a>   |
| Лозяна Естейт и Уайн Селлар            | гр. Поморие                             | По заявка              |             | <a href="http://kata.bg/index.php/bg/79-izba/3448-lozina-estate-wine-cellar">http://kata.bg/index.php/bg/79-izba/3448-lozina-estate-wine-cellar</a>   |
| Винарна Страцин                        | гр. Поморие                             | По заявка              |             | <a href="https://www.stratsinwinery.bg/">https://www.stratsinwinery.bg/</a>   |
| Винарска изба Странджа - Шато Росеново | с. Росеново (Средец)                    | По заявка              |             | <a href="http://kata.bg/index.php/bg/katalog-vuvedenie/izbi/206-chateau-rosenovo-bg">http://kata.bg/index.php/bg/katalog-vuvedenie/izbi/206-chateau-rosenovo-bg</a> ; <a href="https://info-register.com/vinarska-izba-stranja-shato-rosenovo-ad/">https://info-register.com/vinarska-izba-stranja-shato-rosenovo-ad/</a> |
| <b>Други</b>                           |   |                        |             |   |
| Винпром Кюстендил                      | гр. Кюстендил                           |                        |             | <a href="http://www.vinprom-kyustendil.net/">http://www.vinprom-kyustendil.net/</a>   |
| Синхрон Инвест (Уърлд Уайнс)           | гр. Костенец                            |                        |             | <a href="http://www.sinchroninvest-bg.com/">http://www.sinchroninvest-bg.com/</a>   |
| Изва Ръсин                             | гр. Момин Проход (Костенец)             |                        |             | <a href="http://rasin-bg.com/">http://rasin-bg.com/</a>   |
| Долна баня                             | гр. Долна Баня                          |                        |             | <a href="https://bulgarianwinecompany.com/about-us/">https://bulgarianwinecompany.com/about-us/</a>   |

Приложение 11. Основни характеристики на винаски изби в България, предлагаги настаняване, 2019 г.

|  | Шато де Берже (с. Овчарово, Търговище) | Винарски комплекс "Седем поколения" (с. Мечка, Иваново) | Винарска изба Салла Естейт (с. Българско, Провадия) | Изба "Три Шестака" (гр. Мелник) | Винарска изба "Златен Рожен" (с. Капатово, Сандански) | Семейно имение „Зорница фемели естейт“ (с. Зорница, Сандански) | Вила "Синтика" (гр. Сандански) | Комплекс Ува Несгум Уайн енд Спа (гр. Гоце Делчев) | Винарска изба "Румелия" (гр. Панагюрище) | Тодорофф Уайн енд Спа (с. Брестовица, Родопи) | Вила Юстина (с. Устина, Родопи) | Вила Терес (с. Карабунар, Септември) | Винарски комплекс Шато Копса (с. Каравелово, Карлово) | Комплекс за вина и спа туризъм Старосел (с. Старосел, Хисаря) | Винарска изба Сопот (гр. Сопот) | Винарска изба Заара Естейт (с. Главан, Гълъбово) | Шато Трендафилов (гр. Чирпан) | Шато Уинди хилс (с. Злати войвода, Сливен) | Винарска изба "Едуардо Миролло" (с. Еленово, Нова Загора) | Мидалидаре естейт (с. Мотилково, Нова Загора) | Шато Медово (с. Медово, Поморие) |  |
|--|--|---|---|---------------------------------|---|--|--------------------------------|--|--|---|---------------------------------|--------------------------------------|---|---|---------------------------------|--|-------------------------------|--|---|---|----------------------------------|--|
| <b>Настаняване</b>                                     |  |   |   |                                 |   |  |                                |  |  |   |                                 |                                      |   |   |                                 |  |                               |  |   |   |                                  |  |
| <i>Общо</i>  |  |   |   |                                 |   |  |                                |  |  |   |                                 |                                      |   |   |                                 |  |                               |  |   |   |                                  |  |
| Категория  | 2                                      | 3(1)  | 1   | 2                               | 3   | 5(1)   | 4                              | 5  | 2  | 5   | 1                               | 2                                    | 2(1)  | 4(3)  | 3                               | 3  | 3                             | 1  | 3   | 3(1)  | 2                                |  |
| Брой стаи  | 20                                     | 26  | 10  | 2                               | 12  | 15   | 26                             | 33   | 5  | 15  | 28                              | 12                                   | 29  | 232   | 7                               | 15   | 18                            | 9  | 10  | 39  | 13                               |  |
| Брой легла   | 40                                     | 32  | 22  | 5                               | 26  | 30   | 52                             | 66   | 15                                       | 25  | 46                              | 17                                   | 68  | 427   | 18                              | 30   | 36                            | 18   | 20  | 85  | 40                               |  |
| в т.ч.   |  |   |   |                                 |   |  |                                |  |  |   |                                 |                                      |   |   |                                 |  |                               |  |   |   |                                  |  |
| <i>Хотел (категория)</i>                               | 2                                      |   |   |                                 |   |  | 4                              | 5  |  | 5   |                                 |                                      | 2   | 4(3)  |                                 |  |                               |  |   | 3   | 2                                |  |
| Брой стаи (НТР)  | 20                                     |   |   |                                 |   |  | 26                             | 33   |  | 15  |                                 |                                      | 24  | 178   |                                 |  |                               |  |   | 17  | 13                               |  |
| Брой легла (НТР)                                       | 40                                     |   |   |                                 |   |  | 52                             | 66   |  | 25  |                                 |                                      | 58  | 368   |                                 |  |                               |  |   | 33  | 40                               |  |
| <i>Семеен хотел (категория)</i>                        |  | 3   |   |                                 | 3   |  |                                |  |  |   |                                 | 2                                    | 1   |   |                                 | 3  | 3                             | 1  | 3   |   |                                  |  |
| Брой стаи (НТР)  |  | 18  |   |                                 | 12  |  |                                |  |  |   |                                 | 12                                   | 5   |   |                                 | 15   | 18                            | 9  | 10  |   |                                  |  |
| Брой легла (НТР)                                       |  | 23  |   |                                 | 26  |  |                                |  |  |   |                                 | 17                                   | 10  |   |                                 | 30   | 36                            | 18   | 20  |   |                                  |  |
| <i>Къща, стаи или апартаменти за гости (категория)</i> |  | 1   | 1   | 2                               |   | 1  |                                |  | 2  |   | 1                               |                                      |   | 3   | 3                               |  |                               |  |   | 1   |                                  |  |
| Брой стаи (НТР)  |  | 8   | 10  | 2                               |   | 9  |                                |  | 5  |   | 28                              |                                      |   | 54  | 7                               |  |                               |  |   | 22  |                                  |  |
| Брой легла (НТР)                                       |  | 9   | 22  | 5                               |   | 18   |                                |  | 15                                       |   | 46                              |                                      |   | 59  | 18                              |  |                               |  |   | 52  |                                  |  |
| <i>Вила (категория)</i>                                |  |   |   |                                 |   | 5  |                                |  |  |   |                                 |                                      |   |   |                                 |  |                               |  |   |   |                                  |  |
| Брой стаи (НТР)  |  |   |   |                                 |   | 6  |                                |  |  |   |                                 |                                      |   |   |                                 |  |                               |  |   |   |                                  |  |
| Брой легла (НТР)                                       |  |   |   |                                 |   | 12   |                                |  |  |   |                                 |                                      |   |   |                                 |  |                               |  |   |   |                                  |  |
| <b>Храна и напитки</b>                                 |  |   |   |                                 |   |  |                                |  |  |   |                                 |                                      |   |   |                                 |  |                               |  |   |   |                                  |  |
| Ресторант (бр. места)                                  | 80                                     | 80  | +   |                                 |   | 30   | 90                             | +  |  | 60  | +                               | 40                                   | 170   | 560   | +                               | +  | 70                            | 80   | 80  | 120   | 43                               |  |
| Механа (бр. места)                                     |  |   |   |                                 | 130   |  |                                |  |  | 26  |                                 |                                      |   |   |                                 |  |                               |  |   |   |                                  |  |
| Открит ресторант/ тераса                               |  | 100   | +   |                                 |   |  | 200                            |  |  | 115   |                                 |                                      |   | 138   |                                 | +  | 60                            | 80   |   | 110   | 130                              |  |
| ВИП зала   |  |   |   |                                 | 28  |  |                                |  |  |   |                                 |                                      |   |   |                                 |  |                               |  |   |   |                                  |  |
| Лоби бар   |  |   |   |                                 |   |  |                                | +  |  |   |                                 |                                      |   | +   |                                 |  |                               |  | +   |   |                                  |  |
| Летен/воден бар  |  | +   |   |                                 |   |  |                                | +  |  |   |                                 |                                      |   | +   |                                 |  | +                             |  |   | +   |                                  |  |
| Нощен бар, пиано бар                                   |  |   |   |                                 |   |  |                                | +  |  |   |                                 |                                      |   | +   |                                 |  |                               |  |   |   |                                  |  |
| Кафене   |  |   |   |                                 |   |  |                                |  |  |   |                                 |                                      |   | +   |                                 |  |                               |  |   |   | +                                |  |
| <b>Други съоръжения и услуги</b>                       |  |   |   |                                 |   |  |                                |  |  |   |                                 |                                      |   |   |                                 |  |                               |  |   |   |                                  |  |
| Паркинг  | +                                      | +   |   |                                 | +   | +  | +                              | +  |  | +   | +                               | +                                    | +   | +   | +                               | +  | +                             | +  | +   | +   | +                                |  |
| Безжичен интернет                                      | +                                      | +   |   |                                 | +   | +  | +                              | +  |  | +   | +                               | +                                    | +   | +   | +                               | +  | +                             | +  | +   | +   | +                                |  |
| Спа център   |  |   |   |                                 |   |  |                                | +  |  |   |                                 |                                      |   | +   |                                 |  |                               |  |   | +   |                                  |  |
| Открит (външен) басейн                                 |  | +   |   |                                 |   | +  | +                              | +  |  |   |                                 | +                                    |   | +   |                                 |  | +                             | +  | +   |   |                                  |  |
| Закрит (вътрешен) басейн                               |  |   |   |                                 |   | +  | +                              | +  |  |   |                                 |                                      |   | +   |                                 | +  |                               |  |   | +   |                                  |  |
| Сауна  | +                                      |   |   |                                 | +   | +  | +                              | +  |  | +   | +                               | +                                    | +   | +   |                                 | +  | +                             |  |   | +   |                                  |  |
| Парна баня   | +                                      |   |   |                                 | +   | +  | +                              | +  |  | +   | +                               | +                                    | +   | +   |                                 | +  | +                             |  |   | +   |                                  |  |
| Джакузи  | +                                      |   |   |                                 | +   | +  | +                              | +  |  | +   | +                               | +                                    | +   | +   |                                 | +  | +                             |  |   | +   |                                  |  |
| Масажна зала/студио                                    | +                                      |   |   |                                 | +   | +  | +                              | +  |  | +   | +                               | +                                    | +   | +   |                                 | +  | +                             |  |   | +   |                                  |  |
| Фитнес зала  |  |   |   |                                 |   | +  | +                              | +  |  |   |                                 |                                      |   | +   |                                 |  | +                             |  |   | +   |                                  |  |
| Фризьорски салон                                       |  |   |   |                                 |   |  |                                | +  |  |   |                                 |                                      |   |   |                                 |  |                               |  |   | +   |                                  |  |



|  | Шато де Берже (с. Овчарово, Търговище) | Винарски комплекс "Седем поколения" (с. Мечка, Иваново) | Винарска изба Салла Естейт (с. Бълсково, Провадия) | Изба "При Шестака" (гр. Мелник) | Винарска изба "Златен Рожан" (с. Капагово, Сандански) | Семейно пмение „Зорница фемили естейт" (с. Зорница, Сандански) | Вила "Синтика" (гр. Сандански) | Комплекс Ува Нестум Уайн енд Спа (гр. Гоце Делчев) | Винарска изба "Румелия" (гр. Панатюрище) | Тодорофф Уайн енд Спа (с. Брестовица, Родопи) | Вила Юстина (с. Устина, Родопи) | Вила Терес (с. Карабунар, Септември) | Винарски комплекс Шато Копса (с. Каравелово, Карлово) | Комплекс за винар и спа туризъм Старосел (с. Старосел, Хисаря) | Винарска изба Сопот (гр. Сопот) | Винарска изба Заара Естейт (с. Главан, Гълъбово) | Шато Трендафилов (гр. Чирпан) | Шато Уинди хилс (с. Злати войвода, Сливен) | Винарска изба "Едуардо Миролио" (с. Еленово, Нова Загора) | Миладиаре естейт (с. Могилово, Нова Загора) | Шато Медово (с. Медово, Поморие) |    |   |
|--|--|---|--|---------------------------------|---|--|--------------------------------|--|--|---|---------------------------------|--------------------------------------|---|--|---------------------------------|--|-------------------------------|--|---|---|----------------------------------|----|---|
| Грише (футбол, волейбол)                             |  |   | +  |                                 |   |  |                                | +  |  |   |                                 |                                      |   |  |                                 |  |                               |  |   |   | +                                |    |   |
| енис корт  |  |   |  |                                 |   |  |                                | +  |  |   |                                 |                                      |   |  |                                 |  |                               |  |   |   |                                  | +  |   |
| енис на маса, билиард                                |  |   | +  |                                 |   |  |                                |  |  |   |                                 |                                      |   |  |                                 |  |                               | +  |   |   |                                  |    |   |
| онна база, езда                                      |  |   | +  |                                 |   |  |                                |  |  |   |                                 |                                      |   | +  |                                 |  |                               |  |   |   |                                  |    |   |
| афтинг   |  |   |  |                                 |   | +  |                                |  |  |   |                                 |                                      |   |  |                                 |  |                               |  |   |   |                                  |    |   |
| азходка с файтон                                     |  |   | +  |                                 |   |  |                                |  |  |   |                                 |                                      |   |  |                                 |  |                               |  |   |   |                                  |    |   |
| азходка с балон                                      |  |   |  |                                 |   | +  |                                |  |  |   |                                 |                                      |   |  |                                 |  |                               |  |   |   |                                  |    |   |
| кскурзии, турове                                     |  |   |  | +                               | +   | +  |                                |  |  |   |                                 | +                                    |   |  |                                 |  |                               |  |   | +   |                                  |    |   |
| лов  |  |   |  |                                 |   |  |                                |  |  |   |                                 |                                      | +   |  |                                 |  |                               |  |   |   |                                  |    |   |
| онферентни зали (бр. места)                          |  | +   |  |                                 |   |  |                                |  |  |   |                                 |                                      |   | 1500   |                                 |  |                               | 60   |   |   |                                  | 55 | + |
| организиране на събития                              |  | +   |  |                                 | +   |  |                                | +  |  | +   |                                 |                                      |   | +  |                                 | +  | +                             |  |   | +   | +                                | +  | + |
| екреационно оборудване под наем (велосипеди и др.)   |  |   |  |                                 |   |  |                                | +  |  |   | +                               |                                      |   | +  |                                 |  | +                             |  |   | +   |                                  |    |   |
| предлагане за деца                                   |  |   |  |                                 |   |  | +                              | +  |  | +   |                                 |                                      | +   | +  |                                 |  | +                             |  |   |   |                                  |    |   |
| остъп за хора със затруднено придвижване             |  |   |  |                                 |   |  | +                              | +  |  |   |                                 |                                      |   | +  |                                 |  | +                             |  |   |   |                                  |    |   |
| <b>специфични услуги</b>                             |  |   |  |                                 |   |  |                                |  |  |   |                                 |                                      |   |  |                                 |  |                               |  |   |   |                                  |    |   |
| егустации  | заявка                                 | заявка  | раб. дни   |                                 |   | заявка   |                                | заявка   | заявка                                   | заявка  | секи де                         | заявка                               | заявка  | заявка   | заявка                          | раб. дни   | заявка                        | всеки ден                                  | всеки ден   | раб. дни                                    | заявка                           |    |   |
| осещение на избата                                   | заявка                                 | заявка  | раб. дни   |                                 |   | заявка   |                                | заявка   | заявка                                   | заявка  | секи де                         | заявка                               | заявка  | заявка   | заявка                          | раб. дни   | заявка                        | всеки ден                                  | заявка  | раб. дни                                    | заявка                           |    |   |
| агазин за вино                                       |  |   |  |                                 | +   |  |                                |  |  |   |                                 |                                      |   | +  |                                 |  |                               |  |   |   |                                  | +  |   |
| нимация, игри, собствен купаж и др.                  |  |   |  |                                 |   |  |                                |  |  | +   | +                               |                                      |   | +  |                                 |  |                               |  |   |   |                                  | +  |   |
| <b>цени</b>  |  |   |  |                                 |   |  |                                |  |  |   |                                 |                                      |   |  |                                 |  |                               |  |   |   |                                  |    |   |
| ющувка в двойна стая                                 | 74                                     | 105   |  |                                 | 65-80   | 350-520*   | 127-133                        | 140  | 70-80                                    | 75-85   | 80-90                           | 60                                   | 110-150   | 170-185  | 80-100                          | 100-120  | 80                            | 80   | 110   | 131   | 50                               |    |   |
| егустация  |  | 30  |  |                                 | 6-35  |  |                                |  |  | 5-55  |                                 |                                      |   | 15-30  |                                 |  | 12-25                         |  |   |   |                                  |    |   |
| цената е за апартамент/студио - няма стандартни стаи |  |   |  |                                 |   |  |                                |  |  |   |                                 |                                      |   |  |                                 |  |                               |  |   |   |                                  |    |   |